

SCI-CONF.COM.UA

EURASIAN SCIENTIFIC DISCUSSIONS

**PROCEEDINGS OF I INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
FEBRUARY 13-15, 2022**

**BARCELONA
2022**

EURASIAN SCIENTIFIC DISCUSSIONS

Proceedings of I International Scientific and Practical Conference

Barcelona, Spain

13-15 February 2022

Barcelona, Spain

2022

UDC 001.1

The 1st International scientific and practical conference “Eurasian scientific discussions” (February 13-15, 2022) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2022. 582 p.

ISBN 978-84-15927-32-7

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Eurasian scientific discussions. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2022. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/i-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-eurasian-scientific-discussions-13-15-fevralya-2022-goda-barselona-ispaniya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: barca@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2022 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2022 Barca Academy Publishing ®

©2022 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Андреева О. Ю.* 13
ПОГОДНІ УМОВИ ТА ЇХНІЙ МОЖЛИВИЙ ВПЛИВ НА СТАН
ЛІСОВИХ НАСАДЖЕНЬ ПОЛІССЯ УКРАЇНИ.

MEDICAL SCIENCES

2. *Bilovol A. N., Petrova E. S.* 18
PEMPHIGUS AND PREGNANCY.
3. *Martynets M., Kovpak L., Palkov T., Oliinyk A.* 22
THE MORPHOLOGICAL REASONS OF TEETH IMPACTION.
4. *Virstyuk N. G., Lavrynovych O. M.* 25
CHANGES OF THE CARTILAGE OLIGOMERIC MATRIX PROTEIN
LEVELS DEPENDING ON VITAMIN D DEFICIENCY IN PATIENTS
WITH OSTEOARTHRITIS IN COMBINATION WITH NON-
ALCOHOLIC FATTY LIVER DISEASE.
5. *Vovk V. V., Nespryadko V. P., Kofanov V. O., Vovk V. T.* 28
THE ERGOGENIC EFFECT OF USING OCCLUSAL SPLINT: A
REVIEW.
6. *Votyakova M.* 33
NEW APPROACHES TO THE MANAGEMENT OF SUSTAINABLE
DEVELOPMENT OF HEALTH INSTITUTIONS.
7. *Yevstihnieiev I. V.* 39
USE OF PUNCTION ASPIRATION BIOPSY AND EXCISION BIOPSY
IN THE DIFFERENTIAL DIAGNOSIS OF LYMPHADENOPATHIES OF
THE HEAD AND NECK.
8. *Антонов А. Г., Клименко М. О., Сургай Н. М., Татарко С. В.* 43
ІНТЕРПРЕТАТИВНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ЗАПАЛЕННЯ В
СУДОВО-МЕДИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ ДАВНОСТІ ЗАПОДІЯННЯ
УШКОДЖЕНЬ.
9. *Асатова М. М., Азизова Г. Д.* 46
СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ РАЗЛИЧНЫХ ПОДХОДОВ К
ДИАГНОСТИКЕ У ЖЕНЩИН С ГИПЕРАНДРОГЕНИЕЙ
РАЗЛИЧНОГО ГЕНЕЗА.
10. *Ваховський В. В.* 48
МЕЖІ ПРОЦЕНТИЛЬНОГО РОЗМАХУ ТА ОСОБЛИВОСТІ
ТЕЛЕРЕНГЕНОГРАФІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ У ЮНАКІВ І ДІВЧАТ ІЗ
ОРТОГНАТИЧНИМ ПРИКУСОМ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬСЯ ЗА
МЕТОДОМ SASSOUNI.
11. *Гільман А. Ю.* 52
ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОЇ КАРТИНИ ЗДОРОВ'Я В
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я.

12.	<i>Кресюн В. Й., Годован В. В., Кресюн Н. В., Тимчишин О. Л.</i> НОВІ ПІДХОДИ В ЛАБОРАТОРНІЙ ОЦІНКІ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ПЕЧІНКИ В ЕКСПЕРИМЕНТІ.	59
13.	<i>Князева М. В., Прокопюк А. В.</i> О НЕКОТОРЫХ МЕХАНИЗМАХ ОПУХОЛЕВОЙ ПРОГРЕССИИ И ЕЕ ПОДАВЛЕНИИ ПРИ РАКЕ МОЛОЧНОЙ ЖЕЛЕЗЫ.	62
14.	<i>Коваленко Н. І., Вовк О. О., Новікова І. В.</i> ВИВЧЕННЯ ДИНАМІКИ ЕТІОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ УМОВНО- ПАТОГЕННОЇ МІКРОБІОТИ ПРИ ФАРИНГІТАХ.	69
15.	<i>Кухлій В. Ю., Гусєв В. М.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕПАРАТУ «ГІНОФЛОР» З МЕТОЮ ПРОФІЛАКТИКИ ПОЛОГОВОГО ТРАВМАТИЗМУ.	75
16.	<i>Лантух А. П., Омельченко О. А., Лантух І. В.</i> МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ОСОБИСТІСНОЇ РЕЛІГІЙНОСТІ.	80
17.	<i>Мельничук Л. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ У ДІТЕЙ В РЕГІОНІ.	87
18.	<i>Сергета І. В., Дударенко О. Б., Панчук О. Ю.</i> РІВЕНЬ АГРЕСІЇ ВІЛ-ІНФІКОВАНИХ ОСІБ: ТЕНДЕНЦІЇ І ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ.	90
19.	<i>Стречень С. Б., Шкуропат Є. В., Стречень О. О.</i> СТАН МІКРОБНОЇ ФЛОРИ ДИХАЛЬНИХ ШЛЯХІВ НОВОНАРОДЖЕНИХ - ОСНОВА ПРИЗНАЧЕННЯ АНТИБАКТЕРІАЛЬНОЇ ТЕРАПІЇ.	93
20.	<i>Супрун А. С.</i> ПАРАВЕРТЕБРАЛЬНА БЛОКАДА – ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ВИБОРУ ЗНЕБОЛЕННЯ ПРИ ХІРУРГІЧНОМУ ЛІКУВАННІ РАКУ ЛЕГЕНЬ.	97
21.	<i>Фабрика Р. Р., Фабрика І.-Р. М.</i> ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ МЕДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН.	101
22.	<i>Шевченко О. О., Назар П. С., Левон М. М., Левон В. Ф.</i> ЗМІНИ СЛИЗОВОЇ ОБОЛОНКИ ШЛУНКУ ХВОРИХ З ЦИРОЗОМ ПЕЧІНКИ ТА ЯВИЩАМИ ПОРТАЛЬНОЇ ГІПЕРТЕНЗІЇ В СТАДІЇ ЗАГОСТРЕННЯ НА ТЛІ ТРИВАЛОГО ПРИЙОМУ АЛКОГОЛЮ ЗА ДАНИМИ ЕЛЕКТРОННОЇ МІКРОСКОПІЇ.	108
PHARMACEUTICAL SCIENCES		
23.	<i>Бондарь С. О., Гуненко І. О., Ріжняк О. Л., Семеняченко О. А.</i> ПРО ДЕЯКІ ЗМІНИ В СУЧАСНІЙ МЕДИКО-ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ.	113

CHEMICAL SCIENCES

24. *Hajiakhmedzade Khuraman Shamil gizi, Bagirova Esfira Tayar gizi, Akhmedova I. V.* 119
INFLUENCE OF ADDITIONAL INHIBITORS ON CATALYTIC DESTRUCTION REACTION OF POLYISOBUTYLENE.
25. *Klimko Yu. E., Pisanenko D. A., Koshchii I. V., Semonchuk Ja. A.* 122
ADAMANTHYL-CONTAINING AMIDOALKYLATING REAGENTS.
26. *Задорожний В. Г., Омер Омер, Стародуб К. О.* 127
ВИДІЛЕННЯ ІНУЛІНУ ІЗ КОРЕНЯ ЦИКОРІЮ.

TECHNICAL SCIENCES

27. *Abdurayeva G. E., Naviykhan B.* 133
ABOUT THE TASKS OF CHOOSING THE CAPACITY AND NUMBER OF BUSES ON THE CITY ROUTE.
28. *Banzak H. V., Bansak O. V.* 136
OPTIMIZING STRATEGY PARAMETERS "ON-CONDITION" MAINTENANCE WITH CONSTANT MONITORING FREQUENCY.
29. *Karpenko A. V., Sidorenko O. V.* 141
STUDY OF THE STRUCTURE AND FEATURES OF POROUS REFRACTORY MATERIALS.
30. *Karpenko A. V., Stetsyura O. S.* 147
SUCH METHODS OF CREATING ZAHIS HYDROPHOBIC COATINGS.
31. *Klymenko A. V.* 155
EFFECT OF FILLER PARTICLES ON ADHESIVE PROPERTIES OF KEVLAR COATINGS.
32. *Neshta A., Skydanenko M., Olada Ie., Moskalchuk O., Hrebenik A., Shakh A.* 157
RESULTS OF NUMERICAL SIMULATION OF SULPHUR DIOXIDE ABSORPTION TOWER WITH DIFFERENT TYPES OF NOZZLES.
33. *Pernebekov Saken, Kazenova Aykerim, Ussipbayev Ussen, Dutbayev Zhaksylyk, Dalbay Adilet* 161
MAIN QUALITATIVE AND QUANTITATIVE CHARACTERISTICS TRANSPORT SERVICE OF CITIES, ON THE EXAMPLE OF THE CITY OF SHYMKENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.
34. *Rudniev Ye.* 168
SELECTION OF INDICATORS FOR FORECASTING OF HAZARDOUS PROPERTIES OF COAL SEAMS.
35. *Valevskaya L., Sokolovskaya O., Tytska V.* 175
RESEARCH OF GRAIN, LEGUMES AND OILSEEDS YIELDS.
36. *Zhuravlov Yu.* 177
ANALYSIS OF METHODS FOR PROVIDING THERMAL REGIMES OF RADIO-ELECTRONIC EQUIPMENT.

37. *Баласанян Г. А., Лужанська Г. В., Семеній А. А., Новіков К. Ю.* 184
КОМБІНОВАНА СИСТЕМА ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З
АЛЬТЕРНАТИВНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ЕНЕРГІЇ.
38. *Катаєва Є. Ю., Бреус Б. В.* 191
СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ МЕТОДІВ ОБРОБКИ ЗОБРАЖЕНЬ.
39. *Крикунов Д. Є.* 196
ЗАХИСТ КАНАЛУ ПЕРЕДАЧІ ДАНИХ В ПРОГРАМНОМУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННІ З КЛІЄНТ-СЕРВЕРНОЮ АРХІТЕКТУРОЮ.
40. *Крот О. П., Косенко Н. О., Левашова Ю. С., Лебедєва О. С.* 198
БАГАТОКРИТЕРІАЛЬНА ОЦІНКА МЕТОДІВ ЗНЕШКОДЖЕННЯ
МУНІЦИПАЛЬНИХ ВІДХОДІВ.
41. *Коверніченко Л. М., Сизий Б. С.* 205
БУДІВЕЛЬНІ МАТЕРІАЛИ.
42. *Комаров В. А., Сащук С. И., Кузнецов В. А.* 209
ОПРЕДЕЛЕНИЕ КОЭФФИЦИЕНТОВ ДЕМПФИРОВАЯ ТОПЛИВА
В ПРЯМОУГОЛЬНЫХ КРЫЛЬЕВЫХ ТОПЛИВНЫХ БАКАХ
САМОЛЕТА.
43. *Косенко М. І.* 216
ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ ЗМАЩУВАЛЬНОЇ ПЛІВКИ В
НЕСТАЦІОНАРНИХ УМОВАХ МАЩЕННЯ.
44. *Кудрявцев О. А.* 221
ВИДИ ТА ПІДХОДИ ДО ТЕСТУВАННЯ ПРИ РОЗРОБЦІ
ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.
45. *Кучеренко Ю. С.* 224
МІКРОПЛАЗМОВЕ ОКСИДУВАННЯ ЯК МЕТОД СИНТЕЗУ
ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПОКРИТТІВ.
46. *Лабуткіна Т. В., Курносова С. В.* 227
КОНЦЕПЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛІПТИЧНИХ ОРБИТ У
СУПУТНИКОВИХ МЕРЕЖАХ ЗВ'ЯЗКУ.
47. *Шорнікова С. В.* 235
ПЕРСПЕКТИВНІ РІШЕННЯ ЩОДО АВТОМАТИЗАЦІЇ МЕТОДІВ
ВИМІРЮВАННЯ В НАНОМЕТРИЧНОМУ ДІАПАЗОНІ.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

48. *Ахиев Алаббас Сейди оглы* 241
ОБ ОДНОЙ ЗАДАЧЕ ТЕОРИИ УПРУГОСТИ ДЛЯ КУСОЧНО-
ОДНОРОДНОЙ СРЕДЫ В СЛУЧАЕ ТРЕЩИНЫ.

PEDAGOGICAL SCIENCES

49. *Chernyukh O. H.* 245
COMPLEX APPROACH TO THE STUDYING OF LABORATORY
DISCIPLINES WITHIN THE MEDICAL HIGH SCHOOL PROGRAM
AS A FACTOR OF FORMING THE FUTURE DOCTOR'S
COMPETENCE.

50.	<i>Hritchenko T., Loiuk O.</i> FORMATION OF MODELING AS A LEARNING ACTION IN JUNIOR SCHOOLCHILDREN.	248
51.	<i>Kushnir V.</i> ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF ONLINE MEDICAL ENGLISH TEACHING.	252
52.	<i>Nykyforov A. M., Hulei O. V., Kapran O. V., Nykyforov N. M., Kuno O. S.</i> ILLUSTRATIVE DRAWING IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' CREATIVE ABILITIES.	255
53.	<i>Акімова О. В., Рикачевський О. В.</i> ПРАВОБЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ.	259
54.	<i>Бовда О. Я., Дубчук М. Я., Троцюк А. М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ У СТУДЕНТІВ НЕМОВНОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ.	266
55.	<i>Борисова Ю. В.</i> ОСВІТА ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ ЯК ФЕНОМЕН СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ.	271
56.	<i>Гончарова О. К.</i> ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У МЕТОДИЧНІЙ СИСТЕМІ ШКОЛИ.	274
57.	<i>Дем'янюк Н. Ю.</i> КУРС «НАРОДОЗНАВСТВО ТА МУЗИЧНИЙ ФОЛЬКЛОР УКРАЇНИ» В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.	281
58.	<i>Крамаренко А. М.</i> МЕТОДИКО-ПРИРОДНИЧА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ МОДЕРНІЗАЦІЇ НУШ.	286
59.	<i>Король А. М., Кучма Р. С.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ВЧИТЕЛІВ ТА УЧНІВ.	291
60.	<i>Комарова Ю. В., Кубіцький С. О.</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОТИВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА.	295
61.	<i>Кульчицька Л. Л.</i> ВИВЧЕННЯ КОРЕКЦІЇ ТИПІВ ОБЛИЧЧЯ ДЛЯ ПРОФЕСІЇ ПЕРУКАР-МОДЕЛЬЄР.	301
62.	<i>Левченко Н. В.</i> ПОНЯТТЯ «МОЛОДЬ»: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.	307

63. **Макаров С. О., Кальбус О. І.** 312
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СУЧАСНИХ МЕТОДИК ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ТА ОЦІНКА ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ КАФЕДРИ НЕВРОЛОГІЇ ДНІПРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ.
64. **Мельник С. С., Білобородова Л. Д., Умяров К. Т.** 315
ОСНОВНІ ЕТАПИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ SCAFFOLDING ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ГОВОРІННЮ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.
65. **Миرونенко О. В., Терещенко А. О.** 323
СПЕЦИФІКА ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.
66. **Новосельська Н. Т., Панчишин Н. І.** 330
ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА ЯК КЛЮЧОВИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУЛИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.
67. **Носко Ю. М., Маркович В. О.** 333
ОРГАНІЗАЦІЯ ХАРЧУВАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.
68. **Передерій О. Л.** 339
РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ САМОЕФЕКТИВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ.
69. **Рожко-Павлишин Т. А.** 344
ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК УМОВА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.
70. **Тарасова А. К., Змієвський С., Студенко В., Майдаченко А.** 349
ТЕНДЕНЦІЯ ПРОЦЕСІВ АДАПТАЦІЇ КАРДІО-РЕСПІРАТОРНОЇ СИСТЕМИ У ДІВЧАТОК В ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ФІТНЕС-АЕРОБІКОЮ.
71. **Форостовець С. В., Петросян Л. В.** 355
ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКО - ПАТРІОТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ЮНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЛІЦЕЇСТА.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

72. **Акинбекова Б. Б.** 358
РОЛЬ РОДИТЕЛІВ В РОЗВИТТІ ЕМОЦІОНАЛЬНОГО ІНТЕЛЛЕКТА РЕБЕНКА.
73. **Алипбек А. З., Грошева Е. А.** 363
ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ ДЕТСКО-РОДИТЕЛЬСКИХ ОТНОШЕНИЙ НА РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ ПОДРОСТКА.
74. **Бедан В. Б., Григорьева К. О., Івасенко Д. С., Цибульська Н. В.** 368
ОСОБЛИВОСТІ РОЛЬОВОЇ ВІКТИМНОСТІ КОРИСТУВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ.
75. **Дроздов С.** 375
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ХВОРИХ НА ШИЗОФРЕНІЮ.

76. *Пріснякова Л. М., Рубан І. А.* 378
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ БУЛІНГУ
В ПІДЛІТКОВИЙ ПЕРІОД.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

77. *Джалилов А.* 383
ВОСПРИЯТИЕ «РАВЕНСТВА» С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ОБЩЕСТВА И
СОЦИОЛОГОВ.

JOURNALISM

78. *Борсук Н. І., Путькалець Л. А., Подаряца О. І., Капітан В. С.* 390
СХЕМА ПРОВЕДЕННЯ І СТРУКТУРА ЖУРНАЛІСТСЬКИХ
РОЗСЛІДУВАНЬ.

79. *Скрипкіна В. О.* 398
КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ У
20-Х РОКАХ ХХІ СТ.

ART

80. *Артеменко М. П., Книга О. О.* 402
АНАЛІЗ ВІДМІННОСТЕЙ В ЗОВНІШНОСТІ ОСОБЛИВИХ ДІТЕЙ В
АСПЕКТІ ДИЗАЙНУ ОДЯГУ.

81. *Вишневецька А. С.* 407
ДИТЯЧА ХОРОВА ЛІРИКА ЛЮДМИЛИ ВИШНЕВСЬКОЇ.

82. *Шмегельська Ю. В., Кривов'яз О. І.* 411
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АФРО-СТИЛЮ У ДИЗАЙНІ ЗАЧІСОК.

HISTORICAL SCIENCES

83. *Бутенко В. Е., Іваненко В. В.* 417
УСПІХИ СПОРТИВНИХ ГІМНАСТІВ УРСР НА МІЖНАРОДНІЙ
СПОРТИВНІЙ АРЕНІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1950-Х РОКІВ.

LITERATURE

84. *Гаврило І. В.* 422
ОБРАЗ ОЛІВЕРА ЯК НАРЦИСИЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ В РОМАНІ
ДЖ. БАРНСА «ЯК ЦЕ БУЛО».

85. *Георгієвська В. В.* 426
ТЕМНИЙ БІК РЕНЕСАНСНОГО ТИТАНІЗМУ У П'ЄСАХ
КРІСТОФЕРА МАРЛО.

POLITICAL SCIENCES

86. *Герасіна Л. М.* 433
ПАРЛАМЕНТАРИЗМ ЯК ДІЄВИЙ ФОРМАТ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ
ДЕМОКРАТІЇ.

87. *Половко О. О.* 441
ПРО ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ В СУЧАСНОМУ
СУСПІЛЬСТВІ.

PHILOLOGICAL SCIENCES

88. *Lyshchenko O. T.* 444
PROJECT-BASED LEARNING IN THE ONLINE CLASSROOM
DURING PANDEMIC.
89. *Rorovich E. S.* 449
SOME THEORETICAL ASPECTS OF NOUN DEFINITIONS.
90. *Булавіна О. Є.* 453
ПРОДУКТИВНІ СПОСОБИ СЛОВОТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ
АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.
91. *Сушко З. С.* 459
РІЗНОВЕКТОРНІ ТИПИ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ, ФОРМАЛЬНА ТА
ДИНАМІЧНА ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ.
92. *Шевців Г. М.* 467
ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОГРАФІЇ.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

93. *Мелякова Ю. В.* 474
ВІД ПЕРФОРМАТИВНОСТІ ДО ЧИСТОЇ ПАСИВНОСТІ:
ТЕНДЕНЦІЯ ТРАНС ЛЮДЯНОСТІ.

ECONOMIC SCIENCES

94. *Savych O., Kryzhanovska O.* 482
PECULIARITIES OF MARKETING STRATEGY DEVELOPMENT IN
CRISIS CONDITIONS.
95. *Антохов А. А., Клевчик Л. Л.* 488
ІННОВАЦІЙНА КУЛЬТУРА НАСЕЛЕННЯ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ
ТЕХНОЛОГО-СИНГУЛЯРНИХ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
СИСТЕМ.
96. *Антошкін В. К., Бритвєнко А. С., Авсеєвич М. П., Микула С. В.* 492
АНАЛІЗ ІНТЕГРАЦІЇ ЛОГІСТИКИ ТА ОБЛІКУ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ.
97. *Антошкіна Л. І., Сердюк О. О., Матросов А. С., П'ятак В. Г.* 496
ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА В ОСВІТІ.
98. *Бойко Н. В., Уляницька В. О.* 499
МАРКЕТИНГОВИЙ АУДИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ
БІЗНЕСОМ.
99. *Бурденюк С. В.* 503
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.

100.	<i>Глушко А. Д., Пантась В. В., Бабенко С. Р.</i> ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.	511
101.	<i>Куцик В. І., Ковпак Є. М., Куцик В. П.</i> АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ.	515
102.	<i>Лега О. В., Канцедал Н. А., Яловега Л. В., Прийдак Т. Б.</i> АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДАТКОВОЇ ДІАГНОСТИКИ.	520
103.	<i>Ломсадзе-Кучава М. К.</i> МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ И СТРАТЕГИЯ.	527
104.	<i>Саух І. В., Ковпака А. А.</i> ДО ПРОБЛЕМИ КРЕАТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.	534
105.	<i>Смірнова Г. В.</i> ФОРМУВАННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ.	538
106.	<i>Чала В. С.</i> ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЗЕЛЕНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У СТРУКТУРНІЙ КОНФІГУРАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ.	542
107.	<i>Череп О. Г., Назіна А. А.</i> МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ.	549
108.	<i>Яковенко Р. В., Олійник І. В., Глух В. М., Пасенко А. М.</i> ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЮРИДИЧНОЇ ФІРМИ.	553
LEGAL SCIENCES		
109.	<i>Бугайчук К. Л.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ ТА БЕЗПЕКИ.	563
110.	<i>Лопатін М. Д.</i> ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В США ТА УКРАЇНІ.	569
111.	<i>Лопатін М. Д.</i> ЗНАЧЕННЯ АРГУМЕНТІВ AD NOMINEM У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.	574
112.	<i>Селіванова К. В.</i> ДОСУДОВЕ ТА ПОЗАСУДОВЕ ОСКАРЖЕННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ НЕРУХОМОСТІ: ЗМІСТ І СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНІВ.	577

AGRICULTURAL SCIENCES

УДК 630*

ПОГОДНІ УМОВИ ТА ЇХНІЙ МОЖЛИВИЙ ВПЛИВ НА СТАН ЛІСОВИХ НАСАДЖЕНЬ ПОЛІССЯ УКРАЇНИ

Андрєєва Олена Юрїївна,
к.с.-г.н., доцент кафедри лісівництва,
лісових культур та таксації лісу
Поліський національний університет
м. Житомир, Україна

Вступ. Чинники впливу на стан насаджень за походженням розподіляють на природні, антропогенні та комплексної дії [1]. До природних чинників належать несприятливі умови зростання та відхилення погодних умов від норми для певного регіону, а також екстремальні погодні явища (посухи, морози, сильні вітри тощо) [2-3]. Природними чинниками є також збільшення віку насаджень, за якого зменшується їхня стійкість до дії несприятливих чинників, а також збудники хвороб, комахи-фітофаги, дикі та свійські хребетні тварини (копитні, гризуни, зайці тощо) [4-5]. Антропогенними чинниками є забруднення атмосфери, ґрунту, поверхневих і ґрунтових вод промисловими, побутовими та транспортними викидами чи відходами, порушення гідрологічного режиму внаслідок діяльності людини, лісові пожежі, рекреаційне навантаження, а також різноманітна господарська діяльність [6-7].

Мета роботи – виявити ризик ослаблення соснових насаджень у Житомирського Полісся за погодними умовами.

Матеріали та методи. Дослідження були проведені у лісових насадженнях Житомирського Полісся.

Погодні умови 2021 року аналізували у порівнянні з багаторічними даними за 1980–2010 рр.

Зокрема визначали середні місячні значення температури повітря, сумарні за кожен місяць кількості опадів, а також розраховували гідротермічний коефіцієнт за Г.Т. Селяніновим за формулою

$$\text{ГТК} = 10 \frac{\sum P}{\sum t} \quad , \quad (1)$$

де $\sum P$ – сума опадів у міліметрах за період із середньою місячною температурою понад $+10^{\circ}\text{C}$;

$\sum t$ – сума середніх добових температур за той самий період, С [8].

Результати та їх обговорення. Ми порівняли суми температур та опадів за вегетаційний період 2021 року і середні багаторічні дані за базовий період 1980–2010 рр. Аналіз даних табл. 1 свідчить, що температура повітря у квітні і травні 2021 року поступалася багаторічним даним на 39 і $21,7^{\circ}\text{C}$, або на 14,8 і 4,8 % від багаторічних даних відповідно.

Сума температур у червні–серпні 2021 року перевершувала багаторічні дані на $21,7$ – $130,2^{\circ}\text{C}$, або на 3,7–21,8 %. Так у червні середня місячна температура повітря становила $20,4^{\circ}\text{C}$ проти $17,7^{\circ}\text{C}$ багаторічних, у липні – $23,5^{\circ}\text{C}$ проти $17,7^{\circ}\text{C}$ багаторічних і у серпні $19,4^{\circ}\text{C}$ проти $18,7^{\circ}\text{C}$ багаторічних. У вересні 2021 року сума температур поступалася багаторічним даним на 27°C , або на 6,7%.

Таблиця 1

**Суми температур за місяці вегетаційного періоду 2021 року
та середні багаторічні дані за 1980–2010 рр.**

Роки	Місяці					
	IV	V	VI	VII	VIII	IX
1980–2010	264,0	449,5	531,0	598,3	579,7	405,0
2021	225,0	427,8	612,0	728,5	601,4	378,0
Абсолютне відхилення, $^{\circ}\text{C}$	-39,0	-21,7	81,0	130,2	21,7	-27,0
Відносне відхилення, %	-14,8	-4,8	15,3	21,8	3,7	-6,7

Таким чином, на початку вегетаційного періоду порівняно прохолодна погода гальмувала розвиток рослин, а також комах-фітофагів. Так стійкий перехід температури через 10°C за багаторічними даними відбувається 22 квітня, а у 2021 році – 28 квітня, на шість днів пізніше.

У літні місяці підвищена температура сприяла прискоренню росту

рослин, але призводила до збільшення випаровування вологи.

Сума атмосферних опадів поступалася багаторічним даним у квітні, червні, липні та вересні 2021 року, а у травні та серпні перевищувала багаторічні значення (табл. 2). Найбільше перевищення норми сумою опадів відмічене у травні (на 139,2мм, або на 245,1 %), менше – у серпні (на 24,4 мм, або на 40,3%). Найбільшою мірою сума опадів 2021 року поступалася нормі у липні (на 51,4 мм, або на 58,1%). Підвищення температури у літні місяці поряд зі зменшенням кількості атмосферних опадів не було сприятливим для рослин.

Інтегральним показником, що враховує взаємодію температури та опадів, є гідротермічний коефіцієнт Г.Т. Селянінова (ГТК). Середнє значення цього показника за вегетаційний період 2021 року дещо перевищувало норму і становило 1,45 за норми 1,40.

Таблиця 2

Суми атмосферних опадів за місяці вегетаційного періоду 2021 року та середні багаторічні дані за 1980–2010 рр.

Роки	Місяці					
	IV	V	VI	VII	VIII	IX
1980–2010	41,6	56,8	87,7	88,4	60,6	61,0
2021	22,0	196,0	49,0	37,0	85,0	43,0
Абсолютне відхилення, мм	-19,6	139,2	-38,7	-51,4	24,4	-18,0
Відносне відхилення, %	-47,1	245,1	-44,1	-58,1	40,3	-29,5

Це значення загалом є характерним для Полісся, тобто було сприятливим для росту лісу. Водночас в окремі місяці вегетаційного періоду (у квітні, червні, липні та вересні) значення ГТК 2021 року поступалося нормі, а інші місяці (у травні та серпні) перевершувало норму (табл. 3).

Таблиця 3

Гідротермічний коефіцієнт Г. Т. Селянінова (ГТК) за місяці вегетаційного періоду 2021 року та середні багаторічні дані за 1980–2010 рр.

Роки	Місяці					
	IV	V	VI	VII	VIII	IX
1980–2010	1,58	1,26	1,65	1,48	1,05	1,51
2021	0,98	4,58	0,80	0,51	1,41	1,14
Абсолютне відхилення	-0,60	3,32	-0,85	-0,97	0,37	-0,37
Відносне відхилення, %	-37,9	262,6	-51,5	-65,6	35,2	-24,5

Так у квітні значення ГТК поступалося нормі на 0,6 одиниці, або на 37,9%, у червні – на 0,85 одиниці, або на 51,5 %, у липні найбільше – на 0,97 одиниці, або на 65,6 %. Значення ГТК липня 2021 року становило 0,51 й було характерним для посухи, але у серпні цей показник збільшився майже втричі.

У травні ГТК перевищував норму найбільшою мірою – на 3,32 одиниці, або на 262,6 %.

Таким чином, упродовж вегетаційного періоду 2021 року періоди надмірних опадів змінювалися періодом дефіциту вологи, але загалом погодні умови не мали помітного негативного впливу на стан лісів.

Висновки. На початку вегетаційного періоду порівняно прохолодна погода гальмувала розвиток рослин, а також комах-фітофагів. Так стійкий перехід температури через 10°C за багаторічними даними відбувається 22 квітня, а у 2021 році – 28 квітня, на шість днів пізніше. Підвищення температури у літні місяці поряд зі зменшенням кількості атмосферних опадів не було сприятливим для рослин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Моніторинг та підвищення стійкості антропогенно порушених лісів. Збірник рекомендацій УкрНДІЛГА. Харків: Нове слово, 2011. 304 с.
2. Andreieva O. Y. Climatic factors influencing the vulnerability of scots pine to bark beetles attacks in the Central Polissya. Forestry and forest melioration. – Kharkiv: URIFFM, 2018.- Iss. 133. 119 – 127.
3. Андреева О. Ю. Погодні умови, що можуть вплинути на поширення стовбурових гнилей у лісах Полісся. Наукові читання-2021. Поліський національний університет, м. Житомир, 25 травня 2021 р.
4. Методичні вказівки з нагляду, обліку та прогнозування поширення шкідників і хвороб лісу для рівнинної частини України / Під ред. В.Л. Мешкової. Харків: ТОВ Планета-Прінт, 2020. 92 с.
5. Andreieva O., Goychuk A. Forest site conditions and the threat for insect outbreaks in the Scots pine stands of Polissya. Folia Forestalia Polonica. 2020. Vol.

62 (4). P. 270-278.

6. Andreieva O. Y., Zhytova O. P., Martynchuk I. V. Health condition and colonization of stem insects in Scots pine after ground fire in Central Polissya. *Folia Forestalia Polonica, Series A – Forestry*, 2018, Vol. 60 (3), 143–153.

7. Андрєєва О. Ю., Іванюк І. Д., Іванюк Т. М., Буднік І. П. Типологічна структура соснових насаджень Центрального Полісся. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2020. 136. С. 165-171.

8. Балабух В. О., Зібцев С. В. Вплив зміни клімату на кількість та площу лісових пожеж у північно-чорноморському регіоні України. *Український гідрометеорологічний журнал*. 2016. №. 18. С. 60-71.

MEDICAL SCIENCES

PEMPHIGUS AND PREGNANCY

Bilovol Alla Nikolaevna

Doctor of Medicine, associate professor,
head of Department Dermatology,
Venereology and Medical Cosmetology

Petrova Evgenia Sergiivna

student of the 6th year of the 3rd medical faculty
Kharkiv National Medical University
Kharkiv, Ukraine

Introductions. Pemphigus belongs to the group of autoimmune life-threatening bullous diseases characterized by sluggish bubbles and erosions of mucous membranes and skin. The danger of the disease is determined by its progressive course, which is accompanied by increased catabolic processes leading to the loss of body fluid and protein. The other danger is secondary bacterial and viral infections that could lead to sepsis.

The most common are 3 types of pemphigus: Pemphigus vulgaris (PV), Pemphigus foliaceus (PF), and other variants of pemphigus

The disease occurs as a result of the formation of IgG autoantibodies, which cause the destruction of proteins desmoglein-3 and desmoglein-1, that results in disruption of the epidermal keratinocytes connections. This processes lead to the effect of suprobal acantholysis - the separation of cells from each other. The other potential pathogenesis that has to be considered could be caused by direct action of autoantibodies on molecules and individual enzymes (transglutaminases) that are responsible for intercellular adhesion, which also leads to acantholysis.

In addition to the genetic predisposition to pemphigus formation, there are many other triggers that provoke an immune response. These include, for example,

taking drugs containing thiol groups, physical factors, infectious agents, autoimmune and some other conditions.

Taking into consideration the specifics of hormonal and physiological changes in women during pregnancy, there is a definite risk of both first onset of pemphigus as well as relapse of already existing disease. The problem is that in such cases it is more difficult to identify clinical manifestations and make a treatment plan for the pregnant woman. That is why early diagnosis and individually selected therapy are needed to avoid possible risks for mother and child.

Aim. To overview the specifics of pemphigus manifestations in pregnant women, its effect on delivery/labor and its impact on the newborn.

Materials and methods. Literature analysis, review of Ukrainian and international literature, comparison, theoretical analysis and synthesis.

Results and discussion. Influence on the mother. The disease present in women has its onset most often during the first and second trimesters. Instead, in the third trimester the patient's condition stabilizes. This pattern may be associated with elevated levels of the endogenous corticosteroid hormone chorion. Although some literature sources report a postpartum pemphigus outbreak due to a rapid decrease in corticosteroid hormones.

Influence on childbirth. Natural childbirth is recommended in the absence of obstetric contraindications. However, additional trauma to the birth canal is possible, and there is a potential risk that local blisters may lead to passive transfer of antibodies to the fetus. Regarding the cohort of patients who need to give birth by caesarean section, it should be remembered that in the postoperative period, long-term and difficult wound healing is possible as a result of long-term corticosteroid therapy.

Influence on the course of pregnancy. Pemphigus in pregnant women can provoke miscarriage, fetal developmental delay, fetal death, premature birth and the birth of a child with neonatal pemphigus.

Most patients with pemphigus give birth to a full-term healthy baby. This option is approximately 40% of cases. It does not depend on how the birth was

performed: vaginally or by cesarean section.

A slightly lower percentage falls on the birth of a child with neonatal pemphigus - about 30%. Neonatal pemphigus are more common in children born from mothers with PV. The disease in this case is mainly due to transplacental transmission of antibodies from the mother, while only a small amount of IgG is synthesized by the newborn. IgG is found in the circulatory system and is fixed on the epidermis of the fetus in the characteristic intercellular distribution. In contrast, children with PF are more likely to be born healthy, which may be due to low capacity of IgG autoantibodies to transfer through the placental barrier and the "immunosorbent" action of the placenta, which contains desmosomes and desmogleins. This could be explained by the fact that the distribution and cross-compensation of pemphigus antigens desmoglein-3 and desmoglein-1 in the skin and mucous membranes of newborns and adults differ.

In 10% of cases, labor results in stillbirth. Such a high stillbirth rate may be due to poor maternal disease control and high umbilical cord antibody titers.

For a favorable course of labor, successful delivery and the birth of a healthy fetus, it is necessary to maintain high control of the disease in pregnant women throughout the period. Standard therapy for pregnant women consists of systemic glucocorticoids, alone or in combination with other immunosuppressive agents such as immunosuppressants and intravenous immunoglobulin.

The use of systemic steroids is considered the most optimal during pregnancy. Prednisolone is the safest drug compared to other glucocorticoids and has a rapid action and high pharmacological effects. However, it is recommended that the dose of prednisone/prednisolone be reduced to the lowest effective dose.

The use of immunosuppressive drugs becomes necessary when pemphigus can not be controlled only with glucocorticosteroids. Azathioprine is the most widely used drug for the treatment of pemphigus in this group of drugs. However, cyclosporine is considered to be the safest drug that retains corticosteroids during pregnancy but has less effect. Mycophenolate mofetil, cyclophosphamide and methophosphamide are categorically contraindicated during pregnancy.

There is also information on the efficacy and safety of intravenous immunoglobulin as adjunctive therapy in pregnant women with pemphigus. It is recommended for women who have an exacerbation of the disease in early pregnancy.

Conclusions. The course of pemphigus and pregnancy can affect each other, thus complicating the treatment and prognosis of both processes. Pregnancy can provoke or complicate the course of pemphigus and affect the development and condition of the fetus. The modern treatment of pemphigus in pregnant women is systemic glucocorticoids alone or in combination with other immunosuppressive drugs. At present, the effect of pemphigus on pregnancy is a rather vague area that requires further study and joint work of obstetricians, dermatologists, neonatologists and endocrinologists to create a multidisciplinary treatment plan.

THE MORPHOLOGICAL REASONS OF TEETH IMPACTION

Martynets Marta

Kovpak Lyidmyla

Palkov Taras

Phd, Associate Professor

Oliinyk Andriy

Phd, Assistant Professor

at the Department of Oral Surgery and Prosthetic Dentistry

Faculty of Postgraduate Education

Danylo Halytsky National Medical University of Lviv

Introductions An urgent problem of dentistry is the pathology of teething and their delay in the jaw. This results in an increased number of patients seeking dental care due to the lack of teeth in the dentition or their abnormal position, which affects aesthetic appearance of a patient, despite the fact that such teeth are often asymptomatic. In other cases, such teeth can lead to numerous complications: resorption of the root of a neighboring tooth with subsequent atrophy of the pulp, deformity of the alveolar process, sinusitis, otitis, trigeminal neuralgia, abscesses and phlegmon of the soft tissues of the maxillofacial area, also increase a risk of lower jaw fracture. Many theories of teething related to the tooth embryo and surrounding bone tissue have been described. Based on the study of the process of the first molar eruption in rats, the dependence of the eruption process between strong blood supply, changes in vascular permeability and production of the main substance by fibroblasts of the apical pulp and periodontium is described. It is believed that the process of eruption of teeth is due to a progressive increase in pulp volume, caused by the synthetic activity of odontoblasts, which further leads to increased pressure on the crown tissue of the tooth, which contributes to its eruption. Most studies have been performed on experimental material, which determines the relevance of studying this issue.

Aim The main purpose of our research is to study histopathological changes in the hard tissues of removed retained teeth, which can lead to disruption of tooth eruption process and tooth retention.

Materials and methods The study consisted of 18 removed retained teeth with fully formed roots and closed tips, in patients aged 14 to 52 years. Teeth were selected by blind sampling (retained upper third molar, incompletely retained and impacted lower third molars, transposition of maxillary canine, impacted second lower molar, retained and impacted second maxillary premolars). The operative material was fixed in 10% formalin solution for at least 48 hours, thoroughly washed with running water, its degreasing was carried out successively with alcohols of increasing concentration (50, 70, 96°), and then brought to water through alcohols of descending concentration. Decalcification was achieved by treating the tissues with an aqueous 7.5% solution of nitric acid, then placed in 96 alcohol for 24 hours, washed thoroughly with distilled water for 1-2 days. The tissue block was embedded in paraffin. Slices from paraffin blocks were made on a rotary microtome " Leica " 5-6 µm thick, which were stained with hematoxylin-eosin according to conventional methods.

Results and discussion In most of the examined teeth, the pulp is hypocellular, the connective tissue cells are arranged in a disorderly manner. Their shape and size are different, some have a spindle-shaped shape, others are star-shaped with the presence of multiple processes. The latter corresponded to the structure of immature fibroblasts that occur in the connective tissue of the embryonic type. At the same time, there are no signs of cellular or nuclear polymorphism. Mitotic activity is not defined. Collagen bundles of pulp are heterogeneous in thickness, dominated by small and thin fibers. The degree of pulp collagenization is uneven, in places of sclerosis, cells are found, where the hydrated basic substance prevail. Denticles-microcalcinates with different degrees of mineralization are found in some places. Differentiated arterial-venous vessels are single. Excess capillaries are found on the periphery near the odontoblast layer. The number of nerve trunks of the pulp is reduced. Morphological changes of the pulp are manifestations of hypoplasia:

hypocellularity, heterogeneity of collagenization, reduction in the number of vessels and elements of the nerve system. The layer of odontoblasts is slender. The number of odontoblasts have not exceeded two or three rows of cells in cross sections. Odontoblast nuclei show signs of polymorphism, often odontoblasts contain nuclei with signs of karyopyknosis. Odontoblasts have signs of vacuolar dystrophy of various degrees of development, in some cells it acquires signs of balloon dystrophy. In isolated cases, the division of dentin into predentine and dentin itself is preserved. The degree of dentin mineralization is very heterogeneous, excessive mineralization in the inner layer is determined, dentinal tubules are heterogeneous in shape and size. The number of cementocytes is reduced, some cells have signs of vacuolar dysplasia. The degree of collagenization of cement is reduced. Collagen bundles are often not formed, fluffy, the orientation of the fibrils is lost.

The connective tissue component of cement has signs of hypoplasia and superficial disorganization, minimal inflammatory changes are determined. Periodontal tissue is present only in single biopsies.

Conclusions Hypoplastic-atrophic changes have been determined in all structural components of removed retained teeth, accompanied by signs of alteration of odontoblasts and cementocytes, inhomogeneous degree of dentin mineralization and sclerotic-inflammatory changes of periodontium. The main cause of tooth retention is hypoplasia of tooth tissues, which has complex morphological manifestations and includes odontoblasts, dentin, cementum and periodontium.

**CHANGES OF THE CARTILAGE OLIGOMERIC MATRIX PROTEIN
LEVELS DEPENDING ON VITAMIN D DEFICIENCY IN PATIENTS WITH
OSTEOARTHRITIS IN COMBINATION WITH NON-ALCOHOLIC FATTY
LIVER DISEASE**

Virstyuk N. G.

professor

Lavrynovych O. M.

postgraduate

Ivano-Frankivsk National

Medical University

Ivano-Frankivsk, Ukraine

Introduction. Vitamin D deficiency is a common and fairly common problem with severe clinical consequences. At a level of 25 (OH) D in the blood from 20 to 30 ng / ml is diagnosed with insufficiency, and at a level of 25 (OH) D below 20 ng / ml - vitamin D deficiency. Promoting calcium absorption in the small intestine, vitamin D can increase or maintain and regulate plasma calcium and phosphorus concentrations. It is converted to 25 (OH) D by hydroxylation in the liver. A number of authors have proven the adverse effects of vitamin D deficiency on the course of osteoarthritis (OA).

Today, osteoarthritis (OA), as the most common joint disease among the population over 40 years of age, has become global and occupies one of the leading places in the overall structure of joint pathology. OA refers to inflammatory diseases and is characterized by comorbidity. Non-alcoholic fatty liver disease (NAFLD), which ranks first among all liver pathologies in most countries, is accompanied by metabolic disorders and vitamin-D status.

The aim of research – study of changes in the level of cartilage oligomeric matrix protein (Cartilage Oligomeric Matrix Protein Levels) (COMP) in the blood of patients with NAFLD in combination with OA depending on vitamin D deficiency.

Material and methods. 84 patients with OA in combination with NAFLD were examined, which were divided into groups: Group I - 60 (71.4%) patients with

vitamin D deficiency; Group II - 24 (28.6%) patients with vitamin D deficiency; Group III - 20 patients with OA without NAFLD (comparison group). Among those surveyed were 52 (61.9%) women, 32 (38.1%) men aged 45 to 74 years. The control was 20 healthy volunteers.

The diagnosis of OA was established according to the unified clinical protocol of primary, secondary (specialized), tertiary (highly specialized) medical care, № 762, recommendations of the American College of Rheumatologists (ACR, 2019), the International Society for Osteoarthritis (OARSI), European and European osteoporosis and osteoarthritis (ESCEO, 2019), European Antirheumatic League (EULAR, 2019). NAFLD was diagnosed in accordance with the Unified Clinical Protocol "Non-Alcoholic Steatohepatitis" (Order of the Ministry of Health of Ukraine № 826), Adapted Clinical Guidelines "Non-Alcoholic Fatty Liver Disease", recommendations of the European Liver Research Association (EASL), European Association for Diabetes Obesity Study (EASO).

The severity of pain was assessed by the 10 cm visual analog scale (VAS), functionality - by the algofunctional Lexene index and the WOMAC index (Western Ontario and McMaster Universities Osteoarthritis Index). The content of 25 (OH) D₃ and COMP in the blood was determined by enzyme-linked immunosorbent assay using reagents "25-Hydroxy Vitamin D" ELISA "and" Human COMP ELISA "from BioVender (Czech Republic) enzyme-linked immunosorbent assay according to the instructions for use of the kit. Statistical processing of the results was performed using software - spreadsheet "Microsoft Excel" and application package "Statistica" v. 10.0 StatSoft, USA. The presence of a correlation was determined using the Spearman rank correlation coefficient (r).

Results. The results of the study revealed an increase in markers of inflammation in the blood of patients of both study groups, especially IB group with a combination of NASH and OA (table 1).

Table 1

Cartilage Oligomeric Matrix Protein Levels in patients with OA in combination with NAFLD depending on vitamin D deficiency

Indices, units measurement	Healthy, n=20	I group, n=60	II group, n=24	III group n=20
25(OH)D, ng /ml	36,27±3,07	18,54±0,08*	22,40±1,06*#	26,39±1,24*#
COMP, ng / ml	9,46±0,07	30,55±1,76*•	26,37±1,35*#	20,15±1,03*#•

Notes: * - the reliability of the difference compared to healthy ($p < 0,05$);

- significance of differences compared with patients of group I ($p < 0,05$);

• - significance of differences compared with patients of group II ($p < 0,05$).

In particular, in patients of group I the rate of COMP exceeded that in healthy people by 3.22 times, in patients of group II - by 1.16 and group III - by 1.52 times ($p < 0.05$). A correlation was found between the level of COMP and the content of 25 (OH) D3 in the blood ($r = -0.63$; $p < 0.05$), which indicates the dependence of the intensity of cartilage destruction on vitamin D deficiency.

Correlations were found between the level of COPD and the indicators of the VAS scale, the Lequesne index and the WOMAC index ($r = 0.48$; $r = 0.65$; $r = 0.62$, respectively; $p < 0.05$), which indicates the dependence of pain and functional disorders due to the intensity of cartilage destruction.

Conclusions. 1. In patients with OA there is an increase in the content of COPD, especially in the presence of vitamin D deficiency on the background of concomitant NAFLD. There was a negative correlation between the level of COMP and the content of 25 (OH) D3 in the blood. 2. The adverse effect of cartilage destruction on the basis of COPD on the intensity of pain on the scale of VAS and dysfunction on the indexes of Leken (Lequesne) and WOMAC.

THE ERGOGENIC EFFECT OF USING OCCLUSAL SPLINT: A REVIEW

Vovk Viktorija Viktorivna,
phD, assistant
Nespryadko Valeriy Petrovych,
DMS, professor of Department of Prosthetic dentistry
Kofanov Veniamin Oleksiiovych,
student of NMU O.O.Bogomolca
Vovk Viktor Tymofijovych
assistant of Department of Nursing of
Zhytomyr Medical Institute Zhytomyr Regional Council

Background: the impact of oral appliances to improve human strength or decrease stress has been reported since ancient times. The origin of this phenomenon is poorly understood. Roman soldiers were using leather straps between their teeth to improve their prowess in battle. Women would bite on sticks during childbirth to ease delivery. And in the absence of general anesthesia amputation procedures were conducted the same way. In late years we observed higher numbers of mentioning the ergogenic effect on upper body muscles and improvement in kinetical stabilization in asymptomatic athletes. Therefore, it's essential for us to assess most of the reports to better understand the ergogenic effect of the occlusal splints and bring us closer to their origin.

Materials and methods: meta-analysis. We found 18 articles related to this topic and published between September 1984 and February 2022 in the PubMed database. Three questions were asked: 1. Do occlusal splints improve the strength of body muscles? 2. Do occlusal splints improve coordination and foothold? 3. Is it safe to use dental splints in asymptomatic athletes?

Results: 9 publications indicate that there is significantly higher muscular EMG activation in the occlusal splints condition when compared to the other conditions for some of the tested muscles and splints may have a positive ergogenic effect on shoulder muscular strength in healthy male subjects (1); cervical flexor

strength increased 24% and deltoid strength increased an average of 29% from that of biting without an increase as subjects were instructed to bite on mandibular acrylic bite plates 2, 4, 6 and 12 mm (2); most of the athlete analyzed showed better results during training session with occlusal splint compared to athlete without occlusal splint, in countermovement jump, in 10m and 30m sprint test, in the squat jump, the drop jump from 32cm and 40cm, trunk extension, leg press force and rate of force development as an improvement between 3% and 12% (3,4); the occlusion stability that results from stabilization splints and mouthguards is thought to increase the club head speed and driving distance in professional golf players (5); the optimization of neuro-muscular coordination and improvement of the competitive performance of athletes (6,7); athletes using a controlled mouthguard demonstrate a significant higher peak acceleration and peak force than those using no mouthguard (8); the splint jaw conditions lead to a more symmetrical running pattern than the control condition (9).

One article indicates that balance deficits seem to correlate with deteriorated body sway and can be improved by a myocentric bite position using a DPS splint (Dental Power Splint) what is shown by the improvement of balance behavior and weight distribution with the eyes closed on a balance platform (10).

One article indicates improvement of the movement of the occlusal muscles, increasing of the height of the squat jump, increasing of the forearms and wrists muscles strength and increased maximum clenching voltage shown on EMG (11).

Two publications of systematic review depicted a wide heterogenicity in the experimental conditions and suggested the application of the occlusal splints as a way to improve athlete's or individual's oral health, and as a potential tool to optimize marginal aspects of exercise performance (12,13). One publication claimed that a 46-year-old woman after application of occlusal splint demonstrated an increased athletic ability and grip strength. The patient could get out of bed, change clothes, and maintain posture during defecation without assistance, when wearing the bite splint, even during no drug efficacy (14). One article showed statistically significant changes for all EMG tests and the Flamingo Balance Test carried out for ballet dancers, who were treated with the customized occlusal splints. It appears that the use

of a customized occlusal device improved neuromuscular coordination and the overall performance of dancers (15). One study indicates that among asymptomatic females, artificial imbalanced occlusion induces immediate and significant alteration of knee eccentric muscle performances and that's why it is essential to use balanced splints (16). One article showed that incorrect mandibula position guided by occlusal splints alters the gait stability (17).

One study found no significant differences in EMG activity between experimental conditions (Occlusal splint, Placebo splint, No splint) in the five upper limb muscles monitored and shooting performance was similar in all conditions (18).

Conclusions: to conclude, incorrect mandibula position could possibly alter the gait stability and neuro-muscular coordination. 1. Occlusal splints improve body muscles which include upper extremity, deltoid muscles and lower extremity. 2. Occlusal splints could improve gait stability, and neuro-muscular coordination. 3. It is safe to use dental splints as an ergogenic aid and we recommend athletes to use them as it might help to reduce the risk of injuries or help in performance.

REFERENCES

1. Dias A, Redinha L, Vaz JR, Cordeiro N, Silva L, Pezarat-Correia P. Effects of occlusal splints on shoulder strength and activation. *Ann Med*. 2019;51(sup1):15-21. doi: 10.1080/07853890.2019.1566766. PMID: 30628462; PMCID: PMC7888807.
2. Chakfa AM, Mehta NR, Forgione AG, Al-Badawi EA, Lobo SL, Zawawi KH. The effect of stepwise increases in vertical dimension of occlusion on isometric strength of cervical flexors and deltoid muscles in nonsymptomatic females. *Cranio*. 2002 Oct;20(4):264-73. doi: 10.1080/08869634.2002.11752122. PMID: 12403184.
3. Parrini S, Rossini G, Nebiolo B, Airale M, Franceschi A, Cugliari G, Deregibus A, Castroflorio T. Variations in athletic performance with occlusal splint in track and field athletes: a randomized clinical trial. *J Sports Med Phys Fitness*. 2022 Mar;62(3):375-381. doi: 10.23736/S0022-4707.21.12081-X. Epub 2021 Apr 19. PMID: 33871235.

4. Maurer C, Heller S, Sure JJ, Fuchs D, Mickel C, Wanke EM, Groneberg DA, Ohlendorf D. Strength improvements through occlusal splints? The effects of different lower jaw positions on maximal isometric force production and performance in different jumping types. *PLoS One*. 2018 Feb 23;13(2):e0193540. doi: 10.1371/journal.pone.0193540. PMID: 29474465; PMCID: PMC5825140.
5. Pae A, Yoo RK, Noh K, Paek J, Kwon KR. The effects of mouthguards on the athletic ability of professional golfers. *Dent Traumatol*. 2013 Feb;29(1):47-51. doi: 10.1111/j.1600-9657.2012.01123.x. Epub 2012 Mar 4. PMID: 22386044.
6. D'Erme V, Basile M, Rampello A, Di Paolo C. Influence of occlusal splint on competitive athletes performances. *Ann Stomatol (Roma)*. 2012 Jul;3(3-4):113-8. Epub 2012 Jan 14. PMID: 23386932; PMCID: PMC3555471.
7. Roettger M. Performance enhancement and oral appliances. *Compend Contin Educ Dent*. 2009 Jul-Aug;30 Spec No 2:4-8. PMID: 19774772.
8. Dias A, Redinha L, Tavares F, Silva L, Malaquias F, Pezarat-Correia P. The effect of a controlled mandible position mouthguard on upper body strength and power in trained rugby athletes - A randomized within subject study. *Injury*. 2022 Feb;53(2):457-462. doi: 10.1016/j.injury.2021.11.002. Epub 2021 Nov 6. PMID: 34785082.
9. Maurer C, Stief F, Jonas A, Kovac A, Groneberg DA, Meurer A, Ohlendorf D. Influence of the Lower Jaw Position on the Running Pattern. *PLoS One*. 2015 Aug 13;10(8):e0135712. doi: 10.1371/journal.pone.0135712. PMID: 26270961; PMCID: PMC4535904.
10. Ohlendorf D, Riegel M, Lin Chung T, Kopp S. The significance of lower jaw position in relation to postural stability. Comparison of a premanufactured occlusal splint with the Dental Power Splint. *Minerva Stomatol*. 2013 Nov-Dec;62(11-12):409-17. PMID: 24270202.
11. Carbonari B, Balducci F, Cesaretti G, Cesanelli L, Botticelli D, Messina G. Performance, balance and posture variations with Occlusal Splint and Taopatch® devices: a retrospective cross-over study. *J Sports Med Phys Fitness*. 2021 Feb;61(2):317-323. doi: 10.23736/S0022-4707.20.11053-3. Epub 2020 Jul 30. PMID:

32744040.

12. Dias A, Redinha L, Mendonça GV, Pezarat-Correia P. A systematic review on the effects of occlusal splint therapy on muscle strength. *Cranio*. 2020 May;38(3):187-195. doi: 10.1080/08869634.2018.1505085. Epub 2018 Aug 5. PMID: 30079809.
13. Cesanelli L, Cesaretti G, Ylaitè B, Iovane A, Bianco A, Messina G. Occlusal Splints and Exercise Performance: A Systematic Review of Current Evidence. *Int J Environ Res Public Health*. 2021 Sep 30;18(19):10338. doi: 10.3390/ijerph181910338. PMID: 34639640; PMCID: PMC8507675.
14. Nomoto S, Nakamura M, Sato T, Hisanaga R. Occlusal treatment with bite splint improves dyskinesia in Parkinson's disease patient: a case report. *Bull Tokyo Dent Coll*. 2013;54(3):157-61. doi: 10.2209/tdcpublication.54.157. PMID: 24334629.
15. Didier H, Assandri F, Gaffuri F, Cavagnetto D, Abate A, Villanova M, Maiorana C. The Role of Dental Occlusion and Neuromuscular Behavior in Professional Ballet Dancers' Performance: A Pilot Study. *Healthcare (Basel)*. 2021 Mar 1;9(3):251. doi: 10.3390/healthcare9030251. PMID: 33804335; PMCID: PMC8000128.
16. Grosdent S, O'Thanh R, Domken O, Lamy M, Croisier JL. Dental occlusion influences knee muscular performances in asymptomatic females. *J Strength Cond Res*. 2014 Feb;28(2):492-8. doi: 10.1519/JSC.0b013e3182a7665a. PMID: 24263658.
17. Fujimoto M, Hayakawa L, Hirano S, Watanabe I. Changes in gait stability induced by alteration of mandibular position. *J Med Dent Sci*. 2001 Dec;48(4):131-6. PMID: 12160250.
18. Dias AA, Redinha LA, Silva LM, Pezarat-Correia PC. Effects of Dental Occlusion on Body Sway, Upper Body Muscle Activity and Shooting Performance in Pistol Shooters. *Appl Bionics Biomech*. 2018 Jul 24;2018:9360103. doi: 10.1155/2018/9360103. PMID: 30140310; PMCID: PMC6081538.

NEW APPROACHES TO THE MANAGEMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF HEALTH INSTITUTIONS

Votyakova Marina

Senior Lecturer of the Department
of Medical Physics and Information Technologies
Donetsk National Medical University
87500 Ukraine, Donetsk region, Mariupol
Nakhimov Avenue 99kv.82

Introductions. This article deals with the problems of sustainable development of the healthcare industry. It examines the control mechanism of sustainable development of health care facilities. Approaches to the formation mechanism of management of sustainable development of health institutions are determined. The relevance of the research topic is determined by the insufficient theoretical and methodological justification for sustainable development for economic systems that are in the process of transformation and the formation of market institutions. This requires conceptualization and further development of sustainability methodology in economics.

Aim. The purpose of the study: analysis of the applicability of modern interpretations of sustainable development to Ukrainian conditions, assessment of the current state, level and possibilities of managing the sustainable development of the economy and society.

Materials and methods. Neoclassical economic growth theory, exhaustible resource theory, externality theory, system analysis, comparative analysis.

Results and discussion. In modern research on the development of economic systems, more and more attention is paid to sustainable development. The concept of sustainable development has become widespread due to the intensification of the globalization of the world economy. Recently, this concept has acquired a pronounced spatial character, spread to municipal, regional and national levels.

Many domestic and foreign scientists have studied the process of sustainable

development of economic systems. [8]

Attention is paid to sustainable development in Ukraine as well. Fundamental in the Ukrainian Concept is the regulation of processes of improving people's quality of life and socio-economic development within the economic capacity of the biosphere: "Sustainable development is a stable socio-economic development that does not destroy its natural basis. Improving the quality of human life must be ensured within the economic capacity of the biosphere, the excess of which leads to the destruction of the natural biotic mechanism of environmental regulation and its global changes "[1].

According to the first principle of the Declaration on Environment and Development (Rio de Janeiro, 1992), "caring for people is central to sustainable development efforts. They have the right to a healthy and fruitful life in harmony with nature "[7]. Therefore, the goals of sustainable development cannot be achieved in the conditions of widespread debilitating diseases and the health of the population cannot be maintained without sustainable development. The key role in maintaining public health has traditionally belonged to state-owned medical firms.

The organization of medical institutions is of particular importance at the present stage of development of health care. The condition for adequate development is the recognition that health care institutions are producers of special goods in the form of medical services. The specifics of the management of health care facilities is due to the fact that health care is a special field that differs from other activities. One of the most important management tasks in the field of health care is to achieve the targets: improving the quality and availability of health care through the effective use of limited financial, material, labor and other health care resources in rapidly growing competition in the health care market. [2].

Healthcare facilities have special characteristics that require modification of general management principles or a change of emphasis.

First, the result of the activity is a medical service, which involves direct contact with the consumer and his involvement in the process of providing the service. At the same time, patients are the main elements of the external environment

for the health care institution, which are not a passive object, but react to the impact and thus directly affect the whole process of work. Hence the difficulty of assessing the quality and necessity of medical services and, consequently, the performance of medical organizations in general and the work of their employees. This mainly determines the organization of health management. [3].

Second, medical services are social services. On the one hand, in addition to the direct effect on the consumer, they also have a social effect, and on the other hand, society recognizes the importance of citizens receiving medical services and their role in providing them with medical care.

The mechanism for managing the sustainable development of health care facilities is presented in two directions: purposeful and achievable. The goal-setting direction is the principles, approaches, missions, goals, as well as management subsystems and areas for improving management. Principles, approaches, aspects of management improvement, functions, methods, management resources are included in the goal-oriented direction (see table).

Table1.

Sustainable development management mechanism of a health care institution

Approaches to sustainable development management	Goal-setting direction	Principles of sustainable development management
	The mission of the health care institution	
	The purpose of the health care institution	
	Sustainable development management subsystems	
	Areas of improvement through sustainable development	
	Achieving direction	

The nature of the object and subject of management determines the methodological approaches to management. [5]. It is proposed to focus on five approaches to the formation of a mechanism for managing the sustainable development of health care:

- scientific,
- socio-economic,

- procedural,
- program-target,
- system.

These approaches to management are correlated with the principles of: integration of knowledge; staffing for sustainable development; implementation of strategic decisions; target specificity and timeliness of management decisions. The development of specific management methods is especially important for the management of a health care institution. As a tool of analysis, methods establish the rules of optimal implementation of management processes. Of particular note are the methods of socio-psychological influence that meet the needs of staff in self-realization, self-development, which is most important for health care institutions. The management mechanism provides appropriate support: methodological, regulatory, informational, organizational.

The effectiveness of the established mechanism for managing sustainable development directly depends on the level of coherence of its structural elements, the depth of adaptation of functions, methods, directions, resources. Strategic planning for the sustainable development of health care facilities should take into account possible approaches to the establishment of priority facilities.

Establishing a scientifically sound priority of health care facilities is necessary for a number of reasons:

- Changing the system of service needs;
- the probability of the population not receiving certain territories in a timely and modern range of services;
- the probability of occurrence and intensification of negative environmental trends;
- reduction of the average life expectancy of the population and deterioration of its health;
- limitation of budget allocations and terms of implementation of measures for the development of health care facilities;
- violation of the balance of development goals of facilities in the field of

health care.

The sustainable development of the medical organization is most influenced by such indicators as: economic (number of attached population; financial result); social (staffing of individuals; the level of wages); environmental (morbidity per attached population; number of preventive examinations).

Conclusions. Thus, the most important task of any economic system is to ensure balanced, sustainable development. The problem of sustainability has been developed and solved for more than fifty years, but there are still many unresolved, controversial issues. This is due to the versatility and of this problem.

LIST OF REFERENCES.

1. Afonin EA Universal and unique in the processes of social transformation / E.A. Afonin, A.Yu. Martynov // Public Administration: Theory and Practice: Collection of Scientific Papers of the Association of Doctors of Science of Public Administration. - H .: Publishing House "DokNaukDerzhUpr", 2010. - № 3-4. - P. 250–263
2. Vernadsky, VI Biosphere and noosphere / V.I. Vernadsky // M: Iris Press, 2012. - 576 p.
3. Vernadsky, VI Scientific thought as a planetary phenomenon / VI Vernadsky // Resp. ed. AL Yanshin. - M: Nauka, 1991.
4. Report on the Sustainable Development Goals, 2019. / United Nations, New York, 2019. URL: https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/The-SustainableDevelopment-Goals-Report-2019_Russian.pdf
5. Report of the Task Force on Assessing Progress towards the MDGs, 2015 URL: <https://www.un.org/ru/millenniumgoals/summary2015.pdf>
6. Zhelaeva SE, Saktoev VE, Tsirenova OD Institutional aspects of sustainable development of sociological and economic systems of different types. - Ulan-Ude: VSGTU, 2005. - 157 p.
7. Kokorina OR The state of health of future specialists as a factor of sustainable development // Current issues of humanities and natural sciences. - 2014.

- № 12-2. - P. 75-79.

8. Meadows D.H., Ronders J., Meadows D.L. Growth limits: 30 years later. - M.: BINOM, Laboratory of Knowledge, 2012. - 358 p.

9. Prigogine I., Stengers I. Order from chaos: A new dialogue between man and nature. - M.: Progress, 1986. - 432 p.

10. Report on the Sustainable Development Goals, 2019. / United Nations, New York, 2019. URL: https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/The-SustainableDevelopment-Goals-Report-2019_Russian.pdf 130. Report of the Task Force on Assessing Progress towards the MDGs, 2015 URL: <https://www.un.org/ru/millenniumgoals/summary2015.pdf>

USE OF PUNCTION ASPIRATION BIOPSY AND EXCISION BIOPSY IN THE DIFFERENTIAL DIAGNOSIS OF LYMPHADENOPATHIES OF THE HEAD AND NECK

Yevstihnieiev Ihor Volodymyrovych
c.m.s., assistant
Dnipro state
medical university

Introductions. Assessment of the state of the lymph nodes (LN) of the head and neck is an important component in the study of the objective status, primarily by a family doctor at the first stage of medical care. The algorithm of differential diagnosis in lymphadenopathy (LAP) of the neck is one of the most difficult. A family doctor must be proficient in clinical methods for examining patients, as well as know the algorithm for diagnosing and differential diagnosis of LAP, and promptly refer patients for consultation with specialists.

Aim. Outline the main aspects of the actions of a family doctor in the implementation of the LAP diagnostic algorithm, especially focusing on the indications for aspiration and excisional LN biopsies.

Materials and methods. Journal articles, curation protocol and guidelines for the management of patients with LAP were studied.

Results and discussion. A family doctor should not only be fluent in clinical methods in assessing the state of peripheral LN, but also know the level of his competence in the diagnosis and differential diagnosis of LAP. In most cases, if LN involvement with metastases or lymphoproliferative disease is suspected, the patient is referred for an ultrasound examination of the LN of the neck.

If, according to a study using central Doppler mapping, a metastatic type of blood flow in the LN is determined, the patient is referred to an oncologist, lymphoproliferative - to a hematologist. A referral to a multidisciplinary diagnostic center is possible. The patient can be consulted by an infectious disease specialist, maxillofacial surgeon, otolaryngologist, oncologist, hematologist, depending on the

clinical symptoms of the disease.

The use of radiation research methods (computed tomography, in some cases positron emission tomography) makes it possible to clarify the localization of the primary tumor. Morphological methods for the study of biopsy specimens make it possible to establish a clinical diagnosis. When evaluating the condition of LN, the family doctor should be aware of the possibility of malignant disease in any age group.

It is impossible to limit research to only routine laboratory methods, if the cause of LAP is not known, if there is doubt about the good quality of the process with LN involvement, the patient is referred to an oncologist. The stages in the work of a family doctor in an outpatient admission of a patient with LAP are as follows:

- 1) collection of complaints with a certain probability to suggest the localization of the primary tumor;
- 2) purposeful collection of anamnesis of the disease and life;
- 3) careful palpation of the LN of the neck, examination of the oropharynx, if possible - throat, nose, ears, scalp;
- 4) routine general clinical laboratory tests;
- 5) in the presence of data for an acute bacterial inflammatory process, the appointment of a course of antibiotic therapy with an assessment of effectiveness up to 2 weeks;
- 6) in case of suspected involvement of LN by metastases or in the absence of the effect of antibiotic therapy, consultation of an oncologist after ultrasound examination of the LN of the neck;
- 7) consultation of a hematologist in case of suspected lymphoma after an ultrasound examination of the LN of the neck;
- 8) consultation of an otolaryngologist in the presence of symptoms from the pharynx, nose, ear;
- 9) consultation of an infectious disease specialist in case of symptoms of infectious diseases with serological tests as prescribed by an infectious disease specialist.

After ultrasound diagnosis of the LN of the neck, computed tomography, in some patients, positron emission tomography, the primary localization of the tumor is determined. To confirm the diagnosis, it is necessary to conduct a morphological study. To obtain the material, fine-needle aspiration biopsy is more often used, less often - excisional biopsy with the removal of the entire LN together with the capsule.

Fine-needle aspiration biopsy with ultrasound guidance is a cheap and safe method. To take the material, taking into account the presence of visual control, it is desirable that the biopsy be taken closer to the center of the LN. With a significant density of the LN or its pronounced vascularization, a lot of fibrous tissue or blood can get into the puncture needle, which reduces the diagnostic value of the biopsy tissue. When the LN is affected, metastases are more often located under the capsule on the periphery, and a necrosis zone may be located in the center, which must be taken into account.

With successful sampling from the LN using fine needle biopsy, the diagnostic value for metastases to this LN is about 25%. That is, to achieve 100% diagnostic value, it is necessary to obtain 4 biopsy specimens. However, fine-needle aspiration biopsy allows only cytological examination. For oncologists, these results are not of paramount importance. For example, according to a cytological study, metastasis of squamous cell carcinoma was determined, but where is the primary tumor?

Oncologists first perform a fine-needle aspiration biopsy of the primary tumor after computed tomography. LN with metastases are removed along with the surrounding fatty tissue during surgery. A positive result of a cytological study in the detection of atypical cells has a high diagnostic value, a negative result of a cytological study does not give grounds to assert the absence of metastases in the LN.

If lymphoma is suspected, fine needle aspiration biopsy is not used due to the low information content of cytological examination in the diagnosis of lymphomas. For the diagnosis and differential diagnosis of lymphomas, a sufficient amount of material from LN is required for histological and immunohistochemical studies.

If lymphoma is suspected, after ultrasound examination of LN (lymphoproliferative type of circulation according to central Doppler mapping) and

computed tomography, an excisional biopsy is performed with the removal of the entire lymph node along with the capsule. Thus, excisional biopsy is mainly used in the diagnosis of lymphomas. Fine needle aspiration biopsy is not always indicated for the diagnosis of metastases in the LN, and the use of excisional biopsy for this purpose is impractical, since the primary tumor is examined first.

Conclusions. 1. Fine-needle aspiration biopsy is a fast, safe, cost-effective study method that can be used on an outpatient basis. However, more often this method is used in the diagnosis of primary tumors.

2. The use of fine needle aspiration biopsy in the diagnosis of LN metastases is not always appropriate.

3. Excisional biopsy is a mandatory method in the diagnosis of lymphomas.

**ІНТЕРПРЕТАТИВНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ЗАПАЛЕННЯ
В СУДОВО-МЕДИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ ДАВНОСТІ
ЗАПОДІЯННЯ УШКОДЖЕНЬ**

Антонов Андрій Генадійович

к.мед.н., доцент
учбовий доцент кафедри патологічної анатомії
судової медицини та гістології
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Україна

Клименко Микола Олексійович

д.мед.н., професор,
професор кафедри медичної біології та фізики,
мікробіології, гістології, фізіології та патофізіології
Чорноморський національний університет
ім. Петра Могили
м. Миколаїв, Україна

Сургай Наталя Миколаївна

к. мед.н., доцент,
завідувачка кафедри патологічної анатомії
судової медицини та гістології
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Україна

Татарко Сергій Вікторович

д.мед.н., професор
завідуючий кафедри фізіології та патологічної фізіології
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Україна

Вступ. Питання визначення давності заподіяння механічних ушкоджень в судовій медицині є актуальним. В усі часи існування судової медицини експерти мали потребу визначати зажиттєвість та час утворення механічних ушкоджень. Важливість встановлення цього факту зумовлена потребою слідчих органів під час розслідування злочинів за єдиними криміналістичними методиками. Криміналістичні методи розкриття злочинів базуються на встановленні факту, часу та обставин скоєння злочину. У випадках скоєння

злочину проти життя та здоров'я людини саме судово-медичний експерт визначає прижиттєвість та час заподіяння ушкодження. За кілька сторіч існування судової медицини опрацьовано низку методів визначення життєвості та давності заподіяння механічних ушкоджень. На сьогодні частина методів є інформативними, деякі втратили актуальність, ще певна частина методів використовується в Україні, але втратила наукову значущість в Європі.

Мета роботи. Таким чином, доцільно проаналізувати вітчизняний та європейський досвід у питанні визначення життєвості та давності заподіяння механічних ушкоджень. Дуже важливою є теоретична основа, на якій базується патогенетичне обґрунтування змін, які відбуваються в ділянці ушкодження. Безліч нозологічних одиниць, які спостерігаються у людини, є проявом дуже обмеженої кількості типових патологічних процесів, які розвиваються за задалегідь відомими механізмами. Усвідомлення цього факту, який є аксіоматичним у патології, призводить до необхідності визначитись з тим, які саме типові патологічні процеси виникають в ділянці ушкодження. А таким процесом є запалення, яке виникає як судинно-тканинна реакція організму у відповідь на його місцеве пошкодження. Таким чином, життєве ушкодження призводить до розвитку запалення в пошкоджених тканинах.

Матеріали та методи. При підготовці матеріалу було опрацьовано 36 літературних джерел з 2017 по 2022 рік: 18 з яких на українській мові, 12 – на англійській та 6 - на російській. Для пошуку інформації використовувалися такі інтернет-платформи, як: Google Scholar, PubMed та Web of Science.

Результати та їх обговорення. Запалення є процесом, при якому виникає реакція на потрапляння до організму чужорідного антигену, або на власні антигени чи тканини, які були змінені під дією зовнішнього або внутрішнього чинника та стали аутоантигенами, або внаслідок механічного, фізичного, хімічного та біологічного ушкодження. Спроби розглянути судово-медичну експертизу давності заподіяння ушкоджень на основі запалення відомі з літератури. Відомо, що визначення давності заподіяння ушкоджень відбувається

на підставі оцінки реактивних змін, запалення, регенерації та організації ушкоджених тканин. Важливими рисами запалення вважають не тільки руйнування чужого агенту але й ініціацію регенераторних процесів. Існує думка, що зазвичай цей процес має результатом репаративну регенерацію. З цією думкою не можна погодитися, оскільки далеко не усі ушкодження можуть регенерувати. Якщо у перебігу запалення буде переважати альтеративний компонент, то результатом запалення можуть бути дистрофічні та некротичні явища у цій ділянці. Треба зазначити, що запалення є одним з найважливіших проявів реактивності, та особливої уваги потребує взаємодія загального та місцевого у запаленні. Існує нервово-рефлекторна теорія запалення Альперна Д.О., відповідно до якої судинно-тканинні реакції регулюються нервовою та гуморальною (головним чином гіпофізарно-наднирниковою) системами.

Висновки. Таким чином, розвиток запалення залежить від нервової та ендокринної систем, які значною мірою впливають на нього. Окрім цих систем, на перебіг запалення впливає стан імунної системи та кровопостачання, зокрема стан систем, які відомі як стрес-системи та стрес-лімітуючі системи. Таким чином, під час визначення давності заподіяння ушкодження виконується оцінка реактивних змін з урахуванням особливостей реакції організму на травму. Тому дослідження факторів, що впливають на особливості реактивних змін в травмованих тканинах, залишається досить актуальним питанням сьогодення.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ РАЗЛИЧНЫХ ПОДХОДОВ К ДИАГНОСТИКЕ У ЖЕНЩИН С ГИПЕРАНДРОГЕНИЕЙ РАЗЛИЧНОГО ГЕНЕЗА

Асатова М. М.

Азизова Г. Д.

Республиканский специализированный научно-практический
медицинский центр акушерства и гинекологии

Гиперандрогения (ГА), или избыток андрогенов, представляет собой наиболее частую репродуктивную эндокринопатию, которой страдают 5–10% женщин репродуктивного возраста, 15–20% пациенток с бесплодием, у 50–60%—с ановуляторным бесплодием.

Цель исследования: определение диагностической ценности клинико-анамнестических и лабораторно-инструментальных данных у пациенток с гиперандрогенией различного генеза.

Материал и методы. За 2021 г. обследовано 115 женщин с клиническими проявлениями ГА различного генеза и нарушением репродуктивной функции, обратившихся в консультативную поликлинику РСНПМЦ акушерства и гинекологии МЗ РУз. Возраст обследованных женщин варьировал от 18 до 35 лет, что в среднем составил $25,8 \pm 3,28$ года. На первом этапе проведенных исследований проанализированы анамнез заболевания, показатели объективного и антропометрического исследования, проведено ультразвуковое исследование матки и яичников, щитовидной железы и гормональное исследование.

Результаты исследования. Результаты интерпретации клинических и гормональных исследований позволили нам сформировать группы пациентов для дальнейшего углубленного обследования механизмов развития ГА.

Анализ гирсутизма: у 81% пациенток повышенное оволосение отмечали на верхней губе и подбородке; возраста менархе: у 60,4 % было ранее наступление менархе; акне: у 48 % пациенток; алопеции: у 11,4%, результатов

ультразвукового исследования - у 60,8 % пациенток обнаружили увеличение объёма яичников за счёт гиперэхогенной стромы с множеством антральных фолликулов свыше 10-15 шт, диаметром от 2 до 9 мм, расположенных по периферии яичников, увеличения уровня ЛГ, соотношение коэффициента ЛГ/ФСГ- 3,1 у 51,5 % женщин, и нормальных показателей тиреоидных гормонов и пролактина. На основании результатов анализа клинико-анамнестических, гормональных и инструментальных исследований нам удалось сформировать I ую - группу женщин и предположительно выдвинуть гипотезу о ГА яичникового происхождения.

На основании распространенного гирсутизма (преимущественно рост волос в области поясицы и внутренней поверхности бедра), позднее начало менархе у 14%, наследственный фактор развития - у 28,7 %, вместе с тем по данным УЗИ у 39,2% исследуемых женщин средний объём яичников был в норме и количество антральных фолликулов не превышало 6-8 шт., а также повышенных значений свободного тестостерона у 63,4%, ДГЭАС в крови у 28,7% и повышение значений 17-ОН-прогестерона наблюдали у 20 % пациенток. Поэтому нами была выдвинута гипотеза о возможном надпочечниковом генезе выявленной ГА.

По нашим данным из общего числа обследованных 115 женщин: ГА яичникового генеза обнаружили приблизительно у 55 (47, 8 %) пациенток, ГА надпочечникового генеза у 12 (10,4 %), у 36 (31%) пациенток с патологией щитовидной железы, у 12 (10,4%) пациенток были с признаками гиперандрогении за счет гиперпролактинемии.

Вывод. Данный методологический подход позволил нам сузить спектр необходимых гормональных и инструментальных методов обследований и избежать сложности в интерпретации клинических и гормональных проявлений. Дальнейшим этапом планируемых исследований предполагается более углубленное исследование внутрияичниковых механизмов формирования нарушений менструального цикла и репродуктивного здоровья в целом.

МЕЖІ ПРОЦЕНТИЛЬНОГО РОЗМАХУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ТЕЛЕРЕНГЕНОГРАФІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ У ЮНАКІВ І ДІВЧАТ ІЗ ОРТОГНАТИЧНИМ ПРИКУСОМ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬСЯ ЗА МЕТОДОМ SASSOUNI

Ваховський Віталій Володимирович

аспірант

Вінницький національний медичний університет

ім. М. І. Пирогова

Вінниця, Україна

Вступ. Цефалометрія займає одне з ключових місць в розділі біологічної антропології і використовується в стоматології, судовій медицині, акушерстві та гінекології, педіатрії тощо. Клінічним підходом цефалометрії є цефалометричний аналіз, головна мета якого оцінка взаємовідношень скелетних та зубних компонентів черепа. Цефалометричний аналіз дозволяє найбільш ефективно і точно спланувати та передбачити результат лікування практикуючому ортодонту. Зокрема, спрощує проведення вимірювань впровадження нових технологій таких як нейронні мережі, що дозволяють досягнути хороших результатів у 97.39 % випадків (Anbazhagan S., 2021).

Для забезпечення максимально кращих результатів ортодонтичного втручання необхідно взяти до уваги той факт, що нормативні показники встановлені для того чи іншого різновиду цефалометричного аналізу створювалися для певної популяції осіб, відповідно до країни та регіону роботи автора методики. Тобто для їх повного впровадження необхідно проведення досліджень щодо нормативних показників місцевого населення з врахуванням їх національності (Dmitriev M. et al., 2020), регіональної приналежності (GunasV. I. et al., 2020), статі, віку та типу обличчя (Marchenko A. V. et al., 2020) тощо.

Мета роботи. Встановити межі процентильного розмаху та особливості телерентгенографічних показників в українських юнаків і дівчат із

ортогнатичним прикусом, що визначаються за методом Sassoni.

Матеріали та методи. Проведено аналіз бокових телерентгенограм (виконаних на дентальному конусно-променевому томографі Veraviewerocs 3D Morita) 49 українських юнаків (віком від 17 до 21 років) та 76 дівчат (віком від 16 до 20 років) із фізіологічним прикусом максимально наближеним до ортогнатичного.

Основні цефалометричні точки та вимірювання визначалися та проводилися згідно однієї з сучасних модифікацій методики за *Sassouni* (1955), що використовується в спеціалізованому медичному діагностичному програмному забезпеченні *OnyxCeph* німецької компанії *ImageInstruments* представлені на рисунку 1:

1) відстань Max-Pos (відома також як: Maxillary Position) – відстань від точки ANS до передньої дуги (Anterior Arc), характеризує положення верхньої щелепи у стріловій площині (мм);

2) відстань Mand-Pos (відома також як: Mandibular Position) – відстань від точки Pog до передньої дуги (Anterior Arc), характеризує положення нижньої щелепи (кісткового підборіддя) у стріловій площині (мм);

3) відстань Max-Mand (відома також як: Maxilla to Mandible) – відстань від точки Pog до спінальної дуги (ANS Arc), характеризує положення нижньої щелепи відносно верхньої (мм);

4) відстань Max-Bas (відома також як: Maxillary Bases) – відстань від точки B до базальної дуги (Basal Arc), характеризує положення базису нижньої щелепи відносно базису верхньої (мм);

5) відстань Pos-Gon (відома також як: Position Gonion) – відстань від точки Go до задньої дуги (Posterior Arc), характеризує положення кута нижньої щелепи у стріловій площині (мм);

6) відстань Pos-Inc (відома також як: Position Incisor) – відстань від точки Is1u до передньої спінальної дуги (ANS Arc), характеризує положення центрального присереднього різця верхньої щелепи відносно базису верхньої у стріловій площині (мм);

7) відстань Pos-Mol (відома також як: Position Molar) – відстань від точки А6и до серединно-лищевої дуги (Midfacial Arc), характеризує положення першого великого кутнього зуба відносно серединно-лищевої дуги у стріловій площині (мм);

8) відстань Ant-Fac-Heig (відома також як: Anterior Facial Height) – відстань від точки Me до кола радіусом ANS-RO збільшеного на 10 мм проведеного з точки ANS, характеризує положення кісткового підборіддя у вертикальній площині (мм);

9) відстань Post-Fac-Heig (відома також як: Posterior Facial Height) – відстань від точки Go до кола радіусом PNS-Si проведеного з точки PNS, характеризує положення кута нижньої щелепи у вертикальній площині (мм).

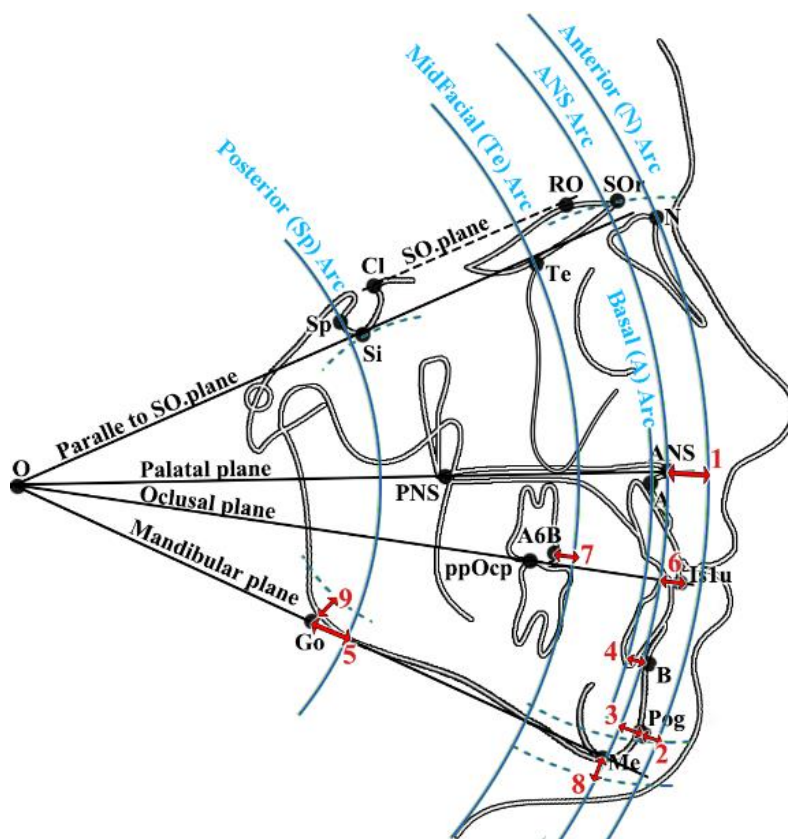

Рис. 1. Основні цефалометричні точки та вимірювання за методикою Sassouni: 1 – відстань Max-Pos; 2 – відстань Mand-Pos; 3 – відстань Max-Mand; 4 – відстань Max-Bas; 5 – відстань Pos-Gon; 6 – відстань Pos-Inc; 7 – відстань Pos-Mol; 8 – відстань Ant-Fac-Heig; 9 – відстань Post-Fac-Heig.

Статистичну обробку отриманих результатів проводили в ліцензійному пакеті "Statistica 6.0" з використанням непараметричних методів оцінки.

Результати та обговорення. Для зручності сприйняття цефалометричних показників нами використано розподіл телерентгенографічних параметрів за Дмитрієвим М. О. (2017): друга група – показники яким за допомогою хірургічних методів можливо змінювати ширину, довжину, кути та положення верхньої та нижньої щелеп; третя група – показники, які характеризують положення кожного окремого зуба відносно один одного, черепних структур та профілю м'яких тканин обличчя. Показників, що відносяться до першої групи (метричні характеристики черепа, які зазвичай не змінюються в ході хірургічного та ортодонтичного лікування) в методиці Sassouni немає.

В українських юнаків і дівчат із ортогнатичним прикусом встановлено процентильний розмах телерентгенографічних показників за методом Sassouni:

друга група показників – відстань Max-Pos (в юнаків -5,0 – -1,0; у дівчат -6,0 – -1,0); відстань Mand-Pos (в юнаків -5,0 – -1,0; у дівчат -3,5 – -1,0); відстань Max-Mand (в юнаків 0 – 4,0; у дівчат 0 – 4,0); відстань Max-Bas (в юнаків -1,0 – 2,0; у дівчат 0 – 3,0); відстань Pos-Gon (в юнаків -6,0 – -2,0; у дівчат -7,0 – -1,5); відстань Ant-Fac-Heig (в юнаків -3,0 – 4,0; у дівчат -3,0 – 4,5); Post-Fac-Heig (в юнаків -3,0 – 2,0; у дівчат -4,0 – 2,0);

третя група показників – відстань Pos-Inc (в юнаків -1,0 – 2,0; у дівчат 0 – 2,5); відстань Pos-Mol (в юнаків -8,0 – -2,0; у дівчат -9,0 – -3,0).

При аналізі статевих розбіжностей телерентгенографічних параметрів за методом Sassouni встановлено лише достовірно ($<0,05$) більше значення відстань Max-Bas у дівчат порівняно з юнаками (відповідно $1,316 \pm 2,228$ та $0,388 \pm 2,507$).

Висновки. В українських юнаків і дівчат із ортогнатичним прикусом встановлені межі процентильного розмаху та незначні статеві розбіжності телерентгенографічних параметрів зубо-щелепних структур, визначених за методом Sassouni, які можуть слугувати в якості нормативів для даної групи показників.

ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОЇ КАРТИНИ ЗДОРОВ'Я В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я

Гільман Анна Юріївна,
к. психол. н, старший викладач кафедри
громадського здоров'я та фізичного виховання
Національний університет «Острозька академія»
м. Острог, Україна

Вступ. Традиційно в науковій літературі «внутрішня картина хвороби» відображає суб'єктивне сприйняття особою стану свого нездоров'я, що великою мірою визначає психосоматичний потенціал індивіда. Вона виявляє себе через соматичну, регулятивну, когнітивно-смислову, мотиваційну функції. Хворий формує у свідомості свою власну картину про хворобу, від якої і залежать думки, поведінка, емоційні реакції та переконання стосовно цінностей здоров'я.

У медико-психологічних джерелах знаходимо різні терміни для позначення «внутрішньої картини хвороби». А. Гольдшейде називав її «аутопластичною картиною хвороби», яка створюється хворим його відчуттями, уявленнями і переживаннями пов'язаних з фізичним станом [6;12]. Е. Шевальов, В. Ковальов «переживання хвороби» тісно зіставляли з поняттям «свідомість хвороби», яке відображає сприйняття хворим своїх душевних переживань, пов'язані з нею реакції [2;6]. Л. Рохлін та К. Скворцов застосовували термін «ставлення до хвороби», що складається на їхню думку з оцінки переживань, пов'язаних із хворобою, які впливають на наміри та дії хворого [6; 11]. Т. Резнікова і В. Смирнов запропонували термін «психологічне інформаційне поле хвороби», в центрі якого знаходиться змінена хворобою «схема тіла».

Взагалі поняття «внутрішня картина хвороби» вперше ввів А. Лурія, який позначав увесь комплекс внутрішніх переживань хворого у зв'язку із фізичним, душевним та духовним компонентами. Згідно його положень до внутрішньої

картини хвороби відносять не тільки спровоковані хворобою почуття та емоції, а й можливості розуміння, яку роль хвороба відіграє в житті, всі зміни в психіці, ставлення хворого до свого захворювання, та особливості відображення хвороби на нервових реакціях. Також дослідник визначив неабияку роль зовнішнього оточення у формуванні внутрішньої картини хвороби [7].

Миколаєва В. виділила чотири взаємозалежні рівні внутрішньої картини хвороби: сенситивний або чуттєвий, який пов'язаний із відчуттями, емоційний або афективний, відображає вплив емоцій на симптоматику хвороби; когнітивний, що пов'язаний із переконаннями та уявленнями про хворобу та мотиваційний або поведінковий, що з приходом захворювання в життя клієнта вимагає зміни ставлення до способу життя та життя в режимі хвороби [2].

Попри значу кількість публікацій бракує вивчення особливостей внутрішньої картини здоров'я у майбутніх фахівців громадського здоров'я, що складає актуальність дослідження.

Ціль роботи. З метою з'ясування особливостей внутрішньої картини здоров'я у майбутніх фахівців громадського здоров'я ми провели дослідження зі студентами спеціальності «Громадське здоров'я» у Національному університеті «Острозька академія».

Матеріали і методи: *теоретичні* (аналіз, синтез, узагальнення інформації щодо питань вивчення внутрішньої картини здоров'я; *емпіричні:* методика «Діагностика типів ставлення до хвороби» (А. Личко і Н. Іванов), Гісенський опитувальник психосоматичних скарг, Чотирьохмодальний емоційний опитувальник Л. Рабінович, опитувальник діагностики типу емоційної реакції на вплив стимулу навколишнього середовища (В. Бойко), опитувальник дослідження тривожності Ч. Спілбергера, Ю. Ханіна [5;9].

Результати і обговорення. За результатами діагностики особливостей ставлення до хвороби (опитувальник «Діагностика типів ставлення до хвороби (А. Личко і Н. Іванов)» [5;9] встановлено, що для майбутніх фахівців громадського здоров'я, передусім, притаманний анозогнозичний тип. Також

достатньо вираженими є гармонійний та ергопатичним типи (табл. 1).

Таблиця 1

Результати діагностики типів ставлення майбутніх фахівців громадського здоров'я до хвороби (2022 н. р., вибірка – 53 особи)

№ з/п	Типи ставлення до хвороби	Кількість респондентів (осіб %)
1	Гармонійний	12,7
2	Ергопатичний	11,1
3	Анозогнозичний	23,5
4	Тривожний	9,1
5	Іпохондричний	5,9
6	Неврастенічний	4,9
7	Меланхолійний	5,8
8	Апатичний	4,8
9	Сенситивний	8,1
10	Егоцентричний	7,1
11	Паранояльний	4,6
12	Дисфоричний	2,4

З таблиці 1 видно: що майбутні фахівці громадського здоров'я мають, передусі виражений анозогнозичний (23,5 %) тип. Також більш мірою для респондентів є характерний гармонійний (12,7 %) та ергопатичний (11,1 %) типи ставлення до хвороби. Це означає, що у більшості осіб реагування у хворобливому стані схоже на дещо применшення “значення” хвороби, подекуди аж до повного витіснення її, “втеча” від хвороби в роботу, навчання, інші справи, зниження критичності щодо стану свого здоров'я. Однак варто зауважити, що у цих досліджуваних відсутні явища психічної дезадаптації, тому ці особи не входять до групи ризику.

Також деякою мірою вираженими є тривожний (9,1 %), сенситивний (8,1 %) та егоцентричний (7,1 %) типи ставлення до хвороби. Осіб з цими та іншими типами реагування у стані хвороби можна частково віднести до груп ризику. Подекуди для них може бути характерна інтрапсихічна спрямованість особистісного реагування на хворобу, пригнічений стан, слабкість у стан хвороби, вони можуть не вірити у своє швидше одужання (що може має

психосоматичний підтекст і вторинну вигоду зі стану хвороби). Іноді такі особи можуть потребувати уваги до себе і маючи захворювання задовільняти в такий спосіб свою потребу тощо [10].

Результати аналізу діагностики за Гісенським опитувальником психосоматичних скарг дають можливість зробити висновки про переважаючі суб'єктивні скарги майбутніх фахів громадського здоров'я, а саме: «біль у різних частинах тіла» (26 сер.знач.), «скарги на біль у шлунку» (25 сер.знач.) та «серцеві скарги» (21 сер.знач.). Такі результати можуть вказувати на малорухомий спосіб життя в умовах пандемії, недотримання збалансованого харчування та деяку тривожність, прововану особистісними чи професійними питаннями, що може викликати тривогу та стрес. Взаємозв'язки між цими категоріями та рівня статистичному значимості та з'ясування причин такого реагування у тілі може бути перспективою наступного дослідження.

За допомогою чотирьохмодального емоційного опитувальника Л. Рабінович, було встановлено домінуючі емоційні переживання майбутніх фахівців громадського здоров'я: «радість» (25%), «гнів» (24%), «страх» (26%), «печаль» (25%). Отже, як бачимо, найвищі показники отримано за шкалою «страх». Це, ймовірно, може свідчити про переживання студентами негативних емоційних переживань під час навчання у ВНЗ та інших тривожних обставин у житті.

Аналіз результатів діагностики типу емоційної реакції на вплив стимулу навколишнього середовища (методика В. Бойко) дозволив встановити, що на негативні стимули виражена рефрактерна емоційна реакція характерна для 16,27% студентів, амбівалентна – для 39,84%, позитивна – для 13%; виражена дисфорична емоційна реакція характерна для 5,43% студентів, амбівалентна – для 12,19%, позитивна – для 3,18%; виражена ейфорична емоційна реакція характерна для 1,78% студентів, амбівалентна – для 1,62%, позитивна – для 6,69%.

Реакції на негативні стимули свідчать про надання респондентам негативного значення (ефект пандемії та карантинних умов навчання відчуття

втоми, наявність інтелектуальних випробувань, важкі обставини в житті, хвороби тощо), що вказує на їхнє невміння відокремитися від сильного і тривалого стресу і напруги, відсутність навичок більш критичного аналізу ситуації, що склалась. Також майбутні фахівці громадського здоров'я часто «застрягають» у ситуації, їм характерні переживання негативного забарвлення, прихованого гніву або суму.

За дослідженням прояву тривожності (опитувальник Ч. Спілбергера, Ю. Ханіна) ми визначили, що у 58% осіб переважає реактивна тривожність, у 42% студентів – особистісна.

Деяка схильність майбутніх фахівців громадського здоров'я до тривоги вказує на їхню чутливість, що активізується під час сприйняття певних стимулів середовища [187]. Емоційна реакція на стресову ситуацію може бути різною за інтенсивністю та динамічністю в часі. Досліджувані особи схильні сприймати загрозу своїй самооцінці і життєдіяльності у великому діапазоні ситуацій і реагувати певним вираженням станом тривожності.

Тривожність респондентів характеризується суб'єктивно пережитими емоціями напруги, занепокоєння, нервозності, що, може бути пов'язано як і зі сприйняттям себе у стані хвороби, так і з частими стресовими обставинами в умовах пандемії.

Висновки. Отже, внутрішня картина хвороби в осіб – майбутніх фахівців громадського здоров'я характеризується переважно анозогнозичним типом реагування на хворобу, із супроводом суб'єктивних нездужань в різних частинах тіла, шлунковими скаргами та симптомами у серці. На рівні емоційного реагування домінуючими емоціями є страх (ймовірно про «не захворіти»), особливо в умовах пандемічної інфекції). Найпоширеніша рефрактерна емоційна реакція у досліджуваних вказує на те, що емоційна система сприйняття «витримує вплив» перед різними факторами середовища: як позитивними, так і негативними й амбівалентними. Також для респондентів характерна більшою мірою реактивна тривожність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коломоєць М.Ю., Павлюкович Н.Д. та ін. Теорії та концепції психосоматичних захворювань // Буковинський медичний вісник. – 2008. – Т. 12, №1.– С.141-144.
2. Коцан І., Ложкін Г., Мушкевич М. Психологія здоров'я людини / Підручник. Луцьк. – 2011. – 426 с.
3. Марута Н. О., Лінська К. І. Сучасні напрямки у розробці інструментів для об'єктивної діагностики афективних розладів (огляд літератури) // Укр. вісн. психоневрології. 2018. Т. 26, вип. 1. С. 110–115.
4. Менделевич, В. Д. Клиническая и медицинская психология [Практическое руководство] / Владимир Давыдович Менделевич. – М. : МЕДпресс, 2001. – 592 с.
5. Методика психологической диагностики типов отношения к болезни / под ред. А. Е. Личко. – Л. : Лаборатория клинической психологии Ленинградского психоневрологического института имени В. М. Бехтерева, 1987. – 28 с.
6. Фролова Ю.Г. Самоконтроль и здоровье человека / Ю. Г. Фролова // Вестник Белорусского ун-та. Сер. 3. – 2000. – № 1. – С. 50 – 55.
7. Хоміцький М.Є. Структура та типи реагування на хворобу у зв'язку з показником адаптивності/ дезадаптивності у пацієнтів з шизоафективним розладом в стані ремісії в контексті постманіфестних патоперсоналогічних трансформацій. Український журнал “ЧОЛОВІЧЕ ЗДОРОВ'Я, ГЕНДЕРНА ТА ПСИХОСОМАТИЧНА МЕДИЦИНА”. №2 (09). 2019. С. 7-14.
8. Чабан О.С., Хаустова О.О. Психосоматична медицина (аспекти діагностики та лікування). Видавництво ТОВ «ДСГ Лтд». – Київ, 2004. – 96 с.
9. Яньшин П.В. Практикум по клинической психологии: Методы исследования личности / П.В.Яньшин. – СПб. : Питер: Питер-принт, 2004: ГП Техн. кн. – 331 с.
10. Anna Hilman, Oksana Matlasevych, Natalia Kulesha, Eduard Balashov (2021). Peculiarities of Attitude to the Disease in Adulthood. Journal of Cognitive

Science. Issue 1. Volume 22. 307. P 111-134.

11. Goodwin R., Engstrom G. Personality and the perception of health in the general population / R. Goodwin, G. Engstrom // Psychological Medicine. – 2002. – № 32. – P. 325 – 332.

12. Hilman, A. & Kulesha, N. (2021). «The Knowledge about Symptoms and it's Genesis as a Factor for the Development of Psychosomatic Disorders in Youth», Youth Voice Journal, IBSN (ONLINE): 978-1- 911634-20-1. <https://www.rj4allpublications.com/product/the-knowledgeabout-symptoms-and-itsgenesis-as-a-factor-for-thedevelopment-ofpsychosomatic-disorders-inyouth/>

13. Medical downgrading, self-perception of health, and psychological symptoms in the British Armed Forces / R.J.Rona, R.Hooper, N.Greenberg and etc. // Occupational and Environmental Medicine. – 2006. – № 63. – P. 250 – 254.

НОВІ ПІДХОДИ В ЛАБОРАТОРНІЙ ОЦІНКИ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ПЕЧІНКИ В ЕКСПЕРИМЕНТІ

Кресюн Валентин Йосипович

Академік НАМН України,
ЗДНТ України, д. мед. н., професор,
професор кафедри фармакології та фармакогнозії
Одеського національного медичного університету
м. Одеса, Україна

Годован Владлена Володимірівна

ЗДНТ України, д. мед. н., професор,
декан медичного факультету
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

Кресюн Наталія Валентинівна

Заслужений лікар України д. мед. н., професор.
Професор кафедри офтальмології
Одеського національного медичного університету
м. Одеса, Україна

Тимчишин Олег Львович

к. мед. н., лікар-імунолог
клініки лабораторної діагностики
військово-медичного клінічного центру
Південного регіону
м. Одеса, Україна

Вступ. Оцінка функціонального стану печінки має велике значення для клінічної та експериментальної медицини. На сьогодні є велика кількість показників для оцінки функціонального стану печінки. Це свідчить про те, що досі немає аналізу, який давав би інтегральну характеристику стану цього важливого учасника гомеостазу. Але є метод дослідження який дозволяє інтегрально оцінювати різні ланки гомеостазу - метод лазерної кореляційної спектроскопії (ЛКС). Він значний час використовується в клінічних та експериментальних дослідженнях. Цей метод дозволяє досліджувати різні види

біологічного матеріалу. Однак до наступного часу для ЛКС-метрії не використовували супернатанти гомогенатів тканин.

Мета дослідження. Обґрунтувати можливості методу ЛКС-метрії для інтегральної оцінки функціонального стану печінки при дослідженні супернатанту гомогенату тканини печінки.

Матеріали та методи. Досліди проводилися на 30 щурах-самцях лінії Вістар масою 180-200 г. Була відтворена експериментальна модель гострого токсичного гепатиту шляхом внутрішньоочеревинного (в/о) введення D-галактозаміну солянокислого у вигляді 20 % водного розчину із розрахунку 400 мг/кг. Щури були розподілені на 2 групи (n-12). Тваринам I групи (дослідна) в/о одноразово вводився гепатотоксин, а потім протягом 7 діб в/о дозою 0,4 мг/кг вводився купрум-оксіетилідендифосфонатогерманат (медгерм). Щурам II групи (група порівняння) в/о одноразово вводився гепатотоксин, потім протягом 7 діб 0,9 % розчин хлориду натрію. Як контроль використовували інтактних тварин (n=6). За тваринами здійснювали спостереження впродовж 7 днів. На 1-у і 7-у добу гепатиту по 6 тварин кожної групи було виведено з дослідів. ЛКС-виміри сироватці крові (СК) та супернатанту гомогенату (ТП) щурів проводилися на лазерному кореляційному спектрометрі ЛКС-03. Метод ЛКС-метрії дозволяє за коливаннями субфракційного складу проводити комплексну оцінку стану гомеостазу. Внесок в світлорозсіювання часток різних розмірів виражався у відсотках. Розміри часток були об'єднані в п'ять дискретних зон: I (наднизькомолекулярна) — від 0 до 11 нм; II (низькомолекулярна) — від 12 до 38 нм; III (середньомолекулярна) — від 39 до 95 нм; IV (високомолекулярна) — від 96 до 264 нм; V (надвисокомолекулярна) — більше 264 нм.

Результати та обговорення. На 1-у добу токсичного гепатиту спостерігались суттєві і достовірні зміни ЛК-спектрів СК щурів відносно контрольної групи: значне зменшення внеску у світлорозсіювання часток низько-, середньо- та високомолекулярних фракцій, збільшення — надвисокомолекулярної фракції (понад 4,5-4,9 рази). Зазначені зміни ЛК-спектрів пов'язано з процесами інтенсивного руйнування клітин печінки і

циркуляцією в крові високомолекулярних комплексів. На 1-у добу токсичного гепатиту також відбувалися суттєві та достовірні зміни ЛК-спектрів гомогенату ТП щурів відносно контрольної групи. Виявлялось значне зменшення внеску у світлорозсіювання часток низько- та середньомолекулярних фракції і збільшення часток високо- та надвисокомолекулярної фракцій. Такий зсув в ЛК-спектрах гомогенату ТП ймовірно пов'язано з пошкодженням гепатоцитів токсикантом. Аналіз динаміки змін в ЛК-спектрах гомогенату ТП виявив значний внесок у світлорозсіювання часток наднизькомолекулярної фракції, що є ознакою дистрофічних змін. При нелікованому гепатиті протягом всього терміну спостереження відмічались значні патологічні зміни у ЛК-спектрах обох біосубстратів. На фоні введення медгерму виразність цих змін у ЛК-спектрів як СК, так і гомогенату ТП була найменшою, а відновлення відбувалось відповідно вже на 5-у і 7-му доби.

Одномоментна багатопараметрова інтегральна оцінка змін у сироватці крові та печінці інтактних тварин лазерною кореляційною спектроскопією корелювала з одночасно проведеними біохімічними і морфологічними дослідженнями.

Висновки. Таким чином, ЛКС-метрія гомогенату печінки може бути запропонована як спосіб оцінки ступеня її ураження та ефективності експериментального лікування. Даний спосіб дозволяє коректно та інтегрально оцінювати функціональний стан печінки, а використання супернатанту тканини печінки виявляти зміни безпосередньо в органі.

УДК 618.11:577.15

О НЕКОТОРЫХ МЕХАНИЗМАХ ОПУХОЛЕВОЙ ПРОГРЕССИИ И ЕЕ ПОДАВЛЕНИИ ПРИ РАКЕ МОЛОЧНОЙ ЖЕЛЕЗЫ

Князева Марина Владиславовна

д.б.н., профессор

Харьковский национальный университет

им. В. Н. Каразина

Прокопюк Александра Викторовна

к.м.н., доцент

Харьковский национальный медицинский университет

г. Харьков, Украина

Аннотация: изучение новых механизмов опухолевой прогрессии, химиорезистентности рака молочной железы, рецидивов - Prox1(регулятора транскрипции)- супрессора опухоли, кавеолина 1, способствующего инвазии, экспрессии убиквитинлигазы, влияющей на резистентность к химиопрепаратам, эндоцитоз наночастиц, комбинация электрохимиотерапии с PARP, увеличение количества факторов сплайсинга в раковых клетках ведет к новым стратегиям более эффективной противоопухолевой терапии.

Ключевые слова: рак молочной железы, молекулярные механизмы прогрессии, метастазирования, химиорезистентности

Введение. Рак молочной железы (РМЖ) – одно из самых смертельных онкологических заболеваний у женщин в мире. Несмотря на прогресс в биологии опухолей и терапии, РМЖ характеризуется быстрым ростом и низкими показателями выживаемости. По-мнению ученых, представивших свои работы на 45 Конгрессе Федерации европейских биохимических обществ (FEBS) 2-7 июля 2021 года в Любляне в разделе «Инициация рака и прогрессия», в настоящее время возникла необходимость нового понимания молекулярных механизмов злокачественной трансформации и прогрессии. Обнаружение новых молекулярных компонентов, участвующих в опухолевой

прогрессии, и факторов, ингибирующих функцию этих компонентов, открывает путь к установлению новых терапевтических мишеней и повышению эффективности лечения РМЖ.

Материал и методы исследования. Материалом исследования послужили работы ученых в области биохимии и молекулярной биологии, представленные на 45 Конгрессе FEBS в Любляне в 2021 году на секции «Инициация рака и прогрессия», содержащие результаты изучения различных механизмов развития РМЖ, которые далее можно было бы использовать в клинике [1-8].

Результаты и обсуждение. В работе [1] сообщается о том, что Prox1-регулятор транскрипции, значительно уменьшается в клетках РМЖ из-за «эпигенетического молчания». Клинические данные делают Prox1 геном-кандидатом с критической ролью в подавлении злокачественной трансформации при РМЖ. Работа содержит доказательства того, что Prox1 сильно подавляет пролиферацию и миграцию клеточных линий РМЖ человека неапоптотическим путем. Интересно, что Prox1 индуцирует программу экспрессии гена, характеризующуюся понижающей регуляцией с-Мус и с-Мус-регулируемых генов (включая переключатели гликолиза PDK1 и GLUT-1), которые способствуют гликолитическому переключению. Таким образом, Prox1 может регулировать совокупность генов для установления эффекта Варбурга в клетках РМЖ. В будущем предполагается проведение метаболических исследований клеток РМЖ, в том числе *in vivo* исследовать способность Prox1 подавлять рост опухоли, в модельных опытах на мышах SCID (влияния ксенотрансплантатов). Следовательно, Prox1 может рассматриваться как ген-супрессор опухоли посредством регуляции метаболизма и с точки зрения онколога может быть при РМЖ потенциальной терапевтической мишенью.

В работе [2] сообщается, что внеклеточные везикулы (EVs), содержащие кавеолин-1 (CAV1), переносят также белки адгезии, которые способствуют развитию злокачественных признаков в клетках-реципиентах. Миграции и

инвазии клеток РМЖ способствует Кавеолин-1, который активируется при раке. Обнаружены высокие уровни CAV1 в экзосомах от онкологических больных. По данным лабораторных исследований, CAV1-содержащие внеклеточные везикулы способствуют злокачественности клеточных линий РМЖ. Кроме того, такие EVs транспортируют множество белков адгезии, включая тенасцин (TNC), которых нет в экзосомах, высвобождаемых из CAV1-истощенных клеток. Таким образом, CAV1, наряду с белками адгезии, такими как TNC, могут быть ответственны за повышенную злокачественность в ходе онкогенеза реципиентных клеток. Миграция и трансэндотелиальная миграция клеток РМЖ к реципиенту увеличивались только при стимуляции экзосомами дикого типа WT, но не после инкубации с TNC- или CAV1-истощенными EVs. В совокупности эти результаты подтверждают идею о том, что CAV1 может играть активную роль в определении белкового состава экзосом и что такие различия имеют функциональные последствия в клетках-реципиентах.

Работа [3] содержит информацию о роли убиквитинлигазы - MDM2 в лекарственной резистентности HER2-положительного РМЖ – злокачественной опухоли, развивающейся из эпителиальных клеток протоков и долек паренхимы молочной железы. Один из важнейших молекулярных маркеров РМЖ для выбора дальнейшей терапии является усиление онкогена HER2. Данные биоинформатики показали, что экспрессия p53-зависимой убиквитинлигазы- MDM2, связана с плохой выживаемостью пациентов с HER2-положительным подтипом РМЖ. Были созданы клеточные линии РМЖ HER2-положительного подтипа (SCBR3 и BT-474) с разным статусом экспрессии MDM2. Обработка доксорубицином клеточных линий HER2-положительного подтипа при гиперэкспрессии MDM2 повышает устойчивость по сравнению с контрольной клеточной линией. Однако в MDA-MB-231 клеточной линии (HER2-негативной) увеличение экспрессии MDM2 приводило к снижению резистентности к доксорубицину. Также показано снижение на уровне апоптотических клеток в клеточных линиях со сверхэкспрессией MDM2 после обработки доксорубицином. Афатиниб и нератиниб два ингибитора

тирозинкиназы второго поколения. Эксперименты показали, что сверхэкспрессия MDM2 приводит к резистентности HER2-позитивных клеточных линий к афатинибу и нератинибу. Предполагается, что MDM2 способствует деградации HER2, что, в свою очередь, приводит к резистентности клеточных линий со сверхэкспрессией ингибиторов от MDM2 до HER2. Сверхэкспрессия MDM2 приводит к усилению деградации HER2. Это исследование важно для разработки персонализированных схем лечения HER2-позитивных пациентов с РМЖ с разным статусом экспрессии MDM2.

Клеточный эндоцитоз наночастиц как потенциал прогностического биомаркера прогрессирования РМЖ рассматривается в работе [4]. Основной причиной смертности от рака является метастазирование, поэтому предсказание его критически влияет на выживаемость. В настоящее время метастазы прогнозируются по состоянию лимфатических узлов, размеру опухоли, гистопатологии и генетического тестирования - все эти методы не безошибочны и результаты могут потребовать недели. Выявление нового потенциала прогностических маркеров будут важным источником информации риска. Инвазия раковых клеток является шагом в формировании метастазирования. В настоящее время наночастицы широко используются для адресной доставки лекарств, частиц со специфическими покрытиями, инкапсулируются раковыми клетками с помощью эндоцитоза. Были использованы недорогие карбоксилат-модифицированные флуоресцентные частицы размером 100 и 200 нм для достижения эффективности адгезии и инкапсуляции клетками РМЖ с высоким (MDA-MB-231) и низким (MCF7) метастатическим потенциалом. Обнаружено, что за короткое время (до 1 часа) клетки с высоким метастатическим потенциалом способны прикрепляться и инкапсулировать достаточно больше ($P < 0,05$) наночастиц, чем клетки с низким потенциалом. Результаты эффективности инкапсуляции и адгезии стали основой для разработки нового клинического инструмента прогноза метастазирования, что увеличит продолжительность жизни больных.

Вопросу комбинации электрохимиотерапии (ЭХТ) с полиаденозин-

дифосфатрибозополимераза (PARP) ингибитором олапарибом при трижды негативном РМЖ (ТНРМЖ) *in vitro* и *in vivo* посвящена работа [5]. ЭХТ является эффективной абляционной терапией. При лечении РМЖ - эффективность одна из самых низких, поэтому необходима комбинированная терапия. Один из вариантов – совмещение ЭХТ с ингибиторами механизма репарации повреждений ДНК, такими как PARP- ингибитор. Целью исследования было оценить цитотоксичность такой комбинированной терапии при двух клеточных линиях ТНРМЖ, различающихся статусом мутации BRCA (BRCA1-мутантный HCC1937 и немутированный HCC1143). Цитотоксический эффект ЭХТ определяли с блеомицином и цисплатином и были протестированы различные концентрации олапариба. Комбинированная терапия также была протестирована *in vivo*, в модели опухоли HCC1937 у мышей SCID. В BRCA жизнеспособность клеток мутантной клеточной линии HCC1937 ТНРМЖ была значительно ниже после комбинирования олапариба с ЭХТ с блеомицином или цисплатином. Подобные эффекты наблюдались в сфероидах и модели опухоли *in vivo*. Это было дополнительно подтверждено иммунофлуоресцентным окрашиванием, показывающим повышенное количество очагов γ -H2AX после комбинированной терапии в соответствующих группах клеток HCC1937 и опухолях. Наоборот, снижения в росте клеток не было после сочетания ЭХТ с блеомицином или цисплатином с олапарибом в клеточной линии BRCA-немутированного ТН РМЖ HCC1143. Таким образом, олапариб является перспективным новым препаратом, который может потенцировать эффективность ЭХТ при мутации BRCA ТНРМЖ.

Увеличение количества факторов сплайсинга в раковых клетках способствует их выживанию при повреждении ДНК- утверждается в работе [6]. Раковые клетки, умирающие во время терапии, могут секретировать факторы сплайсинга во внеклеточное пространство, и эти секретомы делают оставшиеся опухолевые клетки более устойчивыми к последующей терапии. Тем не менее механизмы, лежащие в основе этого биологического эффекта, не ясны. Исследовано, как факторы сплайсинга могут переноситься из умирающих

клеток. Было замечено, что помимо факторов сплайсинга, индуцированные терапией секретомы обогащались при стрессе гранулированными белками. Предполагается, что факторы сплайсинга могут быть секретиремы умирающими опухолевыми клетками в составе стрессовых гранул. После воздействия цисплатина белки стрессовых гранул, обозначенные как RFP и GFP, были перемещены из ядра в цитоплазму в начальные моменты времени, предшествующие ядерной фрагментации, и их локализация совпадала друг с другом. Было показано наличие SRSF4-RFP и TIA1-GFP, секретиремых умирающими раковыми клетками в клетки-реципиенты с помощью флуоресцентной микроскопии. Такие реципиентные клетки были более устойчивы к цисплатину, а нокаут стрессовой белковой гранулы в донорских клетках обращает этот эффект. Были получены клетки SKOV3 со стабильной сверхэкспрессией некоторых белков сплайсинга и показано, что повышенное количество этих белков способствует устойчивости раковых клеток к цисплатину. Таким образом, факторы сплайсинга могут секретироваться из умирающих раковых клеток в составе стрессовых гранул через внеклеточные везикулы, проникать в опухолевые клетки-реципиенты и способствовать их химиорезистентности. Изложенный механизм имеет перспективу для клинического применения.

Выводы. Таким образом, обобщение рассмотренных механизмов прогрессии РМЖ, метастазирования, химиорезистентности, можно заключить, что: Prox1 может рассматриваться как ген-супрессор опухоли посредством регуляции метаболизма, может быть потенциальной терапевтической мишенью при РМЖ; кавеолин 1 (CAV1)-содержащие внеклеточные везикулы способствуют злокачественности клеточных линий РМЖ; сверхэкспрессия убиквитинлигазы приводит к резистентности HER2-позитивных клеточных линий РМЖ к афатинибу и нератинибу, что важно для разработки персонализированных схем лечения; клеточный эндоцитоз наночастиц может использоваться для прогноза прогрессирования РМЖ; комбинация электрохимиотерапии (ЭХТ) с PARP-ингибитором олапарибом повышает

эффективность лечения трижды негативного РМЖ при мутации BRCA; факторы сплайсинга могут секретироваться из умирающих раковых клеток в составе стрессовых гранул через внеклеточные везикулы, проникать в опухолевые клетки-реципиенты и способствовать их химиорезистентности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Michail A., Gkikas D., Kaltezioti V., Volitis P. P. Prox1 inhibits c-Myc dependent gene regulatory network and metabolic pathway to suppress the proliferation of breast cancer cells// FEBS OPEN BIO, 2021.-V.11.-Suppl.1.-P.08.2-20.-P.419.

2. Campos A., Burgos R., Huilcaman R., Gonzalez M. F., Diaz J., Varas M., Lobos-Gonzalez L., Leyton L., Quest A. F. G. Caveolin-1-containing extracellular vesicles transport adhesion proteins which promote the development of malignant traits in recipient cells// FEBS OPEN BIO, 2021.-V.11.-Suppl.1.-P.08.2-35.-P.424-425.

3. Fedorova O., Shuvalov O., Daks A., Petukhov A., Parfenev S., Udovich A., Barlev N. Role of ubiquitin ligase MDM2 in drug resistance of HER2-positive breast cancer// FEBS OPEN BIO, 2021.-V.11.-Suppl.1.-P.08.2-48.-P.429.

4. Merkher Y., Kontareva E., Bogdan E., Achkasov K., Grolman J., Leonov S. Nanoparticle cellular endocytosis as potential prognostic biomarker for cancer progression// FEBS OPEN BIO, 2021.-V.11.-Suppl.1.-P.08.2-50.-P.429-430.

5. Bosnjak M., Jesenko T., Markelc B., Janzic L., Cemazar M., Sersa G. Combining electrochemotherapy with PARP inhibitor olaparib in triple negative breast cancer in vitro and in vivo// FEBS OPEN BIO, 2021.-V.11.-Suppl.1.-P.08.2-53.-P.430-431.

6. Ivanova O., Baymukhanova Z., Shnaider P., Anufrieva K., Malyants I., Lagarkova M., Govorun V., Shender V. Increased abundance of splicing factors in cancer cells contributes to their survival upon DNA damage// FEBS OPEN BIO, 2021.-V.11.-Suppl.1.-P.08.2-59.-P.430-431.

ВИВЧЕННЯ ДИНАМІКИ ЕТІОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ УМОВНО-ПАТОГЕННОЇ МІКРОБІОТИ ПРИ ФАРИНГІТАХ

Коваленко Наталія Іллівна

к.б.н., доцент

Вовк Олександра Олегівна

к.мед.н., доцент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Новікова Ірина Володимирівна

завідуюча багатoproфільної клініко-діагностичної лабораторії

Комунальне некомерційне підприємство

Харківської обласної ради «Обласна клінічна лікарня»

м. Харків, Україна

Вступ. Інфекційні захворювання ЛОР-органів характеризуються високою поширеністю у всіх вікових групах. Фарингіт - це запалення глотки, що діагностується клінічно і може бути викликане інфекційними або неінфекційними причинами [1]. Фарингіт, викликаний стрептококами групи А, рідко трапляється в дітей віком до 3 років, найчастіше — серед дітей віком 5–15 років [2]. Гострий фарингіт може бути компонентом інфекційного мононуклеозу, пік захворюваності на який припадає на вік 5–25 років. Зокрема, приблизно 1 з 13 хворих на фарингіт у віці 16–20 років має мононуклеоз [3]. *Streptococcus pyogenes*, стрептокок групи А - найбільш часта причина бактеріального фарингіту у дітей і дорослих [4]. Практичні лікарі і мікробіологи звертають увагу на необхідність вивчення етіологічної ролі місцевої мікробіоти, яка чинить значний вплив на розвиток запальних процесів органів дихання і може бути причиною численних ускладнень, включаючи гнійно-септичні процеси.

Мета дослідження: вивчення динаміки етіологічної структури та екологічних показників умовно-патогенної мікробіоти при фарингітах.

Матеріали і методи. У роботі використані результати бактеріологічних досліджень змивів із зіву хворих на фарингіти, проведених у 2010, 2015 і 2021

роках. Всього було обстежено 575 хворих. Бактеріологічне дослідження полягало у виділенні та ідентифікації чистої культури мікроорганізмів за морфологічними, культуральними та біохімічними властивостями згідно нормативних документів [5].

Екологічну характеристику мікробіоти здійснювали за індексом постійності [6], який розраховували для кожного виду мікроорганізмів як відсоток від загальної кількості досліджених штамів. Відповідно до отриманих значень індексу всі види поділили на постійні або домінантні (індекс > 50%), рідкісні або додаткові (25% < індекс < 50%) і випадкові (індекс < 25%).

Щільність мікробної популяції визначали за кількістю колонієутворюючих одиниць в 1 мл клінічного матеріалу, який виражали як Іг КУО/мл.

Результати та обговорення. Усього було виділено та ідентифіковано 271 штамп у 2010 році, 392 штами у 2015 році і 117 штамів у 2021 році (табл. 1). У всі роки спостереження провідна роль у формуванні місцевого мікробіоценозу належала коковій флорі, яка становила 65,3 % у 2010 і 2015 роках і 61,5 % у 2021 р. Виділені бактерії належали о трьох родів: *Streptococcus*, *Staphylococcus* і *Enterococcus*. Найпоширенішими були стрептококи, частка яких становила 47,9% у 2010 р., 46,9 % у 2015 р. і 43,6 % у 2021 р. За індексом постійності, у 2010 р. переважав *S. pyogenes* (22, 1 %), тоді як в інші роки спостереження найбільш поширеними були стрептококи групи *viridans* (33,9 % у 2015 р. і 18,8% у 2021р.). Наступними за частотою виділення були у 2010 р. стрептококи групи *viridans* (12,2 %), у 2015 р. *S. anhaemolyticus* (11,7 %) і у 2021 р. *S. anginosus* (8,5%) та *S. pyogenes* (6,8 %). Під *Staphylococcus* був представлений двома видами бактерій, а саме *S. aureus* і *S. epidermidis*, частка яких становила у 2010 р. 17,4%, у 2015 р. – 18,3 % і в 2021 р. – 17,9 %. Золотистий стафілокок був другим за поширеністю у дослідженому біотопі у всі роки спостереження і виділявся в 14,8 % хворих у 2010 р., 16,8 % – у 2015 р. і у 15,4 % – у 2021 р. Ентерококи виявлялися в поодиноких випадках.

Серед грамнегативних паличкоподібних бактерій провідне місце займала

K. pneumoniae, частота виділення якої зростала. Так, у 2010 р. частка клебсієли становила 3,7 %, у 2015 р. – 4,6 %, а у 2021 р. – 10,2 %. Інші бактерії з цієї групи виявлялися лише в окремих хворих. Так, *P. aeruginosa* була зареєстрована у 2,2 % випадків у 2010 р., у 0,5 % – у 2015 р. і у 0,9 % – у 2021 р. В останній рік спостереження по одному хворому були інфіковані умовно-патогенними бактеріями *E. cloacae* і *A. baumannii*, але не виявлялася кишкова паличка.

Гриби роду *Candida* переважали за індексом постійності всі види бактерій. Частка *C. albicans* у дослідженому мікробіоценозі становила 25,1 % у 2010 р., 28,8 % – у 2015 р. і 23,0 % – у 2021 р. В останній рік спостереження у двох хворих (1,7 %) було виявлено *C. glabrata*.

Таблиця 1

Видовий склад на екологічна характеристика окремих представників мікробіоти при фарингітах

Мікроорганізм	2010 рік		2015 рік		2021 рік	
	Кількість штамів	Індекс постійності, %	Кількість штамів	Індекс постійності, %	Кількість штамів	Індекс постійності, %
<i>S. aureus</i>	40	14,8	66	16,8	18	15,4
<i>S. epidermidis</i>	7	2,6	6	1,5	3	2,5
<i>Streptococcus</i> групи <i>viridans</i>	33	12,2	133	33,9	22	18,8
<i>S. anginosus</i>	0	0	0	0	10	8,5
<i>S. pyogenes</i>	60	22,1	3	0,8	8	6,8
<i>S. anhaemolyticus</i>	25	9,2	46	11,7	6	5,1
<i>S. mitis</i>	0	0	0	0	3	2,6
<i>S. pneumoniae</i>	0	0	0	0	1	0,9
<i>E. faecalis</i>	9	3,3	2	0,5	1	0,9
<i>E. faecium</i>	3	1,1	0	0	0	0
<i>K. pneumoniae</i>	10	3,7	18	4,6	12	10,2
<i>E. cloacae</i>	0	0	0	0	1	0,9
<i>E. aerogenes</i>	6	2,2	0	0	0	0
<i>E. coli</i>	4	1,5	3	0,8	0	0
<i>P. aeruginosa</i>	6	2,2	2	0,5	1	0,9
<i>A. baumannii</i>	0	0	0	0	1	0,9
<i>C. albicans</i>	68	25,1	113	28,8	28	23,9
<i>C. glabrata</i>	0	0	0	0	2	1,7
Всього	271	100	392	100	117	100

На рис. 1 представлені порівняльні характеристики мікроорганізмів за індексом постійності за 2010, 2015 і 2021 роки. Протягом дослідженого періоду незмінною залишається провідна роль *S. aureus* і стрептококів групи *viridans*, хоча частка останніх знизилася в останній рік спостереження порівняно з попереднім роком у 1,8 рази. У 2021 р. частота виділення *S. anhaemolyticus* також знизилася в 2,3 рази, натомість у 8,5 % хворих виявлявся *S. anginosus*, який не реєструвався в інші роки спостереження. Із грамнегативних паличок зросла роль *K. pneumoniae*, яка в 2021 р. виділялася в 2,2 рази частіше, ніж у попередній період. Індекс постійності *C. albicans* знизився із 28,8 % у 2015 р. до 23,9 % у 2021 р., проте у 2 хворих (1,7 % випадків) було виявлено *C. glabrata*.

До випадкової мікробіоти належали негемолітичний стрептокок і епідермальний стафілокок, *S. pyogenes* і *S. pneumoniae*, *S. mitis* і *S. anginosus*, ентерококи, синьогнійна паличка, ацинетобактер, ентеробактер. Представлені бактерії належать до умовно-патогенної мікробіоти, яка може відігравати значущу роль у розвитку запальювальних процесів у ослаблених хворих та поширенні госпітальних інфекцій.

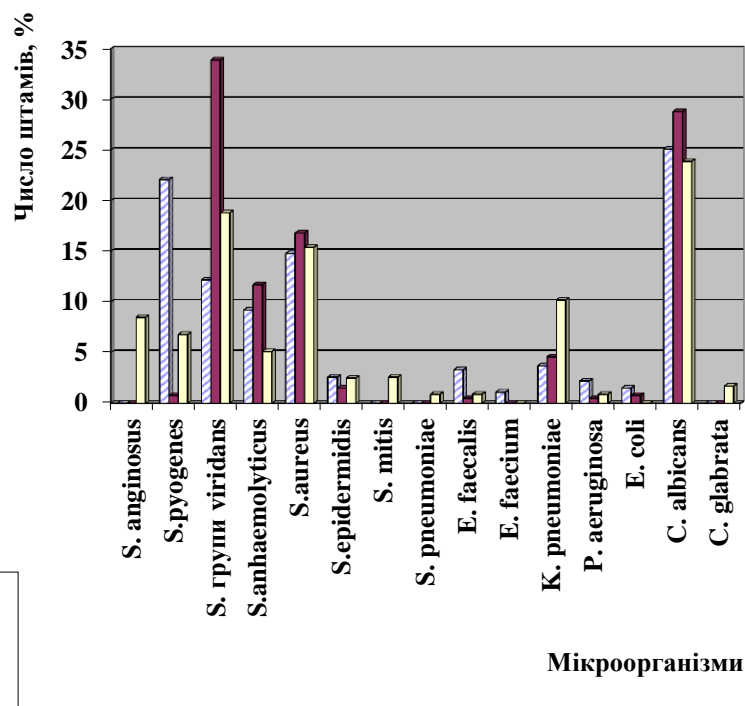

Рисунок 1. Частота виділення мікроорганізмів із зіву хворих на фарингіти

При аналізі щільності мікробної популяції було виявлено, що більшість виділених мікроорганізмів мали епідеміологічно значущі показники (рис. 2).

Найвищі рівні колонізації були зареєстровані у *S. pneumoniae*, *S. mitis*, *P. aeruginosa* (7 lg КУО/мл). Високі показники були у стафілококів і майже всіх стрептококів, а також у обох видів грибів роду *Candida*.

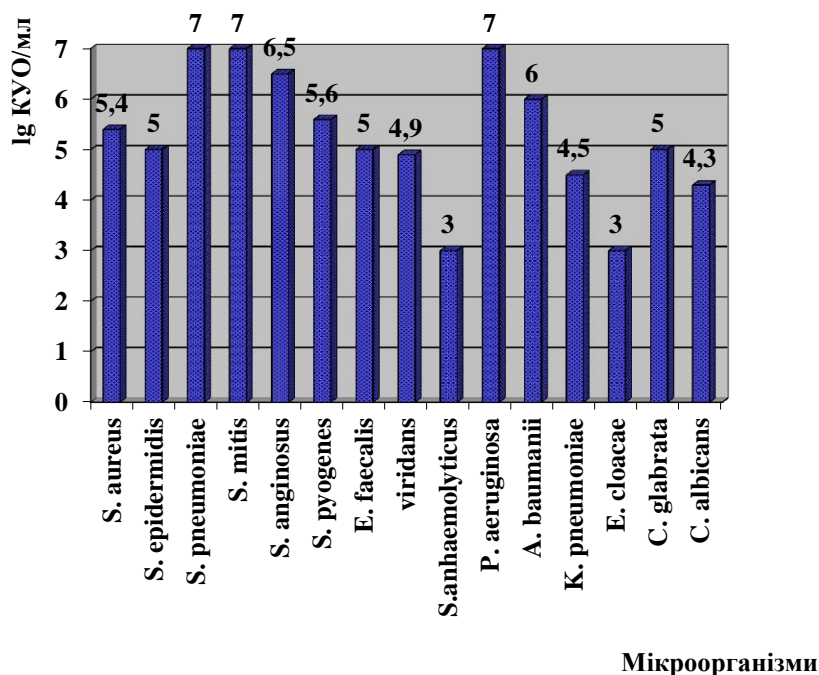

Рисунок. 2. Колонізаційний рівень мікроорганізмів, виділених із клінічного матеріалу

Таким чином, порівняльні дослідження етіологічної структури мікробіому зіву хворих на фарингіти, проведені протягом 11 років, показали, що представники нормальної мікробіоти стафілококи і стрептококи займають чільне місце серед інших досліджених мікроорганізмів, а показники їхнього колонізаційного рівня свідчить про основну роль у формуванні мікробіоценозу й участь у запальних процесах. Наступними за поширеністю у мікробіоценозі були *C. albicans*, які також мали значущий показник щільності популяції. Приєднання випадкових умовно-патогенних бактерій з високими показниками колонізаційної щільності може ускладнювати інфекційний процес.

Висновки. За даними індексу постійності та колонізаційного рівня, представники нормальної мікробіоти зіву стафілококи і стрептококи, а також *C. albicans* мають епідеміологічне значення у розвитку запального процесу при фарингітах і можуть ускладнювати перебіг захворювання. Врахування екологічних показників мікробіоценозу доцільно при виборі тактики

протимікробної терапії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Bochner RE, Gangar M, Belamarich PF. (2017., Feb). A Clinical Approach to Tonsillitis, Tonsillar Hypertrophy, and Peritonsillar and Retropharyngeal Abscesses. *Pediatr Rev.* 38(2): 81—92.
2. DynaMed Plus. (2018, May 04). Ipswich (MA): EBSCO Information Services. 1995. Record No. 114913, Pharyngitis approach to the patient. Available from <http://www.dynamed.com/login.aspx?direct=true&site=DynaMed&id=114913>.
3. Ebell MH, Call M, Shinholser J, Gardner J. (2016, Apr 12). Does This Patient Have Infectious Mononucleosis: The Rational Clinical Examination Systematic Review. *JAMA.* 315(14): 1502—9. doi 10.1001/jama.2016.2111.
4. Soderholm AT, Barnett TC, Sweet MJ, Walker MJ. Group A streptococcal pharyngitis: Immune responses involved in bacterial clearance and GAS-associated immunopathologies. *J Leukoc Biol.* 2018 Feb;103(2):193-213. doi: 10.1189/jlb.4MR0617-227RR. Epub 2017 Dec 29. PMID: 28951419.
5. Приказ МЗ СССР № 535 от 22.04.1985 г. Об унификации микробиологических (бактериологических) методов исследования, применяемых в клинико-диагностических лабораториях лечебно-профилактических учреждений. – М., 1985. – 62 с.
6. Сытник С.И. Экологический подход к оценке кожной микрофлоры // Антибиотики и химиотерапия. – 1989. – Т. 34, № 6. – С. 466-472.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕПАРАТУ «ГІНОФЛОР» З МЕТОЮ ПРОФІЛАКТИКИ ПОЛОГОВОГО ТРАВМАТИЗМУ

Кухлій Владислав Юрійович

лікар-інтерн акушер-гінеколог

КНП МКЛ м. Слов'янськ

Гусєв Вячеслав Михайлович

к. мед. н., доцент

доцент кафедри акушерства і гінекології

Донецький національний медичний

університет МОЗ України

Актуальність. Однією з основних проблем сучасної медичної науки та практики є збереження здоров'я жінки репродуктивного віку. Це стосується саме проблеми як прегравідарної підготовки, так і ведення пологів, вибір методу розродження для усунення пологових ускладнень.

Незважаючи на високий рівень акушерської допомоги та раціональну тактику ведення пологів, ушкодження тканин пологових шляхів під час народження плода спостерігається доволі часто. Залежно від розташування і ступеня, ушкодження тканин пологових шляхів можуть викликати серйозні ускладнення в післяпологовому періоді.

Зниження травматизму м'яких тканин залежить від раціонального та бережного проведення пологів. Але, слід зазначити, що, підготовка пологових шляхів є однією з першочергових завдань.

Проблема травматизму під час вагінальних пологів пояснюється достатньо високим відсотком пошкодження м'яких тканин пологових шляхів (за даними літератури майже 30 % від загальної кількості пологів) [1]. Серед факторів розвитку пологових травм виділяють наступні: це рубцеві зміни тканин, тривалі запальні захворювання (вульвовагініт, цервіцит тощо), ригідність тканин у першороділей старшого віку, великий плід, статевий інфантилізм. За даними літературних джерел [1, 2], близько 20% пологів ускладнюються травмами м'яких тканин пологового каналу, а саме вульварного

кільця та піхви, до 15% – пошкодженнями шийки матки, 1-2% – травмами тазових органів (сечового міхура, прямої кишки). Значно рідше зустрічаються травми кісток та зчленувань таза – 1%, розриви матки – 1 на 3-5 тис. пологів [1-3]. Кількість розривів промежини I-II ступеня складає 18,8-78%, III-IV ступеня – 0,36-2,69%, а кількість епізіотомій досягає майже 75% [3]. Навіть у відносно здорових жінок частота травматизації м'яких тканин пологових шляхів складає за даними деяких авторів [1-3] 9,3-13,3%, а частота епізіо- та перінеотомій досягає майже 12%.

Травми м'яких тканин пологових шляхів є вхідними воротами для інфекційних збудників, особливо в післяпологовому періоді, коли здатність організму породіль протидіяти інфекціям знижена. Несвоєчасна діагностика та неадекватне лікування запальних захворювань нижнього відділу статевого тракту, що пов'язані з урогенітальними інфекціями та вірусними ураженнями, призводять до хронізації процесу та стають однією з передумов трансформації фонових процесів шийки матки, післяпологових септичних ускладнень у жінки та новонародженого, а в майбутньому інвалідизації жінок репродуктивного віку.

Доволі серйозним фактором щодо розвитку травм м'яких тканин пологових шляхів є довготривалі запальні захворювання (кольпіт, цервіцит тощо). За останні десятиріччя значно змінилася характеристика запальних захворювань генітального тракту, їх етіологія та клінічні прояви, що пов'язано із залученням умовно-патогенних збудників у патологічні процеси, а також перевагою дизбіотичних процесів над запальними. Спостерігається стрімкий зріст запальних процесів, у якості чинників яких виступають віруси, бактерії або їх поєднання, хронічний їх перебіг. Проте під час вагітності, на тлі фізіологічної імуносупресії та гормональних змін, дуже часто відбувається активація хронічних інфекцій нижніх відділів пологових шляхів [4].

Переважає більшість запальних захворювань піхви є варіантами порушення мікроценозу і пов'язані з умовно-патогенними мікроорганізмами урогенітального тракту. Так, бактеріальний вагіноз, генітальний кандидоз і

неспецифічний вагініт складають велику частину усіх вагінальних інфекцій [4]. Більш ніж у половини жінок під час вагітності виникає хоча б один епізод генітальної патології, пов'язаної з дизбіотичними порушеннями.

Виходячи з вищезазначеного, постає питання стосовно проведення заходів з метою пренатальної профілактики травматизму м'яких тканин пологових шляхів та вибору пробіотика, дія якого була б направлена на відновлення бактеріальної вагінальної флори за рахунок тропізму його складових до вагінального та уретрального епітелію. Саме таким вимогам відповідає препарат «Гінофлор».

Матеріали та методи дослідження. Проведено проспективне дослідження з метою визначення ефективності застосування вагінальних свічок «Гінофлор» з метою профілактики пологового травматизму.

У нашому обстеженні приймали участь 48 вагітних жінок віком від 18 до 36 років у терміні 36-38 тижнів, які рандомізовано були поділені на дві групи. Перед початком дослідження всі вагітні були детально поінформовані про склад препарату, схему застосування, очікувані результати та надали інформовану згоду на участь у дослідженні.

Вагітні першої групи, основної (25 пацієнток), отримували до пологів за для запобігання пошкодження пологових шляхів вагінальні капсули «Гінофлор», по 1 на ніч протягом 12 днів. Контрольну групу склали 23 вагітних, які не отримували спеціальної підготовки пологових шляхів. В дослідження було включено вагітних з I-II ступенями чистоти піхви з метою об'єктивізації оцінки результатів. Передбачувана вага внутрішньоутробних плодів у пацієнток першої групи за даними зовнішнього акушерського дослідження склала 3560 ± 215 г та 3480 ± 280 г відповідно до пацієнток другої досліджуємої групи. Проведені дослідження вагітних жінок обох груп дало підставу вважати групи репрезентативними.

Після пологів оцінювали наявність розривів м'яких тканин пологих шляхів у пацієнток основної групи та групи контролю.

Результати та обговорення. Показниками ефективності застосування

препарату «Гінофлор» стали результати оцінки стану пологових шляхів у пацієток основної групи та групи контролю. Маса плодів у пацієток основної групи склав в середньому 3500 ± 250 г, у групі контролю - 3350 ± 286 г відповідно. Враховуючи адаптаційні можливості новонароджених за шкалою Апгар були декілька вищими серед немовлят у пацієток основної групи (8-9 балів), тоді як серед немовлят пацієток контрольної групи він склав 7-9 балів. Перебіг третього періоду пологів нічим не відрізнявся серед пацієток досліджуваних груп.

У двох пацієток основної групи (8,0%) мав місце розрив піхви I ступеню, розрив шийки матки I ступеню також було констатовано у 1 пацієтки основної групи (4,0%). Розриви слизової оболонки у ділянці малих статевих губ було діагностовано у 3 пацієток (12,0%) основної групи, тоді як у пацієток групи контролю кількість випадків вище перелічених ускладнень становить 4 випадки (17,39%), 3 (13,04%) та 4 випадки (17,39%) відповідно.

Побічних ефектів використання препарату «Гінофлор» виявлено не було. Вагітні констатували комфортність використання препарату. А найголовніше, враховуючи отримані результати можна констатувати факт позитивного впливу препарату на стан м'яких тканин пологових шляхів.

Висновки. Враховуючи отримані результати, можна у якості пренатальної підготовки з метою запобігання травматизації м'яких тканин пологових шляхів використовувати препарат «Гінофлор».

СПИСОК ВИКОРИСТОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Сытник И.А. (1988) Родовой травматизм, прогнозирование и пути его профилактики. (автореф. дис...д.мед.н.) Киев, Україна.
2. Чужа Н.Н. (2005) Отдаленные последствия акушерских травм шейки матки.Збірник наукових праць співробітників КМАПО ім. П.Л. Шупика. (14, 3). 75-78.
3. Жабченко І. А. (2003) Прогнозування та профілактика акушерської та перинатальної патології у здорових вагітних (автореф. дис. ... д.мед.н.) Ін-т

педіатрії, акушерства та гінекології АМН. Київ, Україна.

4. Перламутров Ю.Н., Чернова Н.И. (2012) Пути повышения эффективности терапии микст-инфекций гениталий у женщин репродуктивного возраста. Медико-социальные проблемы семьи (1).1-3.

5. Татарчук Т.Ф. (2018) Что нового в лечении синдрома аномальных вагинальных выделений. Репродуктивна ендокринологія (6) 44.

МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ОСОБИСТІСНОЇ РЕЛІГІЙНОСТІ

Лантух Алла Павлівна

к.філос.н., доцент

ПВНЗ «Харківський інститут медицини та біомедичних наук»

Омельченко Ольга Анатоліївна

к.мед.н., доцент

Харківський національний медичний університет

Лантух Ігор Валерійович

д.псих.н., доцент

Харківський національний університет

ім. В. Н. Каразіна

Вступ. Релігія та психологія є пластичними та гнучкими соціальними явищами і надзвичайно чуйно реагують на будь-які зрушення у людських відношеннях. Вони працюють тандемно, слугуючи людині. Проте і релігія, і психологія виходять з різних посилок, користуються різними методами. Іншими словами вони є різновекторними у вирішенні тих чи інших проблем, хоча б з точки зору їх світоглядної орієнтації.

Мета роботи. У цьому аспекті цікавою проблемою є проблема джерела релігійності особистості, бо реальність доводить, що 2/3 населення Земної кулі вірять у надприродне, тобто є віруючими. І це притому, що людство XXI ст. живе у добу цивілізаційних проривів, просунутих інформаційно-комп'ютерних технологій, штучного інтелекту тощо.

Матеріали і методи. Теоретичний аналіз джерел.

Результати та обговорення. І психологія, і релігія допомагають людині справитися з важкими життєвими ситуаціями, проте прірва між двома світоглядами можна продемонструвати на прикладі Біблії. Відома біблійна історія, коли Авраам вирішив принести у жертву свого єдиного сина (Бут. 22:1-14). Це він зробив не спонтанно. Авраам підкорявся божій волі, волі Всевишнього. Якщо розглядати цю історію і з точки зору релігії, і з точки зору

психології, то прийдемо до полярних висновків. Релігія приймає дію Авраама за вищу чесноту, за втілення божої волі, що приймається без вагання. Ця дія викликає не тільки захоплення, а й повагу, бо це вважається чеснотою, фанатичною відданістю Богові. Проте і у самій релігії цей вчинок входить в протиріччя із релігійними заповідями. Так господня заповідь «Не вбивай!» (2кн. Мойсея 20, 13) має найглибшу суть. Бо вбити – значить позбавити життя іншого. Святе Письмо вчить, що той хто ненавидить брата свого, є людиновбивцею (I Ів. 3, 15). Ненависник є потенційний вбивця, вбивця прихований, що не проявив себе у добрих справах, але бажає смерті і всього лихого тому, кого ненавидить. При роздумі над шостою заповіддю перед нами постає сучасний світ з його новітньою технікою, здатною за короткий час позбавити життя не тисячі, а десятки мільйонів людей. Першу смерть заподіяв Каїн, який палицею вбив свого брата. Причиною того вчинку була заздрість.

Створивши людину, Бог вдихнув у неї життя, після чого людина стала душею живого (Бут. 2, 7). Джерело життя – сам Бог. Найдорогоціннішим даром Бога є життя. І ось шоста заповідь дана Богом людям для охорони, збереження життя. Христос учить цінувати життя, як Він сам цінував його. «Син людський прийшов не губити душі людські, а рятувати!» (Лук. 9, 56) – свідчить Євангеліє. Там, де благоговіють перед Богом, де шанують Біблію, там цінується й людське життя.

Біблейська історія з Авраамом, з точки зору психології, розглядає вбивство своєї дитини, да і будь-кого, аморальним, злочинним вчинком, це те, що не вписується у моральні принципи взаємовідносин між людьми і вимагає покарання, а з точки зору медицини - це може бути ознака серйозного психічного розладу, який потребує лікування.

Проте психологія і релігія, як вже відзначалося, різновекторні. Якщо психологія – це наукове знання про людину та її поведінку; все, що стверджує психологія перевіряємо або підлягає перевірці, то релігія все сприймає на віру. Релігія - протилежність науковому підходу, вона не критична до суперечностей і не вимагає доказів своїх істин. Релігія ґрунтується на догматах, даних в

уявленні віруючих людині від Бога, і релігійні люди претендують на володіння повнотою знання (шляху, істини і життя). На відміну від цього, психологія вимагає наукових доказів і ґрунтується на контрольованій критичності. Психологи погоджуються, що вони володіють обмеженим знанням, і в своїй роботі використовують стратегію так званого «обмеженого вчительства».

Недивлячись на таке розходження, релігія та психологія знаходяться у стані постійної взаємодії. Це має свою результативність, а саме у виникненні такого феномена як психологія релігії. Вона приділяє увагу багатьом проблемам такого явища як релігія. Проявом психології релігії є і релігійність. Проблема релігійності дуже цікавою є як для вітчизняних (Є.К. Дулуман, Б.О.Лобовик, О.Г. Карагодіна) так і для зарубіжних (Д.М. Угринович, М.А.Попова, С. Старк, Ч. Глок, С. Хол В. Джеймс) дослідників.

Виходячи з особистісного підходу, релігійність – це світоглядна орієнтація індивіда. Прояв її поліфонічний, а саме у релігійних властивостях свідомості людини, її поведінки та відносинах. Суто психологічний підхід, як підкреслює Д.М. Угринович, відповідно до якого *психологія релігії* є переважно галуззю загальної психології, а її предметом є релігійність як психологічний факт, суть свідомості й релігійна поведінка людини як втілення її внутрішніх переживань. Поле її досліджень надзвичайно широке — від обґрунтування теорії релігійного інстинкту (Дж. Коу, Й. Пастушко та ін.) до розуміння релігійності як глибинного пласта людської психіки (В. Джеймс, К. Юнг та ін.).

Таким чином, психологія релігії має свій предмет вивчення - це релігійність як психічний стан людини та його вияви. Тому релігійність, як людський акт, перманентно пов'язана з екзистенційними проблемами, з проблемами вибору.

Як свідчить наукова література, ця проблема не має однозначного вирішення. Це пов'язано з тим, що релігія як феномен проявляється у двох вимірах: внутрішній та зовнішній світ людини. Якщо внутрішній світ людини має особистісний вимір, що проявляється через почуття та переконання, то зовнішній світ має соціокультурний вимір, який продукується соціумом та

культурою. Тому релігійність обумовлюється як суб'єктивними, так і об'єктивними причинами.

Слід зазначити, що, перш за все, існують теорії, які пояснюють релігійність людини, виходячи із її фізіології. Тобто вони вважають, що релігійною людина є завдяки її релігійного інстинкту. Якщо інстинкт – це сукупність вроджених тенденцій та прагнень, які проявляються у формі вродженої поведінки, то це сукупність складних спадково обумовлених актів поведінки. У даному випадку релігійний потяг є основним нашаруванням в структурі людської психіки, що виявляється у пошуку комфортного життя і зв'язку з абсолютним, тобто з Богом. Згідно концепції К. Юнга це вроджені психічні структури у так званому колективному несвідомому, яке є сховищем спадкової пам'яті, звернення до котрої викликає у людей неусвідомлені асоціації. Іншими словами, саме з архетипів походять надлюдські істини, які є джерелом релігійності. Актуальним у даному випадку є твердження К. Юнга про архетипи як колективне несвідоме, з якого походять надлюдські істини і які є джерелом релігійності. Це підтверджує і В. Франкл. У своїй праці «Неусвідомлений Бог» він наголошує на тому, що людина за своєю природністю має потребу бути релігійною. Це може бути усвідомленою і неусвідомленою потребою. Задоволення цієї потреби може здійснюватися різним шляхом, як позитивним так і негативним.

Розвиток цього підходу відбувається на перетині медицини, психології та релігієзнавства і базується на ідеях російських дослідників, які вважають, що феномен релігійності характерний для людей зі зміщеним профілем функціональної асиметрії головного мозку. Ідеї даного підходу базуються на дослідженнях Інституту нейрохірургії ім. Бурденка. Вони виходять з того, що мозок людини двох полярний. Він складається із лівої та правої півкулі, які мають свої функції, котрі притаманні лише їм. Півкулі асиметричні, не дублюються у своїй діяльності. У звичайних людей ця асиметрія абсолютно нормальна. У людей релігійних ця асиметрія зміщена у бік однієї із півкуль. Фізіологічною основою релігійної поведінки є права півкуля мозку, тобто саме

вона створює можливість для релігійного вияву, але сама його не утворює. Осмислення ж символічної і ритуальної поведінки, характерної для релігії, відбувається при співучасті лівої півкулі. Виходячи з цього, дослідники роблять висновок, що релігія є частиною того, що характерно людської природи і її не можна повністю зрозуміти раціонально. Тобто взаємодія півкуль призводить до певних відповідних зовнішніх проявів як у поведінці особистості, так і в способі її мислення. Саме медична теорія асиметрії головного мозку визнана науковцями.

Джерелом релігійності є також страх. Ще філософи античності зазначали, що саме страх перед силами природи та невпевненість у майбутнє і був джерелом релігійності. Серед них був Демокрит, поет Публій Папіній Стацій, який це зафіксував у своєму творі «Фіваїда», а Г. Петроній писав: «Перших богів на землі створив страх». Що ж таке страх? Страх – це внутрішній стан, обумовлений реальними чи передбаченими лихами природного чи соціального гатунку. Якщо ми звернемося до дослідження Д.М. Угриновича, то побачимо, що існують різні типи страху, які по різному можуть обумовлювати розвиток релігійності. Так *екзистенційний неспокій* – виник у зв'язку з необхідністю людини поставити собі питання про сенс життя. Типовими є тривога стосовно найфундаментальніших для людини питань, як терпіння або смерть, добро і зло, що мають визначальне значення для всього людського буття. Релігійність з'являється тут, як продовження питання про сенс життя людини на Землі. *Звичайний страх* – може стати приводом для актуалізації чи зародження релігійності. З. Фрейд дотримувався думки, що Бог є лише піднесеним образом власного батька, а туга за ним, пошук підтримки у складній ситуації призводить до релігійності, яка є колективним неврозом. Але не варто зводити релігію до колективного неврозу, бо тут немає відчуття самотності (як при неврозі) і натомість правдива релігійність надає змогу відчутти зв'язок. З. Фрейд вважав, що джерелом релігії є *відчуття безпорадності перед життям і страх смерті*. Проте зважаючи на те, що його відчувають як віруючі, так і невіруючі, то таке занепокоєння смертю не може бути єдиним стимулом для виникнення релігії.

Моральний страх – який виростає від почуття провини і відчуття провини перед кимось. Можна твердити, що потреба усунення відчуття вини і пов'язаного з ним відчуття страху призводить до релігійності. Слід також зазначити, що між неспокоєм і релігійністю існує зворотна залежність, тобто більша за ангажованість і визначеність у вірі поглиблює вразливість до морального зла і підсилює реальне відчуття провини. Почуття провини може іноді набувати невротичного характеру, що призводить до тиранічної релігії, в якій переважає сприймання бога як забороняючого і караючого, щоб придушити не акцентовані бажання.

З точки зору психології вважається, що страх є негативно пофарбованим емоційним процесом. Тому англійський етнограф Б. Маліновський уважав, що джерелом релігійності є ситуації, коли люди знаходяться в емоційному стресі, що пов'язаний з життєвими кризами, невдачами, смертю тощо. Тому можна вважати, що стрес є значним збудником релігійності. Чому?

Справа в тому, як відомо, що все наше життя – один стрес. Вперше в медичну практику це поняття ввів канадський фізіолог Ганс Сельє. Це трапилося у 1936 р. Він же запропонував універсальну теорію стресу, вульгаризований висновок із котрої сьогодні відомо: «Всі хвороби від стресу!». Насправді стрес – це не деструктивні життєві обставини, а захисна реакція організму на ці обставини. Стресорна реакція спрямована на підвищення сталості організму до будь-яких впливів та носить захисно-приспосовний характер. За Г. Сельє, адаптаційний синдром починається із стадії тривоги, під час котрої у відповідь на перший шок мобілізуються захисні системи організму (протишок). У результаті організм придбає сталість не тільки до фактору, що сприяє стресу, але і до інших. Так що усі заклики «перемогти стрес раз і на завжди» не сприймаються буквально. До речі, стан боротьби з будь-чим – сам по собі стрес.

Повертаючись до висновків англійського етнографа Б. Маліновського, який уважав, що джерелом релігійності є ситуації, коли люди знаходяться в емоційному стресі, треба відзначити, що емоційна сфера людини – одна із

таємниць природи. Усі негативні впливи середовища здійснюють вплив на організм у комплексі, але все ж основна причина «хвороби сторіччя» - різні емоційні зсуви, які виникають у результаті стресів – нервових перенавантажень при дії надзвичайних обставин. Стреси здатні зруйнувати не тільки психіку, але й роботу внутрішніх органів. До емоціональних центрів, які знаходяться в головному мозку, надходять імпульси як із зовні, через органи відчуттів, так із середині, тобто від різних внутрішніх органів. Нервово-емоційне напруження полишають спокій людини, її радощів і призводять до розвитку неврозів. Ті, хто страждають неврозом, мають головний біль, слабкість, безсоння, втому, неприємні відчуття внутрішніх органів. Вони дратівливі, незадоволені собою, розсіяні. Отже, різні емоційні зсуви, які виникають у результаті стресів, є різноплановими. Вони постійно будирують тривожність, соціальний дисбаланс, деструкцію особистості, а отже є стабільним підґрунтям для звернення до релігії, до її компенсаторної функції.

Висновок. Практика сьогодення свідчить про те, що яке б просунутим суспільство не було, проблема релігійності особистості завжди буде стояти на порядку денному. Це підтверджує висновок, що сучасна особистість має потребу у релігії, що її релігійність є не надуманим, а затребуваним явищем. Наприклад, дослідження вчених Гарвардського університету свідчать про те, що ті, хто молився або медитував, принаймні, один раз на день у молодості, з більшою ймовірністю повідомляли про більш високий рівень щастя, ніж молоді люди, які цього не робили; на 30 % рідше вони ставали сексуально активними у підлітковому віці. Ці індивіди також на 40 % рідше хворіли на інфекцію, що передається статевим шляхом, ніж ті, хто ніколи не молився і не медитував. Також опитування 4000 американців похилого віку призвів учених до висновку, що у набожних людей ризик депресії вдвічі нижчий, ніж у невіруючих або тих, хто ігнорує релігійні обов'язки.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ У ДІТЕЙ В РЕГІОНІ

Мельничук Лариса Василівна

к.мед.н., доцент
кафедра сімейної медицини
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Вступ. Нове респіраторне захворювання, яке здобуло назву коронавірусна хвороба 2019 року – COVID-19 (Coronavirus disease 2019) є актуальною проблемою у дітей. Захворювання, спричинене новим коронавірусом, вперше було виявлене у Вухані (Китай). Новий вірус, пов'язаний із тим же сімейством вірусів, що і гостра респіраторна вірусна інфекція (ГРВІ). Відомо, що основну частку хворих становлять люди старшого віку, проте з'явилась тенденція до збільшення вказаної нозології у дитячому віці. За даними статистики в Україні щороку реєструється 4,5-5 мільйонів випадків захворювання на грип та ГРВІ серед дітей, а з 2020 року в цю групу входить і коронавірусна хвороба. Серед груп населення першочергове значення в розповсюдженні інфекції посідають діти шкільного віку, однак найбільш чутливі до грипу та ГРВІ діти, починаючи з другого півріччя життя. Діти хворіють на респіраторні хвороби у 4-6 разів частіше, ніж дорослі, зокрема є учасниками епідеміологічного процесу при коронавірусній хворобі.

Метою дослідження було вивчення статистичних показників захворюваності дітей на коронавірусну хворобу, летальності в різних вікових групах, особливостей клінічного перебігу коронавірусної хвороби у дітей в регіоні.

Матеріал і методи. Проведено аналіз статистичних даних кількості дорослих та дітей, яким підтверджено коронавірусну хворобу в регіоні. Вивчено особливості клінічного перебігу коронавірусної хвороби у дітей, показники летальності в різних вікових групах населення.

Результати та обговорення. Встановлено, що за 2021 рік всього зареєстровано 120477 випадків серед мешканців регіону, серед них 9661 (8,0%) дітей. Перебіг коронавірусної хвороби має хвилеподібний характер, з піковими періодами у березні та жовтні 2021 року. Динаміка спостережень за рівнем захворюваності дітей демонструє значне зростання захворюваності дітей в жовтні 2021 року (889 випадків) у порівнянні з січнем 2021 року (114 випадків). Частка дітей серед підтверджених випадків Covid-19 також зросла з 4,6% у січні 2021 року до 12,5% у жовтні 2021 року. Вікова структура дітей, які перехворіли на коронавірусну хворобу, за 10 місяців 2021 року, виглядає таким чином: дітей до 1 року -7,2%, дітей 1-4 років -17,4%, 5-9 років -19,4%, 10-14 років-30,5%, 15-17 років-25,5%. Діти шкільного віку хворіють на коронавірусну хворобу частіше. Штам «Дельта» значно небезпечніший для дітей, вони частіше мають тяжкий перебіг і потрапляють до стаціонарів. За 10 місяців 2021 року госпіталізовано 153 дитини (13,2%), в основному діти раннього віку. Серед найпоширеніших клінічних симптомів коронавірусної хвороби у дітей були лихоманка (53,1%), зниження апетиту та блювання (49,7%), сухий кашель (42,4%), біль в горлі (40,7%), головний біль (31,7%), діарея (23,4%), нежить (22,9%), загальна слабкість (21,7%). Летальність серед дітей склала від 0,04% у віковій групі 10-18 років до 0,08% у віковій групі 0-9 років і це значно нижче, ніж в середньому в популяції-2,5% або у віковій групі 60+(4,4%). І все ж таки ця небезпечна хвороба забрала життя 6 дітей в регіоні, тому потребує всього комплексу протиепідемічних та профілактичних заходів.

В Україні за наказом Міністерства охорони здоров'я, згідно рекомендацій Національної технічної групи експертів з питань імунізації, дозволено вакцинацію дітей від 12 років. Станом на 15.01.2022 року в м.Чернівцях від Covid-19 вакциновано 1498 дітей від 12 до 18 років із них отримали першу дозу вакцини 822 дітей, мають вже дві дози – 676 дітей.

Висновки. Коронавірусна хвороба небезпечна для дітей раннього віку високою вірогідністю ускладнень та госпіталізацій. Частка дітей, яким підтверджено Covid-19, в популяції з кожною хвилиною зростає. Показники

летальності серед дітей від 0,04% у дітей шкільного віку до 0,08% у дітей раннього віку нижчі, ніж в середньому в популяції - 2,5%. Стратегічним завданням щодо профілактики коронавірусної хвороби у дітей є прискорення темпів вакцинації.

РІВЕНЬ АГРЕСІЇ ВІЛ-ІНФІКОВАНИХ ОСІБ: ТЕНДЕНЦІЇ І ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ

Сергета Ігор Володимирович,

д.мед.н., професор,
завідувач кафедри загальної гігієни та екології,
Вінницький національний медичний університет
ім. М. І. Пирогова

Дударенко Оксана Борисівна,

к.мед.н., доцент,
доцент кафедри загальної гігієни та екології,
Вінницький національний медичний університет
ім. М. І. Пирогова

Панчук Олександр Юхимович,

д.мед.н., доцент,
доцент кафедри загальної гігієни та екології,
Вінницький національний медичний університет
ім. М. І. Пирогова

Вступ./Introduction. У структурі особистісних рис, які мають підлягати поглибленому аналізу під час проведення комплексної оцінки особливостей особистості будь-якої людини, а тим більше людини, що страждає на важку хворобу, особливе місце займають особистісні кореляти її рівня агресії. У цьому контексті необхідно відзначити, що агресивність становить ситуативний стан, який характеризується афективними спалахами гніву та численними імпульсивними проявами поведінки, спрямованими на об'єкт фрустрації, який є причиною або реального, або уявного конфлікту [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7].

Мета роботи./Aim. Метою наукової роботи було визначення узагальненого рівня агресії, властивого для ВІЛ-інфікованих осіб та встановлення тенденцій і особливостей його формування та розвитку.

Матеріали та методи./Materials and methods. Дослідження проводились на базі ряду закладів спеціалізованих закладів охорони здоров'я Вінницької і Хмельницької областей та м. Києва на підставі використання особистісного опитувальника Басса і Даркі.

Результати та обговорення./Results and discussion. Під час проведення комплексного аналізу ступеня вираження провідних агресивних проявів, а саме: фізичної, вербальної і непрямой агресії, слід було відзначити, що найменш суттєвими в порівнянні з іншими видами агресивності у ВІЛ-інфікованих осіб були показники фізичної агресії – рівень їх вираження становив $72,12 \pm 2,19$ балів. Значно більш вираженим був ступінь розвитку серед досліджуваних осіб показників, які визначали особливості вербальної агресії – рівень вираження агресивних проявів зазначеного типу складав $75,75 \pm 1,90$ балів. Зрештою, як найбільш виражені у структурі досліджуваних показників слід було відзначити ступінь вираження проявів непрямой агресії – серед ВІЛ-інфікованих осіб рівень агресивних проявів, які відзначали особливості розвитку її провідних проявів, складав $81,33 \pm 2,01$ балів.

Крім того, необхідно було відзначити, що рівень вираження та поширення такої складової агресивних проявів, як негативізм, у ВІЛ-інфікованих осіб становив $74,34 \pm 1,90$ балів, разом з тим, ступінь проявів агресивно-зумовленої роздратованості складав $68,84 \pm 1,78$ балів. Надто стабільними були зрушення, котрі реєструвались у віковому аспекті з боку показників підозрілості. Загалом же у ВІЛ-інфікованих осіб ступінь вираження особистісних проявів подібного змісту становив $68,94 \pm 2,19$ балів.

Аналізуючи показники агресивних проявів особистості за шкалою “почуття образи”, слід було відзначити, що у ВІЛ-інфікованих осіб рівень його проявів дорівнював $75,43 \pm 1,93$ балів. Натомість ступінь вираження досліджуваних показників за шкалою “почуття провини” був суттєво нижчим, складаючи лише $58,60 \pm 2,35$ балів.

Одержані дані щодо змін провідних показників агресивності є важливою передумовою наукового обґрунтування в подальшому комплексу заходів психогігієнічної корекції особистісних рис ВІЛ-інфікованих осіб.

Висновки./Conclusions. В ході проведених досліджень визначений узагальнений рівень агресії, властивий для ВІЛ-інфікованих осіб, та

встановлені тенденції і особливостей його формування та розвитку у динаміці часу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мороз В. М., Сергета І. В. Проблеми корекції функціонального стану організму дітей, підлітків та молоді з хронічними соматичними захворюваннями: психофізіологічні та психогігієнічні аспекти (огляд літератури та власних досліджень). *Журнал АМН України*. 2003. т. 9, № 1. С. 105-122.

2. Мороз В. М., Макаров С. Ю., Серебреннікова О. А., Сергета І. В. Навчальний стрес та психофізіологічні критерії оцінки адаптаційних можливостей організму студентів закладів вищої медичної освіти. – Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”, 2020. – 184 с.

3. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров’язберігаючих технологій у закладах вищої освіти – Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”, 2021. – 208 с.

4. Полька Н. С. Актуальні проблеми психогігієни дітей і підлітків: шляхи та перспективи їх вирішення (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України*. 2012. т. 18, № 2. С. 223-236.

5. Сергета І. В., Бардов В. Г., Дреженкова І. Л., Панчук О. Ю. Гігієнічні нормативи рухової активності студентів закладів вищої медичної освіти та шляхи її оптимізації. – Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”, 2020. – 184 с.

6. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Яворовський О. П. Гігієнічна діагностика професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі стоматологічних спеціальностей). – Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”, 2020. – 348 с.

7. Тимощук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді. – Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”, 2020. – 272 с.

СТАН МІКРОБНОЇ ФЛОРИ ДИХАЛЬНИХ ШЛЯХІВ НОВОНАРОДЖЕНИХ - ОСНОВА ПРИЗНАЧЕННЯ АНТИБАКТЕРІАЛЬНОЇ ТЕРАПІЇ

Стречень Сергій Борисович

к.мед.н, доцент

Шкуропат Єлизавета Валеріївна

студентка

Одеський національний медичний університет

Одеса, Україна

Стречень Олена Олексіївна

лікар неонатолог

КНП «Міська дитяча лікарня № 2» ОМР

Одеса, Україна

Вступ. Захворювання дихальної системи взагалі, інфекційно-запальні захворювання у вигляді пневмоній, бронхітів, бронхіолітів зокрема, є найбільш розповсюдженою патологією в різні вікові періоди дітей. Згідно задачам, які були поставлені перед дослідженням, визначались стан та перебіг вроджених пневмоній у новонароджених дітей. Неонатальна пневмонія – важке інфекційне ураження легень, що розвилось протягом перших 24-72 години після народження дитини. Захворювання, на жаль, дуже розповсюджене – близько у 2% доношених, близько у 10 % недоношених, приблизно у 40% новонароджених, які знаходяться у відділеннях реанімації та інтенсивної терапії на різних видах респіраторної підтримки та лікування, виявлені ознаки пневмонії. Перш за все, за думкою багатьох авторів, виникненню запалення легень новонароджених сприяє обтяжений соматичний та акушерсько-гінекологічний анамнез матері: хронічні захворювання сечовивідної системи, в тому числі підтверджені клінічно і бактеріологічними дослідженнями сечі під час вагітності; гостро перенесені інфекційні захворювання верхніх і нижніх дихальних шляхів вагітною; хронічна осередкова гінекологічна інфекція, погано санована перед плануванням вагітності; патологічний перебіг вагітності. Етіологія вроджених пневмоній відрізняється від більш пізніх періодів і є

поліморфною. Все це і визначило основну мету роботи.

Мета роботи. Шляхом ретроспективного аналізу результатів бактеріологічного посіву мокротиння ендотрахеальної трубки (ЕТТ) з подальшим визначенням чутливості мікроорганізмів до стандартних антибактеріальних засобів, визначити можливий мікробний спектр збудників з подальшою оцінкою проведеного етіотропного лікування пневмоній у новонароджених дітей.

Матеріали та методи. Дослідження проводилось на базі відділень реанімації та інтенсивної терапії та патології новонароджених дітей спеціалізованої дитячої лікарні. Новонародженим виставлявся діагноз неонатальної пневмонії на засаді клінічних та лабораторних ознак (тахіпное, задишка, зниження сатурації кисню, осередкові та зливні інфільтративні рентгенологічні зміни, лейкоцитоз із здвигом лейкоцитарної формули вліво, підвищення рівня С-реактивного білка, прокальцитоніну, наявність гнійного мокротиння при першій трахеальній інтубації). Додатково у всіх дітей набиралось мокротиння для подальшого визначення мікрофлори та чутливості до антибактеріальних засобів. Мікробіологічне дослідження проводилось в умовах бактеріологічної лабораторії.

Результати і обговорення. Згідно сучасним даним, інфекційно-запальні захворювання респіраторного тракту у новонароджених, в тому числі пневмонії, характеризуються вкрай важким і швидким перебігом, етіологічно пов'язані з умовно патогенними штамами мікроорганізмів, які стійкі до розповсюджених груп антибактеріальних засобів.

Відповідно до мети, в нашій роботі був проаналізований мікробний спектр мокротиння, мокротиння, отриманого з ендотрахеальної трубки, спектр, отриманий з самої ЕТТ та шлуночкового аспірату. Слід зазначити, що при дослідженні мокротиння, виявлені в різній концентрації стафілококи (*Staphylococcus aureus*, *Staphylococcus epidermidis*), ентерококи (*Enterococcus faecium*), грамнегативні госпітальні бактерії (*Pseudomonas aeruginosa*, *Klebsiella pneumoniae*), дріжджеподібні гриби

(*Candida albicans*). Посіви ЕТТ та посіви аспірату, отриманого при зондуванні шлунка, виявили схожу флору, перш за все, представлену грибами, синьогнійною паличкою і клебсієлою. Протягом останнього року мікробна флора мокротиння ЕТТ представлена умовно патогенними штамми (*Ochrobactrum anthropi*, *Stenotrophomonas maltophilia*) – більше 50 %. Бактеріальні посіви носу, зіву, носоглотки зберігають інформацію про поширеність стрептококів, стафілококів, сінної палички (*Bacillus subtilis*). Таким чином, можливо зробити декілька висновків: перш за все, в представлених даних переважають комбінації різних видів мікроорганізмів; по-друге: в більшості випадків збудниками патологічного процесу є умовно патогенні штами аеробних, грамнегативних, непігментованих, рухомих бактерій *O. anthropi*, *St. maltophilia*; третє: суттєве місце серед етіологічних факторів займають гриби *Candida spp.* Ризик неонатальних пневмоній збільшується при наявності в анамнезі матері інфекційних захворювань дихальної та сечовивідної систем, підтверджених клінічно і бактеріологічно протягом вагітності.

На разі, якщо подивитись на результати визначення чутливості бактеріального спектру до протимікробних засобів, то переважають антибіотики: цефалоспорини III-IV поколінь, карбапенеми, аміноглікозиди III покоління, «захищені» цефалоспорини, групи резерву (глікопептиди, оксазолідони), дуже часто рекомендовані фторхінолони. Остання група протипоказана в дитячому віці, проте, в умовах інтенсивної терапії, при позитивному рішенні лікарського консилиуму, ефективна і безпечна для лікування неонатальних пневмоній. Протигрибкові засоби представлені препаратами широкої дії (клотримазол, кетоконазол, ітраконазол). При лікуванні інфекції верхніх дихальних шляхів на тлі резистентності виявлених грампозитивних штамів до системних засобів, визначена гарна чутливість до місцевих антисептиків (діоксидин, фурацилін, хлоргексидин, мірамістин тощо).

Висновки. Таким чином, проведений мікробіологічний аналіз мокротиння показав наявність міксту інфекційних збудників, серед яких

переважали грампозитивні стафілококи, гриби роду *Candida*, госпітальні штами синьогнійної палички, а також аеробні некишкові грамнегативні неферментуючі бактерії. Все це, разом з нетиповим клінічним перебігом пневмонії у новонароджених (переважання загальних неспецифічних симптомів – дихальна недостатність, пригнічення ЦНС, порушення гемодинаміки), надають своєчасну інформацію реаніматологам і неонатологам про необхідність постійного моніторингу стану пацієнта і корекції протимікробної фармакотерапії.

УДК: 617.54

**ПАРАВЕРТЕБРАЛЬНА БЛОКАДА – ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ВИБОРУ
ЗНЕБОЛЕННЯ ПРИ ХІРУРГІЧНОМУ ЛІКУВАННІ РАКУ ЛЕГЕНЬ**

Супрун Андрій Сергійович,
аспірант кафедри анестезіології та інтенсивної терапії
Харківська медична академія післядипломної освіти
Харків, Україна

Анотація: в роботі освітлені основні вітчизняні та світові епідеміологічні рівні поширеності та смертності від злоякісних новоутворень легень. Визначаються особливості хірургічного втручання при лікуванні онкопатології легень і можливі післяопераційні ускладнення. Визначається перевага анестезії при проведенні оперативних втручань з приводу раку легень за допомогою паравертебральної блокади порівняно з іншими методами. Надані результати досліджень щодо ефективності застосування паравертебральної блокади порівняно з іншими методами знеболення.

Ключові слова: злоякісні новоутворення легень, паравертебральна блокада, знеболення, інтра- та післяопераційний період.

За даними багатьох проведених досліджень злоякісні новоутворення (ЗН) в усьому світі мають значні негативні рівні поширеності, смертності та втрати працездатності з невпинними показниками їх зростання. Так, за даними Славута Г. Б. та інш. [1] ВООЗ прогнозує збільшення світових рівнів смертності від ЗН до 2030 року на 45,0 % порівняно з показниками 2007 року.

При цьому, визначається, що серед усіх ЗН онкопатологія легень посідає перші шпальта за рівнями поширеності та смертності як серед усього світового співтовариства, так і в нашій державі. Так, за даними Boujibar F. et al. [2] рак легенів на 2018 р. займав 4-е місце за рівнями поширеності серед усіх ЗН, але мав найбільш негативні показники за рівнями смертності (1,69 млн. смертей щорічно) [3]. В Україні ж за структурними характеристиками смертності від

усіх ЗН смертність від ЗН дихальних шляхів за показниками 2018-2019 рр. займала 22,0 % у чоловіків та 6,1 % - у жінок [4]. За іншими даними [1] за вікостатевими характеристиками онкопатології в нашій державі ЗН легень займають перше місце для чоловічої когорти 30-74 років за поширеністю та п'яте – для жіночої віком 75 років та старше за рівнями смертності.

Провідними вченими визначається, що основним методом лікування ЗН легень є проведення оперативного втручання, яке з помірними хірургічного втручання при інших ЗН відрізняється значними рівнями об'ємів та високою травматичністю [5] й високими рівнями післяопераційних ускладнень й значним больовим синдромом в інтра- та післяопераційному періоді. При цьому визначається, що найбільш поширеними ускладненнями є легеневі, серед яких частіш за все зустрічаються пневмонія та ателектаз, а основними причинами виникнення больового синдрому визначається інтраопераційне пошкодження ребер через необхідність використання ретрактора, дренажу (дренажів), зведення ребер, тощо. Так, за даними Gelzinis T. [6] й de la Gala F. et al. [7] частота післяопераційних легневих ускладнень займає до 37,5 % серед усіх ускладнень в торакальній хірургії.

З огляду на це, анестезіологічне забезпечення ведення таких хворих повинно здійснюватися з позиції застосування найбільш ефективних анестезіологічних механізмів знеболення в передопераційному, інтраопераційному та післяопераційному періоді а анестезіологи повинні володіти інформацією щодо можливих довгострокових та гострих ускладнень і володіти анестезіологічними механізмами їх попередження [8].

Задля цього було напрацьовано значну кількість механізмів знеболення та анестезіологічного ведення таких хворих у інтра- та післяопераційному періоді, серед яких більшість фахівців за кращою ефективністю визначають застосування паравертебральної блокади (ПВБ) [9]. Так, за даними Blackshaw W. J. et al. [10] останніми роками застосування ПВБ стало більш затребуваним через їх простоту (введення під контролем ультразвуку або візуального контролю хірурга), безпеку та ефективність. Так, у порівнянні з

епідуральною аналгезією у пацієнтів з ПVB після відкритої торакотомії не було зареєстровано відмінностей в аналгетичній ефективності, але визначалося значне зниження післяопераційних легеневих ускладнень та нижчі ризики гіпотонії та затримки сечі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Вибір оптимального методу періопераційного знеболення при торакотоміях / Г. Б. Славута, С. О. Дубров, П. Л. Понятовський, О. О. Гавриленко. *Pain, anaesthesia & intensive care*. 2021. № 1. С. 40-48. doi: 10.25284/2519-2078.1(94).2021.230612
2. Impact of prehabilitation on morbidity and mortality after pulmonary lobectomy by minimally invasive surgery: a cohort study / F. Boujibar et al. *J. of thoracic disease*. 2018. Vol. 10 (4). P. 2240–2248. doi: <https://doi.org/10.21037/jtd.2018.03.161>
3. Collaborators GBDRF. Global, regional, and national comparative risk assessment of 79 behavioural, environmental and occupational, and metabolic risks or clusters of risks, 1990–2015: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2015. *Lancet*. 2016. № 388. P. 1659–1724. doi: 10.1016/S0140-6736(16)31679-8
4. Рак в Україні, 2018–2019. Захворюваність, смертність, показники діяльності онкологічної служби: бюл. нац. канцер-реєстру України № 21 / Національний інститут раку. К., 2020. URL: http://ncru.inf.ua/publications/BULL_21/index.htm
5. Оцінка ефективності ендоскопічної бронхіальної санації у хворих, оперованих з приводу новоутворень легень / В. В. Бойко та ін. *Медицина неотложных состояний*. 2017. № 2. С. 117–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Medns_2017_2_15
6. Gelzinis T. The Anesthetic Management of Patients Undergoing Nonintubated Video-Assisted Thoracic Surgery. *Curr Anesthesiol Rep*. 2021. doi: <https://doi.org/10.1007/s40140-021-00469-y>

7. Postoperative pulmonary complications, pulmonary and systemic inflammatory responses after lung resection surgery with prolonged one-lung ventilation. Randomized controlled trial comparing intravenous and inhalational anaesthesia / F. de la Gala et al. *Br J. Anaesth.* 2017. Vol. 119. P. 655–663.

8. Gudaitytė J., Dvylys D., Šimeliūnaitė I. Anaesthetic challenges in cancer patients: current therapies and pain management. *Acta medica Lituanica.* 2017. № 2. P. 121–127. doi: <https://doi.org/10.6001/actamedica.v24i2.3493>

9. Licker M. Anaesthetic management and unplanned admission to intensive care after thoracic surgery. *Anaesthesia.* 2019. Vol. 74, Iss. 9. P. 1083–1086. doi: <https://doi.org/10.1111/anae.14741>

10. Blackshaw W. J., Bhawnani A. Propensity score-matched outcomes after thoracic epidural or paravertebral analgesia for thoracotomy. *Anaesthesia.* 2018. Vol. 73. P. 444–449.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ МЕДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Фабрика Роберт Романович,

старший викладач кафедри
медицини катастроф та військової медицини
Івано-Франківський національний
медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

Фабрика Іванна-Романа Миколаївна,

асистент кафедри неврології та нейрохірургії
Івано-Франківський національний
медичний університет,
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. У зв'язку з оптимізацією освітнього процесу питання про дистанційну форму навчання перед науково-педагогічними колективами повстало давно. Підставою для цього було Положення про дистанційне навчання (наказ, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013р. за № 703/23235, від 25.04.2013 р. № 466 зі змінами від 14.07.2015 р., наказ № 761) [1]. Ще у 2017 році прикладом впровадження масових відкритих онлайн-курсів у систему вищої медичної освіти були колеги із Запорізького державного медичного університету (О. Г. Куц, В. М. Омелянчик, Г.І.Бессараб та інші: дистанційне навчання в системі медичної освіти – перший досвід кафедри нормальної фізіології ЗДМУ, 2017р.)[2].

Однак, зважаючи на поширення коронавірусної хвороби (COVID-19), спричиненої SARS-CoV-2, запровадження Кабінетом Міністрів України 16 березня 2020 р. (наказ МОН України від 16.03.2020р. №406) карантину й заходів для боротьби з епідемією, гостро постало питання організації освітнього процесу в університеті в період пандемії. Основним виходом, щоб не порушувати право громадян на здобуття освіти закріплено Конституцією держави (Ст.53 Конституція України), було рішення про переведення освітнього процесу на дистанційну форму навчання.

Метою роботи є специфіка застосування технологій дистанційного навчання при викладанні медичних дисциплін, у тому числі в умовах карантинних обмежень.

Вчена рада Івано-Франківського національного медичного університету затвердила нормативні документи, які регулюють освітню діяльність університету в період запровадження карантинних заходів. Так, організація освітнього процесу в університеті відбувається відповідно до Положення про дистанційне навчання у Івано-Франківському національному медичному університеті імені [3]. Згідно з Положенням, існують певні особливості організації освітнього процесу за дистанційною формою навчання:

1. Освітній процес за дистанційною формою навчання здійснюється у таких формах: самостійна робота; навчальні заняття; практична підготовка; контрольні заходи.

2. Основними видами навчальних занять за дистанційною формою навчання є: лекція, семінар, практичні заняття, консультації, відпрацювання пропущених занять тощо.

3. Лекція, консультація, семінар проводяться зі студентами (слухачами) дистанційно у синхронному або асинхронному режимі відповідно до навчального плану.

4. Отримання навчальних матеріалів, спілкування між суб'єктами дистанційного навчання під час навчальних занять, що проводяться дистанційно, забезпечується передачею відео-, аудіо-, графічної та текстової інформації у синхронному або асинхронному режимі.

5. Практичне заняття, яке передбачає виконання практичних (контрольних) робіт, відбувається дистанційно в асинхронному режимі. Окремі практичні завдання можуть виконуватись у синхронному режимі, що визначається робочою програмою навчальної дисципліни.

6. Окремі практичні заняття проводяться викладачами у спеціально обладнаних навчально-практичних центрах, залах з використанням відповідних віртуальних тренажерів і симуляторів.

7. До інших видів навчальних занять при здійсненні освітнього процесу можуть відноситись ділові ігри, виконання проєктів у групах тощо. Ці види навчальних занять можуть проводитись у синхронному або асинхронному режимі, що визначається робочою програмою навчальної дисципліни.

8. Контрольні заходи з навчальної дисципліни при застосуванні дистанційної форми навчання включають: проміжний, підсумковий модульний контроль та інші визначені ІФНМУ контролю знань, умінь та навичок, набутих студентом, слухачем у процесі навчання. Усі контрольні заходи можуть здійснюватись відповідно до рішення ІФНМУ дистанційно з використанням можливостей інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема відеоконференц-зв'язку за умови забезпечення аутентифікації здобувача освіти.

Тому, у зв'язку зі стрімким поширенням COVID-19, довелося організувати якісне онлайн-навчання за короткий проміжок часу, мотивувати до навчання і бути готовим до різних технологічних проблем. Крім того, існує декілька організаційно-методичних та організаційно технічних моделей дистанційного навчання. Практичні заняття проводяться в форматі онлайн-конференції в програмі Microsoft Teams (попередньо створюються Класи для кожної підгрупи та події в програмі — в календарі відповідно до розкладу, запрошуються студенти). Microsoft Teams — центр для командної роботи в Office 365, який є більш спрощеним варіантом систем управління навчанням, проте дає змогу навчальній групі комунікувати та обмінюватися файлами. Програма зручна, оскільки об'єднує все в спільному робочому середовищі, яке містить чат для обговорень, файлообмінник та корпоративні програми. Для кожної теми є перелік тестів, які студенти проходять в системі відповідно до календарно-тематичному плану, отримують результат, який викладач конвертує в бали, за критеріями оцінювання. Під час онлайн-заняття викладач опитує тему, корегує відповідь, пояснює моменти, що були незрозумілі, використовуючи попередньо завантажені матеріали — презентації, відео, фото, що допомагає засвоїти матеріал. Для майбутніх лікарів надзвичайно важливими є практична підготовка, робота з реальними пацієнтами, відпрацювання

мануальних та комунікативних навичок, тому під час дистанційного викладання вирішуються ситуаційні задачі та розбираються алгоритми виконання практичних навичок, з метою максимального наближення студентів до практики [4].

В свою чергу, дистанційна форма навчання має ряд переваг та недоліків. За даними П. М. Григоришина зі співавторами, Т. Я. Дівнич [2,5,6], перевагами дистанційного навчання є:

1. Модульність – в основу програми дистанційного навчання покладено модульний принцип.

2. Гнучкість – студент може вчитися згідно зі своїм темпом, особистими можливостями і потребами.

3. Нова роль викладача – координування навчального процесу, корегування курсу, консультування та складання індивідуального навчального плану.

4. Використання в процесі навчання сучасних технологій, паралельне освоєння практичних навичок, які стануть у нагоді в майбутній професії.

5. Самостійне планування часу і розкладу занять, а також перелік навчальних дисциплін, що вивчаються.

6. Створення комфортних умов навчання, що сприяє його продуктивності.

7. Самоконтроль набутих знань, саморозвиток, моралізація, творчість.

8. Отримання освіти людьми з обмеженими фізичними можливостями.

Основні недоліки дистанційного навчання:

1. Відсутність спілкування між викладачем і студентом мінімізує можливість індивідуальної передачі знань, а також відсутність спілкування із колегами-студентами, що виключає можливість обговорення набутих знань і проведення дискусій та диспутів.

2. Відсутність особистої мотивації вчитися самостійно, без постійного контролю викладача.

3. Неможливість негайного виявлення незрозумілих питань, що

виникають під час засвоєння певних тем.

4. Використання власного комп'ютерного забезпечення не виключає ситуацій, коли студент переключається на «цікавіші» за навчання розваги (ігри, чати, соціальні мережі тощо), оскільки у студентів, що навчаються, не завжди є самодисципліна, свідомість і самостійність, які необхідні при дистанційному навчанні.

5. Відсутність практичних занять.

З огляду на те, що у майбутнього лікаря повинен бути сформований алгоритм постійної, безперервної самоосвіти, це вимагає розвитку у студентів потреб у навчанні, здобутті нових знань, оволодінні новими практичними навичками. Самостійною пошуковою роботою студенти займаються при роботі з навчально-методичною та довідковою літературою. Це досить складний, послідовний процес, який вимагає постійного самоконтролю, систематизації отриманих знань, вміння узагальнювати та мислити в цілому. При впровадженні нових, сучасних методів навчання в освітній процес головними критеріями є доступність та інформативність. При цьому не слід забувати основні цілі заняття, прагнути виконувати основні задачі відповідно до поставленої мети, керуючись доступними в дистанційній освіті методами навчання, які будуть спрямовані на реалізацію принципу активного навчання [2].

Існує кілька точок зору з питання готовності чинного законодавства до переходу на нові освітні технології в державному масштабі. Найбільш часто виникають суперечки навколо того, чи є дистанційне навчання новою формою навчання або технологією навчання у вже існуючих формах, хто відповідає за організацію діяльності та формування системи дистанційного навчання в освітньому закладі та регіоні, як рахувати навантаження викладачів і студентів приданому типі навчання, з яких параметрів розраховується ставка учасників дистанційного навчання, як захищаються майнові та авторські права учасників онлайн-конференцій тощо. Питання стандартизації та нормативного регулювання дистанційного навчання повинні враховувати міжнародний досвід

і практику [2].

Результати і обговорення. Саме дистанційне навчання є важливим допоміжним елементом у глобальному освітньому просторі та виступає ефективним доповнення традиційних форм освіти, засобом часткового вирішення її нагальних проблем, особливо в період пандемії. Технології дистанційного навчання є могутнім засобом пізнання.

Висновки. Дистанційне навчання — це цілеспрямований процес взаємодії викладача та студента, що ґрунтується на використанні сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, які дають змогу проводити навчання на відстані, що актуально в умовах пандемії COVID-19. Вимушений перехід на дистанційне навчання сприяв активізації використання нових інформаційних технологій, переосмислення ролі викладача, дав зрозуміти, що навіть після його згортання елементи дистанційної освіти будуть активно використовуватися в посткарантинному освітньому процесі. В подальшому змішана форма навчання з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій допоможе студентам реалізовувати власні освітні цілі.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Кравченко О. І. (2012). Управління розвитком дистанційного навчання у педагогічному університеті : дис. ...кандидата педагогічних наук: 13.00.06. Луганськ : ЛугНПУ ім. Т. Шевченка, 254 с.
2. Куц О. Г, Омелянчик В.. М, Бессараб Г. І. (2017). Дистанційне навчання в системі медичної освіти (перший досвід кафедри нормальної фізіології ЗДМУ). Медична освіта 4: С. 85-89.
3. Положення про дистанційне навчання в Івано-Франківському національному медичному університеті. (2020). Івано-Франківськ, 8 с.
4. Лісецька І. С. (2020). Дистанційна форма навчання студентів-медиків як виклик сьогодення. Сучасна педіатрія. Україна. 7(111): 81-86.
5. Дівнич Т. Я. (2015) Дистанційна форма навчання у вищому

навчальному закладі як одна із технологій організації навчального процесу. Вісник проблем біології і медицини. Вип. 1т (117). С. 66–69. URL : http://nbuv.gov.ua/jpdf/Vpbm_2015_1_13.pdf.

6. Дащук А. М., Пустова Н. О. (2014) Дистанційна форма навчання на післядипломному етапі підготовки лікарів: реалії та перспективи Досягнення і перспективи впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України : матеріали Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю, присвяченої 160-річчю з дня народження І. Я. Горбачевського (з дистанційним під'єднанням ВМ(Ф)НЗ України за допомогою відеоконференц-зв'язку), Тернопіль, 15–16 травня 2014 р. Тернопіль : ТДМУ. Т. 2. С. 423-425.

ЗМІНИ СЛИЗОВОЇ ОБОЛОНКИ ШЛУНКУ ХВОРИХ З ЦИРОЗОМ ПЕЧІНКИ ТА ЯВИЩАМИ ПОРТАЛЬНОЇ ГІПЕРТЕНЗІЇ В СТАДІЇ ЗАГОСТРЕННЯ НА ТЛІ ТРИВАЛОГО ПРИЙОМУ АЛКОГОЛЮ ЗА ДАНИМИ ЕЛЕКТРОННОЇ МІКРОСКОПІЇ

Шевченко Олена Олександрівна

д.м.н., професор
Національний медичний університет
ім. О. О. Богомольця
м. Київ, Україна

Назар Павло Степанович

д.м.н., професор
ПВНЗ «Київський медичний університет
м. Київ, Україна

Левон Марія Михайлівна

к.м.н., доцент
Національний медичний університет
ім. О. О. Богомольця

Левон Володимир Федорович

к.х.н., Національний ботанічний сад
імені М. М. Гришка НАН України

Вступ. В наш час досить ґрунтовно вивчені морфологічні зміни слизової оболонки шлунка на світлооптичному та ультраструктурному рівнях при виразковій хворобі шлунка, гастритах різної етіології. Є окремі експериментальні роботи, присвячені структурним змінам слизової оболонки шлунка під дією етанолу. Загальновідомо, що алкоголь руйнує здоров'є людини. Однак, вплив хронічної дії алкоголю на структуру та функцію різних органів ще до сих пір є предметом різноманітних досліджень.

Не має робіт, присвячених прижиттєвому вивченню структурних змін слизової оболонки шлунка людини із супутніми захворюваннями органів травної системи при довготривалому зловживанні алкогольних напоїв. Не вивчені морфологічні зміни слизової оболонки шлунка людини із патологією печінки при тривалому вживанні алкоголю.

Мета роботи. Вивчення на ультраструктурному рівні морфологічних змін слизової оболонки шлунка хворих з цирозом печінки та явищами портальної гіпертензії в стадії загострення на тлі тривалого прийому алкоголю.

Матеріал та методи. Морфологічні дослідження були виконані на біоптатах слизової оболонки шлунку, які були відібрані під час ендоскопічного дослідження хворих.

Досліджено 5 хворих з цирозом печінки та явищами портальної гіпертензії в стадії загострення, в анамнезі яких був тривалий прийом алкоголю. Усім хворим під час ендоскопічного дослідження був встановлений діагноз - еритроматозна гастропатія (алкогольна гастропатія). Ендоскопічні дослідження з взяттям гастробіоптату були проведені на базі клінічної лікарні № 2 м. Києва, про що зроблені відповідні записи в історіях хвороби. Для наступного електронномікроскопічного дослідження шматочки біоптату слизової оболонки шлунка обробляли за загальноприйнятою методикою.

Результати дослідження та обговорення. За даними ультраструктурного дослідження поверхневі епітеліоцити, що вкривають слизову оболонку шлунку, сплющені, видовжені і просторово перебудовуються із призматичних клітин на плоскі, що візуально нагадує плоский багат шаровий епітелій. Подібна просторова реорганізація поверхневого епітелію шлунка є однією із морфологічних ознак його метаплазії.

В цитоплазмі поверхневих епітеліоцитів визначаються суттєво розширені каналці зернистої ендоплазматичної сітки, які наповнені електроннопрозорим вмістом. Спостерігається накопичення секреторних гранул, які дуже щільно прилягають одні до одних і в деяких клітинах займають основний об'єм цитоплазми. Секреторні гранули варіабельні за своєю електронною щільністю: виявляються як більш щільні, так і більш світлі гранули, але переважають електроннощільні.

Серед клітин власних залоз шлунку визначаються малодиференційовані клітини, яким притаманна підвищена рухливість клітинної мембрани, що морфологічно визначається збільшенням цитоплазматичних виростів та

мікворсинок. Між малодиференційованими клітинами визначається порушення міжклітинних контактів.

Цитоплазма малодиференційованих клітин підвищеної електронної щільності, ядра пікнотичні, ущільнені, що є морфологічними ознаками процесів апоптозу, які відбуваються в цих клітинах. В окремих клітинах визначаються заключні стадії апоптозу: на фоні гомогенної цитоплазми підвищеної електронної щільності видні електроннощільні апоптозні тільця

В головних клітинах власних залоз шлунка виявляється видовжене зморщене ядро із глибокими інвагінаціями каріолеми. Гетерохроматин концентрується біля внутрішнього листка каріолеми і утворює окремі грудки. В цитоплазмі визначаються значні скупчення електроннощільних зимогенних гранул. Гранули різної величини та форми.

Досить часто поруч із гранулами визначаються лізосоми. Канальця ендоплазматичної сітки помірно розширені і заповнені електроннопрозорим вмістом. Канальці комплексу Гольджі також розширені. Чисельні мітохондрії овальної форми, помірно електронної щільності, гомогенні, позаяк мітохондріальні кристи чітко не визначаються. Значні морфологічні зміни в мітохондріях свідчать про порушення енергетичних процесів в клітинах. В власних залозах слизової оболонки дуже рідко визначаються парієнтальні клітини, що свідчить про порушення процесу синтезу соляної кислоти. У власній пластинці слизової оболонки визначається поява значної кількості ліпоцитів, а також ліпідних крапель в цитоплазмі інших клітин. Виявляються активні фібробласти, які утворюють пучки колагенових волокон, що розташовані як у власній пластинці слизової оболонки, так і між епітеліоцитами залоз.

Серед клітин власної пластинки слизової оболонки шлунка виявляються вільні лімфоцити, що є морфологічною ознакою процесів запалення. Крім того, ще однією ознакою запальних процесів є наявність плазматичних клітин, цитоплазма яких містить розширені канальця ендоплазматичної сітки, заповнені електроннопрозорим вмістом.

У власній пластинці слизової оболонки визначається досить значний перикапілярний набряк. Навколо стінки кровоносних мікросудин власної пластинки слизової оболонки виявляються значні скупчення колагенових волокон, які або утворюють пучки, або щільно прилягають до базальної мембрани капіляра. Базальна мембрана значно розширена, нерівномірна за електронною щільністю.

Ядра ендотеліоцитів витягнутої неправильної форми, зморщені, підвищеної електронної щільності; каріолема утворює глибокі інвагінації, що свідчить про морфологічні ознаки пікнозу. Цитоплазма ендотеліоцитів капілярів нерівномірно стоншена; невеликі за розмірами цитоплазматичні острівці містять чисельні мікропіноцитозні везикули, заповнені вмістом помірної електронної щільності.

Люмінальна поверхня ендотеліоцитів значно рухлива і утворює чисельні відростки різної форми та розмірів, які виступають в просвіт судини. В деяких ділянках визначається руйнація люмінальної поверхні ендотеліоцитів. В окремих місцях люмінальної поверхні ендотеліоцитів спостерігається адгезія тромбоцитів.. Просвіт судин заповнений форменими елементами крові, що свідчить про явища стазу.

Висновки:

1. За даними ультраструктурного дослідження в слизовій оболонці шлунка хворих на еритроматозну гастропатію з цирозом печінки та явищамипортальної гіпертензії в стадії загострення на тлі тривалого прийому алкоголю виявлені структурні ознаки метаплазії, що проявляються у змінах форми та просторової організації поверхневих епітеліоцитів.

2. Значні морфологічні зрушення в головних клітинах, наявність ознак апоптозу в малодиференційованих клітинах та майже повна відсутність парієтальних клітин свідчить про глибокі деструктивні процеси, що відбуваються у власних залозах слизової оболонки.

3. У власній пластинці слизової оболонки визначаються структурні ознаки аутоімунного запалення, про що свідчать наявність вільних лімфоцитів

та активно продукуючих плазматичних клітин.

4. Наряду з ознаками гострого запалення є ознаки виражених склеротичних змін, що обумовлені наявністю значної кількості пучків колагенових волокон, які визначаються в інтерстиційному просторі, а також навколо мікросудин.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

УДК 377

ПРО ДЕЯКІ ЗМІНИ В СУЧАСНІЙ МЕДИКО-ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Бондарь Світлана Олександрівна

директор,

доктор філософії у галузі охорони здоров'я,

Гуненко Ірина Олександрівна

завідувачка фармацевтичним відділенням

Ріжняк Оксана Леонідівна

канд.філол.н., доцент, викладач

Семеняченко Ольга Анатоліївна

заступник директора з навчальної роботи,

спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

Кіровоградського медичного

фахового коледжу ім. Є. Й. Мухіна

Вступ. Наприкінці 2019 року зафіксовано спалах коронавірусної інфекції у Китаї. А вже 11.03.20 ВООЗ заявила про початок пандемії ковіду, яка змінила життя усього світу в усіх напрямках, у тому числі, сучасну медичну термінологію. Поява нових термінів зафіксована у багатьох лексико-тематичних групах, з'явилися нові моделі термінів, змінилася роль англійської мови в процесі термінотворення сучасної інтернаціональної медичної лексики.

Мета роботи – виявлення, аналіз та всебічне вивчення змін, що відбулися та продовжують відбуватися в сучасній медико-фармацевтичній термінології у зв'язку з пандемією коронавірусної інфекції для подальшого ознайомлення з ними студентів профільного коледжу. Медична термінологія, яка за підрахунками лінгвістів вже нараховує декілька сотень тисяч слів, тільки за останні декілька років збільшилася більше ніж на тисячу нових слів, які не

зафіксовані поки що в жодному словнику медичної термінології.

Матеріали та методи. Матеріалом для дослідження послужили найновіші медичні та фармацевтичні терміни, знайдені суцільно-вибірковим методом на сайтах новин. Для пошукової роботи залучені студенти коледжу у рамках програми вибіркового курсу «Конструювання та декодування медичної термінології».

Результати і обговорення. Всебічний аналіз виявлених термінів дозволив зробити наступні висновки:

1. Найбільш очевидні зміни стосуються новоутворень, що входять в тематичну групу «Коронавірусна хвороба».

2. Суттєві зміни відбулися у використанні та утворенні тривіальних назв нової тематичної групи.

3. Збільшився вплив англійської мови на процес утворення нової інтернаціональної медичної термінології

4. Змінився статусу медичної термінології, яка пов'язана з пандемією ковіду (перехід в активний словниковий запас носіїв).

Розглянемо ці положення більш детально.

Результати і обговорення.

1. Історія медичної термінології не знає іншого періоду, де б нові терміни утворювались з такою швидкістю та в такій кількості. Лексико-тематична група назв коронавірусної інфекції залишається відкритою, нові терміни продовжують з'являються мало не щодня. В ній можна виділити наступні найважливіші підгрупи: *назви хвороби, назви штамів, назви вакцин, назви препаратів та приладів* тощо. Першою, з точки зору виникнення, можна вважати групу назв самого захворювання. *Коронавірусна хвороба – коронавірусна інфекція – корона вірус SARS-CoV-2 – коранавірус – корона – коронка – COVID-19 – Covid-19 – CoViD – кOвід – коvId* та ін. варіанти. 11 лютого 2020 року Всесвітня організація з охорони здоров'я затвердила офіційну назву – *COVID-19* (аббревіатура англ. *Corona Virus Disease 2019*). - «захворювання, викликане коронавірусом». У цій назві *Co* від «корона», *Vi* –

«вірус», D – «хвороба» а «19» – рік, в якому виявили перший спалах захворювання (31 грудня 2019 року). Сам вірус називається – SARS-CoV-2. За типом SARS-CoV, який у 2003 році викликав спалах тяжкого респіраторного синдрому в Китаї. У багатьох сучасних інтернет-словниках з'являються неологізми, які пов'язані з пандемією. Наприклад, великі тлумачні словники англійської мови, такі як онлайн-словник Merriam-webster, Оксфордський, вже включили слова, які використовуються для позначення цієї інфекції. У найбільш популярному довіднику сучасності – Вікіпедії – цілий розділ статті «COVID-19» присвячений термінології. А Французька академія наук провела окреме засідання по визначенню роду нового терміну - *la covid*.

2. Не менш цікавою з лінгвістичної точки зору є група найменувань штамів коронавірусу: *Альфа, Бета, Гамма, Дельта, Ета, Йота, Капа, Лямбда, Мю, Омикрон*... Поки не відомо, чи закінчується на цьому цей термінологічний ряд. Зазначимо, що спочатку для номінацій варіантів використовувалися умовні позначення на зразок *B.1, Ba.2, Ba1.1*. Пізніше у якості тривіальних назв почали з'являтися терміни топонімічного характеру – *китайський варіант, британський штаб, південноафриканський вірус* та ін. Подібні іншування викликали занепокоєння ВООЗ, у якості альтернативного варіанта було запропоновано користуватися назвами літер грецького алфавіту. Зазначимо, що вибір літер відбувався дещо хаотично. Через зрозумілі екстралінгвістичні фактори подальша доля цих термінів виявилась різною. На початку лютого 2022 р. в інформаційних виданнях починає використовуватися нова назва для нового варіанта штаму *Омикрон – Стелс (BA.2)*. Назва утворена від англ. *stealth*, — «невидимка». Після виходу у 2005 р. однойменного фільму Робена Коена термін використовувався у комп'ютерній та військовій терміносистемах у подібному значенні.

На окрему увагу філологів заслуговують такі гібридні терміни-одноденки, як *Дельтакрон* та *Флурона (Флурон)*, які були запропоновані дослідниками у якості назв для гібридних варіантів захворювання (*Дельта + Омикрон* та (*Fly* - англ. назва звичайної застуди + *Омикрон*). Всесвітня організація охорони

здоров'я закликала не вживати ці неологізми. Після цієї заяви терміни більше не зустрічаються в пресі.

3. Як вже зазначалося, при утворенні нової термінології суттєво збільшився вплив англійської мови як мови-донора, який не обмежується окремими запозиченнями на зразок *стелс* чи *бустер* (бустерна доза). Звертає увагу наявність гібридних форм, як то *ковід* чи *флурон*, утворених поєднанням термінологічних елементів різних мов (англійська + латинська, англійська + грецька). Навіть написання через голосну **-А-** в слові *коронавірус* пояснюється впливом англійської мови. Назва зафіксована ще у минулому столітті разом з іншими назвами вірусів, таких як *папіломавірус*, *ротавірус*, *бокавірус*, що були утворені складанням не основ, а цілих слів.

4. Пандемія коронавірусу та її наслідки призвели до глобальної зміни у використанні багатьох медичних термінів, перевивши їх до складу лексики активного повсякденного вживання. Наприклад, слово «*коронавірус*» в англійській мові в 2020 році стали вживати в 35 тис. разів частіше. А Оксфордський словник англійської мови обрав *vax* у значенні "вакцина", "вакцинація", "вакцинувати" словом 2021 року. До подібного висновку прийшли укладачі онлайн-словника сучасної української мови та сленгу "Мислово", обравши слово "вакцина" словом 2021 року. Подібної трансформації зазнали інші терміни. Частота використання таких слів, як ВАКЦИНА, ВІРУС, СОЦІАЛЬНА ДИСТАНЦІЯ, АНТИТІЛА, ПЦР-ТЕСТ, ПАНДЕМІЯ, КОРОНАВІРУС, ЛОКДАУН, значно збільшилася в порівнянні з минулими роками. За досить короткий проміжок часу ця медична лексика стала загальноновживаною. Наприклад, використання слова ПАНДЕМІЯ збільшилося більш ніж на 57000 відсотків порівняно з минулими роками. Найменування КОРОНАВІРУС, яке було створене ще у 1968 році і використовувалося лише в межах лабораторних досліджень вузького медичного кола, стало одним з найпопулярніших слів усіх мов світу, випередивши слово ІНТЕРНЕТ.

Ще одним доказом зміни статусу таких термінів можна вважати утворення великої кількості похідних термінів. Наприклад: *корона*

(скорочення від *коронавірусу*) та *ковід* дуже швидко перейшли в активну лексику українців: *ковіднутися*, *ковідники*, *протиковідний*, *коронафобія*, *короніали*, *ковігісти*, *ковіддисиденти*, *ковідіоти*, *коронагеддон*, *коронапокаліпсис*, *ковідниця* та ін. А на початку лютого 2022 р. вчені повідомили про відкриття нового виду черв'яка-хижака, якому присвоїли назву на честь пандемії COVID-19 – *Humbertium covidum*.

Висновки. Пандемія Covid-19 призвела до глобальних змін у сучасній медичній термінології, які потребують детального подальшого дослідження. Але вже сьогодні можна стверджувати про утворення великої кількості нових термінів лексико-тематичної групи найменувань коронавірусної хвороби, зміну частоти використання цих термінів, збільшення впливу англійської мови.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Рижняк О.Л., Краснощок В.В., Кармазіна К.Б. // Про деякі зміни в сучасній медичній термінології // Наукові записки. – Випуск 193 – Серія: Філологічні науки - Кропивницький: Видавництво «КОД», 2021, 468 с., С. 428-432 <https://www.cuspu.edu.ua/ua/naukova-dijalnist/fakhovi-zbirnyky/12127-naukovi-zapiski-2021>
2. Рижняк О.Л., Семеняченко О.А., Гуненко І.А., Чмарина О.В. Основные изменения в медицинской и фармацевтической терминологии // The world of science and innovation. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2021. Pp. 599-603. URL: <https://sci-conf.com.ua/ix-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiyathe-world-of-science-and-innovation-7-9-aprelya-2021-goda-london-velikobritaniyaarhiv/>.
3. Rizhnyak O., Bilousova J., Iryna Kobzar I. Extralinguistic factors of changens in modern pharmaceutical terminology// International scientific innovations in human life. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. Manchester, United Kingdom. 2021. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mezhdunarodnaya-nauchnoprakticheskaya-konferentsiya->

international-scientific-innovations-in-human-life-22-24-sentyabrya-2021-goda-manchester-velikobritaniya-arhiv/.

4. Бондарь С. О., Семеняченко О. А., Рижняк О. Л., Січкарь О. Ю. Конструювання та декодування медичної термінології як важлива складова фахової підготовки студентів медичних коледжів // *Topical issues of modern science, society and education*. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kharkiv, Ukraine. 2021. Pp. 801-803, URL: <http://sci-conf.com.ua>.

5. Рижняк О.Л., Калашник Е., Капитан М. Некоторые особенности современных медицинских неологизмов// *Modern science: innovations and prospects*. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2021. Pp. 658-660. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-science-innovations-and-prospects-7-9-noyabrya-2021-goda-stokgolm-shvetsiya-arhiv/>.

6. Бондарь С.О., Коняшина І.Б., Семеняченко О.А., Рижняк О.Л. Конструювання та декодування медичної термінології. Анотація курсу.// *Topical issues of modern science, society and education*. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC —Sci-conf.com.ua. Kharkiv, Ukraine. 2021. Pp. 1246-1250. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-topical-issues-of-modern-science-society-and-education-26-28-dekabrya-2021-goda-harkov-ukraina-arhiv/>.

CHEMICAL SCIENCES

INFLUENCE OF ADDITIONAL INHIBITORS ON CATALYTIC DESTRUCTION REACTION OF POLYISOBUTYLENE

Hajiakhmedzade Khuraman Shamil gizi

Doctor of Philosophy in Engineering

Bagirova Esfira Tayar gizi

Akhmedova Irina Vladislavovna

engineer

Institute of Catalysis and Inorganic Chemistry
named after M. Nagiyev National Academy
of Sciences of Azerbaijan

Introduction - It is impossible to create a scientific basis for the synthesis of polymers without taking into account the destruction process. Under the action of Lewis acids, the destruction of PIB follows a free radical chain mechanism, while the catalytic destruction of PIB leads to the formation of both linear and branched macromolecules.

The most wide-spread type of chemical destruction is an oxidative destruction by oxygen and ozone. The oxidative destruction is activated by heat, light rays and mechanical energy, and the types of thermal, photo and mechanical oxidative destruction are known, respectively. As a result of these destructive reactions, both the composition and the structure of polymer change, that is, it “grows old”. The aging of a polymer means a change in its physical-chemical, physical-mechanical properties during exploitation. The fastest oxidative destruction of polymers occurs by a chain mechanism (with free radicals), as in low molecular weight hydrocarbons. The oxidation process of polymers without double bonds in the chains proceeds weakly, and the formation of peroxide groups is not always observed in them. This process consists of three stages: formation of an active center, lengthening and

breaking of the chain. It is known that oxidation begins with the formation of peroxides. Active centers are obtained by the decomposition of peroxides.

Experimental part - When studying the chemistry of the reaction, it was noticed that there is another mechanism for the destruction of polyisobutylene in the presence of strong Lewis acids, characteristic of cationic processes.

One of the interesting aspects of the destruction process is a complete understanding of the "chemistry" of catalytic destruction. For this, various additives must be added to the catalytic reaction.

During the experiments it has been found that the reaction does not take place in a completely dried solvent. The reaction proceeds when a significant amount of water is added to the system. The amount of water in the system is $[H_2O] \approx 10^{-3}$ mol / l. This can be explained by the fact that the catalyst in dimer form is inactive in the nonpolar helix, but the water plays the role of a polar additive, decomposing the dimer catalyst and converting it into the monomeric form of Brønsted acid.

Therefore, the inhibitory effect of 2,6-DTBP and toluene on the reaction has been studied in order to fully elucidate the chemistry of the catalytic destruction of PIB by Lewis acids. Since 2,6-DTBP is a trap for protons, it plays an important role in the detection of the active form of the catalyst. The ineffectiveness of 2,6-DTBP and toluene as an inhibitor led to the existence of a radical reaction mechanism and the discovery of the active form of the catalyst. For better understanding the reaction mechanism, the inhibitory effect of O_2 , p-benzoquinone and tetracyanethylene on the reverse process has been studied.

Conclusion. The formation of block copolymers upon modification of PIB with acrylonitrile and vinyl acetate, polymerized by the radical mechanism, not only confirms the radical mechanism of destruction, but also creates conditions for the production of new copolymers. The formation of active centers has been also confirmed by the EPR method, free macroradicals have been detected and their density has been determined. The formation of free macroradicals as a result of the direct action of strong mechanical energy, direct mechanical cracking or transfer of vibration energy of the initial highly active state of the polymer chain is the initial

stage of mechanical and chemical processes. The overall final result of the transformations depends on the direction of the subsequent secondary reactions of free macroradicals. Although these reactions are different, they correspond to typical free radical processes in polymer systems.

On the whole, destructive reactions are considered one of the most important reactions for high molecular weight compounds. They are used to study the structure of high molecular weight compounds, as well as to obtain low molecular weight compounds from the natural polymers.

All this has been reflected in IR, UV, NMR, EPR spectroscopic studies. A mathematical and kinetic model of the processes has been developed and parameters have been calculated using the experimental indicators of the carried out researches.

BIBLIOGRAPHY

1. Эммануэль Н.М., Кнорре Д.Г. Курс химической кинетики. М: “Высш. шк”., 1984, 463 с.
2. Химические добавки к полимерам. Справочник .2 – е изд. М. : Химия, 1981, 114 с.
3. Кахраманов Н.Т., Аббасов К.А., Буният - заде А.А. Структура и свойства химически модифицированных эластопластов //Азерб. хим. журн. 1986, № 6, с.90
4. Şahmalıyev Ə.M. , Bilalov Y.M., Naibova T.M. , Yüksəkmolekullu birləşmələrin kimyası və fizikası. В; ADNA,2007,321s
5. Naibova T.M. Yüksəkmolekullu birləşmələrin kimyəvi texnologiyası, В; Çaşıoğlu 2014, 366s
6. Заремский М.Ю., Голубев В.Б. Обратимое ингибирование в радикальной полимеризации // Высокомолекулярные соединения. 2001. Т.43С. № 9. С.1689-1728.

ADAMANTHYL-CONTAINING AMIDOALKYLATING REAGENTS

Klimko Yurii Evgenovuch
Pisanenko Dmitrii Antonovich
Koshchii Iryna Volodymyrivna
PhD, Ass.Prof
Semonchuk Jana Anatoliivna
student
National Technical University of Ukraine
"Kyiv Polytechnic Institute"
Kiyv Ukraine

Introduction. The chemistry of derivatives of nitrogenous heterocycles attracts the attention of chemists, since these compounds are of great scientific and practical importance. They are used in the production of polymeric materials, dyes, drugs, insecticides, herbicides, plant growth regulators.

However, many heterocyclic compounds are difficult to obtain, which limits their scope. Therefore, the search for new regioselective heterocyclizations based on available reagents is highly relevant. These reagents currently include various adamantyl-containing compounds and amidoalkylating agents based on them.

The presence of an adamantyl fragment in the amidoalkylating agents should be especially emphasized. Pharmacologists are well aware that the presence of such a moiety can confer unique pharmacophore properties to compounds.

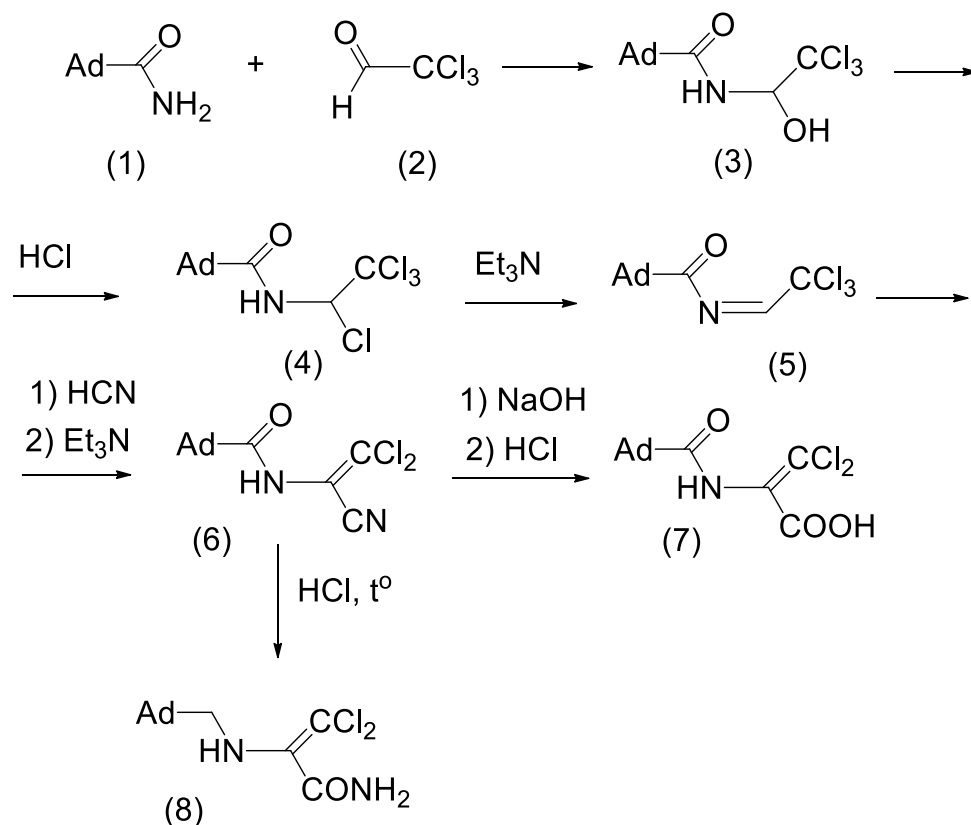
Aim. The aim of this study is to demonstrate the possibility of synthesizing adamantyl-containing amidoalkylating reagents with sufficiently high yields for further use.

Materials and methods. The following adamantyl-1-carboxylic acid amide, 1-adamantylmethylamine, 1-adamantylaldehyde, 1-adamantylmethylbromoketone, 1-adamantylglycine were used as adamantyl-containing components for the synthesis of reagents.

Syntheses were carried out according to standard procedures. Some of them are given in the monograph [1].

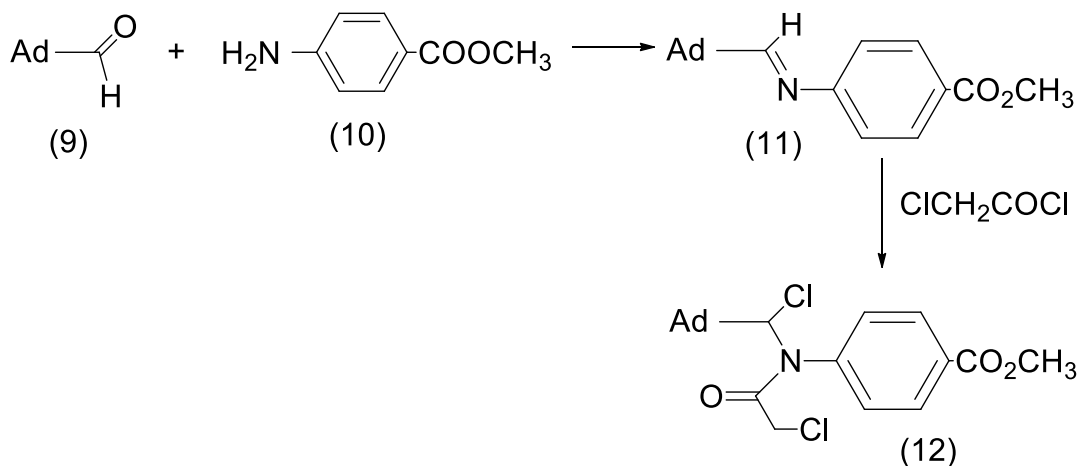
The structure of intermediate and final products was established using IR, NMR spectroscopy and MS spectrometry.

Results and discussion. *Synthesis of reagents from adamantyl-containing amides.* It is known that amides of carboxylic acids react with active aldehydes to form α -hydroxyamides. In our case, 1-adamantylcarboxamide (1) reacted with chloral (2) to form α -hydroxyamide (3). The hydroxy group in which can be easily replaced by Cl to form derivative (4). The latter is converted under the action of Et₃N into the Schiff base (5), which is the key in obtaining target amidoalkylating reagents (7) and (8) from nitrile (6). The yields of compounds (7) and (8) were 64% and 71%, respectively.

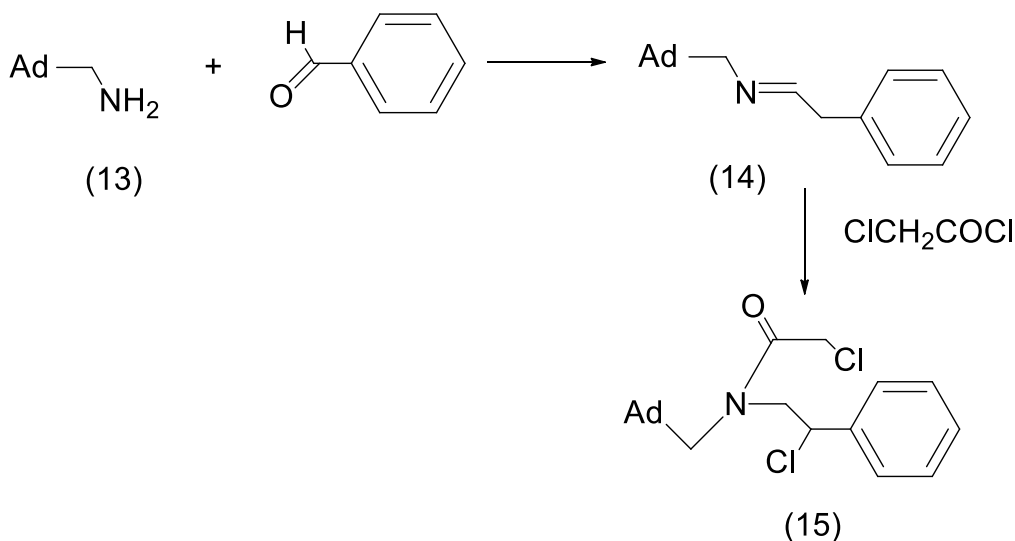

Syntheses of reagents from 1-adamantylaldehyde. The method for obtaining the Schiff base (11) consists in the condensation of 1-adamantylaldehyde (9) or its homologues with aromatic amines of the type (10). It should be noted that the second substituent must provide a consistent orientation in the final alkylation to form a heterocycle. Further N-acylation provides the formation of the target precursor (12).

The yield of compound (12) was 73%.

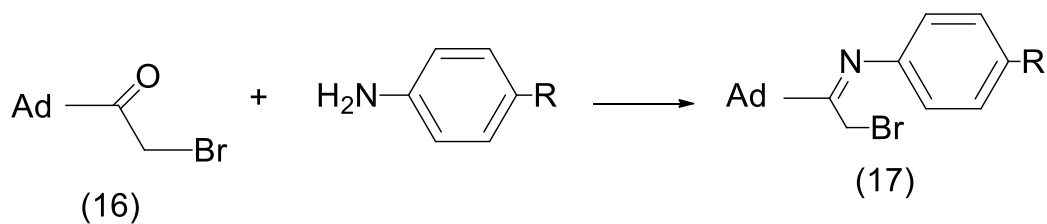

Syntheses of reagents based on 1-adamantyl-containing amines. The transformation shown in the diagram is an alternative to the previous one.

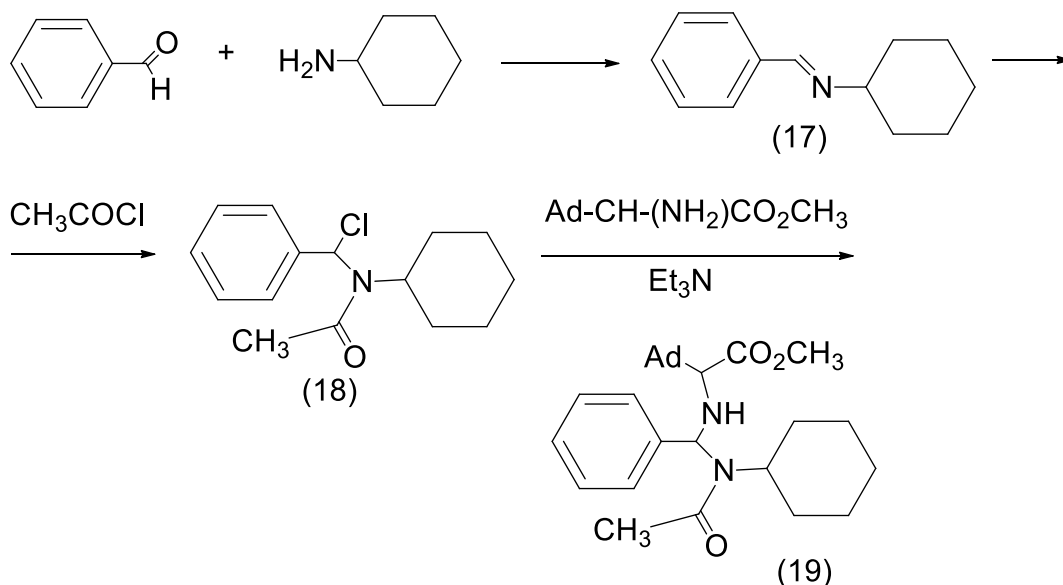
As in the previous case, the use of amine homologues (13) and the selection of substituents in benzaldehyde expand the range of functional derivatives of the final heterocycle. The yield of product (15) was 77%.

Adamantyl-containing α -bromoketones. The components of bromoketone (16) for the synthesis of Schiff bases (17) can be various aromatic amines. The R substituent must provide a consistent orientation in the final alkylation of the phenyl core.

R = - CO_2CH_3 , - SO_2OH , - COCH_3 Yield

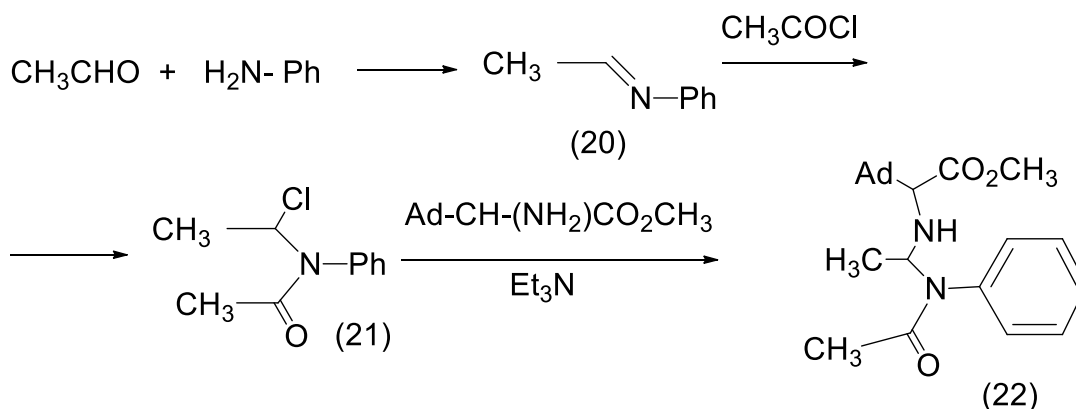
(17) was: for R = $-\text{CO}_2\text{CH}_3$ 76%, for $-\text{SO}_2\text{OH}$ 70%, for $-\text{COCH}_3$ 68%.

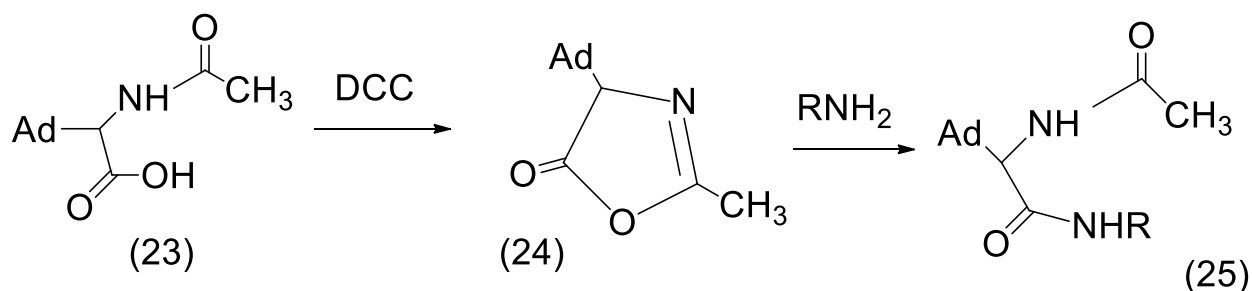
Synthesis based on adamantylglycine [2]. The scheme shows an example of the synthesis of the amidoalkylating reagent (19), in which the adamantyl radical is introduced at the last stage by alkylation of the chlorine derivative (18).

The presence of an amino acid residue makes heterocycles derived from it particularly promising. The yield of compound (19) was 57%.

A similar synthesis is shown in the following scheme. Yield of compound (22) 61%.

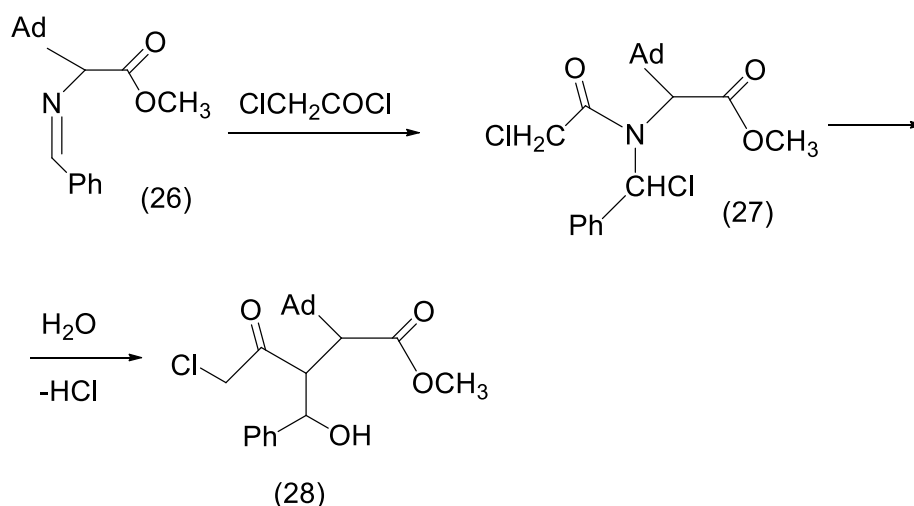

A completely different approach to the synthesis of reagent (25) is shown in the following scheme. In the first step, acylated adamantylglycine (23) is converted by dicyclohexylcarbodiimide (DCC) to oxazolone (24), which is opened with an amine in the second step. The yields of compounds (25) were: for R = H 81%, for R = Alk 76%, R = Ar 83%, R = OH 84%.

R = H, Alk, Ar, OH

Imine (26) can also be obtained directly from adamantylglycine ether. Subsequent treatment of which with chloroacetic acid chloride leads to the chlorine derivative (27). Hydrolysis of the latter gives the target reagent (28). The yield of compound (28) was 57%.

Conclusions. A wide range of adamantyl-containing amidoalkylating reagents, the synthesis of which is presented in this work, opens the way for the preparation of various nitrogen-containing heterocycles. Examples of such syntheses will be presented in the next article.

LITERATURE

[1]. Драч Б.С., Броварец В.С., Смолий О.Б.//Синтезы азотсодержащих гетероциклических соединений на основе амидоалкилирующих агентов/ Киев.: Наукова думка, 1992.- 174 С.

[2]. Krasutsky P.A., Novicova M.I., Semenova I.G. Chim. pharm. 2., 1985. V.19, #17, pp. 825-829.

ВИДІЛЕННЯ ІНУЛІНУ ІЗ КОРЕНЯ ЦИКОРІЮ

Задорожний Василь Георгійович,

д.х.н., професор

Омер Омер,

магістр

Стародуб Катерина Олександрівна,

студент

Одеська національний технологічний університет

Вступ./Introduction. У сучасній фармації велику увагу приділяють такому полісахариду, як інулін. Мономером інуліну є фруктоза. Тому лікарі використовують його як замітник цукру для хворих на цукровий діабет, інулін знижує вміст глюкози в крові, нормалізує вуглеводний та ліпідний обмін. Його використовують для покращення стану судин, для профілактики та лікування атеросклерозу.

Інулін покращує обмін ліпідів – холестерину, тригліцеридів та фосфоліпідів у крові. Тому знижує ризик виникнення серцево-судинних захворювань, пом'якшує їх наслідки, зміцнює імунну систему організму.

Ціль роботи./Aim. У зв'язку з вищесказаним, метою даної роботи є виділення інуліну з кореня цикорію шляхом триступенової екстракції.

Для цього потрібно було вирішити такі завдання:

- екстрагувати інулін із сировини гарячою водою методом дробової триразової мацерації;
- дослідити залежність ступеня виділення інуліну від числа ступенів екстракції;
- визначити оптимальне співвідношення екстракт:етанол для найбільш повного осаджування інуліну в досліджуваних витяжках;
- провести якісний аналіз отриманих осадів інуліну.

Матеріали та методи./Materials and methods. Очищення кореня цикорію від супутніх речовин (спирторозчинних речовин) здійснювали 70 % етанолом у співвідношенні 1:9 (сировина:екстрагент).

5 г подрібненого кореня цикорію замочували 45 мл 70 % етилового спирту, витримували 24 години при температурі 20°C. Таким чином, із цикорію витягували супутні біоактивні речовини: спирторозчинні моносахариди, флавоноїди, вітамін С, інулід. Сировину відокремлювали фільтруванням під вакуумом.

Зі спиртовою витяжкою проводили якісні реакції на глюкозу, фруктозу, флавоноїди, вітамін С.

Очищений корінь цикорію відмивали водою від залишків спирту, процес проводили в режимі перемішування на магнітній мішалці (ММ-5) протягом 30 хвилин, співвідношення сировина:вода склала 1:3. Очищену сировину використовували для виділення інуліну. Для виділення інуліну використовували установку, що складається з круглодонної колби, з'єднаної зі зворотним холодильником та киплячою водяною банею.

Загальний час екстракції склав 90 хвилин, тривалість кожного ступеня 30 хвилин, співвідношення сировину:екстрагент 1:9, відповідно, на кожному ступені екстракції співвідношення сировина:екстрагент становило 1:3. Порожню круглодонну колбу місткістю 250 мл зважували і поміщали до неї попередньо очищену від супутніх речовин сировину. Колбу із сировиною зважували та розраховували необхідну кількість екстрагента: на одну частину сировини додавали 3 частини води. Колбу приєднували до зворотного холодильника і нагрівали на киплячій водяній бані протягом 30 хвилин.

Після закінчення екстракції від'єднували колбу від холодильника і відокремлювали першу витяжку шляхом фільтрування. Колбу з сировиною повторно зважували, і додавали другу порцію води у співвідношенні сировина:екстрагент – 1:3. Потім проводили другий ступінь екстракції тривалістю 30 хвилин. Аналогічним чином виконували третій ступінь екстракції.

Таким чином, після закінчення трьох ступенів були отримані три зразки водних витяжок полісахаридів (витяжка №1, витяжка №2 та витяжка №3). Також для досліджень було взято сумарну витяжку, що містить рівні кількості

витяжок №1 №2 та №3. Всі досліджувані витяжки фільтрували під вакуумом та використовували для подальших досліджень. У водних витяжках №1, №2, №3 та сумарній витяжці осаджували інулін за допомогою 96% етанолу і гравіметричним методом кількісно визначали інулін.

Результати та обговорення./Results and discussion. Інулін осаджували з досліджуваних витяжок 96% етанолом.

До однієї частини досліджуваних водних витяжок №1, №2 та №3 додавали по 3 частини 96% етилового спирту.

10 мл досліджуваної витяжки поміщали в хімічну склянку, додавали 30 мл 96% етанолу і перемішували магнітною мішалкою протягом 30 хвилин, і підігрівали на водяній бані при температурі 60 °С протягом 5 хвилин, через 30 хвилин центрифугували вміст з частотою обертання 5000 об/хв протягом 30 хвилин на центрифугі ЦУМ-8.

Для отримання осаду інуліну проби поміщали на холод при температурі 0°С витримували 24 години. На холоді інулін осідав у вигляді білої пухкої маси. Осад інуліну відокремлювали фільтруванням під вакуумом через скляний фільтр ПОР 16 і сушили при температурі 20°С протягом 24 годин, а потім при температурі 100-105 °С до постійної маси.

Сумарну витяжку використовували для визначення залежності ступеня осаджування інуліну від кількості етилового спирту. Досліджувані співвідношення сумарна витяжка:етанол становили – 1:2; 1:3; 1:4.

До однієї частини сумарної витяжки додавали відповідно 2, 3 та 4 частини етанолу.

Інулін виділяли із сировини дробовою трикратною екстракцією.

Загальне співвідношення сировина:екстрагент складало 1:9. На кожному ступені співвідношення сировина:екстрагент складало - 1:3. Таким чином, були отримані три витяжки, процес склав 90 хвилин. Тривалість кожної стадії – 30 хвилин. Після закінчення кожної стадії витяжку фільтрували, а до сировини додавали нову: витяжку №1 після закінчення першого ступеня, витяжки №2 і №3 після другого і третього ступенів відповідно. Також для досліджень була

узята сума рівних об'ємів витяжок №1-3 (сумарний витяг). Усі отримані витяжки фільтрували під вакуумом.

Для визначення міри виділення інуліну за ступенями екстракції з витяжок № 1, 2 і 3 відбирали по 10 мл для осаджування інуліну 96% етанолом. Співвідношення витяжка:96% етанол складало 1:3, до 10 мл витяжки додавали 40 мл етанолу і витримували 24 години в умовах згідно з методикою. Осад висушували, вміст інуліну визначали гравіметричним методом в перерахунку на абсолютно суху сировину у відсотках (X). Для розрахунку використали формулу, приведену в методиці:

$$X = \frac{(m_2 - m_1) * 100 * 100 * 100}{m * 10 * (100 - W)}, \%$$

Де m_1 – маса фільтру, m_2 – маса фільтру з осадом, m – маса сировини, W – втрата в масі при висушенні сировини % (гігроскопічна вологість) склала 10,11. На першому ступені екстракції відбувалося максимальне вимивання інуліну з часток сировини, кількість екстрагованої речовини склала 8,9 % від маси сировини (витяжка №1). На другому ступені спостерігалось зменшення виходу інуліну в екстрагент, на третьому ступені відбувалося виснаження сировини і кількість інуліну у витяжці № 3 склала 2,23% від маси сухого кореня цикорію (табл. 1).

Таблиця 1

Кількісний вміст інуліну в досліджуваних витяжках у перерахунку на абсолютно суху сировину у % (X)

Досліджувані витяжки	Маса фільтра з осадком, г (m_2)	Маса фільтру без осаду, г (m_1)	Різниця мас фільтра ($m_2 - m_1$)	Вміст інуліну у сировині (X,%)
Витяжка №1 (після 1-го ступеня)	0,584	0,544	0,040	8,90
Витяжка №2 (після 2-го ступеня)	0,576	0,555	0,021	4,67
Витяжка №3 (після 3-го ступеня)	0,552	0,542	0,010	2,23

Оскільки інулін нерозчинний у водно-спиртових розчинах високих концентрацій, його осаджують з водних екстрактів 96% етиловим спиртом. Досліджували здатність декількох співвідношень екстракт:етанол осаджувати інулін, а саме, співвідношення – 1: 2; 1: 3; 1: 4. До однієї частини сумарної водної витяжки інуліну додавали відповідно до 2, 3 і 4 частини 96% етанолу, і витримували 24 години при температурі 0°C. Інулін осідав на холоді у вигляді білої маси. Осад інуліну відділяли фільтруванням під вакуумом і сушили при температурі 20°C впродовж 24 годин. Кількість інуліну визначали гравіметричним метаблицом (табл. 2).

З отриманих даних видно, що кількість осадженого інуліну прямо пропорційна кількості етилового спирту. Максимальний осад отриманий при додаванні до однієї частини екстракту 4 частин 96% етанолу, при цьому концентрація етанолу в суміші досягає 77%.

Таблиця 2

Залежність ступеня осадження інуліну в сумарній витяжці кількості етилового спирту в перерахунку на абсолютно суху сировину в % (X)

Співвідношення сумарна витяжка:96% етанол	Концентрація етанолу в суміші, %	Маса фільтра з осадком, г (m ₂)	Маса фільтру без осаду, г (m ₁)	Різниця мас фільтра (m ₂ - m ₁)	Вміст інуліну у сировині (X,%)
1:2	64	0,606	0,552	0,054	12,24
1:3	72	0,625	0, 553	0,072	15,76
1:4	77	0,629	0,545	0,084	18,87

На підготовчому етапі, при очищенні кореня цикорію від супутніх речовин була отримана спиртова витяжка. Корінь цикорію, окрім інуліну, містить великий комплекс біоактивних речовин, таких як моносахариди, флавоноїди, вітаміни. Зі спиртовими витяжками проводили якісні реакції на глюкозу, фруктозу, флавоноїди, вітамін С. Якісні реакції дали позитивний результат і підтвердили наявність у витяжці цих біоактивних з'єднань (табл. 3).

Результати якісного аналізу спиртової витяжки з кореня цикорію

Якісні реакції	Результати	Наявність БАР у спиртовій витяжці
Реакція на глюкозу із реактивом Троммера	Поява червоного осаду закису міді (Cu ₂ O)	Глюкоза
Реакція на фруктозу із резорцином	Поява рожево-червоного забарвлення	Фруктоза
Реакція з метиленовим синім на вітамін С	Відновлення метиленового синього та знебарвлення розчину	Аскорбінова кислота
Реакція на флавоноїди з гідроксидом натрію	З'являється жовте фарбування	Флавоноїди

Висновки./Conclusions. В результаті попереднього очищення кореня цикорію від супутніх речовин отримана спиртова витяжка, що містить наступні біоактивні речовини: глюкозу, фруктозу, флавоноїди і вітамін С. В процесі дробової триразової мацерації максимальний вихід інуліну спостерігався на першому ступені екстракції, на другому і третьому ступенях вміст інуліну послідовно зменшувався. При вивченні залежності міри осаджування інуліну від кількості спирту-осаджувача максимальна маса осаду інуліну була отримана при додаванні до однієї частини екстракту 4 частин 96% етанолу. При співвідношенні екстракт:етанол – 1:2 було відмічено неповне осаджування інуліну. Оптимальне співвідношення екстракт:етанол повинне складати не менше, чим 1: 3.

TECHNICAL SCIENCES

УДК 656.025.6

ABOUT THE TASKS OF CHOOSING THE CAPACITY AND NUMBER OF BUSES ON THE CITY ROUTE

Abdurayeva Gulshirin Eralievna,

Candidate of Technical Sciences, senior lecturer
Karaganda University named after E. A. Buketov,
Karaganda city, Kazakhstan

Naviykhon Bulbul

Master of Transport, Senior Lecturer
L. N. Gumilyov Eurasian National University
Nur-sultan city, Kazakhstan

Introductions. One of the main tasks of the organization of urban bus transportation is to determine the need for routes in rolling stock. This task consists of two subtasks: choosing the capacity and number of buses and distributing them along routes. Both the economic results of the work of motor transport enterprises and passenger service indicators depend on the solution of the main task, such as the time spent waiting for passengers to board, filling buses with passengers, and the probability of refusal to travel. When determining the needs of urban routes for rolling stock, they proceed from the available resources [1]:. Methods for determining the needs for rolling stock should ensure the unity of the initial and output information and the alignment of the criteria for the optimality of this task with other tasks of the organization of transportation.

Aim. The difference between the task of distributing buses along routes and the task of choosing their capacity and quantity is that the distribution of buses is based on the actual number of buses and their brand structure of carriers. The class of buses for routes is chosen based on the rolling stock produced by the industry of different

countries. As a result, in both tasks, ultimately, the capacity and number of buses are determined for each route. When solving the problems of choosing and distributing buses along routes, according to a number of scientists, it is necessary to take into account the following [2]:

- * the possibility of obtaining initial information (passenger traffic data);
- * stochastic nature of the transportation process;
- * the need to optimize two interrelated parameters: the number and capacity of buses on the route;
- * the requirement to reduce the complexity of preparing the initial data and obtaining a solution;
- * existing technological restrictions on operation on the bus route (restrictions on operation on roads in populated areas, load on the roadway, the possibility of turning vehicles, etc.).

Materials and methods. The use of methods that meet the requirements, allows us to solve these problems with a scientifically based engineering calculation.

The choice of the capacity and number of buses and their distribution along the routes is influenced by a large number of factors that can be conditionally divided into five groups (Fig.1).

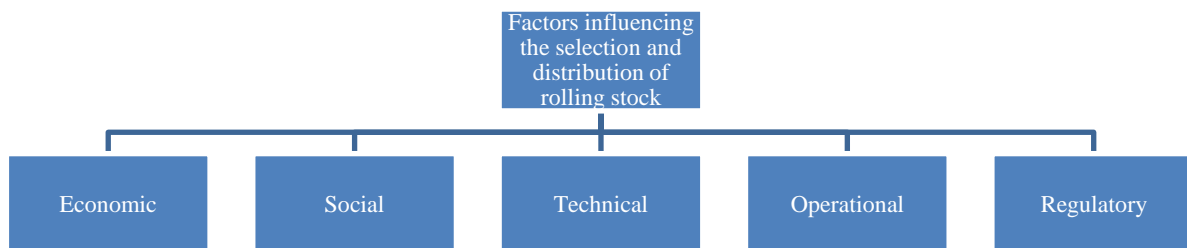

Fig. 1. Factors influencing the choice of capacity, number and distribution of buses on routes

- * economic (capital costs for the purchase of buses and for the creation of a material and technical base for their repair, storage, current operating costs, as well as the time spent by passengers in value terms);

- * social (cost estimation of passenger-hour loss, mobility of the urban population, availability of a sufficient number of drivers);

* technical (dynamic indicators of buses, technical condition of roads and road structures, capacity of streets and stopping points);

* operational (patterns of passenger traffic formation, the maximum allowable interval of movement, availability of material resources, climatic conditions).

Results and discussion.The analysis of the listed factors allows you to establish [3]:

1. Characteristics of the entire bus transportation system or, the totality of the Motor transport company (MTC), vehicles, route network, transportation management and passenger flows), and, accordingly, the time spent by passengers waiting for boarding, capital and current operating costs of the MTC.

2. Cost estimation of passenger-hour loss, patterns of distribution and values of passenger flows, route indicators (route length, number of stops, permissible travel speeds the like) affecting the performance of buses, various restrictions.

3. Optimization parameters (number and capacity of buses on each route).

Conclusions.The parameters of the bus transportation system serve as the initial prerequisites for calculations, and the characteristics of this system allow us to evaluate the effectiveness of the results obtained.

REFERENCES

1. Blatnov M. D. Passenger automobile transportation: Textbook - 3rd ed., reprint. and additional - M.: Transport, 1981— - 222 p.

2. Gerami V.D.Organizatsion and management of urban passenger transportation: Studies.help./V.D.Gerami, G.V.Dukarevich.-M.: Transport, 1994.-144p.

3. Mun E.E. Organizatsion of passenger transportation by minibus /E.E. Mun, A.D.Rubets. - M.:Transport, 1986.-136p.

4. Report of the Akimat of Karaganda "Study of passenger traffic volumes and calculation of the costs of carriers of the city of Karaganda"

OPTIMIZING STRATEGY PARAMETERS "ON-CONDITION" MAINTENANCE WITH CONSTANT MONITORING FREQUENCY

Banzak Hennadii Vyacheslavovich,

Ph.D. in Technical Sciences, Associate Professor

Bansak Oksana Viktorovna,

D.Sc. in Engineering, Professor

State university of intelligent technologies and communications

Odessa, Ukraine

Annotation. Complex technical objects in modern society are extremely important. We are talking primarily about various radio-electronic complexes for military and special purposes, radar stations, automated control systems (air traffic, energy facilities, etc.). The state's defense capability, economic security, and the lives of hundreds and thousands of people depend on the level of reliability such facilities.

Such objects belong to the class of recoverable objects of long-term repeated use. They tend to be expensive and costly to operate. To ensure the required level of reliability during their operation, maintenance is usually carried out, the essence of which is the timely preventive replacement of elements that are in a pre-failure state.

Aim. The purpose of this work is to develop a methodology for optimizing the parameters of maintenance strategy “on condition” with a constant monitoring frequency.

Materials and methods. The task of optimizing parameters strategy maintenance "on condition" (MC) with a constant monitoring frequency can be represented as follows:

$$T_0(E_{\text{тo}}^*, U_{\text{тo}}^*, T_{\text{к}}^*) \geq T_0^{\text{тп}}; \quad (1.1 \text{ a})$$

$$c_{\text{yd}}(E_{\text{тo}}^*, U_{\text{тo}}^*, T_{\text{к}}^*) \rightarrow \min, \quad (1.1 \text{ b})$$

where $T_0^{\text{тп}}$ - is the specified required value of the mean time between failures of object;

$E_{\text{тo}}^*$, $U_{\text{тo}}^*$ and $T_{\text{к}}^*$ - are the sought optimal values of corresponding parameters.

It was already noted above that this problem cannot be solved by rigorous

analytical methods of optimization, only an approximate solution of the problem is possible. Let us consider a technique for the approximate solution of problem (1.1), based on the use of a simulation statistical model and software that implements it (ISMPN program).

First, let us describe the technique formally, present it in the form of an algorithm that is implemented by a user (expert) in a dialogue mode with a PC. Later, we will consider the technology of software application in solving the problem.

Results and discussion. The algorithm for solving the problem is shown in figure 1.

Operator 1 creates empty sets E_{to}^+ and U_{to}^+ , and initiates the variable k , which is used to count the number of steps in finding a solution. The set E_{to}^+ is used as current set of serviced elements (one element taken from the set will be added to it at each step E_{to}^+). The set U_{to}^+ is used to memorize the found optimal values of maintenance $u_{\text{to}k}^*$ levels of elements included in the set E_{to}^+ .

Operator 2 forms number k of the next (current) step of search process.

Operator 3 selects k -th element e_k from the set E_{to}^+ and adds it to the set E_{to}^+ .

Operator 4 builds (programmatically) graphs of functions $u_{\text{to}k}^+(T_k)$ and $c_{y\text{д}}^+(T_k)$ depending on the frequency of maintenance T_k .

$u_{\text{to}k}^+(T_k)$ - is the optimal value of maintenance level for k -th element, satisfying the condition:

$$u_{\text{to}k}^+(T_k) : c_{y\text{д}}(E_{\text{to}}^+, U_{\text{to}}^+, T_k) \rightarrow \min_{u_{\text{to}k}}, \quad (1.2)$$

where $U_{\text{to}} = \{u_{\text{to}1}^*, \dots, u_{\text{to}k-1}^*, u_{\text{to}k}\}$ - is the set (vector), in which $u_{\text{to}1}^*, \dots, u_{\text{to}k-1}^*$ - are optimal values of maintenance levels of elements found in the previous steps, and is varied of maintenance level for the element e_1, \dots, e_{k-1} , optimal value of which must be found in accordance with condition (1.2).

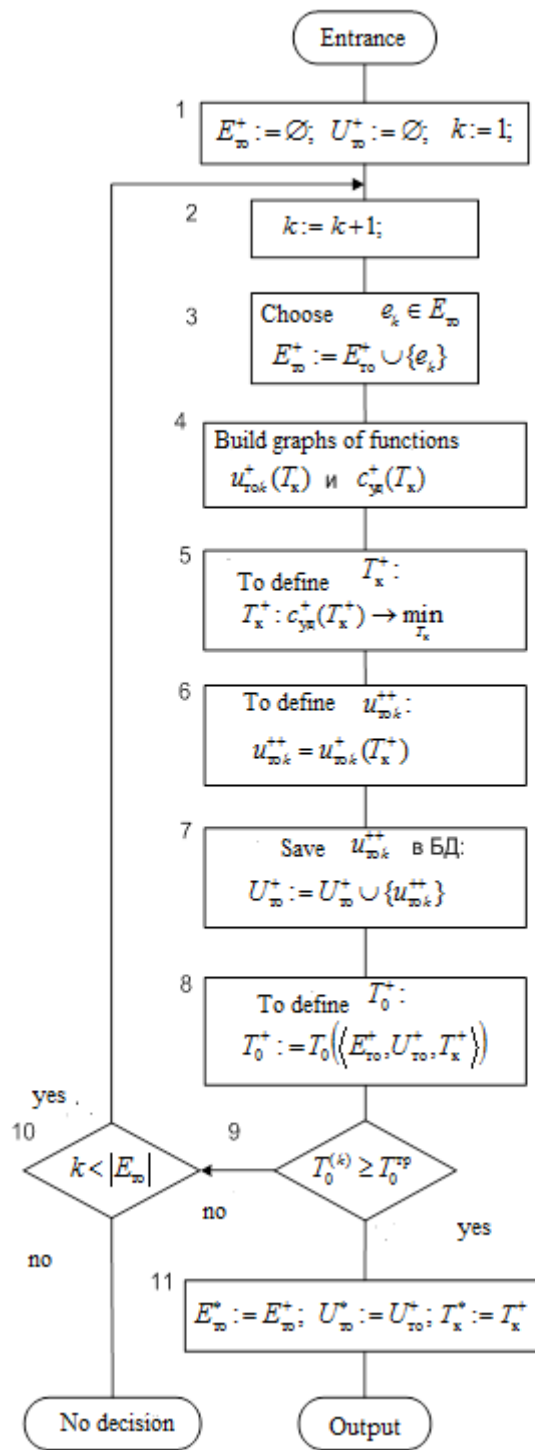

Figure 1. Algorithm for finding optimal parameters of maintenance strategy “on condition” strategy with a constant frequency of control

The vector U_{to}^+ in (1.2) differs from U_{to} only in that U_{to}^+ found optimal value is substituted as k -th component $u_{to k}^+(T_k)$.

The value $c_{ya}^+(T_k)$ - is the unit cost of operation obtained at the optimal value of maintenance level $u_{to k}^+(T_k)$:

$$c_{y\text{д}}^+(T_k) = c_{y\text{д}}(E_{\text{тo}}^+, U_{\text{тo}}^+, T_k). \quad (1.3)$$

Operator 5 determines the optimal (conditionally optimal) value of the control frequency in the current step T_k^+ , satisfying condition:

$$c_{y\text{д}}^+(T_k^+) = \min_{T_k} c_{y\text{д}}^+(T_k). \quad (1.4)$$

Operator 6 determines optimal value of the maintenance level $u_{\text{тo}k}^{++}$:

$$u_{\text{тo}k}^{++} = u_{\text{тo}k}^+(T_k^+). \quad (1.5)$$

Operator 7 stores found value $u_{\text{тo}k}^{++}$ in the database, thereby preparing database for subsequent calculations.

At this stage of calculations, we have obtained a conditionally optimal solution to the problem (optimal provided that there is a set of serviced elements $E_{\text{тo}}^+$):

$$\mathbf{STO}_s^+ = \langle E_{\text{тo}}^+, U_{\text{тo}}^+, T_k^+ \rangle.$$

Operator 8 determines the mean time between failures of the object T_0^+ achieved in current search step:

$$T_0^+ = T_0(\mathbf{STO}_s^+).$$

Operator 9 checks the condition $T_0^+ \geq T_0^{\text{тп}}$. If the condition is satisfied, then the obtained conditionally \mathbf{STO}_s^+ optimal solution is taken as the final solution to the problem (operator 11):

$$\mathbf{STO}_s^* := \mathbf{STO}_s^+.$$

In this case, the process of finding a solution ends.

Otherwise, if $T_0^+ < T_0^{\text{тп}}$, statement 10 is executed, which checks if all of the elements from $E_{\text{тo}}$ were used in the search for a solution. If not ($k < |E_{\text{тo}}|$), then operator 10 transfers control to operator 2 continue the process of finding a solution.

If at some step all the elements selected from $E_{\text{тo}}$ are exhausted ($k = |E_{\text{тo}}|$), then this will mean that the original problem (1.1) has no solution $T_0^{\text{тп}}$ - given requirement cannot be met.

If, despite this, the task still remains relevant, then to solve it you need:

- to increase the level of reliability object;
- expand the set of potentially serviceable items $E_{тo}$, or
- to reduce the required level of facility reliability $T_0^{тp}$.

Conclusions. The developed methods for determining the optimal parameters of various maintenance strategies are tested on specific examples. As test objects, on which the methods were tested, we used objects that significantly differ in composition, structure, and reliability. This made it possible, on the one hand, to demonstrate the applicability of the developed methods in various conditions and, on other hand, to study the main properties of the optimal strategies of MC and “maintenance by resource”. The results obtained confirm the initial assumption about the preference of MC strategies in comparison with the “maintenance by resource” strategy. The results of the application of the developed methods confirm their practical applicability for real technical objects.

LIST OF REFERENCES

1. Ленков С.В., Цыцарев В.Н., Банзак Г.В. Моделирование и оптимизация процесса технического обслуживания по ресурсу сложных технических объектов // Вісник інженерної академії України. – 2011. - № 3-4. – С.94 – 100.

2. Банзак Г.В., Селюков А.В., Цыцарев В.Н. Методика определения оптимальных параметров стратегии технического обслуживания “по состоянию” с адаптивным изменением периодичности контроля объекта // Вісник державного університету інформаційно-комунікаційних технологій. – К., 2011. – Том 9, № 4. – С.342 – 349.

3. Forecasting to reliability complex object radio-electronic technology and optimization parameter their technical usage with use the simulation statistical models: [monography] in English / Sergey Lenkov, Konstantin Borjak, Gennady Banzak, Vadim Braun, etc.; under edition S. V. Lenkov. – Odessa: Publishing house «BMB», 2014. – 252 p.

STUDY OF THE STRUCTURE AND FEATURES OF POROUS REFRACTORY MATERIALS

Karpenko Anna Vladimirovna

Ph.D., Associate Professor

Sidorenko Olga Vladimirovna

Student

Zaporozhye National University

Zaporozhye, Ukraine

According to the international definition, refractories are non-metallic ceramic materials (including those containing some metal content). These materials have fire resistance, which is determined by the final temperature above 1500°C.

Refractory materials usually do not have a specific melting point. They melt or, more precisely, soften in a more or less narrow temperature range.

Application areas of refractories:

- lining of installations for thermal processes (furnaces for melting, roasting and heat treatment) and containers for transportation;
- manufacturing of structural components (functional products);
- heat recovery (regenerators, recuperators);
- thermal insulation.

Ferrous metallurgy is the largest consumer of refractories, especially unshaped (monolithic) refractories. More than sixty percent of the refractories produced are used in the production of iron and steel. Refractories are also used in such areas as: non-ferrous metallurgy, glass and cement industries, lime and ceramics production, chemical and petrochemical industries, refractory production, as well as other areas of use (for example, incineration of municipal and special waste).

The quality of refractory products, as well as suitability and service life, depends on:

- on the quality of refractories and their correct selection;
- from optimizing the performance of lining work;

- largely on the conditions of the production process.

Today, refractories are increasingly being made to order, taking into account the specifics of the application.

Magnesia refractories determine the technical progress and development of high-temperature technologies in many industries. The modern concept of the development of the refractory industry is to switch to the production of resource-saving refractories of a new generation, which are distinguished by increased environmental safety and wear resistance.

The technical and economic efficiency of the new generation refractories determines the expediency of their production by ceasing the production of obsolete refractories.

To increase production in the metallurgical industry, new materials are needed that will have a set of valuable properties. At this point in time, priority is given to refractories with high thermal stability, high corrosion resistance, mechanical strength, which depends on the porosity of the material. The development of materials for the 21st century requires an integrated approach to technological developments that will create materials that meet the needs of the industry.

Improving the quality of refractories and reducing their unit costs per unit of production through the use of new resource-saving technologies is one of the urgent tasks of the refractory industry today.

Therefore, now the task is not to produce refractories as much as possible, but the task is to produce such refractories in the required quantity and assortment, the consumption of which per unit of the main product would be the lowest, so that the cost of refractories would be economically acceptable.

Aim. work is to obtain periclase refractories with increased density and reduced porosity, obtaining dense, corrosion-resistant refractories.

Materials and methods. Are magnesia powder MgO-97 and porous refractory materials based on it. The objectives of the study include:

- study and appointment of porous refractories;
- selection of the grain composition of the masses for the preparation of the

refractory mass;

- determination of porosity;
- pressing of prototypes;
- development of firing mode;
- petrographic study of samples.

Results and discussion. In metallurgical furnaces, for especially critical lining elements, electrofused products are more widely used.

The results of the study of the influence of technological factors on the properties of refractories made on the basis of fused periclase containing 97% magnesium oxide obtained from Tal magnesite.

The starting materials and technological parameters of manufacturing have a significant impact on the properties of products, especially on their thermal stability.

Thermal resistance can be improved by increasing the pressing pressure. For example, when the pressing pressure is increased to 3000 kgf/cm², the heat resistance of products made of fused periclase increases to 70–80 (instead of 18–40) air heat cycles.

This increase in thermal stability is due to the following:

- more clearly expressed orientation of aggregates of periclase crystals (former large charge grains) with a long side perpendicular to the direction of pressing force;
- splitting of large grains with the formation of microcracks in arbitrary directions and especially at high pressures in the direction of the pressing force;
- an increase in the width of microcracks from 30 to 50 microns at a pressure of 1500 kgf/cm² to 80-200 microns at a pressure of 3000 kgf/cm²;
- formation of microcracks at the contact of grains with a binder.

An increase in pressing pressure improves the properties of products at room and elevated temperatures. Of great interest are periclase products made from batches with grains up to 10 mm in size.

With the introduction of large grains, the indicators of porosity, compressive strength at room and high temperatures, flexural strength at 1400 ° C are noticeably improved, and the creep of products at a load of 5 kgf/cm² for 6 hours decreases by 2

times (strain is less than 0, 5% at compression 1500 °C).

With an increased content of dispersed periclase fractions in the charge, the effect of pressing pressure on the properties of products is manifested to a lesser extent. An open porosity of magnesite products of less than 15% is reliably achieved at pressing pressures of 1800 kgf / cm² or more, and as the pressure increases, the compaction slows down. The minimum porosity of products manufactured at a pressing pressure of 3000 kgf / cm² is 10-11%.

With an increase in pressing pressure, the mechanical properties of products at high temperatures, as well as heat resistance, improve.

Thus, in the manufacture of refractories based on granular fused periclase, in order to obtain dense products, the pressing pressure should be about 2000 kgf/cm². Increasing the pressing pressure helps to improve the mechanical properties of products at high temperatures. Periclase products are a brecciated aggregate of periclase crystals in which periclase grains are surrounded by a fine-grained groundmass. Small periclase grains are connected by thin isthmuses, and a direct connection is observed between large crystals.

The results of the study can be used in the development of technology for the production of products based on fused periclase from Tal magnesite, as well as for the manufacture of products based on fused periclase from magnesite from other deposits.

The work [1] shows the possibility of obtaining periclase refractories with high density and heat resistance. The products were characterized by a fragmentary structure, determined by the presence of channel pores, located mainly in the gaps between the filler and the binder. It is noted that the thermal stability of porous periclase refractories increases if the composition of the charge for their production includes granules of a layered structure. Fused and finely ground sintered periclase, yttrium, zirconium, and lanthanum oxides served as starting materials for the preparation of the charge.

Two varieties of fused periclase were used, differing in structure: polycrystalline inequigranular material; fraction represented by large prismatic

crystals. The first was used to obtain layered granules of pure periclase (without additives), the second was used to prepare layered granules with rare earth oxides. The semi-crystalline material contained 94,5% MgO, 1,7% SiO₂, 1,6 Fe₂O₃, 2,2% CaO; prismatic crystals were cleaner and contained 97,4% MgO; 0,8% SiO₂; 0,68 Fe₂O₃; 0,6% CaO; 0,5% Al₂O₃. Finely ground sintered periclase contained fewer impurities. Its composition: 99,6% MgO; 0,1% SiO₂; 0,11 Fe₂O₃; 0,2% CaO; 0,01% Al₂O₃. Oxides of yttrium, zirconium and lanthanum contained 99,8-99,9% of the main substance. The manufacturing technology of the products was as follows: layered periclase granules with a size of 1 mm or more were moistened with a solution of sulfite-alcohol brew with a density of 1,23 g/cm³ in an amount of 2-2,5% and thoroughly mixed.

Then, grains of a continuous structure were added (with stirring) at first, and then the remaining dispersed part of the charge. Products were pressed under a pressure of 150 MPa (1500 kg/cm²) and fired in a tunnel kiln at 1780°C for 6 hours. Previous studies have shown that for products made from solid grains under a pressing pressure of 300 MPa (3000 kg / cm²), thermal resistance increases, open porosity and compressive strength decrease with an increase in the maximum grain size of the filler from 2 to 10 mm [2].

In the manufacture of layered granules (instead of solid ones), there is a relationship between the grain composition of the charge and their properties. However, the open porosity of such products is slightly increased. Obviously, this is due to a decrease (up to 150 MPa) in the pressure of pressing products. In this case, the processes of structure formation during sintering of layered periclase granules also play a certain role.

Conclusions. The work will establish the influence and determine the optimal grain composition of magnesia powder for the formation of a material with a uniform porosity in the range from 10 to 15%; technological regimes for obtaining magnesia refractories, in particular, pressing pressure, have been developed; refractory firing regimes are proposed.

As a result of the use of new generation magnesia refractories, the production

wastelessness increases, working conditions improve, and energy, material and labor costs are reduced. At the same time, the coefficient of optimality of linings of thermal units with additional output increases.

LITERATURE

1. Перепелицын В.А., Капустин Ф.Л., Земляной К.Г., Остряков Л.В., Яковлева Л.П., Марясев И.Г., Михайловская Л.М. Генезис трещин в огнеупорах // Новые огнеупоры, 2016. - № 8. - С. 23-30.

2. Роучка Г., Ватнау Х. Справочник. Огнеупорные материалы. Структура. Свойства. Испытания. – М.: Интермет Инжиниринг, 2010. – 22 с.

SUCH METHODS OF CREATING ZAHIS HYDROPHOBIC COATINGS

Karpenko Anna Vladimirovna

Ph.D., Associate Professor

Stetsyura Oleksiy Sergiyovich

Student

Zaporozhye National University

Zaporozhye, Ukraine

Introductions. At this time, hydrophobic surfaces show great interest in the science of self-cleaning. Aluminium, to know a wide zastosuvannya in industry, light weight, high warmth and electrical conductivity, high mechanical power, but zastosuvannya aluminum is surrounded by corrosion on the surface. Therefore, the actual tasks are the creation of surface aluminum as a superhydrophobic authority.

Nanofibers to aluminum oxide are an important warehouse for the preparation of polymer nanocomposites. In the capacity of polymer matrices, the most demanded are such materials, such as polyethylene, polypropylene, and others, which will lead to hydrophobic powers. Oxide nanomodifiers can be on their surface hydroxyl groups, which can spoil the sporidness with the matrix, but in their own line and add to the mechanical power of the final nanocomposite.

Aim. The method of work is the development of a technique for the hydrophobic treatment of nanofibers with aluminum oxide.

Materials and methods. The analysis of analytical data and the removal of results in the course of the work was carried out on the basis of a modern laboratory computer.

Results and discussion. Aluminum oxide is widely known in various fields of industry as the use of syrovine for the synthesis of technical ceramics, fire igniters, reminiscent of composite materials, and wear of catalysts. Metallurgical and non-metallurgical alumina and white and normal electrocorundum were used most frequently for these purposes [1].

Metallurgical alumina is a sum of α -, β - and γ -modifications [2]. Yogo grains

are a kind of accumulation of small crystals of α -, β -, γ -Al₂O₃ with a size of less than 0.1 microns, and they form a kule-like form, which is the name of the spherulite structure. Such a porous structure of spherulites (actual porosity was 50%) contributes to the technology of production of materials based on Al₂O₃ (the Persian blacks were swept and spiced). With a larger size of spherulites of 40 - 70 microns, metallurgical alumina should take away grains of a larger size (up to 100 - 120 microns), as well as larger grains (dekilka micrometers).

A gradual analysis of various types of alumina materials at the exit mill showed that the best wetting with water during impact is characteristic of white electrocorundum (Table 1).

Table 1

Wetness and effectiveness of the surface of materials with aluminum oxide and porous materials with silicon oxide

Material	Urination at onset * 10 ²	Coefficient liophilicity β	Pitoma is effective on the surface when urinating, m ² /g	
			Water	Benzene
Hydrargylite	3,23 / 5,25	2,00/0,39	1,5/2,4	1,3/1,2
Aluminum oxide	2,41/2,67	0,20/0.32	16.3/19.7	15,4/13,1
White electrocorundum	6,04/5,04	0,31/0,21	5,7/7,6	1,7/0,9
Electrocorundum norms.	1,43/1,96	0,22/0,30	1,7/1,4	2,7/2,6
Silicon dioxide	1,62/1,36	0,19/0,18	19 /15,1	6,0/5,5

*At the numeralist, data was given for the outer material, and at the bannerman - after the vitrimka at the watery middle.

For all other secondary materials, this indicator is 1,9 – 4,1 times less, and the minimum is noted for normal electrocorundum ($1,43 \times 10^{-2}$). Approximately on such a level is the wetness of silicon dioxide. Exposure to the watery medium is accompanied by slight changes in hydrophilicity, with the exception of white electrocorundum and SiO₂. The maximum urination is fixed after the vitreous in hygroscopic minds for hydrargitis [3, 4].

As far as I understand, hydrophobic materials are tossed about with the use of materials and coatings, for some regional cuts, the water supply and water distributions are changed to 90o. The peculiarity of such materials is the instability of

thin water balls of water on their surfaces.

Hydrophobicity is a parameter that is determined by the power and structure of the near-surface ball, the volume in a sprat of nanometers, and not by the characteristics of the main material. Also, the technique of keeping hydrophobic materials and covering materials: the analysis of processes that are used in nanoscale systems is the main problem of nanotechnologies.

Superhydrophobic and hydrophobic materials can gain unique functional powers:

- resistance to corrosion;
- water resistance;
- resistance to biological growth.

One of the most famous examples of natural hydrophobic surface is the surface of lotus leaves [1, 2]. Various studies have shown that the formation of shortness and a chemical warehouse on the surface of a lotus leaf on the surface of a lotus leaf makes it possible to catch microscopically in the intestines under a drop of water. When vikoristanni ridini with less surface tension, for example, such as hexadecane ($\gamma = 27,5 \text{ mN/m}^2$), lead to smooth wetting of the surface of the lotus. In this case, the contact can be equal ~ 0 , which has the hydrophilicity of the leaf.

Hydrophobic surfaces are characterized, as the surface of the dotik is more than 150o with organic soils, for example, with alkanes, yak may have a low surface interference with water [5, 6].

The robots [7, 8] described a test to imitate the surface characteristics of krill coma pustel Namib. The whole area was reached by the path of the combination of hydrophilic and superhydrophilic (water contact ≈ 0) surfaces.

An experimental scheme, designed for the control of these surfaces, secures a hot spot for the creation of structural surfaces, which can be used to control the inclusion of water droplets, creating microchannels on the surfaces [9,10].

On the basis of the research, it was established that a number of short-textured or textured linings with progressively changed surface energy or increasing equally important edge cuts show the transition from the surface of the wetted mill to the

composite surface section [11, 12].

At the end of the day, it was noted that the wax on the surface of the lotus leaf is slightly hydrophilic ($\theta \approx 74^\circ$) [13]. As a result, the water is guilty of resurfacing the surface of the lotus leaves, therefore, bringing the contact to visible kutiv $\theta_c < 90^\circ$ [14].

The schemes shown in Figures 1a, 1b show an imaginary profile of solid body-ridine-pairs for a hypothetical solid with $\theta \approx 70^\circ$ on two different surfaces.

As $\theta_c < \psi$, the local cut of the texture, in Figure 1a, the total cleavage at the boundary of the division of the ridina-pair is straightened down, thereby making it easier to install the ridina at the solid structure, which leads to a completely flat boundary of the ridila.

a, b - a cordon splitting a ridina-pair on two surfaces with different values of an equally important contact kut

Fig. 1 Schematic diagrams of hydrophobic surfaces

On the other side, as $\theta_c > \psi$, as shown in the little 1b, it is straightened uphill, thereby supporting the molding of the folded interface [5].

The author of the work [15] analyzed the stability of the storage surfaces on the surfaces, which may have different profiles of shortness. Letting it go, the creation of a stable folded interface on whether it is a short-haired surface will help overcome two criteria. In the first place, the local texture cutoff ψ , which is equal to the important edge cutoff θ_c , is to blame.

Another umova field in tim, scho in the local area, de $\theta_c = \psi$, differential values, connected with changes in the area of the contact with the solid body-ridin ($dAsl$) and the local kuta with the contact ($d\theta$), so that $dAsld\theta < 0$.

Recently, model surfaces with repeated curvature, called nanonails, have been described, with the method of possessing superhydrophobic surfaces based on similar ideas [9].

The main application of textured surface with repeated curvature is non-woven materials with electroformed fibers [16-18], solutions from the sum of hydrophilic polymer and molecules with supra-extremely low surface energy.

The collapsible topography makes it possible to create stable composite borders with various homelands, including water and alkanes, such as octane. This allows the surface to be imbued with supralingually high visible cuts to the contact, to wind up the storage fibers themselves as hydrophilic and oleophilic [17, 19].

This effect is dodatkovno dosl_dzhuetsya in the form of zagalnoï diagrams of emaciation. The appearance of cut and cut water for water on short surfaces is electroformed for different concentrations of sums, it is shown as the presence of the same cuts in the contact for viperedzhalnye and contacts that are distant, on a smooth surface. Experiments show that drops of water, which vibrate from a sufficiently high height, can penetrate and wetting fibrous materials that lie near quadrant IV, confirming the metastableness of the composite boundary of the division on these surfaces. The concept of hydrophobicity and hydrophilicity is limited not only to macroscopic bodies, but also to molecules and functional groups. In table 2, the sequence of atomic groups is shown in the order of change of their sporidity to the leader.

Table 2

**Functional groups, which are arranged in the order of change
of sporidness to water**

Hydrophilic groups		Hydrophobic groups	
Structure	Name	Structure	Name
-C(O)- OH	Carboxyl	-C ₆ H ₅	Phenyl
-OH	Hydroxyl	-CH=C(CH ₃)-CH=CH ₂	Isoprene
-C(O)H	Aldehydna	-C _n H _{2n+1}	Alkil
>C=O	Ketogroup	-C ₃ H ₇	Propil
-NH ₂	Amino group	C ₂ H ₅	Etil
-NH	Iminogroup	=CH ₂ ,>CH ₂	Methylene
-C(O)-NH ₂	Amido group	-CH ₃	Methyl
-C(NH)-OR	Imidogroup	-SH	Sulfhydryl group

The degree of hydrophilicity is estimated by the number of hydration - the

number of micably linked water molecules (Table 3).

Table 3

Some characteristics of hydrophilicity of atomic groupings

Atomic groups	Hydration of water molecules
-C(O)OH	4
-OH	3
-NH ₂	2-3
-C(O)H, >CO, >NH	2
-CH-NH- (у білку)	1

The previous discussions show that different chemical topologies of the surface can be used to obtain the surface from superhydrophobic self-cleaning powers. Through tsyu podvynu shortness and low surface tension of crystals, water easily jumps and picks up saws.

Conclusions. In the next hour, the analysis of literary sources and the analysis of the current situation will become necessary, that the creation of hydrophobic coatings is broken up by the visnovs about the lack of recognition of the power of the very methods of applying this type of coatings.

Analyzed modern methods for creating textured hydrophobic surfaces. It is shown that for the time being, hydrophobic surfaces show great interest in science for their self-purification, that actual task is the creation of aluminum surfaces like water by superhydrophobic powers.

ЛИТЕРАТУРА

1. Yu, Y., Zhao Z. H., Zheng Q. S. Mechanical and superhydrophobic stabilities of two-scale surfacial structure of lotus leaves. *Langmuir*, 2007. Vol. 15. Iss. 23. P. 8212-8216.
2. Намamoto-Kurosaki M., Okumura K. On a moving liquid film and its instability on tex-tured surfaces. *The European Physical Journal*, 2009. Vol. 283. Iss. 30. P. 55-61.
3. Бригинець Р. В., Свідерський В. А. Властивості поверхні оксиду алюмінію різного фазового складу. *Збірник наукових праць ПАТ «УКРНДІ ВОГНЕТРИВІВ ім. А. С. Бережного*, 2013. Випуск 113. С. 71-77.

4. Свідерський В. А., Сальник В. Г., Черняк Л. П. Фізико-хімічні властивості каолінів і каоліновмісних глин та їх водних дисперсії. К. : Знання, 2012. 166 с.
5. Cao L. Hu H. H., Gao D. Design and fabrication of micro-textures for Inducing a superhydro-phobic behavior on hydrophilic materials. *Langmuir*, 2007. Vol. 8. Iss. 23. P. 4310-4314.
6. Chen W., Fadeev A.Y., Hsieh M. C., Oner D., Youngblood J., McCarthy T. J. Ultrahydrophobic and ultralyophobic surfaces: some comments and examples. *Langmuir*, 1999. Vol. 10. Iss. 15. P. 3395-3399.
7. Zhao N., Zhang X., Li Y., Lu X., Sheng S., Zhang X., Xu J. Self-organized polymer aggregates with a biomimetic hierarchical structure and its superhydrophobic effect. *Cell Biochemistry and Biophysics*. 2007. Vol. 49. Iss. 2. P. 91-97.
8. Cebeci F.C., Zhai Z., Cohen L., Rubner R.E., Wu M.F. Nanoporosity-Driven Superhydrophilicity: A Means to Create Multifunctional Antifogging Coatings. *Langmuir*, 2006. Vol. 22. Iss. 6. P. 2856-2862.
9. Ahuja A., Taylor J. A., Lifton V., Sidorenko A. A., Salamon T. R., Lobaton E.J., Kolodner P., Krupenkin T. N. Nanonails: A simple geometrical approach to electrically tunable superlyophobic surfaces. *Langmuir*, 2008. Vol. 24. Iss. 1. P. 9-14.
10. Coulson S.R. Woodward S., Badyal J. P. S., Brewer S. A., Willis C. Ultralow surface energy plasma polymer films. *Chemistry of Materials*, 2000. Vol.7 Iss. 12. P. 2031-2038.
11. Lafuma A., Quere D., Lafuma A. *Nature Materials*, 2003. Iss. 2. P. 457-460.
12. Barbieri L., Wagner E., Hoffmann P. Water wetting transition parameters of perfluorinated substrates with periodically distributed flat-top microscale obstacles. *Langmuir*, 2007. Vol.23. Iss. 4. P. 1723-1734.
13. Drelich J. Chibowski E. Superhydrophilic and Superwetting Surfaces: Definition and Mechanisms of Control. *Langmuir*, 2010. Vol.26. Iss. 24. P. 18621-

18623.

14. Wenzel R. N. Surface Roughness and Contact Angle. *Journal of Industrial and Engineering Chemistry*, 1949. Iss. 9. P. 1466-1467.

15. Nosonovsky M. Multiscale roughness and stability of superhydrophobic bio-mimetic interfaces. *Langmuir*, 2007. Vol. 23. Iss. 6. P. 3157-3161.

16. Cheng Y. The apparent state of droplets on a rough surface. *Science in China Series G: Physics, Mechanics and Astronomy*, 2009. Vol.52. Iss. 2. P. 233-238.

17. Ma M., Hill R.M., Lowery J.L., Fridrikh S.V., Rutledge G.C. Electrospun poly block copolymer fibers exhibiting superhydrophobicity. *Langmuir*. 2005. Vol.12. Iss. 21. P. 5549-5554.

18. Ma M., Gupta M., Li Z., Zhai L., Gleason K.K., Cohen R.E., Rubner M.F., Rutledge G.C. Decorated electrospun fibers exhibiting superhydrophobicity . *Advanced materials*, 2007. Iss. 19. P. 255-259.

19. Zisman W.A. Relation of the equilibrium contact angle to liquid and solid construction. Washington, 1964. 51 p.

EFFECT OF FILLER PARTICLES ON ADHESIVE PROPERTIES OF KEVLAR COATINGS

Klymenko Anton Volodymyrovych,
PhD in Technical Science,
Associate Professor of Ukrainian State University
of Chemical Technology
Dnipro, Ukraine

Introductions. One of the promising thermostable polymers of constructional purposes is an aromatic polyamide poly (p-phenylene terephthalamide (PPTA), commonly known as Kevlar (USA).

Aim. The aim of this work is to study the effect of antifriction fillers on the adhesive properties of PMPPI coatings taking into account the internal stresses arising in the coatings during their formation.

Materials and methods. 100 μm thick composite coating was obtained by applying 25% of Kevlar solution to the surface of the metal substrate followed by evaporation of the solvent by means of drying. The Kevlar are prepared following the low temperature solution method from PPD and TPC.

Metal plates made of carbon steel (0.10-0.32% C) were chosen as the substrates. Underfeature of the substrate surface was obtained by means of abrasive grinding. Grinding wheels were used as abrasive which provided a surface with the same roughness parameters (R_a 1.5-2.4) for all types of substrates. Before applying the coating the surface of the substrate was cleaned and degreased.

Fine-dispersed amorphous Kevlar powder with bulk density of 0.35-0.58 g/cm^3 was used as the feedstock material for obtaining the coatings. Layered solid lubricants were used as fillers which are widely used for creating self-lubricating materials on the basis of polymers: copper phthalocyanine, molybdenum disulphide, graphite and boron nitride. The chosen anti-friction fillers were used in fine-dispersed form with particle size of 1-2 μm .

The filler content was varied from 5 to 30 wt.%. A separate series of studies

was performed using graphite of different dispersion: 1-2, 5-10, 10-20 and 25-35 μm .

Results and discussion. Testing of the investigated coatings by means of cross cutting test showed the highest mark (2) for all samples with the filler content of over 10 wt.%. Kevlar coating containing 15 wt.% of copper phthalocyanine in its composition has the highest mark. Cross cutting of surfaces without the filler showed 4 points. For the examined 1-2 μm fraction type of filler has practically no influence on the result of the tests that can be attributed to the lack of or small chemical interaction between the filler particles and the polymer matrix for all selected antifriction additives as well as the same type of layered structure of all fillers.

Conclusions. Introduction of such fillers as copper phthalocyanine, molybdenum disulfide, graphite, boron nitride to a Kevlar antifriction coating causes the increase of the adhesive strength, as evidenced by the cross cutting test and quantitative peel test. At that, the type of filler has virtually no effect on the level of adhesive properties due to the absence of chemical interaction between the filler particles and the polymer matrix.

RESULTS OF NUMERICAL SIMULATION OF SULPHUR DIOXIDE ABSORPTION TOWER WITH DIFFERENT TYPES OF NOZZLES

Neshta Anna
Skydanenko Maksym
PhD, Senior Lecturer,
Olada Ievgen
Head of laboratories
Moskalchuk Oleksii
Hrebenik Artem
Shakh Artem
Students
Sumy State University
Sumy, Ukraine

Introductions. Production of mineral fertilizers, acids, synthetic fibers, fabrics, explosives - this is not a complete list of sulfuric acid application spheres. In recent years, sulfuric acid production has increased more than 2.5 times. Such high rate of sulfuric acid production by contact method is possible only at simultaneous growth of mechanization and automaticity of production, introduction of new technological processes, high performance machines and devices.

Construction of new and reconstruction of existing sulfuric acid plants requires large investment and operating costs, as the existing heat and mass transfer equipment is characterized by fairly large size and low specific productivity. In this regard, one of the most important tasks is the study of mass transfer processes to improve their intensification and to develop modernized devices which technical characteristics and performance will be better of existing domestic and foreign models. There have been made numerous attempts, both in our country and abroad, to replace packed column devices with devices of another type. However, each proposed technical solution, having undoubted advantages, has significant disadvantages, resulting in a great controversy around this issue. Therefore, the search for ways to significantly intensify the processes of mass and heat exchange between liquid and gas in sulfuric acid production must be continued and is relevant.

Object of the paper. The authors, using numerical methods, are aimed to study influence of different nozzle types on the absorption process of sulfuric anhydride by sulfuric acid in an absorption tower to define the most effective ones.

Materials and methods. Aspen HYSYS software was used for numerous simulations. Calculated scheme of the drying and absorption section and sulphur dioxide absorption tower is presented in Fig. 1.

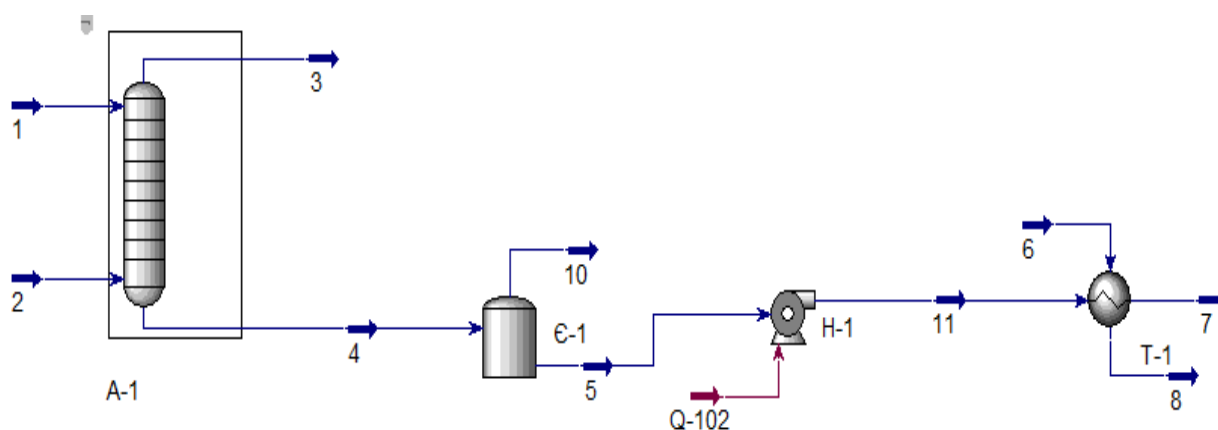

Fig 1. Estimated scheme of the drying and absorption section:

**A-1 – Sulphur dioxide absorption tower; E-1 – tank; H-1 – circulating pump;
T-1 – heat exchanger**

Sulphur dioxide absorption tower contains the following gases: 0.04% of SO₃ and 0.9% of SO₂, which are absorbed by sulfuric acid with a mass concentration of 98.5%. The inlet gas temperature is 170° C. Absorption degree is equal to 0, 999. After absorption, spraying acid (H₂SO₄) jet outflows from the absorption tower entering the circulating tank. One submersible acid pump is installed in the absorption cycle; 2 shell-and-tube refrigerators are used to cool the acid (one is on standby). Temperature of the acid for spraying in tower and the produced acid, ready for storing, is regulated by bypassing part of the sulfuric acid past the refrigerators. The cooling agent in refrigerators is circulating water with an initial temperature of 40 ° C.

Results and discussion

When choosing the main characteristics of the selected nozzle, the program calculates the required diameter of the section itself, but the diameter can be indicated by the user as well. The larger the nozzle diameter is, the smaller the tower section

diameter is.

After completing all the settings, calculation of the absorption tower, using each type of nozzles separately, was performed and calculation results are presented in the reports. First of all, efficiency indicator of each nozzle type was determined (Fig. 2). The higher this value is, the more efficient the absorption process is.

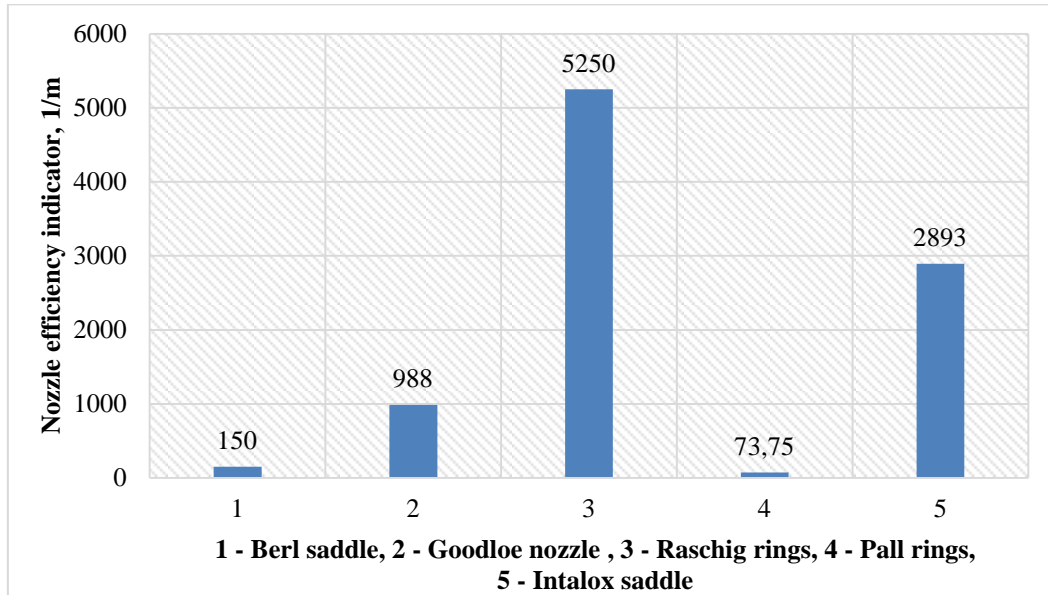

Fig. 2 – Comparison of nozzle efficiency indicators

Thanks to the comparative histogram it is possible to observe indicators of each nozzle. Raschig rings with the indicator of 5250 1 / m is the most efficient nozzle type.

The main characteristics of the nozzles are geometric surface and free volume. Goodloe mesh nozzle has the highest rate according to these characteristics - 897 m² / m³. All data can be observed in Fig. 3.

The larger the specific surface of the nozzle is, the higher the hydraulic resistance is. As the geometric resistance increases, energy costs raise.

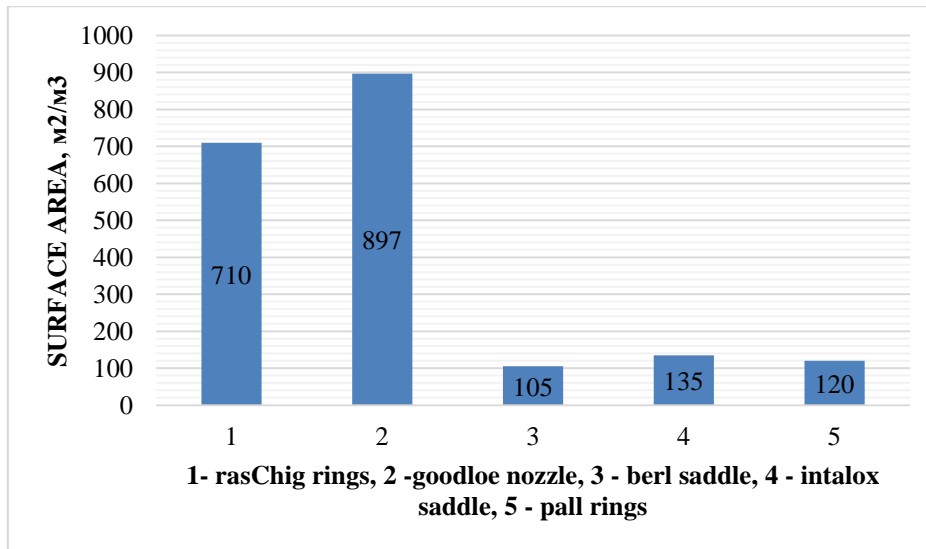

Fig. 3 – Comparison of the nozzle surface area

Conclusions. Absorption tower with different types of nozzles was calculated. There were compared nozzles of the same material and the same diameter, but of different designs. Each nozzle has its own notable efficiency indicator. Depending on the change of the nozzle type, the required diameter of the tower section is changed. Nozzle type has no effect on the change in process temperature, velocity, mass and liquid volume losses. According to the results of the obtained calculations, Raschig rings provide optimal conditions for the process.

MAIN QUALITATIVE AND QUANTITATIVE CHARACTERISTICS TRANSPORT SERVICE OF CITIES, ON THE EXAMPLE OF THE CITY OF SHYMKENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Pernebekov Saken

Candidate of Engineering, Professor

Kazenova Aykerim

Doctor PhD, associate professor

Ussipbayev Ussen

Candidate of Engineering, associate professor

Dutbayev Zhaksylyk

Candidate of Engineering, associate professor

Dalbay Adilet

Undergraduate

M. Auezov South Kazakhstan University

The road networks of cities and large settlements are among the most expensive and difficult to change elements of the urban transport infrastructure, since the connections on the road network are real physical connections in two or three dimensions. Any related to changing the structure of the road network - zoning of urban areas, reconstruction of the road network, development of integrated traffic management schemes and traffic management projects require justification of the expected results, including from the standpoint of a quantitative assessment of their effectiveness.

Currently, there are no reliable indicators for the transport system of the city as a whole and for individual subsystems; there are also no such important indicators as the length of roads, their bearing capacity, including main roads of citywide and district significance, roads with urban public passenger transport, the average capacity of a rolling stock unit, the total number of passengers divided into paid and privileged passengers.

Modern trends in the development of urban traffic are characterized by an increase in the load of the road network with traffic flows and an increase in the speed qualities of vehicles. Without a serious reconstruction of communication lines

or the adoption of organizational and regulatory measures, both of these factors come into conflict, the result of which is manifested in the form of emergency situations and traffic accidents.

In connection with the above, it is proposed:

- unify the system of reporting statistical indicators of urban transport services, that is, quantitative and qualitative characteristics of the state of the living environment, depending on the transport component, based on a unified terminological approach to these indicators;

- create a system of indicators of the state and development of the road network and urban passenger transport in conditions of a high level of motorization;

- create a public system of traffic safety indicators in cities;

- determine which indicators of transport services for the population are mandatory or reporting, and which are obtained through special surveys;

- organize regular publication of indicators on the road network and urban passenger transport by city and by carrier enterprises.

Russian scientists S.A.Vaksman and N.G.Kochnev in their works offer a system of indicators of the state of the city's transport system. The analysis of this system allowed us to modify the groups and subgroups of indicators in the «Waksman-Kochnev» system and make changes to the list of indicators:

1.Planning

1.1. Indicators characterizing the territory within the boundaries of the city

1.2. Indicators of provision with transport infrastructure facilities

2. Indicators of organization and traffic safety

2.1. Movement organization indicators

2.2. Traffic safety indicators

3.Financial

3.1. Financial costs of transport

3.2. Consumer spending on transport

3.3. Economic losses in traffic

4. Shipping

- 4.1. Security and services of the GOPT
- 4.2. Provision of private public transport (taxi and fixed-route taxis)
- 5. Mobility
 - 5.1 General mobility
 - 5.2 Mobility indicators
 - 5.3 Mobility indicators for taxis and fixed-route taxis
 - 5.4. Indicators of mobility on individual transport
 - 5.5. Indicators of the development of intermodal transport infrastructure
- 6. Indicators of the ratio of public and private transport
 - 6.1. Indicators of the ratio of public and private transport
 - 6.2. Provision of individual transport
- 7. Indicators of the impact of transport on the environment
 - 7.1. Energy indicators of transport
 - 7.2. Air pollution indicators
 - 7.3. Indicators of noise pollution in urban space

Depending on the tasks set, at different stages of urban planning, there is a need for various groups of these indicators.

The indicators of the 1st, 2nd and 7th groups are universal for all stages, but their presence is especially relevant when designing or adjusting master plans for the development of cities, integrated transport schemes, organizing urban traffic, and developing a feasibility study. For the purposes of designing schemes for the development of the route network of passenger transport, indicators of groups 3-6 are additionally relevant.

In addition to the indicators of the 1st group, it seems appropriate to add the following to the list of indicators of road transport infrastructure:

- the total area of land used for roads, driveways, squares;
- volume of underground space used for transport infrastructure;
- length of main roads: total, including by class of highways;
- the total length of the road network, including those with improved coverage;
- the number of transport interchanges at different levels;

- the number of gas stations, service stations for every 1000 cars.

In some works in this area, the indicators of organization and traffic safety are not fully and vaguely presented as part of other groups and subgroups of indicators. In view of the special importance in making design decisions, it is necessary to single out these indicators in a separate group, dividing them into two subgroups: traffic organization indicators and traffic safety indicators.

Traffic organization indicators are numerical values of the main characteristics of traffic flows:

1. Indicators of traffic intensity:

- average annual average daily traffic intensity in reduced units for the city;
- average annual average daily traffic intensity separately in the central business district, in residential and industrial areas in reduced units;
- average annual average daily traffic intensity on high-speed highways in reduced units;
- specific hourly traffic intensity separately in the central business district, in residential and industrial areas in reduced units.

2. Movement speed indicators:

- average realizable instantaneous speed on the main roads of continuous traffic;
- the same on the main roads of regulated traffic;
- average speed of the message on routes;
- the degree of speed uniformity on the route;
- average speed on the road network;
- the total average speed of urban passenger transport.

3. Indicators of traffic density:

- the number of cars per 1 km of the road environment;
- the total number of motor vehicles per 1 km of the road environment;
- the total number of individual passenger cars and public transport vehicles per 1 km of the road environment.

4. Indicators of the flow composition:

- percentage of cars, trucks and buses in the total number of registered vehicles;

5. Bandwidth performance:

- traffic load factor in the central business district, in residential and industrial areas;

- average traffic load factor in the city;

- the length of the road network that does not satisfy the capacity.

Traffic safety indicators are the numerical values of the following subgroups:

1. Mortality rates:

- the number of fatal road accidents per 100,000 people, per 1 million car-km and per 1 million pass-km.

2. Estimated by the number of committed traffic accidents: total number of traffic accidents; the number of road traffic accidents registered during the year (increase compared to the previous period) per 1,000 cars; number of traffic accidents by types and by causes and conditions contributing to the occurrence, %.

3. Indicators of the transport and operational condition of the city's road network:

- the length of the road network that does not meet the requirements for the pavement of the carriageway in terms of bearing capacity, including: highways of agglomeration significance; citywide significance; main roads of regional significance; local network of passages and roads.

- the length of the road network that does not meet the requirements for roadway pavement separately for reasons a) subsidence, potholes, other damage that impedes the movement of vehicles; b) by evenness; c) according to the adhesion coefficient;

In addition to the indicators of the 3rd group, it seems appropriate to add to the list of indicators of financial costs, a subgroup of economic losses in road traffic due to:

- irrational use of the road environment and vehicles, their poor quality;

- deficiencies in the operation of transport facilities;

- deficiencies in the maintenance and repair of vehicles, as well as damage

caused by accidents.

Finally, in the last 7th group of indicators, indicators of noise pollution of urban space can be added:

- territories with noise level over 65 dB;
- the number of noise protection structures per 1,000 km.

The absence of the above specified reasonable and reliable data or their ignoring leads to the fact that design decisions are made intuitively, are local in nature, relate to individual sections of the road environment and are completely inconsistent with the traffic situation caused by these decisions in neighboring sections. Often, the result turns out to be irrational for the considered section of the road environment.

Overcoming these negative trends is possible through the creation of databases necessary for the implementation of the processes of managing the city's transport system, as well as standardization of methods for obtaining, processing and disseminating them. When building databases, it is necessary, on the basis of a unified terminology, to determine the sources of information, the list of indicators, the methodology for processing data, and the consumers of information. The solution to this problem is complicated by the fact that in the Republic of Kazakhstan, at all levels of government, there is no body (organization), whose duties would directly include monitoring the current state of urban passenger transport, analyzing the effectiveness of previously made decisions and planned activities. Such a structure in the city can be the Center for Traffic Management and Organization, the main tasks of which could be:

- monitoring of the current state of urban passenger transport;
- development of design and planning principles and norms, and other regulations aimed at ensuring road safety;
- formation of a system for organizing and managing traffic;
- monitoring the state and ensuring the effective functioning of technical means of organizing traffic;
- development of measures to improve safety and improve traffic conditions.

In order to reduce the cost of creating databases on the state and development of urban passenger transport, it is advisable to involve scientists and specialists from design organizations and local governments in this work.

REFERENCES

1. Закон Республики Казахстан «О дорожном движении», от 17 апреля 2014 года, №194-V.

2. Закон Республики Казахстан «Об автомобильном транспорте», от 4 июля 2003 года, №476.

3. Жанказиев С.В. Научные подходы к формированию концепции построения интеллектуальных транспортных систем в России. - Вестник ГЛОНАСС. - 2012. - № 1. - С. 29.

4. Ваксман С.А., Кочнев Н.Г. Систематизация показателей транспортных систем городов. Общие показатели // Социально-экономические проблемы развития транспортных систем городов и зон их влияния / Материалы XIII международной науч.-практ. конф. - Екатеринбург: Изд-во АМБ, 2007. - С. 248-257.

5. Пугачёв И.Н. Проблемы модернизации транспортных систем городов // Транспортное строительство. - 2008. - № 8. - С. 5-9.

SELECTION OF INDICATORS FOR FORECASTING OF HAZARDOUS PROPERTIES OF COAL SEAMS

Rudniev Yevhen

PhD, Associate Professor
Head of the Department
of Electrical Engineering

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
Severodonetsk, Ukraine

Introductions. Hazardous properties of coal seams appear during mining operations. In many cases, they are accompanied by accidents in underground conditions with severe consequences for the health and life of workers, and also lead to significant economic losses. The dangerous properties of coal seams are the occurrence of phenomena that contribute to the creation of emergency situations or accompany the processes of accidents that have already occurred. The most dangerous phenomena include the release of explosive and flammable gases, the sudden destruction of soil rocks with intense release of methane, the occurrence of spontaneous combustion of coal, increased dust formation and its explosiveness, and some other negative phenomena that complicate mining operations in underground conditions.

An analysis of the causes of accidents that have already occurred and regulatory requirements for ensuring the safety of technological processes [1-8] showed that all accidents are the result of the complex influence of the factors of the three blocks. The factors of these blocks, by the nature of their origin, are not interconnected. The first block of factors includes the physical and chemical properties of coals, which appeared as a result of the transformation of seams under the influence of deep geological processes in the bowels of the Earth. In general, such changes are referred to as metamorphic processes. They consist in the transformation of brown coal successively into hard coal and anthracite as a result of changes in the chemical composition, structure and physical properties, mainly under the influence

of elevated temperature and pressure [9].

The factors of the second block include mining and geological conditions of occurrence of coal seams. They are characterized by the thickness of the developed seam (m), its dip angle (α), the presence and location of adjacent seams relative to the one being developed, the properties of host rocks, etc.

The third block of factors characterizes the mining (technological) conditions of mining operations. These include methods of opening coal deposits, development systems, mining technology, ventilation schemes for mine workings, means of mechanization of the main and auxiliary processes that provide the main functions of the life of a mining enterprise.

The difficulty of studying the influence of individual factors on the occurrence of emergency situations lies in the impossibility, in almost all cases, of their repeated reproduction. The only exception to this rule is the dust-generating capacity of coal seams. It can be assessed during mining operations based on the results of direct measurements before an emergency occurs. Undoubtedly, the dust-generating capacity is associated with the crushability of coal, which, in turn, determines the endogenous fire hazard of coal seams [10]. The influence of dust-generating capacity on the occurrence of fire and explosion hazardous situations is also not excluded [11].

The idea of studying the processes of dust formation and establishing the factors influencing them, one can generally judge the possible manifestations of other hazardous properties of coal seams during mining under the influence of the same factors.

Aim. To establish the quantitative parameters of the factors of the three blocks that determine the dust-generating capacity of coal seams and, on their basis, give proposals for developing a methodology for selecting indicators for predicting other hazardous properties in mining operations.

Materials and methods. The research methodology took into account that the dust-generating capacity can be quantified depending on the influencing factors. This makes it possible, on the basis of statistical models, to assess their impact. The initial data for the construction of statistical models were the experimental data of the

“Catalog of Coal Seams of the USSR on the Dust Factor” [4], which provides information for more than two thousand objects under consideration.

Results and discussion. Preliminarily, the analysis of the used indicators and their belonging to one of the blocks of influencing factors was made. The gradation of all coal seams was made [4] into eight groups according to the dust factor. The above analysis of the influence of the factors of three blocks on the dust-generating capacity of coal seams according to the “Catalog...” [4] shows that the role of each factor in the formation of specific dust emission and the gradation of coal seams into groups according to their dust content has not been reliably established.

The experimental data of the “Catalog...” [4] make it possible to calculate statistical models of distribution series in terms of volatile matter yield (V^{daf}), specific dust emission (q), total coal moisture content (W^t) and dust content in broken coal (N), which are related to the first block, and each of them characterizes one of the sides of the metamorphic transformations of coal seams.

The data of the “Catalog...” [4] also allow us to consider statistical models for the distribution of coal seams by their thickness (m), which refers to the second block. Such a possibility of analyzing statistical models is excluded by the factor of change in the angle of occurrence of coal seams (α) due to the presence of only two characteristic sets. One of the bottoms corresponds to $\alpha < 35^\circ$, and the second - to the value of $\alpha > 35^\circ$. To establish the possible influence of the seam angle factor, statistical models for other factors (V^{daf} , W^t , N , q , and m) were considered by comparing their statistical models for flat and steeply dipping coal seams. To identify possible differences between coal deposits in different basins, we separately considered statistical models of aggregates for the considered factors for all coal seams listed in the "Catalogue ..." [4], and coal seams of the Donbass and the Lviv-Volyn basin.

According to the V^{daf} factor, in the range of its change from almost 0 to 45%, the nature of the histograms of the total distribution of shallow and steeply dipping coal seams for all coal deposits change approximately the same. Differences in the distribution of coal seams by the V^{daf} factor are observed at its values from 5 to 45%.

With such a gradation of the dust-generating capacity of coal seams by the factor, there is no unambiguous definition of groups by the dust factor, i.e. the indicator does not even approximately characterize the dustiness groups of coal seams. For this reason, there is no reason to use it to establish the dust-generating capacity of coal seams as an indicator of the metamorphic transformations of fossil coals.

According to the thickness factor (m), the nature of the histograms of the total distribution of shallow and steeply dipping coal seams for all Donbass coal deposits, together with the Lvov-Volyn basin, change approximately the same. The influence of the indicator m on the dust-generating capacity of coal seams in the preparation of the "Catalogue ..." [4] is significantly overestimated. The closeness of the statistical models for the distribution of shallow and steep mine formations in terms of the thickness factor of the developed seams indicates the possibility of considering them in one statistical set.

The moisture content of coal (W^t), as well as the volatile matter yield (V^{daf}), refers to one of the indicators of the degree of metamorphic transformations of coal seams. Steeply dipping coal seams are more prone to increased dust formation according to the W^t criterion. The dustiness groups of shallow and steeply dipping coal seams coincide with each other. The nature of the distribution of shallow and steeply dipping coal seams according to the W^t factor, in contrast to the distribution according to the V^{daf} indicator, has approximately the same direction. This once again indicates that W^t and V^{daf} characterize different aspects of the metamorphic transformations of coal seams.

The content of dust in broken coal (N) is one of the main indicators of metamorphic transformations of coal seams during their gradation into groups according to the dust factor. The indicators of statistical distribution models for the variant of the dust content in broken coal (N) when grouping the coal seams of a gently sloping and steeply dipping position according to the dust factor have close values or they are the same.

In all dustiness groups of mine formations of gently sloping and steeply dipping positions, static models are close to each other in terms of the q criterion.

This indicates the absence of practical influence on the dust-forming ability of mine seams by their occurrence angles, which is additionally confirmed by the consistency of the extreme values of the parameters of statistical models.

The studies carried out on the example of statistical models of the distribution of mine seams by factors taken in the preparation of the "Catalog..." [4] as influencing the dust-forming ability, made it possible to assess the reliability of the choice of these factors and give practical recommendations for predicting the manifestation of other hazardous properties during mining .

Conducted research on the example of statistical models of the distribution of coal seams by factors taken in the preparation of the "Catalogue ..." [4] as influencing the dust-generating capacity, made it possible to assess the reliability of the choice of these factors and give practical recommendations for predicting the manifestation of other hazardous properties during mining .

Conclusions. The conclusions obtained as a result of the conducted research are as follows:

- the occurrence of emergency situations during mining operations is due to a certain combination of influencing factors of the three blocks:

1. Elemental composition and physical and chemical properties of coals, which appeared as a result of metamorphic transformations of coal seams under the influence of deep geological processes in the bowels of the Earth.

2. Mining and geological conditions of occurrence of coal seams (thickness of the developed seam, its dip angle, the presence and location of contiguous seams, properties of host rocks, gas content and water cut of the field, etc.).

3. Mining and technical conditions for conducting mining operations (methods of opening a deposit, development systems, mining technology, ventilation schemes for workings and the mine as a whole, means of mechanizing the main and auxiliary processes);

- the difficulty of studying the influence of a complex of factors of the three blocks on the occurrence of emergency situations lies in the impossibility of their repeated reproduction. The only exception is the dust-forming capacity of coal seams;

- practice has proven the connection between the dust-forming capacity and other hazardous properties of coal seams (endogenous fire hazard, the occurrence of fire and explosion hazard situations). Having studied the complex of factors that determine the processes of dust formation and, having established the ratio between the indicators of different blocks, it is possible, by analogy, to develop a method for choosing the factors of three blocks, the combination of which can lead to the manifestation of any dangerous property of the coal seams during mining operations;

- at present, a general scientifically based method for choosing a combination of factors of the three blocks for predicting the hazardous properties of coal seams during the introduction of mining has not been developed. The need to develop such a technique for each type of manifestation of a hazardous property of a coal seam is proved by the example of an analysis of the factors that determine the specific dust emission. Of the factors of the first block accepted for analysis (the volatile matter yield, the moisture content of coal, the dust content in broken coal), only the humidity and dust content reliably determine the specific dust emission. The mechanical strength of coals and anthracites officially refers to the classification indicators of the degree of metamorphism, but none of the indicators characterizing the physical and mechanical properties was used in the gradation of coal seams by dust-forming capacity. The factors of the second block (coal seam thickness and dip angle) a priori cannot determine the specific dust emission, which depends on the factors of the third block (coal mining technology and mechanization).

REFERENCES

1. Brjuhanov, O.M., Agafonov, O.V., Ancyferov, A.V. et al. (2005), *Pravyla vedennja girnychyh robit na plastah, shyl'nyh do gazodynamichnyh javyshh*, SOU 10.1.00174088.011:2005, Chynnyj vid 2005-12-01, Minvugleprom Ukrai'ny, K., 224 p.
2. Rukovodstvo po proektirovaniyu ventilyatsii ugol'nykh shakht (1994), Osnova, K., 311 p.
3. Rukovodstvo po preduprezhdeniyu i tusheniyu endogennykh pozharov na

ugol'nykh shakhtakh Ukrainy (2000), KD 12.01.402:2000, NIIGD, Donetsk, 216 p.

4. Rukovodstvo po bor'be s pyl'yu v ugol'nykh shakhtakh (1979), Nedra, M., 319 p.

5. Pashkovskii, P.S., Kostenko, V.K., Zaslavskii, V.P. et al. (1997), *Endogennyye pozhary na ugol'nykh shakhtakh Donbassa. Preduprezhdenie i tushenie*, instruktsiya, KD 12.01.401-96, NIIGD, Donetsk, P. 68.

6. Degazatsiya ugol'nykh shakht. Trebovaniya k sposobam i skhemy degazatsii (2004), SOU10.1.0017-4088.011–2004, Mintopenergo Ukrainy, K., 161 p.

7. Derzhavnyj departament promyslovoi' bezpeky, ohorony praci j girnychogo nagljadu (2006), *Shemy ta sposoby keruvannja gazovydilennjam na vyi'mkovykh dil'nycjah vugil'nyh shaht*, normatyvnyj akt pro ohoronu praci, K., 78 p.

8. Instruktsiya po prognozu i preduprezhdeniyu vnezapnykh proryvov metana iz pochvy gornykh vyrabotok (1987), MakNII, 29 p.

9. GOST 17070-2014 Mezhdgosudarstvennyi standart. Ugli. Terminy i opredeleniya (2015), Standartinform, M., 17 p.

10. Koshovskii, B.I., Pashkovskii, P.S. and Karaseva, V.V. (2008), «Puti povysheniya dostovernosti opredeleniya sklonnosti uglei k samovozgoraniyu», *Ugol' Ukrainy*, No. 12, pp. 45-47.

11. Ganova, S.D., Skopintseva, O.V. and Isaev, O.N. (2019), «K voprosu issledovaniya sostava ulevodorodnykh gazov ugol'nykh plastov i pyli s tsel'yu vozmozhnogo prognozirovaniya ikh potentsial'noi opasnosti», *Izvestiya Tomskogo politekhnicheskogo universiteta*, Vol. 330, No. 6, pp. 109-115.

RESEARCH OF GRAIN, LEGUMES AND OILSEEDS YIELDS

Valevskaya Liudmyla,

Ph.D Associate Professor

Sokolovskaya Olena,

Ph.D Associate Professor

Tytska Victoria

Student

Odessa National Technological University

Odessa, Ukraine

Introductions. Agro-industrial complex (AIC) is an integral part of the economy, which combines the production of agricultural products, their agricultural processing, logistics of the village. It unites industries that manufacture means of production and maintenance of the complex, as well as industries for storage, processing and sale of agricultural products.

The agro-industrial complex includes three major areas of industry:

The first area of agriculture – tractor and agricultural machinery; mechanical engineering for the food industry; agrochemistry (production of mineral fertilizers and microbiological industry); feed industry; system of material and technical service of agriculture; reclamation and rural construction.

The second area – crop production, animal husbandry, fishing.

The third sphere of agro-industrial complex is the food industry; refrigeration, warehousing, specialized transport facilities; trade and other enterprises and organizations engaged in bringing the final product to the consumer, including wholesale markets, retail and catering. Each area should also include relevant areas of science and training.

Agro-industrial complex – a diversified production system in which a particular industry performs its specific function.

Industrial agriculture – intensive breeding of poultry and animals, intensive farming. Chickens (for meat and for eggs) and calves are common objects for industrial cultivation.

The agro-industrial complex (AIC) of Ukraine is a component of the national economy and is the only integrated production and economic system that unites a number of agricultural, industrial, research and production and training industries aimed at obtaining, transporting, storing, processing and selling agricultural products.

Every year the potential of agriculture is strengthened. Thanks to hard work, the use of the latest management methods and advanced technologies, farmers consistently achieve high results during harvesting campaigns. These outstanding achievements are a significant contribution to the development of the region's economy and ensuring the food well-being of the state.

Aim. A comparative study of the grain sector of the agro-industrial complex of Mykolayiv and Zhytomyr regions was conducted. For this purpose, the geographical location, population, characteristics of the grain sector of the regions and land resources and cereals grown in these regions were considered.

Materials and methods. Statistical data from the sources of the State Statistics Service of Ukraine were used for the research.

Results and discussion. According to the results of the research it was established that in 2021 in the Nikolaev area grain and leguminous crops – 93,5 thousand hectares are collected, the volume of production of area makes – 37353,7 thousand ts, productivity – 40,4 ts from 1 hectare of the collected area.

In Zhytomyr region, 328.7 thousand hectares of grain and legumes were harvested, the region's production volume was 17729.5 thousand hectares, and the yield was 54.0 centners per 1 hectare of harvested area.

In the Nikolaev area, in comparison with Zhytomyr region grow more wheat, barley, millet, peas, rape and sunflower.

Zhytomyr region, in contrast to Mykolaiv, is characterized by greater cultivation of corn, rye, oats, buckwheat and soybeans.

ANALYSIS OF METHODS FOR PROVIDING THERMAL REGIMES OF RADIO-ELECTRONIC EQUIPMENT

Zhuravlov Yurii

Ph.D., Associate Professor

National University "Odessa Maritime Academy"

Odessa, Ukraine

Introduction. The functioning of radio electronic equipment is associated with the release of heat, since in modern data processing tools 30–90% of the energy consumed is converted into heating of both the element base itself and the environment. At the same time, it should be taken into account that the reliability of semiconductor products significantly depends on temperature, since the instability of the system, in accordance with the Arrhenius law, increases by about 2 times with an increase in temperature by 100C. With an increase in temperature from 20⁰C to 80⁰C, the failure rate increases for: electronic rectifier devices by 1.5–2 times; resistors by 2–3 times; semiconductors by 3–4 times; microcircuits by 6–10 times.

Objective. Analysis of methods for modeling the temperature fields of electronic equipment with heat-loaded elements to minimize energy costs to ensure its thermal conditions.

Materials and methods. When certain critical values are reached (for silicon electronic components, approximately 85⁰C), the performance of products is possible only if the equipment is forced to cool. Taking into account the finiteness of electrical resistance, the presence of transients during switching elements, the problem of thermal reliability of electronic equipment is fundamental. Increasing the density of electronic components and the concentration of energy released or absorbed by critical elements only exacerbate this problem.

There are three types of energy transfer: thermal conductivity, convection, thermal radiation. Thermal conductivity is the molecular transfer of heat in a continuous medium due to the temperature difference. Convection is the process of heat transfer when moving macroscopic volumes of liquid or gas from an area of high

temperature to an area of low temperature. If, in this case, heat transfer is associated with the transfer of matter and is accompanied by heat conduction, it is called convective heat transfer. Thermal radiation is a transfer process due to the energy of electromagnetic radiation.

Systems for providing thermal regimes of radio-electronic equipment are designed to reduce the temperature of the components to a level of acceptable reliability of the functioning of the elements. Cooling systems are divided into air, liquid, conductor and combined, and their use depends on the required heat flux density, which should be removed from the heat-loaded object: up to 10 W/m^2 – natural air cooling; up to 1000 W/m^2 – forced air cooling; up to 50000 W/m^2 – liquid cooling; more than 50000 W/m^2 – evaporative cooling systems.

The use of the coolant in the boiling mode has led to the creation of evaporative cooling systems that provide even greater heat transfer intensity than in liquid systems. Another sign is taken into account for classifying the modes of action of the refrigerant in relation to the heated zone of the apparatus: surface and volumetric. Surface cooling methods include cooling methods that provide heat removal from the surface of the casing or the heated zone. Volumetric cooling methods include systems that provide removal and accumulation of heat in the volume of the heated zone of the apparatus.

The quality of functioning of the system for ensuring thermal regimes is influenced by the amount of heat dissipation V_i , dissipated power W_i , allowable temperature on the surface of the element Θ_i or allowable ambient temperature, recommended load factors for power K_i , reliability indicators, S_i is the heat exchange area. At the same time, it is proposed to use the complex for the most heat-loaded

element $\max(\beta_i = \frac{W_i K_{HI}}{S_i \Theta_{don}})$ [1] as a criterion, which contributes to the establishment of requirements for achieving a given level of reliability of operation for a given volume and energy of heat release. An attempt to empirically search for an acceptable design option becomes economically unjustified.

Taking into account the diversity of the geometry of electronic components, the

density of their distribution, the difference in heat release or heat absorption, the average surface or volume temperature of the heated zone for all elements is taken as a basis. Obviously, with a completely uniform volumetric heat release of electronic equipment, the average temperature is an informative feature of a given space, and the amount of energy required to dump excess heat to a given temperature is minimal.

The thermal model of a complex system is a three-layer structure, including a heated zone, an insulating zone and a shell, which made it possible to create an analytical apparatus for calculating average surface temperatures. The surface of the heated zone and the casing are considered as isometric surfaces with an average surface temperature t_k and t_s , however, the model does not allow us to study the volumetric temperature field of the heated zone, which is characteristic of the modern microelement base. The heat-conducting properties of an elementary cell and the system as a whole can change in three main directions of the symmetry axes of the system $\lambda_x \lambda_y \lambda_z$, i.e. the resulting body should be considered as anisotropic in terms of thermal conductivity along the principal axes of symmetry.

If the system is intended for long-term operation, that is, the temperature in the heated zone is limited due to drains with a specific power $Q(x, y, z, \mathcal{G}, \tau)$ from a heated zone with a specific power $Q_s(s, \mathcal{G}_s, \tau)$. If identity takes place, then in the steady state

$$W \equiv Q \quad \text{at } 0 < \tau \leq \infty,$$

we will obtain a fully balanced (ideal in terms of heat transfer) system in which overheating and the resulting decrease in reliability indicators will be excluded. If the expression is executed after reaching the steady state after the time τ_{set} after switching on the equipment

$$W > Q; \quad 0 < \tau \leq \tau_{ycm};$$

$$W \equiv Q; \quad \tau_{ycm} < \tau < \infty,$$

then the elements of the heated zone accumulate a certain part of the thermal energy, represented by the integral

$$\Delta T = \iiint (W - Q) dV d\tau,$$

which causes a change in temperature at various points in the apparatus.

Systems in which these conditions are met are stable in terms of heat transfer and are capable of long-term and repeated operation. Such a statement of the problem makes it possible to consider, during synthesis, a system consisting of an electronic system and a system for ensuring its thermal regimes.

The differential equation of heat conduction for a quasi-homogeneous anisotropic solid with sources W and bulk Q and surface heat sinks Q_s , the boundary and initial conditions are written in the following form [2]:

$$\frac{\partial Q}{\partial \tau} = \frac{1}{c\gamma} \operatorname{div}[\lambda \operatorname{grad} Q] + \frac{W}{c\gamma} - \frac{Q}{c\gamma},$$

$$-\lambda \frac{\partial Q}{\partial n} \Big|_s = Q_s,$$

$$Q(x, y, z, 0) = 0,$$

$$Q(x, y, z, \tau) = t(x, y, z, \tau) - t_c,$$

where $c(x, y, z)$ is the specific heat capacity, J/m; $\gamma(x, y, z)$ – density, kg/m³; n is the direction of the normal to the surface of the heated zone; t – ambient temperature, °C. It is assumed that the thermophysical coefficients C , λ , γ in the range of operating temperatures of semiconductors are practically independent of temperature, and the dependences of λ on the coordinates are anisotropic along the main axes X , Y , Z and normal to the surfaces of the heated zone faces. From the constraints

$$Q(x, y, z, \Theta, \tau) = Q_0 + q_0 \Theta; \quad Q_s = K \Theta,$$

where q_0 is the volumetric temperature coefficient of power or heat transfer, K is the coefficient of heat transfer through the gap from the heated zone to the casing, from which it follows that the volumetric heat sinks Q are distributed uniformly over the entire volume of the heating zone, and the surface sinks along the surface grow linearly from an increase in the temperature of the elements and the surface of the heated zone. The distribution of sources and conditions of heat release in the proposed model is presented as:

$$\frac{\partial Q}{\partial \tau} = \frac{1}{c\gamma} \left[\lambda_x \frac{\partial^2 Q}{\partial x^2} + \lambda_y \frac{\partial^2 Q}{\partial y^2} + \lambda_z \frac{\partial^2 Q}{\partial z^2} \right] + \frac{W(x, y, z)}{c\gamma} - Q_0(x, y, z) - \frac{q_v \Theta}{c\gamma},$$

and heat is removed either from the surface of the casing, or directly from the surface of the heated zone by natural convection, forced convection of gas or liquid, and other surface cooling systems. Solving this equation for an arbitrary law of temperature change presents serious mathematical difficulties and reduces to solving ill-posed multidimensional problems of heat conduction. It is possible only for some particular cases, for example, in the absence of surface energy sinks and a uniform distribution of sources and temperature-dependent volumetric energy sinks:

$$Q_s = 0, k_x = k_y = k_z = 0,$$

$$W(x, y, z) \equiv W_0,$$

$$Q_0(x, y, z) = 0.$$

The practical implementation corresponds to the case when the heated zones are intensively cooled by uniform air blowing or liquid flow so that the convective heat removal through the apparatus casing can be neglected.

For the stationary mode, a design technique based on the average temperature is proposed. It includes determining the surface temperature of the heated zone, setting the required spatiotemporal change in the temperature field, limiting restrictions on each parameter, calculating the quantitative values of the synthesis parameters that will provide the required spatiotemporal change in the temperature field.

Deviations from the uniform distribution of heat sources within the analyzed volume leads to the need to increase the cooling energy, since more energy is required to reach the temperature of the overloaded elements. The more the maximum temperature of the heat-loaded element differs from the volume average, the more significant is the difference between the optimized (uniform distribution) variant and the real one. Exceeding the temperature of heat-loaded elements above the average volume leads to a deterioration in reliability indicators relative to the nominal indicators of the elements and, as a result, the entire information system as a whole.

Results and discussion. One of the possible solutions to the problem of reducing the non-uniformity of heat release in a controlled volume is to provide heat-

loaded elements with radiators of the appropriate area, which dissipate heat, bringing their surface temperature closer to the average volume. The introduction of radiators affects the increase in the mass and overall characteristics of radio-electronic systems, which is critical for on-board equipment. The requirements for reliability indicators are constantly growing along with an increase in the specific density of heat release by the elements of the system and a decrease in weight and size parameters, which is in mutual contradiction and constitutes a scientific and applied problem.

An obstacle to reducing the size and increasing the reliability of the system is to ensure the required thermal regime, which depends on the thermal characteristics of the elements, the structural distribution of the element base, the system for ensuring the thermal regime. Taking into account the low thermal conductivity of air, when choosing a system for providing thermal regimes, more reliable primary information is provided by the temperatures of the element cases, and not by the average temperature of the environment of the controlled volume.

Alignment of the thermal conductivity of the heated zone is possible due to the use of highly thermally conductive fillers, in which the zone becomes isotropic in thermal conductivity: $\lambda_x = \lambda_y = \lambda_z = \lambda_{max}$, i.e. will satisfy the minimization of the anisotropy parameter $F_{a\lambda} = 1$. An effect similar to this is obtained when using metal heat sinks in planar structures, in which anisotropy in thermal conductivity also occurs:

$$\lambda_x = \lambda_y = \lambda_{max} \neq \lambda_z, Fa\lambda \approx 1..$$

With the introduction of volumetric temperature-dependent drains, the power of which significantly exceeds the power of surface drains, the synthesis algorithm for the maximum temperature is expressed by the relation equation:

$$F_{\varrho} \leq 1$$

$$F_{\varrho} = \frac{P_0}{Vq_v},$$

where P_0 is the total power of heat sources; V is the volume of the heated zone; q_v is the volumetric temperature power factor or, for liquid and gas cooling systems,

the volumetric heat transfer coefficient. To obtain optimal designs of heat-loaded radio-electronic equipment, which allow the use of elements with maximum power consumption in circuits at a given maximum overheating, it is necessary to minimize the F_j synthesis parameters within the limits imposed on each parameter by the terms of reference for the development of the device.

Conclusions. Based on the above analysis, we can conclude:

1. The average volume temperature can serve as a reference basis for systems for providing thermal regimes with a fairly uniform arrangement of sources and low spatial anisotropy of thermal conductivity.

2. For systems with heat-loaded elements that differ sharply from the background temperature field and restrictions on weight and size characteristics, the analyzed approaches are unacceptable.

LITERATURE:

1. Semenets V.V., Sinotin A.M., Kolesnikova T.A., Sotnik S.V., Starodubtsev N.G. Investigation of the dependence of the maximum overheating of a radio-electronic apparatus on its parameters. Information processing systems, 2018, Vip. 4 (155). pp. 29-34. DOI: 10.30748/soi.2018.155.04.

2. Testoedov N.A. Space vehicles and technologies. Vol. 3, No. 4(30). 2019. 55 p. http://www.journal-niss.ru/journal/archive/30/journal_30.pdf ISSN 2618–7957.

КОМБІНОВАНА СИСТЕМА ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З АЛЬТЕРНАТИВНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ЕНЕРГІЇ

Баласанян Геннадій Альбертович,

д.т.н., професор

Лужанська Ганна Вікторівна,

к.т.н., доцент

Семеній Андрій Андрійович,

аспірант

Новіков Кирило Юрійович,

студент

Державний університет «Одеська політехніка»

м. Одеса, Україна

Вступ./Introduction. У всьому світі спостерігається підвищений інтерес до використання відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) в різних галузях економіки. На думку міжнародних експертів зі зміни клімату, найбільш популярними є комбіновані установки альтернативної енергетики. Функціонування комбінованих систем енергозабезпечення (КСЕ) є особливо ефективним, оскільки нічний, сезонний і річний дефіцит неоднорідних відновлюваних джерел енергії може бути взаємно компенсований. Для України (Одеси) актуальною проблемою є використання КСЕ автономними споживачами [1].

Мета роботи./Aim. Метою роботи є підвищення ефективності енергопостачання будівлі теплотехнічної лабораторії (ТТЛ) Державного університету «Одеська політехніка» з використанням КСЕ та обґрунтування доцільності його використання для кліматичних умов Одеси.

Матеріали і методи./Materials and methods. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання:

- сформувати електронну базу кліматичних даних за допомогою метеостанції будівлі ТТЛ;
- обґрунтувати вибір ефективної конфігурації КСЕ для ТТЛ з

урахуванням ресурсів відновлюваних джерел енергії;

– провести дослідження енергетичних балансів КСЕ з метою обґрунтування раціональних параметрів системи.

Структуру КСЕ будівлі ТТЛ представлено на рис. 1.

Призначення елементів КСЕ: ВГ - вітрогенератор; контролер - передає заряд акумуляторним батареям і зупиняє систему з надлишком енергії; інвертор – перетворює постійний струм у змінний струм; АБ - акумуляторна батарея - зберігає електроенергію і при необхідності видає до системи; електрокотел - пристрій, призначений для нагріву теплоносія в тепловому акумуляторі; бак-акумулятор - теплоізольована ємність, призначена для накопичення тепла для здійснення натопу приміщення; тепловий насос є альтернативою газовому або електричному котлу, він забирає теплову енергію повітря з вулиці і передає її до приміщення; аварійне живлення системи можливе від електромережі.

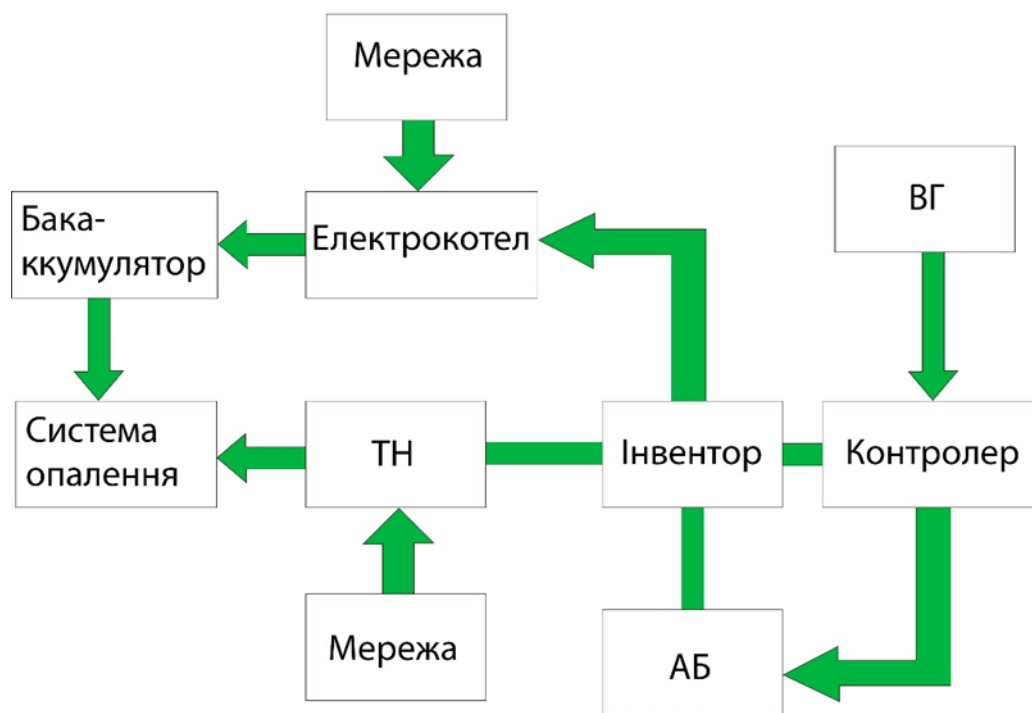

Рис. 1. Структура КСЕ будівлі ТТЛ.

КСЕ використовується для опалення будівлі ТТЛ в переривчастому режимі.

Робота переривчастого опалення полягає в зниженні температури внутрішнього повітря в приміщенні в неробочий час, а потім виконується натоп приміщень до заданої температури до початку і на протязі робочого дня. Така

система дозволяє не тільки економити теплову енергію, але і вимагає невеликих фінансових витрат по відношенню до інших енергозберігаючих заходів.

На території Одеси енергетичний потенціал вітру помірний. Річна швидкість вітру в Одесі за опалювальний період становить 4-5 м/с.

За допомогою метеостанції Vantage Pro2, що розташовано на даху корпусу ТТЛ ДУ «Одеська політехніка», було отримано експериментальну базу кліматичних даних щодо швидкості вітру протягом 2019-2020 рр. Результати обробки даних представлено на рис. 2.

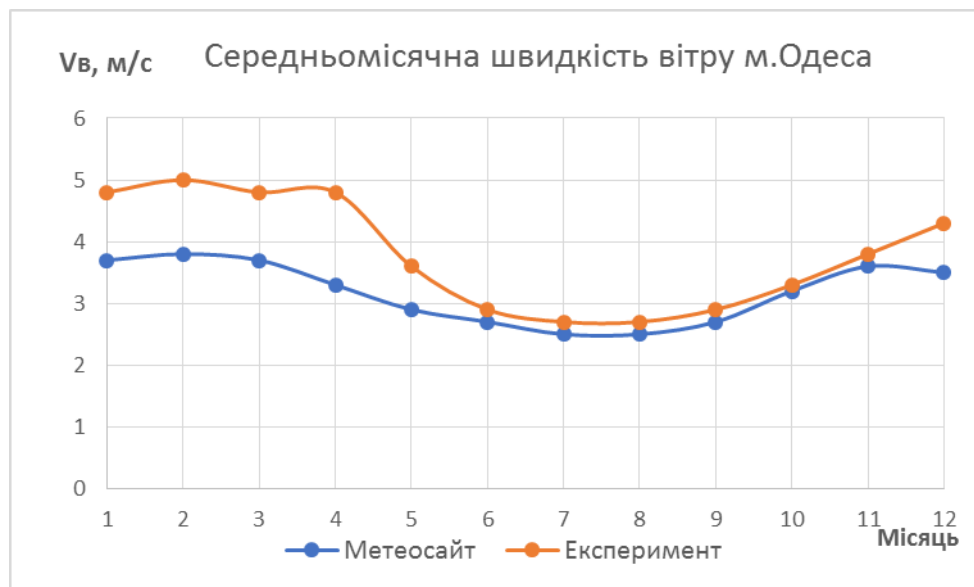

Рис.2. Кліматичні данні щодо швидкості вітру.

Аналіз рис. 2 показує, що в порівнянні з даними з метеосайту м. Одеса середньорічна швидкість вітру за даними метеостанції Vantage Pro2 на 19 % вища (відповідно 3,2 і 3,8 м/с), а в опалювальний період (листопад-березень) середня швидкість вітру вища на 24 % (відповідно 3,7 і 4,5 м/с).

Таким чином, експериментальні дані підтверджують більш сприятливі умови щодо використання енергетичного потенціалу вітра для створення КСЕ будівлі Теплотехнічної лабораторії ДУ «Одеська політехніка».

Важливою енергетичною характеристикою вітрового потоку є повторюваність швидкостей вітру, яка показує, яку частину часу протягом періоду роботи вітроустановки спостерігаються вітри з певною швидкістю. Зазвичай використовують інтервал швидкостей вітру 1 м/с. Повторюваність швидкості вітру визначає ефективність використання вітроустановки. Для

прогнозування енергетичної ефективності вітрового потоку використовують експериментальні дані про швидкість вітру, які апроксимують стандартною функцією розподілу - функцією Вейбула:

$$F(V) = 1 - \exp[-(V/c)^k], \quad (1)$$

де c – параметр масштабу; k – параметр форми;

$F(V)$ - функція інтегральної повторюваності швидкості вітру, яка показує ймовірність того, що швидкість вітру дорівнює або нижче V .

Щільність розподілу визначається виразом:

$$f(V) = dF(V)/dv = k/c (V/c)^{k-1} \exp[-(V/c)^k]. \quad (2)$$

Після подвійного логарифмування рівняння (2) одержуємо:

$$\ln [\ln(1/(1-F(V)))] = k \cdot \ln(V) - k \cdot \ln(c) \quad (3)$$

Вираз (3) є рівнянням прямої лінії з невідомими коефіцієнтами k і c .

Для їх визначення будується емпірична залежність $\ln \{-\ln [1-F(V)]\}$ від $\ln(V)$ з наступною лінійною апроксимацією за методом найменших квадратів.

Результати та обговорення./Results and discussion. На рис. 3 надано розподіл середньодобової швидкості вітру за основними місяцями опалювального періоду (січень-квітень), який характерний для розподілу за функцією Вейбула.

Для знаходження параметрів розподілу за функцією Вейбула (c , k) у відповідності з методикою (1) - (3) було оброблено експериментальні середньодобові значення швидкості вітру за період січень-квітень та побудовано графік що для визначення коефіцієнтів функції Вейбула (рис.4). Отримано підсумкове лінійне рівняння: $Y = 2,788x - 4,4052$, з якого параметр форми $k = 2,788$, а параметр масштабу $c = 4,4052$ (коефіцієнт детермінації $R^2=0,9973$).

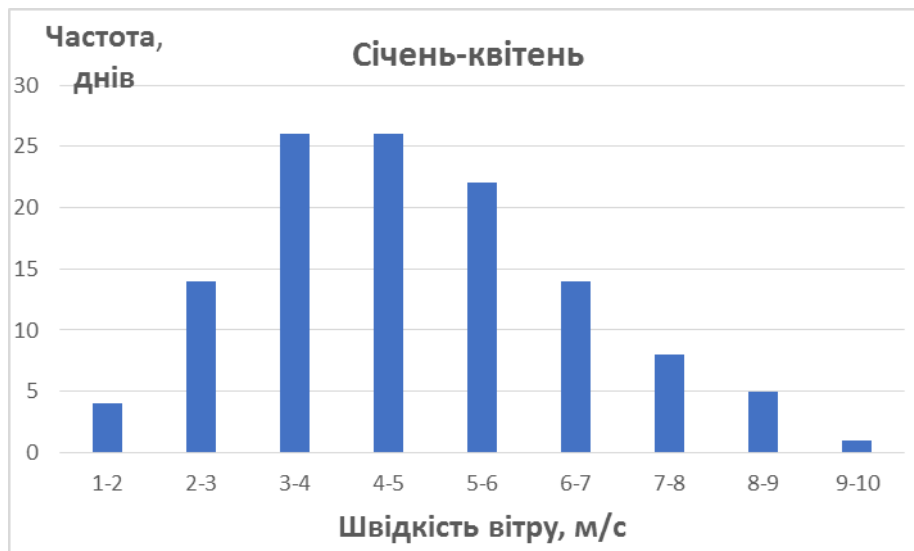

Рис. 3. Розподіли середньодобової швидкості вітру за січень-квітень.

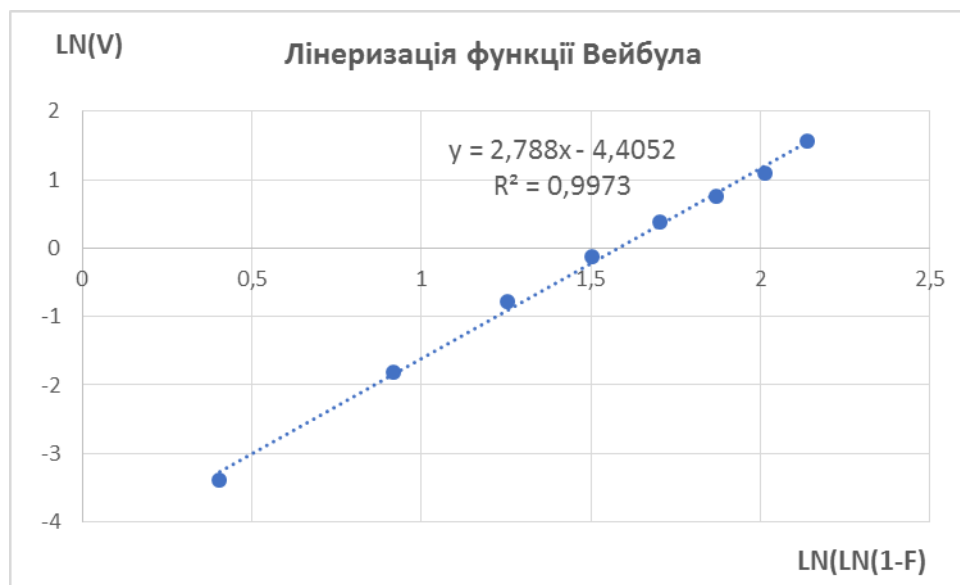

Рис. 4. Лінеаризація функції Вейбула.

На рис. 5. наведено графіки інтегральної повторюємості вітру за період з січня по квітень, що побудовано за експериментальними даними та за отриманою розрахунковою моделлю, які свідчать про значне наближення даних експерименту до моделі інтегральної повторюємості вітру.

На підставі розробленої моделі КСЕ [2] та моделі енергетичного потенціалу вітру за експериментальними даними було досліджено режими роботи комбінованої системи енергозабезпечення.

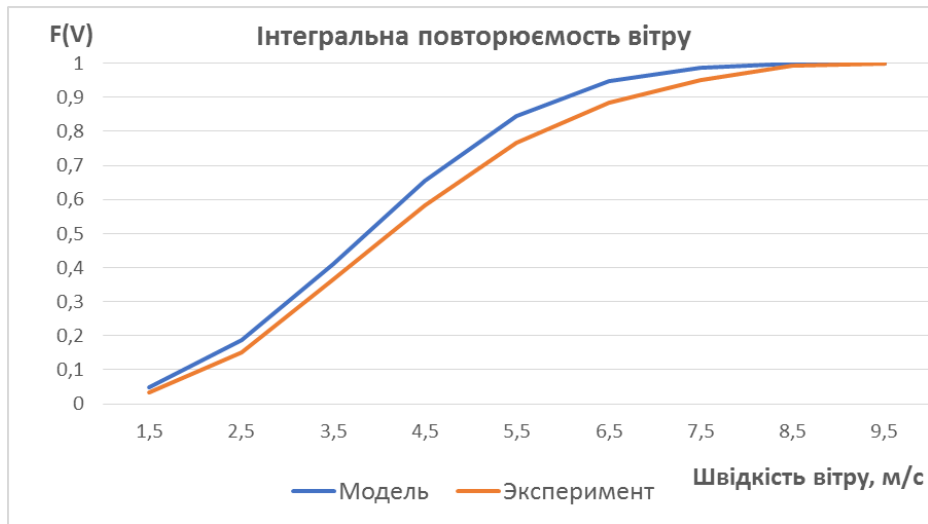

Рис. 5. Інтегральна повторюємость швидкості вітру.

Добову діаграму споживання електроенергії КСЕ представлено на рис. 6. З початку доби вмикається електродвигун для зарядки акумулятора тепла. Його потужність (4,5 кВт) перевищує потужність, що генерує у ці години ВУ, тому дефіцит потужності частково покривається за рахунок розряду АБ. З 7.00 до 8.00 відбувається нагів приміщення і акумулятор тепла розряджається з 75 °С до 50 °С. Далі, з 8.00 до 15.00 триває робочий процес опалювання – працює тепловий насос (електрична потужність - 2,5 кВт), при розрахунковій швидкості вітру потужність ВУ (1,75 кВт) нижча за потужність теплового насосу і дефіцит потужності також частково покривається за рахунок розряду АБ.

Рис. 6. Добова діаграма споживання електроенергії КСЕ.

На рис. 7 наведено добову діаграма заряду АБ при розрахунковій

швидкості вітру (5,37 м/с). Діаграму побудовано при умові, що зарядка повністю розрядженої АБ починається о 15.00. Але завдяки помірній середній швидкості вітру, при розрахункових режимах споживання електроенергії, максимальний заряд АБ за добу не перевищує 15 кВт·год.

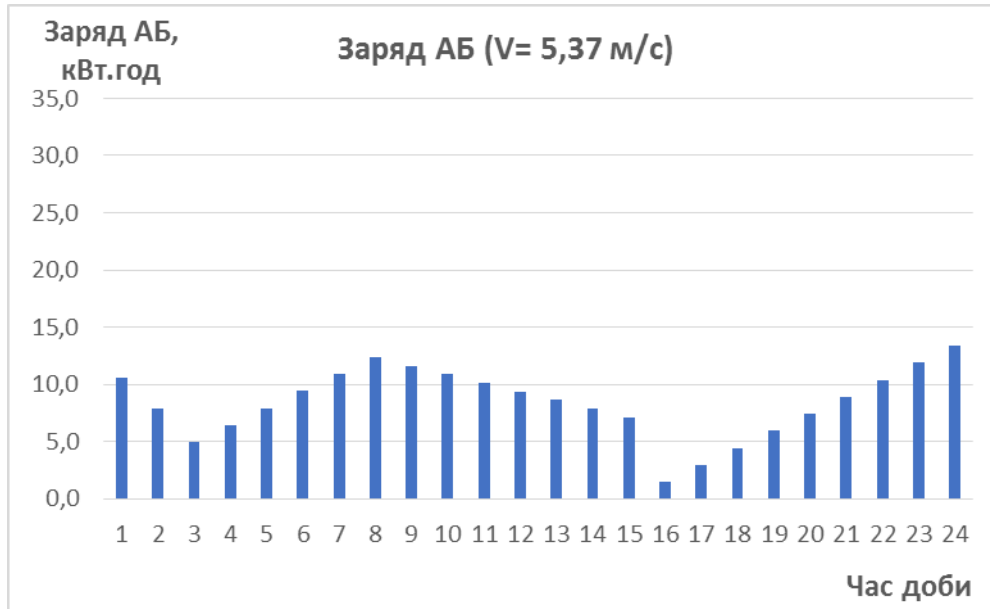

Рис. 7. Добова діаграма заряду АБ при розрахунковій швидкості вітру.

Висновки./Conclusions. Наведені результати моделювання режимів роботи комбінованої системи енергозабезпечення підтверджують можливість створення високоефективних автономних систем опалення на базі сучасних енергетичних технологій з використанням альтернативних джерел енергії та з урахуванням їх місцевого потенціалу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сокут Л.Д. Состояние и перспективы развития ветроэнергетики в мире и в Украине//Строительство и техногенная безопасность.2009.–№ 27 – С. 93-105.
2. Крапива Н. В., Баласанян Г. А. Математичне моделювання режиму переривчастого опалення будівлі. Dynamics of the development of world science. Abstracts of the 6th International scientific and practical conference. Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2020. Pp. 366-372.

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ МЕТОДІВ ОБРОБКИ ЗОБРАЖЕНЬ

Катаєва Євгенія Юрїївна

к.т.н.. доцент кафедри

програмного забезпечення автоматизованих систем

Бреус Богдан Володимирович

аспірант кафедри

програмного забезпечення автоматизованих систем

Черкаський державний технологічний університет

Вступ. В області обробки візуальної інформації виділяють три основних наукових напрямки: науковий напрям, що займається власне обробкою зображень; аналіз (розуміння) зображень; синтез зображень (машина графіка). Відповідно виділяють системи власне обробки зображень, системи аналізу (розуміння) зображень і системи синтезу зображень (машиною графіки). У першому випадку вирішуються завдання, в яких вхідні дані та результати обробки представляються в образотворчій формі. У другому випадку вхідні дані представляються в образотворчій формі, а результат обробки – в необразотворчій формі, наприклад, у вигляді текстового опису сцени. В останньому випадку вирішуються завдання синтезу зображень в їх образотворчої формі за деяким їх описом або алгоритмом побудови.

В якості основних операцій, що реалізуються в системах обробки візуальної інформації, можна виділити: відцифрування, кодування і стиснення, декодування і відновлення стиснених зображень, поліпшення якості та реставрацію зображень, сегментацію, аналіз зображень і складання їх описів, розуміння зображень, управління візуальною інформацією.

Метою наукової роботи є розробка інформаційної системи інтелектуальної обробки візуальної інформації.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні наукові та технічні задачі:

– системний аналіз методів обробки візуальної інформації та перспективи інтелектуальної обробки даних;

- дослідження мов моделювання та програмних засобів для створення інформаційної моделі;
- створення інформаційної системи інтелектуальної обробки візуальної інформації;
- дослідження реалізації розробленої інформаційної моделі для представлення зображень в оперативній пам'яті.

В рамках статті розглянемо деякі методи обробки візуальної інформації.

Матеріали і методи.

1. Операції математичної морфології

Результат порогового перетворення може містити шум. Для боротьби з цими проблемами застосовують операції математичної морфології. Кожна точка вихідного зображення розглядається з деяким оточенням. Форма і розмір цього оточення задаються структурним елементом, в найпростішому випадку це квадрат розміру 3×3 точки. Для обробки зображень застосовують дві основні операції – звуження і розширення, а також їх комбінації:

- звуження (Erode) – аналог логічного I , точка приймає значення 1 (білий) якщо всі точки в оточенні білі;
- розширення (Dilate) – аналог логічного $A \vee B$, точка приймає значення 1 (білий) якщо в оточенні є хоча б одна біла точка;
- закриття (closing) – послідовне виконання розширення і звуження;
- розкриття (opening) – послідовне виконання звуження і розширення.

2. Фільтри

Застосування фільтра до зображення – це зміна значення кожного пікселя в залежності від його оточення, розмір оточення – це параметр, який називають розміром фільтра.

Згортка – це наступне перетворення:

$$(f \cdot g)[m, n] = \sum_{k, l} f[m - k, n - l] \cdot g[k, l]$$

де f – зображення, g – ядро.

Беремо точку з оточенням, поелементно множимо цю матрицю на ядро,

результат підсумовується і записується як нове значення даної точки. Процедура повторюється для всіх точок зображення. Фільтри мають ряд корисних властивостей, наприклад, комбінації фільтрів, що застосовуються до зображення, комутативні і асоціативні. [2]

3. Виділення країв

Для аналізу зображень можна застосовувати методи роботи з контурами. Виділивши край і знайшовши контури зображення, відразу відкидається зайва інформація. Цей підхід має свої недоліки, наприклад, він чутливий до шуму, але іноді з його допомогою можна отримати хороший результат. [3]

Краї на зображенні – це області різкої зміни яскравості. Для виділення країв зазвичай використовується метод Canny. Цей метод виконує згортку зображення з ядром (похідна від фільтра Гауса), визначає градієнт яскравості та пов'язує отримані краї.

4. Кольорові простори

На відміну від чорно-білих зображень, точка кольорового зображення зазвичай кодується трьома параметрами, таким чином картинка представляється як три однотипні матриці. [4]

Параметри, які називають каналами зображення, можна вибирати різними способами. Найбільш відомий – RGB (червоний, зелений, синій), кожен з трьох параметрів RGB кодується одним байтом, від 0 до 255.

Крім RGB існують і інші способи кодування, наприклад, HSV (Hue, Saturation, Value) – тон, насиченість, яскравість.

Колірна модель HSV може виявитися більш зручною для обробки ніж RGB.

$$\log(R') = \log(I) - \log(L')$$

5. Лінійна корекція

Лінійна корекція (autolevels) – розтягнення значень яскравості точок на весь діапазон [0,255].

$$I := (I - \min(I)) \cdot \frac{255}{\max(I) - \min(I)}$$

Autolevels дозволяє поліпшити контрастність, цей метод не працює якщо на зображенні водночас присутні білі (255) і чорні (0) пікселі, в цьому випадку можна застосовувати нелінійну (gamma) корекцію.

6. Retinex - компенсація нерівномірного освітлення

Метод retinex – представляє картинку як наступну комбінацію:

$$I = R \cdot L$$

де R – вихідне зображення, L – освітлення.

Отримати карту (наближену) освітлення можна застосувавши фільтр Гауса (низькочастотну фільтрацію). [3]

$$L' = I * G$$

Очищене зображення відновлюється за наступною формулою.

$$\log(R') = \log(I) - \log(L')$$

Висновки Будь-яка форма обробки інформації, для якої вхідні дані представлені зображенням називається обробкою зображень. Обробка зображень може здійснюватися як для отримання зображення на виході, так і для отримання іншої інформації. Для обробки на комп'ютері зображення повинно бути дискретизоване і квантоване. Дискретизоване, а також квантоване зображення називається цифровим.

В областях графіки, де принципове значення має збереження чітких контурів, векторна графіка незамінна. Вона використовує всі переваги роздільної здатності будь-якого вивідного пристрою.

Системи, засновані на алгоритмах інтелектуального аналізу даних на даний момент, визначають характер, риси і особливості сучасних аналітичних систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Baeck T. Self-adaptation / T. Baeck // Handbook of Evolutionary Computation. – Bristol: Institute of Physics Publishing; New York: Oxford University Press, 2017. – C7.1:1-15.
- 2 Belousov A.A. Applying wavelets and evolutionary algorithms to automatic image enhancement / A.A. Belousov, D.V. Sidorov, V.G. Spitsyn // XIII International Symposium "Atmospheric and Ocean Optics. Atmospheric Physics", Tomsk, July 2-6, 2016. – P. 104.
- 3 Baeck T. An overview of parameter control methods by self- adaptation in evolutionary algorithms / T. Baeck // Fund. Inform. – 2018. –Vol. 35, no. 1-4. – P. 51-66.
- 4 Hinterding R. Gaussian mutation and self-adaptation in numeric genetic algorithms / R. Hinterding // IEEE International Conference on Evolutionary Computation. – IEEE Press, 2015. – P. 384-389.

ЗАХИСТ КАНАЛУ ПЕРЕДАЧІ ДАНИХ В ПРОГРАМНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ З КЛІЄНТ-СЕРВЕРНОЮ АРХІТЕКТУРОЮ

Крикунов Дмитро Євгенійович

Аспірант

Черкаський державний технологічний університет

м. Черкаси, Україна

Вступ./Introduction. Захист каналу передачі даних являється одним із пріоритетних завдань не тільки в області захисту програмного забезпечення від модифікації програмного коду, а й в усій області інформаційних технологій. Це пов'язано з тим, що сучасні програми, з архітектурою клієнт-сервер, потребують передачі конфіденційної інформації. Проблема захисту каналу передачі даних є актуальною, тому що за допомогою реверс інжинірингу можна відправляти на сервер фальшиві пакети, та шукати й використовувати знайдені помилки на стороні серверу, які можуть бути використані зловмисниками у свою користь, а також знаючи структуру посилання даних на сервер зловмисники можуть провести DDoS атаку на сервер, яка приведе до збою роботи останнього.

До програмного забезпечення, яке необхідно захищати, підпадають усі програми з клієнт-серверною архітектурою, а саме ігрові модулі, картографічні програми, операційні системи тощо.

Ціль роботи./Aim. Враховуючи актуальність теми, ціллю дослідження є огляд, аналіз та пошук переваг та недоліків попередніх досліджень, а також пошук методів вирішення виявлених недоліків.

Матеріали й методи./Materials and methods. До матеріалів дослідження відносяться наукові роботи у сфері захисту програмного забезпечення, а саме безпека каналів передачі даних у віртуальних приватних мережах [1], Організація захищеного каналу передачі інформації [2], дослідження питань вдосконалення систем захисту від ddos-атак на основі комплексного аналізу сучасних механізмів протидії [3].

В ході спостереження та дослідження використані емпіричні методи.

Результати й обговорення./Results and discussion. В результаті аналізу попередніх досліджень та пошуку недоліків було зроблено наступні висновки. Аналіз існуючих методів захисту показав, що всі вони мають як переваги, так і недоліки й на даний час немає методу який би повністю захищав дані від зловмисників на стороні клієнта, оскільки за допомогою реверс інжинірингу можливо розібрати клієнтську частину програми й визначити за допомогою якого алгоритму шифруються й дешифруються серверні повідомлення.

Після обговорення аналізу попередніх досліджень було прийняте рішення продовжити роботу у цьому напрямку, задля досягнення максимального захисту й протидії викрадення даних, які передаються з сервера до клієнта.

Висновки. Був проведений аналіз попередніх досліджень за результатами якого був визначений вектор в якому потрібно рухатись для вирішення знайдених недоліків, й отримання результатів, які будуть відповідати сучасним потребам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Запечников С. В. (2009) Безпека каналів передачі даних у віртуальних приватних мережах. Безпека інформаційних технологій. Вилучено з: <https://bit.mephi.ru/index.php/bit/article/view/852>
2. Шудрова К. Е., Почкаенко В. Ю. (2012) Організація захищеного каналу передачі інформації. Cyberleninka. Вилучено з: <https://cyberleninka.ru/article/n/organizatsiya-zaschischennogo-kanala-peredachi-informatsii>
3. Бачманов Д. А., Очерedyкo А. Р., Путятo М. М., Макарян А. С. (2021) Дослідження питань вдосконалення систем захисту від ddos-атак на основі комплексного аналізу сучасних механізмів протидії. Cyberleninka. Вилучено з: <https://cyberleninka.ru/article/n/issledovanie-voprosov-sovershenstvovaniya-sistem-zaschity-ot-ddos-atak-na-osnove-kompleksnogo-analiza-sovremennyh-mehanizmov>

БАГАТОКРИТЕРІАЛЬНА ОЦІНКА МЕТОДІВ ЗНЕШКОДЖЕННЯ МУНІЦИПАЛЬНИХ ВІДХОДІВ

Крот Ольга Петрівна,

докт. техн. наук, доцент

Косенко Наталія Олексіївна,

канд. техн. наук, доцент

Левашова Юлія Станіславівна,

канд. техн. наук, доцент

Лебедева Олена Сергіївна,

канд. техн. наук

Харківський національний університет

будівництва та архітектури

м. Харків, Україна

Вступ Щорічно кожен українець генерує до 500 кг сміття на рік, при цьому переробляють лише 3-5% від загальної кількості побутових відходів.

Європейське законодавство в системі поводження з відходами виділяє такі пріоритетні напрямки: запобігання утворенню відходів; повторне використання; відновлення енергії з відходів; біологічна обробка з отриманням енергоносіїв; видалення на звалище. Повторне використання відходів означає, що відходи будуть використовуватися в якості заміни іншого матеріалу. Переробка матеріалів знижує вплив на навколишнє середовище, економлячи енергію і природні ресурси. Біологічна обробка закриває екологічний цикл органічних речовин і повертає поживні речовини в ґрунт. Харчові відходи обробляються шляхом анаеробного розщеплення (обробка без доступу кисню) або компостуванням (розкладання органічних речовин з доступом кисню за участю ґрунтових бактерій). Після анаеробного процесу утворюється біогаз, який можна використовувати в якості палива для транспортних засобів або для систем опалення будинків [1]. Компост - це кондиціонер ґрунту, який можна використовувати в садах, парках і при озелененні. Спалювання відходів - це метод утилізації відходів, при якому високі температури використовуються для достатнього окислення горючих компонентів у відходах. У порівнянні з

полігонами і компостуванням, спалювання більш ефективно при роботі з муніципальними відходами через декілька переваг, таких як заняття порівняно невеликого простору, зменшення обсягу відходів і вироблення електроенергії [2, 3]. Незважаючи на яскраві перспективи щодо індустрії спалювання відходів, деякі проблеми, такі як неправильне розташування, відсутність оцінок впливу на навколишнє середовище (ОВНС) та надмірне виробництво летючого попелу, стали результатом низького розвитку проєктів зі спалювання відходів в Україні. Отже, необхідно забезпечити, щоб процес спалювання відходів був нешкідливий для навколишнього середовища і здоров'я населення.

Мета роботи Це дослідження є унікальним як для предмета дослідження, так і для його методів. Перш за все, дослідження зосереджено на портовому місті, яке є ключовим містом на півдні України і є представницьким містом. По-друге, відповідно до літературного аналізу різних методів знешкодження побутових відходів запропоновано багатокритеріальне дослідження. Використовуючи модель оцінки, дослідження аналізує умови будівництва цих установок з точки зору економіки, суспільства, громадського здоров'я та навколишнього середовища. На основі запропонованого дослідження розкриваються сильні і слабкі сторони утилізації побутових відходів.

Матеріали та методи Кожен тип установки термічного знешкодження відходів має свої специфічні особливості і вимагає урахування конкретного критерію прийняття рішень. Якщо розглядати конкретний тип установки в різних регіонах і, навіть, в різних країнах можуть застосовуватись різні критерії. Ці критерії вибирають в залежності від конкретного тематичного дослідження або для розв'язання проблеми поводження з конкретним типом відходів [4]. Або деякі автори [5] демонструють використання багатокритеріального інструменту прийняття рішень для вибору найкращого сценарію управління муніципальними твердими відходами з різних альтернатив на прикладі конкретної країни. Може застосовуватись багатокритеріальний аналіз рішень для розв'язання проблем розміщення підприємств по спалюванню відходів з урахуванням доступності споживачів теплової

(електричної) енергії [6].

Результати дослідження [7] підтверджують, що підходи до прийняття рішень можуть допомогти особам, які приймають рішення, та зацікавленим сторонам у вирішенні деяких проблем в ситуаціях невизначеності при прийнятті рішень в галузі навколишнього середовища та енергетики.

Багатокритеріальний аналіз у сфері поводження з відходами, а особливо термічного знешкодження, в Україні поки ще практично не використовується, незважаючи на його переваги. Таким чином, за допомогою цієї роботи міська влада і менеджери відходів можуть бути проінформовані про можливості таких підходів, їх переваги та недоліки у порівнянні з іншими доступними альтернативами, щоб отримати підтримку у виборі оптимальної технології термічного знешкодження відходів. Методи багатокритеріального прийняття рішень є корисними інструментами, що допоможуть зацікавленим сторонам зробити процес прийняття рішень надійним. Це систематична і математично стандартизована процедура для вирішення проблем, на практиці - оптимальний компроміс.

Результати та обговорення Процедура експертного оцінювання ретельно підготовлена і організована в системному плані. На першому етапі, вивчивши доступну інформацію, необхідно всебічно охарактеризувати проблему, виявити зацікавлені сторони, що впливають на результат її вирішення, а також ті об'єкти, які будуть відчувати вплив з боку планованої діяльності. Необхідно виконати також аналіз цілей, які переслідуються в зв'язку з рішенням поставленої проблеми. Ця робота, втім, як і наступна, за винятком проставляння власне експертних оцінок в матрицях парних порівнянь, здійснюється групою системних фахівців.

У цьому дослідженні ефективність роботи п'яти альтернатив обробки відходів (п'ять варіантів печей) оцінювалась за 8 критеріями [8, 9].

Етапи застосування методу аналізу ієрархій були такими. Попереднє ранжування критеріїв, в результаті якого вони розташовуються в порядку зменшення важливості (значущості). Попарне порівняння критеріїв за

важливістю за дев'ятибальною шкалою зі складанням відповідної матриці (таблиці) розміру ($n \times n$). Система парних відомостей призводить до результату, який може бути представлений у вигляді обернено симетричної матриці. Елементом матриці $a(i, j)$ є інтенсивність прояву елемента ієрархії i відносно елемента ієрархії j , що оцінюється за шкалою інтенсивності від 1 до 9. При проведенні попарних порівнянь в основному ставляться наступні питання при порівнянні основного обладнання для термічного знешкодження: який з них важливіше або має більший вплив; який з них більш ймовірний; який з них має більшу перевагу.

В результаті формується матриця парних порівнянь A порядку n . В процесі заповнення матриці якщо елемент i важливіше елемента j , то клітина (i, j) , відповідна рядку i і стовпцю j , заповнюється цілим числом, а клітина (j, i) , відповідна рядку j і одну i , заповнюється зворотним числом (дробом).

Щоб обчислити власні вектори згідно з методикою перемножували елементи у кожному рядку і видобували корінь n -го ступеня, де n - число елементів. Отриманий таким чином стовпець чисел нормалізувався діленням кожного числа на суму всіх чисел. Інший спосіб полягає в нормалізації елементів кожного стовпця матриці і потім в усередненні кожного рядка. Таким чином, мали можливість визначати не тільки порядок пріоритетів кожного окремого елемента, але і величину його пріоритетності.

Ранжування елементів, які аналізуються з використанням матриці парних порівнянь, здійснюється на основі обчислення головного власного вектора даної матриці. Головний власний вектор визначається рівністю $AW = \lambda_{max} W$, де λ_{max} – максимальне власне значення матриці A .

Індекс узгодженості (позначимо його "ІС") в кожній матриці і для всієї ієрархії може бути розрахований таким чином. Спочатку підсумовується кожен стовпець суджень, потім сума першого стовпця помножується на величину першої компоненти нормалізованого вектора пріоритетів, сума другого стовпця – на другу компоненту і т.д. Потім отримані числа підсумовуються. Таким чином можна отримати величину, що позначається λ_{max} . Для індексу

узгодженості маємо $IC = (\lambda_{max} - n) / (n - 1)$, де n - число порівнюваних елементів. Для оберненосиметричної матриці завжди $\lambda_{max} \geq n$.

Загальні умови для усіх варіантів печей для спалювання відходів такі: мінімальна температура згоряння 850 °С; мінімальний час перебування димових газів дві секунди після останньої подачі повітря для спалювання; оптимальний вміст кисню (~ нижче 6%); вміст окису вуглецю в димових газах є ключовим показником якості згоряння; димові гази очищуються за допомогою складної багатоступінчастої системи очищення.

Розкладання на складові задачі в ієрархію представлено на рис. 1. Для спалювання відходів використовується декілька типів обладнання: спалювання в обертових печах – S_1 , термічна обробка з використанням піролізу – S_2 , спалювання в топках з колосниковими решітками – S_3 , спалювання в цементних печах – S_4 , спалювання в киплячому шарі – S_5 . Варіанти, які підлягають багатокритеріальному аналізу:

$$S = \{S_1, S_2, S_3, S_4, S_5\}.$$

Вектор глобальних пріоритетів:

$$P_g = \begin{pmatrix} P_{g1} \\ P_{g2} \\ P_{g3} \\ P_{g4} \\ P_{g5} \end{pmatrix} \begin{matrix} S_1 & \text{Спалювання в барабанних печах} \\ S_2 & \text{Термічна переробка з використанням процесів піролізу і газифікації} \\ S_3 & \text{Спалювання на механічних колосникових решітках в шарових топках} \\ S_4 & \text{Спалювання в металургійних або цементних печах} \\ S_5 & \text{Спалювання в киплячому шарі} \end{matrix}$$

Найбільше значення глобального пріоритету визначає найкращий варіант вибору згідно методом багатокритеріальної оцінки.

Інтерпретація результатів аналізу може бути реалізована у формі пелюсткової діаграми, яка значно спрощує можливість вибору.

Висновки На сьогодні немає однозначного і універсального методу для вибору технології термічного знешкодження відходів. Існує багато європейських методик по системі управління муніципальними відходами, які спираються на аналіз альтернатив по виділенню відходів (компостування,

захоронення, утилізація, спалювання), або на аналіз варіантів розташування сміттєспалювальних підприємств. Створено систему та розроблено методику експертних оцінок для вибору основного обладнання термічного знешкодження відходів за умови отримання енергії з відходів. Для цього був застосований нечіткий багатокритеріальний аналіз варіантів з використанням парних порівнянь.

Рис. 1. Ієрархія оптимізаційної задачі термічного знешкодження відходів

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- [1]. Zhelykh V., Furdas Y., Dzeryn O. Theoretical and experimental investigations of thermal conditions of household biogas plant. Selected Scientific Papers-Journal of Civil Engineering. 2016. Vol. 11, Is. 1. P. 7-14.
- [2]. Changkook R., Shin D. Combined Heat and Power from Municipal Solid Waste: Current Status and Issues in South Korea. *Energies*, 2013, Vol. 6. P.45-57.
- [3]. Krot O., Vinnichenko V. The use of heat from the incineration of municipal solid waste for processing of phosphogypsum. International Journal of Engineering & Technology. 2018. №7 (4.3) P. 344-349.
- [4]. Achilles C. The use of multi-criteria decision analysis to tackle waste management problems: a literature review. *Waste Management & Research*. 2013. № 31(2). P. 115-129.
- [5]. Vučijaka B., Midžić S., Kurtagić I. Multicriteria decision making in selecting best solid waste management scenario: a municipal case study from Bosnia and Herzegovina. *Journal of Cleaner Production*. 2016. Vol. 130. P. 166-174.
- [6]. Tavares G., Zsigraiová Z., Semiao V. Multi-criteria GIS-based siting of an incineration plant for municipal solid waste. *Waste Management*. 2011. №. 31(9-10). P. 1960-1972.
- [7]. Mardani A., Kazimieras E., Khalifah Z., Zakuan N., Jusoh A.. A review of multi-criteria decision-making applications to solve energy management problems: Two decades from 1995 to 2015. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. 2017. Vol. 71. P. 216-256.
- [8]. Крот, О.П. (2017) Оптимизация процессов термического обезвреживания муниципальных отходов. *Вісник Херсонського національного технічного університету*, №1/60. С. 25-31.
- [9]. Крот, О.П. (2017) Многокритериальный подход к выбору способа утилизации муниципальных отходов с возможностью получения энергии. *Экология и промышленность*, № 3-4. С. 153-156.

БУДІВЕЛЬНІ МАТЕРІАЛИ

Коверніченко Леонід Миколайович

к.т.н., доцент

Криворізький національний університет,

Кривий Ріг, вул. Матусевича 11

м. Кривий Ріг, Україна

Сизий Богдан Сергійович

Курсант

Відокремлений структурний підрозділ

Криворізький фаховий коледж

Національного авіаційного університету

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ./Introduction. Будівельні матеріали досліджують різноманітними методами. При дослідженні якісних показників компонентів, нових складів, технологічних удосконалень і т. п. Може бути застосована єдина методична основа. Вона полягає в тому, що досліджувані явища і характеристики порівнюють у відповідних умовах. Часто ці порівняння робляють при рівних, а не відповідних умовах, наприклад при рівній міцності, рівному фазовому складі, однакових технологічних операціях, що дорівнює витраті компонента і т.п. Тим часом таке порівняння правомірно тільки в окремому випадку. Не можна, наприклад, без урахування структурних особливостей робити висновки про ідентичність якості двох матеріалів, що володіють однаковою міцністю або іншими однаковими властивостями.

Мета роботи./Aim. Метод вирішення такого завдання з позицій загальної теорії, полягає в тому, що порівнюються властивості в'язучих речовин при їх оптимальних структурах. І тому якщо серед порівнюваних речовин було знайдено в'язуче з найкращими показниками якості, то по закону обов'язкової відповідності властивостей воно буде найкращим і у виробі при прийнятих технологічних умовах і режимах. Отримані відомості про показники властивостей служать, крім того, вихідними даними при подальшому проектуванні оптимального складу, який повністю задовольняє заданим

технічним вимогам. Якщо в ході вивчення виявиться, що в'язуча речовина має властивості, показники яких гірше необхідних, наприклад міцність в'язучого оптимальної структури нижче необхідної міцності, то цей метод вирішення допомагає встановити неспроможність спроб створення на його основі заповнювача необхідної якості. Буде потрібно проведення додаткових досліджень щодо підвищення якості вихідної в'язучої речовини.

З цією метою вишукують доступні і прямі методи поліпшення властивостей в'язучого введенням додаткових речовин, зміною режиму твердіння (що має знайти повне відображення у майбутній технології виробництва); попередньою обробкою в'язучого або його окремих інгредієнтів і т.п. ; вишукують методи опосередкованого впливу на якісні показники в'язучого при виготовленні за рахунок застосування активних наповнювачів, здатних компенсувати і підняти недостатній показник в'язучої частини (наприклад, межа міцності при розтягуванні за рахунок введення армуючого заповнювача).

Матеріали і методи./Materials and methods.Метод оцінки в'язучої речовини як мікродисперсний, зручний не тільки тому, що одержувані характеристики можуть бути використані в якості розрахункових, при визначенні тих же характеристик на його основі, а й тому, що вони фіксують гранично можливі значення показників якості.

Вибір і порівняння наповнювачів здійснюють шляхом аналізу експериментальних даних, отриманих при випробуванні з одним і тим же в'язучим, але при різних заповнювачах. Щоб виключити зайві невідомі, нерідко порівняння здійснюють при однорідному в'язучому, наприклад з одним і тим же фазовим ставленням (водоцементним, бітумомінеральним і т.д.). До застосування рекомендують ті наповнювачі, які забезпечують при прийнятих умовах кращі показники властивостей. З позицій загальної теорії такий метод оцінки якості наповнювачів потребує низки уточнень. По-перше, необхідно поліпшити заповнювач за допомогою різних можливих прийомів - фракціонування, промивання, подрібнення, складання щільної суміші,

распушки, просушування і т.п. Порівняння якості наповнювачів доцільно проводити в станах їх повної підготовленості і з урахуванням економічних витрат на підготовку. По-друге, необхідно оцінити якість підготовленого заповнювача за допомогою прийнятої в'язучої речовини. З цією метою виготовляють два склади при довільних фазових співвідношеннях в'язучого, але обов'язково з отриманням оптимальних структур.

Результати та обговорення./Results and discussion. Після їх випробування, властивостей (міцності та ін.) визначають показник ступеня n в рівнянні виду $y=a/x^n$. Ознакою більш високої якості заповнювача є знижена величина показника ступеня. По-третє, необхідно спробувати додатково активізувати прийнятий заповнювач і спонукати до зниження структурного показника ступеня n за допомогою добавок, прогріву і т.п. По-четверте, доцільно спробувати збільшити вміст дрібної фракції в заповнювачі в міру збільшення фазового відношення в'язучого. Цим заходом іноді досягається зниження показника ступеня n без додаткових засобів активації заповнювача, наприклад шляхом збільшення вмісту піску в щебені при збільшенні водоцементного відношення в цементному бетоні.

Методичні основи теорії полягають також в тому, що за допомогою методу проектування видається необмежена кількість оптимальних складів. Однак, на заключній стадії проектування з багатьох оптимальних вибирають тільки один, або кілька раціональних складів, які найбільш повно відповідають конкретним технологічним умовам, заданим показниками якості та економічної ефективності. Порівняння оптимальних складів між собою при виборі раціонального здійснюють за розрахунковими формулами і графіками-номограмами, що дозволяє без великих експериментальним досліджень порівнювати між собою основні характеристики при оптимальних структурах. У цьому порівнянні різних складів, які відповідають необхідним технічним вимогам, можна виходити з зміни щільності суміші, різних методів активації наповнювачів, різних способів технологічної обробки суміші і моноліту на окремих стадіях її виготовлення і т.д. При цьому не потрібно великих затрат

часу на лабораторні дослідження особливо, якщо були визначені допоміжні характеристики в'язучої речовини при оптимальній його структурі, функціональні показники ступеня в рівняннях міцності, деформативності і ін. До виявлення раціональних оптимальних складів залучаються економічні розрахунки варіантів. При відпрацюванні нової технології важливо переконатися в повноті дослідження потенційних можливостей кожної операції. Останнє проявляється в швидкості протікання процесів структуроутворення. Практично ефективність впровадження удосконалень в технології контролюється за швидкістю, характером і розмірами зміни показників властивостей оптимальних структур, а при необхідності-також в'язучої речовини, наповнювачів і суміші за допомогою стандартних і нестандартних методів. При порівняннях величини колишніх і нових показників при оптимальних структурах важливо орієнтуватися на створення їх експериментальних значень. Загальна теорія виступає тут як методична основа для порівняльного вивчення ступеня оптимальності технологій, особливо поки не існує критеріїв оптимізації технологій.

Висновки./Conclusions. Таким чином, пошук нових шляхів вдосконалення технології спирається на закони оптимальних структур і їх якісні показники, так само як оптимальна структура завжди повністю залежить від технологічних параметрів.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ КОЭФФИЦИЕНТОВ ДЕМПФИРОВАНИЯ ТОПЛИВА В ПРЯМОУГОЛЬНЫХ КРЫЛЬЕВЫХ ТОПЛИВНЫХ БАКАХ САМОЛЕТА

Комаров Владимир Александрович

к.т.н., Заслуженный изобретатель Украины

Сащук Святослав Иванович

начальник научно-исследовательского отдела

Центральный научно-исследовательский институт

вооружения и военной техники Вооруженных Сил Украины

г. Киев, Украина

Кузнецов Владлен Александрович

начальник научно-технического комплекса измерений

Государственный научно-исследовательский институт

испытаний и сертификации вооружения и военной техники

Министерства обороны Украины

г. Чернигов, Украина

Введение./Introduction. Расчетными нагрузками некоторых элементов крыла самолета являются динамические нагрузки от колебаний топлива в баках. Последние определяются динамическими нагрузками системы «бак-жидкость», в том числе и характеристики демпфирования.

Динамические и частотные характеристики летательного аппарата (ЛА) зависят от ряда параметров: массы, массы топлива в баках, моментов инерции, аэродинамических коэффициентов и повреждаемости конструкции – объекта испытаний. Эти параметры являются исходными для составления дифференциальных уравнений, описывающих динамические и частотные характеристики объекта испытаний, в частности, крыла, имеющего встроенные топливные баки, в функции времени.

Цель работы./Aim. Поэтому необходимо рассматривать колебания крыла со встроенными топливными баками как динамическую систему тонкостенных оболочек, содержащих жидкий наполнитель, имеющий свободную поверхность, которая имеет жесткое консольное закрепление со свободно колеблющейся законцовкой.

Материалы и методы./Materials and methods. Рассматриваются оболочки, имеющие коробчатую форму со стенками, расположенными перпендикулярно основанию, для которых обосновывается возможность изучения форм колебаний с числом волн в продольном и поперечном направлении относительно продольной оси бака. Примером такого конструктивного выполнения оболочек для жидкого наполнителя являются крыльевые топливные баки самолета штурмовика типа Су-25 (см. рис. 1).

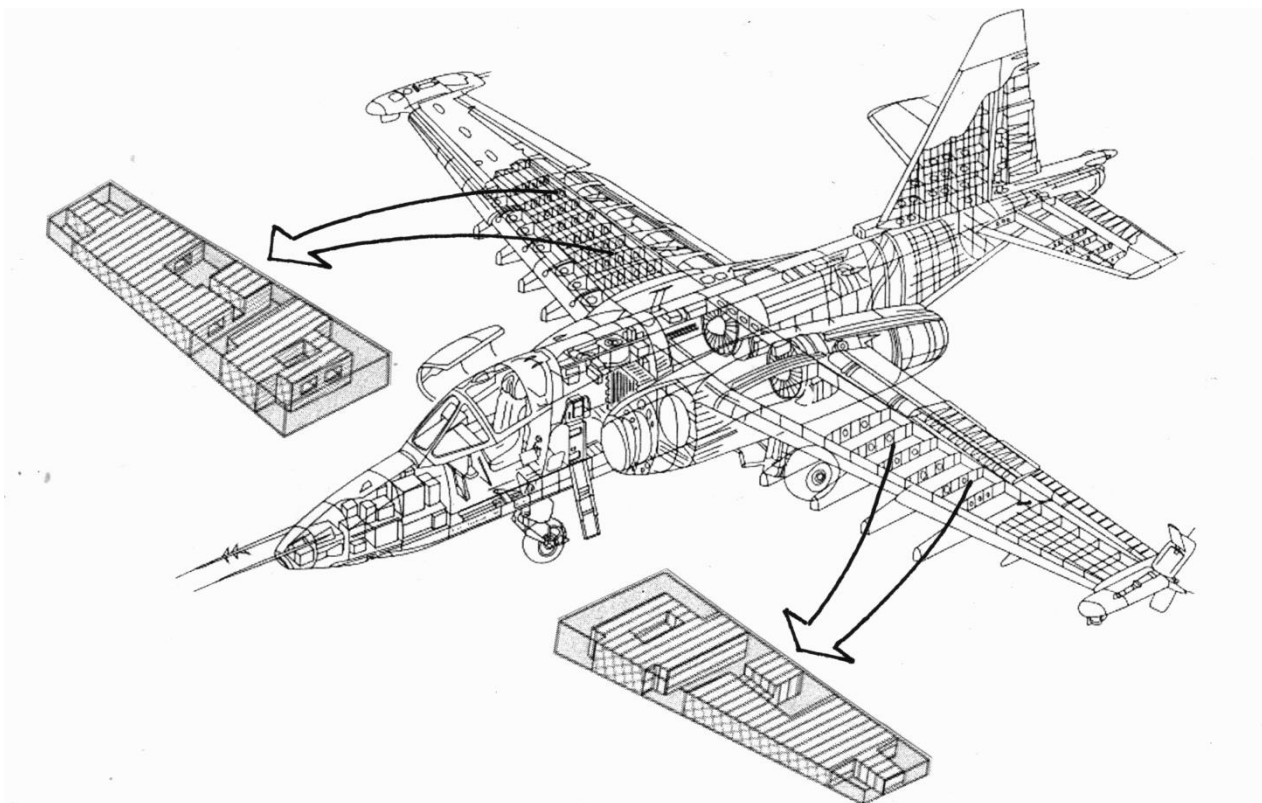

Рис. 1. Размещение топливных баков в крыле самолета типа Су-25

Эти формы играют фундаментальную роль при решении задач динамики консольно закрепленных объектов, конструкция которых включает тонкостенные оболочки с жидкостью в сочетании с элементами типа упругих стержней.

В такой динамической системе картина колебаний значительно сложнее, так как за счет нелинейности колебаний жидкости при больших амплитудах и явлений параметрического резонанса при колебаниях оболочки, имеющую коробчатую форму, в направлениях продольной оси (которая совпадает с продольной осью консольно закрепленной конструкции – крыла самолета),

помимо основных (осесимметричных) форм колебаний, могут возбуждаться и высшие гармоники с числом волн больше единицы.

Эти волны создают существенные по величине паразитные обратные связи, которые приводят к динамической неустойчивости консольно закрепленных объектов, конструкция которых включает тонкостенные оболочки с жидкостью. При этом надо рассматривать отдельно каждую из форм колебаний консольно закрепленных объектов – изгибную и крутильную. Эти динамические системы будут, естественно, различными при описании изгибных (в вертикальной плоскости относительно хорды крыла) и крутильных колебаний (относительно либо оси жесткости крыла, либо продольной оси крыла).

Учет вязкости жидкости, благодаря которой появляется демпфирование колебаний консольно закрепленных объектов, приводит к чрезвычайно сложным задачам гидродинамики, точное решение которых в настоящее время невозможно. Однако, когда стенки баков гладкие (такими можно считать стенки топливных отсеков крыла тяжелого военно-транспортного самолета), коэффициенты демпфирования можно определить приближенно, если известно решение соответствующей задачи о движении идеальной жидкости.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Таким образом, для решения задачи определения коэффициентов демпфирования жидкости в крыльевых топливных баках самолета, рассматривается упругая тонкостенная оболочка балочного типа, частично заполненная жидкостью, центр масс (Ц.М.) которой находится на некотором удалении L от места заделки и на некотором удалении L_1 от законцовки балки, при этом жидкость в баке будет находиться в поле массовых сил, отвечающем состоянию покоя или некоторого возмущенного движения. Для упрощения расчетов движение жидкости при колебаниях конструкции балочного типа принимается за безвихревое, диссипативной энергией колебаний стенок бака пренебрегаем, саму жидкость считаем идеальной и несжимаемой, а возмущенное движение считаем таким, что носит характер малых колебаний (с амплитудой «А» колебаний законцовки

крыла не более толщины профиля крыла, в районе расположения топливного бака). Рассматривается бак, имеющий форму прямоугольного параллелепипеда (см. рис. 2), закрепленный на упругой тонкостенной оболочке балочного типа (рис. 3).

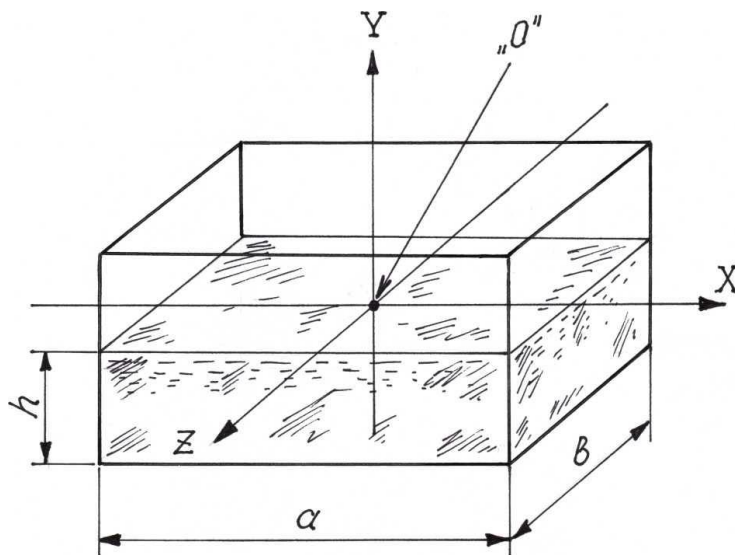

Рис. 2. Схема топливного бака (частично заполненного топливом)

Стороны основания бака равны, соответственно, a и b . Бак наполнен жидкостью (топливом) до высоты h (см. рис. 2-3). Система координат X, Y, Z связана с баком, причем начало совмещено с геометрическим центром (позиция «O» - см. рис. 2-3) объема жидкости, а оси координат X, Y, Z параллельны ребрам бака.

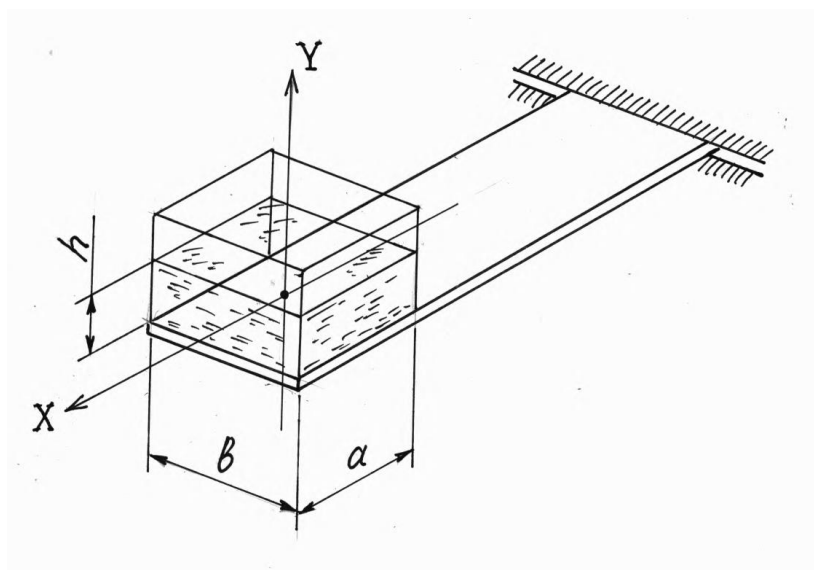
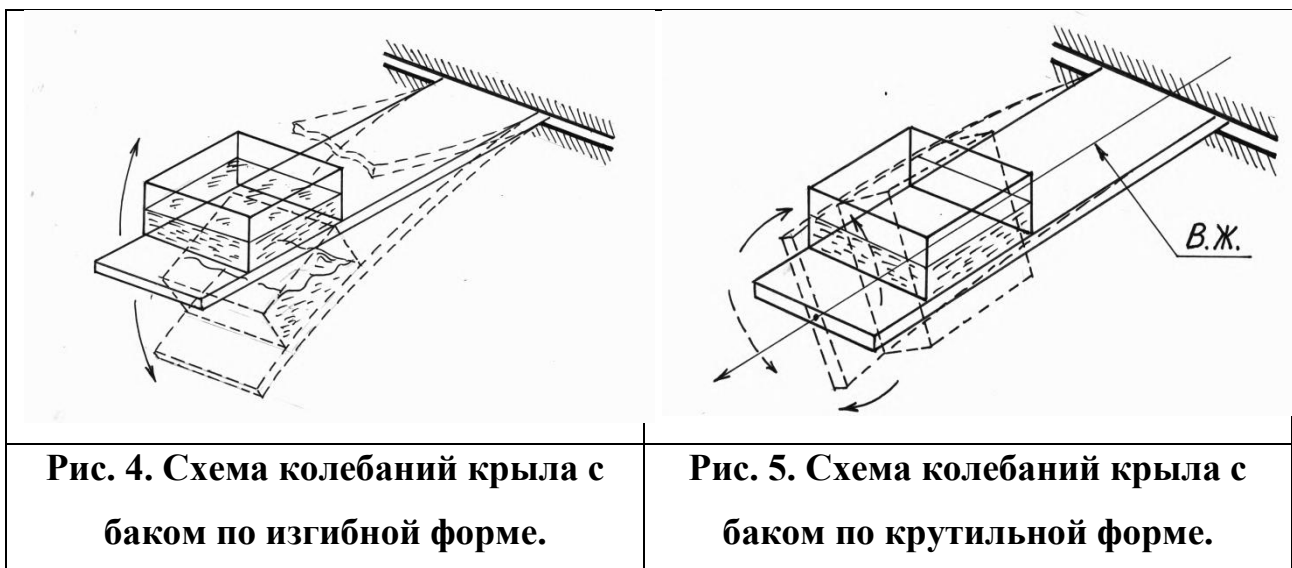

Рис. 3. Схема размещения макета топливного бака на упругой тонкостенной оболочке балочного типа, имитирующей крыло

Процесс расчета (определения) коэффициентов демпфирования жидкости в крыльевых топливных баках самолета проводится на основе экспериментальных исследований, когда упругая тонкостенная оболочка балочного типа, с закрепленным на ней баком с жидкостью, колеблется с частотой f собственных колебаний (по изгибной - рис. 4 и крутильной - рис. 5 формам относительно оси жесткости "ВЖ"). При этом обобщенные коэффициенты демпфирования будут полностью характеризовать динамические свойства системы.

Так как искомые коэффициенты демпфирования не могут быть непосредственно измерены, то экспериментально обычно определяются собственные частоты и собственные формы колебаний – основные динамические характеристики конструкции. Если собственная частота f и форма колебаний для какого-нибудь тона определены и задано распределение массы конструкции, то легко вычисляется обобщенная масса и обобщенная жесткость конструкции.

Таким образом, основные динамические характеристики по существу дают эквивалентную информацию и могут быть непосредственно определены при динамических испытаниях.

Известны два пути экспериментального определения основных динамических характеристик.

Первый путь – задание испытываемой конструкции вынужденных

колебаний посредством приложения соответствующих гармонических сил и использования в качестве исходного материала тех или иных экспериментальных частотных характеристик.

Второй путь – возбуждение тем или иным способом свободных (собственных) колебаний конструкции и их анализе, на основании которого получают искомые динамические характеристики.

При использовании метода возбуждения колебаний конструкции с собственной частотой (резонансный метод), конструкция возбуждается гармонической силой и измеряются частоты f колебаний конструкции в целом и амплитуды «А» колебаний в различных точках конструкции в зависимости от частоты. На основании полученных данных строятся амплитудные и частотные характеристики (или резонансные кривые). Различие состоит лишь в том, что для построения амплитудных характеристик необходимо дополнительно измерять величину возбуждающей силы, тогда как для построения резонансных кривых достаточно измерить амплитуды колебаний при постоянной возбуждающей силе. Частоту собственных колебаний измеряют непосредственно электронно-счетным частотомером.

Для упрощенного метода анализа предполагается, что динамическая система ведет себя как система с одной степенью свободы и для нее искомые динамические характеристики, собственные частоты, формы колебаний и коэффициенты демпфирования определяются как для системы с одной степенью свободы.

Основная трудность при определении собственных частот f колебаний резонансным методом состоит в том, что резонансные пики не совпадают с собственными частотами, а в той или иной степени смещены. Это смещение обусловлено влиянием диссипативных сил колеблющейся в баках жидкости. Поэтому принимается условие, что диссипативные силы соответствуют вязкому демпфированию. Демпфирование колебаний определяется рассеиванием энергии в пограничном слое и является практически линейным.

При сделанных выше допущениях динамические свойства исследуемой

конструкции в заданном частотном диапазоне описываются системой линейных дифференциальных уравнений с постоянными коэффициентами. Рассеяние энергии при колебаниях конструкции с отсеками, частично заполненными жидкостью, учтено по гипотезе вязкого трения. При указанном выборе числа степеней свободы линейная модель позволит с высокой точностью воспроизвести динамические свойства реальной конструкции крыла самолета в ограниченном частотном диапазоне и форм колебаний.

Выводы./Conclusions. Полученные результаты и выводы свидетельствуют о достаточной правомерности данного подхода к решению задач о демпфировании колебаний топлива в крыльевых баках самолета.

ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ ЗМАЩУВАЛЬНОЇ ПЛІВКИ В НЕСТАЦІОНАРНИХ УМОВАХ МАЩЕННЯ

Косенко Максим Ігоревич,

аспірант

Національний транспортний університет

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Поліфункціональність експлуатаційних властивостей мастильного матеріалу свідчить про значний вплив на довговічність та працездатність контактних пар. Близько 30% загальної виробленої енергії витрачається на тертя, а вдосконалення мастильного матеріалу та покращення ефективності мастила дозволяє знизити енергетичні витрати на 45% [1].

Зміни енергетичного балансу в триботехнічному контакті за рахунок екзотермічних реакцій та сорбційних процесів на межі метал – мастильний матеріал, що призводять до утворення граничних модифікованих шарів на активованій поверхні металу – це головні фактори, що визначають кінетику тертя та зношування [2].

Нестаціонарні умови експлуатації механізмів підвищують рівень дисипації енергії та властивості металу та компонентів оливи. Триботехнічні характеристики мастильного матеріалу в цих умовах слід розглядати з позиції зміни її реологічних характеристик при структуризації граничних шарів унаслідок полімеризації активності вуглеводневих молекул і радикалів [3п].

Мета роботи./ Purpose. Метою проведених досліджень було встановлення ефективності мастильної дії оливи для гідромеханічних коробок передач, а також встановлення залежності цих параметрів від механічних та фізико-хімічних властивостей контактуючих матеріалів під час експлуатації у нестійких умовах роботи.

Матеріали и методи./Materials and methods. Дослідження проводилися на установці СМЦ-2 в умовах частих пусків – зупинок. Цикли

пуск (4 с) - зупинка (3,5 с) слідували один за одним, без перерви; всього циклів в експерименті – $N = 3000$. Випробування проводили за схемою ролик – ролик за умов кочення ($V_{\Sigma k}$ до 1,92 м/с), проковзування становило 15%. В якості зразків використовувались ролики $d=50$ мм зі сталі ШХ-15 (HRC=58-60) та Ст45 (HRC=35-42). Максимальна контактна напруга за Герцем – 400 МПа. Початкова об'ємна температура оливи становила 16°C , швидкість нагрівання – 0,20 с/хв, максимальна температура оливи досягала 70°C .

В якості мастильного матеріалу використовувалось два типи олив для гідромеханічних коробок передач:

1) нафтова олива МГТ на основі глибокоочищеної та депарафінізованої фракції МС-8 із загущувальною, депресорною, протизносною, детергентною та антипінною присадками;

2) синтетична олива на основі поліальфаолефінів (95%) та рапсової оливи (5%) з антиокислювальною, протизносною, поліфункціональною в'язкою, депресорною присадкою поліметакрилатного типу та антипінною присадками.

Результати та обговорення./Results and discussion

В умовах частих пусків - зупинок встановлено при використанні в якості мастильного матеріалу оливи МГТ першого типу, що формування стабільних адсорбційних граничних шарів на поверхні металу з ШХ-15 відбувається в міру напрацювання $N = 200$. Насамперед, цьому процесу сприяє активація поверхні металу, яка обумовлена адгезійною взаємодією контактуючих пар в результаті зриву мастильного шару при страгуванні в 30% циклів. Сформований мастильний граничний шар товщиною 0,657 - 2,557 мкм залишається стабільним до $N \leq 1000$, потім ступінь металевого контакту збільшується до 10% циклів, що пов'язано зі зміною природи граничних плівок при підвищенні об'ємної температури оливи до 500. Надалі на поверхні металу утворюються граничні шари фізичної природи, які легко видаляються, та стабільні хемосорбційні плівки чи хімічні сполуки. Товщина адсорбційних шарів із підвищенням температури сягає 7,11 – 9,15 мкм (рис. 1). З них на частку СОП та модифікованих шарів припадає 0,3 – 0,76 мкм.

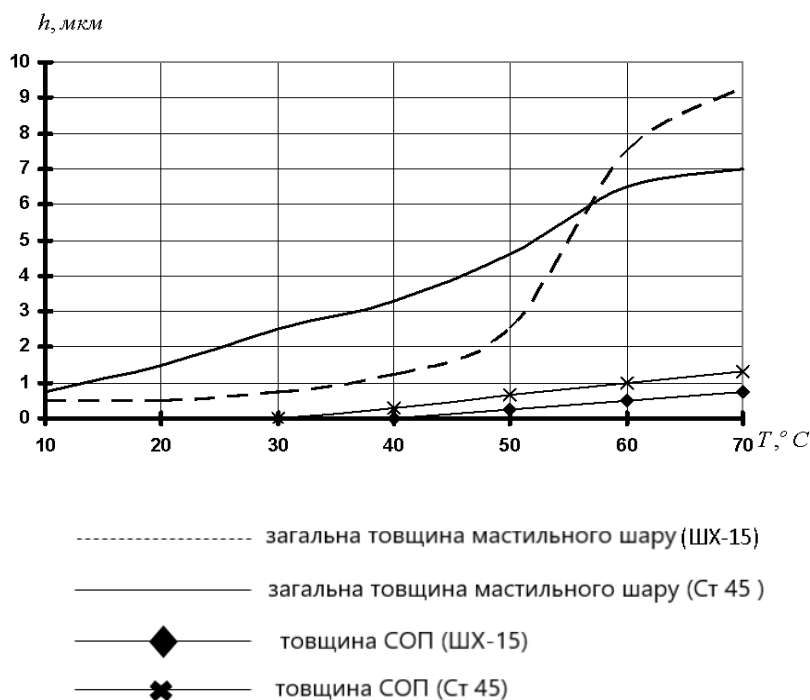

Рис. 1. Залежність товщини граничних адсорбційних шарів від об'ємної температури оливи при напрацюванні

На зразках зі Ст 45 встановлена якісно інша закономірність адаптації граничної плівки до динамічних умов навантаження. На 50% скорочується як ступінь металевого контакту, так і час формування стабільних адсорбційних шарів у період опрацювання, причому їх товщина збільшується, в середньому, на 50% до $N \leq 1000$. Підвищення температури призводить до часткової дезорієнтації граничної плівки, що збільшується на 20% ступінь металевого контакту. При подальшому напрацюванні зафіксована стабільна товщина адсорбційного шару також подвійної природи, але на частку сформованих шарів припадає 5,15 – 6,81 мкм, що в середньому на 30% менше порівняно з $h_{\text{адс}}$ на ШХ-15 (рис. 2). Однак збільшується складова товщини мастильного шару СОП та модифікованих шарів (h 0,9-1,21 мкм).

У період припрацювання до N 50 зафіксований металевий контакт поверхонь в 10% циклів (ШХ-15) і 7% циклів (Ст 45). Збільшення температури до 70°C не призводить до дезорієнтації сформованих шарів, що з наявністю сильних адгезійних зв'язків вуглеводневих сполук з активованою металевою поверхнею. Слід зазначити, що тип металу не впливає на загальну товщину

адсорбційних граничних шарів ($h_{\text{заг}} = 0,576 - 4,9$ мкм), а товщина СОП та хімічних сполук становить відповідно 0,35 мкм та 0,25 мкм на поверхні зі Ст 45 та ШХ- 15 (рис. 2).

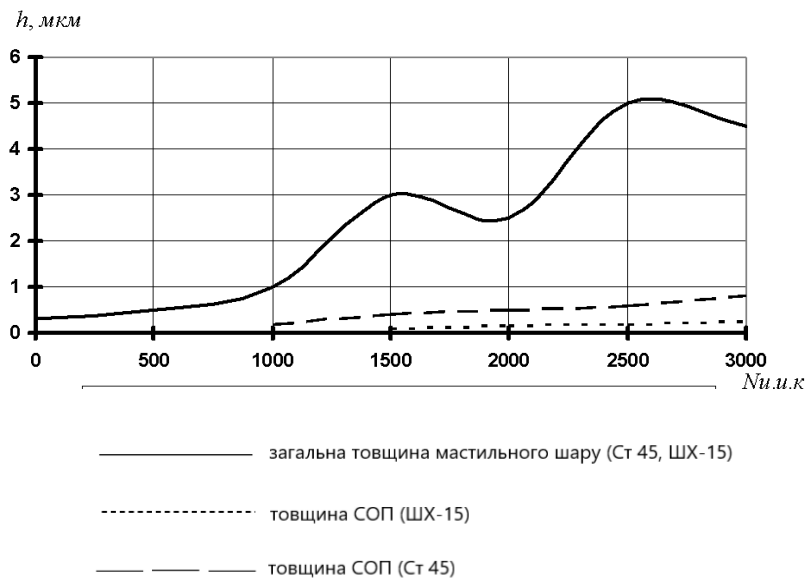

Рис. 2. Кінетика зміни товщин адсорбційних шарів при напрацюванні в умовах пуску

Незалежно від типу мастильного матеріалу встановлено лінійну кореляцію параметра ефективності мастила від товщини граничних адсорбційних шарів. Початкова шорсткість контактних поверхонь становила відповідно 0,402 та 0,323 мкм для ШХ-15 та Ст 45.

Висновки./Conclusions. Дослідження товщини мастильного шару в трибологічному контакті проводилося методом падіння напруги в режимі нормального тліючого розряду, що дозволило диференціювати природу мастильного шару (фізичні адсорбційні шари, СОП, хімічні сполуки) та виявити кінетичну залежність його формування від таких факторів, як температура, фізико-мастильного матеріалу, структура та тип металу пар тертя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Marchenko A.P. Semenov V.G. Alternative bioduel from rape oil derivatives //Chemistry and Technology of Fuels and Oils.- 2001.- Vol 37, №3. - P. 30-36.
2. Рудик Э.Г., Мнацаканов Р.Г., Миланенко Е.А., Дец М.М. Масла на

растительной основе для гидромеханических и автоматических коробок передач // Материалы V международной научно-технической конференции МВИА. – Киев, 2003. – С. 9-12.

3. Триботехника и триботехнологии : учебное пособие /. А. П. Быченин, О. С. Володько. – Кинель : РИО СГСХА,. 2018. – 247 с

ВИДИ ТА ПІДХОДИ ДО ТЕСТУВАННЯ ПРИ РОЗРОБЦІ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Кудрявцев Олег Аркадійович

аспірант

Черкаський державний технологічний університет

Введення При розробці програмного забезпечення все більшу роль відіграє наявність автоматизованих засобів перевірки якості продукту. Дані засоби дають можливість отримати швидкий процес перевірки програмного засобу на відповідність умовам якості та мінімізувати людський фактор при різного роду перевірках. Тому питання вибору засобів та підходів до тестування програмного продукту є актуальною як ніколи.

Ціль роботи Виділити основні методи та підходи до модульного тестування програмного забезпечення.

Матеріали та методи Серед основних засобів виділяють такого роду тести:

- Unit-тести - це тести, які націлені на перевірку методу чи обмеженої ділянки коду на відповідність визначеним умовам. Як правило тести даного виду не використовують реальні сховища даних чи сервіси. В більшості випадків використовують Mock/Stub-об'єкти.

- Integration-тести - на відміну від попереднього типу, дані тести націлені на перевірку інтеграції функціоналу з сторонніми програмними засобами та сервісами. Даний вид тестів може мати залежності на різного роду сховища та інші програмні засоби, які потрібні для тестування того чи іншого функціоналу.

- EndToEnd-тести - це такі інтеграційні тести, які впливають на систему через її зовнішні інтерфейси і перевіряють очікувану реакцію системи через ці ж інтерфейси.

- UI-тести - призначені для тестування клієнтської частини програмного засобу. Зазвичай проводяться окремим спеціалістом і верифікують

відповідність клієнтської частини(зовнішнього вигляду) системи нормам, які прописані в технічному завданні.

Важливо також зазначити, що процес автоматизованого тестування повинен проходити без залучення розробників чи тестувальників програмного продукту. Для досягнення даної цілі підходять практики DevOps, а зокрема практика - Continuous Integration або коротко CI. Дана практика дозволяє налаштувати програмне оточення таким чином, що тестування буде проходити незалежно від інших активностей при розробці програмного продукту. Також даний підхід дозволяє розробникам отримати швидкий відгук на зміни, які вони зробили при розробці того чи іншого функціоналу.

Також при розробці виділяють декілька підходів до написання тестів:

1. Test Driven Development або TDD - підхід при якому розробник спочатку пише тест, а потім функціонал який цей тест тестує. Дана техніка допомагає забезпечити максимально можливе покриття тестами функціоналу за рахунок написання автоматизованих тестів безпосередньо на етапі проектування та реалізації. Як показано на Рис. 1 дана методика має 3 основні частини, а саме: написання тесту, який не проходить перевірку; написання коду достатнього для того щоб тест проходив; рефакторинг коду. Таким чином розробник може спроектувати архітектуру, яка буде максимально гнучкою та придатною для подальшого покриття тестами та нарощування функціоналу.

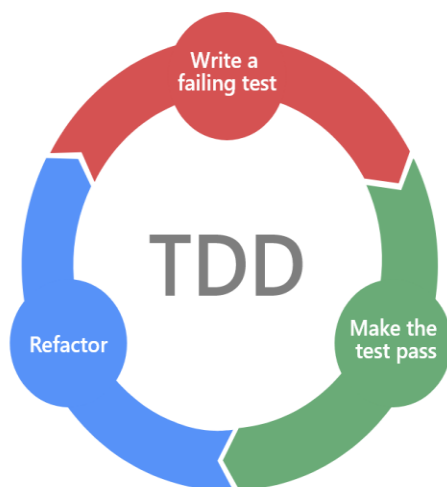

Рис. 1 Цикл розробки використовуючи TDD

2. Test Last Development або TLD - тести пишуться після написання

функціоналу. Даний підхід можна використовувати коли потрібно верифікувати різні гіпотези при розробці або коли використовується сторонні бібліотеки або сервіси з закритим вихідним кодом, так називаємі black-box рішення.

Результати та обговорення Під час дослідження було проаналізовано основні методи та підходи до проведення модульного тестування програмних засобів. Також було визначено, що автоматизоване тестування не може існувати без відповідних DevOps практик, що забезпечують максимально швидкий час відповіді на потенційні зміни в кодї програмного модулю.

Висновки Як ми бачимо є різні методи та підходи до тестування програмного забезпечення під час розробки, що дає можливість налаштувати контроль якості на різних рівнях роботи над програмним забезпеченням.

МІКРОПЛАЗМОВЕ ОКСИДУВАННЯ ЯК МЕТОД СИНТЕЗУ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПОКРИТТІВ

Кучеренко Юлія Сергіївна

аспірантка

Вінницький національний аграрний університет

м. Вінниця, Україна

Вступ. У зв'язку зі зростаючою складністю технічних пристроїв, конструювання нової техніки потребує розробки та створення нових типів покриттів, функціональних матеріалів та способів їх нанесення.

Актуальним на сьогоднішній день є питання розробки захисних покриттів, основне призначення яких тісно пов'язане з їх різноманітними захисними функціями: корозійностійкі, жаростійкі та зносостійкі, електроізоляційні покриття. Крім функціональних властивостей, однією із загальних вимог до матеріалів є стійкість з'єднання металу основи з покриттям при їх експлуатації в умовах підвищених термічних і механічних навантажень. Матеріали, що працюють в умовах підвищеного температурного навантаження, вимагають поєднання таких властивостей, як низька теплопровідність, висока температура плавлення та пластичність.

Мета роботи. Розглянути мікроплазмове оксидування як метод синтезу функціональних покриттів, виявити його переваги над іншими способами. Визначити особливості даного методу.

Матеріали і методи. Сьогодні у виробництві технічних пристроїв, приладів, механізмів, машин тощо, важливим є питання, пов'язане з розробкою та створенням захисних покриттів на поверхні металевих деталей. Захисні властивості таких покриттів визначаються умовами їхньої експлуатації. Традиційними методами синтезу захисних покриттів є хімічні (оксидування, фосфатування, чорніння), електрохімічні (нанесення металевих покриттів, анодне оксидування), порошкові або з використанням водяних розчинів барвників. Дані способи отримання захисних покриттів мають численні

недоліки. В даний час широке застосування знайшли методи одержання функціональних покриттів у мікроплазмовому режимі.

Результати та обговорення. Мікроплазмове оксидування є сучасним плазмоелектрохімічним методом синтезу покриттів на підкладках із вентильних металів. Відмінною особливістю процесу мікроплазмового оксидування є виникнення мікроплазмових розрядів на поверхні металу основи, які істотно впливають на синтезоване покриття. Матеріали, отримані таким чином, можуть мати шарувату наноструктуру і мають унікальні властивості, а при внесенні різних добавок у розчин електроліту можна синтезувати покриття із заданими функціональними властивостями.

Перевагами методу мікроплазмового оксидування перед іншими методами синтезу функціональних покриттів на поверхні металів та їх сплавів є:

- можливість отримання покриттів з високими показниками фізико-хімічних (теплозахисна та антикорозійна здатності, питомий електричний опір, напруга пробою, термостійкість) та фізико-механічних (зносостійкість та ерозійна стійкість, адгезія) властивостей;

- відсутність необхідності в підготовці поверхні металевих зразків перед нанесенням покриття (для інших методів дана процедура є обов'язковою, наприклад, для анодування);

- екологічна чистота процесу, відсутність складних очисних споруд;

- простота технологічного обладнання та доступність реактивів та матеріалів;

- відсутність інтенсивного газовиділення;

- мінімальний розігрів електроліту;

- можливість нанесення покриттів на зовнішні та внутрішні поверхні деталей будь-якої конфігурації;

- рівномірність покриття за товщиною та складом.

В літературі процес мікроплазмового оксидування має інші назви: плазмове електролітичне оксидування, мікроплазмове окиснення, анодне

іскрове оксидування або анодування.

Відмінності в назвах процесу свідчать не лише про відсутність усталеної термінології, а й про існування різних точок зору на механізм та особливості його реалізації.

Висновки. Розглянуто мікроплазмове оксидування як метод синтезу функціональних покриттів, виявлені його переваги над іншими методами. Визначені особливості даного способу отримання захисних покриттів.

КОНЦЕПЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛІПТИЧНИХ ОРБІТ У СУПУТНИКОВИХ МЕРЕЖАХ ЗВ'ЯЗКУ

Лабуткіна Тетяна Вікторівна

к.т.н., доцент

Курносова Світлана Вікторівна

студентка

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ. Технічний прогрес стрімко рухається вперед. І серед головних напрямків його рух – перенесення інформаційних технологій у космос. Відбувається бурхливий процес реалізації проектів новітніх супутникових систем, у тому числі – супутникових мереж зв'язку, в яких реалізовані технології Internet. Назвемо декілька тенденції їх розвитку. Ще декілька десятиріч тому, розв'язуючи задачі балістичного проектування орбітальних сегментів супутникових систем (у том числі - супутникових систем в'язку), прагнули зменшити кількість космічних апаратів у орбітальному угрупованні. Зменшення кількості космічних апаратів у орбітальному сегменті було одним з найважливіших критеріїв оптимізації системи. Зараз цей фактор враховується, але можна бачити, що сучасні проекти передбачають «надлишкову» кількість космічних апаратів з точки зору однократного, двохкратного і й трьохкратного покриття території обслуговування. На перші план при оптимізації орбітального угруповання виступають вимоги до показників якості обслуговування користувачів.

Більшість супутникових систем (будь якого виду) побудована на колових орбітах. Еліптичні орбіти для невеликої кількості систем були обрані значною мірою з міркувань прагнення до зменшення кількості космічних апаратів в системі. Зменшення забезпечувалося розташуванням апогею над тою півкулею Землі, на якій знаходилася територія обслуговування (прикладом цього є використання орбіти, названою «Блискавка»), або над територією, де

знаходилася більшість користувачів системи (прикладом цього є висунутий декілька десятиріч тому проект середньовисокої системи Ellipso, який передбачав використання колової екваторіальної орбіти і двох еліптичних орбіт з апогеєм над північною півкулю, на якій знаходиться більшість континентів). У багатьох випадках застосував системи на еліптичних орбітах складніше за застосування системи на колових орбітах, але в деяких випадках переваги від застосування (у тому числі, відмінні від прагнення зменшити кількість космічних апаратів у орбітальному угрупованні) спонукають до аналізу нових концептуальних рішень і розвитку технічних можливостей. Наприклад, може бути цікавим додаткове введення у орбітальні угруповання супутникових систем на колових орбітах підгруповань з еліптичними орбітами.

Аналогічний приклад складнощів реалізації і додаткових переваг від застосування можна привести стосовно використання міжсупутникового зв'язку. Вже декілька десятиріч спостерігається розвиток двох концептуальних напрямків (один з перших яскравих представників – система Globalstar, в якій зв'язок між парою супутників реалізується через наземний ретранслятор) і систем з міжсупутниковими зв'язками (вже багато років використовується система Iridium, в якій кожний космічний апарат підтримує зв'язки з двома космічними апаратами на одній з ним орбіті попереду і позаду нього, і двома – на сусідніх орбітах ліворуч і праворуч). Складнощі реалізації супутникових мереж зв'язку призводили до того, що їх спочатку створювали тільки на низьких колових квазіполярних орбітах. Але зараз можна спостерігати різноманіття концептуальних рішень щодо принципів побудови орбітального угруповання системи космічних апаратів, які реалізують комунікацію на основі міжсупутникових ліній зв'язку. Активно йде розвиток технологій створення ліній міжсупутникового зв'язку (програмно керованих ліній оптичного зв'язку або променів фазованої антенної решітки). І на сьогоднішній день сучасні концепції створення супутникових систем передбачають зв'язок між космічними апаратами. Мережі зв'язку піднімаються у космос і базовою технікою реалізації зв'язку стає техніка комутації пакетів.

Концепції мереж комутації пакетів і новітні проекти (які тільки висуваються або які вже реалізуються), все частіше передбачають декілька різновисоких орбітальних угруповань космічних апаратів (у загальному випадку на низьких, середньовисоких, високих орбітах). В таких системах передбачені міжспутникові зв'язки космічних апаратів як в одному з ним сегменті (наприклад, з декількома космічними апаратами попереду і позаду нього на одній номінальній орбіті і з декількома космічними апаратами на декількох найближчих орбітах з обох боків від нього), так і з космічними апаратами у інших орбітальних угрупованнях (сегментах). Тобто міжспутникові зв'язки поєднують систему у єдине ціле. Але орбіти космічних апаратів таких угруповань здебільшого колові. Представляє інтерес також розгляд можливостей побудови супутникової мережі на еліптичних орбітах, або введення угруповання на еліптичних орбітах до складу супутникової системи, яка побудована на декількох колових орбітах. Цьому питанню присвячена дана робота.

Мета роботи. Розробка концепції застосування орбітальних угруповань космічних апаратів на еліптичних орбітах в супутникових мережах комутації пакетів.

Матеріали досліджень. Введемо у розгляд орбітальне угруповання космічних апаратів на еліптичних орбітах, на основі якого створена супутникова мережа комутації пакетів (кожний космічний апарат – вузол мережі). Для пояснення побудови такого угруповання і застосування його у складі угруповання космічних апаратів, яке містить різновисокі підугруповання (сегменти супутникової мережі) на колових орбітах, а також для представлення принципів встановлення міжспутникових зв'язків космічними апаратами цих угруповань приведені рис. 1, 2. Нехай форма і розміри орбіти (значення ексцентриситету і великої півосі) і нахил орбіти однакові для всіх космічних апаратів угруповання. Космічні апарати системи розташовані у N номінальних орбітальних площинах U кожній k -й орбітальній площині декілька космічних апаратів (зокрема – однакове на кожній орбіті), тобто для космічних

апаратів на одній орбіті однакове номінальне значення довготи висхідного вузла.

Принцип розташування на орбіті може відрізнятися, найпростіший варіант – космічні апарати рівномірно рознесені за часом проходження точки перигею на інтервалі часу, який дорівнює тривалості періоду обертання (це забезпечується відповідним вибором значення моменту часту проходження перигею кожним m -м космічним апаратом).

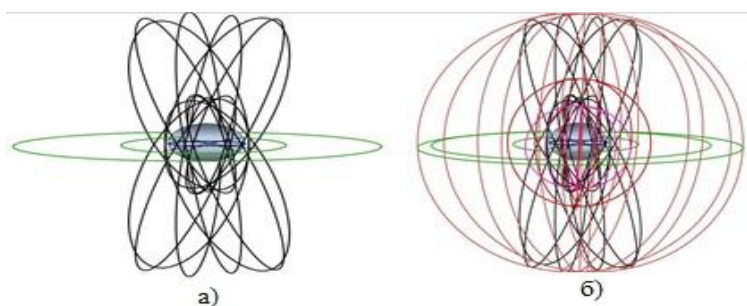

Рис. 1. До пояснення побудови орбітального угруповання з еліптичними орбітами і застосування його у орбітальному угрупованні супутникової системи на колових орбітах: а) угруповання на еліптичних орбітах і колові екваторіальні орбіти; б) угруповання на еліптичних орбітах у складі системи з угрупованнями на колових орбітах.

За значенням аргументу перигею у цьому угрупованні виділимо дві групи орбіт (тобто два підугруповання, рис. 1а): 1) в одній групі значення аргументу перигею дорівнює -90 градусів (апогей над північною півкулею); 2) значення аргументу перигею обрано 90 градусів (апогей над південною півкулею). Кількість номінальних орбіт зі значеннями аргументу перигею -90 градусів і 90 градусів може відрізнятися, а може дорівнювати одна одній. Орбітальні площини кожного з підугруповань симетрично рознесені за довготою висхідного вузла. При рівній кількості орбітальних площин у кожному з двох названих підугруповань їх орбітальні площини чергуються (тобто орбітальні площини космічних апаратів зі значеннями аргументів перигею -90 градусів і 90 йдуть одна за одній). При іншій кількості одних та інших орбіт при чергуванні може бути забезпечене постійне відношення кількості орбіт одного

та іншого типів на кожному кроці чергування (наприклад 1 до 2, або інакше). На рис. 1а без виділення космічних апаратів показана множина орбіт для описаного вище угруповання, а також додані колові екваторіальні орбіти, які будуть необхідні, якщо буде використовуватися тільки мережа зв'язку на описаному угрупованні еліптичних орбіт. На рис. 1б та 2г описане орбітальне угруповання на еліптичних орбітах показано у складі більш великого орбітального угруповання, до якого входять угруповання на колових орбітах (у даному прикладі квазіполярних), а також космічні апарати на декількох екваторіальних колових орбітах.

Принцип, за яким космічний апарат входить до мережі, встановлюючи зв'язку з іншими космічними апаратами, описаний далі. Міжсупутникові лінії зв'язку з базовим програмним керуванням створюються на основі ліній оптичного зв'язку або на основі променів фазованої антенної решітки. В процесі зв'язку космічний апарат орієнтований заданим чином відносно осей барицентричної системи координат (початок системи координат у центрі мас космічного апарату), наприклад, барицентрична орбітальна система або інша.

Описуючи запропоновані правила введення вузла мережі до топології (тобто у даному випадку правила, за якими обрано з якими з космічних апаратів орбітального угруповання системи космічний апарат встановлює зв'язку у поточний момент часу), будемо використовувати розподілення ліній зв'язків на типи за двома принципами. Розподіли за першим принципом показаний без доданої зірочки (рис. 2д), а за другим - з доданою зірчкою (рис. 2а,б,в). По-перше, будемо розділяти типи ліній зв'язку за зонами можливого використання пристрою зв'язку (рис. 2д) (інакше - за типом пристрою зв'язку, на які вони розподіляються за зонами можливого використання). За таким розподілом зв'язку типів 1-6 космічний апарат всиновлює у секторах виконання умов реалізації зв'язку так: типи 1 і 2 - над і під площиною миттєвого місцевого горизонту; типи 3 і 4 - ліворуч і праворуч від площини орбіти по ходу його руху; типи 5 і 6 - попереду і позаду від бінормальної площини. По-друге, лінії зв'язку розподіляються за визначенням груп космічних апаратів угруповання, з

якими ці зв'язки можуть бути реалізовані з точки зору їх розташування у орбітальному угрупованні.

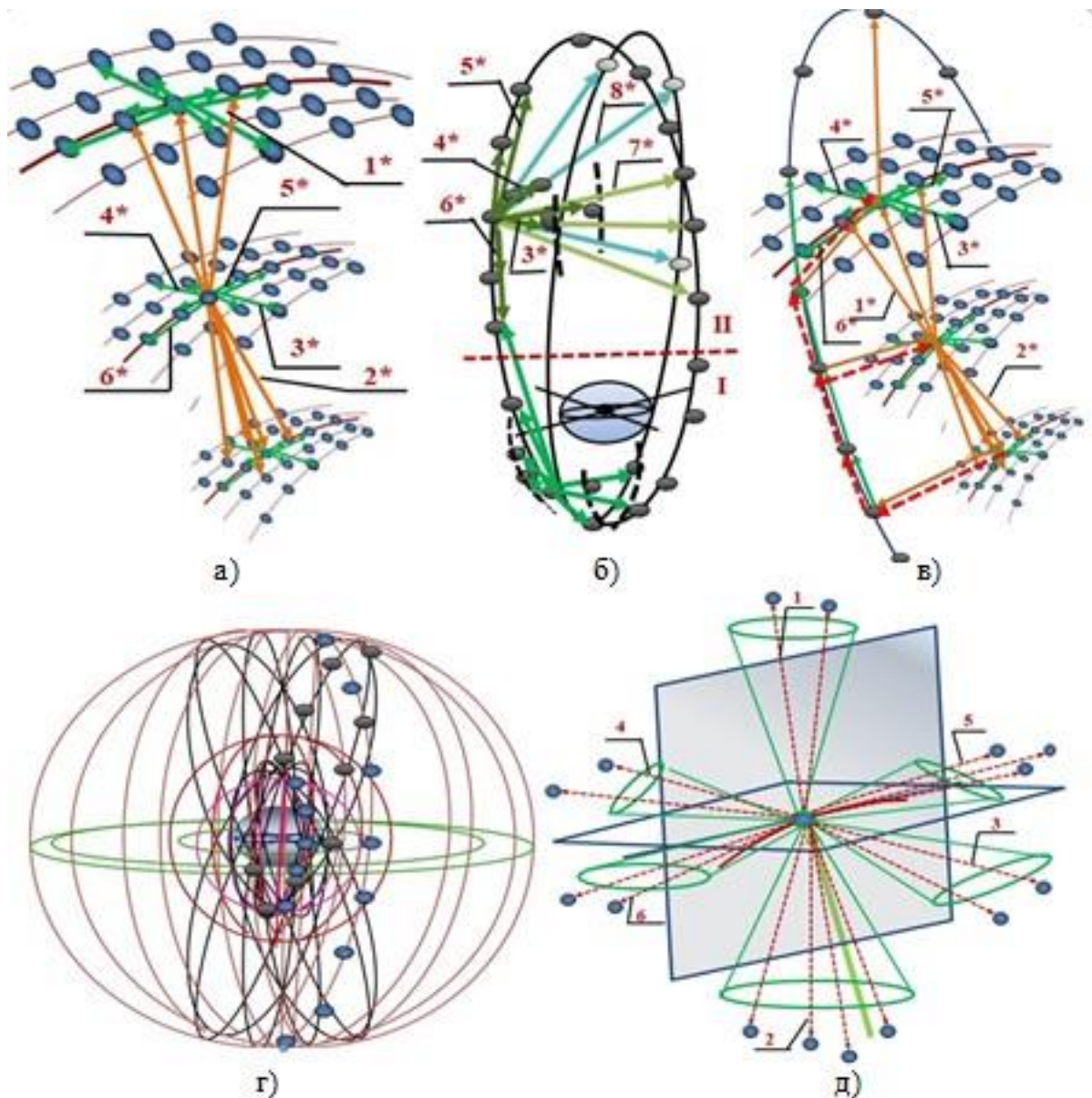

Рис. 2. До пояснення правил побудови зв'язків космічного апарату системи: а) зв'язки на колових різновисоких орбітах; б) зв'язки космічних апаратів сегмента на еліптичних орбітах; в) передача інформації в системі, де є різновисокі сегменти на колових орбітах і сегмент на еліптичних орбітах; г) орбіти космічних апаратів супутникової системи з різновисокими сегментами на колових і сегментом на еліптичних орбітах; д) до класифікації зв'язків космічних апаратів за типом пристрою, який його реалізує.

При цьому вибір нумерації типів оберемо таким, щоб зберегти асоціативні аналогії з попереднім розподілом. Зв'язки типів 5* і 6* - це зв'язки, які космічний апарат встановлює відповідно з v_5 і v_6 найближчими до нього космічними апаратами на одній з ним орбіті попереду і позаду нього. Зв'язки типів 3* і 4* - це зв'язки, які космічний апарат встановлює відповідно з v_3 і v_4 найближчими до нього космічними апаратами у орбітальних площинах, найближчих до його орбітальної площини (наприклад з одним найближчим до нього космічним апаратом кожної з цих орбітальних площин). До зв'язків типу 7* будемо відносити зв'язки, які космічний апарат встановлює з космічними апаратами на одній з ним орбіті, але не з визначеною кількістю найближчих до нього, які йдуть послідовно, а з суттєво віддаленими (які знаходяться у зоні прямої видимості).

Цей тип має сенс розглядати в основному для еліптичних орбіт над тою півкулею Землі, де знаходиться «апогейна» частини орбіти, на рис. 2б відділена червоним пунктиром і позначена цифрою II, на відмінність від частини I). Як можна бачити, це зв'язки типу 7*, встановлені через велику піввісь і можуть бути застосовані для прискорення передачі інформації уздовж орбіти. Зв'язки типу 8* (теж більш раціональні для еліптичної орбіти у «апогейній» частині) космічний апарат встановлює не з космічними апаратами декількох найближчих інших орбіт, а на віддалених від його орбіти.

До зв'язків типів 1* і 2* віднесемо зв'язки між космічними апаратами різних підгруповань системи (різних сегментів супутникової мережі). При цьому зв'язок типу 1* з більш високим над Землею космічним апаратом іншого сегменту, а зв'язок типу 2* - з більш низьким.

Обговорення результатів. З низки переваг застосування описаної системи назвемо дві. По-перше, система на еліптичних орбітах (наприклад, на середньовисоких) в цілому еквівалентна (з погіршенням деяких показників) системі на декількох різновисоких.

Таким чином, при виході з ладу одного з сегментів на колових орбітах, при суттєвому погіршенні його роботи (наприклад, при його перевантаженні)

сегмент на еліптичних орбітах «резервує» цей сегменти, підвищує надійність роботи системи. По-друге, якщо сегменти на колових орбітах суттєво рознесені за висотою, то у доданок до довгих ліній передачі інформації, які зв'язують космічні апарати різних сегментів, рознесених на сотні кілометрів, буде можливість передачі інформації між «ланцюжком» космічних апаратів на еліптичній орбіті.

Висновки. Представлений аналітичний аналіз реалізації описаної супутникової мережі зв'язку передбачає її переваги. Тому проводяться більш глибокі дослідження на основі імітаційного моделювання процесів передачі даних у системі.

ПЕРСПЕКТИВНІ РІШЕННЯ ЩОДО АВТОМАТИЗАЦІЇ МЕТОДІВ ВИМІРЮВАННЯ В НАНОМЕТРИЧНОМУ ДІАПАЗОНІ

Шорнікова Світлана Василівна

Начальник відділу

Український науково-дослідний інститут спеціальної

техніки та судових експертиз

Служби безпеки України

Вступ Система нановиробництво-нанотехнологія повинна вирішувати такі задачі: автоматичне інтелектуальне вимірювання з допомогою числового програмного управління (ЧПУ) з вбудованою міні-ЕОМ; автономне або онлайн програмування вимірювальних інструментів ЧПУ з вбудованою міні-ЕОМ; автоматизовану заміну заготовок і виробів; автоматизовану заміну зондів і датчиків; автоматизовану оцінку результатів вимірювань. В світі створена та використовується велика гамма електронних мікроскопів для оцінки геометрії нановиробів. Проте розвиток нанотехнологій вимагає оснащення їх автоматизованими системами та відповідним програмним забезпеченням. Створено експериментальний автоматизований прилад (інтерференційний профілометр) та програмне забезпечення для безконтактного вимірювання мікро- та нанотопографії поверхні виробу, її тривимірного представлення, визначення показників шорсткості та параметрів сканування. Розроблено автоматизовану систему вимірювання і контролю для атомно-силової мікроскопії (АСМ), яка має удосконалений блок контролю систем позиціонування лазерного променя на зонд АСМ. Одним з напрямків автоматизації лінійних вимірювань в нанометрології є використання еталонів порівнювання, а для цього необхідне відповідне корегування державних стандартів нанометрології.

Мета роботи. Метою роботи є аналіз та узагальнення інформації стосовно сучасних напрямків автоматизації вимірювання в нанометрології. Вироби та порошки з розмірами нанометрового діапазону знаходять все більше

застосування в багатьох галузях: від металургії та біології до фармацевтики та косметики. Суттєвий вплив на експлуатаційні характеристики товарів з нанодобавками виявляють їх геометричні розміри та кількість. Тому вимірювання розмірів наноматеріалів та нановиробів є актуальною проблемою. Виробництво нових продуктів на базі нанотехнологій в великій мірі залежить від здатності точно вимірювати їх параметри в нанометровій шкалі та відтворювати серійно їх властивості. Для цього розроблено та використовується, в основному, електронна мікроскопія. Проте вона має певні обмеження стосовно точності та можливостей в розрізі сучасних та майбутніх нанотехнологій. В той же час дослідження складних наносистем вимагає отримання їх 3-D зображення та автоматизації процесу. Все це дозволить підвищити якість наукових досліджень, точність виробничої метрології та екологічну безпеку. Стандартизовані прилади та метрологія є важливими для забезпечення контролю якості нанопродукції. Розроблені та прийняті стандарти вимірювання наносистем будуть необхідні для забезпечення конкурентної здатності України на глобальному ринку.

Матеріали та методи Розвиток ринку наноматеріалів і нанотехнологій стимулює розвиток нанометрології та використання широкої гами електронних засобів вимірювання геометричних характеристик нановиробів в діапазоні від 100 до 0,1 нм. Серед них скануюча тунельна мікроскопія (scanning tunneling microscopy, STM); контактна скануюча атомно-силова мікроскопія (Касма); переривчато-контактна скануюча силова мікроскопія; безконтактна атомно-силова мікроскопія (Non Contact AFM); растрова електронна мікроскопія (PEM); просвітчаста електронна мікроскопія (ПЕМ); атомно-силова мікроскопія (atomic force microscopy, AFM); мікроскопія на основі сфокусованих іонних пучків; вторинна іонна мас-спектрометрія; Оже-спектроскопія, а також оптична мікроскопія (near-field scanning optical microscopy, NSOM) тощо.

Bauer J. M., а також Bas G., Durakbasa N. M. і Корасек Р. відзначають, що 3D-вимірювання поверхонь виробів є важливим інструментом при аналізі таких характеристик поверхні, як зношуваність, топографія, проблеми контакту та

функціональна поведінка поверхонь. Такі дослідження виконуються в лабораторії нанометрології Віденського технологічного університету за допомогою атомно-силового мікроскопа. Метод вимірювання базується на скануванні профілю поверхні, в якому висоти рельєфу визначаються за допомогою механічного притягання або сили відштовхування між наконечником зонда та поверхнею згідно ISO 25178-6: 2010 Geometrical product specifications (GPS) - Surface texture: Areal - Part 6: Classification of methods for measuring surface texture.

У роботі Guo P. показано, що при дослідженні біологічних наноб'єктів використовується найсучасніший метод флуоресцентного резонансного переносу енергії (Fluorescence Resonance Energy Transfer, FRET). Це одномолекулярний метод, за допомогою якого відстань між двома молекулами можна визначити, коли вони знаходяться в безпосередній близькості (у межах 10 нм). Одна молекула (донор), збуджується лазером. Одночасно близька для донора друга молекула (акцептор) збуджується до флуоресценції. Величина переданої енергії, яка вимірюється спеціальним приладом, пропорційна відстані між донором і акцептором. Розроблено формулу для розрахунку відстані між молекулами. Цей метод можна використовувати для вимірювання відстані як між-, так і внутрішньомолекулярно.

Результати та обговорення Процеси виробництва нановиробів та проведення їх нановимірювань слід розглядати як єдину систему, яка повинна бути комплексно оптимізованою та автоматизованою. Ряд науковців, таких як: Bauer J. M., а також Bas G., Durakbasa N. M., Koracek P., Kräuter L. вважають, що така система повинна вирішувати наступні задачі:

- автоматичне інтелектуальне вимірювання з допомогою числового програмного управління (ЧПУ) з вбудованою міні-ЕОМ;
- автономне або он-лайн програмування вимірювальних інструментів ЧПУ з вбудованою міні-ЕОМ;
- автоматизована заміна заготовок і виробів;
- автоматизована заміна зондів і датчиків;

- автоматизована оцінка результатів вимірювань.

Така інтегрована система повинна забезпечувати високу якість продукції, її помірну вартість та конкурентоздатність на ринку, а також розширювати експортні можливості виробника.

Наразі розвиток нанометрології вимагає розробки надійних моделей для інтерпретування результатів вимірювання, створення нових інструментів і методологій, надання користувачам віртуальних засобів вимірювання нанорозмірних властивостей об'єктів і забезпечення швидкого доступу до реального та віртуального нановимірювання. В найближчій перспективі очікуються проривні рішення в інформаційних технологіях, математиці та статистиці стосовно нанометрології. Має сенс відзначити, що згідно рекомендацій Європейської комісії до класу наноматеріалів відносяться матеріали, які містить 50% і більше частинок розмірами від 1 нм до 100 нм.

Виходячи з наведеного, актуальним є розробка автоматизованих методів сортування наночасточок за їх розміром. Це дозволить усувати негативний вплив часточок певного розміру на механічні, оптичні чи екологічні властивості наносистем. Такі технології повинні бути експресними, надійними та придатними до використання в умовах виробництва, включаючи їх безпечність для здоров'я персоналу.

Закієвим В. І. розроблено експериментальний автоматизований прилад (інтерференційний профілометр) та програмне забезпечення для безконтактного вимірювання мікро- та нанотопографії поверхні виробу, її тривимірного представлення, визначення показників шорсткості та параметрів сканування. Автоматизація роботи приладу забезпечується двома програмами. Перша програма для управління режимами роботи електронних компонентів (команди на перетворення, управління, формування, усереднення та передачу даних) прошивається у мікропроцесор електронного блоку. Друга програма використовується для управління, налаштування, збору, обробки та збереження даних, а також для фільтрації та тривимірної візуалізації отриманих результатів та інсталується на робочий комп'ютер. Також розроблено методику та

програмне забезпечення для автоматичного юстирування приладу. Перевагами даного приладу є безконтактність, висока роздільна здатність (близько 1 нм), великій діапазон вимірювання висот мікронерівностей та площі сканування, а також швидкість вимірювання (менше 1 хвилини).

Перспективним при розробці технологій виробництва компонентів мікросистемної техніки (МСТ) є використання атомно-силової мікроскопії (АСМ). Остання у порівнянні з іншими методами має вищу атомарну роздільну здатність при визначенні параметрів рельєфу поверхонь композиційних матеріалів, високу чутливість зонду та гнучкість режимів роботи. Крім того метод АСМ дозволяє проводити досліджень на повітрі, у вакуумі і в рідкому середовищі. Виходячи з наведеного було розроблено автоматизовану систему вимірювання і контролю для АСМ. Вона містить удосконалений блок контролю систем позиціонування лазерного променя на зонд АСМ (патент України на корисну модель № 91523) та спеціалізоване програмне забезпечення. Це дозволило підвищити точність результатів контролю характеристик компонентів МСТ: зменшити відносну похибку на 10 – 15% та час контролю у 1,2... 1,3 рази, а також збільшити термін безвідмовної роботи зонду на 5...11%.

Одним з напрямків автоматизації лінійних вимірювань в нанометрології є використання еталонів порівнювання. Їх застосування дозволяє створювати автоматизовані вимірювальні комплекси на базі растрових електронних мікроскопів.

Доцільність створення Інтернет-лабораторії скануючої зондової мікроскопії обґрунтовано та розглянуто її складові Задорожним Р. О. Ним сформульовано проблеми та завдання щодо впровадження калібрування скануючих зондових мікроскопів через мережу Інтернет. Запропоновано також метрологічне забезпечення лабораторії скануючої зондової мікроскопії з повним доступом до експериментальної установки через мережу Інтернет.

До недоліків визначення характеристик наноматеріалів за допомогою електронної мікроскопії (ЕМ) відносять: витрати часу та економічну неефективність. Для їх мінімізації був розроблений метод автоматичного

аналізу зображень електронних мікрофотографій твердих частинок за назвою «ParticleSizer». Цей метод пропонує високий рівень автоматизації для вимірювання розподілу характеристичних властивостей, включаючи мінімальний зовнішній розмір частинок в агрегатах та агломератах, або представлених у вигляді окремих частинок, на зображеннях ЕМ. Метод розроблено в рамках реалізації Рекомендації ЄС щодо визначення наноматеріалу. Він забезпечує інформацію стосовно середніх значень розподілу кількості частинок. Verleysen E. та іншими вказується, що лабораторії електронної мікроскопії можуть використовувати цей метод, так як програмне забезпечення ImageJ для аналізу зображень є безкоштовним. В той же час для отримання точних результатів необхідна підготовка недосвідчених користувачів. Оскільки метод в значній мірі автоматизований, то це може зробити оцінку результатів аналізу електронної мікроскопії економічно ефективною і більш точною.

Висновки. В світі розроблена та використовується велика гамма приладів, які проводять вимірювання в нанодіапазоні. Нові технологічні рішення в вимагають впровадження сучасних методів автоматизації вимірювань та розробки відповідного програмного забезпечення. Ключовими напрямками автоматизації в найближчій перспективі є забезпечення автоматичного вимірювання з використанням програмного забезпечення, автономне програмування вимірювальних інструментів, автоматизована заміна об'єктів вимірювання та зондів і датчиків, а також автоматизована оцінка результатів вимірювань.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

ОБ ОДНОЙ ЗАДАЧЕ ТЕОРИИ УПРУГОСТИ ДЛЯ КУСОЧНО-ОДНОРОДНОЙ СРЕДЫ В СЛУЧАЕ ТРЕЩИНЫ

Ахиев Алаббас Сейди оглы
Азербайджанский Технический Университет
к.ф.-м.н., доцент

Резюме: Рассматривается плоская задача теории упругости для составного тела, содержащего трещину сдвига. Используются методы интегральных преобразований. Найдены коэффициенты интенсивности напряжений.

Ключевые слова: кусочно-однородная среда, трещина, сингулярная задача, коэффициенты интенсивности напряжений.

Введение. Неоднородные конструкционные материалы, образованные из упругих сред с различными механическими свойствами, а также конструкции из таких материалов широко используются в современной технике. Нарушение целостности таких материалов происходит из-за зарождения и присутствия трещин и их роста. Исследование задач механики разрушения о росте трещин сдвига является актуальным для композитных материалов.

Целью работы является разработка метода расчета зависимости коэффициентов интенсивности напряжений для неподвижной трещины поперечного сдвига в кусочно-однородной среде.

Постановка и решение задачи. Рассматривается плоская задача теории упругости для двух однородных изотропных упругих полупространств, жестко

сцепленных вдоль плоскости $x = 0$ и содержащих (в первой среде $E_1 - \nu_1, \nu_1 \leq 0$) трещины конечной длины l , перпендикулярно к границе раздела.

Исследуются следующие сингулярные задачи плоской теории упругости: задача I, когда $L \rightarrow \infty$; задача II, когда $d = 0$

Граничные условия задачи имеют следующий вид:

Задача I:

$$\theta = \pm\pi \left\{ \begin{array}{l} r > d, \sigma_\theta = \tau_{r\theta} = 0 \\ r < d, \sigma_\theta = 0, u_r = 0 \end{array} \right\} \quad (1)$$

$$\theta = 0, \sigma_\theta = 0, u_r = 0 \quad (2)$$

$$\theta = \pm\frac{\pi}{2}, [\sigma_\theta] = [\tau_{r\theta}] = 0, [u_\theta] = [u_r] = 0 \quad (3)$$

В задаче II условия (2) и (3) сохраняются, а вместо (1) имеем:

$$\theta = \pm\pi \left\{ \begin{array}{l} r < l, \sigma_\theta = 0, \tau_{r\theta} = -\tau_r \\ r \geq l, \sigma_\theta = 0, u_r = 0 \end{array} \right\} \quad (4)$$

Кроме того, имеют место соотношения:

Задача I:

$$\theta = \left\{ \begin{array}{l} \varepsilon \ll 1, (\varepsilon = 1 - r), \tau_{r\theta}(r, \pi) = \frac{K_{II}}{\sqrt{2\pi\varepsilon}} \\ \varepsilon \ll 1, (\varepsilon = r - 1), \frac{\partial u}{\partial r} \Big|_{\theta=\pi} = -\frac{(1-\nu_1)K_{II}}{\mu_1\sqrt{2\pi\varepsilon}} \end{array} \right\} \quad (5)$$

$$\theta = \pi, \varepsilon \ll 1, \tau_{r\theta} = \frac{K_{II}}{\sqrt{2\pi\varepsilon}} \quad (6)$$

$$\theta = 0, \varepsilon \ll 1, \frac{\partial u_r}{\partial r} = -K_{II}^0 \frac{1}{\sqrt{2\pi\varepsilon}} (1+k_I)K_2 \sin\lambda\pi \quad (7)$$

Сформулируем условия на бесконечности для задачи I.

Применяя к задаче «принцип микроскопа» [1], приходим к канонической сингулярной задаче теории упругости для полубесконечной трещины с граничными условиями (2), (3)

$$\sigma_\theta = \tau_{r\theta} = 0 \text{ при } \theta = \pm\pi.$$

Решение этой задачи имеет вид [2]:

$$\text{при } |\theta| \leq \frac{\pi}{2}$$

$$\begin{aligned} \sigma_\theta &= K_I^0 [(2 + \lambda) \text{Sin}\lambda\theta + B \text{Sin}(\lambda + 2)\theta] \\ \sigma_r &= K_I^0 [(2 - \lambda) \text{Sin}\lambda\theta - B \text{Sin}(\lambda + 2)\theta] \end{aligned} \quad (8)$$

$$\tau_{r\theta} = -K_I^0 [\lambda(\cos \lambda \theta) \lambda = B \cos(\lambda + 2) \theta]$$

при $\frac{\pi}{2} < \theta < \pi$

$$u_r = k_I [(\chi_I - \lambda - I)(\alpha_I \cos \lambda \theta - \alpha_2 \sin \lambda \theta) - b_I \cos(\lambda + 2) \theta + b_2 \sin(\lambda + 2) \theta]$$

$$u_\theta = k_I [(\chi_I + \lambda + I)(\alpha_I \sin \lambda \theta + \alpha_2 \cos \lambda \theta) - b_I \sin(\lambda + 2) \theta + b_2 \cos(\lambda + 2) \theta] \quad (9)$$

Здесь

$$K_I^0 = \frac{r^2 K_{II}}{2\sqrt{2\pi}} * \frac{K_2 (I+k_I)}{(K_2 - k_I) M(\lambda, K)}, B = \frac{I}{I+k_I} [(I + \lambda)(I + k_I) - (2\lambda + 3)(K_2 - k_I)],$$

$$K_I = \frac{K_{II}}{4\sqrt{2\pi}} \frac{K_2 r^{\lambda+1}}{(\lambda+1)M(\lambda, K)}, k_I = \frac{k-I}{4(I-v_2)}, K_2 = K \frac{I-v_2}{I-v_1}, K = \frac{\mu_1}{\mu_2},$$

$$M(\lambda, K) = (2\lambda + 3)^2 K_I^2 + 2(2\lambda + 3)k_I(I+k_I) \cos \lambda \pi (I + k_I)^2$$

$$\alpha_I = -(2\lambda + 3) k_I \sin \lambda \pi, \alpha_2 = -(2\lambda + 3) k_I \cos \lambda \pi (I + k_I)$$

$$b_I = -(I + k_I) k_I \sin 2\lambda \pi + k_I \lambda (2\lambda + 3) \sin \lambda \pi$$

$$b_2 = k_I (2\lambda + 3) \lambda \cos \lambda \pi + (I + k_I) (\lambda + 1) - (I + k_I) \cos 2\lambda \pi$$

K_I – коэффициент интенсивности напряжений в вершине трещины, ($\lambda \in [-1, 0]$) – действительный корень уравнения.

$$4(\lambda + 1)^2 k_I (K_2 - k_I) - k_I (K_2 - k_I) - (I + k_I) (K_2 - k_I - 1) - 2(I + k_I) (K_2 - k_I) \cos \lambda \pi$$

Это уравнение совпадает с уравнением Зака-Вильямса [3].

Для задачи I поле (8) и (9) должно реализоваться как заданная асимптотика искомых решений при $r \rightarrow \infty$, а для задачи II предполагается, что на бесконечности напряжения отсутствуют.

Результаты и обсуждение. Методами интегральных преобразований разработан метод решения задач статической механики разрушения для неподвижной трещины поперечного сдвига в кусочно-однородной среде. Разработанный метод позволяет вычислять коэффициенты интенсивности напряжений, величину, как известно, используемую в анализе прочности методами механики разрушения, при действии внешней нагрузки.

Выводы. Найдены коэффициенты интенсивности напряжений для

составной среды из двух однородных изотропных упругих полупространств, жестко соединенных вдоль плоскости $x = 0$.

ЛИТЕРАТУРА

1. Черепанов Г.П. Механика хрупкого разрушения. М., Наука, 1974, 640 с.
2. Кулиев В.Д., Работнов Ю.Н., Черепанов Г.П. Торможение трещины на границе раздела различных упругих сред // Изв. АН СССР. Механика твердого тела. – 1978. – № 4. – С. 120-128.
3. Зак А.Р., Вильямс М.Л. Сингулярность в напряжениях у конца трещины на поверхности раздела двух материалов // Тр. Амер. о-ва инженеров-механиков. Прикл. механика. – 1963. – №. 1. – С. 169-171.

PEDAGOGICAL SCIENCES

COMPLEX APPROACH TO THE STUDYING OF LABORATORY DISCIPLINES WITHIN THE MEDICAL HIGH SCHOOL PROGRAM AS A FACTOR OF FORMING THE FUTURE DOCTOR'S COMPETENCE

Chernyukh Oksana Hryhorivna

Ph.D., Associate Professor

Department of Bioorganic and

Biological Chemistry and Clinical Biochemistry

Bukovynian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Introduction. The analytical ability to "read" the results of laboratory tests is an important achievement within the educational part in order to diagnose things in time and choose the tactics of treatment lately in the medical profession.

Competence training of future specialists should be based not only on a generalized understanding of clinical signs and characteristics of the pathological process, but also on a comprehensive analysis of laboratory parameters: clinical, bacteriological, histo-morphological, biochemical and immunological. After all, each individual area of laboratory research separately can not give a full description of the disease and the degree of development of the pathological process.

Aim of work. The aim of our work is to offer to create a special course for undergraduates and interns about analytical principles and skills needed to work with the results of laboratory tests, the feasibility of prescribing certain tests, professional analysis of data in terms of a disease or pathology according to time segment of treatment, etc.

Materials and methods. Analysis and construction of basic algorithms for the understanding of the functioning and importance/meaning of laboratory tests in the diagnosis and during the treatment process, their use in accordance with the intended

purpose. Creation of a special course using generalized knowledge from practical courses of theoretical disciplines (cytology and histology, microbiology, biochemistry, immunology, physiology, etc.), which are basic subjects for the laboratory part of the examination.

Results and discussion. The chosen approach to the analysis of laboratory tests can be taken as a basis for construction of a general algorithm of aggregate signs and changes in a particular profile of disease and pathology. Understanding which indicators will be the primary and priority, and which will be necessary only to characterize the general condition of the patient in a particular clinical case, is a necessary component of treatment.

For the professional training of a doctor it is important to preserve the interdisciplinary relationship between theoretical disciplines as a basic foundation for the later professional development within the clinical subjects and special courses, as well as to form a standard algorithm of work with additional methods of examination, including laboratory.

It is possible to offer a creation of the general final analytical laboratory workshop for repetition and consolidation of knowledge from earlier studied theoretical subjects or disciplines from the perspective of a certain clinical direction of specialization of the future doctor.

This approach will not only allow to form a purely narrow profiled analysis, but will also help the specialist to expand the horizons of thinking, making them flexible and multifaceted to perform the following tasks and achieve goals:

- correctness and punctual diagnosing;
- general assessment of the patient's condition before treatment;
- assessment of the current stage of disease development;
- choice of treatment tactics;
- predictions about comorbidities and numerous complications that may occur due to the background of the underlying pathological process.

The algorithm for developing an analytical laboratory general workshop can be concluded in the following basic concepts:

1. To be guided by the peculiarities of a certain selected narrow-profile clinical discipline. Based on its characteristics and diagnostic constants or requirements to make a choice regarding the appointment of a certain group of laboratory tests and their corresponding clinical-diagnostic characteristics.

2. To be able to analyze the main laboratory parameters of the human body in terms of the system of organs (cardiovascular, digestive, hemostatic, etc.) in normal and pathological conditions and on the basis of comparison with relevant clinical signs to diagnose the disease and its stage.

3. To compare clinical signs of the disease and the corresponding laboratory parameters in one time interval or in a discrete time mode for prognostic analysis of the patient's condition and treatment process

Each selected concept will need to be reasoned based on the level of professional support and in terms of the situational model and the tactics of treatment chosen by the doctor.

Conclusions. This analytical approach to the use of previously acquired knowledge in the field of laboratory research, creates a modern basis for the formation of competence thinking in the process of training future medical workers.

The use of these tactics will enable the future specialist's ability to diagnose the disease in time, to analyze clinical signs together with the understanding of the histo-morphological, clinical-biochemical and microbiological features of pathological processes or a set of physiological changes.

A future specialist will be able to make certain predictions about the development of the disease based on the characteristics of molecular and physiological mechanisms and their modeling due to the analysis of laboratory studies. After all, functional changes in the work of systems and organs, as a rule, precede the visible clinical signs of the pathological process

This tactic will allow punctual appointment of analysis and treatment of patients. It also allows to be one step ahead and have a control over the situation in order to assess the pathological condition and the chosen treatment algorithm.

FORMATION OF MODELING AS A LEARNING ACTION IN JUNIOR SCHOOLCHILDREN

Hritchenko Tetiana

PhD in Pedagogy
associate professor

Loiuk Oksana

PhD in Pedagogy,
associate professor,
Pavlo Tychyna Uman State
Pedagogical University
Uman, Ukraine

Summary. The report identifies the problem urgency; the essence of the concept of "modeling action" has been revealed; the learning modeling actions and transforming character which need to be formed in junior schoolchildren have been defined; the stages of modeling action formation have been characterized.

Key words: junior schoolchildren, educational activity, modeling, modeling action, learning modeling actions and transforming character.

At the present stage of education development one of the most important tasks is the upbringing of independent personality, able to effectively study and work throughout life. Junior schoolchildren have almost inexhaustible cognitive abilities and a willingness to learn something new.

A typical educational program, which is based on a competency-based approach, does not require pupils to memorize definitions of terms and concepts, but involves the active construction of knowledge and the formation of skills and ideas through practical experience [5].

Therefore, over the years of teaching pupils at school, the teacher must help them not only to master a certain amount of knowledge, but also to learn to acquire them independently, to form their educational activities. In primary school, learning activities become the object of special formation for the first time.

The components of educational activities are: goal setting, work planning, performance, results verification, summarizing, work evaluation. Scientist V. Davydov, the author of the educational activity theory, singles out as a special educational action – the modeling action [3].

Modeling action is “a research of any objects, systems, phenomena, processes by building and studying their models” [2, p. 246].

For successful learning in primary school, pupils need to form such learning modeling actions and transforming character:

- coding / substitution (use of signs and symbols as conditional substitutes for real objects). It involves the use of various symbolic means (numbers, letters, diagrams, etc.), which are usually not a special object of assimilation in terms of their characteristics as sign systems. The use of different symbolic means to express the same content is a way of separating content from a form;

- decoding / reading information;

- ability to use visual models (diagrams, drawings, plans) that reflect the spatial objects arrangement or the relationship between objects or their parts to solve problems;

- ability to build schemes, models, etc. [1].

The formation of the modeling action takes place in three stages:

I stage – substitution – is fundamental, because the child needs to master the mechanism of substituting the original for the model with the help of symbolic means. In the end, pupils will receive a substitute image of a real object or phenomenon;

II stage – coding – translation of textual, verbal information into sign language. The result of children’s actions at this stage will be the creation of an image-model of the original through symbolic actions.

For successful mastering of coding action, it is expedient to use various operations in pedagogical activity:

- 1) model transformation (model completion; removal of model’s unnecessary elements);

- 2) model decoding;
- 3) model modification;
- 4) model complication.

III stage – decoding – model approximation to the original. At this stage, the following techniques are used: model application in practice; consideration of the model use to describe various objects and phenomena in real life (the original); correlation of the results obtained in the modeling process with reality; comparison of the original and the model as its substitute – the representative [4].

The use of modeling actions in the learning process allows to develop the ability of younger students to generalize, transferring the process of their thinking to a higher level.

Teaching the child how to build a model of natural laws, the teacher forms in his mind the appropriate abstractions, and leads to generalization. Therefore, the need to master modeling in the form of learning action is dictated by its importance as a means of cognition.

LITERATURE:

1. Асмолов А. Г., Бурменская Г. В., Володарская И. А. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: от действия к мысли : пос. для учит. / под ред. А. Г. Асмолова. Москва: Просвещение, 2008. 151с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / авт., гол. ред. Бусел В. Т. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1426 с.
3. Давыдов В. В. Виды обобщения в обучении. Москва: Пед. общество России, 2000. 120с.
4. Егорова Т. В., Митрохина С. В. Формирование у младших школьников умения моделировать на уроках математики. *Современные проблемы науки и образования*. 2016. № 3. URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=24776> (дата звернення: 14.01.2022).
5. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О.

Я., 1–2 клас: затверджено наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження типових освітніх та навчальних програм для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти» від 21.03.2018 року № 268. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> (дата звернення: 14.01.2022).

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF ONLINE MEDICAL ENGLISH TEACHING

Kushnir Valentyna
PhD, Senior teacher
Bogomolets National Medical University
Kyiv, Ukraine

Introductions. English teaching in medical universities implies many specific aspects and peculiarities. The content line of teaching techniques of medical English teaching of future doctors consists of the development of communication skills and the formation of foreign language knowledge and skills with their further practical application. Thus, foreign language competence helps communicate and share experience with foreign colleagues. Since the purpose of communication among doctors is language comprehension, the main focus is put on vocabulary component which is rich in terminology and professional lexical units. COVID-19 made distance education the most relevant form of education in universities and at schools. Medical students have been transferred to online study as well. So online teaching has become a very common and actual teaching practice nowadays.

Aim. Taking into account the specific features of medical English, online teaching for medical students reveals both efficient and unproductive aspects. So, the main goal of our article to determine pros and cons of online medical English teaching.

Materials and methods. Review of distance teaching peculiarities and analysis of online English teaching for medical students.

Results and discussion. In most cases online learning and teaching is flexible for both students and teachers having a lot of advantages. It allows both to set their own learning pace, times and schedules. Mobile technologies and high-speed internet provide us with the ability to connect from a number of devices such as mobile phones, computers, desktop computers or tablets. Moreover Internet has made it possible to obtain extraordinary amount of materials devoted to current medical

practices and innovations, teaching approaches and modern methodological problems, scientific articles and trials. It also gives teachers the opportunity to create a customised work schedule that they can work around their private life or a second job. Online education can help medical students save time on more substantial work in professional subjects and more qualitative preparation in a wide range of different subjects taught in medical universities. All these benefits are highly highlighted and appreciated by both students and teachers. But there are also drawbacks of teaching medical English online. If you have been teaching in a traditional classroom environment then you are going to have to adapt your teaching style to the online class environment. Any English lesson in medical university must be adopted to online approach. To be an effective online trainer, you need to put yourself in the shoes of your students and see everything from their perspective. This can sometimes be tough for teachers who haven't considered this shift. Having specific aim based on formation of communication competence of future doctors a teacher has to prepare specific approaches, materials, communicative tasks and the ways of their better online implementation. It is important for a teacher to feel how students understand the material and to adjust the educational process immediately, repeat difficult moments again, and provide additional clarifications on some issues. With online learning, this important connection is lost.

The success in delivering the best possible online education depends on students and the faculty's technologies and internet facilities. The faculty particularly needs to adapt to a new technology that the world is using to deliver online education. However, the lack of internet facility and improper facilitation by the faculty hindered the progress towards achieving good online education. Many students of Bogomolets National Medical University live in suburbs and villages and their Internet often works poorly and network connection is constantly lost making online medical English education inefficient. The priority of medical English teaching in NMU is to form and develop communication skills of medical students but distance learning isn't able to develop such skills on a proper level. In distance learning personal contact of students with each other and with teachers is minimal, and

sometimes it's completely lost. Information is perceived better when people have a direct eye-to-eye contact with the teacher and communication is realized more freely and easily without technical barriers. Thus, it has become a sophisticated task to develop communication skills in medical English by means of online English teaching.

Distance education generally pushes students to be more organized and responsible. When students are at home and there is no working environment, they have to force themselves to sit down to study. Not all students have enough motivation to study. At this time, students lose motivation and desire to learn because self-discipline and responsibility disappears. Having lack of constant control not everyone manages to maintain the desired pace of learning without outside supervision. There is no live competition; students have no opportunity to compare their intermediate medical English knowledge and achievements with other students. It is worth realizing that supervision, control and competition are stimulants for some students. Moreover, constant computer work aggravates our health, we abuse our eyesight and damage backbone and shoulders. The fact that teachers and students spend most of the day at the computer results in frequent headaches. The greatest problem in online education is the harm of gadgets to health.

Conclusions. Distance education including online medical English teaching has certain advantages and disadvantages. Positive aspects in distance medical English study are more apparent and discussed. Experience of online medical English teaching has demonstrated also drawbacks of this form of teaching of medical English. Poor IT skills, lack of Internet facilities, improper facilitation by the faculty are still left the main obstacles in efficient online medical English teaching. Problems of communication skills formation of medical students in distance English teaching are still of great importance and seek effective ways of overcoming. Lack of students motivation and lack of constant control and supervision may as well influence the results and achievements of online medical English education leading to low level of foreign language communication competence of future doctors.

ILLUSTRATIVE DRAWING IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' CREATIVE ABILITIES

Nykyforov Andrii Mykhailovych,
Candidate of Philological Sciences

Hulei Olha Volodymyrivna,
Kapran Oksana Volodymyrivna,
Senior lecturers

Nykyforov Nazar Mykhailovych,
Student

Sumy State Pedagogical University named
after A. S. Makarenko
Sumy, Ukraine

Kuno Olha Serhiivna,
Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine

Introductions. Illustrations are drawings that figuratively accompany an artistic text and at the same time decorate a book. Their purpose is to help to understand what is said in the text, to highlight its content, to make it clear. Illustration occupies a special place in the fine arts, it is always addressed to a wide readership. Creating illustrations is a particularly painstaking work that requires the painter to follow certain rules and patterns. The work on illustration should not be reduced to mastering technical skills and should not be compared with other types of fine arts. The peculiarity of illustration as a genre of fine arts is that its image system is based on a given literary work and is subject to a specific task, namely – coverage and explanation of the text.

Aim. The aim of the article is to analyze the possibilities of illustrative drawing for the formation of the creative abilities of students.

Materials and methods. Literary sources on the chosen topic were studied, scientific and scientific-journalistic informative materials were analyzed, information on the researched problem was generalized

Results and discussion. The history of illustration tells of its constant change, following the development of culture and art in general; about its synthesis with fine arts, design, and book graphics.

Book illustration interacts with all the elements of the book – the text of the literary work, its plot, and style; it always merges closely with the book, creating an inseparable unity. Book illustration is an element of a book that either explains the text with visual images or actively interprets the text, giving the reader the opportunity to understand and feel in a new way the value of literary content and form. The illustration of the book solves the problem of figurative disclosure of a literary text with the help of drawings.

First of all, book illustrations are graphic or pictorial works. The book is a joint work of the writer and the painter, and the drawings in it cannot be considered separately from the text. Secondly, they stimulate fantasies, help to present literary images, «enter» the content, the plot of the work, improve understanding of the theme, idea, and the protagonist's image, embodying the ideological content of the book in artistic details – bright, expressive, concrete. However, illustrations affect the processes of perception, analysis, synthesis, understanding, which is the basis for the formation of creative human consciousness, creative personality. In addition, the illustrations in the book serve as a means of knowing life and the reality around us; visually revealing to us the images created by the writer.

Illustrations of the book, its font design, ornamentation, decorative images – all that we call book graphics, actively help the reader to better understand the literary work, its artistic images, ideologically enrich it.

It is worth noting that the illustrator evaluates the images and ideas of a literary work in his way, from the standpoint of a contemporary, his attitude to the work is not passive but active. The painter shall be able to interest the viewer in a fictional world with his anatomy of images. In artistic illustrations, we see reality, warmed by the aesthetic, human feelings of the author of the picture.

It is important to note that at different ages, illustrations affect the reader in different ways. For example, the beginning of art is most clearly expressed in a

picture book for young children, which was formed as an author's work, in which the illustration and text appear in a special visual and verbal unity. A more complex synthesis of images and words can be traced in a book for senior preschool and primary school age on the organic fusion of literature and fine arts when the illustration reveals an artistically concentrated expression of real-life or images of poetic tales, so-called fairy tales, theater, children's games. In publications for middle-aged and older children, the illustration is close to the features of an illustrated book for adults, i.e. the principle of consistent visual support of the text prevails.

Conclusions. Thus, book illustration is a universal tool that promotes the development of analytical skills and artistic taste of the student, creativity, and development of modern personality, which will be successful in the modern labor market. Therefore, the issues related to creating an illustration for a book are very relevant, it is important to pay more attention to the study of book graphics in art lessons, which will help students develop a sense of imagery, understand the symbolic component, give knowledge of text and fonts, develop critical thinking and creative abilities.

REFERENCES

1. Вовчок Г. Виховна функція ілюстрації дитячої книги, 2018. URL: <https://int-konf.org/ru/2013/suchasnist-nauka-chas-vzaemodiya-ta-vzaemovpliv-18-20-11-2013-r/610-vovchok-g-m-vikhovna-funktsiya-ilyustratsiji-dityachoji-knigi>
2. Дехтерев Б. Ілюстрація – твір художній. *Дитяча література*. 1969. № 4. С. 77-84.
3. Кудрявцева Л. Художники дитячої книжки: посібник для студентів середніх та вищих педагогічних навчальних закладів. М.: Видавничий центр «Академія». 1998. 240 с.
4. Курочкіна М. Дітям про книжкову графіку. Спб.: ДИТИНСТВО-ПРЕС, 2005. 185 с.
5. Могильовський В. Від задуму до втілення. Київ: Радянська школа,

1989. 174 с.

6. Панов В. Иллюстрация в книге. М.: Юный художник, 2001. 233 с.

7. Полевина Е. Эстетическая функция иллюстрации в детской книге: дисс. ... канд. пед. наук. Москва, 2003. 235 с.

8. Цимбал Ю. Ілюстративна графіка як засіб виховання творчості дітей дошкільного віку, 2019. URL: <https://sites.google.com/site/bookillus/illus-gr>

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ

Акімова Ольга Вікторівна

доктор педагогічних наук, професор,
Вінницький державний педагогічний університету
імені Михайла Коцюбинського

Рикачевський Олександр Володимирович

аспірант кафедри педагогіки, професійної
освіти та управління освітніми закладами
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Вступ. Сучасний розвиток медичної науки та практики, біотехнології у світовій охороні здоров'я поставили перед науковою думкою принципово нові моральні та етичні питання. Йдеться про пошук способів підвищення суспільної та професійної відповідальності лікарів за розподіл обмежених ресурсів охорони здоров'я та за моральні вимоги в галузі медицини. Медична етика формує у кожного медичного працівника глибоку особисту відповідальність за якісне виконання свого професійного обов'язку перед пацієнтами та всім світовим співтовариством. Ці вимоги закріпилися в деонтології як у вченні про лікарський обов'язок, моральний закон. Важливою темою для біоетики як нової філософсько-медичної дисципліни є морально-правове розуміння медичної дійсності як сфери особливо відповідального ставлення лікаря, вченого до своєї професійної діяльності.

Мета роботи полягає в аналізі проблеми правового забезпечення медичної деонтології.

Матеріали та методи. Питання формування деонтологічної культури майбутніх лікарів знайшли відображення в працях С. Вітенко, Н. Герасимчук, Н. Касевич, Ю. Колісник, Н. Пасечко, О. Семенов, Т. Сліпченко, О. Кравченко та інших. Основним методом дослідження був теоретичний аналіз.

Результати та обговорення. Перші спроби сформулювати основні етичні

принципи медичної професії робилися ще в давнину. Найбільш яскравим прикладом є так звана клятва Гіппократа. Вона містить дев'ять етичних принципів: повага до наставника, колегам та учням, неспричинення шкоди хворому, принцип милосердя, тобто обов'язкове надання медичної допомоги всім людям без винятку, принцип пріоритету інтересів пацієнта, поваги до життя, негативне ставлення до абортів і евтаназії, відмова від інтимних відносин з пацієнтом, принцип зберігання лікарської таємниці та особистого самовдосконалення. Відповідно до думки істориків даний документ був лише відредагований Гіппократом (бл. 460 - бл. 377 р. до н.е.), а з'явився значно раніше – в Давньому Єгипті [2]. У Стародавньому Римі ідеї лікарської етики удосконалював знаменитий Гален (130 – 200 рр.. н.е.), який будучи послідовником Гіппократа, він гостро критикував користюлюбство і заздрість серед лікарів. Інший не менш відомий лікар зі Сходу Авіценна або ібн-Сина (980 - 1037 рр..) також створив власний етичний кодекс. У ньому Авіценна закликав лікаря не тільки відповідально підходити до виконання професійних обов'язків, а й приділяти велику увагу спілкуванню, адже слово лікаря теж лікує.

У Радянському союзі існувала Присяга лікаря, як урочисту обіцянку направити всі свої сили і знання на поліпшення здоров'я людини, готовність допомагати в будь-який час і зберігати лікарську таємницю, удосконалювати свої навички і радитися з колегами.

Вітчизняні теоретики медицини сходяться в думці про те, що основоположними етичними принципами медичної професії сучасності є принцип виконання обов'язків та чесності, принцип автономії, що не заподіяння шкоди, благодіяння і справедливості [2].

Нормативною базою дослідження є Конституція України, Кримінальний кодекс України, Цивільний кодекс України, Конвенція про права людини в біомедицині, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Закони Верховної Ради України, рішення Конституційного Суду України, рішення Європейського суду з прав людини, які стосуються

порушення прав людини на таємницю про стан її здоров'я. Одним із найважливіших принципів відносин між лікарем і пацієнтом є принцип конфіденційності. Цей принцип втілюється передусім у нормах ст. 286 Цивільного кодексу України [14] та ст. 40 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [8]. Проте, окрім дискусійних поглядів щодо змісту лікарської таємниці, найважливішим є забезпечення лікарської таємниці та її гарантування [13, с. 91].

У сучасних умовах питанням медичної деонтології у всіх країнах приділяють велику увагу. Прийнятий ряд декларацій, кодексів, правил, які покликані визначити етичні норми поведінки лікарів. У багатьох країнах (Франції, ФРН, Італії, Швейцарії, США та ін.) існують національні деонтологічні кодекси. Ряд документів носить міжнародний характер. До них слід віднести Женевську декларацію (1948), Міжнародний кодекс медичної етики (Лондон, 1949), Гельсінсько-Токійську декларацію (1964, 1975), декларацію Сіднея (1969), декларацію, що стосується відношення лікарів до тортур (1975) та інші. На додаток до «Женевської декларації» розроблений Міжнародний кодекс медичної етики. Прийнятий 3-ю Генеральною асамблеєю ВМА (Лондон, Англія, жовтень 1949 р.) Міжнародний кодекс медичної етики (Міжнародний кодекс з деонтології, що конкретизував ряд положень Женевської декларації, схвалений генеральним директором ВООЗ) і є найбільш поширеним документом, на який посилаються багато дослідників проблем медичної деонтології [5, с. 10].

У липні 1964 р. ВМА на своїй XIX Асамблеї в Гельсінкі прийняла Декларацію, де доповнюється і поглиблюється «Нюрнберзький кодекс». Декларація містить вимоги, що пред'являються до лікарів, які беруть участь в біомедичних дослідженнях. Міжнародна Конвенція Генеральної Асамблеї ООН з цивільних і політичних прав (1966 р.) визначила принципи проведення всіх досліджень із залученням людини. У відмінності від Гельсінської декларації, вона регламентує морально-етичні принципи медичної практики. До основних акцій Всесвітньої медичної асоціації також відносяться Хельсінсько-Токійська

декларація (XXIX Асамблея ВМА, 1975), Міжнародна декларація про права людини (1983). У першому розділі Токійської декларації детально розглядаються різні аспекти проблеми ризику при проведенні допустимих медично-біологічних досліджень на людях. Згідно з цими документами, інтереси досліджуваних повинні завжди переважати над інтересами науки і практики [5, с. 29].

Пріоритети професійної незалежності лікаря викладені в Декларації про незалежність і професійну свободу лікаря, прийнятій Всесвітньою медичною асоціацією у 1986 р.: «Професійна свобода лікаря передбачає свободу від стороннього втручання у лікувальний процес. Завжди і всюди слід охороняти і захищати незалежність професійних медичних й етичних рішень лікаря». Так у Декларації проголошується незалежність лікаря при виконанні своїх професійних обов'язків. Це не стосується питань адміністративної підлеглості. Це стосується свободи ухвалення рішень щодо користі хворого – тактики і схеми лікування, застосування тих або інших методів, іншими словами, всього, що спрямоване на благо хворого. Період демократичних перетворень в Україні характеризується прийняттям низки документів, присвячених морально-етичному і деонтологічному регулюванню медицини: «Присяга лікаря» – стаття 76 Основ законодавства України про охорону здоров'я та Клятва лікаря, що затверджена наказом Президента України 15 червня 1992 року.

В Україні на Всеукраїнському з'їзді лікарських організацій та X З'їзді Всеукраїнського лікарського товариства (ВУЛТ) в м. Євпаторії 27 вересня 2009 року прийнято та підписано Етичний кодекс українського лікаря [4]. Головними фундаментальними цінностями, названими в Кодексі, є життя та здоров'я людини. Інформацію про стан здоров'я особи можна розглядати в двох аспектах: як інформацію про пацієнта і як інформацію для пацієнта. Лікарську таємницю (інформацію про пацієнта) варто відрізнити від медичної інформації (інформацію для пацієнта). Медична інформація передбачає відомості про стан здоров'я людини, історію її хвороби, про мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку

захворювання, які лікар зобов'язаний надати на вимогу пацієнта, членів його сім'ї або законних представників, за винятком випадків, коли така повна інформація може завдати шкоду пацієнту. Конституцією України (ст. 32 (ч. 2), ст. 34 (ч. 3) гарантується право особи не зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом [6].

Окрім ст. 34 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», в якій чітко визначено право лікаря на відмову від надання медичної допомоги, є ст. 38 цього ж Закону, в якій передбачено, що пацієнт має право на вільний вибір лікаря, якщо останній може запропонувати свої послуги. У Законі не передбачені випадки, в яких лікар має право відмовити пацієнтові бо, не може запропонувати свої послуги. Пропонується заповнити правовий пропуск за допомогою деонтологічної норми (п. 3.4. Етичного кодексу лікаря України: «лікар має право відмовитися від лікування хворого, якщо упевнений, що між ним і пацієнтом відсутня необхідна взаємна довіра, коли відчуває себе недостатньо компетентним або не має в своєму розпорядженні необхідних для проведення лікування можливостей і в інших випадках, якщо це не суперечить Клятві лікаря України») [5, с. 30].

Законодавством передбачено випадки, у яких лікар має надавати інформацію про стан здоров'я пацієнта (правомірно порушувати лікарську таємницю) [6]. Інформацію про стан здоров'я неповнолітніх дітей медик має повідомляти батькам (усиновлювачам), опікунам, піклувальникам [8; 10].

Випадки правомірного розголошення медичної таємниці, передбачені у Конституції України, ч. 2 статті 32, ч. 3 статті 34; Цивільному кодексі України, ч. 2, 4 ст. 285; Сімейному кодексі України, ст. 30; Законі України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р., ст. 7; Законі України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 р., ст. 9; у Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р., ч. 2, 5 ст. 39, ст. 39-1, 40, ч. 1 ст. 43; у

Законі України «Про психіатричну допомогу» від 22.02.2000 р., ст. 4; у Законі України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення» від 12.12.1991 р., ч. 2 ст. 8, ч. 2 ст. 9; у Законі України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» від 15.02.1995 р., ч. 5 ст. 14; у Законі України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 р., ч. 2 ст. 26; у Законі України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» від 05.07.2001 р. ч. 2 ст. 17.

Висновки. Однак, велика кількість складнощів зустрілася у формуванні біоетичної самосвідомості професійної медичної спільноти. Одна з них – навмисна заміна морального та етичного змісту біоетики правовими кодексами. Пропонується, наприклад, законодавчо врегулювати всі біомедичні дослідження та медичну практику в таких галузях, як трансплантація, штучний аборт, визначення моменту смерті, ліміт життєзабезпечуючого лікування безнадійно хворих пацієнтів тощо. Тому питання правового забезпечення деонтологічної практики залишається актуальним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Деонтологія. URL:
<https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2447/>
2. Етичні принципи медичної професії. URL:
<https://ukrbukva.net/86997-Eticheskie-principy-medicinskoiy-professii.html>
3. Етичний кодекс медичної сестри. URL:
http://medmedsestrunstvo.blogspot.com/2016/03/blog-post_16.html
4. Етичний кодекс українського лікаря. URL:
www.nmu.edu.ua/files/etichnij_kodeks.pdf.
5. Ковальова О.М., Сафаргаліна-Корнілова Н.А., Герасимчук Н.М. Деонтологія в медицині: підручник. Харків, 2014. – 258 с.
<http://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/10105/3/%D0%94%D0%B5%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F%2>

0%D0%B2%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B
D%D0%B5.pdf

6. Конституція України від 28.06.1996 р. – Редакція від 01.01.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 02.06.2021).

7. Медична етика: складні ситуації та поради на щодень <https://www.medsprava.com.ua/article/631-medichna-etika-skladn-situats-ta-poradi-na-shchoden>

8. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 02.06.2021).

9. Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз від 05.07.2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2586-14> (дата звернення: 02.06.2021).

10. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення від 24.02.1994 р. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12) (дата звернення: 02.06.2021).

11. Про психіатричну допомогу від 09.12.2003 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14> (дата звернення: 02.06.2021).

12. Семенов О. М., Кравченко О. Формування професійної етики майбутньої медичної сестри у вимірах педагогічної дії : монографія / О. Семенов, О. Кравченко. Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2014. 304 с.

13. Сліпченко Т. Лікарська таємниця – правові основи захисту [Текст]. Актуальні проблеми правознавства. 2021. Вип. 2. С. 91-96.

14. Цивільний кодекс України від 19.06.1993 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 02.06.2021).

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ У СТУДЕНТІВ НЕМОВНОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Бовда Олена Ярославівна
Дубчук Мирослава Ярославівна

асистенти

Троцюк Аїда Миколаївна

к. філол. наук, доцент

Волинський національний університет

імені Лесі Українки

Луцьк, Україна

Сьогодні у екстремальних умовах пандемії набирають популярність у світі дистанційні методи навчання. Карантинні заходи у зв'язку з COVID-19 змусили освітні заклади перейти на навчання «на відстані» та стали справжнім викликом для всієї української освіти щодо його організації.

У рамках концепції «Learning cities» важливе надання не тільки формальної, а й неформальної освіти для усіх бажаючих. Ті міста, які інтегрували програми із наданням неформальної освіти через колаборацію із місцевими організаціями та фірмами розширили потенційні можливості для перебудови міст у «міста, що навчаються». Прикладом такої колаборації серед структур місцевого уряду або із залученням інших приватних організацій стали: відкриття безоплатних курсів для студентів та учнів шкіл або безоплатне використання он-лайн каталогів бібліотек. Крім того, саме розробка таких он-лайн або діджитал-програм спрямована на зміну поведінки людей та способу їх мислення, що стало пріоритетом під час швидкого поширення пандемії [4]. Також під час дії пандемічних обмежень потребують захисту викладачі закладів вищої освіти, які стикнулись з проблемами адаптації до цифрових технологій у навчанні, скороченням зайнятості, скороченням оплати праці. На думку зарубіжних вчених, структурні маяки щодо підтримки викладачів наступні: збереження зайнятості та заробітної плати; забезпечення безпеки та

добробуту, охорона здоров'я; залучення до розробки заходів у сфері освіти у відповідь на виклики COVID-19; забезпечення адекватної професійної підтримки, професійного розвитку і навчання; встановлення справедливості та надання допомоги працівникам освіти, підтримка їх соціально-емоційної компетентності [4].

Так, 20.12.2000 р. затверджено Постановою МОН України «Концепцію розвитку дистанційної освіти в Україні», Наказом МОН України від 25.04.2013 р. № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» визначено мету, завдання дистанційної освіти та ін. Статтею 49 Закону України від 01.07.2014 р. 1556-VII «Про вищу освіту» (редакція 24.07.2020 р.) визначено основні форми здобуття вищої освіти: інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева) та дуальна [3].

Дистанційне навчання — це форма навчання з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та студентів на різних етапах навчання і самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі [2]. Використання цього виду навчання дає можливість застосовувати сучасні технології комунікації студентам не тільки в період карантину, а й таким які і не мають можливості особисто взаємодіяти з викладачем (студенти з обмеженими можливостями або студенти на заочній формі навчання). Навчання може проходити через програмне забезпечення, через візуальну взаємодію, через відео зв'язок або ж через он-лайн тестування. Для вивчення іноземної мови дистанційно необхідно поставити мету – досягти певного рівня знань у мові до кінця навчання та способи взаємодії зі студентом, а також визначити, яким чином проводитиметься контроль пройденого матеріалу. Проблема вивчення іноземних мов при дистанційному навчанні у тому, щоб зацікавити і мотивувати студентів, не маючи можливість особисто здійснювати контроль виконання певного навантаження й у обмеженості впливу на учня. Необхідно володіти методиками саме дистанційного навчання, адже пара в Інтернеті відрізняється від пари в аудиторії. Тут необхідні нові підходи для донесення

інформації до студента, а також налагодження зворотнього зв'язку. Важливо зауважити, що не все залежить від викладача. Студенти також повинні мати мотивацію до навчання. Вирішити проблему можна даючи нестандартне завдання, взявши до уваги його/її вік, стать та запропонувати заохочення за виявлену ініціативу в завданні. Наприклад, студенту буде запропоновано на певну тему подивитися відеоматеріал з титрами і скласти його короткий опис, мовою яку вивчає. Викликати мотивацію до вивчення предмета можна запропонувати додаткове завдання, підкріпивши максимальною оцінкою виконання. Для стабільності результатів студентів необхідно підтримувати стабільний контакт, інакше успіхи у вивченні іноземної мови знижуватимуться, і мотивація вивчення переросте в байдужість до мови. Для цього слід циклічно ініціювати та підтримувати контакт, оскільки дистанція у навчаючого та викладача через соціальні ролі досить велика, тому студенти можуть відчувати дискомфорт та уникати контакту.

Було проведено дослідження ефективності навчання англійської мови у групи з 21 особи немовної спеціальності у Волинському національному університеті імені Лесі Українки (табл. 1.).

Таблиця 1.

Аналіз ефективності студентів навчання іноземної мови

Частота виконання завдань	Кількість студентів
Активно	7
Нейтрально	5
Найменша активність	9

Під час навчання групи були застосовані: самостійне вивчення граматичних основ англійської мови з нахилом на терміни пов'язані зі спортом та фізичною культурою, робота з лексикою та проведення контролю знань при перевірці виконаного завдання, вивчення тексту, перегляд ряду відеороликів з титрами англійською мовою та розбір теми занять під час використання відео зв'язку.

Під час проведення дослідження групи немовної спеціальності було встановлено, що з групи 21 особи активно підтримували зв'язок та

систематично відправляли виконані завдання 7 осіб, 5 осіб виконували із запізненням, а 9 осіб взагалі не виходили на зв'язок. Як з'ясувалося, що 7 осіб були мотивовані привілеями на формі контролю, 5 осіб зазнали труднощів щодо граматики, а 9 осіб не мали інтерес до навчання у ВЗО. На ефективність позитивно вплинули дискусійні заняття, у яких вивчався ряд відеороликів англійською, розбір нових і повтор раніше вивчених слів, вивчення тексту, оскільки є засобом мотивації учнів щодо мови [1].

У результаті можна зауважити, що для навчання «на відстані» не вистачає контакту студента з викладачем і це впливає на ефективність вивчення курсу іноземних мов. Щоб запобігти зниження інтересу до предмета, необхідно мотивувати додатковими нестандартними завданнями, за які виставляються оцінки не нижче середньої, і здійснювати контроль, постійно контактуючи зі студентами за допомогою відео зв'язку. Також не дати впасти активності вивчення іноземної мови студентів періодичний контроль засвоєних знань. Також дистанційне навчання виховує у студенті самостійність. Самостійна робота передбачає спосіб навчальної діяльності, у якій виконуються письмові чи усні завдання [1].

Отже, ми можемо зробити висновки, що для навчання «на відстані» потрібно мати сильне мотивування, бо дистанційне навчання – це самоосвіта, тобто здатність студента працювати самостійно. Для когось це величезна перевага, а для когось – недолік, все залежить від людини та її характеру. Ми всі отримали новий досвід і на сьогодні актуальним є розробка нових методологічних підходів для забезпечення ефективності процесу навчання дистанційних методів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новожилова Л. И. Владение иностранным языком и обучение иностранному языку. Вестник Нижегородского университета имени М. И. Лобачевского. 2011. №6(2). С. 483–484.
2. <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro>

3. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556_18?find=1&text=%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%%20BD%D0%B0%20-%20w1_3#Text

4. Supporting teachers and education personnel during times of crisis. ED/2020/IN2.2. 2020. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373338> (дата звернення: 17.01.2021).

ОСВІТА ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ ЯК ФЕНОМЕН СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ

Борисова Юлія Володимирівна

канд. соціол. наук, доцент
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. В сучасних умовах освіта протягом життя стає не просто гаслом, але засадничим принципом життєдіяльності людини і соціуму. Усвідомлення його важливості спонукає людину до постійної активності у розбудові власної освітньої траєкторії. Суспільні інститути та організації спрямовують потужні ресурси на вдосконалення системи навчання і підвищення кваліфікації персоналу, покращення професійних компетентностей працівників. В зазначеному контексті постає актуальним з'ясування того, наскільки проблему неперервної освіти доцільно розглядати як породження інформаційної ери, атрибут сучасності, який не був притаманний освітнім парадигмам попередніх епох.

Мета роботи – визначення особливостей втілення стратегії неперервної освіти в сучасній освітній парадигмі.

Матеріали та методи. В процесі написання роботи використовувалися методи аналізу наукової літератури, історичний, хронологічний, узагальнення, порівняння, систематизації.

Результати та обговорення. Фахівці відзначають, що сама ідея навчання протягом життя є ровесницею людської цивілізації. Ще Конфуцій рекомендував: «Повторюйте без зупинки те, що вже знаєте; безперервно вивчайте нове і тоді станете майстром» [1, с.30]. У різні історичні епохи філософи, дослідники, релігійні і громадські діячі вказували на необхідність безперервної освіти. В другій половині 90-х років ХХ століття у сфері освіти дорослих було проголошено сполучення принципу безперервності освіти із

принципом навчання протягом життя і формуванням суспільства знань, тим самим зроблена спроба закріпити у суспільній свідомості розуміння взаємної відповідальності суспільства, держави й особистості за розвиток освітніх процесів [2].

Найважливішою рисою, яка відрізняє сучасну освітню парадигму від попередніх, є її орієнтованість не тільки на вирішення поточних завдань сьогодення, але на майбутнє. Цю особливість не можна сприймати однозначно в ціннісному та етико-філософському аспектах, особливо якщо погодитися з тим, що особистісна гармонія і гармонійне соціальне буття людини можливі, якщо на першому плані – не майбутні соціальні ролі (функції) людини, але сама людина як особистість, що розвивається [3, с.123]. Неоднозначною є тенденція згладжування меж і розбіжностей в сфері освіти завдяки розвитку інтернет-технологій, адже залишається актуальною проблема регіональних, вікових (а в окремих країнах – і статевих) відмінностей в охопленні громадян сучасними освітніми програмами. Крім того, в умовах послаблення контролюючої ролі держави в сфері освіти потужні транснаціональні компанії «створюють в своїх надрах «корпоративні університети», спрямовані на освіту їх власного персоналу, зриваючи тим самим академічну підготовку» [1, с.31].

Випереджувальний характер засвоєваних знань і вмінь в умовах пришвидшення темпів суспільних змін стає не просто доцільним, але й необхідним. Важливим виявляється не тільки навчання новому, але й формування впевненості в безмежності власних можливостей, що повинно спонукати людину як особистість і фахівця до постійного самовдосконалення, розвитку в неї стійкої потреби в оновленні знань. Зазначені завдання відчутно зміщують фокус відповідальності за особистісний і професійний успіх ззовні – з суспільства і мікросоціуму – всередину, в якомусь сенсі примушуючи людину до постійного особистісного вибору, до розвитку (посилення) в собі конкурентного начала і плекання лідерських якостей. Свобода вибору – освітнього, кар'єрного – передбачає більшу особистісну відповідальність за його реалізацію. Це не означає повної девальвації традиційних мотивів вибору

освітньо-професійної траєкторії (вплив стереотипів масової свідомості, сімейних цінностей і т. п.). Водночас цей вплив все в більшому ступеню опосередковується потребою інформаційного суспільства в фахівцеві, що мислить незалежно, критично, творчо, бачить і тверезо оцінює не тільки реалії сьогодення, але найближчі і навіть більш віддалені перспективи. За таких умов посилюються ризики міжпоколінного дистанціювання в морально-етичному, світоглядному і пізнавальному аспектах: покоління учнів, завдяки високому рівню цифрової грамотності, виглядає більш «озброєним» і підготовленим до майбутніх реалій, ніж покоління вчителів.

Висновки. Спроби визначити особливості втілення ідеї неперервної освіти в сучасну освітню парадигму дає можливість говорити не стільки про унікальність даного феномену, скільки про його детермінованість новими викликами сьогодення, серед яких поширення інформаційно-комунікаційних технологій та інтернаціоналізація освіти, випереджувальний характер засвоєваних знань, посилення ролі корпорацій у визначенні змісту, форм і методів навчання.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Атту И., Буще М. Образовательная революция. *Образование через всю жизнь: Непрерывное образование в интересах устойчивого развития*: материалы 13-й междунар. конф. Вып. 13. СПб: ЛГУ им. А. С. Пушкина, 2015. Ч. I. 582 с.

2. Освіта протягом життя як чинник людського розвитку: Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/osvita-protyagom-zhittya-yak-chinnik-lyudskogo-rozvitku>

3. Живейнова О.Г. Непрерывное образование – новая парадигма развития личностного потенциала специалиста. *Вестник МГУКИ*. 2009. №1. С. 12 –124. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nepreryvnoe-obrazovanie-novaya-paradigma-razvitiya-lichnostnogo-potentsiala-spetsialista> (дата звернення: 29.01.2022).

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У МЕТОДИЧНІЙ СИСТЕМІ ШКОЛИ

Гончарова Олена Костянтинівна

аспірантка

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти

Одеської обласної ради»

м. Одеса, Україна

Вступ Сучасний світ сповнений невизначеності. Все менше у ньому залишається сталості і постійності. Відтак постає необхідність у зміні парадигм освіти, адже новий світ потребує нових професіоналів. Людей готових до продуктивної роботи в умовах невизначеності: активних, конкурентоспроможних, компетентних, здатних до змін, людях із гнучким критичним мисленням, які володіють універсальними способами дій, різноманітними стратегіями на основі духовно-моральних цінностей. Актуальною проблемою педагогічної науки є створення необхідних умов для самореалізації індивіда в сучасному суспільстві, формування його соціальних уявлень, навичок та цінностей. А отже, постає необхідність у зміщенні акцентів від знаннєвої до компетентнісної освіти. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», компетентність є здатністю особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей. Зокрема набуває особливої актуальності формування соціальної та громадянської компетентності у здобувачів освіти. У Концепції Нової української школи наголошено саме на навичковій складовій цієї компетентності, а саме «Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів» [3,с.15].

Мета роботи. Проблема формування соціальних навичок, цінностей та інших особистісних якостей цікавить широке коло науковців і тому є достатньо

дослідженою в українській та зарубіжній педагогіці. Багато науковців у своїх працях звертаються до поняття «соціальні цінності» і «соціальні уявлення» (Г. Андрєєва, Д. Жодєле, Т. Ємельянова, З. Карпенко, Д. Майєрс, С. Московічі, І. Трапенцієре та ін.); до поняття «соціальна компетентність», її структури і компонентів (М. Аргал, О. Варецька, В. Васильков, Н. Гавриш, М. Гольдфілд, І. Зимня, Н. Калініна, О. Павлик, О. Пометун, Т. Смагіна та ін.); до поняття «соціальні навички» (Т. Воронцова, Д. Гоулман, Л. Гребінник, О. Кохан, Т. Нестеренко, К. Опаріна, Р. Савчук та ін.). Аналіз праць указаних науковців та інших наукових досліджень констатував відсутність єдиного підходу до визначення і трактування змісту і структури понять «соціальні уявлення», «соціальна компетентність», «соціальні навички».

У багатьох психолого-педагогічних дослідженнях поняття готовності до професійної діяльності визначається як системна якість особистості, яка формується у процесі професійної підготовки і базується на понятті «готовність до діяльності» [5, с.137]. Питання підготовки майбутнього вчителя початкової школи до соціально-педагогічної діяльності й соціального супроводу молодших школярів ґрунтовно досліджували О. Будник, О.Варецька, Л. Зімакова, С. Литвиненко, А. Тадаєва; проблеми готовності вчителя зазначеного напрямку до формування компетентностей / компетенцій молодших школярів (Т. Нестеренко, Г. Шпиталевська, О. Юрченко).

У нашій науковій розвідці ми зупинимось на педагогічних умовах підготовки вчителів початкових класів до формування соціальних навичок молодших школярів.

Материалы и методы./Materials and methods. У реалізації вимог Концепції НУШ і Державного стандарту щодо формування соціальних навичок у молодших школярів вчителі початкових класів стикнулися із рядом складнощів. Під час тренінгів перепідготовки вчителів початкових класів до роботи у освітній системі НУШ (2018-2019 рр.) нами обговорювалися з вчителями проблеми і перспективи роботи з учнями початкових класів над формуванням соціальних ЗУНів. Бесіди і анкетування з учасницями, проведені

нами, виявили ряд сумнівів, що виникали у вчителів з цього приводу. Вчителі вказували на недостатність власного рівня підготовки з теорії щодо комунікації та роботі з конфліктами; відсутність системних методичних рекомендацій і методичної підтримки стосовно формування соціальної компетентності молодших школярів у освітній системі школи; низький рівень сформованості соціальної компетентності у самих вчителів тощо. Анкетування вчителів із питанням «Що ускладнює вашу роботу з дітьми?» нам надало ще додаткову інформацію: недостатня сформованість соціальних навичок і соціальної поведінки учнів (88,3%); конфлікти виду учень-учень; учень-вчитель; учень-батьки-вчитель (87,1%); низький рівень навичок взаємодії у парі й команді (67,2%); складність у формуванні позитивної дружньої класної спільноти (65,3%); відсутність в учнів навичок рефлексії і саморефлексії (33%); низький рівень розвитку навички самоконтролю (41,6%); низький розвиток соціальних цінностей (28%).

Отриманий запит, щодо надання теоретичної і методичної допомоги вчителям початкових класів, поставив перед нами завдання щодо створення і розробки методичної системи підготовки вчителів до формування в учнів соціальної компетентності. Подане завдання сформувало потребу в науковому обґрунтуванні основних теоретичних понять «соціальні навички молодших школярів», «готовність вчителя до формування соціальних навичок у молодших школярів».

Для розкриття предмету нашого дослідження необхідним є виокремлення та характеристика педагогічних умов, які впливають на підготовку вчителя початкових класів до формування соціальних навичок молодших школярів.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «умови» розглядається із двох позицій: 1) необхідна обставина, від якої залежить здійснення чого-небудь; 2) особливості реальної діяльності, за яких відбувається чи здійснюється що-небудь [2, с.1325].

У педагогіці та психології поняття «умова» вживають як наукову категорію, що виражає відношення предмета, що вивчається, до навколишніх

явищ, в сферу вивчення яких він входить. Отож, під «умовами» можна розуміти таке середовище або оточення, у якому явище виникає, існує й розвивається.

Зазначимо, що існують різні підходи до тлумачення й класифікації умов. Ю. Бабанський визначає за сферою впливу зовнішні (природно-географічні, суспільні, виробничі, культурні, середовища мікрорайону) і внутрішні (навчально-матеріальні, шкільно-гігієнічні, морально-психологічні, естетичні), які певною мірою мають прояв у педагогічних, організаційних, організаційно-педагогічних та інших умовах.

О. Хома розглядає поняття «педагогічна умова» як систему певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися або суб'єктивно створені й необхідні для досягнення конкретної педагогічної мети.

О. Варецька вважає, що основу поняття «педагогічні умови» становлять такі категорії, як: обставини, чинники, середовище, сукупність можливостей, від яких залежить існування, функціонування, розвиток, ефективність педагогічного процесу – організаційного й педагогічного змісту .

Спираючись на дослідження Ю. Бабанського, О. Варецької, О. Галкіної, О. Хоми, переосмислюємо їх погляди щодо підготовки вчителів початкової школи до формування соціальних навичок в умовах методичної системи школи.

У процесі дослідження ми визначаємо концепцію навчальної взаємодії, уточнюємо обставини навчання вчителів початкових класів, за яких буде проходити навчання з метою підвищення рівня підготовки до формування соціальних навичок молодших школярів. На даному етапі дослідження передбачаємо, що ефективність у підготовці вчителів початкової школи буде досягнута при реалізації таких педагогічних умов:

1. Спеціальної організації навчально-пізнавальної діяльності учителів початкової школи у процесі підготовки до формування соціальних навичок учнів.

2. Спеціальної організації практичної діяльності вчителів з реалізації методів формування соціальних навичок молодших школярів.

3. Організації спеціальної роботи щодо розвитку та удосконалення особистісних якостей учителів початкової школи та мотивування їх до формування соціальних навичок учнів.

Результати і обговорення /Results and discussion.

Особливу увагу ми приділяємо спеціальній організації навчально-пізнавальної діяльності учителів. Вважаємо, що підвищення рівня підготовки вчителів початкових класів до формування соціальних навичок молодших школярів у методичній системі школи можна досягти через безпосередню участь у системі навчальних тренінгів з поданого питання. Навчальний процес підготовки до формування соціальних навичок орієнтований на фахівців, що мають різний досвід роботи з дітьми, тому вважаємо доцільним обрати навчальний тренінг як основну форму навчання. Під навчальним тренінгом, ми розуміємо, таку форму інтерактивного навчання «...взаємонавчання, де учасники освітнього процесу є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють» [4, с. 22]. Крім того, навчальний тренінг орієнтується на досягнення оголошеної мети навчального заняття, спирається на науково-теоретичні засади конкретної навчальної дисципліни; формує практичні навички та педагогічні здібності; формує ціннісні орієнтації сучасного вчителя початкової школи. Ефективність використання тренінгової форми навчання у вивченні питань формування соціальних навичок молодших школярів підтверджує і наш практичний досвід. Розроблений нами (на запит вчителів) тренінговий модуль «Формування соціальної компетентності в учнів початкових класів» пройшли під час перепідготовки 246 (з 321) вчителів початкових класів Приморського району м. Одеси на базі Одеської ЗОШ № 62 І-ІІІ ст. у 2018-2019 рр. Наш досвід і подальші запити вчителів показали, що вивчення цього питання потребує розширення одного тренінгу до системи тренінгів за поданою тематикою.

Також, вважаємо, що спеціальна організація практичної діяльності вчителів з реалізації методів формування соціальних навичок молодших

школярів, можна підвищити через участь вчителів у освітній супервізії. У Типовому положенні про проведення супервізії впровадження Концепції «Нова українська школа» освітня супервізія визначена «як інструмент професійної підтримки та професійного розвитку, що передбачає комплекс заходів із навчально-методичного супроводу (далі – супровід) педагогічних працівників закладів дошкільної і загальної середньої освіти в умовах реалізації завдань Нової української школи» [5, с. 2]. Дана форма роботи передбачає спільне обговорення, обмін досвідом і аналіз результатів діяльності професійних груп з метою підтримки і прогнозування подальшого професійного розвитку учасників освітнього процесу. Супервізія може проводитися індивідуальна та групова. Аналіз нашого практичного досвіду проведення індивідуальної супервізії вчителів початкових класів Приморського району м. Одеси (10 вчителів) протягом 2019-2020 рр., дає нам підстави говорити про певні переваги супервізії над індивідуальним консультуванням. До переваг можна віднести те, що під час процесу супервізії учасник активно залучається до процесу, до пошуку відповідей на власні питання через специфічні техніки і методи супервізії.

Висновки /Conclusions. Мінливість сьогодення обумовлює необхідність осмислення дефініції «соціальні навички» як об'єкта навчання, тобто молодших школярів необхідно навчати соціальним навичкам. Процес навчання соціальним навичкам має бути системним та інтегрованим у освітній процес початкової школи. А отже, існує потреба щодо розробки методичної системи навчання соціальним навичкам молодших школярів у освітньому процесі. Існує необхідність розробити програму підготовки вчителів початкових класів до формування соціальних навичок під час освітнього процесу. Ми передбачаємо, що сформовані нами педагогічні умови можуть сприяти підвищенню рівня підготовки вчителів початкових класів до формування соціальних навичок молодших школярів у методичній системі школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варецька О.В. Теоретичні і методичні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти автореф. дис. док. пед. наук.: 13.00.04 . Київ, 2015. 630с. URL: <https://cutt.ly/JPqSOj7> (дата звернення 12.04.2021)
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. І голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
3. Концепція Нової Української школи. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1-2 класи. К.: ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. 240 с.
4. Ліба О. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до використання інноваційних технологій навчання математики молодших школярів. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. 2016. Вип. 69 (2). С. 81-85. URL: <https://cutt.ly/3PqSBqV>
5. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Дніпро: Середняк Т. 2019. 95с.
6. Типове положення про проведення супервізії впровадження Концепції «Нова українська школа». Київ. 2018. URL: <https://cutt.ly/RPqSJtg>
7. Хома О., Ліба О. Формування компетентностей у молодших школярів в контексті сучасних освітніх реформ. Освітологічний дискурс. 2018. № 1-2 (20-21). С. 291 – 300.

КУРС «НАРОДОЗНАВСТВО ТА МУЗИЧНИЙ ФОЛЬКЛОР УКРАЇНИ» В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Дем'янюк Наталія Юрїївна
канд. пед. наук, доцент кафедри музики
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку української державності та реформування системи освіти з особливою гостротою постають проблеми її національної спрямованості, невіддільності від національного ґрунту, органічного поєднання з історією та традиціями українського народу, про що наголошується в чинних державних документах, зокрема в «Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті», «Дорожній карті освітньої реформи 2015-2025», Концепції розвитку педагогічної освіти.

Значно актуалізуються питання підвищення якості професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, здатного забезпечити всебічний розвиток і формування національної культури молодого покоління українців: виховання національної самосвідомості, гідності, громадянськості, патріотизму, рис національного характеру, здатності сприймати, розуміти і примножувати культурні надбання українського народу.

Вирішенню цих завдань сприятиме вивчення освітнього компоненту освітньо-професійної програми підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Середня освіта (Музичне мистецтво)» «Народознавство та музичний фольклор України».

Українська культура, яка вивчається в межах курсу, є узагальненим вираженням творчих зусиль народу, його здобутків у всіх сферах суспільної свідомості. Зокрема у фольклорі інтегрувалася, закріплювалася й акумулювалася вироблена народом традиційна інформація: етнічна самосвідомість, історична пам'ять, міфологія, етнічні настанови, осмислення

обрядів, символізація матеріальних явищ, стереотипи соціонормативної культури тощо. У художніх образах українського фольклору розкриваються найкращі риси національного характеру – патріотизм, хоробрість, чесність, людяність. Йому властиві життєвість змісту, велика емоційна сила, образна виразність, яскравий національний колорит. Фольклор є потужним засобом виховання молодого покоління українців.

Мета роботи – розкрити змістовий складник та особливості викладання навчального курсу «Народознавство та музичний фольклор України» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Матеріали і методи: етнографічні, мистецтвознавчі, психолого-педагогічні наукові джерела, навчально-методична література, фольклорні збірки, навчально-методичне забезпечення курсу «Народознавство та музичний фольклор України», он-лайн ресурси тощо; історико-логічний, порівняльно-зіставний, системно-структурний аналіз, класифікація, узагальнення і систематизація дослідженого матеріалу.

Результати й обговорення. Різноманітні аспекти мистецької та музично-педагогічної освіти в Україні, традиції музичної педагогіки, особливості професійної підготовки вчителя музичного мистецтва розглядалися у працях О. Лобач, О. Отич, Н. Сулаєвої, Т. Танько, Т. Благової, О. Рудницької та інших науковців. Дослідженню етнографії та українського фольклору, створенню наукових і навчально-методичних праць присвячено діяльність Л. Артюх, М. Гримича, О. Дея, А. Іваницького, О. Ковальчук, Т. Косміної, М. Лановик, Г. Лозка, С. Макарчука, С. Павлюка, А. Пономарьова, І. Руснак, О. Сердюка, Т. Слюсаренко, О. Уманець тощо.

«Народознавство та музичний фольклор України» входить до переліку обов'язкових дисциплін циклу професійної підготовки. Її метою є формування цілісної системи знань про український етнос і музичний фольклор в обсязі, необхідному для успішної професійної діяльності вчителя музичного мистецтва.

Сприятливими передумовами для вивчення курсу є попереднє засвоєння

знань з історії української державності та національної культури, теорії музики і сольфеджіо, що допоможуть в аналізі національних культурно-історичних традицій, в оволодінні особливостями музичної побудови і розвитку різножанрових фольклорних зразків тощо.

Курс складається з двох модулів: 1) «Народознавство»; 2) «Музичний фольклор України». Змістовим складником першого модулю є: ознайомлення з предметом, завданнями, історією розвитку української етнографії та фольклористики; засвоєння періодизації, класифікації та жанрово-тематичної структури фольклору; розгляд світоглядних уявлень та вірувань давніх слов'ян (анімізм, тотемізм, фетишизм, пантеїзм, політеїзм, теогонія, язичництво, магія, міфологія), ритуально-міфологічних основ календарної обрядовості; ознайомлення з видами господарської діяльності (землеробство, скотарство, птахівництво, бджільництво, рибальство, мисливство). промислами і ремеслами (ковальство, гончарство, прядіння, ткацтво, теслярство, столярство, бондарство, стельмаство, гребінництво, плетіння, ложкарство, лісохімічні промисли тощо), особливостями побуту (поселення, будівлі, господарське начиння, харчування, одяг); вивчення сімейних традицій і побуту.

Змістовим складником другого модулю є: вивчення тематики, функціонального призначення, музичних і художньо-виконавських особливостей, виховного потенціалу пісенних жанрів календарно-обрядового (зимового, весняного, літнього, осіннього циклів), родинно-обрядового (родинні, хрестинні, весільні, поховальні), епічного (думи, історичні), ліро-епічного (балади, новелістичні), соціально-побутового (козацькі, чумацькі, рекрутські, солдатські, бурлацькі, наймитські, заробітчанські), родинно-побутового (про кохання, родинний побут, жартівливі, сатиричні, танцювальні, коломийки, частушки); ознайомлення з дитячим фольклором (колискові, забавлянки, небилиці, потішки, пісні до казок), особливостями народної інструментальної музики.

Основними формами навчальної роботи є лекційні та практичні заняття, під час яких застосовуються різноманітні методи навчання (словесні – лекція,

бесіда, пояснення; наочні – застосування схем, нотних видань, відеоматеріалів, аудіо записів; практичні – виконання практичних завдань, прослуховування фольклорних творів, складання опорних конспектів тощо). Методами контролю є поточне, модульне та підсумкове оцінювання досягнень студентів за всіма видами аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності на основі Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи.

До очікуваних результатів навчання з дисципліни належать такі: знати етапи розвитку української етнографії та фольклористики, усвідомлювати місце фольклору в системі національної та світової культури; характеризувати матеріальні та духовні основи життя, світоглядні уявлення українців, починаючи з дохристиянських часів; знати ритуально-міфологічні основи календарної обрядовості; характеризувати музичну фольклористику через розкриття кола тем, образів, жанрів, виявлення найтиповіших музично-виразних засобів; демонструвати знання специфіки різних жанрів музичного фольклору, аналізувати роль елементів музичної мови у створенні художнього образу твору; усвідомлювати виховне значення та застосовувати знання з народознавства і музичного фольклору в практичній педагогічній діяльності.

Критеріями оцінювання результатів навчання є знання з української етнографії та фольклористики, основ духовного і матеріального буття народу, особливостей формування і розвитку українського музичного фольклору, розуміння та вільне володіння термінологією; послідовне і логічне викладення матеріалу; ілюстрування теоретичних положень відповідними прикладами; виявлення високого рівня знань, умінь і навичок з навчального курсу.

Висновки. Навчальна дисципліна «Народознавство та музичний фольклор України» є необхідним компонентом професійної підготовки вчителя музичного мистецтва на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти. Маючи метою формування в студентів цілісної системи знань про український етнос, його історію, матеріальну і духовну культуру, про музичний фольклор, його періодизацію, класифікацію, жанрово-тематичну структуру, музично-стилістичні та художньо-виконавські особливості фольклорних жанрів,

дисципліна спрямована на розвиток фахових компетентностей, необхідних для активного застосування національних культурних традицій і українського фольклору в освітньому процесі закладів ЗСО та ЗПО як дієвих засобів формування національної культури молодого покоління.

**МЕТОДИКО-ПРИРОДНИЧА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ
МОДЕРНІЗАЦІЇ НУШ**

Крамаренко Алла Миколаївна

д-р пед. наук, професор
професор кафедри початкової освіти
Бердянський державний педагогічний університет
м. Бердянськ, Україна

Анотація. У роботі розглядаються питання методико-природничої підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах НУШ, визначаються основні концепції авторський навчально-методичних посібників з окресленої підготовки для ОС бакалавр та магістр.

Ключові слова: майбутні вчителі початкової школи, НУШ, методико-природничка підготовка.

Осучаснення початкової ланки освіти ставить нові вимоги до вчителя, який буде здатний невпинно впроваджувати інноваційні підходи, осучаснювати освітній простір здобувачів початкової освіти. Відповідні вимоги європейського освітнього простору наголошують на конкурентоспроможності вчителя нової формації, а ці вимоги підтверджено низкою нормативно-правових документів, які регламентують освітньо-професійну діяльність фахівця [5].

У численних документах (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.); Концепція «Нова українська школа» (2016 р.); Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти (2015 р.); Положення про сертифікацію педагогічних працівників (2018 р.); стандарти: «Стандарт вищої освіти України бакалаврського рівня вищої освіти зі спеціальності 013 Початкова освіта» (2021 р.), «Державний стандарт

початкової загальної освіти» (2000 р.) [209], «Державний стандарт початкової освіти» (2018 р.), «Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти» тощо) надаються компетентності, алгоритми підготовки майбутніх учителів початкової школи для сучасної НУШ.

Питання професійної підготовки майбутніх учителів на сучасному етапі розглядали такі науковці як О. Біда, В. Ушмарова, І. Упатова та ін. Питання їх методико-природничої підготовки знайшло відбиток в дослідженнях А. Бальохи, І. Вікторенко, І. Грущинської та ін.

Враховуючи, що в 2022 році початкова школа мала завершити реформування, й дати старт НУШ-5, то відповідно процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи також відчув модернізацію в рамках нових вимог сьогодення.

Маємо зазначити, що на практиці на факультеті психолого-педагогічної освіти та мистецтв БДПУ було апробовано авторське навчально-методичне забезпечення з методико-природничої підготовки майбутніх учителів початкової школи. Розробляючи даний комплекс, дотримувалися принципу наступності, а саме для ОС бакалавр було представлено посібник «Методика навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей у початковій школі» [1], а для ОС магістр - «Сучасні технології навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей в початковій школі» [2], які мають належний електронний супровід.

Так метою курсу «Методика навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей у початковій школі» є підготовка майбутніх учителів початкової школи до викладання курсу «Я досліджую світ» в світлі сучасних вимог.

Відповідно завдання курсу:

- сформулювати уявлення про методику навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей як науку та її методологію;
- навчити майбутніх учителів початкової школи свідомо і творчо

підходити до визначення освітніх завдань, відбору змісту, форм, методів і засобів вивчення із здобувачами початкової освіти природного і соціального оточення;

– закріпити теоретичні знання та практичні вміння студентів з методики навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей у поєднанні з сучасними педагогічними технологіями;

– виробити у студентів уміння орієнтуватися у виборі освітніх технологій залежно від теми та типу уроків з природничої, громадянської та історичної освітніх галузей у початковій школі.

Доцільно звернути увагу на той факт, що в НУШ пропонується вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ», який передбачає поєднання декількох галузей відповідно до програм за О.Савченко та Р. Шияном. Досить уважно до цих позицій варто ставитися при підготовці майбутніх учителів початкової школи [3].

В Україні, за результатами дослідження І. Хижняк та І. Вікторенко, ставлення вчителів початкових класів до нововведень НУШ змінювалося впродовж трьох років реформи і перейшло від переважно негативного (63,3 %) до переважно позитивного (68,4 %). Причинами таких змін у ставленні вчителів до НУШ стало підвищення рівня поінформованості про реформу, її сутність, безпосереднє сприймання перших результатів. Зміни ставлення в негативний бік обумовлено матеріально-технічними чинниками та традиційним для шкільних педагогів опором новому.

Крім того, дослідниці виявили наявне небажання вчителів початкових класів осягати теоретичні засади, що лежать в основі Концепції НУШ, однак практичну готовність втілювати їх у практику сучасної школи; найбільш поширені метафори, за допомогою яких учителі передають своє позитивне ставлення до НУШ: креативність, ефективність, комфорт. Такі результати, на думку І. Хижняк та І. Вікторенко, указують на загальну ефективність реформи НУШ для вітчизняної освітньої системи і потребу організації додаткових заходів на загальнодержавному рівні для подальшого підвищення мотивації

учителів.

Беручи за основу останні дослідження вищевказаних учених, у власній практиці аналізували проблеми майбутніх учителів початкової школи, з якими вони зіткнулися під час педагогічної практики. Не можна залишати поза увагою той факт, що в умовах дистанційної освіти знижується якість проходження педпрактики та ефективність проведення уроку також дещо нівелюється [4].

На ОС магістр навчальним планом пропонується дисципліна «Сучасні технології навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей в початковій школі». Відповідно методико-природничою підготовкою фахівців передбачено опанування авторського навчально-методичного посібника. Змістом передбачено вивчення таких тем: «Сучасні технології ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи: загальні положення», «Ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи у контексті гуманістично зорієнтованого підходу», «Конструювання уроків «Я досліджую світ»: технологічний аспект», «Побудова освітнього процесу на уроках «Я досліджую світ» на основі використання сучасних технологій», «Інтерактивні методи на уроках «Я досліджую світ»: сутність та застосування», «Технологія диференційованого навчання у процесі ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи», «Ігрові технології ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи», «Проектні технології ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи: сутність та практичне застосування», «Технології розвитку критичного мислення у процесі ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи», «Проблемне навчання як сучасна технологія ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи», «Здоров'язберігаючі технології навчання молодших школярів «Я досліджую світ», «Особливості ознайомлення молодших школярів з об'єктами природи за технологіями екологічної освіти».

Варто зазначити, що на платформі MOODLE навчальні дисципліни супроводжуються презентаціями, електронними підручниками, відеоуроками передових учителів з НУШ, а також майбутнім учителям пропонується тестування в електронній формі, з метою визначення рівня компетентностей за

даним модулем. Таким чином, виявлення відповідних прогалин у засвоєнні надає можливість закріпити матеріал, опрацювати додатковий, а авторські навчально-методичні посібники корегуються в контексті інновацій початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1.Крамаренко Алла. Методика навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей у початковій школі: навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закладів ОПП "Початкова освіта". Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2020. 424 с.

2.Крамаренко Алла. Сучасні технології навчання природничої, громадянської та історичної освітніх галузей в початковій школі: навч. посіб. для здобувачів вищої освіти другого освітнього ступеню ОПП Початкова освіта. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2021. 316 с.

3.Alla Kramarenko, Valentyna Chernii, Olha Shevchenko, Olena Nievorova, Anastasiia Melnyk. Development of Professionally Important Physical Qualities in Engineering Students. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2020, Volume 12, Issue 1 Sup. 1, p.93-105. <https://doi.org/10.18662/rrem/12.1sup1/>

4.Alona Prokopenko, Alla Vozniuk, Hennadii Leshchenko, Liliya Manchulenko, Alla Kramarenko, Oksana Mondich. Activization of Cognitive Activity of Students in Higher Education Institutions. *Systematic Reviews in Pharmacy*. Vol 11, Issue 10, Oct-Nov 2020. 144-146. doi10.31838srp.2020.10.24

5.Komar O.A., Chuchalina Y.M., Kramarenko A.N., Torchynska T.A., Shevchuk I.V. Agile approach in training future primary school teachers for resolving complex pedagogical situation.*International Electronic Journal of Elementary Education*.March 2021, Volume 13, Issue 4, 469-477 DOI : 10.26822/iejee.2021.205<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:d0nhqOD18VsJ:https://www.iejee.com/index.php/IEJEE/article/download/1477/525+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ВЧИТЕЛІВ ТА УЧНІВ

Король Анжела Миколаївна

Канд.пед.наук, доцент

Кучма Роман Сергійович

Студент

Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Одне з головних завдань людства полягає у передачі нагромаджених знань від попередників наступникам. Враховуючи те, що головне завдання вчителя сприяти здобуванню знань учнем та розвитку його особистості, педагог повинен створити позитивні умови, щоб навчальна діяльність була більш ефективною. Протягом цього педагогічного процесу обидва суб'єкти спілкуються, тому що, перш за все, цей процес – взаємодія учасників, і, у залежності від того, як вони спілкуються, змінюється ефективність навчальної діяльності учня. Під час спілкування або може домінувати один із суб'єктів, або вони можуть бути нарівні.

Важливо, що у випадку, якщо учень буде пасивно сприймати інформацію, у подальшому він буде розраховувати тільки на отримання вже відомих знань, що приводить до занепаду здатності мислити, аналізувати тощо. Іншими словами, така людина не буде відповідати на питання, особливо ті, які потребують висвітлення власної думки, а буде шукати відповідь на це питання. Лише заохочення учня до прояву активності та висловлення власної думки під час здобуття знань може гарантувати у майбутньому формування особистісної ментальної зрілості. Таким чином, необхідно розглянути який стиль спілкування буде сприяти появленню цієї пасивності, а який – активності.

Кожна людина протягом усього життя бере участь у спілкуванні, знає, що це означає, проте коли йде мова про безпосереднє тлумачення поняття «спілкування», не можна знайти універсальне. Деякі думки розмежовуються,

деякі недостатньо інформативні, щоб пізнати це важливе соціальне явище.

У Словнику української мови в 11 томах ми можемо знайти роз'яснення, що: «Спілкування – взаємні стосунки, діловий, дружній зв'язок» [5, с. 527]. На нашу думку, інформація, яка подана у тлумаченні, несуттєва, тому що спілкування – це складний процес, який не можна пояснити словом «зв'язок». Для більш продуктивного аналізу, можна проаналізувати інші тлумачення.

Як стверджує Я. Л. Коломінський: «Спілкування можна визначити як інформаційна і предметна взаємодія між людьми, у процесі якої реалізуються, виявляються і формуються їхні міжособистісні стосунки» [3, с. 7]. Це тлумачення більш інформативне, ніж попереднє, тому що можна виділити, що спілкування – це не вже існуючі взаємні стосунки, а процес, який спрямований на формування міжособистісних стосунків учасників. Завдяки цієї діяльності, його учасники починають сприймати і оцінювати один одного, але задля чого?

Згідно з думкою О. О. Бодалева, можна виокремити, що спілкування є таким видом взаємодії людей, у якій учасники своїм виглядом і поведінкою впливають певною мірою на домагання і намір, на стан і почуття один одного [1, с. 76]. Під час спілкування люди сприймають і оцінюють один одного, щоб, у залежності від того, які стосунки між цими людьми, вони змогли продовжити слідувати обраної меті спілкування. Припустімо, що між двома людьми інтимні стосунки, тоді вони можуть спілкуватися задля отримання позитивних почуттів (наприклад, любові), певної інформації, яка змінить стан людини (наприклад, зробить її тривожною), намір (наприклад, отримана інформація, змусить людину передумати) тощо. Спілкування і стосунки як дві частини айсбергу міжособистісних взаємодій: надводна, яка виступає процесом спілкування як серія вербальних чи невербальних дій, та підводна – потреби, мотиви, інтереси, почуття – все те, що змушує людей спілкуватися і дає їм мотивацію це робити [3, с. 7].

Отже, спілкуванням можна назвати діяльність, яка потребує взаємодії учасників за допомогою вербальної і невербальної систем знаків, що охоплює обмін інформацією, метою якого є формування певних стосунків між

співрозмовниками.

За повідомленням А. Б. Добровича, мовчання також є «комунікативним сигналом» для навколишніх людей [2, с. 8-9]. На нашу думку, іноді мовчання може сказати більш, ніж тисячі слів. Людина мовчанням може надати інформацію іншій під час саме комунікації, а не спілкування. Деякі вчені ототожнюють ці поняття, а деякі, навпаки, розмежують.

У Психологічному словнику за редакцією В. І. Войтка, можна знайти тлумачення терміну «комунікація»: «Комунікація – фундаментальна ознака людської культури, яка полягає в інтенсивному взаємодіюванні людей на основі обміну різного роду інформацією» [4, с. 79]. Згідно з цим тлумаченням, на нашу думку, процес комунікації полягає у передачі повідомлень, а процес спілкування може бути міжособистісним і не має мету передати певного роду інформацію. Припустимо, що у комунікації можна виділити комунікатора (суб'єкта А) і реципієнта (суб'єкта Б), тоді суб'єкта Б можна назвати об'єктом комунікації, тому що на нього спрямована дія.

Зважаючи на вищенаведений матеріал, комунікація – це діяльність, яка полягає у передачі інформації комунікатором реципієнту з допомогою вербальних або невербальних засобів. Ми розглянули думки науковців щодо тлумачення понять і незважаючи на те, що більшість визначень відрізняються між собою, основну концепцію поняття вони зберігають та доповнюють один одного. На тлі багатьох думок були виведені узагальнюючі тлумачення понять, які комбінують у собі переважно визначальні риси кожного з роз'яснених понять, запропонованих вченими.

Педагогічному спілкуванню притаманні риси як спілкування, так і комунікації. Серед його мет можна виокремити ті, що стосуються процесу спілкування (формування міжособистісних стосунків, вплив на почуття, намір тощо) та процесу комунікації (передача інформації, обмін нею тощо). Унаслідок цього, вчитель повинен послуговуватися як комунікацією, так і спілкуванням протягом навчального процесу, проте слід рівномірно комбінувати обидва процеси. З одного боку, схиляючись до процесу

комунікації, вчитель сприяє формуванню в учня моделі пасивного реципієнта, а, з іншого, переважання спілкування може сприяти утворенню низки інших проблем: враховуючи, що акцент буде на формуванні міжособистісних стосунків, буде зменшена інформаційна навантаженість навчального процесу; учні будуть втрачати мотивацію до участі у комунікативному процесі, віддаючи перевагу спілкуванню тощо.

Таким чином, комбінація зі збалансованими процесами комунікації та спілкування у педагогічному спілкуванні сприяє формуванню більш ефективних навчальної діяльності учня та розвитку його особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бодалев А. А. Личность и общение: Избранные психологические труды. Москва : Международная педагогическая академия, 1995. 328 с.
2. Добрович А. Б. Воспитателю о психологии и психогигиене общения: Книга для учителя и родителей. Москва : Просвещение, 1987. 207 с.
3. Коломинский Я. Л. Психология общения. Москва : «Знание», 1974. 96 с.
4. Психологічний словник / За ред. В.І. Войтка. Київ : Вища школа, 1982. 215 с.
5. Словник української мови : в 11 томах. Т. 9. С / АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1978. 916 с.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОТИВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА

Комарова Юлія Вячеславівна

магістр

Кубіцький Сергій Олегович

к.п.н., професор

Національний університет

біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

Вступ. В сучасних умовах з метою підвищення результатів праці необхідно використовувати методи, заходи, інструменти як матеріальної, так і нематеріальної мотивації. Яка з них у конкретній ситуації буде більш доцільною, залежить від особливостей підприємств, персоналу та його структури, ступеня єдності трудового колективу, рівнів розвитку та виробничої демократії.

Які б прекрасні не були ідеї, інноваційні технології, найсприятливіші зовнішні умови, без добре підготовленого та мотивованого персоналу високої ефективності роботи досягнути неможливо. Вкладення в людські ресурси стають довгостроковим чинником конкурентоспроможності та стійкого функціонування підприємства. Сучасний керівник повинен враховувати всі фактори, щоб забезпечити успішну роботу підприємства. При формуванні оптимальної системи мотивації сучасним керівникам підприємств необхідно використовувати класичні теорії мотивації і враховувати менталітет працівників, вивчати потреби та інтереси членів трудового колективу, використовувати індивідуальний підхід при визначенні стимулів до ефективної праці кожного працівника [3, 5-7].

Мета роботи. Розробити основні напрями вдосконалення мотиваційного механізму в управлінні мотивацією працівників підприємства.

Результати і обговорення. Основними методами мотивування персоналу в сучасних умовах є: грошові виплати за виконання поставлених цілей;

покарання як недопущення дій з боку працівника, які можуть принести шкоду фірмі; соціальна політика, що пов'язана з наданням працівникам додаткових пільг, послуг і виплат соціального характеру; нематеріальні стимули (винагороди-вдячності, письмова подяка керівництва, компліменти, визнання); «підлаштування» (підсвідомий вплив на людину), яке дає можливість пробуджувати у співрозмовника поважне ставлення і прагнення брати приклад з мовця; професійне навчання для можливості розвитку особистісних якостей і отримання спеціальних знань, які відкривають широкі перспективи; кар'єрне зростання як стимул працювати старанно, виконувати свої обов'язки якісно та оперативно; зворотній зв'язок, який можна забезпечити за допомогою внутрішньої пошти або внутрішнього сайту компанії, організувавши для цього спеціальну рубрику. На аналізованому нами підприємстві ТОВ «Житомирський картонний комбінат», усі означені методи використовуються з урахуванням специфіки трудової діяльності працівників.

Водночас, для успішної реалізації стратегії підприємства, досягнення високого рівня соціально-економічної ефективності систем менеджменту підприємства, слід чітко виділити потреби працівників. Оскільки на багатьох українських підприємствах, за результатами наукових досліджень, не враховуються інтереси конкретної людини, виникає психологічне відчуження від колективних цілей, знижується рівень соціальної ефективності [9, с. 369]. Як зазначає дослідник Амоша О.І., «Розвиток України як інноваційної держави особливо потребує більш високого рівня компетентності персоналу, ефективної системи мотивування та стимулювання працівників, посилення зацікавленості та включення працівників у процес інноваційного розвитку та прийняття ризикових управлінських рішень» [1, с. 20].

Для працівників, які працюють на вітчизняних підприємствах, мотиваційний чинник відіграє важливу роль. Ефективною праця буде лише тоді, коли персонал буде почувати себе захищеним матеріально і психологічно через задоволення потреби.

Управління розвитком персоналу має включати розробку та реалізацію

заходів, спрямованих на удосконалення якісних характеристик працівників (навичок, знань, мотивації, компетенцій тощо), що є необхідними відповідно до загальної стратегії розвитку підприємства.

Провідні теоретики у сфері менеджменту виокремили три основних підходи до управління персоналом: економічний, органічний і гуманістичний, які полягають в оцінюванні ролі людини в організації й розумінні природи організації.

За економічного підходу людину розглядають як об'єкт управління, причому головний інтерес представляє її функція – праця, вимірювана витратами робочого часу і заробітною платою. Організація є набором механічних відносин, що повинна діяти подібно до механізму: ефективно, надійно і передбачувано. За такого підходу мотивація персоналу в організації полягає, перш за все, у матеріальному стимулюванні працівників, тобто підвищенні заробітної плати, виплата премій тощо.

Органічний підхід передбачає сукупність цілей, стратегій і методів, що впливають на поведінку керівників і співробітників. Процес мотивації здійснюється на рівні взаємодії керівництва і працівників.

Гуманістичний підхід передбачає стимулювання персоналу, яке враховує поведінку людини і організацію як культурний феномен. Такий підхід передбачає нематеріальне стимулювання працівників, а саме забезпечення культурного відпочинку, створення сприятливих умов праці, приділення уваги своїм підлеглим тощо.

Використовуючи існуючі здобутки у сфері мотивації трудової діяльності, можна запропонувати такі напрями поліпшення використання мотиваційних чинників у сфері управління трудовою діяльністю [2,4,8, 10]:

- постановка перед працівниками чітко сформульованих, обдуманих, реалістичних цілей;
- систематичний моніторинг якості виконання професійних завдань і успішного (неуспішного) досвіду досягнення працівниками поставлених цілей;
- створення прозорої системи оцінювання результатів праці і їх зв'язку із

оплатою;

- залучення працівників до різних програм навчання і підвищення кваліфікації;

- делегування учасникам трудового процесу повноважень щодо побудови їх горизонтальної і вертикальної кар'єри, що включатиме підвищення їх персональної відповідальності та уповноваження вибору методів вирішення поставлених завдань;

- публічне визнання успіхів працівників, підтвердження їх цінності для підприємства;

- підтримка і стимулювання ініціативності працівників;

- створення атмосфери відкритого суперництва з регулярним підведенням підсумків щодо перемоги у конкурентних проектах;

- залучення працівників до вирішення проблем, що вимагають нестандартних рішень;

- урахування думки працівників про справедливість у розподілі обов'язків і в методах винагороди.

Висновки. Таким чином, при формуванні мотиваційного механізму необхідно враховувати, що значимі цілі підприємства повинні підтримуватися цілями працівників. Напрями механізму повинні бути прості в розумінні і доступні як роботодавцю, так і працівнику, а також справедливі при відповідних умовах його реалізації. При зміні економічного стану, фінансового стану, видів діяльності та інших причинах методи та інструменти, застосовані керівництвом підприємства, повинні змінюватись і гнучко видозмінюватись, а також адаптуватись до сприятливої чи несприятливої ситуації. Крім цього, всі складові елементи мотиваційного механізму повинні бути взаємопов'язані і не суперечити один одному.

Аналіз наукової літератури, проведене дослідження управління мотивацією працівників ТОВ «Житомирський картонний комбінат», практичний досвід управлінської діяльності свідчать, що адміністрації слід організувати процес роботи на підприємстві таким чином, щоб був дотриманий

баланс інтересів і потреб працівників із завданнями та інтересами керівництва, а також розвитком підприємства в цілому. Впливаючи на трудову поведінку працівника, адміністрації ТОВ необхідно більш ретельно аналізувати і підбирати форми і методи стимулювання працівників залежно від їх особистісних характеристик. Праця має бути організованою так, щоб працівники могли реалізувати свої можливості, розвинути та застосувати у практичній діяльності всі свої професійні якості.

Основними методами мотивування персоналу в сучасних умовах є: грошові виплати за виконання поставлених цілей; покарання як недопущення дій з боку працівника, які можуть принести шкоду фірмі; соціальна політика, що пов'язана з наданням працівникам додаткових пільг, послуг і виплат соціального характеру; нематеріальні стимули (винагороди-вдячності, письмова подяка керівництва, компліменти, визнання); «підлаштування» (підсвідомий вплив на людину), яка дає можливість пробуджувати у співрозмовника поважне ставлення і прагнення брати приклад з мовця; професійне навчання для можливості розвитку особистісних якостей і отримання спеціальних знань, які відкривають широкі перспективи; кар'єрне зростання як стимул працювати старанно, виконувати свої обов'язки якісно та оперативно; зворотній зв'язок, який можна забезпечити за допомогою внутрішньої пошти або внутрішнього сайту компанії, організувавши для цього спеціальну рубрику.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Амоша О.І. Організаційно-економічні механізми активізації інноваційної діяльності в Україні. *Економіка промисловості*. 2006. № 5. С.15-21.
2. Базелюк В.Г. Розвиток конкурентоспроможного фахівця в коледжі. *Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Вип. 8. С. 10-23.
3. Вознюк О.В., Кубіцький С.О., Машталір А.М. Формування творчої особистості курсанта: синергетичний аспект. *Науково-методичний збірник «Нові технології навчання»*. Київ: НМЦ ВО, Вип. 38, 2004. С.109-117.

4. Гребінська С. І. Розробка систем мотивації і оплати праці на основі використання зарубіжного досвіду. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 5. Т.1 (136). С. 91-94.
5. Журавська Н.С., Ящук С.П., Олещенко О.В. Соціально-психологічний клімат педагогічного колективу: особливості стилів керівництва. *Імідж сучасного педагога*. 2019. № 4 (187). С. 15-18.
6. Зайцев В.С. Основні напрями удосконалення мотивації праці робітників промислових підприємств. *Вісник економічної науки України*. 2018. № 1 (34). С. 29-35.
7. Кубіцький С.О., Вознюк О.В. Розвиток мотивації курсантів. *Вісник Національної Академії оборони України*. К.: НАОУ, № 2. 2006. С. 82-87.
8. Неділько Н.В., Кубіцький С.О. Особливості професійної комунікативної взаємодії майбутніх медпрацівників. *Вісник Національної академії оборони України: Зб-к наук. праць*. К.: НАОУ, 2010. Вип. 2 (15). С. 49-55.
9. Паздерник Л.М. Соціально-психологічні аспекти управління. *Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період*. Зб. наук. праць другої Міжн. наук.-практ. конференції у ХІБ. ТОВНВП «Еврика». 2004. С. 368-370.
10. Рептух Н.О., Кубіцький С.О. Формування творчої особистості магістра: інтерактивний аспект. *Науковий вісник НУБіП України / Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія»*. Редкол.: Д.О. Мельничук (відп. ред.) та ін. К., 2010. Вип. 155. Ч.1. С. 140-146.

ВИВЧЕННЯ КОРЕКЦІЇ ТИПІВ ОБЛИЧЧЯ ДЛЯ ПРОФЕСІЇ ПЕРУКАР-МОДЕЛЬЄР

Кульчицька Лідія Любомирівна

викладач I категорії

Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола

Анотація: Розкриті питання важливості розвитку професійної діяльності шляхом вдосконалення знань та умінь роботи з клієнтом. Врахувавши індивідуальні особливості людини, створюють власний підхід до процесу. Абстрактне мислення, креативне бачення та досвід, дають змогу створити довершений образ який повинен влаштовувати як модель так і майстра.

Ключові слова: моделювання, форма обличчя, корекція, зачіска.

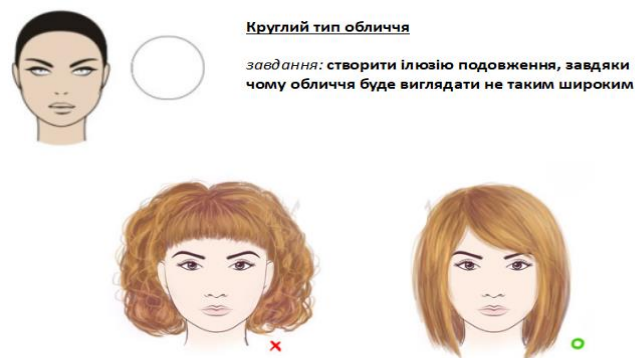
На сьогоднішній день, перукар не просто людина, яка “уміє стригти волосся”, а той хто повинен бути професіоналом своєї справи, повинен розвивати та виховувати смак у населення, викликати бажання у прагненні до досконалості зовнішнього вигляду.

Усі, ті хто навчається цьому ремеслу як майбутні фахівці перукарського мистецтва, повинні розуміти важливість вивчення усіх можливих способів корекції обличчя як за допомогою зачіски так і макіяжем. Враховуючи, що на сьогоднішній день потреба у послугах проектування краси стрімко розвивається, то просто необхідно іти у ногу з модою і постійно вдосконалювати своє мислення та фантазійне бачення. Оскільки кожна людина по-своєму особлива, потрібно її індивідуальний підхід до кожного клієнта. У цьому завжди допоможуть знання корекції різних типів обличчя за допомогою макіяжу, стрижки та зачіски, залежно від структури і довжини волосся, а також бажання клієнта.

Так як будь яка зачіска сприймається в комплексі зі статурою та обличчям людини, тому перукар, як художник повинен врахувати та

проаналізувати усі сильні та слабкі сторони зовнішності клієнта. Завдання проектувальника полягає в тому, щоб підкреслити найбільш привабливі риси людини та приховати недоліки. Зачіска, як рама картини, повинна обрамляти обличчя надаючи йому більшої привабливості. Для отримання позитивних результатів при моделюванні зачіски необхідно керуватись принципами сучасної моди у зачісках. При її моделюванні потрібно розвивати в собі здібності, які дозволяють уявляти, що саме підійде тій чи іншій особі. При проектуванні зачіски, необхідно враховувати наступні основні особливості зовнішності людини: тип волосся; форму черепа; вид анфас, в профіль та з потилиці; риси обличчя; структуру та поставу і, обов'язково, власні бажання клієнта. Тут знадобляться знання як з колористики, основ макіяжу, художнього моделювання зачіски так і з живопису та комп'ютерної графіки. Усе вміння в комплексі набагато полегшить вирішення майбутнього результату.

Природа наділяє кожну людину індивідуальною зовнішністю. Форма обличчя визначається тим, як розташовані і наскільки видаються лицьові кістки черепа. Для визначення форми рекомендується максимально відвести усе волосся до потилиці. Отже, для вивчення зачісок, що підходять для круглого обличчя, слід пам'ятати, що круглий тип обличчя — це кругла лінія росту волосся і кругла лінія підборіддя, а також широке обличчя. Потрібно створити ілюзію подовження, завдяки чому обличчя буде здаватись не таким широким. Рекомендована висока маківка та асиметрична подовжена чілка (мал. 1).

мал. 1 Корекція круглої форми

Разом з тим слід уникати об'ємів на скронях та щоках, також гладкості. Гривки не бажано робити тяжкі, прямі та пів круглі. Слід уникати чітких прямих ліній та довжини стрижки на рівні підборіддя.

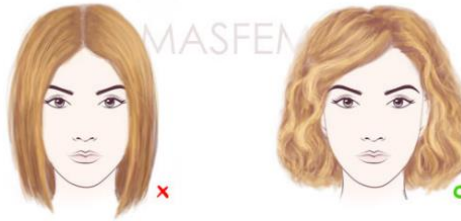
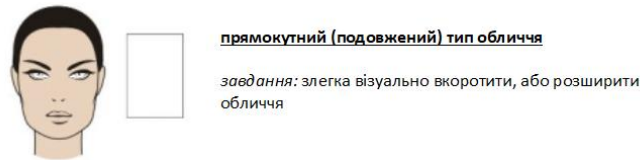
Для вивчення зачісок, що підходять для **квадратного типу обличчя**, слід пам'ятати, що квадратна форма — це обличчя широке на скронях і квадратне у зоні щелепи. Потрібно “замаскувати” або округлити квадратні риси. Рекомендується висока маківка та асиметрія зачіски, коса, м'яка чілка, що частково прикриває чоло, а також косий та боковий проділи (мал. 2).

мал. 2. Корекція квадратної форми обличчя

Власницям квадратної форми обличчя слід уникати об'ємів з боків, прямого проділу, що ділить обличчя на дві частини, тяжких прямих гривок та гострих і чітких пасом.

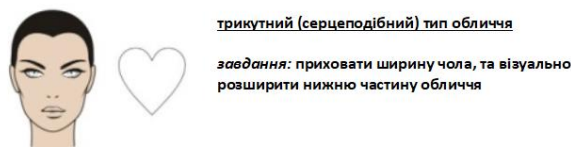
Щодо зачісок які пасують **прямокутному типу обличчя**, слід пам'ятати, що прямокутна форма — це подовжене, звужене обличчя з вузькими вилицями і впалими щоками. Потрібно візуально вкоротити і розширити обличчя, у цьому допоможуть пряма, подовжена, пишна та глибока гривка, пасма волосся викладені від обличчя а також пишний об'єм на скронях (мал. 3).

мал. 3. Корекція прямокутної форми

А от високої маківки та гладкості слід уникати, так як і асиметричних та рідких гривок. Також не рекомендуються гострі тонкі пасма направлені на обличчя і однорідна довжина.

Для вивчення зачісок, що підходять для трикутного (серцеподібного) типу обличчя, варто знати, що серцеподібна форма — це широке чоло і звужена лінія підборіддя. Потрібно приховати надмірну ширину вилиць. Рекомендується формувати високу маківку та пишність біля підборіддя, асиметрична гривка, що частково прикриває чоло, а також косий та боковий проділи (мал. 4).

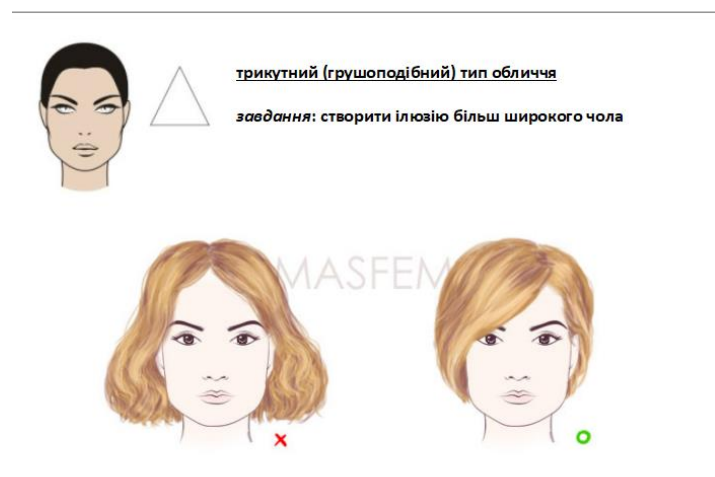

мал. 4. Корекція серцеподібної форми

Пишність на вилицях та м'які гривки не варто носити при такій формі обличчя. Наприклад, для розробки зачіски для конкурсу, виступу, чи якоїсь показової роботи, модель повинна максимально відповідати бажаному

результату на якій буде виконуватись авторський зразок. Прямі проділи та гривки, також не пасують. Гострі тонкі пасма направлені на обличчя — тільки підкреслять трикутноподібну форму.

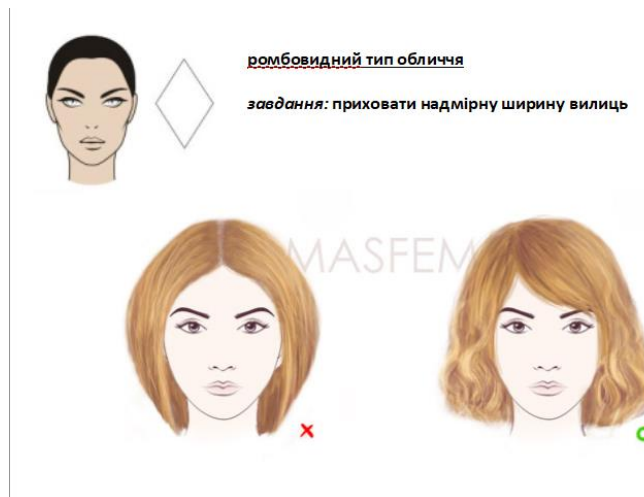
Трикутна (трапецієвидна) форма обличчя, або як її ще називають грушеподібна — це повна протилежність серцеподібній формі, тут звужене чоло та широка лінія щелепи і підборіддя. Потрібно округлити та замаскувати квадратні риси. До такого типу пасуватимуть пишні об'єми на скронях та маківці, проділ прямий, або, злегка набік, м'яка гривка, що частково прикриває чоло, довжина — нижче підборіддя, а якщо коротка — то тоді пишна (мал. 5).

мал. 5. Корекція трапецієвидної форми

Не варто використовувати пишність біля підборіддя, асиметричні та косі гривки, глибокі бокові проділи, гострі пасма направлені від обличчя, а також пригладжене волосся.

Дуже часто зустрічається такий тип обличчя, як **ромбоподібний** — це вузьке чоло, вилиці, що сильно виділяються та вузьке підборіддя. Потрібно приховати надмірну ширину вилиць. Тут допоможуть об'єми на маківці та скронях і гладкість з боків, пухнаста рвана гривка, або ж повна її відсутність, при чому проділ повинен бути злегка набік, також пасує довге пишне волосся, або коротка стрижка з подовженою потилицею (мал. 6).

мал. 6. Корекція ромбоподібного типу

Власницям такого типу обличчя слід уникати об'єму у зоні щік, асиметричної гривки, глибокого проділу набік, гострих тонких пасом а також довжини до підборіддя з подовженням. Усе це тільки підкреслить надмірну ширину вилиць.

Необхідно пам'ятати, що розробляючи зачіску для будь-якої форми обличчя, перукарю модельєру необхідно створити ілюзію овального обличчя, він повинен в уяві намалювати майбутній кінцевий результат так, щоб будь-яку неправильну форму якнайбільше наблизити до ідеальної.

Метою перукаря-модельєра — є підкреслення позитивних рис і маскування недоліків. Зміна моди в зачісках і стрижках проявляється в основному в зміні силуету, форми та кольору. Це дозволяє максимально правильно підібрати клієнту саме індивідуальний образ. Зачіска — одна з головних прикрас людини, але при її виборі, крім зовнішності, слід враховувати колір, структуру, довжину волосся по всій голові, а також характер, темперамент, звички та соціальне становище особистості.

ПОНЯТТЯ «МОЛОДЬ»: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Левченко Наталія Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

Вступ. В Україні впродовж останнього десятиліття з метою аналізу соціального розвитку молоді на замовлення Міністерства молоді та спорту України проводять соціологічні дослідження, у межах яких вивчають специфіку участі молоді в суспільних процесах, її громадську й політичну активність, діагностують потреби молоді та її актуальні проблеми [1]. У період з 2015 – 2019 рр. проведено та узагальнено чотири дослідження цінностей сучасної молоді в Україні за такими напрямками: цінності молоді, ефективність молодіжної політики (оцінка молоддю); громадянська і політична активність молоді; участь і роль молоді в процесах реформування держави; навчання, освіта; мобільність і міграційні настанови молоді; сім'я та сімейні цінності молоді.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати поняття «молодь» в контексті розвитку молодіжної роботи.

Матеріали та методи. на основі аналізу наукової літератури та нормативно-правових актів, порівняння наукових і нормативних положень, що характеризують предмет дослідження, теоретично обґрунтувати поняття «молодь».

Результати і обговорення. Уперше на міжнародному рівні термін «молодь» презентувала Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй у 1985 р., визначивши вікову межу молоді людини 15 – 24 роки. Пізніше Всесвітня Організація Охорони Здоров'я визначила поняття «молоді люди» віковий період від 10 до 24 років. Визначення вікових меж у різних країнах є дискусійним: нижню межу молодості різні автори встановлюють від 14 до 16, а

верхню – від 25 до 35 років. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», прийнятий 1993 р., визначав, що молодь, молоді громадяни – це громадяни України віком від 15 до 28 років, а з 2004 року (внесено правки) – молодь, молоді громадяни – громадяни України віком від 14 до 35 років [7; 9].

В. Лісовський молоддю вважає «покоління людей, що проходять стадію соціалізації, засвоюють, а в зрілому віці вже засвоїли, освітні, професійні, культурні та інші соціальні функції, залежно від конкретних історичних умов» До такої вікової категорії він відносить осіб від 16 до 30 років [4].

І. Кон розробив власний підхід до визначення поняття «молодь» і вважає, що «молодь – соціальнодемографічна група, що виокремлюється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального становища і зумовлених цим та іншим соціально-психологічних властивостей» [3].

К. Мангейм стверджував, що молодь у суспільстві – це «нове покоління і молодіжні групи, однак, питання їх визначення залежить щоразу від характеру і соціальної структури певного суспільства. Молодь – це один із прихованих ресурсів, який є в кожному суспільстві і якого залежить його життєдіяльність» [5].

І. Ільїнський визначив власний концептуальний підхід до трактування поняття «молодь» і вважає, що «молодь – це цінність особливого роду, це головна цінність суспільства, це поняття демографічне, економічне, соціальне та політичне. Молодь – це об'єктивне суспільне явище, яке завжди є великою специфічною віковою підгрупою. Молодь – це носій величезного інтелектуального потенціалу особливих здібностей до творчості» [2].

Науковець зазначав: «Молодь – акумулятор критичних настроїв відносно існуючої діяльності; вона – конденсатор тієї будівельної енергії, яка так потрібна в час корінних реформ; вона – каталізатор трансформацій, які завжди непомітно і постійно відбуваються всередині суспільства. Молодь – руйнівний матеріал, сила, здатна творити нове» [2].

Г. Шебанова визначає поняття «молодь», зважаючи на віковий фактор,

тобто вікові рамки молоді. Нижня межа молоді збігається з віком з якого допускається прийняття на роботу, а верхня – 27–30 років, оскільки в цей період завершується біологічне становлення організму, формування професійних інтересів, здійснена перша професійна підготовка [12].

Ю. Щотова вважає, що молодь – це категорія осіб віком від 14 до 28 років, які залучені до продуктивної суспільної праці в період початкового соціального становлення [13].

У нормативних джерелах подано таку інформацію про молодь: «Молодь – це активні учасники життя суспільства чи організацій, партнери з великим потенціалом, сповнені сил і талантів» (Європейська Хартія) [10]; «Молодь – вікова категорія населення держави, на яку безпосередньо спрямована молодіжна політика. Вікові межі молоді у Раді Європи та Європейському Союзі визначено від 13 до 30 років» [11].

В Україні вікові межі молоді трохи збільшені, зокрема в Законі України «Про основні засади молодіжної політики» (2021) визначено, що молодь та молоді особи – особи віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах [8].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, поняття «молодь» в авторів різних наукових праць та в законодавчих документах потрактовано по-різному. Вікові межі можуть змінюватись, що зумовлено соціально-економічним розвитком суспільства, місцем котре молодь посідає в соціальній структурі суспільства, рівнем культури та умов життя, особливостей психічного розвитку людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний звіт з проведення репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді в Україні (2019 рік). Київ, 2019. 92 с.
2. Ильинский И. М. Молодежь в процессе обновления. Молодежь в процессе обновления: материалы междунар. науч.- практ. конф. «Мир и

молодежь» (Москва, 11-13 нояб. 1988 г.). М.: ВКШ при ЦК ВЛКСМ, НИЦ. 1989. С.20–34.

3. Кон И.С. Молодежь. БСЭ. 3.е изд. Москва: Сов.энцикл., 1974. Т. 16. URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=dict&termin=718386> (дата звернення: 20.12.2021).

4. Лисовский В.Т. Методология и методика изучения идеалов жизненных планов молодежи. автореф. дис. ... канд. социол. наук: Л., 1968. URL: <http://www.soc-mol.ru/encyclopaedia/researchers/95-lisovskiy.htm> (дата звернення: 20.12.2021).

5. Мангейм К. Диагноз нашего времени. М.: Юрист, 1994. 700 с.

6. Молодіжна політика в об'єднаних територіальних громадах: посібник учасника навчального семінару. Київ, 2018. 76 с.

7. Про внесення змін до статті 1 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 23.03.2004 р. № 1659-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1659-15#Text> (дата звернення: 20.12.2021).

8. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 № 414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення: 20.09.2021).

9. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 05.02.1993 р. № 2999-XII (втратив чинність від 22.05.2021 р. № 1414-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text> (дата звернення: 20.12.2021).

10. Скажи своє слово: посібник з Переглянутої Європейської хартії про участь молодих людей у місцевому та регіональному житті. Страсбург: Видавництво Ради Європи, 2015 142 с. URL: <https://rm.coe.int/have-your-say-manual-ukr/1680789a84> (дата звернення: 20.12.2021).

11. Словник термінів, які використовує Рада Європи у сферах молодіжної політики, прав людини та неформальної освіти. URL: https://sport.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/Spivrobitnuctvo%20z

[%20radoy%20EU/ukreng-dictionary-of-terminology-used-by-the-council-of-europe-in-the-youth-policy-field-for-human-rights-and-non-formaleducation.pdf](#) (дата звернення: 20.12.2021).

12. Шебанова А.И. Дифференциация правового регулирования труда молодежи. Советское государство и право. 1970. № 5. С. 121

13. Щотова Ю.М. Правове регулювання працевлаштування молоді в Україні: монографія. К.: АПСВ, 2007. 192 с.

**ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СУЧАСНИХ МЕТОДИК ДИСТАНЦІЙНОГО
НАВЧАННЯ ТА ОЦІНКА ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ
КАФЕДРИ НЕВРОЛОГІЇ ДНІПРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Макаров Сергій Олександрович

асистент кафедри неврології

Дніпровський державний медичний університет

м. Дніпро, Україна

Кальбус Олександр Іванович

завідувач кафедри неврології,

д.мед.н, доцент

Дніпровський державний медичний університет

м. Дніпро, Україна

Вступ/Introduction У березні 2020 року ВОЗ офіційно повідомила про початок пандемії нового вірусного захворювання, що викликається вірусом SARS – nCoV - 2 і отримало назву COVID – 19. Разом з тим велика кількість країн світу зіткнулася з необхідністю введення різноманітних обмежень: на переміщення, на культурн – масові заходи, на відвідування культурних і суспільних установ тощо. Обмеження в тому числі захопили також навчальні заклади: так, починаючи з 2020 року абсолютна більшість навчальних закладів України, в тому числі – медичних вищих навчальних закладів – перевела своє навчання у формат дистанційної електронної освіти (ДЕО) з використанням електронних пристроїв і мережі Інтернет. Медична освіта в Україні являє собою шестирічний курс навчання, що включає в себе як теоретичні заняття та семінари, лекції, так і практичні заняття, в тому числі – у медичних закладах України. До настання пандемії COVID – 19 українська система медичної освіти не була адаптована до впровадження в практику ДЕО.

Мета роботи/Aim. Метою роботи є проаналізувати можливість і успішність імплементації ДЕО у навчальній освіті та прикладі навчального процесу кафедри неврології Дніпровського державного медичного університету

(ДДМУ) у період 2020 – 2021 років.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретичний метод: Огляд сучасних методик дистанційного навчання та оцінка їх ефективності на прикладі роботи кафедри неврології ДДМУ.

Результати та обговорення./Results and discussion. Курс «неврологія» на кафедрі неврології ДДМУ складається з 15 – денного циклу практичних занять та лекцій, на яких студент повинен як здобути необхідний рівень теоретичних знань з анатомії нервової системи, семіотики неврологічних захворювань тощо, так і опанувати багато практичних навичок: уміти проводити неврологічний огляд хворого, уміти сформулювати топічний та клінічний діагнози пацієнта, призначити діагностичну та лікувальну програму.

Для найбільш повної реалізації освітніх програм на різних кафедрах ДДМУ впровадило в практику повсякденні онлайн – заняття зі студентами у платформі Google Meet. Дана платформа дозволяє успішно вирішити відразу декілька проблем ДЕО: контроль присутності студентів на заняттях, проведення якісного усного індивідуального опитування студентів, висвітлення викладачем навчального матеріалу з одночасним його обговоренням разом зі студентами. За допомогою можливості транслювати екран викладача на екрани студентів, викладач має можливість демонструвати зображення, відео реальних клінічних випадків (авжеж зі збереженням анонімності пацієнта), презентації та лекції.

Також широкого застосування при проведенні занять знайшла освітня платформа Moodle. Використовуючи цю платформу, викладач може впровадити різноманітні форми завдань для студентів як то: розв'язання клінічних випадків з формулюванням діагноза, діагностичної та лікувальної програми, тестування у режимі онлайн тощо. Таким чином, оцінювання студента є комплексним і враховує усну відповідь, онлайн тестування та письмову структуровану відповідь для розв'язання клінічного випадку.

Запровадження в практику електронного журналу дало можливість викладачам своєчасно оцінювати студентів, а студентам – безперервно

контролювати рівень своєї успішності.

Проте слід наголосити на проблемах, з якими зіткнулися співробітники кафедри при реалізації ДЕО: відсутність доступу до мережі Інтернет або проблеми зі стабільністю підключення у студентів з огляду на те, що студент міг перебувати на час проведення заняття у мсці з обмеженим доступом до мережі; відсутність реального контакту з пацієнтом; необхідність студенту або викладачеві перебувати на зв'язку у більш широкий проміжок часу, ніж при очному навчанні.

Выводи./Conclusions. З настанням пандемії CoVID – 19 система медичної освіти зіткнулася з небаченою раніше проблемою – необхідності проводити навчання у форматі ДЕО. Проте практика показала, що за умов інтегрування сучасних інформаційних технологій та мережі Інтернет така проблема є такою, що піддається вирішенню зі збереженням належного рівня якості освіти в той же час. Тож подальше удосконалення ДЕО повинно бути одним з пріоритетних напрямків розвитку медичної освіти.

УДК 81'243'271:378.147

ОСНОВНІ ЕТАПИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ SCAFFOLDING ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ГОВОРІННЮ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мельник Світлана Семенівна

старший викладач кафедри іноземних мов

Білобородова Лариса Дмитрівна

старший викладач кафедри іноземних мов

Умяров Каміль Тагірович

старший викладач кафедри іноземних мов

Харківський національний університет радіоелектроніки

м. Харків, Україна

Анотація. Стаття присвячена етапам застосування методу *scaffolding* під час аудиторного навчання говорінню студентів немовних закладів вищої освіти. Етапи включають у себе моделювання, наслідування, видалення та досягнення. Основна роль відводиться студентам, функції викладача – допомога, заохочення, мотивація, контроль, спостереження. Основні вектори взаємодії в аудиторії – викладач-студенти, студент-студент, студент-студенти. За допомогою *scaffolding* студенти поступово позбавляються підтримки викладача, висловлюючи свої думки з теми розгорнуто й вільно.

Ключові слова: *scaffolding*, опора для висловлення, розгорнуте висловлення, моделювання, наслідування, видалення, досягнення, говоріння, занурення, підтримка, заохочення, мотивація.

Постановка проблеми. Мова за визначенням Ніла Мерсера – культурний інструмент, яким ми користуємося для обміну досвідом і колективного розуміння чогось важливого. Тобто мова не тільки засіб спілкування та формулювання ідей, але й засіб спільного мислення та навчання [12].

Для студентів, що вивчають іноземну (англійську) мову, завдання і дискусії в аудиторії повинні надавати не тільки великі можливості для навчання

рідною мовою, але і створювати умови, які сприятимуть розвитку та удосконаленню мови, що вивчається. Студенти потребують доступу до мови, яка випереджає їхні висловлювання. Тобто зробити так, щоб предметно-орієнтована іноземна мова була зрозумілою студентам, не вдаючись до її спрощення. А це можливо тільки у тому випадку, коли студенти мають всебічну підтримку від викладача й опору для висловлення, яка надається їм у вигляді *scaffolding* як наочного матеріалу.

Метою публікації є аналіз застосування методики *scaffolding* у процесі навчання студентів немовних закладів вищої освіти говорінню.

Для написання статті використовувалися теоретичні **методи** синтезу й аналізу.

Теоретичні засади методу *scaffolding*. У сучасному викладанні та навчанні іноземним мовам зокрема, ідея інтегрованого навчання активно розвивається як іноземними (Б. Моро [13], М. Даманхурі [8] та інші) так і вітчизняними педагогами-теоретиками та практиками (І.Т. Камінська [О.П. Лисицька [2], С.С. Мельник і Л.Д. Білобородова [3], Я. Швень [4] та інші), які вважають метод *scaffolding* актуальним у викладанні у середній школі й закладах вищої освіти, особливо при навчанні говорінню.

Виклад основного матеріалу. Мерріл Суейн багато писала щодо необхідності участі студентів у контекстних ситуаціях, де вони самі використовують мову. Вона розглядає використання студентами мови як «зрозумілого результату» [14]. Студенти повинні мати можливість висловлюватися більш розгорнуто для того, щоб слухачі зосереджувалися не тільки на тому, що вони говорять, а і як саме вони це кажуть. На її думку, мова в аудиторії під час проведення заняття спонукає студентів надавати розгорнуті відповіді та є не тільки «зрозумілим результатом», але ми можемо зробити висновок, що мовленнєва «форма» не має стати сама по собі єдиним напрямком навчання (хоча це і важливо), але студенти повинні мати можливість користуватися відрізками певних дискурсів у контекстах, які друкуються на їхній рідній мові й водночас є інструментом зрозумілого висловлювання.

Щобільше, у цьому випадку студенти виходять за межі своєї «зони комфорту», що є для них своєрідним викликом, але за повної або часткової підтримки викладача, який їх заохочує.

Численні дослідження свідчать, що двомовні студенти використовують усі свої мовні та мовленнєві навички та ресурси під час говоріння і читання [10]. Думку Н.Х. Хорнбергера і Х. Лінка [10] поділяє Дж. Каммінс [7], який вважає, що чим сильніша рідна мова студентів, тим більша ймовірність, що вони досягнуть успіхів при вивченні англійської та/або наступних мов. У процесі вивчення англійської мови початкова культурна і мовна ідентичність студентів не повинні ні пригнічуватися, ні нагадувати подорож в один кінець, якомога далі від родини та спільноти.

Незаперечним є факт, що розвиток розмовних мовленнєвих форм має важливе значення, оскільки вони можуть слугувати місточком для переходу до більш академічного мовлення, що, своєю чергою, асоціюється з навчанням у школі й розвитком грамотності. А. Гаудвіс, С. Харві, і Дж. Уолліс [9] вважають, що розмова в аудиторії відіграє важливу роль у розвитку розуміння прочитаного. Крім того, якість розмови між викладачем і студентами та між самими студентами також.

Р. Вегеріф і Н. Мерсер посилаються на дослідницьку бесіду, яку вважають такою, що стимулює, розглядаючи її як «думки вголос», оскільки вважають, що остання дозволяє студентам досліджувати та прояснити концепції за допомогою питань, висування гіпотез, робити логічні висновки або відповідно реагувати на ідеї інших [15].

Деякі дослідники називають подібні розмови діалогічним навчанням ([5], [11]). Т. Болл і Г. Уеллс аргументують, що розуміння студентами нового матеріалу «найефективніше досягається, коли навчальна програма органічно вплітається у діалог, під час якого студенти можуть встановити зв'язки з фоновими знаннями та вільно висловлюють свої ідеї та думки, знаючи, що вони будуть серйозно сприйняті й викладачами, й однолітками, бо взаємодія викладача і студентів сприяє розвитку мови останніх [6].

Тісна взаємодія учасників освітнього процесу, обмін досвідом та спроба модифікації чинних програм – основні стовпи, на які спирається курс навчання. Велика увага при цьому приділяється взаємодії студентів один з одним та викладачем. Зазвичай заняття будується у форматі живого спілкування – дискусії.

Коли студент розуміє, що йому доведеться почутий матеріал одразу ж розповісти, це стимулює процес занурення та запам'ятовування. Але необхідно мати на увазі, що матеріал повинен бути адаптованим до специфіки аудиторії, враховуючи проблеми, які виникають із розумінням у студентів у процесі навчання. Отже, задача викладача полягає у тому, щоб навчання було спрямоване на те, щоб освітній курс був системний і постійно тримати «руку на пульсі», контролюючи успіхи студентів.

Коли студенти активно залучені у процес навчання, вони, природно, проявляють більший інтерес до навчання, що, своєю чергою, позитивно впливає на якість отриманих знань. І головна задача викладача у цьому випадку – допомогти студентові повірити у себе за допомогою створення ситуації успіху, сприяння формування позитивного мислення і підкріплення мотивації похвалою.

Викладач може це зробити завдяки адаптації матеріалу, спрощуючи не текст, а завдання до нього, створюючи якомога більше *scaffolding*, створюючи таким чином опори для говоріння, тобто студент не одразу висловлює свою думку з певної тематики, а можливо, прослухає відповідний монолог, подивиться на опорні картинки та/або фрази, готуючись до висловлення власної думки. Після цього студент відчувається більш впевнено, а викладач заохочує розгорнуте висловлювання, бо вірить у потенціал студента після проведеної роботи, водночас наголошуючи, що помилки – це не катастрофа, а лише можливість навчитися чомусь новому.

Розглянемо застосування методу *scaffolding* при навчанні говорінню з теми «Альтернативні джерела енергії» студентів немовних вишів. Для цього викладач діє згідно з певними етапами, коли: 1) моделюється ситуація – під час

цього етапу студенти мають бути підготовленими до теми (викладачем надається таблиця з новим лексичним матеріалом, у якій студенти мають знайти відповідності між словом та його визначенням, знайти синоніми\антоніми), наводяться приклади висловлення власної думки або заперечення\контраргументи (наприклад: *You are absolutely right; I fully agree with you; Sorry, but I have another viewpoint; I think you are mistaken* тощо), перевіряється ступінь засвоєння лексичного і граматичного матеріалу (наприклад, завдання можуть бути типу: *Read the article about alternative sources of energy given below, then decide if the following statements are true (T) or false (F); Read the article again and complete the table with the missing information; Choose the best alternative from column B to make the sentences meaningful*), завдання може бути розбите на мікро-блоки для кращого розуміння нового матеріалу, викладач просить студентів провести паралель між матеріалом з фільму та тією інформацією, яку студенти знали раніше; 2) наслідування – на цьому етапі студенти переглядають короткометражний фільм, а викладач, за необхідності, робить додаткові пояснення до фільму (наприклад: *While watching the film, pay attention to the words related to alternative energy; Try to understand what the main sources of alternative energy are; Try not to focus on unknown words* тощо), викладач дає можливість студентам у групах з 3-4 осіб підготувати власні ідеї та висловлювання щодо матеріалу, поданого у фільмі, за допомогою тематичної наочності. Після розгорнутого висловлювання викладач надає роз'яснення щодо спірних моментів або підтвердження висловленим гіпотезам. Викладач проводить коригування вимови студентів, якщо вони припускаються помилки та відпрацювання певних граматичних конструкцій; 3) видалення – на цьому етапі викладач пропонує студентам надати власну кінцівку фільму, дати студентам можливість провести дебати в парах, обговорити кінцівку фільму в мікрогрупах, поділитися з рештою слухачів, дати час для підтвердження або спростування припущень, вибрати найкращий варіант. Якщо студенти не впевнені у своїх припущеннях та висловленій думці, він завжди може звернутися до викладача за роз'ясненням або допомогою, а останній або сам з

радістю допоможе, або це зроблять інші студенти на його прохання; 4) досягнення – на цьому етапі викладач надає студентам розповіді історію про альтернативні джерела енергії у групі з наданням зворотного зв'язку або у двох групах, коли обговорюються переваги та недоліки як альтернативних джерел енергії, так і загальноприйнятних з наданням зворотного зв'язку студентам обох груп. Необхідно зазначити, що на цьому етапі студенти можуть мати кілька сценаріїв висловити власну думку щодо теми: підготовлена розповідь, не підготовлена розповідь, дебати, діалог, дискусія, круглий стіл тощо.

Зворотний зв'язок, наданий викладачем, відіграє важливу роль, оскільки він ділиться інформацією, яка допомагає студентам покращити та удосконалити свої мовленнєві навички. Зворотний зв'язок показує, що викладач не тільки спостерігає і контролює навчальний процес в аудиторії, але і за допомогою вербальних підказок показує студентам кращі шляхи для командної роботи, прогалини у знаннях, які кроки мають бути наступними, щоб покращити рівень володіння\опанування мовою, як покращити процес навчання та точніше продемонструвати, чому вони навчилися.

Висновки. *Scaffolding* – це такий метод навчання, який забезпечує різні аспекти навчального процесу. Якісний *scaffolding* означає надання студентам більше можливостей практикуватися у говорінні. Під час навчання студентів аспекту говоріння, викладач має розуміти потреби і рівень володіння іноземною мовою останніх, щоб адаптувати під них програмний матеріал. Тому саме такий викладач може забезпечити за необхідності всебічну підтримку студентам за допомогою надання підказок, підтримання атмосфери в аудиторії, уточнення невизначеності або двозначності висловлювань, вмотивувати на розгорнуті висловлювання. Крім того, викладач має забезпечити студентів автентичним матеріалом, щоб вони мали ідеальні моделі для наслідування мовних і мовленнєвих зразків для всебічної розмовної практики, коли в аудиторії панує не викладач, а студенти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Камінська І.Т. Теоретико-педагогічні концепції предметно-мовного інтегрованого навчання: URL: <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/234365> (Дата звернення: 05.01.2022).
2. Лисицька О. П. Скаффолдинг у викладанні англійської мови та інтернет для викладачів / О. П. Лисицька // Іноземні мови у вищій освіті: лінгвістичні, психолого-педагогічні та методичні перспективи: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. з міжнар. участю, Харків, 20 лют. 2019 р. – Харків, 2019. – С. 67-71.
3. Мельник С.С., Білобородова Л.Д. Особливості застосування методу *scaffolding* у навчанні *ESL* студентів закладів вищої освіти // С.С. Мельник, Л.Д. Білобородова / Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference «Science and education: problems, prospects and innovations» (March 3-5, 2021). – С.405-410: URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/03/SCIENCE-AND-EDUCATION-PROBLEMS-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-3-5.03.21.pdf> (Дата звернення: 10.01.2022).
4. Швень Я. Психологічні засади тьюторингу в закладі позашкільної освіти: URL: https://lib.iitta.gov.ua/725494/1/%D0%A8%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D1%82%D1%8C%D1%8E%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3.pdf (Дата звернення: 30.12.2021).
5. Alexander, R. J. (2008). *Towards Dialogic Teaching: rethinking classroom talk (4th Edition)*. – York: Dialogos, 2008. – 60 p.
6. Ball, T., and Wells, G. (2009). Running Cars Down Ramps: Learning About Learning Over Time. *Language and Education* 23 (4). – P. 371–90.
7. Cummins, J. Bilingual Children’s Mother Tongue: Why is it important for education? URL: https://www.lavplu.eu/central/bibliografie/cummins_eng.pdf (Last accessed: 28.01.2022).
8. Damanhour, M. (2021). The Effectiveness of Scaffolding as a Teaching Strategy in Enhancing English Language Learners’ Motivation in Writing: A Case

Study // M. Damanhoury / Journal of Arts & Humanities. – Vol. 10. – No. 03.2021. – P. 49-58.

9. Goudvis, A., Harvey, S., Wallis, J. (2010). *Comprehension Intervention: Small-Group Lessons for the Comprehension Toolkit* / A. Goudvis, S. Harvey, J. Wallis. – Firsthand: Heinemann. – 224 p.

10. Hornberger, N.H. and Link, H. (2012). *Translanguaging in Today's Classrooms: A Biliteracy Lens*: URL: <https://www.spps.org/cms/lib/MN01910242/Centricity/domain/1497/professional%20development/articles/translanguaging.pdf> (Last accessed: 25.01.2022).

11. Lyle, S. (2008). Dialogic Teaching: Discussing Theoretical Contexts and Reviewing Evidence from Classroom Practice. *Language and Education* 22 (3). – P. 222-40.

12. Mercer, N. (1995). *The Guided Construction of Knowledge: Talk Amongst Teachers and Learners* / N. Mercer. – Channel View Publications Ltd: Multilingual Matters. – 144 p.

13. Moro, B. *Scaffolding Strategies for English Language Learners*: URL: https://www.fordham.edu/download/downloads/id/4912/scaffolding_strategies_for_ells.pdf (Last accessed: 20.01.2022).

14. Swain, Merrill (2005). The output hypothesis: theory and research. In Eli Heinkel, ed. *Handbook of research in second language teaching and learning*, 471-483. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

15. Wegerif, R., Mercer, N. (1996). Computers and Reasoning Through Talk in the Classroom. *Language and Education* 10 (1). – P. 47-64.

СПЕЦИФІКА ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мироненко Оксана Василівна

к.філол.н., доцентка

Терещенко Аліна Олексіївна

студентка

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

Вступ/Introduction. Процес мовленнєвого розвитку дошкільника – це складний та багатоплановий процес, для успішної реалізації якого необхідна сукупність всіх компонентів, що впливають на якість та змістовну сторону мовлення. Одним із таких засобів є театралізована діяльність – «вид художньо-творчої діяльності, у процесі якого його учасники освоюють доступні засоби сценічного мистецтва та, відповідно до обраної ролі (актора, сценариста, художника-оформлювача, глядача тощо), беруть участь у підготовці та розігруванні різного виду театральних вистав та долучаються до театральної культури» [8, с.8].

Мета роботи/Aim. Специфіку театралізованої діяльності для розвитку мовлення дітей розглядали науковці з різних аспектів. Так, Богуш А., Водолага Н., Гавриш Н., Чемортан С. вивчали дане питання з лінгводидактичного аспекту.

Педагогічний фактор даного питання викладено у працях Зимньої І., Мироненко О. та Карпинської Н.

Виготський Л., Гальперин П., Давидов В., Ельконін Д., Запорожець О. розглянули психологічний вплив театралізованої діяльності дошкільників та розвиток їх мовлення.

Каган М. вивчав дане питання з філософської точки зору.

Дошкільний вік – це період активного засвоєння дитиною мовлення, становлення та розвиток усіх його аспектів: фонетичного, лексичного,

граматичного. Основною та провідною діяльністю дитини в цей період її розвитку є гра.

Відповідно до Основного компоненту дошкільної освіти «метою діяльності дошкільного закладу є забезпечення гармонійного розвитку кожної дитини, створення сприятливих умов для її особистісного становлення і творчої самореалізації» [2]. Одним із ефективних засобів педагогічного впливу на розвиток творчої особистості та мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку є театралізована діяльність, що сприяє естетичному вихованню дітей, залучає їх до мистецтва та розвиває уміння бачити, чути і розуміти красу слова і дії. Театральна діяльність близька та зрозуміла дітям, адже в її основі – гра, а гра – це провідний вид діяльності дошкільника.

Матеріали та методи/Materials and methods. Театралізована діяльність у дошкільному віці – це «один із найефективніших засобів педагогічного впливу на розвиток особистості дитини, що використовується з певною метою і спонукається мотивами. І На думку Мироненко О. та Тютюрай В., формування мовленнєвої особистості «відбувається саме в процесі розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку в процесі мовленнєвої діяльності. І саме вихователі закладів дошкільної освіти є головними у вирішенні цього завдання. Вихователь має перед будь-яким видом діяльності дітей викликати у них інтерес та бажання до навчання, спонукає дошкільників до творчості, використовуючи ігрові методи та прийоми» [6, с.353].

Педагог має на меті розвивати в дошкільників: уміння «входити в образ» і «утримувати» його впродовж усієї театралізованої діяльності; усвідомлення мовленнєвих та виконавчих дій; уміння передавати характерні особливості будь-якого художнього образу; переносити отримані уявлення в самостійну ігрову діяльність; виявляти зацікавленість до театру як виду мистецтва; усвідомлення змісту, ідеї, художніх образів літературних творів» [8, с. 14]. На думку О. Мироненко, спілкуючись, мовна особистість має «досконало володіти нормами літературної мови: орфоепічними (правильною вимовою звуків та звукосполучень), акцентуаційними (усталеним наголошуванням слів),

орфографічними (правильним написанням слів та їх частин), лексичними (вживанням слів відповідно до їх лексичного значення) та фразеологічними (правильним використанням фразеологічних одиниць), морфологічними (вживанням граматичних форм слів), синтаксичними (побудовою словосполучень та речень) та стилістичними (уживанням мовних засобів у конкретних стилях мови)» [5, с.56].

Театралізована діяльність дітей дошкільного віку включає наступні розділи:

- ігри в ляльковий театр;
- ігри-драматизації;
- ігри-вистави [1, с. 122].

Відмітимо також, що театралізовану діяльність можна також диференціювати на:

- загально-розвиваючі ігри;
- спеціальні ігри;
- вправи та етюди;
- ритмопластику;
- робота над виставою;
- ляльковий театр;
- мовні ігри та вправи тощо [1, с. 122].

У театралізованій діяльності реалізуються потреби дитини у:

- самовираженні;
- спілкуванні;
- пізнанні себе через відтворення різних образів [8, с. 15].

Вплив театралізованої діяльності на розвиток мовлення дітей незаперечний. Мовлення дітей – це «важливий момент театралізованої діяльності: важлива правильна вимова слів, фраз, виразність, емоційність тощо» [3, с.3]. Завдяки театралізованій діяльності відбувається засвоєння дитиною багатства рідної мови та її виражальних засобів.

Результати та обговорення/Results and discussion. Застосування у

мовленні дошкільника виражальних засобів та різних інтонацій, що відповідають характеру героїв та їх вчинкам, зумовлює прагнення дитини говорити чітко, щоб її всі зрозуміли. Також у театралізованій діяльності формується діалогічне, емоційно насичене мовлення. Діти краще засвоюють зміст твору, логіку та послідовність подій, їх розвиток та причинну обумовленість.

Театралізовані ігри сприяють засвоєнню елементів мовного спілкування: міміки, жестів, пози, інтонації, модуляції голосу [3, с.3].

На думку О. Мироненко, вихователь як «творча особистість повинна вміти інтегрувати умови спілкування з мовною ситуацією, добирати мовні засоби відповідно до ролі мовця в навколишньому середовищі, розвивати свої мовно-мовленнєві компетенції та реалізовувати їх в умовах компетентнісної освіти» [4, с.255].

Театралізована діяльність з метою мовленнєвого розвитку старших дошкільнят характеризується:

- допомагає засвоїти багатство рідної мови та її виражальні засоби;
- стимулює активне мовлення;
- активізує та розширює словник дитини;
- з'являється живий інтерес до самостійного пізнання та роздумів;
- робота над правильною вимовою звуків та над інтонаційною виразністю мовлення вдосконалює артикуляційний апарат;
- формується діалогічна, емоційно насичена мова;
- поліпшується засвоєння змісту твору, логіка та послідовність подій;
- спонукання дітей імпровізувати діалоги дійових осіб у добре знайомих казках та складати нові казки;
- сприяє розвитку елементів мовного спілкування: міміки, жестів, пантоміміки, інтонації, модуляції голосу;
- дає змогу формувати досвід соціальної поведінки та виховує культуру мовного спілкування [3, с.4].

Зазначимо, що при залученні дітей старшого дошкільного віку до

театралізованої діяльності в дітей дошкільного віку спостерігається інтенсивний розвиток пізнавальних інтересів, вдосконалення психічних процесів (відчуття, сприйняття, пам'ять, уява).

Основні напрями розвитку театралізованої гри полягають у поступовому переході дитини від спостереження театралізованої постановки дорослого до самостійної ігрової діяльності; від індивідуальної гри та «гри поруч» до гри групи з трьох - п'яти однолітків, що виконують певні ролі; від імітації дій фольклорних та літературних персонажів до імітації дій у поєднанні з передачею основних емоцій героя та освоєння ролі як створення простого «типового» образу в грі-драматизації.

З метою мовного розвитку варто вибирати такі теми для міні-вистав (етюдів), які близькі і зрозумілі дітям («Зустріч», «Свято», «Звичай», тощо).

Вміння спілкуватися з людьми у різних ситуаціях розвивають етюди на ввічливу поведінку («Знайомство», «Прохання», «Подяка», «Розмова по телефону», «Привітання та побажання»). За допомогою міміки та жестів розігруються етюди на основні емоції («Радість», «Гнів», «Сум», «Здивування»). Корисно розігрувати етюди та міні-вистави за казками. Зазначимо, що серед соціально-педагогічних функцій казки виділяється лексико-образна, що пов'язана із формуванням мовної культури особистості, активізацією та розвитком внутрішньої пам'яті дитини. Слухання та читання казок спонукає до процесу розуміння вербально-знакових форм казок, а під час переказу, драматизації відбувається становлення мовленнєвої культури.

Завдячуючи театралізованій діяльності, розширюється світогляд дошкільників. Поряд із зазначеним, під час роботи над виразністю слів персонажів активізується словниковий запас дитини, удосконалюється звукова культура мовлення та інтонаційна виразність.

Шершова Ю. вважає, що використовуючи у своїй практиці театралізовані ігри, педагоги мають дотримуватись базових методичних вимог, серед яких:

- змістовність та багатоманітність тематики;

- використання театру в учбово-виховному процесі;
- активізація дітей на усіх етапах підготовки та проведенні театральних ігор;
- співпраця дітей з однолітками та дорослими [8, с. 22].

Висновки/Conclusions. Отже, театралізована діяльність – це ефективний засіб соціалізації дошкільника. Участь дитини в театралізованій діяльності створює сприятливі умови для розвитку у неї почуття партнерства та освоєння способів позитивної взаємодії. Театралізована діяльність дає змогу формувати досвід соціальних навичок та поведінки, вирішувати багато проблемних ситуацій опосередковано від імені будь-якого персонажа, що допомагає побороти страх, невпевненість у собі та сором'язливість.

У результаті вдосконалення ігрових діалогів та монологів, освоєння виразності промови найефективніше відбувається розвиток мовлення дитини. Відомо, що в театралізованій грі формується діалогічне, емоційно насичене мовлення, діти краще засвоюють зміст твору, логіку та послідовність подій, їх розвиток та причинну обумовленість. Театралізовані ігри сприяють засвоєнню елементів мовного спілкування (міміка, жести, поза, інтонація, голос). Тому саме театралізована діяльність дає змогу вирішувати ряд педагогічних завдань щодо формування виразності мовлення дитини, її інтелектуального та художньо-естетичного виховання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Артемова Л. В. Театр і гра. К.: Томіріс. 2002. С. 108-144.
2. Базовий компонент дошкільної освіти України. К., 2012. 26 с.
3. Зимина И. Театр и театрализованные игры в детском саду. *Дошкольное воспитание*, 2005. № 4. С. 3-4.
4. Мироненко О.В. Творча особистість як цілісна людська індивідуальність в умовах компетентнісної освіти //Збірник наукових праць. *Педагогіка вищої та середньої школи*: [наук. ред. Бакум З.П.]. Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ», 2016. Випуск 47. С.251-255.

5. Мироненко О.В. Формування мовної особистості майбутнього вчителя початкової школи шляхом реалізації норм літературної мови// *Stav, problemy a perspektivy pedagogickeho študia a socialnej prace: zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie*. Slovak Republic, Sladkovicovo: Vysoka škola Danubius. 2016. 28-29oktobra. С.56-58.
6. Мироненко О.В., Тютюрай В.О. Специфіка пізнавальної активності старших дошкільників у процесі мовленнєвої діяльності// *The 5 th International scientific and practical conference “Modern science: innovations and prospects” (February 6-8, 2022) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2022. P.351-357.*
7. Холодна К. І. Виховуємо творчістю. *Дошкільний навчальний заклад*. 2009. № 2. С. 13–18.
8. Шершова Ю.С. Театралізована діяльність як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Полтава: РМК. 44 с.

**ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА ЯК КЛЮЧОВИЙ КОМПОНЕНТ
ФОРМУЛИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Новосельська Надія Тадеївна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової та дошкільної освіти,
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Панчишин Наталія Ігорівна,

магістрант
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Вступ. Реформаційні процеси, що відбуваються в освітньому просторі початкової школи України, зокрема впровадження Концепції Нової української школи, зумовлюють необхідність цілісної взаємодії усіх учасників освітнього процесу для якісної освіти молодого покоління, від якого залежить майбутнє нашої держави.

Мета роботи. Розкрити сутність педагогіки партнерства як ключового компоненту формули Нової української школи та описати визначальні чинники успішної реалізації педагогіки партнерства в освітній процес.

Матеріали та методи. Формула нової української школи складається з дев'яти компонентів, серед яких і педагогіка партнерства. Вона є одним із ключових елементів формули, оскільки місія Нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками [1].

Якщо говорити про сутність терміну «педагогіка партнерства», то С. Яланська стверджує: «педагогіка партнерства в умовах Нової української школи передбачає співпрацю учасників освітнього процесу, що не заперечує відмінностей в їх життєвому досвіді, компетентностях, але враховує рівність у

праві на доброзичливе, толерантне ставлення, взаємоповагу, емпатію, взаєморозуміння» [4, с. 381].

Сутність педагогіки партнерства полягає у гуманному та демократичному ставленні до кожного учня, де він рівноправний учасник освітнього процесу зі своїми думками, поглядами та переконаннями. Побудувати гуманні відносини між вчителем та учнем, безперечно, складно, але можливо, якщо враховувати основні критерії сформованості гуманних відносин: доброзичливість, допомога іншим, уміння співпереживати, справедливість та повага до думки інших людей [3, с. 332].

Реалізація в освітньому процесі засад педагогіки партнерства вимагає і зміни ролі вчителя. Якщо раніше вчитель подавав учням навчальний матеріал, відповідав на усі запитання здобувачів освіти, то сьогодні основна його мета – спонукати учнів до роздумів, мотивувати їх до самостійної пізнавальної діяльності. Здобувачі початкової освіти мають усвідомити, що вони також несуть відповідальність за своє навчання, що результат залежить не лише від вчителя, а й від співпраці учня з педагогом, його добровільного бажання навчитись чомусь новому [2, с. 6].

Успішна реалізація засад педагогіки партнерства в Новій українській школі, на нашу думку, «стоїть на трьох китах»:

1. Вчителі – своєрідні мотиватори для дітей та інформатори-консультанти для батьків.

2. Учні – здобувачі знань, умінь та навичок, які передають їм вчителі; особистості, за життя, розвиток та навчання яких, несуть відповідальність батьки.

3. Батьки – помічники та соратники вчителя, авторитет для учнів.

І вклад кожного учасника освітнього процесу є невід’ємним компонентом складної системи під назвою «партнерство», який сприяє всебічному розвитку особистості кожного здобувача початкової освіти, його самореалізації та соціалізації. Для цього кожному учаснику варто зрозуміти, що всі об’єднані спільною метою, прагнуть вирішити одні і ті ж завдання для отримання

позитивного та ефективного результату освітнього процесу.

Висновки. Отже, варто зазначити, що успішна реалізація педагогіки партнерства, як ключового компоненту формули Концепції нової української школи, можлива лише за умов активної участі всіх учасників освітнього процесу. Пріоритетними напрямками є співпраця між вчителями і школярами, батьками та педагогічним колективом, учнями та батьками. Організаторами та керівниками такої взаємодії мають бути педагоги, оскільки вони компетентні у галузі психології, педагогіки, методик викладання, можуть створити сприятливі умови для ефективного партнерства усіх учасників освітнього процесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 06.02.2022)
2. Ніколенко Л. Педагогіка партнерства як умова реалізації завдань розвитку особистості дитини у контексті Нової української школи. URL: https://lib.iitta.gov.ua/710749/1/%D0%9D%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%82_%D0%A1%D1%82.%20%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3.%20%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%BD%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0%20%D1%8F%D0%BA%20%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf (дата звернення: 07.02.2022)
3. Унгурян І. Формування гуманних взаємовідносин педагога та учня як складова педагогіки партнерства нової української школи. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. №. 4. С. 330–335.
4. Яланська С. Педагогіка партнерства в авангарді суспільних змін. *Витоки педагогічної майстерності*. 2017. № 19. С. 380–385.

ОРГАНІЗАЦІЯ ХАРЧУВАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Носко Юлія Миколаївна

д. пед. наук, доцент, професор
кафедри дошкільної та початкової освіти,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

Маркович Вікторія Олександрівна

студентка факультету дошкільної,
початкової освіти і мистецтв
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

Культура харчування є однією з складових частин здоров'я молодших школярів. У статті висвітлюється реформа харчування, що стосується всіх оздоровчих закладів та закладів освіти на території України, особливості її реалізації, аналіз тижневого меню.

Ключові слова: харчування, організація харчування, культура харчування, реформоване шкільне меню, молодші школярі.

Актуальність дослідження. Організація та реалізація реформи системи харчування в закладах загальної середньої освіти має за мету формування культури харчування дітей, вироблення в них корисних харчових звичок, споживацької культури. Значна кількість батьків недостатньо проінформовані з цієї теми і тому сприймають реформування лише з негативного боку. В цій роботі ми висвітлимо позитивні та негативні аспекти реформи шкільного харчування.

Мета статті - проаналізувати та охарактеризувати реформу харчування в умовах закладу загальної середньої освіти.

Результати та обговорення. Відповідно до статті 25 Закону України «Про освіту» [3], пункту 3 статті 22 Закону України «Про загальну середню освіту» [1], статті 5 Закону України «Про охорону дитинства» [4], статті 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2], Постанови Кабінету Міністрів України від 22.11.2004 р. № 1591 «Про затвердження норм харчування у навчальних та оздоровчих закладах» [9], вимог Державних санітарних правил і норм влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу здійснюється харчування учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. Відповідно до Порядку організації харчування дітей у навчальних та оздоровчих закладах, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти і науки України від 01.06.2005 р. № 242/329, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 15.06.2005 р. за № 661/10941 [7, с. 287] визначено механізм організації харчування дітей у закладах загальної середньої освіти.

Адміністрації закладів загальної середньої освіти постійно дбають про покращення матеріально-технічних умов у шкільній їдальні, дотримання санітарно-гігієнічних норм, законодавчої бази щодо організації харчування у навчальних закладах.

У 2019 році О. Зеленська ініціювала зміни у функціонуванні шкільних їдалень. Зокрема, з'явився новий санітарний регламент та гігієнічні вимоги до виробництва та обігу харчових продуктів у школах, розроблено методичні рекомендації щодо закупівель і методичні настанови для використання системи НАССР, видано «Збірник рецептур страв для харчування дітей шкільного віку в організованих освітніх та оздоровчих закладах» [5].

В українських школах змінилося меню для школярів, над розробкою якого працювала спеціальна робоча група, до якої увійшли представники МОЗ, громадських організацій, дитячі ендокринологи і дієтологи.

Є. Клопотенко, кулінарний експерт, автор і керівник проекту «Cult Food» (це соціальний проект з покращення культури харчування), його команда упродовж трьох років займалась розробкою шкільного харчування.

Метою програми є підвищення та поширення рівня культури здорового харчування у навчальних закладах. У рамках проекту було розроблено збірник рецептів страв та технологічних карт до них, а також план впровадження нової шкільної культури харчування у шкільні їдальні по всій Україні.

Реформа впроваджується Міністерством освіти і науки, Міністерством охорони здоров'я, Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства та Державною службою України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів [6, с. 33].

Реформа шкільного харчування підтримується всіма регіонами: у кожній області діють регіональні плани щодо створення належних умов для безпечного харчування в закладах освіти, забезпечується систематичне навчання персоналу, який задіяний в організації шкільного харчування, постійно вдосконалюється організація шкільного харчування, забезпечується формування культури здорового харчування.

Міністерство охорони здоров'я розробило новий Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти. Документ набирає чинності з 1 січня 2021 року [8]. У новому Санітарному регламенті змінено підходи до організації харчування. У школах дозволяється організовувати кейтеринг, який повинен відповідати всім принципам та вимогам безпеки харчових продуктів на базі системи НАССР. Також вимоги документа базуються на принципах здорового харчування, рекомендованих Всесвітньою організацією охорони здоров'я. Регламентом встановлено вимоги до харчових продуктів та готових страв, що можуть пропонуватись дітям. Також передбачено низку обмежень за вмістом солі, цукру та жиру з урахуванням сучасних тенденцій щодо здорового харчування та рекомендацій ВООЗ. Наприклад, хліб замінюється виключно цільозерновим з пшеничного або житнього борошна, сіль – лише йодована, 75 % шкільного меню мають складати овочі, фрукти, злакові, салати та ягоди, напої – без підсолоджувачів. Також з'явився ряд заборонених продуктів для продажу у буфетах: газовані напої, солодкі булочки, каву, консервовані продукти та багато іншого, що несе згубний вплив на здоров'я дітей.

Таким чином, учні молодших класів частково харчуються за рахунок місцевих бюджетів. Віднедавна в Україні змінилося меню для молодших школярів. Також вимоги документа базуються на принципах здорового харчування, рекомендованих Всесвітньою організацією охорони здоров'я. Регламентом встановлено вимоги до харчових продуктів та готових страв, що можуть пропонуватись дітям, також встановлені групи харчових продуктів, які повинні бути в щоденному шкільному раціоні учнів.

Важливо наголосити на тому, що для всіх загальноосвітніх закладів розроблене єдине чотирьохтижневе меню, за дотримання якого кожна школа України за чотири тижні має приготувати всі запропоновані страви для дітей.

Для перевірки правдивості реалізації реформи нами був проведений аналіз тижневого меню ЗЗСО № 30 м. Чернігова.

У понеділок школярам було запропоновано таке меню: макарони, запечена куряча відбивна з сиром, салат зі свіжої капусти, хліб (білий), $\frac{1}{4}$ яблука, йогурт. Вівторок: сирники з шоколадом, теплий овочевий салат, $\frac{1}{4}$ яйця, чай, апельсин, хліб. У середу шкільна їдальня представила таке меню: салат з буряком та сиром, курячі січеники з сиром, картопляне пюре, напій з сухофруктів, хліб, апельсин. Четвер: бутерброд з сиром, котлета рибна, рис варений, огірок солоний, сік фруктовий яблучно-виноградний, груша, хліб. П'ятниця: ризотто з зеленим горошком та сиром, риба запечена, салат з буряка, сік фруктовий, хліб, мандарин.

З цього тижневого шкільного меню можна зробити такий висновок, що оновлене меню практично повністю реалізується на базі обраної школи.

Позитивно можна відзначити те, що кожного дня дитина має змогу вживати фрукти, достатню кількість овочів, страви смачні, привабливі на вигляд. Також оновлене меню включає в себе, порівняно з минулими роками, більшу кількість м'яса, риби, молочних продуктів, свіжих та термічно оброблених овочів. На нашу думку, реформа реалізується не зовсім повністю, адже інколи замість цільнозернового житнього або пшеничного хліба на столах з'являється звичайний білий хліб, в чай досі додається цукор, хоча і в

зменшеній кількості. Але варто відзначити і позитивну сторону не повного дотримання реформи: діти поступово звикають до зміни смаку страв і тому з часом вдасться повною мірою змінити шкільне меню на краще. Ця поступовість, на нашу думку, є необхідною, бо категорична відмова від звичних для дитини продуктів, зміна їх смаку, як от зменшення кількості цукру та солі у стравах, може стресово відобразитися на ній, навіть до відмови їсти запропоновану їжу.

Спостерігаючи за процесом споживання їжі молодших школярів, хочеться відзначити які страви ж дійсно подобаються дітям. За кількістю пустих тарілок наприкінці обіду переважають здебільшого сирники, запіканки, макарони, картопляне пюре, звичні для дітей котлети та відбивні. Найменшою популярністю користуються теплі овочеві салати, тушковані та мариновані овочі, каші, риба у будь-якому вигляді. Фрукти діти споживають охоче, натомість прихильників хліба зовсім мало. З огляду на побачене можна зробити висновок, що діти надають перевагу звичній для них їжі, тобто тій, яку вони споживають вдома, і з обережністю ставляться до відносно нових для них страв. І тому впровадження реформи реалізується не повністю: установа забезпечує, а діти не споживають.

Висновки. Підсумовуючи, можна зробити висновок, що реформа системи харчування в оздоровчих закладах та закладах освіти несе високий оздоровчий потенціал для школярів, так як спрямована на забезпечення збалансованого раціону, раціонального харчування та вироблення у дітей звичок споживати корисні продукти, покращення їхньої обізнаності щодо користі продуктів. Реформоване меню покращує розумову працездатність, сприяє фізичному розвитку дітей завдячуючи енергетично багатим стравам, а також естетично привабливими стравами закликають дітей до споживання запропонованої їжі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про загальну середню освіту» від 24.11.2021.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

2. Закон України «Про місцеве самоврядування» від 01.01.2022.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Закон України «Про освіту» від 02.10.2021. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Закон України «Про охорону дитинства» від 01.12.2021. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
5. Клопотенко Є. Збірник рецептур страв для харчування дітей шкільного віку в організованих освітніх та оздоровчих закладах. Львів: Літопис, 2019. 281 с. URL: https://school22.rv.ua/doc/zbirnik_klopotenka.pdf
6. Ковтюк Н. І. Зміни стереотипів харчування у сучасних школярів. *Актуальные проблемы транспортной медицины*. 2014. № 1(35). С. 33-36.
7. Коцур Н. І., Товкун Л. П., Варивода С. К. Основи здоров'я учнів основної школи: навч. метод. посіб. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): ФОП Домбровська Я. М., 2016. 333 с.
8. Новий санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти від 1 січня 2021. URL: <https://www.volynphc.org.ua/z-1-sichnya-2021-roku-rochne-diyaty-novuj-sanitarnyj-reglament-dlya-shkil/>
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження норм харчування у навчальних та оздоровчих закладах» № 1591 від 22.11.2004.
URL: https://www.gioc.kiev.ua/files/File/1591_2004.htm

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ САМОЕФЕКТИВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Передерій Ольга Леонідівна

к. пед. н, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»
м. Дніпро, Україна

Вступ. Сучасна глобальна економічна та соціальна криза, спричинена світовою пандемією, змусила більшість людей замислитись над тим, як навіть в умовах жорсткої конкуренції на ринку праці, залишитись затребуваним спеціалістом. Нові реалії сьогодення диктують свої вимоги до фахівця XXI століття – це має бути людина, яка протягом всього життя здатна підвищувати свій професійний рівень або навіть змінювати профіль професії.

Проте, як показав досвід, значна частина населення не здатна адаптуватися до нових реалій, відчуває брак особистісних ресурсів, не має розвинутих навичок саморегуляції, самопідтримки та самоконтролю. Саме тому у системі сучасної освіти на перший план виходить проблема становлення та розвитку самоефективної особистості, здатної власними силами, без сторонньої допомоги досягати поставлених цілей з найменшими затратами часу і ресурсів, бути успішною у різних видах діяльності: навчальній, професійній, спортивній, здоров'язберігаючий, соціально значимій тощо.

Мета роботи - проаналізувати шляхи розвитку самоефективності вчителів початкових класів в умовах дистанційної освіти.

Матеріали та методи. Для вивчення наукових джерел, матеріалів теоретичних досліджень, нормативно-законодавчої бази та з метою ознайомлення зі закордонним досвідом щодо тлумачення поняття «самоефективність», шляхів розвитку самоефективності вчителів початкових класів та ролі дистанційної освіти в цьому питанні, використано методи аналізу, синтезу, порівняння та компаративного узагальнення.

Результати та обговорення. Успішність кожної окремої людини є важливим чинником розвитку суспільства в цілому, саме тому проблема використання людського потенціалу розглядається по-новому. Дедалі більше зростає попит на високоефективних фахівців, які можуть коректно оцінювати власні здібності, можливості і результати своєї діяльності, вміють бути продуктивними при виконанні життєвих та професійних завдань.

Термін «самоефективність» складається з двох понять «само» та «ефективність». «Само» – це дія, яка здійснюється власними силами, без сторонньої допомоги, спрямована на саму себе, а ефективність – це здатність виконувати роботу і досягати бажаного результату, поставлених цілей з найменшою витратою часу і зусиль (ресурсів) [6]. Отже, поняття «самоефективність» можна трактувати як здатність людини змінювати себе, свою поведінку та досягати бажаного результату, ефекту (у роботі, навчанні тощо) з найменшою витратою особистих та інших ресурсів [3].

Згідно досліджень ряду вчених, в освітньому середовищі самоефективність визначається як віра вчителя у свою здатність організувати і виконувати свої дії задля досягнення бажаних результатів через вміння відбудовувати свою поведінку, через непрямий досвід, вербальне переконання, фізіологічний і емоційний стан [5].

Крім того, самоефективність вчителя – це уявлення педагога про те, що він володіє необхідними знаннями, вміннями, навичками, професійними технологіями та його впевненість у тому, що він зможе продуктивно використовувати їх у своїй діяльності [2].

З огляду на наукові джерела, професійну самоефективність вчителя початкових класів слід розглядати як складне, динамічне утворення особистості, що засноване на розвиненій педагогічній самосвідомості, розумінні вимог соціуму, а також в сформованій компетентності, наявності адекватної самооцінки, спрямованих на успішне здійснення професійної діяльності [4] або як освітньо-професійний індикатор визначення ступеня готовності вчителя до компетентного здійснення професійної діяльності, як

показник професійної зрілості та конкурентоздатності педагога, що виявляється у його готовності та здатності мобілізувати сукупність особистісних якостей, кваліфікаційних знань, умінь та методичної майстерності з метою досягнення оптимальних результатів у педагогічній діяльності [1].

До основних факторів розвитку педагогічної самоефективності вчителів початкових класів слід віднести:

- *спостереження* за професійними досягненнями інших людей (спостереження за професійними успіхами колег, уроками, що проводяться педагогами-майстрами, які дають можливість засвоєння нового способу мислення, поведінки, ставлення до учнів, озброєння ефективними поведінковими стратегіями в типових і нетипових педагогічних ситуаціях);

- *вербальне переконання* (переконання особистості у власних можливостях щодо досягнення поставленої мети, що передбачає емоційну підтримку, схвалення та позитивне оцінювання, взаємодопомогу в умовах спільної творчої навчальної діяльності);

- *емоційний стан* (відчуття вчителями початкових класів емоційного піднесення, прагнення здійснювати професійну діяльність мають позитивний вплив на їхню педагогічну само ефективність) [1].

Крім того, до механізмів формування педагогічної самоефективності учителів початкових класів належать рефлексія, самооцінка, саморегуляція.

Епоха інноваційних технологій значно розширює можливості професійної самореалізації фахівців, в тому числі і вчителів початкових класів за рахунок майже необмеженого доступу до набуття нових знань і навичок, важливих для практичного застосування у професійній діяльності. Для того, щоб знання отримали конкретний зв'язок з діями, необхідно постійно навчати себе, поповнюючи й розширюючи свої знання й розвиваючи вміння незалежно від обставин. Саме це і є метою дистанційної освіти.

На нашу думку, сучасна дистанційна освіта ставить значні виклики перед вчителями, адже більшість з них належить до тих, хто почав освоєння інформаційних технологій вже в досить зрілому віці, тобто вони належать до

покоління digital emigrants [7]. Саме з метою підтримки вчителів та розвитку їх медіаосвіти та цифрової грамотності державою створюється значна кількість якісних та безкоштовних освітніх ресурсів та порталів, курсів підвищення кваліфікації для вчителів початкової школи.

Висновки. Таким чином, феномен самоефективності вчителя початкових класів слід розглядати як психологічну категорію успіху, життєву стратегію людини, яка прагне реалізувати власний педагогічний потенціал. Неабияку допомогу в реалізації цієї стратегії надає дистанційна освіта, яка дозволяє педагогу навчатися будь-де, будь в який час та протягом всього життя. Чим більше буде самоефективних вчителів початкових класів, готових навчати нове покоління, тим більш прогресивним, економічно стабільним та успішним буде наше суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійвська З. Професійна компетентність педагога як основний аспект його педагогічної само ефективності. *Молодь і ринок*. 2016. №11 – 12 (142 – 143), С. 156-158
2. Гайдар М. И. Развитие личностной самоэффективности студентов-психологов на этапе вузовского обучения: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология». Воронеж, 2008. 25 с.
3. Гальцева Т.О. Розвиток навчальної самоефективності учнів в контексті концепції Нової української школи: Навчально-методичний посібник. Дніпро. ДАНО, 2019. 82 с.
4. Линенко А. Ф. Професійна самоефективність як педагогічна проблема. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Серія: Педагогіка*. 2019. № 1 (126), С. 66-72
5. Собкин В. С., Фомиченко А. С. Самоэффективность учителя и учебная деятельность учащихся (По материалам зарубежных публикаций). *Человек и*

образование, 2017. № 4, с. 176–183.

6. Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward unifying theory of behavioral change. *Physiological review*, 84, 191-215

7. Prensky, M. (2001). Digital Natives Digital Immigrants. *On the Horizon*. Vol. 9 No. 5, 1-6

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК УМОВА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Рожко-Павлишин Тетяна Андріївна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Вступ. Якість життя – дискусійне поняття, що не має однозначного трактування, тим паче в дошкільній освіті. Найчастіше дослідники визначають його з погляду задоволеності базових потреб особистості, відбиваючи переважно якісні показники та емоційне ставлення до них (власне задоволеність різними сторонами життя). Як зауважує А.І. Суббето, існує три види якості життя: предметно-речовий, функціональний та системно-соціальний [4]. Під названими видами якостей у дошкільній освіті можна розуміти: по-перше, матеріальні аспекти якості життя, а по-друге – оцінку «життя дитячого садка» з погляду потреб і здібностей людей, причетних до його діяльності, взаємодії з різними «просторами», зокрема, культурним. По-третє, говоримо про якість самого освітнього середовища, що є умовою розвитку дітей.

Сама якість життя – це системний соціально-психологічний феномен, сенс якого закладається особливим ставленням суб'єкта діяльності та спілкування до світу, свого місця в ньому, що проявляється в готовності (або її відсутності) взаємодіяти, змінювати, оптимізувати, удосконалюватися, функціонуючи в різних сферах діяльності, тим самим оптимально задовольняючи власні потреби.

Мета цього дослідження – розкриття проблеми освітнього середовища як умова вдосконалення якості життя закладу дошкільної освіти.

Результати роботи. У сучасних умовах розвитку системи дошкільної

освіти для вдосконалення її якості принципово важливим стає збереження і зміцнення здоров'я дітей у контексті здоров'я нації загалом. Одним із пріоритетних завдань нашого суспільства в освітній сфері, зокрема в дошкільній освіті, є забезпечення гармонійного розвитку молодого покоління, неможливого без утвердження культури здоров'я. Це елемент загальної культури людини, що відображає ставлення до себе й оточуючих, передбачає здоровий спосіб життя і потребує його особливої організації, спрямованої на поліпшення життєдіяльності та зміцнення здоров'я [3].

Якщо порівнювати красу й здоров'я як загально визнані цінності, то, у межах естетики, краса постає ідеальною цінністю. Тому естетика здоров'я представлена способом життя. Такий підхід по-новому окреслює зміст освітньої діяльності в дошкільному закладі, спрямованої на збереження та зміцнення здоров'я суб'єктів освітнього процесу.

Уводячи естетичний компонент здоров'я в освітнє середовище, ми тим самим удосконалюємо його якість, а отже, і якість життя дитячого садка.

Аналіз українських та зарубіжних джерел, що висвітлюють практики збереження і зміцнення здоров'я дітей та молоді, свідчить про важливість виховання в дошкільників культури здоров'я. На нашу думку, якість дошкільної освіти є якістю життя дитини.

Дефініція «якість життя» характеризується ступенем розвитку й повнотою задоволення всього комплексу потреб та інтересів людини, що виявляються як у різних видах діяльності, так і в самовідчутті життя. Проблема якості останнього пов'язана з умовами, результатами та характером діяльності, демографічними, етнографічними й екологічними аспектами буття людини. Якість життя також може розглядатися як система показників, які характеризують ступінь реалізації життєвих стратегій особистості, задоволення її життєвих потреб. Програмні покращення якості життя розуміємо як соціальний проект, спрямований на збільшення можливостей людини вирішувати свої проблеми, домагаючись особистого успіху, індивідуального щастя та самоствердження засобами самовираження.

Інноваційна стратегія розвитку системи освіти задає вектор розуміння культури здоров'я, тобто історично закріпленої людством програми організації безпечної життєдіяльності й наступності виховання здорового покоління. Таке розуміння культури здоров'я містить безліч значень здорового способу життя, у діалозі з якими людина може самоорганізуватися, націлювати поведінку та спілкування на безпеку життя, охорону і зміцнення здоров'я, гармонійне підпорядкування всіх компонентів [2].

В основі культури здоров'я лежить задоволення від фізичної активності й руху. Нерозуміння принципів здорового способу життя веде до його ігнорування в практичній діяльності, і, ймовірно, організації життєдіяльності вихованців.

Великий інтерес у педагогів викликають технології, що сприяють розкриттю потенційних можливостей дитячого організму, створенню умов для реалізації свободи дій, розвитку творчості в руховій діяльності (Н. Гордова, М. Єфименко, Н. Полтавцева, А. Потапчук, Т. Овчинникова, М. Рунова та ін). Ці технології передбачають: ознайомлення дітей з руховими еталонами, надаючи зразки основних видів руху не в готовому вигляді, а в проблемній формі; створення педагогом і дітьми своєрідних рухових «перекруток», «ситуацій розриву» рухової діяльності вихованців, які порушують звичний її перебіг; використання музики для розвитку уяви; спонукання дітей до виконання рухів в образі, вигадування несподіваних варіантів виконання основних рухів, використання фізкультурного інвентарю (м'ячів, палиць тощо), видозміни вправ, складання комбінацій зі знайомих чи вигадування нових вправ. Із практичного досвіду ми особливо виділяємо: спільну реалізацію проєктів у групах; участь у плануванні й підборі; спільні свята, дозвілля; варіативність організації занять із фізичної культури.

Однак від уміння педагога контролювати стан свого здоров'я може залежати якість освітнього середовища групи, а отже, і якість життя дитячого садка загалом. Вихователі показниками здоров'я, зазвичай, вважають: позитивний емоційний стан (80%), працездатність (33%) і повну відсутність

хвороб (23%). Очевидно, що вихователі дитячих садків орієнтовані на позитивне ставлення до здоров'я. Так само цінними для них є і позитивні взаємини з дітьми в освітньому процесі.

Педагоги погоджуються із твердженням, що в основу якості освітнього середовища покладено задоволення потреб суб'єктів освітнього процесу. Щоб ефективно його реалізувати в ЗДО, важливо розуміти культуру здоров'я дитини дошкільного віку як складник її базової культури, який полягає у ціннісному ставленні вихованця до власного здоров'я, заснованому на здоровому способі життя, вираженому у фізичному, психічному, духовно-моральному та соціальному розвитку. Культура здоров'я сучасних дошкільників виявляється в їхній максимально конструктивній поведінці, що сприяє профілактиці та подоланню хвороб [3].

Забезпечити здоров'ятворчу спрямованість освітнього процесу ЗДО можливо за дотримання низки педагогічних умов, серед яких:

- 1) посилення світоглядної культури вихователя;
- 2) реконструкція змісту освіти у зв'язку з актуалізацією її здоров'язберігальних практик;
- 3) гуманітаризація змісту дисциплін еколого-біологічного циклу;
- 4) стимулювання пізнавальної активності вихованців та практичної діяльності оздоровлення;
- 5) діалогізація освітнього процесу;
- 6) стимулювання рефлексивної активності вихователів;
- 7) затребуваність особистого досвіду здорового способу життя;
- 8) розвиток суб'єктно-особистісного начала вихователів;
- 9) високий рівень професійно-педагогічної культури педагогів під час оздоровлення освітнього процесу;
- 10) організація в дитячому садку системи формування здорового способу життя вихованців [2].

Висновки. Отже, особистісні детермінанти культури здоров'я дошкільників визначаються цінностями їхніх вихователів і методистів

(ставлення до руху, естетика здоров'я, досвід контакту, взаємодії, емоційне наповнення атмосфери в освітньому середовищі ЗДО).

Для реалізації названих вище умов потрібний особливим чином сконструйований культурний та освітній простір, у якому фактори освітнього середовища скеровані на оздоровлення освітнього процесу, що сприяє становленню культури здоров'я. Для створення такого простору слід цілеспрямовано проводити роботу, зокрема, у межах професійних курсів підвищення кваліфікації педагогів з метою оздоровлення освітнього процесу дитячого садка, а також застосовувати відповідні тренінги фахового зростання, тематичні майстер-класи, семінарські й практичні заняття.

СПОСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. 2021. URL: <https://ezavdnz.mcfra.ua/book?bid=37876>

2. Лохвицька Л. Психолого-педагогічні засади формування основ здоров'язбережувальної життєдіяльності у дітей дошкільного віку. Формування відповідального ставлення до здоров'я підростаючої особистості : кол. монографія. В. М. Оржеховська (кер. авт. кол. і наук. ред.) та ін. Київ : Міленіум, 2018. С. 151-192.

3. Середовище, що належить дітям: poradnik для педагогів закладів дошкільної освіти. ЮНІСЕФ, ВФ. «Крок за кроком», 2019.

4. Субетто А.І. Кваліметрія людини та освіти: генезис, становлення, розвиток, проблеми і перспективи. URL: <https://uadoc.zavantag.com/text/25020/index-1.html>

ТЕНДЕНЦІЯ ПРОЦЕСІВ АДАПТАЦІЇ КАРДІО-РЕСПІРАТОРНОЇ СИСТЕМИ У ДІВЧАТОК В ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ФІТНЕС-АЕРОБІКОЮ

Тарасова Анна Костянтинівна,

к.п.н., доцент

Змієвський Сергій,

Студенко Вячеслав,

Майдаченко Андрій

Студенти

ЧНУ імені Петра Могили

Вступ. Спортивна аеробіка (СА) - ациклічний, складно координований вид спорту з вираженою атлетичною спрямованістю, що виник на початку дев'яностих років минулого століття на основі оздоровчої аеробіки та включає елементи зі спортивної, художньої гімнастики та акробатики [Крючек Е.С., 2001]. Спортивну аеробіку можна віднести до молодого, що бурхливо розвивається виду спорту.

Вправи СА нагадують вільні вправи гімнастів, але виконуються в більш високому темпі під динамічний музичний супровід [Крючек Е.С., 2001; Менхін Ю.В., Менхін А.В., 2002]. Спортивна аеробіка, як і інші гімнастичні дисципліни (спортивна, художня гімнастика, акробатика, стрибки на батуті і т.д.) має ряд спільних рис, характерних для гімнастики, і власну специфіку, пов'язану зі збільшенням аеробного витривалості [Аеробіка. Теорія і методика 2002].

Мета дослідження: вивчити особливості морфофункціонального та психофізіологічного розвитку дівчат, які займаються спортивною аеробікою.

Методи досліджень. Для вирішення поставлених завдань були обрані інформативні, сучасні та доступні методики, що важливо в умовах здійснення практичного контролю над спортсменами. Антропометричні вимірювання проводилися стандартним інструментарієм за методикою В.В.Бунака (1941) і включали визначення маси, довжини тіла, окружності грудної клітки, сили м'язів кистей і розгиначів спини (кистьовий і станової динамометрії), довжини

руки і ноги, з подальшим розрахунком трохантерний індексу і індексу відносної довгорукий. Склад тіла визначали непрямим методом каліперометрія [J.Parizkova, 1962; Табунів А.І., 1977]. Розраховували масо-ростовий індекс Кетле [Ендропов О.В., 1996; Рубанович В.Б., 2004]. Показники статевого дозрівання визначали з урахуванням вираженості вторинних статевих ознак [А.Б. Ставицька, Д.І. Арон, 1959; Дж. Таннер. 1979]. Соматотип оцінювали за схемою Хіт-Каргера [Б.Х. Хіт, Дж. Картер, 1969].

Тип функціонального реагування нервово м'язового апарату «спринтер-стаєр» визначали згідно з рекомендаціями [В.П. Казначеев, С.В. Казначеев, 1986; А.С. Щедрін, 1995]. Для оцінки системи зовнішнього дихання визначали життєву ємність легенів (ЖЄЛ) і максимальну швидкість потоку повітря на вдиху та видиху. Основний обмін визначали за таблицями Гарріса - Бенедикта з урахуванням віку, статі, довжини і маси тіла. Проби з максимальною довільній затримкою дихання на субмаксимальном вдиху (проба Штанге) і на максимальному видиху (проба Генча-зметикували) проводилися за методикою, описаної Л.А. Іоффе (1970).

Основні гемодинамічні показники (ЧСС та АТ) досліджували в стані відносного спокою, в умовах виконання стандартної фізичного навантаження потужністю 12кг / мін.кг і в період відновлення (3 хв). Частоту серцевих скорочень в спокої, при фізичному навантаженні і в відновлювальному періоді визначали за допомогою кардіомонітор Polar S120, артеріальний тиск вимірювали тонометром аускультативним методом Короткова з урахуванням ширини манжети для дитячого віку. Розраховували вегетатив- ний індекс Кердо. Систолічний об'єм крові (СОК) з 16 років визначали розрахунковим методом за формулою Старра [J. Starr, 1954]. А з 9 до 15 років в модифікації Пугіна Н.С., Бомаж Я.Ф. (1963). Розраховували абсолютні та відносні показники аеробного продуктивності (ФРпо і МПК) [В.Л. Карпман з співавт., 1988; А.А. Гумінський з співавт. 1990], швидкість вос- становітельних процесів з урахуванням потужності навантаження за індексом відновлення [Аулік І.В., 1990], а також показник ефективності кровообігу ПЕК [Кончіц Н.С., 1979].

Економічність, ефективність і раціональність функціонування серцево-судинної системи при виконанні фізичного навантаження оцінювали за подвійним твору [Воеводіна Т.М з співавт., 1975; Чуріна В.Д., 1978]. Дослідження фізичної підготовленості включало визначення максимальної тривалості утримання упору кутом (сек), оцінку максимальної кількості згинань - розгинань рук в упорі лежачи, стрибки в довжину з місця і нахилу з лави (см) [Дубровський В.І., 2001], ступеня розведення ніг у вправі «шпагат» і мах в «Вертикальний шпагат», що фіксуються на відеокамеру і виміряні в градусах з використанням міток, закріплених на спортсмена. Для оцінки морфофункціональних і психофізіологічних особливостей дівчат в залежності від менструального циклу (МЦ), всіх обстежених зі сталим місячним циклом розділили на підгрупи. Вивчалися спортсменки і не спортсменки молодшого (13-16 років) і старшого віку (17-22 роки) в першу (фолликулинову) і в другу (лютеинову) фазу МЦ.

Дослідження психофізіологічного статусу включало вивчення сили і лабільності нервових процесів за результатами теппінг-тест [Ільїн Є.П., 1972]. Переключення уваги вивчали по червоно-чорним таблицями Шульте - Платонова, обсяг уваги - кількість елементів, одновре- Саме сприймаються за один акт сприйняття за кількістю точок на картці. Почуття часу «індивідуальна хвилина» - розраховували по середньої точності відмірювання 10 секундного відрізка часу з п'яти спроб.

Результати. По більшості вивчених антропометричних показників значних відмінностей між спортсменками і дівчатами, які не займаються спортом, не виявлено. За нашими даними лідери спортивної аеробіки у віці 13-15 років мали зростання $156,8 \pm 3,2$ см, а вага $44,1 \pm 2,9$ кг.

Таблиця 1

Фізичний розвиток спортсменок, що займаються спортивною аеробікою і не спортсменок (M ± t)

Вік	Гр	N	Індекс Кетле, кг/м ²	Жирова маса, кг	АМТ, %	Силовий індекс (кисть), кг/кг	Силовий індекс (станов.), кг/кг
9-10	А Б К	11	16,04±0,28	7,02±0,31	81,2±0,8	0,93 ±0,04	1,29 ±0,09
		18	16,45 ±0,29	7,22±0,33	80,7 ±1,1	0,9±0,03	1,2±0,06
		15	16,29±0,33	6,93±0,32	79,4± 1,2	0,87±0,04	1,2±0,05
11-12	А Б К	8	16,36±0,46	7,65 ±0,56	83,5 ±1,5	0,99 ±0,05	1,27±0,07
		24	16,77±0,24	8,5±0,33	81,5 ±0,7	1,01 ±0,02	1,26 ±0,04
		14	17,21±0,52	9,23 ±0,71	81,1 ±1,5	0,9 ±0,05	1,03±0,06*#
13-15	А Б К	10	17,80±0,55	8,47±0,93	81,3±1,2	1,1±0,07	1,28 ±0,1
		26	19,0±0,39	9,82±0,53	79,0±0,8	1,0±0,03	1,2±0,05
		15	19,74±0,60*	11,3±0,87*	77,8±1,3*	0,91 ±0,04*	1,1 ±0,06
16-18	А Б К	9	20,44±0,58	12,2± 1,13	77,5 ±1,9	1,05 ±0,05	1,48±0,1
		22	20,44±0,50	12,8±0,6	76,5±0,9	1,02±0,02	1,32±0,07
		12	20,61 ±0,23	13,3±0,85	75,4±1,2	0,95 ±0,04	1,32 ±0,09
19-22	А Б К	10	20,95±0,45	10,8± 1,12	80,5±1,4	1,06±0,02	1,39±0,05
		16	21,31 ±0,48	11,7 ±0,77	79,1 ±1,2	1,06±0,03	1,34±0,05
		12	21,29 ±0,94	14,7± 1,15*#	74,0±1,5*#	1,01 ±0,04	1,27 ±0,06

Зміст резервного жиру у всіх обстежених дівчат з віком збільшується.

Оскільки спортсменки і особливо лідери, мають менш виражений зміст резервного жиру і більше процентний вміст активної маси тіла в порівнянні з контрольною групою, це свідчить про сприятливий вплив занять спортивною аеробікою на фізичний розвиток дівчат (табл.3.1). За абсолютними результатами кистьовий і станової динамометрії достовірних відмінностей між спортсменками і не спортсменками не виявлено, відносні показники у спортсменок трохи вище. Можливо, це пояснюється відсутністю в тренувальному процесі спеціальних вправ, що розвивають силу цих груп м'язів. Однак не можна недооцінювати важливість формування м'язового корсету, як профілактики остеохондрозу [Єпіфанов В.А., 2005; Челноков В.А., 2006]. Крім цього, виконання «пірамід» - підтримок в групових виступах СА передбачає стабілізацію корпусу і сильний, надійний хват пензлем. Таким чином, є підстави вважати, що тренувальний процес необхідно скорегувати, включивши силові вправи для зміцнення м'язів спини і кисті.

**Показники кардіореспіраторної системи спортсменок, що займаються
спортивною аеробікою і не спортсменок (M ± t).**

Вік	Гр	N	Життєвий показник, мл/кг	ЧСС, уд. в хв	ІВ, ум.од.	Індекс Кердо, ум.од.	ФР170/КГ, кг.м/хв.кг	МПК/кг, мл/хв/кг
9-10	А	11	62,24±1,88	84,6±2,7	6,02±0,25	30,78±3,44	11,92 ±0,49	42,92± 1,36
	Б	18	60,99 ±1,67	87,1 ±2,0	5,84±0,19	29,56±2,39	11,73± 0,33	43,09 ±0,93
	К	15	60,75±1,82	92,3±3,9	5,8±0,15	33,5±4,75	11,61±0,56	42,75± 1,06
11-12	А	8	66,18±2,19	80,3±2,9	6,98±0,25	24,82±2,51	11,84±0,44	44,79±1,73*
	Б	24	63,63± 1,16	81,2± 1,6	6,89±0,33	24,75 ±2,35	11,82± 0,21	42,76±0,72
	К	14	62,23±2,27	81,9 ± 2,0	6,74±0,36	25,14± 2,11	11,44±0,29	41,05 ±0,96
13-15	А	10	63,06±2,77	77,4±2,9	8,53±0,5	13,64 + 4,02	11,90±0,42	41,53±1,33*
	Б	26	61,64±1,48	79,7 ±1,5	8,52±0,25	15,54±2,74	11,31 ±0,24	39,47±0,68#
	К	15	60,85 ±1,93	81,2± 1,6	8,4±0,36	19,98 + 4,12	10,59 ±0,24	37,03 ±1,04
16-18	А	9	65,45±1,76*	77,6±3,7	10,61±0,41*	10,3±5,59*	12,25 ±0,38*	40,44±1,31*
	Б	22	63,31±1,14#	79,1 ±1,8	10,04±0,27#	11,87±2,78#	12,01±0,23#	39,77±0,79#
	К	12	58,02±2,13	80,5±2,9	9,33±0,2	23,52±1,62	11,3±0,23	37,14 ±1,0
19-22	А	10	65,28±1,48*	69,4±2,4	12,26±0,6*	4,43±3,88*	14,45±0,8*	49,48±3,46*
	Б	16	65,21 ±1,02#	69,9±1,3	11,98±0,48#	4,71 ±2,79#	13,6±0,59#	46,23±2,49#
	К	12	59,45±1,92	85,5±2,0*#	9,12±0,53	20,6±4,01	10,44±0,43	34,38±0,85

За нашими даними вік з 13 по 18 років характеризується більш напруженим функціонуванням організму. У зв'язку з цим вікові періоди до 12 років і після 18 років, мабуть, є більш сприятливими для тренувань великої інтенсивності. Насторожує той факт, що максимальні відмінності між спортсменками і контрольною групою за показниками кардіореспіраторної системи проявляються тільки в старшому віці. На думку Менхіна Ю.В. (1997), спортивна діяльність гімнаста не повинна здійснюватися на межі фізичних можливостей: необхідний запас за показниками ЧСС на 13-15%, а по силовим якостям на 20%. Мабуть, щоб попередити зрив адаптаційних механізмів серцево-судинної системи в період інтенсивних тренувань необхідно приділяти більш пильну увагу розвитку загальної витривалості, починаючи з самого раннього віку.

Висновки.

1. Під впливом занять спортивною аеробікою відбувається оптимізація

компонентного складу тіла спортсменок, яка полягає в зниженні жирового і збільшенні м'язового компонента.

2. Спортсменки з меншими темпами статевого дозрівання розвиваються більш гармонійно і мають перевагу для успішних занять спортивною аеробікою.

3. Заняття спортивною аеробікою надають більш істотний вплив на функціональні можливості м'язової і кардіореспіраторної систем, ніж на морфологічні прояви конституції, що виражається в економичності її діяльності в стані спокою і наявності більш значних функціональних резервів при виконанні фізичного навантаження в порівнянні з однолітками, які не займаються спортом.

4. Спортсменки, особливо лідери, мають істотну перевагу по всіх вивчених показників фізичної підготовленості в порівнянні з не спортсменками.

5. До особливостей психофізіологічного розвитку спортсменок, і в більшій мірі лідерів, можна віднести більш чутливий тип нервових процесів, перевага за показниками уваги і мотивації, а також більш низьку особистісну тривожність і кілька підвищену агресивність.

6. Успішність занять спортивною аеробікою визначається такими морфофункціональними і психофізіологічними характеристиками, як довжина, маса та компонентний склад тіла, пропорційність, фізична працездатність, фізична підготовленість і стійка мотивація до занять обраним видом спорту.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКО - ПАТРІОТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ЮНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЛІЦЕЇСТА

Форостовець Сергій Володимирович,
кандидат філософських наук,
Петросян Лариса Вікторівна,
вихователь Комунального закладу
Харківський ліцей з посиленою
військово-фізичною підготовкою рятувальник
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Актуальність: Патріотизм — одна із найбільш значущих, незамінних цінностей, є одним із найважливіших духовних надбань особистості, характеризує вищий рівень її розвитку і проявляється в її активній діяльності на благо Вітчизни. В зв'язку з вище зазначеним метою донної доповіді являється розгляд основних складових та доцільності формування і виховання громадсько-патріотичних якостей юної особистості, ліцеїста.

Методи та матеріали: Зміст поняття патріотизму багатогранний і містить у собі:

- гордість за соціальні і культурні досягнення своєї країни;
- потяг до тих місць, де людина народилася та виросла;
- відповідальність за долю свого народу, його майбутнє, виражене у прагненні присвячувати свою працю, здібності укріпленню могутності та розквіт Батьківщини;
- поважливе ставлення до мови свого народу;
- гуманізм, милосердя, духовність, моральність, загальнолюдські цінності та інше.

Для формування і виховання патріотизму молодих ліцеїстів необхідно дотримуватися ряду принципів:

Формування громадсько-патріотичних якостей особистості ліцеїста - це цілеспрямований процес, який потрібно належним чином організувати.

Важливо підбирати найбільш ефективні методи формування громадсько-патріотичних якостей: педагогічна вимога, вимога колективу, громадська думка, доручення, створення виховних ситуацій, власний приклад, колективна творча справа та багато іншого.

В основі патріотичного виховання ліцеїста лежить, перш за все, виховання почуттів. А джерелом почуттів є пережита емоція. Тому виховним фактором має стати ситуація, коли ліцеїст переживає гордість за свій рідний край, своє місто, свій колектив, свою родину, сім'ю.

Необхідно організувати і проводити заходи, спрямовані на розвиток патріотизму через практичну діяльність; забезпечувати можливість для самореалізації, соціалізації юних ліцеїстів; демонструвати молодим людям значимість їх дійсної та перспективної діяльності, визнання і затребуваність суспільством проявів їх громадських і патріотичних якостей.

Громадсько-патріотичні якості - це якості особистості що характеризують її здатність до виявлення активної громадської позиції. Формування їх можливе лише через залучення ліцеїстів у специфічну громадську діяльність. Стержнем громадського виховання ліцеїстів є патріотичне виховання особистості, яка знає уклад, звичаї свого народу, що любить і поважає свою велику та малу Батьківщину, відчуває відповідальність за неї.

Результати й обговорення: На підставі спеціальних педагогічних досліджень, проведених педагогічним колективом Комунального закладу «Харківський ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою (РЯТУВАЛЬНИК)» Харківської обласної ради доводимо, що реалізація цілісної системи навчальної, виховної та організаційно-управлінської роботи обов'язково дає позитивні результати у громадсько-патріотичному вихованні ліцеїстів. Так, проведене опитування молодших взводів і випускників ліцею показало підвищення рівня їхньої громадсько-патріотичної позиції.

Висновки: Ми вважаємо, що виховання громадянської-патріотичної особистості ліцеїстів є цілісним процесом оволодіння знаннями, розвитку громадянської свідомості, громадянського осмислення, організації

найрізноманітнішої соціально спрямованої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. - П: Полтавський вісник, 2018, - С 142.
2. Сухомлинський В.О, Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Педагогічна газета. - 2016 - № 6. - С.4-12.
3. Ушинский К. Собрание неизданных сочинений. — СП.,1908.,-С396

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

РОЛЬ РОДИТЕЛЕЙ В РАЗВИТИИ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА РЕБЕНКА

Акинбекова Балгайша Бакытжанкызы

Педагог-психолог

Назарбаев Интеллектуальная школа
физико - математического направления
г. Шымкент, Республика Казахстан

Введение./Introduction. Не многие родители знают, что какое-либо циничное поведение, эмоциональные изменения ребенка - это ответная реакция на проблемы родителей и их отражение в зеркале, их отражение. Результаты исследовательской работы отражают взаимосвязи эмоционального интеллекта ребенка с системой взаимоотношений между родителем и ребенком в семье, важность эмоционального развития ребенка в процессе воспитания.

Цель работы./Aim. Раскрытие проблем, возникающих в отношениях между родителями и ребенком, с целью содействия развитию эмоционального интеллекта у ребенка.

Материалы и методы. /Materials and methods. В качестве диагностики в исследовании проводилась диагностика "эмоционального интеллекта" Н.Холла. В ходе тренингов была использована колода метафорических карт Кирилла Степина "эмоциональный интеллект".

Результаты и обсуждение. /Results and discussion. Чтобы ребенок рос и развивался, становился разносторонней личностью, был гибким в общении, добивался дальнейших успехов, находил успешный путь в жизни, он будет тесно связан с формированием эмоционально гибкого поведения ребенка.

Что такое эмоциональный интеллект?

Эмоциональный интеллект (EQ) - это способность воспринимать и

понимать окружающих людей, выражать и управлять своими эмоциями.[2]

Компоненты эмоционального интеллекта:

1. Самопознание. Способность распознавать и понимать свои чувства является важной частью эмоционального интеллекта. Однако, помимо признания собственных чувств, вы узнаете о своих действиях, настроении и влиянии эмоций других людей.

2. Саморегуляция. Помимо знания собственных эмоций и влияния на других людей, эмоциональный интеллект требует умения регулировать и контролировать свои эмоции.

3. Социальные навыки. Хорошие отношения с другими-еще один важный аспект развития эмоционального интеллекта. Некоторые из наиболее важных социальных навыков включают активное слушание, навыки устной речи, навыки общения, лидерство и уверенность.

4. Эмпатия. Способность сопереживать или знать, как чувствуют себя другие, способность проявлять эмпатию к окружающим очень важна для эмоционального интеллекта.

5.Мотивация. Внутренняя мотивация также играет важную роль в развитии эмоционального интеллекта. [1]

Древние греки говорили, что умным человеком является личность, способная сочетать в себе триаду ума, логики и эмоций. [3]

Остановившись на влиянии семьи на формирование эмоционально развитой личности, на формирование уверенности в себе и ценностей стоит отметить, что развитие эмоционального интеллекта ребенка начинается с детского сада. Много разговаривать с ребенком, давать волю свободе мышления, обращать внимание на то, как он воспринимал эмоциональные состояния и какие эмоции в этот момент возникали. Когда ребенок растет, мы упаковываем его эмоции. Мы можем использовать такие слова, как «не плачь», «не говори», «не сердись». То есть мы не создаем условий для искреннего выражения своих эмоций. В процессе развития ребенка необходимо следить за его взаимоотношениями с другими людьми, за тем, как он ведет себя.

Поддерживая ребенка в такие «неприятные» моменты, как гнев, страх, мы уважаем его чувства.

В подростковом возрасте значение эмоционального интеллекта возрастает. Подростковый возраст – это очень сложное время. В этом возрасте у подростков происходят физиологические гормональные изменения. Формирование взаимоотношений со сверстниками, насколько гармоничны отношения со взрослыми и друзьями, погружение в социум, нахождение своего места в среде является важной частью социализации в подростковом возрасте. Поэтому развитие уровня эмоционального интеллекта в подростковом возрасте имеет большое значение.

Одна из биологических предпосылок эмоционального интеллекта (EI) подростка связана с уровнем EI его родителей.

Эмоциональное состояние ребенка формируется, прежде всего, в семье. Только родители могут создать эмоциональные условия для формирования полноценной личности, полноценного развития своих детей в будущем.

По мере взросления детей их социально-эмоциональное развитие продолжается благодаря опыту взаимодействия их семьей с учителями, сверстниками, друзьями, общественными лидерами, представителями средств массовой информации, спортом, участием в различных мероприятиях и другим жизненным опытом. Как родители, мы стремимся открыть для своих детей круг влияния во взаимоотношениях со средой и найти множество способов поддержать их социально – эмоциональный рост, создать условия для того, чтобы будущее наших детей было счастливым, чтобы они могли свободно вести себя в обществе, выражать свои мысли и взаимодействовать со всеми окружающими.

Чтобы ребенок был эмоционально здоровым, родители также связаны с эмоциональным благополучием. В воспитании, как и в том, что каждое родительское действие, речь передаются ребенку как воспитание, в развитии эмоционального интеллекта ребенка непосредственное влияние на ребенка оказывают родительское поведение, эмоциональное настроение.

Жалобы на раздражительность ребенка, неумение спокойно сидеть, агрессивность, апатичное состояние и равнодушие настолько поучительны, что некоторые родители считают это обычным случаем, они не обращают внимания на эти болезненные признаки психического здоровья своего ребенка. Кроме того, большинство родителей не знают, что такая позиция является неправильной и вредной. На самом деле, отклоняющееся поведение ребенка - это ответная реакция на проблемы родителей и их отражение.

В настоящее время конфликт, возникающий в семье, вражда между родителями, слова, употребляемые в кульминации эмоций, обращение к ребенку с ненавистью или презрением, могут привести, конечно, к различным поведенческим реакциям, таким как неуверенность в себе, а не к развитию ребенка.

Психолог Джон Готтман выделяет три типа родителей, которые неправильно относятся к эмоциям ребенка:

* Родители, которые не воспринимают эмоции. Они считают, что опыт ребенка-мелочь, стараются отвлечь детей от них.

* Родители, которые не одобряют эмоции. Они считают негативные эмоции неправильными и часто наказывают за них детей.

* Родители, которые не вмешиваются. Они видят эмоции детей, но не знают, как помочь детям, поэтому они думают, что ничего не произойдет.

Такие подходы не позволяют ребенку адекватно оценивать свои и чужие эмоции. [3]

Что делать родителям в развитии эмоционального интеллекта ребенка?

- 1) Семье нужно создать благоприятную атмосферу;
- 2) Уметь понимать, какие эмоции испытывает ребенок;
- 3) Необходимо раскрыть возможности сближения и изучения эмоций;
- 4) Нужно сочувственно прислушиваться к чувствам ребенка и признавать его эмоции;
- 5) Нужно помочь ребенку найти слова, выражающие эмоции;

Выводы./Conclusions. Эмоциональный интеллект играет важную роль в жизни и карьере, в достижении успеха. Для развития эмоционального интеллекта у детей дошкольного и школьного возраста родителям необходимо сохранять комфорт в семье, каждому родителю уделяет особое внимание своему психологическому ментальному благополучию, что в дальнейшем будет способствовать становлению духовно-эмоционально развития подрастающего поколения.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Гоулман Д. Работа с эмоциональным интеллектom. Нью-Йорк: Бантам. (1998). <https://kk.reoveme.com/>
2. <https://www.ya-roditel.ru/parents/base/experts/vospitanie-i-emotsii-vazhnaya-svyaz/>
3. <https://aikyn.kz/8273/10870-emotsionaldy/>

ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ ДЕТСКО-РОДИТЕЛЬСКИХ ОТНОШЕНИЙ НА РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ ПОДРОСТКА

Алипбек Ардак Зауирбековна

к.п.н., и.о. доцента

Южно-Казахстанский государственный
педагогический университет

Грошева Елена Александровна

Магистрант ЮКУ им. М. Ауэзова

г. Шымкент, Республика Казахстан

Введение./Introduction. Поведение родителей является одним из наиболее влиятельных факторов, сказывающихся на развитии и поведении подростков. Результаты проведенных исследований показывают наличие взаимосвязи между стилями воспитания, которые выбирают родители, и поведением подростков, а также особенностями личностного развития и поведенческими трудностями, демонстрируемыми подростками.

Цель работы./Aim. Изучить особенности влияния детско-родительских отношений на развитие личности подростка.

Материалы и методы./Materials and methods. В качестве диагностического материала использовались следующие методики: Опросник С. Степанова «Стили родительского поведения», методика «Детско-родительские отношения в подростковом возрасте» – родитель глазами подростка, опросник родительского отношения (А. Я. Варга, В. В. Столин), Тест на определение отношения родителей к ребенку.

Результаты и обсуждение. /Results and discussion. К изучению детско-родительских отношений можно подойти с позиции теории привязанности, которая была предложена Дж. Боулби [2] в 1973 году. Согласно этой теории, дети развиваются благодаря внутренним представлениям об отношениях в результате взаимодействия с их основными опекунами (родителями). Этот опыт впоследствии используется ребенком в поддержании и развитии других

отношений, т.е. отношения между родителями и детьми имеют долгосрочные последствия для формирования психологического функционирования подрастающей личности.

Теория привязанности применительно к детям подчеркивает важность заботливых отношений для нормального развития ребенка, а так же предполагает, что заботливые отношения между родителем и ребенком являются фундаментом социальных, когнитивных и эмоциональных характеристик в развитии личности подростка.

Анализируя развитие привязанности, нужно отметить, что в младенчестве детско-родительские отношения характеризуются высоким уровнем привязанности детей к своим родителям, особенно матерям, из-за устойчивых эмоциональных связей между родителем и ребенком. Если мать в первые месяцы жизни ребенка проявляет нежность, заботу, искренний интерес к потребностям ребенка, у него формируется надежная привязанность, которая дает чувство безопасности и способствует проявлению продуктивной активности в разных сферах. Если же мать недостаточно внимательна и заботлива к малышу, проявляет холодность и строгость, у него возникает ненадежная привязанность и связанное с ней чувство собственной незащищенности и уязвимости [1]. В таком случае, эта жизненно важная связь может быть утрачена. Потеря привязанности может сопровождаться повышением уровня тревоги, что в последствии может привести к проблемам в социальном и эмоциональном развитии. Наличие связей привязанности является необходимым условием для психического развития и здоровья подрастающей личности [1]. Привязанность младенца развивается посредством использования модели последовательных действий родителя, реагирования на потребности ребенка; что, в свою очередь, запускает «внутреннюю работу» привязанности и приводит к формированию заботливых, доверительных отношений в системе «родитель-ребенок».

Воспитательные воздействия, реализуемые родителями в процессе семейного воспитания, приводят к появлению и закреплению определенных

личностных особенностей в развитии подростка.

Стиль семейного воспитания, тип взаимодействия между родителями и подростками, типы эмоциональных отношений – это та неотъемлемая часть семейного воспитания, которая не только отражает психологическое содержание воспитательных воздействий, но и оказывает наибольшее влияние на личность подростка [3].

Традиционный подход, рассматривающий стили родительского воспитания, выделяет такие стили как авторитарный, демократический, либеральный (попустительский) и хаотичный.

Родители, демонстрирующие авторитарный стиль воспитания, ограничивают самостоятельность ребенка, проявляют жесткий контроль, сопровождающийся суровыми запретами, физической формой наказаний. Чувства ребенка, его социально-эмоциональные и поведенческие потребности практически не принимаются во внимание.

Общение в основном характеризуется односторонностью — от родителя к ребенку. Следствием такого воспитания является пассивность в поведении подростка, который всегда ориентируется на авторитетных личностей и не способен проявить личную инициативу. В подростковом возрасте результатом данного стиля родительского воспитания становится вникновение зависимого поведения.

Либеральный стиль воспитания по своим характеристикам можно сравнить с анархией. В такой семье ребенку все дозволено, уровень контроля со стороны родителей крайне низкий; они проявляют полное принятие и доверие по отношению к действиям ребенка, тем самым освобождают себя от ответственности. Ребенок, растущий в либеральной семье, становится тревожным, нервным, потому что у него нет четких правил поведения – он не знает, как правильно. Непослушание, агрессивность и импульсивность – черты личности ребенка либеральных родителей. В подростковый период развития такой ребенок имеет высокую вероятность стать членом асоциальных групп [4].

При хаотичном стиле воспитания родители демонстрируют ребенку

непоследовательность своих действий и методов воспитания. Данный стиль родительского воспитания может формироваться в двух случаях: когда либеральный родитель решает заняться воспитанием своего ребенка, при этом его действия выглядят импульсивными, необдуманно, по принципу «из крайности в крайность», либо в ситуации, когда взгляды родителей отличны друг от друга [3].

В ситуации отсутствия взаимопонимания между родителями ребенок лишается чувства стабильности из-за частых конфликтов, напряженной атмосферы в семье.

Самым благоприятным стилем родительского воспитания является демократический. В таких семьях прислушиваются к мнению каждого члена семьи. Для детей устанавливаются определенные правила и ограничения с учетом изменяющихся потребностей и интересов. Главная черта демократичных родителей – гибкость, которая проявляется по отношению к детям, их чувствам, эмоциям и желаниям. Взрослые контролируют действия и поведение своих детей.

Ребенок, воспитанный в семье с демократичным стилем воспитания, уверен в себе и своих силах, проявляет целеустремленность и ответственность, высокий уровень самоконтроля и саморегуляции, дружелюбие, что снижает риск развития девиаций в подростковом возрасте.

Выводы./Conclusions. Личность ребенка формируется благодаря воздействию множества факторов, и даже в семьях с неблагоприятной обстановкой может вырасти достаточно гармоничная личность, но, тем не менее, результаты исследований показывают, что стиль воспитания, используемый родителями, существенно влияет на развитие ребенка.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Смирнова Е. О. Детская психология: Учебник для вузов. 3-е изд., перераб. — СПб.: Питер, 2009. — 304 с: ил. — (Серия «Учебник для вузов»).
2. Джон Боулби. Привязанность. Перевод с английского

Н.Г.Григорьевой и Г.В.Бурменской. Общая редакция и вступительная статья кандидата психологических наук Г.В.Бурменской. МОСКВА 2003

3.<https://www.cnbc.com/2021/06/29/child-psychologist-explains-4-types-of-parenting-and-how-to-tell-which-is-right-for-you.html>

4. <https://www.ya-roditel.ru/parents/base/experts/stili-roditelskogo-vospitaniya-i-ikh-vliyanie-na-formirovanie-lichnosti-rebenka/>

ОСОБЛИВОСТІ РОЛЬОВОЇ ВІКТИМНОСТІ КОРИСТУВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Бедан Вікторія Борисівна

к. психол. н., доцент

Григор'єва Катерина Олексіївна

Івасенко Дар'я Сергіївна

Цибульська Наталія Валеріївна

здобувачі вищої освіти факультету

психології, політології, соціології

Національний університет

«Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

Вступ. Прискорений розвиток інформаційних технологій, залучення широкого кола людей у віртуальний простір окрім позитивних аспектів має також і негативні. Сьогодні використання соціальних мереж, доступних в Інтернеті, стало невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації на початку 2020 року в Україні було 19 млн. користувачів соц. мереж, у 2021 році ця цифра досягла 26 млн. Найбільш популярною соц. мережею залишається відеохостінг YouTube (70,5%), соціальна мережа Facebook (51,8%); Instagram – 34,1%. Цікавими є результати дослідження комунікаційного агентства «Plusone»: Facebook є лідером майже в усіх областях та обласних центрах України за винятком хіба що Харківської області, де Instagram популярніший за Facebook, а також Одеської та Запорізької, де обидві соц. мережі поширені однаково.

Швидкий розвиток інформаційних технологій призвів до появи соціальних медіа, які привертають увагу переважної більшості сучасних підлітків. Так, на початку 2022 році Instagram вперше випередив Facebook за кількістю користувачів в Україні. При цьому, найпопулярнішою соц. мережею для молодих українців став ТікТок – 32% серед молоді віком 10-15 років.

Вивчення впливу соціальних медіа на особистість є важливим і

актуальним, особливо в підлітковому віці, оскільки саме в цей період молода людина найбільш сприйнятлива до впливу інформаційно-комунікаційних технологій. Інтернет має величезний вплив на цінності молодих людей і змінює їхній досвід спілкування, що в свою чергу загострює проблему впливу віртуального спілкування на здатність ефективно спілкуватися в реальному житті та досягати самореалізації.

Спілкування у віртуальному просторі висвітлює ще одну проблематику – це віктимізація особистості. Постійне перебування у віртуальному середовищі призводить до втрати молодими особами можливості «живого» спілкування, вони змушені жертвувати своїми потребами, позитивними емоціями, стосунками зі значимими людьми, несвідомо породжуючи віктимізацію щодо себе. Щоб компенсувати цю нестачу, вони намагаються відтворити свій паралельний світ у мережі, створити відображення повсякденного життя, у зв'язку з чим дитина може стати об'єктом нападів, булінгу, приниження у віртуальному просторі. Більше того, користувачі Інтернету з багатьох причин можуть стати жертвами комп'ютерних злочинів.

Проблемне використання Інтернету, що пов'язане з надмірним і неконтрольованим використанням соціальних мереж, характеризується компульсивними і рутинними думками та поведінкою. У кримінології цифрове середовище зазвичай розуміється як соціальний простір, що відкриває нові можливості для злочинної діяльності та віктимізації злочинів [3; 4; 10]. Як концепція, кіберзлочинність використовується на різних рівнях аналізу та використовується для опису безлічі злочинних явищ, починаючи від віктимізації на індивідуальному рівні і закінчуючи широкомасштабними операціями в усьому суспільстві [7].

Кібербулінг часто включає тріадні взаємні стосунки між кривдниками, жертвами та сторонніми особами. Злочинець – це особа або група осіб, які навмисно та неодноразово завдають шкоди чи дискомфорту об'єкту. Жертва – це людина, яка неодноразово отримує образливі повідомлення з незбалансованою владою і переживає шкідливі та незбалансовані взаємодії; а

сторонній спостерігач – це особа, яка стає свідком інциденту з цькуванням і має можливість втішити жертв/кинути виклик винним, проігнорувати інцидент або приєднатися до знущань [5]. Кілька ключових функцій соціальних мереже (SNS), таких як цифрові профілі, реляційні зв'язки, пошук і конфіденційність, а також прозорість мережі, надають багато можливостей для тріадної взаємної взаємодії між кривдниками, жертвами та сторонніми особами в інцидентах знущання в соц. мережах. Наприклад, зловмисники можуть розкрити інцидент знущання ширшій аудиторії, використовуючи теги та хештеги в SNS, які дозволяють іншим користувачам підтримувати епізод знущань, «лайкаючи» та «ділячись» цією інформацією [1; 2; 5].

Зарубіжні дослідники звертають увагу на небезпечну тенденцію, що спостерігається останнім часом та пов'язана із зростанням популярності додатків соціальних мереж, таких як TikTok та Instagram, та вказують, що ці платформи все більше пов'язуються з кібервіктимізацією, особливо з кібербулінгом [6]. Вчені стверджують, що саме природа соціальних мереж онлайн надає можливості для таких дій, як кібербулінг, оскільки взаємодія та спілкування в Інтернеті забезпечує легкість анонімності. Така онлайн-анонімність сприяє потенційній віктимізації. Останні дослідження [9] доводять, що Instagram пов'язаний з підвищеним ризиком кібервіктимізації і пов'язано з популярністю людини в Інтернеті. Крім того, постійна потреба у визнанні та підтвердженні в Інтернеті може мати негативні наслідки, пов'язані з психологічним благополуччям, включаючи підвищений ризик кібервіктимізації.

Найпоширені форми онлайн-віктимізації включають кіберзалякування, кіберпереслідування, насильство та зловживання в інтимних стосунках, секстинг і грумінг, секс-вимагання та шахрайство в Інтернеті. Так, наприклад, отримано дані [8], що певні профілі особистості чоловіків і жінок сприяють ризику секстингу та віктимізації.

М.А. Одинцова [2], спираючись на ґрунтовний теоретичний аналіз фахової літератури пропонує розглядати рольовий аспект віктимізації

особистості. З позиції авторки рольова віктимність – це схильність індивіда в силу несприятливих об'єктивних, специфічних суб'єктивних чинників продукувати той чи інший тип поведінки жертви, що виявляється у позиції чи статусі жертви, а також у їх динамічному втіленні: соціальної чи ігрової ролі жертви.

Метою цього повідомлення є презентація результатів діагностики типів рольової віктимності серед осіб юнацького віку.

Матеріали та методи. У дослідженні взяли участь на умовах анонімності та конфіденційності 32 молоді особи 18-21 років активні користувачі соц. мереж. Діагностику проведено за допомогою тест-опитувальника «Типи рольової віктимності» М.А. Одинцової.

Результати та їх обговорення. Відповідно до отриманих результатів високий рівень віктимності виявлено у 8 осіб, що складає 25% від загальної кількості осіб учасників дослідження, 6 осіб (56%) показали середній рівень та 18 осіб мають низький рівень віктимності, що відповідає 19% від загальної вибірки респондентів.

Подальший аналіз результатів діагностики був спрямований на вивчення типу рольової віктимності. З метою отримання нормального розподілу значень показників діагностованих шкал, сирі бали показників були переведені у стенографи. Результати вираженості певного типу рольової віктимності наочно подано на рис. 1.

Отже, як видно з рис. 2 в групі осіб з *високим* рівнем віктимності домінуючими є обидві ролі (ІРЖ=8; СРЖ=9). Загалом, таким людям властиве мінливість у настрої, зниження оптимістичності. Таким особам притаманна незадоволеність своїм статусом, повсякденною діяльністю, переживання нудьги, туги. Їх можна характеризувати як дуже чутливих та вразливих осіб, вони емоційно включені в ситуацію, песимістично ставляться до того, що відбувається, займаються самозвинуваченнями, внаслідок чого переживають емоційний дискомфорт.

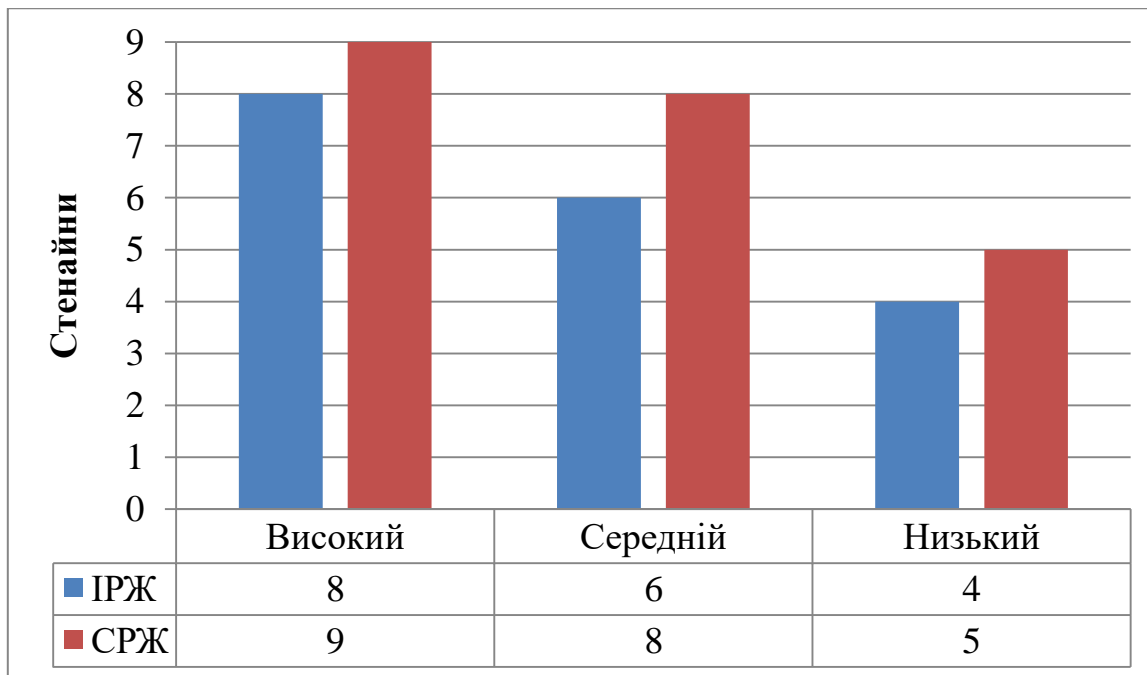

Рис. 1. Гістограма результатів діагностики типів рольової віктимності
Примітки. Умовні скорочення: ІРЖ – ігрова роль жертви, СРЖ –
соціальна роль жертви.

Самозвинувачення у даних осіб поєднуються зі звинуваченнями інших та жалістю до себе. При цьому демонструють схильність до роздратування та агресії, спрямованої на інших. Стосовно емоційної сфери представників цієї групи можна охарактеризувати як сферу печалі, обурення, розпачу, зневіри, агресії, страху тощо і при цьому ці емоції слабо контролюються. Зазвичай такі особи намагаються зняти з себе відповідальність за те, що відбувається, постійно звинувачуючи у своїх бідах інших людей. Індивіди з високим рівнем рольової віктимності відрізняються схильністю уникати проблем, вони змиряються з ситуацією і не бажають нічого змінювати, тому що вважають, що будь-які спроби щось змінити марні. Мають яскраво виражену психоемоційну симптоматику, що виражається у порушенні сну, надмірному занепокоєнні, розсіяності тощо. Проте слід визначити, що особам з високим рівнем рольової віктимності соціальне оточення представляє особливу значимість. Надії на «порятунок» вони покладають саме на нього. Тому від соціального оточення залежить багато чого: чи стане людина на шлях життєтворчості чи «застигне» у ролі жертви.

Групу осіб з *середнім* рівнем загальної віктимності відрізняє домінування соціального типу рольової віктимності у особистому профілі.

Високі бали за шкалою «соціальна роль жертви» припускають будь-який тип аутсайдерства: «цап-відбувайло», «гідке каченя», «біла ворона» та ін. Таких осіб не залишає відчуття, що ними нехтують. Навколишній світ їм здається ворожим. Найчастіше таким особам притаманне переживання самотності, відчуття непотрібності. Дані особи схильні до самозвинувачення, що викликає у них глибокі страждання. Вони дуже вразливі, вважають інших осіб з свого оточення більш привабливими та успішними. Людина, яка перебуває в цій ролі, мотивована на звільнення від руйнівного впливу «ярлика». Вони не здатні до маніпулювання у стосунках і не використовують рентні установки (вигода), менш гнучкі у стосунках з оточенням, в наслідок чого важко адаптуються до мінливих умов соціуму.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження показало, що проблема віктимізації особистості у віртуальному просторі є вкрай актуальною. Аналізуючи результати представників обох груп можна зазначити, що в даному випадку можна говорити міцність соціальної ролі жертви, активізацію рентних установок, які з посиленням основних характеристик соціальної ролі закріплюються в моделі поведінки та сприяють деформації особистості та поведінки. Статус жертви створюється заздалегідь запропонованими нормами, стереотипами, що істотно впливає весь спосіб життя. Такі особи вважають себе невдахою і звинувачують інших у власних нещастях. Вони свідомо обирають самотність, як форму захисту від соціуму. Демонструють невпевненість в себе, у власні сили та внутрішні ресурси щоб змінити своє життя, зазвичай обирають тактику «пливти за течією», покладаються на долю або на інших осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андронникова О. О. (2005). Виктимное поведение подростков: факторы возникновения и профилактика: Монография. Новосибирск: НГИ, 300 с.

2. Одинцова М. А. Типы поведения жертвы: Диагностика ролевой виктимности. Самара: Издательский дом «Бахрах-М», 2013. 160 с.
3. Руденский Е. В. Депривационный виктимизм как социально-психологический механизм онтогенеза личной виктимности. Мир науки, культуры, образования. 2013. № 1(38). С. 141–146.
4. Туляков В. А. Виктимность и ее выражение. Юридична освіта і правова держава. Одеса, 1997. С. 224–233.
5. Юрченко О. Ю. Проблеми безпеки дітей в соціальних мережах та Інтернеті (віктимологічний аспект). Порівняльно-аналітичне право: електрон. фахове наук. вид. 2013. № 3–1. С. 336–338. URL: http://pap.in.ua/3-1_2013/8/Yurchenko%20O.Yu..pdf
6. Chan, T., Cheung, C., & Lee, Z. (2021). Cyberbullying on social networking sites: A literature review and future research directions. *Information & Management*, 58 (2).
7. Donalds, C., & Osei-Bryson, K. M. (2019). Toward a cybercrime classification ontology: A knowledge-based approach. *Computers in Human Behavior*, 92, 403–418. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.11.039>
8. Hernandez, M., Schoeps, K., Magnato, C., and Inmaculada, M. (2021). The risk of sexual-erotic online behaviour – which personality factors predict sexting and grooming victimization? *Computers in Human Behaviour*, 114, January 2021, 106569.
9. Longobardi, C., Settani, M., Fabris, M.A., & Marengo, D. (2020). Follow or be followed: Exploring the links between Instagram popularity, social media addiction, cyber victimization and subjective happiness in Italian adolescents. *Children and Youth Services Review*, 113: 104955.
10. Yar, M. (2005). The novelty of ‘Cybercrime.’ *European Journal of Criminology*, 2(4), 407–427. <https://doi.org/10.1177/147737080556056>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ХВОРИХ НА ШИЗОФРЕНІЮ

Дроздов Сергій

магістрант

Міжрегіональна Академія управління персоналом

м. Київ, Україна

Постановка проблеми./Introduction. Розлад пізнавальної діяльності – важливий симптом шизофренії, який багаторазово вивчався клініцистами та фахівцями суміжних галузей. Проблема діагностики, лікування та реабілітації хворих на шизофренію досі є актуальною для психіатрії та психології України. Взаємозв'язок діяльності психіатрів та психологів є дуже суперечливим, тому що психіатри та психологи по-перше, користуються різними методами дослідження, лікування та реабілітації осіб з психічними розладами; по-друге, вивчають та використовують у терапії та реабілітації різні аспекти психіки хворих. Психологи, на відміну від психіатрів, завжди до терапії та реабілітації залучають здорові складові психіки особи.

У багатьох країнах і сьогодні здійснюється значна кількість різноманітних досліджень, спрямованих на визначення причин та механізмів, які є основою для хвороби, для її профілактики та зворотності; порівняння та оцінки існуючих методів лікування та реабілітації; оцінювання систем надання послуг, які є найбільш ефективними і зручними для визначення та задоволення потреб людей, що страждають на шизофренію, та їх сімей. На думку Н. П. Татаренко, М. З. Чулкова, Й. А. Поліщука, І. І. Кутька відсутність чітко сформульованих додаткових доклінічних ознак критеріїв, здатних максимально об'єктивізувати верифікацію шизофренії, викликає певні труднощі у діагностиці хвороби. Таким чином, проблеми визначення причин шизофренії та діагностики цього захворювання ще існують.

Існують і складності реабілітації осіб з хворобами шизофренічного спектра. Реабілітація відома ще з найдавніших часів. Але початок сучасного

розуміння цього процесу прийнято відраховувати від років Великої Вітчизняної Війни. У порівнянні з медичною реабілітацією, реабілітація психічно хворих людей має свою специфіку, обумовлену суттєвим впливом соціальних факторів у психіатрії та психології. Кількість публікацій щодо аспектів психологічної реабілітації – величезна. Проте в той же час проблема цього виду реабілітації залишається неповністю розробленою та не систематизованою, і, в результаті цього, досі немає тих очікуваних позитивних наслідків. Реабілітація – явище багатоскладове та має декілька визначень.

Отже, не зважаючи на довготривале вивчення, лікування, спостереження та психологічну допомогу хворим на шизофренію сьогодні залишається ще значна кількість невирішених завдань для дослідження та оптимізацію пізнавальних процесів осіб з хворобами шизофренічного спектра.

Мета роботи./Aim: теоретично вивчити та емпірично дослідити особливості пізнавальних процесів хворих на шизофренію.

Виходячи з мети, нами були визначені об'єкт та предмет дослідження.

Об'єкт дослідження: особливості пізнавальних процесів хворих на шизофренію.

Предмет дослідження – методи та прийоми оптимізації пізнавальних процесів осіб з шизофренічним спектром хвороб.

Відносно мети дослідження сформульовані такі завдання:

1. Теоретично проаналізувати проблеми розвитку пізнавальних процесів хворих на шизофренію.

2. Емпірично дослідити особливостей розвитку пізнавальних процесів осіб з хворобами шизофренічного спектра.

Матеріалита методи./Materialsandmethods Під час дослідження були використані діагностичні методи спостереження – бесіда та методики – *Виключення четвертого зайвого* (автор С. Рубінштейн), *Класифікація понять* (автор К. Гольдштейн), *Пояснення сюжетних картин* (автор Й. Поліщук).

Результатита обговорення./Resultsanddiscussion За допомогою використаних методик були виявлені та класифіковані прояви хвороби, такі як:

1. Спотворення процесу мислення, характерними ознаками якого стали використання загальних або латентних ознак предметів (наявні у 88% хворих), домінування формальних характеристик при здійсненні класифікації предметів або явищ (виявлені у 81% випробовуваних), акцент на випадкові, приємні або довільно обрані ознаки (характерні для 89% хворих). Загалом симптом проявився у 86% випробовуваних.

2. Розлади мислення, спричинені деформацією особистості хворого – різноплановість, неможливість обрати лише одну, найголовнішу характеристику предмета. Наявні для близько 81% хворих.

3. Порушення саморегуляції мислення, що проявляється в основному резонерством – хворі не можуть зупинитись у своїх міркуваннях, не зважають на протилежність їх роздумів завданню, перекручують зміт зображень. Резонерство характерне для близько 30% випробовуваних.

4. розлади емоційного сприйняття – неадекватність оцінки емоцій персонажів на зображенні, переніс власних переживань на них, які продемонстрували 86% хворих при проведенні методики *Пояснення сюжетних картин*.

5. Порушення соціального сприйняття – неправильна оцінка змісту ситуації, яка зображена, стали характерними для 86% випробовуваних.

6. Розлади ВМПІ – частково є наслідком порушень емоційного прийняття, активного небажання бачити негативні емоції персонажів, наявне у 86% хворих.

Висновки./Conclusions. Нами були розглянуті методи вивчення особливостей розвитку пізнавальних процесів хворих на шизофренію. Процес лікування хворих на шизофренію досить складним та має багато складових, серед яких останньою за послідовністю, проте не менш важливою ніж медикаментозне лікування є реабілітація, яка має бути комплексною. Головна мета реабілітації – повернути осіб з хворобами шизофренічного спектра до максимально повноцінної участі у соціальному житті.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ БУЛІНГУ В ПІДЛІТКОВИЙ ПЕРІОД

Пріснякова Людмила Макарівна

к.п.н., доцент

Рубан Ірина Анатоліївна

студент

Дніпровський Гуманітарний Університет

м. Дніпро, Україна

Введение./Introductions. Актуальність вивчення булінгу в наш час полягає в тому, що збільшується кількість зафіксованих випадків агресивної та конфліктної поведінки підлітків. Найгостріше проблема булінгу постає у підлітковому віці, що робить проблему дослідження актуальною і важливою для вирішення практичних завдань та корекції.

Школи та загальноосвітні школи починають впроваджувати підвищену концентрацію, проводячи різноманітні заходи та впроваджуючи різні форми роботи. Булінг став більш глобальним і поширеним явищем у наш час. Для вирішення цієї проблеми потрібні нові ідеї та висококваліфікована робоча сила. Варто зазначити, що більшість часу дітей та молоді займає саме школа. Адже молодь не лише здобуває в ній знання, а й соціалізується, розвивається та проходить фази становлення особистості та самопізнання. Важливо не лише теоретично боротися з булінгом чи вжити певних заходів, але й усвідомити цю проблему як для працівників навчального закладу, так і для учнів та батьків. Необхідно створити відповідне сприятливе середовище не тільки для боротьби з такою проблемою, як булінг, але й для запобігання такої поведінки. Варто зазначити, що проблема насильства та домагань актуальна вже давно, а визнання та обговорення такої проблеми, як булінг, відбулося порівняно недавно. Зокрема така тема висвітлена у роботах таких науковців, як Д. Ольвеус (формулювання проблеми), О. Ожйова та В. Пономарьов (дослідження акцентуацій характеру учасників), Дж. Салісбері (висвітлення шляхів роботи з хлопчиками та жертвами), К. Плутицька (висвітлення підходів

до розуміння булінгу як форми шкільного насильства). [81]

У вітчизняній психології проблема агресії висвітлена в працях С.М. Єніколопова, Л.Ю. Іванової, Н.О. Ратінової, Т.Г. Рум'янцевої, І.О. Фурманова, О.В. Хреннікова.

Агресивна поведінка є відносно стабільною і очікувати, що з часом поведінка стане більше соціально прийнятною, це помилка. Агресія не являється іраціональною та некерованою. Небажаною являється не агресія, а її форми прояву. Тому для розв'язання проблеми варто спрямувати зусилля на усунення негативних переживань: гнів, обурення, не прийняттям і в той же час розвивати позитивні сторони агресії.

Для цього необхідно гуманно проводити спілкування с дітьми, вчити їх не тільки добру і милосердю, а і аналізувати свою поведінку. [70]

Конфлікт – це найбільш гострий засіб усунення протиріч, що виникають у процесі взаємодії між обома сторонами. Коли люди думають про конфлікт, вони найчастіше асоціюють його з агресією, погрозами, суперечками, ворожістю, війною.

Проблеми корекції конфліктної поведінки підлітків розглядались у працях І.В. Дубровіної, А.В. Захарової, О.І. Зотової, В.Г. Кондрашенко, А.М. Прихожан, Т.О. Снегірьової, І.А. Фурманова, С.М. Хоружого, Т.І. Юферсової тощо. [78]

Отже, соціальна значущість проблеми булінгу та недостатнє її вивчення в плані конфліктної поведінки, гендерних відмінностей прояву агресії та погубний вплив булінгу на становлення особистості. Призвели до вибору теми нашого дослідження: “Соціально-психологічні особливості прояву булінгу в підлітковий період”.

Цель работы./Aim. Мета: теоретичне обґрунтування та емпірично дослідити агресивність, конфліктність, ворожість як головні чинники булінгу та запропонувати методи боротьби та дати рекомендації.

Завдання:

1. Зробити теоретичний аналіз проблеми булінгу і його основних

проявів в формі агресії та конфліктності.

2. Підібрати методики для діагностування агресивності підлітків та конфліктної поведінки.

3. Емпірично дослідити статеві особливості прояву агресивності та конфліктної поведінки.

4. Провести математичну обробку отриманих даних.

5. Провести корекційну роботу.

Материали и методы./Materials and methods. Опитувальник рівня агресивності Басса-Даркі, Методика "Стратегія поведінки в конфліктній ситуації" за К. Томасом.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Результати дослідження Рубан І.А., Прісняковой Л.М.

1. Результати за опитувальником Басса-Даркі.

Аналізуючи результати дослідження ворожості та агресії, дали такі результати у дівчат індекс агресії 4%, а у хлопців 4,1%, результати за індексом ворожості склали у дівчат 6,2%, а у хлопців 5,1%.

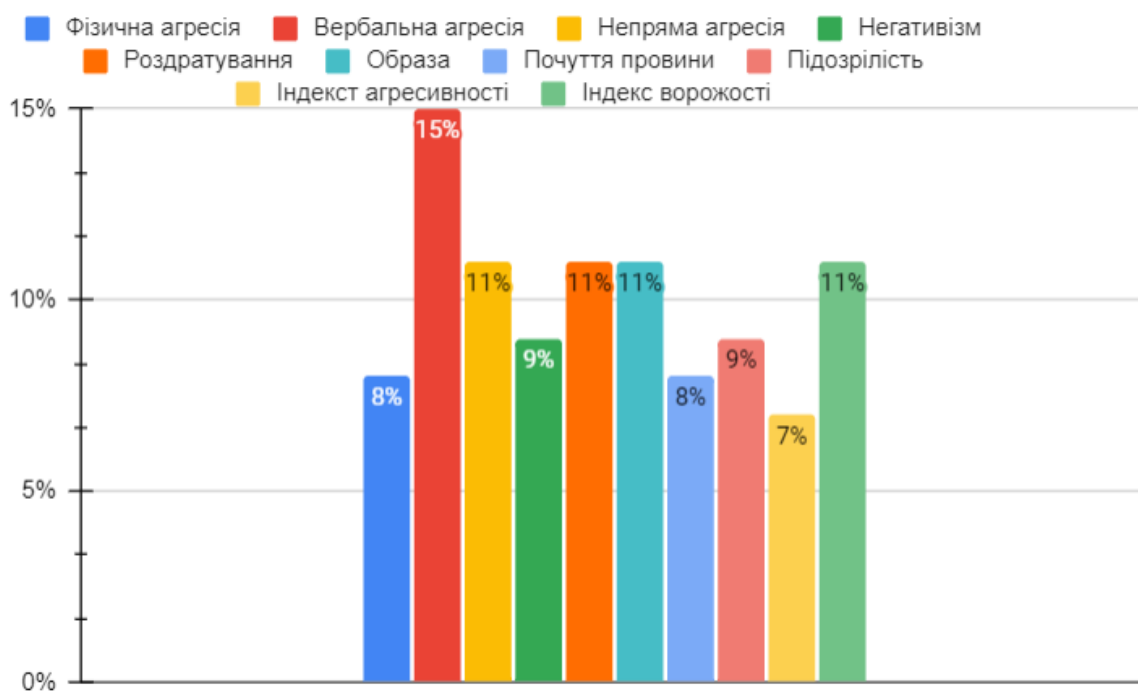

Рис. 1.1 Графічне зображення показників дівчат ворожості та агресивності за опитувальником рівня агресивності Басса-Даркі

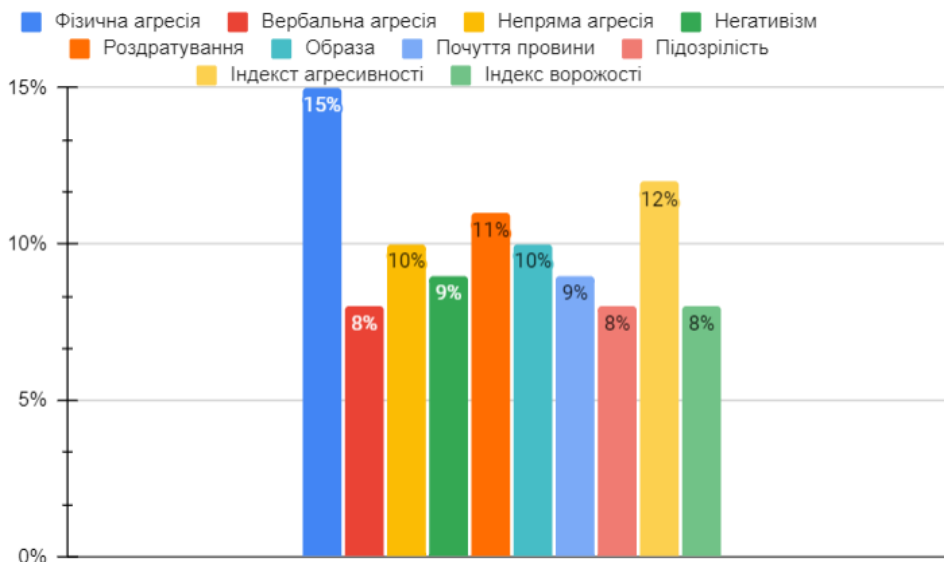

Рис. 1.2 Графічне зображення показників хлопців ворожості та агресивності за опитувальником рівня агресивності Басса-Даркі

Аналізуючи отримані дані за рис. 1.1 та 1.2, виділемо та порівнюємо показники за опитувальником агресивності Басса-Даркі:

- переважають показники фізичної агресії у хлопців 15%, а у дівчат 8%;
- за проявом вербальної агресії переважають дівчата 15%, а хлопці 8%;
- непряма агресія знаходиться в середньому рівні у дівчат 11%, а у хлопців 10%;
- негативізм у хлопців 9%, у дівчат також 9%;
- роздратування також однакові показники у дівчат 11%, у хлопців 11%;
- образа у дівчат 11%, у хлопців 10%;
- почуття провини у дівчат складає 8%, а у хлопців 9%;
- індекс агресивності у хлопців переважає 12%, а у дівчат 7%;
- індекс ворожості у більший у дівчат 11%, а у хлопців 8%.

Наступний крок в дослідженні, ми провели тест “Стратегія поведінки в конфліктній ситуації” за К.Томаса [30; с. 115-118].

2. Результати дослідження тесту “Стратегія поведінки в конфліктній

ситуації” за К.Томаса. Аналізуючи результати дослідження стратегії поведінки у конфліктній ситуації у дівчат, ми отримали такі результати перше місце займає співпраця, яка складає 57%, суперництво складає 14%, компроміс 10%, уникнення 14% та пристосування 5%.

Аналізуючи результати дослідження стратегії поведінки у конфліктній ситуації хлопців, ми отримали такі результати перше місце посідає співпраця, яка складає 58%, а суперництво складає 25% та уникнення 17%.

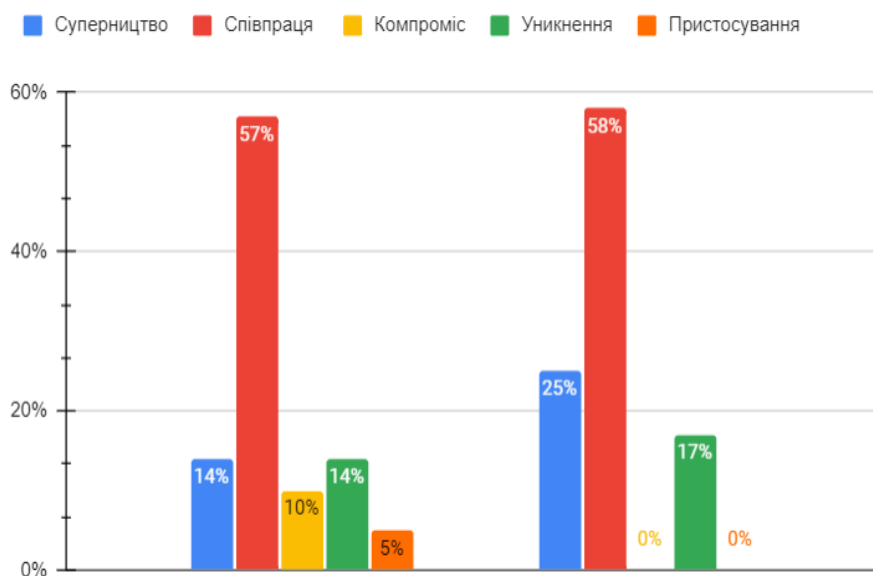

Рис.1.3 Графічне відображення результатів дівчат та хлопців за тестом “Стратегія поведінки в конфліктній ситуації” К.Томаса

Висновки./Conclusions. За опитувальником рівня агресивності Басса-Даркі висновок, що у хлопців переважає фізична агресія 15% та агресивність 12%, у дівчат переважає ворожість 11% та вербальна агресія 15%, інших особливих відмінностей в поведінці не відзначається серед хлопчиків та дівчат.

За методикою “Стратегія поведінки в конфліктній ситуації” К.Томаса, зробимо аналіз отриманих даних, за даним тестом виявлено, що хлопці та дівчата налаштовані на співпрацю (58% та 57%), присутнє суперництво у хлопців більш виражене, уникнення знаходиться на середньому значенні між дівчатами та хлопцями, компроміс і пристосування ці значення проявляються у дівчат.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

УДК 316.3

ВОСПРИЯТИЕ «РАВЕНСТВА» С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ОБЩЕСТВА И СОЦИОЛОГОВ

Джалилов Азер

Старший преподаватель,

Доктор философии по педагогике кафедры Социальных наук

Гянджинский Государственный Университет

Аннотация: В повседневной жизни мы часто используем слово "равенство", этот термин можно рассматривать широко, затрагивая такие аспекты, как: общая идея равенства в философском и религиозном смысле, а также в узком смысле, затрагивающем повседневные аспекты равенства. В отличие от философско-теологических, повседневные аспекты равенства носят реляционный характер: они зависят от системы значимости, и изменение структуры этой системы вызывает изменения в некоторых из них. Не зря греческая философия сумела определить различные области значимости "равенства" в равенстве, такие как изотимия - равное уважение ко всем; Изономия - равенство перед законом; изогория - равная свобода слова и, следовательно, политических действий; Изократия - равенство в политической власти; Изософия - Равные права голоса; изополитея - равенство гражданских свобод; изодемония - равенство в удаче и счастье; изомория - Участие в партнерстве с равными долями. Анализ равенства осложняется тем фактом, что его значение различается при интерпретации членами группы "Мы" с точки зрения их собственной системы типизации и релевантности; членами других групп (они) на основе их систем типизации и релевантности. Социолог Макс Вебер различал субъективное значение, которое имеет конкретная ситуация для

вовлеченного в нее человека (или субъективное значение, которое имеет отдельное действие для действующего лица), и объективное значение, то есть интерпретацию той же ситуации или того же действия кем-то другим. Даже самому неглубокому человеку легко показать, что субъективные и объективные ценности никогда не совпадают, хотя в результате институционализации и стандартизации социальных ситуаций и моделей взаимодействия они могут объединиться в достаточной степени для решения многих практических проблем.

Ключевые слова: справедливость, ценности, культура, восприятие, специфические различия.

Введение: С самого первого дня рождения человек начинает приспособляться к окружающему миру, и этот мир не только физический, но и социокультурный, с определенным уставом, который формировался веками. Социокультурный мир представлен различными устойчивыми законами, традициями и обычаями, вся его структура формировалась веками в процессе исторического развития, и она специфична для каждого контингента и культуры. Несмотря на существенные специфические различия, все социальные миры имеют некоторые общие черты, поскольку они основаны на универсальных свойствах. Повсюду мы находим гендерные и возрастные группы и разделение труда; более или менее устойчивое разделение социального мира на однородные группы с различными социальными расстояниями между ними - от близости до отчуждения. Повсюду мы также видим иерархии подчинения (превосходства) и подчинения (подчинения), лидера и последователя, командира и подчиненного. Во всем мире существует общепринятый образ жизни, то есть представления о том, как относиться к вещам и людям, природе и сверхъестественному. Кроме того, повсюду есть культурные объекты, такие как инструменты, необходимые для доминирования во внешнем мире, игрушки для детей, предметы декора, музыкальные инструменты, предметы, которые служат символами религиозного поклонения.

Кроме того, во всем мире люди празднуют определенные знаменательные даты, такие как день рождения, посвящение, вступление в брак, смерть или повторяющиеся события, связанные с природой (посев и сбор урожая, солнцестояние и т.д.). Весь жизненный путь всех людей, а следовательно, и их деятельность, независимо от их расы, нации, веры, культуры, направлены на обеспечение основных потребностей, которые необходимо удовлетворять с помощью функций социального корпуса. Считается, что эти потребности мотивируют действия отдельных лиц и определяют организационные и институциональные рамки их деятельности. Общим является так называемая биологическая потребность в пище, крови и воспроизводстве потомства; а также потребность в общей защите от сил природы, злых духов и внешних врагов. Некоторые социологи также относят некоторые общие психологические потребности к базовым потребностям, такие как желание быть кем-то признанным или потребность в новой жизни. На сегодняшний день социальные науки смогли только разделить списки потребностей, заявленных как базовые и общие, в лучшем случае, как нам кажется, более или менее адекватно сформулированы эвристическими инструментами и как таковые, несомненно, полезны. Однако ни социальная психология, ни культурная антропология не могут предложить критериев для определения того, какие потребности и мотивы следует считать "главными" и универсальными. Без этого невозможно сформулировать устойчивую теорию человеческого равенства, основанную на общих потребностях человечества.

Результаты и обсуждение: Как отмечает У.Г. Самнер, когда люди совершают определенные действия, они опираются на определенные убеждения, которые считаются истинными и правильными, они не думают о них и не пытаются их объяснить, поскольку эти формы обращения с людьми и вещами считаются социально одобренными, не требуют объяснения или оправдания. Они являются социальным наследием, которое передается детям, рожденным и растущим в группе. По этой причине, если незнакомец с другими духовными и культурными убеждениями хочет присоединиться и быть

признанным другой группой, он должен в процессе исполнения приобрести знания не только о структуре и важности элементов, подлежащих интерпретации, но и о схеме интерпретации, преобладающей в этой группе и принятой как данность.

Это объясняется тем что, что система устанавливает стандарт, на основе которого каждая группа "определяет свою ситуацию". Более того, схема интерпретации, которая успешно работала в предыдущих ситуациях, выявленных группой, становится элементом этой ситуации. Восприятие мира как уходящего и без проблем основано на глубоко укоренившемся предположении, что до следующего наблюдения он будет постоянно существовать так же, как и раньше; что то, что было значительным, все еще остается прежним и что все, что мы или другие подобные вещи могли когда-то успешно завершить, может быть сделано снова аналогичным образом и привести к существенно аналогичным результатам. Конечно, то, что до сих пор оставалось бесспорным, всегда можно подвергнуть сомнению: те, кто принимал во внимание, конечно, станут проблематичными. Это действительно будет иметь место, если, например, произойдет событие или ситуация, с которыми невозможно справиться с помощью традиционных или общепринятых поведенческих моделей или моделей интерпретации. Мы называем такую ситуацию кризисом - частичным, если она ставит под сомнение только некоторые элементы запоминающегося мира, рассматриваемые сами по себе, и полным, если она лишает важности всю систему координат, ту же схему интерпретации.

В работе, которую Т. Парсонс и Э.А. Шилс включили в книгу "К общей теории действия", говорится: "Для большинства целей концептуальной единицей социальной системы является роль. Роль является частью общей системы действий отдельного актера. Это точка соприкосновения между системой действий отдельного субъекта и социальной системой. Следовательно, индивид становится единым целым В том смысле, что он состоит из различных единиц действия, которые, со своей стороны, являются

ролями в отношениях, в которые он вовлечен... Тот факт, что актер должен действовать в этой ситуации в соответствии со своими собственными ожиданиями и ожиданиями других, формирует ожидания от этой роли... В каждой конкретной ситуации институционализация происходит, когда каждый субъект делает и считает, что он должен делать то, что, по их мнению, должны делать другие субъекты, с которыми он сталкивается". В основном, эти типы были созданы другими, предшественниками или современниками, как средство общения с вещами и людьми, принятыми как такая группа, в которой он родился. Но существует также самотипизация: человек в определенной степени типизирует свое собственное положение в социальном мире и различные отношения, в которых он находится со своими соседями и с культурными объектами. Аристотель в знаменитом фрагменте своей "политики" затронул проблемы равенства, речь идет о справедливости; отмечается, что все люди понимают справедливость как разновидность равенства.

В своей работе Аристотель утверждал, что все люди отличаются друг от друга, и тот факт, что одни медлительны, а другие быстры, не является причиной для получения большего количества политических прав, чем у других. Если бы это было правильно, то телосложение, или человеческий рост, или любое другое преимущество было бы причиной для него, чтобы претендовать на большую долю политических прав. Но невозможно сравнивать рост и богатство; И то, и другое не может сравниться со свободой. Поскольку такие сравнения невозможны, то очевидно, что эти сравнения уместны в соревнованиях по гимнастике, в то время как претензии кандидатов на должность могут основываться только на владении элементами, составляющими состояние. Если перевести эти наблюдения Аристотеля в терминологию данной статьи, то можно сказать, что равенство или неравенство относительны и должны определяться с точки зрения областей значимости областей, к которым они относятся. Степени достоинства и превосходства различаются только в каждой из этих единиц. Более того, то, что сопоставимо с точки зрения системы одной области, не сопоставимо с точки зрения других

систем, и по этой причине использование обозначений, которые не относятся к одной и той же области значимости, приводит к логическим и аксиологическим (моральным) несоответствиям. Это положение явно выглядит как аристотелевское, потому что в отрывке, который мы только что рассмотрели, Аристотель иллюстрирует и развивает очень важную идею для нашего исследования: "На самом деле, из одинаково искусных флейтистов лучшие флейты должны быть даны тем, кто выдан их благородным происхождением. Ведь лучше они от этого играть не будут. Тому, кто отличается своей игрой на флейте, также следует дать лучший инструмент". Аристотель продолжает: "Мы ставим кого-то, отличающегося искусной игрой на флейте, значительно уступающего другому в благородстве происхождения или красоте (и каждое из этих преимуществ, т.е. благородство происхождения и красота, конечно, есть более ценное преимущество относительно игры на флейте, нежели флейтиста с их игрой), - и все же этому флейтисту следует отдать лучшую флейту. В противном случае пришлось бы согласиться с тем, что преимущества, предоставляемые богатством и знатностью происхождения должны оказывать решающее влияние на музыкальное исполнение, в то время как они не оказывают никакого влияния. "Здесь не только ясно, что привилегии рождения и богатства являются элементами разнородности для сферы актуальности игры на флейте; Из этого разрыва также следует, что существует определенный порядок рангов среди самих сфер значимости и что даже если рождение, красота или богатство являются преимуществами более высокого порядка, чем искусство игры на флейте, качество игры на флейте, тем не менее, должно определяться в пределах сферы значимости, которая включает в себя эту художественную деятельность.

Выводы: Таким образом, сами сферы значимости организованы в порядке превосходства и подчинения, и их порядок различен для разных групп. Различные сферы значимости несоизмеримы друг с другом, они принципиально неоднородны: невозможно применить критерии превосходства, действующие в одной сфере значимости, к другой сфере.

Структура релевантности, которая представляет собой конкретные области релевантности, и порядок самих этих сфер в каждой группе постоянно меняются. Это в первую очередь определяет динамику концепций равенства и неравенства, принятых отдельной группой.

Тот факт, что равенство может существовать только в пределах одной и той же сферы значимости, объясняет, почему мы можем говорить о разделении политического равенства, равенства перед законом, равного шанса обрести богатство, равенства возможностей, религиозного или морального равенства и т.д. Сферы значимости определяются и упорядочиваются каждой социальной группой по-разному, из чего следует, что содержание концепции равенства также является элементом, относящимся к естественным взглядам на мир, который считается предоставленной отдельной социальной группой. Возьмите пример из нашей современной культуры. Всеобщая декларация прав человека ООН (статья 2) провозглашает моральное и юридическое равенство, то есть равенство достоинства, формальное равенство в правах и равенство возможностей для всех людей, но не предусматривает обязательного материального равенства.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Вахтин Н.Б., Головкин Е.В. Социоллингвистика и социология языка (2004).
2. Волков Юрий Григорьевич. Социология. Учебник. Бакалавриат и магистратура (КноРус).2015
- 3.Э.Гидденс.Социология.Изд-во.Едиториал УРСС,2-е издание.2005
4. Энтони Гидденс: Устройство общества. Очерк теории структуризации. Академический проект, 2018 г.
5. Лавриненко В.Н. Социология. Учебник для вузов .2012.
- 6.А.Щютц ОЧЕРКИ ПО ФЕНОМЕНОЛОГИЧЕСКОЙ СОЦИОЛОГИИ Москва Институт Фонда «Общественное мнение» 2003:

JOURNALISM

СХЕМА ПРОВЕДЕННЯ І СТРУКТУРА ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

Борсук Наталя Іванівна

викладач

Путькалець Людмила Анатоліївна

викладач, к. н із соц. к-цій

Подаряща Оксана Іванівна

доцент, к. н із соц. к-цій,

Капітан Владислава Сергіївна

студентка

Галицький коледж ім. В. Чорновола

вул. Б. Хмельницького, 15

м. Тернопіль

Вступ. Робота над журналістським розслідуванням передбачає велику кількість різноманітних етапів. Вони становлять так звану схему розслідування. Структура журналістського розслідування є не менш важливою. Оскільки вивірена композиційна схема дасть можливість працівникам медіа якісно та цікаво будувати свої матеріали.

Мета роботи — дослідити структуру та особливості подачі журналістських розслідувань проекту «Слідство. Інфо».

Матеріали та методи. У дослідженні використано такі методи: індукції — на основі конкретного про журналістське розслідування зроблено висновок щодо особливості їх підготовки; метод порівняльного аналізу застосовано під час характеристики випусків журналістських розслідувань; описовий метод, який дав можливість проаналізувати структуру журналістських розслідувань «Слідство. Інфо».

Результати та обговорення. Початком для будь-якої роботи слугує

інформаційний привід, що становить початковий етап у розслідуванні. До інформації, яку ми отримуємо з різних джерел, потрібно ставитись критично. Тоді зможемо побачити певні недоліки, приховані явища та певні прогалини.

Дослідник О. Лемішевський виділяє два підетапи роботи над журналістським розслідуванням: «вибір теми та етапи створення» [1, с. 25]. До етапів створення дослідник відносить: складання плану дій; збір та обробка первинної інформації; робота з джерелами; систематизація зібраної інформації; загальне інтерв'ю; юридична експертиза (лише для друкованих видань) [1,с.26].

У свою чергу О. Хоменок не виділяє жодних підетапів, а подає повну характеристику та послідовність дій під час роботи над журналістським розслідуванням. «Інформаційні приводи для розслідування можуть надійти до нас з офіційного повідомлення державних органів або посадових осіб. Прес-релізи часто містять неповну інформацію, представляють організацію, що випустила прес-реліз у кращому вигляді, а часто відбілюють її імідж» [2, с.125].

Наступним кроком дослідник рекомендує звернути увагу на публікації в ЗМІ. Адже саме там можна знайти нові деталі або факти, які можуть зацікавити журналіста-розслідувача. Також на нові теми можуть наштовхнути не тільки новини, але й різноманітні оголошення. Саме там можна знайти інформацію, яка є підозрілою або сумнівною та потребує розслідування.

Офіційні документи органів державної влади і місцевого самоврядування, а також проекти таких документів можуть вивести нас на тему розслідування.

Скарги та звернення читачів є цінним джерелом тем для розслідувань. Власні спостереження і особистий досвід також часто дають нам інформацію для початку розслідування. «Тут важлива спостережливість і вміння нестандартно мислити, побачити те, що іншим непомітно, хоча лежить на поверхні» [2, с. 5].

Журналісти, які тривалий час працюють із розслідуваннями у різних організаціях, мають власні джерела — інсайтери. Саме ці люди повідомляють певну інформацію, яка впливає та вносить корективи у подальше розслідування. Початкові кроки допоможуть оцінити тему, її важливість,

можливість розвитку та перспективи.

О. Хоменок детально описує схему роботи над розслідуванням. «Наступний крок – формулювання гіпотези розслідування. Гіпотеза – це припущення, версія, твердження, яке журналіст доводить або спростовує в процесі розслідування. Гіпотеза визначає суб'єкта і предмет розслідування і говорить про те: хто, що, як, в результаті чого, і чому порушує закон, здійснює неправильні дії і які наслідки це має [2, с. 138].

До плану розслідування він також включає: «терміни, дедлайни отримання інформації; метод отримання інформації; послідовність збору інформації; розподіл завдань між членами команди» [1, с. 3].

Наступні етапи збору інформації журналістом включають «польову» роботу журналіста. «Настає час безпосереднього збору інформації у процесі якого журналіст проводить власні спостереження, відправляє інформаційні запити про доступ до публічної інформації, спілкується з офіційними і неофіційними особами» [1, с. 4].

Збір та обробка первинної інформації. Цей етап складається з двох основних частин. Перша частина збір інформації про об'єкт або події з відкритих джерел. Друга частина — це пошук об'єктивної інформації у різних базах даних [2].

Аналіз джерел допомагає журналістам-розслідувачам знайти та переглянути всі необхідні архівні матеріали. Після такого опрацювання журналіст має так зване досье на досліджувану тему. Робота з джерелами інформації є однією з основних складових роботи журналіста. Будь-які факти повинні бути підтверджені принаймні двома джерелами інформації. Якість зібраної інформації впливає на результат журналістського розслідування.

Зібравши і проаналізувавши інформацію, вибудовується суть подій розслідування. Зрозумівши хто є героєм або антигероєм, журналіст зобов'язаний призначити йому інтерв'ю. Цей етап має назву генеральне інтерв'ю, у якому інтерв'юваний має змогу пояснити або спростувати свої дії.

Після остаточного оформлення матеріалу розслідування настає етап до публікаційної юридичної експертизи. Медіа-юристи, не тільки допомагають журналістові на етапі збору інформації, але й можуть скоротити непотрібні правові ризики після публікації матеріалів розслідування [1].

Для аналізу композиції журналістських розслідувань ми обрали проєкт «Слідство. Інфо»

Слідство. Інфо — українська незалежна агенція журналістських розслідувань. Вона займається розслідуваннями корупції в органах влади та різних кримінальних злочинах. Агенція заснована у 2012 році журналістами Дмитром Гнапом та Анною Бабінець.

Ми проаналізували наступні журналістські розслідування:

1. «Слідство. Інфо» знайшло СБУшника, який міг зривати показ фільму про офшори Зеленського» (розслідування про те, хто зірвав показ фільму про Президента України) [5].

2. «Як топ менеджер заводу «Антонов» сам із собою підписав контракт на 5,5 мільйона гривень» (розслідування про те, як вдалось провести махінації із контрактом, щоб привласнити кошти) [7].

3. «Як міський голова Дніпра Філатов «забув» про 2 мільйони офшорних активів» (розслідування про корупцію) [6].

4. «Офшорний порятунок: Як Віктор Медведчук сховав розкішну яхту за 200 мільйонів доларів» (розслідування про корупційні схеми) [4].

Перше розслідування має назву ««Слідство. Інфо» знайшло СБУшника, який міг зривати показ фільму про офшори Зеленського», розпочинається із розповіді журналіста про те, що стало інформаційним приводом для розслідування. Йдеться про показ фільму, який намагались зірвати. Також наводять приклади, як це намагались зробити: *«У нас ремонт електрики со вчерашнего дня, нет света, презентацию вашего детского фильма перенесем на следующую неделю», — написали нам керівники Малої Оперы за кілька годин до показу фільму про офшори президента Зеленського та його оточення»* [5].

Основна частина розслідування — перевірка фактів та з'ясування

обставин. Вдалось дізнатись, що все сталося через дзвінок чоловіка: *«Як стало відомо згодом, у Київській міській адміністрації отримали телефонний дзвінок від співробітника Служби безпеки України, який пообіцяв «проблеми», якщо показ розслідування відбудеться у Малій Опері»* [5]. Також журналістам вдалось розшукати цього чоловіка: *«Звати його Олександр Новіков і працює він у структурах спецслужби з 2005 року. Під час особистого спілкування Олександр Новіков не заперечував свою причетність до телефонних дзвінків чиновникам КМДА, але назвав це «робочими питаннями»* [5].

Розслідування завершується тим, що усі герої відмовляються давати коментарі або усе це заперечують: *«Натомість Служба безпеки Україну, яку очолює давній друг і колишній партнер Зеленського по бізнесу Іван Баканов, далі продовжує все заперечувати»* [5]. Журналіст лише усе підсумовує, але не робить висновків, бо їх повинні зробити самі глядачі.

Наступне відео *«Як топ менеджер заводу «Антонов» сам із собою підписав контракт на 5,5 мільйона гривень»* має таку ж структуру, як попереднє. Тобто, журналіст починає знайомити глядача із тим, що стало причиною розслідування: *«Поки літак «Мрія» викликає гордість за український авіапром, мрія про відсутність корупції на підприємстві «Антонов» залишається нездійсненою. Історія топ менеджера заводу Євгенія Бондаренка і його множинних особистостей це підтверджує — йому вдалося підписати контракт, по суті, із самим собою. Ціна такої мультизадачності — 5,5 мільйона гривень»* [7].

Основна частина розслідування полягає у тому, що вдалось з'ясувати схему, за якою працювала компанія. Схема виглядає так: *«Для початку дочекайтеся, поки на держпідприємстві «Антонов» виникне потреба купити обладнання. Далі люб'язно запропонуйте послуги своєї компанії і подайтеся на тендер. Заявка має бути «красивою», тому туди можна додати вигідні бізнес-угоди, яких насправді не було — вам потрібно показати позитивну репутацію на ринку, аби ні в кого не виникало сумнівів»* [7]. Після викриття приблизної схеми журналісти продовжують перевіряти факти, наводять приклади того, як

можна дізнатись або знайти людину, або документи, які підписувались.

Завершення полягає у тому, що журналіст робить підсумки, коментарів від героїв немає, адже не вдалось із ними зв'язатись. Закінчується тим, що журналіст цитує, як вдалось нажитись власникові заводу: *«У якості бонусу за добре зроблену роботу можна купити собі два «Ленд Ровери» за два мільйони [7].*

На нашу думку, розслідування є не зовсім повним та не дотримано балансу думок і точок зору, адже все коментував лише журналіст, хотілось би почути коментарі ще експертів, можливо, юристів.

Журналістське розслідування «Як міський голова Дніпра Філатов «забув» про 2 мільйони офшорних активів» розпочинається із розповіді про секретні активи, приховані статки бізнесменів. Також наводяться приклади документів, де вказано про офшорні бізнеси.

Основна частина розслідування полягає у тому, що перевіряють наявність у Філатова бізнесу та рахунків у офшорах. У міського голови вдається дізнатись: *«Однак глобальний витік документів Pandora Papers свідчить: зі своїм офшором Філатов все-таки порушив закон — не задекларував його, коли був міським головою Дніпра [6].* У розслідуванні з'являються нові факти — рахунок належить його дочці: *«Формальність процесу полягає у тому, що свою офшорну компанію Філатов тоді переписав на доньку-студентку. Процес її ліквідації взагалі почався через кілька років — наприкінці 2019-го» [6].*

Завершується розслідування тим, що рахунки ліквідовані. Також мер дає коментар, що нічого не пам'ятає з приводу цієї ситуації. Журналіст підсумовує і ставить запитання до глядачів, щоб вони самостійно зробили висновки.

Останнім аналізованим розслідуванням є «Офшорний порятунок: Як Віктор Медведчук сховав розкішну яхту за 200 мільйонів доларів». Структура є такою ж, як і в попередніх випусках. Усе розпочинається із короткого опису того, що стало інформаційним приводом: *«Санкції санкціями, але ж не псувати пляжний сезон? Схоже, так подумав проросійський політик Віктор Медведчук і приховав свою розкішну п'ятипалубну яхту в нових офшорах. [4].*

Основна частина — перевірка фактів та викриття схеми, за якою вдалось приховати яхту. Журналісти намагаються відстежити хронологію того, що відбувалось і як зникла яхта: *«19 лютого на кума Путіна і майно його родини накладають санкції. 31 березня медведчуківська яхта вартістю 200 мільйонів доларів змінює власника — її переписують на офшорну фірму з Маршаллових островів. 9 квітня суд арештовує майно Медведчука — яхту, яка заходила в порти тимчасово окупованого Росією Криму. Але це геть не та яхта за 200 мільйонів, а в рази скромніша. А от яхта за 200 мільйонів у квітні-травні вже курсувала вздовж узбережжя Хорватії і навіть зупинялася у цій країні. За дивним збігом обставин саме у цей час дружина Медведчука Оксана Марченко публікувала світлинки в Instagram з Хорватії»* [4]. За допомогою різноманітних ресурсів вдалось простежити маршрут яхти і з'ясувати, де її заховали.

Випуск завершується тим, що журналісти намагаються отримати коментарі від фігурантів справи, але їм це не вдається. Таке закінчення є стандартним для випусків цього проєкту. Після того, як не вдалось додзвонитись до Медведчука, журналістка робить підсумки.

Висновки. У процесі роботи над журналістським розслідуванням важливо із самого початку розпланувати роботу: проаналізувати важливість та актуальність теми, окреслити чіткий план та дедлайни. Адже коли дотримуватимуться плану та правильної послідовності розслідування вдасться досягти бажаного результату.

Журналістські розслідування проєкту «Слідство. Інфо» порушують соціально-важливі теми. Але у них не часто беруть до уваги експертну думку. У багатьох випусках журналісти лише коментують те, що відбувається. Також відсутні генеральні інтерв'ю. У підготовці матеріалів команді «Слідства. Інфо» слід краще працювати над структурою та наповненням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бель Б., Бурмагін О., Патора Т., Хоменок О. Посібник з журналістських розслідувань. Теорія та практика. Київ, 2013. 190 с.

2. Журналістське розслідування: навчальний посібник для початківців / О. Хоменко, О. Бурмагін, К. Іванова, Є. Рибка, С. Томіленко; за заг. ред. О. Хоменка. Мелітополь: Ін-т розвитку регіональної преси, 2008. 182 с.

3. Орсач О. Журналістське розслідування: від розуміння до змін: Миколаїв, 2020. 12 с. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1480/1/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%87.pdf> (дата звернення: 07. 11. 2021).

4. Офшорний порятунок: Як Віктор Медведчук сховав розкішну яхту за 200 мільйонів доларів. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=28Z-m9lfDp0> (дата звернення: 10. 12. 2021).

5. «Слідство. Інфо» знайшло СБУшника, який міг зривати показ фільму про офшори Зеленського. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BbxVlkLLSJs> (дата звернення: 10. 12. 2021).

6. Як міський голова Дніпра Філатов «забув» про 2 мільйони офшорних активів. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uROYmtYICbs> (дата звернення: 10. 12. 2021).

7. Як топ менеджер заводу «Антонов» сам із собою підписав контракт на 5,5 мільйона гривень. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1ZYor3kCVik> (дата звернення: 10. 12. 2021).

КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ У 20-Х РОКАХ ХХІ СТ.

Скрипкіна Вероніка Олегівна

студентка 4 курсу

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Навчально-науковий інститут журналістики

м. Київ, Україна

Вступ. Комунікаційне середовище постійно знаходиться у стані деформації, коли економічні, суспільні чи інші кризи та революцію впливають на його розвиток і становлення. У своїй праці професор Іванов В. Ф. зазначає, що людство переживало три інформаційних революції: першу асоціюють з появою та розвитком писемності, другу – друкарського верстату для тиражування інформації та третю, що сталася завдяки появі електронних медіа. [1]

Криза 20-х років ХХІ ст., що була спричинена трансформуючим впливом пандемії на всі галузі життя людини, вилилася для комунікаційного середовища у передвісник нової інформаційної революції, коли змінилися звичні підходи до просування, залучення споживачів та роботи з контентом. Для деяких нестійких тенденцій ця криза стала поштовхом для більш чіткого формування та посилення їх впливу на галузь у цілому.

Також, ми спостерігаємо зміну споживача як одиниці процесу комунікації, що став не лише приймаючою стороною, а повноцінним учасником, який активно впливає на вихідну інформацію та подальший розвиток ринку в цілому.

Такі бурхливі перетворення змушують усе більшу кількість науковців та практиків актуалізувати свої способи та методи роботи, та дають змогу простежити загальні тенденції розвитку галузі.

Мета роботи. Окреслити яскраво виражені тенденції розвитку комунікаційної галузі для їх характеристики та визначення загального

об'єднуючого аспекту.

Матеріали і методи. У роботі використано дослідження українських та зарубіжних науковців з галузі комунікацій. Також, взято до уваги та узагальнено інформацію з міжнародних та вітчизняних конференцій 2020-2021 років, де проходило обговорення даної теми.

За допомогою використання аналітичного аналізу був проведений порівняльний аналіз доступної інформації.

Результати і обговорення. Нижче буде наведено та окреслено декілька ключових трендів розвитку галузі комунікацій, розвиток яких чітко прослідковується у загальному середовищі.

Роль споживачів Покоління Z у підвищенні обізнаності про бренди

Однією з особливостей Покоління Z є їхня взаємодія з брендами та довіра до них, для кого вони є аудиторією, а саме мікро-інфлюенсерів та один одного. У дослідженні американської консалтингової компанії Morning Consult вказано, що 61% молодих американців органічно публікуватимуть повідомлення про бренди, які їм подобаються. Вища частка опитаних також зауважили, що вони пишуть про бренди та їх продукти, ніж про їжу. Також у дослідженні визначено, що 50% респондентів Покоління Z довірятимуть при виборі бренду інфлюенсеру, який демонструє справжній ентузіазм щодо продукту, бренду чи галузі, яку він рекламує. [2] Студентка Женевської Бізнес Школи Наталія Топалова у своїй магістерській роботі відзначила, що тим брендам, які мають на меті залучити Покоління Z, необхідно звертатися до мікро-інфлюенсерів, тому що вони мають вищий рівень довіри від аудиторії за рахунок власної автентичності та «камерності». [3] Зараз споживач Покоління Z – це не просто клієнт, до якого потрібно донести інформацію про свій товар чи послугу і отримати покупку, як кінцевий результат. Більш ефективним буде його залучення як несвідомого амбасадора бренду, який зможе транслювати свою прихильність та у такий спосіб просувати продукт.

Оmnіканальність маркетингових комунікацій

Оmnіканальний маркетинг відрізняється зосередженістю на споживачах,

що включає «цілісний» досвід покупок, при якому кожна інтеракція споживача проходить гладко та безперебійно, незалежно від використовуваних каналів. У зв'язку з цим в омніканальному середовищі найбільш критичною є взаємодія не з каналом, а з брендом. Багатоканальний маркетинг, інтегровані маркетингові комунікації та омніканальний маркетинг мають подібні риси, особливо щодо узгодженості повідомлень між точками дотику споживачів. Одна з ключових відмінностей полягає в підході компанії до діджитал-каналів. Тобто, компанії, які прагнуть оптимізувати ефективність для кожного окремого каналу, практикують багатоканальний маркетинг, тоді як фірми, які орієнтуються на загальну залученість споживачів у всіх каналах, використовують омніканальний маркетинг. [4]

Персоналізований досвід

Цей тренд не новий, але все ще актуальний. Більшість споживачів своєю купівельною поведінкою демонструють, що вони віддають перевагу брендам, які пропонують персоналізований досвід. Майже половина покупців роблять імпульсивні покупки, отримавши персоналізовані рекомендації від бренду. Щоб персоналізувати взаємодії з брендом, необхідно якомога більше знати про своїх споживачів. Аналізувати дату та купівельну поведінку, проводити опитування, збирати дані з додатку/сайту тощо. [5]

Зростання інтерактивного контенту

Споживачі стають все більш незалежними у своїй подорожі. Отже, спеціалісти зі сфери маркетингу та комунікацій повинні враховувати це та полегшити роботу споживачів. Компаніям, можливо, доведеться докласти більше часу та зусиль, щоб залучити потенційних клієнтів. Тому однією з тенденцій, яка може досить швидко розвинутися, є зростання інтерактивного контенту, що виходить за межі мінімального рівня інтерактивності, щоб створити дійсно двосторонні відносини між користувачем і брендом – відносини, коли користувач бере активну участь у створенні вмісту та може змінювати його в реальному часі. Тобто зараз потрібно вміти швидко та якісно захоплювати увагу аудиторії в онлайн-середовищі, що переповнене

інформаційними повідомленнями, залучати до інтеракції та доводити до фінальної взаємодії з продуктом чи послугою.

Висновки. Так само, як і суспільне становище впливає на галузь комунікації, так і комунікація може впливати на життя та самосприйняття людей у світі. Виділяючи центральні тенденції певного періоду, ми можемо зрозуміти загальну спрямованість розвитку цього часу та окреслити певні перспективи. Розглянувши чотири тенденції, що зараз активно присутні у середовищі комунікацій, ми можемо зробити висновок про важливість людини не лише як кінцевої точки збуту, а чи не найголовнішого керівника процесом комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванов В. Ф. (2010) Основні теорії масової комунікації і журналістики: Навчальний посібник. Київ: Центр Вільної Преси.
2. Morning Consult (2019). THE INFLUENCER REPORT Engaging Gen Z and Millennials, 21. Вилучено з <https://morningconsult.com/wp-content/uploads/2019/11/The-Influencer-Report-Engaging-Gen-Z-and-Millennials.pdf>
3. Topalova, N. (2021). The impact of marketing through Instagram influencers on consumer behavior in the fashion industry: comparison of Millennials and Generation Z in Russia (Master Thesis), 17. Вилучено з <https://gbsge.com/media/cnagpgsy/topalova-natalia-2020-the-impact-of-marketing-through-instagram-influencers-consumer-behavior-in-the-fashion-industry.pdf>
4. Verhoef, P. C., Kannan, P. K. & Inman, J. J. (2015). From multi-channel retailing to omni-channel retailing: Introduction to the special issue on multi-channel retailing, Journal of Retailing, Vol. 91 No. 2, pp. 174
5. Fridh, D. & Dahl, T. (2019). A consumer perspective of personalized marketing (Bachelor Thesis), 48. Вилучено з <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1333116/FULLTEXT01.pdf>

ART

УДК 7.05

АНАЛІЗ ВІДМІННОСТЕЙ В ЗОВНІШНОСТІ ОСОБЛИВИХ ДІТЕЙ В АСПЕКТИ ДИЗАЙНУ ОДЯГУ

Артеменко Марія Павлівна

к. т. н., доцент

Книга Олександра Олександрівна

магістрант

Херсонський національний технічний університет

м. Херсон, Україна

Анотація: В роботі представлені попередні теоретичні дослідження зовнішності особливих дітей (дітей із затримкою розвитку, синдромом Дауну, з аутичними порушеннями) для подальшої розробки рекомендацій щодо гармонізації їх образу засобами костюма. Костюм в даній роботі розглядається як інструмент, що допомагає в соціальній адаптації, яку проходить особлива дитина в процесах інтеграції в здорове суспільство. А також наведено результати порівняльного аналізу абрисів особливої та нормальної дитини 8 років, які отримано шляхом проведення антропометричного фотографування та графо-аналітичного розбору.

Ключові слова: дизайн костюма, інклюзивний проєкт, особливі діти, синдром Дауна, соціальна адаптація, театральний костюм.

Особливі діти, їх також називають «діти сонця», це діти, що народжується з синдромом Дауна. Вони занадто чутливі, вразливі, відкриті навколишньому світу та мають особливий всесвіт в середині, який часто незрозумілий в здоровому суспільстві. За статистикою, на 800-1000 немовлят одна дитина має такі відхилення. Щороку в Україні на світ з'являється від 300

до 400 таких малюків. Дитина з синдромом Дауна може народитися в будь-якій родині, незалежно від віку батьків, їх соціального статусу, хронічних хвороб, регіону проживання тощо. Тобто конкретних причин немає. Існує певна залежність від віку батьків, особливо, матері, але тут збільшується вірогідність розвитку якої патології взагалі.

В Україні проблеми навчання, розвитку, взаємодії, працевлаштування дітей з синдромом Дауна залишаються внутрішньою проблемою родин, які мають таких малюків. Держава не спроможна створювати робочі місця для неповносправних людей, багато хто обходить їх стороною, а лікарі здебільшого ставлять на них хрест. Тому увага дизайнерів та митців до цієї проблеми є вкрай актуальною та необхідною, має велике соціальне значення й може допомогти батькам та суспільству в адаптації особливих дітей до вимог сучасного світу.

Особливі діти це чарівний всесвіт з притаманними йому характеристиками. Цей світ невичерпний та по-своєму унікальний, але мало досліджений. Саме тому доцільно розглянути цю тему під кутом дизайну, проектування одягу та гармонізації костюма як засобу самопрезентації таких діток задля подолання соціальних бар'єрів. Проте, перш ніж перейти безпосередньо до дизайну костюма, необхідно ретельно дослідити особливості фігури та зовнішності таких дітей, щоб в подальшому обґрунтовано підійти до розробки рекомендацій щодо гармонізації їх образу.

Якщо подивитись на цих дітей, то можна побачити певні особливості в їх зовнішності, які неозброєному оку видають «діагноз». Перш за все вони схожі на сонце і саме через їх доброзичливість і відкритість дітей з синдромом Дауна називають «сонячними». Але це не дуже вдала асоціація, адже їм притаманна вся палітра людських емоцій — в тому числі злість, впертість, образи, радість і любов, зазначає автор роботи [6].

Загалом, опису зовнішніх прикмет особливих дітей присвячено багато джерел інформації, узагальнюючи дозволимо зазначити, що особи з синдромом Дауна можуть мати деякі або всі з таких ознак:

- косі розрізи очей, з епікантусними складками (внутрішній кут ока);
- гіпотонія м'язів (не можуть утримувати кінцівку в певному положенні протягом тривалого часу);
- пласке перенісся;
- випнутий широкий язик, як наслідок малого розміру ротової порожнини та/або гіпотонії, широкі губи;
- коротку шию;
- невеликий розмір голови;
- зменшені та дещо змінені вушні раковини;
- шкірна складка на шиї у новонароджених;
- білі плями на рогівці (так звані плями Брашфілда);
- надмірну гнучкість суглобів, включно з атланта-аксіальним;
- єдина поперечна борозна на долонях;
- надмірний проміжок між першим і другим пальцем стопи;
- поодинокую згинальну складку мізинця (клиндактилія) і підвищену кількість дематогліфів з ліктьової сторони долоні.

Для дизайнерів одягу важливо знати ці особливості для підбору вдалого фасону, крою та інших характеристик костюма. Звернувшись до цього питання, авторам даної роботи стало цікаво дослідити та порівняти відмінності в геометричних параметрах фігури особливих дітей від фігур здорових однолітків. З цією метою було проведено антропометричне фотографування та графо-аналітичний розбір абрисів фігур двох середніх статистичних дітей 8 років, один з яких здорових хлопчик, а інший – особливий. Виявлені відмінності в зовнішності можна побачити на рисунку 1.

Так, провівши порівняльний аналіз абрисів особливої та нормальної дитини 8 років, можна сказати, що у особливій дитини мають голову більшу приблизно на 7%, обличчя сплюснуте, внутрішній кут очей розташовується нижче, ніж зовнішній; на райдужці можна побачити світлі плями, перенісся плоске і широке. Вушні раковини маленькі, недорозвинені, розташовуються досить низько. Верхня щелепа у таких дітей недорозвинена, з рота часто

виступає «складчастий» збільшений язик, порушується ріст зубів. Шия ширша та коротша, а плечі більші на близько 23%, та загалом фігура виглядає більшою в ширину на 26% при тому ж зрісті.

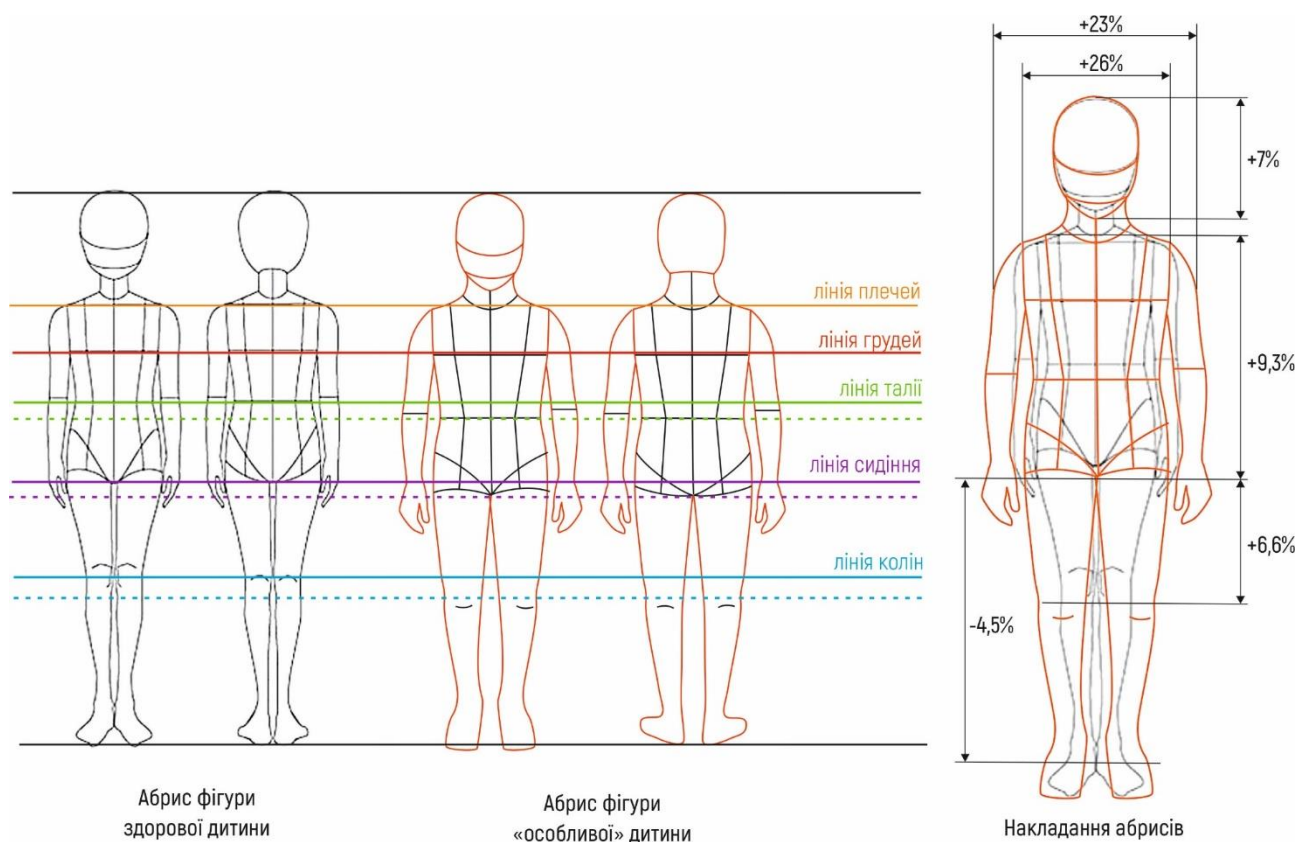

Рис. 1. Порівняльний аналіз відмінностей в пропорційній будові «особливих» дітей

У таких дітей широкі кисті, пальці на них короткі, менші за довжиною і нижні кінцівки ноги, за рахунок збільшення довжини тулуба в середньому на 9,3%. Можливе викривлення мізинців, на стопі між 1 і 2 пальцями стопи проміжки розширені, при тому що ноги коротші на 4,5%, а суглоби колін розташовані нижче, бо лінія талії занижена, стегна довші на 6,6%.

Можливі також інші аномалії розвитку: коротка шия, деформація грудини, недорозвинення тазу. Із-за специфічного будови голосового апарату діти з синдромом Дауна мають трохи хрипкий голос. Вони низькорослі, з порушеною поставою, тулуб і голова під час ходи нахилені вперед, плечі опущені. Шкіра суха, може лущитися, характерний рум'янець на щоках.

Дуже часто спостерігаються недорозвинені зовнішні статеві органи, пахові і пупкові грижі. Можуть також виникати вроджені вади серця або

шлунково-кишкового тракту.

Однак, недивлячись на всі ці відмінності, «особливі» або «сонячні» малюки ласкаві і доброзичливі, вони можуть добре засвоїти прості навички і життєві правила [2].

Звичайно при таких відмінностях у зовнішності їм важко інтегруватися в спільноту однолітків. А правильно підібраний костюм і навички вдалої самопрезентації можуть стати в нагоді та допомогти в цій нелегкій справі. За результатами проведеного аналізу, можна зробити висновок, що проблемними зонами, які потребують корекції в зовнішності особливих дітей є збільшені об'єми фігури, коротка шия, короткі та крупні ноги із заниженою лінією колін. Тому для успішного проектування одягу для особливих дітей необхідно розробити науково обґрунтовані рекомендації щодо гармонізації їх образу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Презентація на тему «Синдром Дауна» URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-na-temu-sindrom-dauna-203625.html> (дата звернення: 6.12.2021)
2. Центр сімейної медицини. «Сонячні діти». URL: <https://brovmedcentr.in.ua/2019/03/21/сонячні-діти-2/> (дата звернення: 6.12.2021)

ДИТЯЧА ХОРОВА ЛІРИКА ЛЮДМИЛИ ВИШНЕВСЬКОЇ

Вишневецька Анна Сергіївна

кандидат мистецтвознавства, старший викладач
кафедри хорового диригування
Харківський національний університет мистецтв
імені І. П. Котляревського
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Популяризація сучасної вітчизняної хорової музики є важливим завданням на сьогоднішній день. Особливо це стосується дитячої творчості, адже культурне виховання розвиває та сприяє становленню особистості дитини. Дитяча хорова лірика сучасної української композиторки Людмили Вишневської є різноманітною, актуальною, пізнавальною для музичного розвитку дітей. З наукової точки зору творчість мисткині є знахідкою, адже відноситься до яскравих зразків вітчизняної хорової культури та, оскільки є маловивченою, потребує глибинного дослідження.

Мета роботи./Aim. Вперше дослідити дитячу хорову творчість Людмили Вишневської в аспекті стилістичних особливостей.

Матеріали та методи./Materials and methods. Матеріалами для даного дослідження слугували дві нотні збірки вокально-хорових творів для дітей Л. Вишневської «Надія, Віра і Любов» та «Свята земля», а також відеозаписи виконання творів Л. Вишневської дитячими хоровими колективами м. Харкова.

Методи наукового дослідження – феноменологічний, жанрово-семантичний, стильовий, функціонально-структурний.

Результати та обговорення./Results and discussion. Створювати музику для дітей часом складніше, ніж для дорослих. Адже митець повинен вміти спілкуватися з юним поколінням «на одній мові», розуміти дитячу щиру та «дзвінку» душу. Саме такою є сучасна харківська композиторка Людмила Вишневська (1965 р.н.) – автор багатьох вокальних та хорових творів для дітей різного віку, великої кількості духовних піснеспівів для мішаного та жіночого

хору, мюзиклу *«Алые паруса»*, романсів та естрадних пісень.

Нотні збірки хорових творів для дітей Л. Вишневської *«Надія, Віра і Любов»* (2014 р.) та *«Свята земля»* (2020 р.), що включають пісні різної тематики, є широко популярними серед дитячих хорових колективів не тільки Харкова, а й України. Усі твори композиторки пронизані вірою в добро, надією на краще, сповнені романтикою. Вони – проникливі та життєстверджуючі. Теми пісень абсолютно різноманітні: світ казок та пригод, про дружбу з улюбленими тваринами, щасливу шкільну пору. Багато творів присвячені й такій важливій ідеї, як любов до Батьківщини.

Людмила Вишневська – композитор-мелодист. Виразний, благозвучний мелос – найяскравіша риса творчості мисткині. Досконально знаючи можливості дитячих голосів (автор – хоровий диригент за освітою та керівник дитячих хорів), вона дуже вдало застосовує різні типи голосоведіння: в основному, плавне, що робить виконання зручним, а фразування більш цілісним та виразним. Прокопов С. М. зазначає про дитячу творчість Л. Вишневської так: «твори мелодичні, образні, легко запам'ятовуються, написані переважно у зручній теситурі» [1, с. 3]. Фразування пісень відрізняється широтою та розспівністю, вокалізуванням складів.

Гармонічна мова та тональна палітра теж дуже цікаві, композиторка часто використовує «сентиментальні» співзвуччя. Можна зустріти такі акорди, як домінанта з секстою, фрігійську гармонію (*«Я хочу спросить у зvezды»*), П7, відхилення у VI щабель. Яскраво звучать мажоро-мінорні ладотональні «переливи». Також Л. Вишневська застосовує модуляції (переважно на висхідний півтон) у кульмінаційному наростанні, наприклад, в останньому приспіві, задля ствердження сказаного.

Особливістю хорового стилю Л. Вишневської також є метроритм. Часто в піснях мисткині можна почути дрібні тривалості, синкопований ритм, зміну розміру (*«Зоряна калина»*, *«Кот Матвей»*, *«Гей, весно!»*), що є подібним до естрадного співу. Це розцвічує музичну тканину та звучить дуже оригінально, «по-сучасному». В залежності від жанру пісні, композиторка обирає таку

ритмічну канву, яка є відповідною до жанрової стилістики: в творі «Шкільний вальс» панує тріольна організація (стилістика вальсу), в патріотичній пісні «Вечний огонь» – маршеподібний ритм та пунктир.

Пісня «Надія, Віра і Любов» – візитна картка дитячої хорової творчості Л. Вишневської. Вона користується широкою популярністю, багаторазово виконувалася багатьма хоровими колективами України, а також у сольному викладенні. Ця пісня зачіпає потаємні струни душі, адже її ідея несе глибинний сенс: виразити любов до найдорожчого – матері, дітей, Батьківщини. Три слова «надія, віра і любов» завжди дають натхнення кожному серцю, можуть втішити та зігріти. Л. Вишневська – автор як музики, так і слів, передала цей глибинний смисл своїми емоціями, думками, намагалася вселити надію в найкраще. Називаючи надію, віру та любов трьома янголами, композиторка просить у Найвищої сили прийти до України та захистити.

Структура пісні складається з трьох куплетів, де кожен присвячений одному «янголу». Драматургія розвивається за висхідним принципом. Кульмінація – в третьому куплеті, де саме йдеться про любов до найдорожчого. Музика твору, не дивлячись на мінорний нахил, за характером – піднесена, емоційно-драматична. Тематизм побудований на виразному мелосі, ладотональний план характеризується частими мажоро-мінорними переходами. Емоційне напруження відбувається в приспіві, коли розспівна широка тема переходить в імітаційне розгортання між високими та низькими голосами з послідувачим гармонічним викладом секстами. В останньому приспіві заключна фраза повторюється тричі, динамічно зростаючи, та переходячи, зрештою, в однойменний мажор. Цей мажор символізує перемогу Надії, Віри та Любові!

Висновки./Conclusions. Безумовно, дитяча хорова лірика Людмили Вишневської – багатий матеріал для виховання художнього смаку дітей, а краса та проникливість музики композиторки не залишить байдужим жодного слухача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Прокопов С.М. Три янголи спасають нас...Передмова до нотної збірки. *Надія, віра і любов : хорві та вокальні твори для дітей різного віку* / Людмила Вишневська. Вінниця, 2014. С. 3 : ноти

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АФРО-СТИЛЮ У ДИЗАЙНІ ЗАЧІСОК

Шмегельська Юлія Василівна

Кандидат мистецтвознавства

Київський національний університет культури і мистецтв

Білоцерківський фаховий коледж сервісу та дизайну

Кривов'яз Олена Іванівна

магістрантка факультету мистецтв

Київський університет культури, Україна

м. Біла Церква, Україна

Анотація: в роботі досліджується багатовікова культура традицій африканських народів, особливості африканського стилю, зокрема у створенні зачісок та їх прояв в сучасних перукарських тенденціях. Поєднуються сучасні африканські етнічні особливості у моделюванні зачісок, які, в свою чергу, дають нові самобутні оригінальні і неповторні образи.

Ключові слова: афро-стиль, етно-стиль, африканські зачіски, мистецтво, дизайн, зачіска, Африка.

До складу інформаційних джерел, які були використані в процесі дослідження, увійшли наукові джерела (монографії, науково-аналітичні статті), а саме: праці С. Фельдмана та А. Ляпич, дослідження Е. Кучменка, книги С. Школьнікова, В. Корнеєва, І. Одинокова та Т. Черниченко, праці А. Константинова, С., фахові публікації в газетах, журналах, матеріали науково-практичних конференції та семінарів); офіційні документи (національні законодавчі та нормативні документи з питань дизайну зачіски); інтернет-ресурси.

Одне із базових джерел даної роботи базується в історичному аспекті, а саме – праця «Перукарське мистецтво». Книга 1. «Історія перукарської справи», автори якої І. Оболенська, Л. Сургай, С. Шевелюк, дають багато інформації про особливості зачісок у різних народів Африки. Це підручник, у якому систематизовано та подано матеріал з історії розвитку перукарського

мистецтва, висвітлено особливості перукарських стилів і технологій в різні історичні періоди [3].

Чимало інформації черпаємо у Ф. Гуске. У книзі майстра перукарського ремесла Франца Гуске в короткій формі і за допомогою численних фотознімків детально обговорюються всі процеси робіт перукарського ремесла. Афро-стиль в роботі автора можемо простежити з погляду деяких порад щодо його практичної реалізації. Також ми черпаємо інформацію про те, що перші ознаки перукарського мистецтва зустрічаються у єгиптян приблизно в V тисячолітті до нашої ери. Багато записів на папірусі і каменях, а головне мумії, знайдені в пірамідах, дають нам багаті відомості про минуле. Оскільки, у древніх єгиптян був рабовласницький лад, робота по догляду за волоссям проводилася рабами і рабинями, причому кожен з них виконував тільки один вид роботи, як, наприклад: миття голови, розчісування та фарбування волосся. Ми дізнаємося, що єгиптяни займалися не тільки забарвленням волосся і нігтів, вони приділяли велику увагу і догляду за тілом [2].

Афро-стиль закладений в основі етнічного стилю. Етнічний стиль взагалі використовує елементи і предмети, типові для певної місцевості й народності. При цьому він є досить екзотичним, бо відображає не лише багатовікові пласти культури, а й нашарування традицій та особливостей багатьох племен та народів [1, с. 27].

Поняття «афро-стиль» в наукових джерелах досить мало розкрито. Воно досить нове в літературі, хоча на практиці зустрічається постійно, особливо, коли мова йде про мистецькі напрямки: стиль, моду, перукарську діяльність тощо.

Африканський етно-стиль – один із найяскравіших, самобутніх і дивних стилів в сучасній моді. Своєю появою на світ він зобов'язаний хіпі, філософія існування яких вибивалася за рамки загальноприйнятих норм і правил. У далекі 60-ті роки новаторське покоління в пошуках альтернативних цінностей звернулося до багатовікової історії стародавніх цивілізацій Сходу Африки, Центральної Америки. Запозичуючи з культурних шарів минулого,

невластивий європейської цивілізації підхід до життя, хіпі внесли нові фарби в багато сфер людської діяльності, однією з яких була мода [4, с. 140].

Зачіски Африки міцно оселилися в нинішньому перукарському світі. Ці зачіски символізують єднання абсолютно різних культур, народжують абсолютно новий напрямок – стиль «людини гармонійної», що комфортно відчуває себе на стику цивілізацій. Після африканської зачіски, дехто вірить, завжди на краще змінюється життя людини. Зрозуміло, що чинить такий вплив зачіска не сама по собі, але вона стимулює певні відчуття, що в свою чергу позначаються на гармонії внутрішнього світу людини.

Афро-зачіски – це мистецтво, яке не під силу кожному. Майстри, що професійно займаються плетінням афро-кіс, насправді, подібні до давньоєгипетських перукарів-гуру, що створювали обереги і щасливі талісмани на голові. Професіонали з афро-зачіски інтуїтивно знаходять потрібний настрій, займаючись плетінням на голові. Існує думка, що афро-коси краще заплітати в афро-американців, тому що вони ближчі до самотньої культури «чорного континенту». Однак, це не завжди так. У африканців волосся більш товсте, жорстке, неслухняне, і автентична техніка плетіння адаптована під цей тип волосся.

Зачіски Африки приваблюють людей, тим самотнім мистецтвом плетіння та оформлення, який не використовують не в одному куточку світу. І в цьому вони унікальні. Народні традиції африканців, їх зачіски, значно, впливають не тільки на європейську, а й світову моду.

Тривалий час африканські народні традиції в зачісках значно впливали не лише на європейську, а й світову моду. Ще на початку 80-х років минулого століття у зачісках з'явилися тенденції африканських країн. Надзвичайно популярними були дрібні кучері в стилі «афро», створені способом хімічної завивки. Подібна зачіска мала багато варіацій, тому тривалий час була актуальною.

Основою африканської привабливості і актуальності можна назвати її екзотичну самотність і різноманіття народів Африки. Африканки з давніх-

давен послуговувалися своєрідними матеріалами, часто специфічними, для формування «зачісок-капелюхів» чи «зачісок-шоломів», використовували глину, жир, сечу, мушлі, пір'я, каміння, рослини тощо. Жінки навіть жертвували сном заради краси зачісок і спали на спеціальних підставах для голови. Для захисту від комах, волосся додатково змазували олією і втирали вапно. Різні народи Африки втілювали свої ідеали краси в зачісках [5, с. 126].

Характерно, що у повсякденному житті африканці переважно носили сплетене або ж просто коротке волосся, а на свята розплітали його, прикрашали себе, додавали у волосся різні дрібнички, образ прикрашали амулетами, малюнками на тілі та татуюваннями.

Траплялися жіночі зачіски з голеними проділами у вигляді кола чи іншого орнаменту, або все волосся було вистрижене. При довгому волоссі жінки заплітали багато кісок, які, або стирчали в різні боки, або плелися по колу, чи закручувались у джгути, чи сплітались у вигляді петлі. Плетіння та закручування волосся було мистецтвом, яке передавалося у спадок з покоління до покоління. Певні племена мали професійних перукарів, яких називали «лікарями». Функція цих лікарів-перукарів полягала у розчісуванні волосся великими дерев'яними гребінцями.

Зачіски залежали також від способу життя племені. Зачіски землеробів відрізнялися більшою фантазією, оригінальністю, сміливістю, ніж збирачів плодів і мисливців. Релігійні вірування також надавали певний вплив на зовнішність людей.

В історії африканських зачісок помітну роль зіграла і європейська культура. Біла раса Африки з їх прямим волоссям багато в чому підштовхнули африканських перукарів створювати зачіски з кіс певної форми, імітуючи європейський стиль.

Африканські зачіски міцно оселилися в нинішньому перукарському світі. Ці зачіски символізують єднання абсолютно різних культур, народжують абсолютно новий напрямок – стиль людини, який комфортно відчуває себе на стику цивілізацій.

Африканський стиль сьогодні значно поширився у Європі і припав до смаку багатьом українкам. Під африканським стилем розуміють виконання африканських кіс і дредів. Одна зачіска може налічувати понад 200 косичок, що потребує значного часу та терпіння на їх плетіння. Буває, що не вистачає натурального волосся людини або ж довжини, тому майстри часто додають штучне волосся [42, с. 236].

Отже, африканські традиції у створенні зачісок, які формувалися і розвивалися у різних племен протягом тривалого часу, трансформувалися у сьогодні. Сучасне перукарське мистецтво взяло від африканських зачісок чимало яскравих елементів, і втілило у яскраві і колоритні образи. У сучасному світі все переплетене, тому і не дивно, що сучасні зачіски ввібрали у себе багато елементів африканського стилю. Саме поєднання африканських мотивів, та сучасних технологій у створенні зачіски, дає змогу створити неповторні образи. Африканські кучері, коси, дреди – найбільш розповсюджені види зачісок в афро-стилі, що зустрічаються в повсякденному житті. Хоч африканські традиції у створенні зачісок не завжди прості, іноді незрозумілі чи просто неможливі у реалізації, через неприйнятність деяких їх складових елементів сучасною людиною, все ж можливо знайти і втілити яскравий афро-образ з осучасненою афро-зачіскою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гура В. Культурний фактор і соціально-економічний прогрес: порівняльний аналіз розвитку країн Азії і Африки у другій половині ХХ ст. / В. Гура // Дослідж. світ. політики : зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 38. – 3-54 с.
2. Гуске Ф. Парикмахерское искусство./ Перевод с нем. И. Е. Бурковский и О. И. Келлер. – Лейпциг: Фахбухферлаг 1957. – 405 с.
3. Оболенська І. І., Сургай Л. С., Шевелюк С. Б. Історія перукарської справи: підручник: у 3 кн. / за заг. ред. В. Ф. Орлова. Кн. 1. Київ: Грамота, 2005. 352 с.
4. Пирцио-Бироли Д. Культурная антропология Тропической Африки

[Текст] / Д. Пирцио-Бироли ; пер. с ит. Г. А. Матвеева ; отв. ред. В. В. Матвеев, В. А. Попов. – М. : Издательская фирма «Восточная литература», 2001. – 336 с. – (Этнографическая библиотека).

5. Сыромятникова И. И. История прически: Учебник для театральных художественно-технических училищ./ И. И. Сыромятникова – Москва: Искусство, 1983. – 230 с.

HISTORICAL SCIENCES

УСПІХИ СПОРТИВНИХ ГІМНАСТІВ УРСР НА МІЖНАРОДНІЙ СПОРТИВНІЙ АРЕНІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1950-Х РОКІВ

Бутенко Владислав Едуардович

аспірант кафедри східноєвропейської історії

Науковий керівник:

Іваненко Валентин Васильович

д-р. іст. наук,

професор кафедри східноєвропейської історії,

директор Центру гуманітарних проблем

освіти та виховання молоді

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

Україна

Вступ. Починаючи з середини ХХ ст. радянська спортивна гімнастика завоювала провідні позиції на міжнародній спортивній арені. Це – період особливого розквіту спортивної гімнастики, адже радянські гімнасти займають перші позиції у світі. Не зважаючи на той факт, що всі спортсмени СРСР на Олімпійських іграх 1952 р. були дебютантами, радянським гімнастам вдалося здобути першість у цих змаганнях зустрівшись з найсильнішими командами світу. Спортивні оглядачі не передрікали радянським гімнастам особливих лаврів. Навіть гімнастам, попри успіхи на міжнародних Дружніх іграх і в зустрічах з найсильнішими командами зі Швеції та Фінляндії [1]. Пророкували, що радянські гімнасти посядуть п'яте місце, адже не було олімпійського досвіду. Залишається встановити причини стрімкого успіху радянської збірної зі спортивної гімнастики, більшість якої були вихідцями з УРСР: М. Д. Дмитрієв, Є. Д. Бокова, А. М. Ібадулаєв, Т. А. Демиденко, Н. А. Бочарова, В. І. Чукарін, М. К. Гороховська, Б. А. Шахлін, А. Н. Вациніна,

Г. А. Коновалова [2,с. 31].

Мета роботи – дослідити причини успіхів спортивних гімнастів на міжнародній арені на поч. 1950-х років.

Матеріали та метод. У процесі роботи над дослідженням були використані типологічний, проблемно-хронологічний та історико-порівняльний метод. Для досягнення мети були залучені архівні джерела, періодичні видання та науково-методична література.

Результати та обговорення. Першою і найбільш важливою причиною був контроль та залежність фізичної культури і спорту від держави та комуністичної партії. Спортивна гімнастика як органічна частина фізичної культури служила одним із засобів фізичного виховання молодого покоління, відігравала важливу роль у формуванні особистості радянського громадянина. Окрім суто прагматичного підходу, радянський громадянин у будь-який момент мав бути готовим виступити на захист країни, тому й політика в галузі спорту мала яскраво виражене ідеологічне значення. Червоною стрічкою в літературі та джерелах проходить теза про те, що країна соціалізму повинна бути першою у всьому, в тому числі й на спортивній арені. Для досягнення цих цілей була вибудована складна система організації спорту в СРСР, що включала в себе повсюдну та постійну пропаганду фізичної культури і мережі установ з підготовки спортивних кадрів. Створювалися військово-спортивні клуби на заводах, залізничних складах і шахтах по всій країні, у всіх школах запровадити гімнастичні ігри [3]. Держава вкладала величезні кошти та сили у розвиток матеріально-технічної бази: спортивних комплексів, баз та секцій, у створення нових інститутів та технікумів фізичної культури, у підготовку висококваліфікованих кадрів, науково-технічну базу тощо. Отже, фізична культура та спорт, і спортивна гімнастика зокрема, були поставлені на державні рейки. Виконуючи виховну та пропагандистську функцію, спортивна гімнастика стає ідейним провідником держави, головною метою якої було формування патріотизму у радянських громадян, встановлення в суспільстві дисципліни і принципів колективізму.

Варто зазначити, що диктат держави та партії призвів до масовості спорту в радянській Україні. Радянські спортивні успіхи були прямими результатами політичних процесів, зокрема, інтеграції спорту в систему освіти та соціалістичного розподілу ресурсів. Зі свого боку, спортсмени-гімнасти часто називали комуністичну партію важливим фактором свого щастя чи успіху [4]. В той же час, у «капіталістичних» країнах спорт мав більш елітарний характер – був доступним для більш заможних верств суспільства, в СРСР більшість населення були залучені в спортивні гуртки та секції.

Спорт також виконував функцію ескапізму [3]. Як і інші види культурних розваг, спорт дозволяв відволіктися від важкої роботи, яка все ще була характерною для багатьох у Радянському Союзі, і коли радянські гімнасти вигравали золоті медалі та перемагали гімнастів інших націй, це призводило до ще більшого відволікання та поширення популярності цього видовищного спорту.

Окрім цього потрібно згадати про пропаганду фізичної культури і спорту серед населення: регулярно проводилися лекції та бесіди серед мешканців, у клубах відбувався перегляд спортивних кінофільмів, влаштовували спортивні вечори на вулицях міст і сіл, робили агітацію у вигляді фото та плакатів біля фізкультурно-оздоровчих та спортивних зон та ін. [5, с. 4-6]. Великий успіх мала виробнича гімнастика на підприємствах, освітніх установах. Усі заклади освіти мали чіткі плани по кількості здобувачів освіти та їх залучення до кожного з видів спорту, більшість учнів та студентів були залучені до спортивних гуртків чи секцій. Звісно всі ці заходи, які мали місце в 1930-1950-х рр., також мали військово-патріотичне направлення за-для подальшої боротьби та змагання з «капіталістичним світом». Отже, мала місце політична й військова доцільність, а перемоги радянських гімнастів на Олімпійських іграх служили додатковим потужним позитивним іміджем для країни, а також пропаганди серед населення в непереможності, силі та передовому рівні розвитку СРСР.

Найбільшим поштовхом до «підкорення Олімпу» в 1952 р., на наш

погляд, стала «праця» патріотизму: фізична та ідеологічна робота радянських гімнастів. На хвилі перемоги у Другій світовій війні, швидкої післявоєнної відбудови та ін., відбувається зростання патріотичного почуття серед населення. Для підтвердження цих слів, наведемо спогади олімпійської чемпіонки Н. Бочарової: «кожен з нас мав відчуття, що ми повинні перемагати, можливо, це був відлуння війни — адже ми були країною-переможницею» [6]. Як бачимо, у людській свідомості, завдяки активній державній пропаганді непереможності радянської людини, було закарбовано думку, що потрібно боротися до переможного кінця. Варто додати, що прикладом для багатьох гімнастів став «Майстер спорту СРСР», чемпіон світу зі спортивної гімнастики Віктор Чукарін –гімнаст з УРСР (родом з Донецької області), який з самого початку Другої світової війни пішов на фронт добровольцем. В 1941 р., потрапивши у 38 полон біля Полтави, пройшов через 17 концентраційних таборів, у тому числі й Бухенвальд [7]. Тим не менше, не зважаючи на тривалу перерву, він зміг стати абсолютним переможцем на Олімпійських іграх в Хельсінкі. Його приклад, безсумнівно, надихав і буде надихати багатьох спортсменів.

Насамкінець, потрібно вказати причину того, чому саме гімнасти з УРСР мали найбільший успіх на міжнародних спортивних змаганнях. По-перше, це сокільські гімнастичні традиції, які продовжували існувати на українських теренах і стали міцною основою для постання радянської спортивної гімнастики. По-друге, це найбільша щільність та мережа спортивних товариств та клубів, що призводило до швидкого взаємообміну передового досвіду, нових надскладних елементів у вправах та комбінаціях, а також конкуренція між спортсменами.

Висновки. Таким чином, головними причини стрімкого успіху радянської збірної зі спортивної гімнастики були: цілковитий контроль держави, масовість, пропаганда фізичної культури та спорту серед населення, а також патріотизм та ідеологічна робота.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чукарін, В. (1972). Переможний дебют. *Старт*, (7), 3-4.
2. Кузнецов Б. А. (1982). Спортивная гимнастика в СССР: Справочник. Москва: Физкультура и спорт. 272 с.
3. Wendy Varney. (2004). A Labour of Patriotism: Female Soviet Gymnasts' Physical and Ideological Work 1952-1991. Режим доступу: <https://www.colorado.edu/gendersarchive1998-2013/archive/author/varney>
4. Мішаков, О. (1960). Скорений Рим. *Фізкультура і спорт*, (12), 11-12.
5. Державний архів Дніпропетровської області. Ф. 5656. Оп. 1. Спр. 67. 27 арк.
6. Швец Е. (2012). Олимпийская чемпионка Нина Бочарова: я смерти не боюсь. Режим доступу: https://rus.lb.ua/sport/2012/02/29/139055_nina_bocharova_vo_vremya_voyni_i_srazu.html
7. Чукарин В. (1955). Путь к вершинам. Москва: *Молодая гвардия*. 207 с.

LITERATURE

ОБРАЗ ОЛІВЕРА ЯК НАРЦИСИЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ В РОМАНІ

ДЖ. БАРНСА «ЯК ЦЕ БУЛО»

Гаврило Ігор Володимирович

Старший викладач кафедри
романських мов і зарубіжної літератури,
факультету іноземної філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Вступ. Персонажі роману нездатні до відкриття один одному через своє минуле. Вони використовують шлюб задля компенсації деструктивного батьківського впливу від якого все ще страждають у дорослому віці. Наприклад, мова Олівера – дотепна і ерудована, повна троп та культурних алюзій. Він закоханий в ідеальний образ самого себе і сильно працює над тим, щоб й інші його обожнювали. Але в той же час зраджує своєму другові і краде в нього дружину: читач добре розуміє, що герой часто не контролює свою поведінку.

Ціль роботи: дослідити образ Олівера як нарцисистичної особистості в романі Дж. Барнса «Як все було».

Матеріали і методи. Методи, якими ми послуговувалися: порівняльний, дескриптивний.

Результати та обговорення. На нашу думку Оліверу притаманні всі діагностичні критерії розладу нарцисистичної особистості: неймовірне відчуття власної грандіозності (у фантазіях чи поведінці), потреба в обожнюванні іншими, відсутність емпатії, починаючи з раннього дорослішання до сьогодні. Все це співвідноситься з наступним визначенням американської психіатричної асоціації:

1. має грандіозне відчуття самостійності (наприклад, перебільшує досягнення та таланти, очікує бути визнаним як авторитет без відповідних досягнень)
2. захоплений фантазіями безмежного успіху, сили, блиску, краси, або ідеальної любові
3. вважає, що він або вона "особлива" і унікальна особистість, яку можуть зрозуміти лише особливі або високопоставлені люди (або установи)
4. вимагає надмірного обожнювання
5. має відчуття правоти, тобто безпідставних очікувань особливо сприятливого ставлення до себе або автоматичне дотримання іншими його очікувань
6. користується міжособистісною експлуатацією, тобто використовує переваги інших для досягнення своєї власної цілі
7. брак співпереживання: не бажає визнавати або ототожнювати себе з почуттями та потребами інших
8. часто заздрить іншим чи вірить, що інші заздять йому
9. демонструє нахабну, гордовиту поведінку або ставлення. [1, с. 661]

Як ми бачимо, Оліверу притаманні всі 9 рис, особливо у його відносинах зі Стюартом. Хоч він і наполягає на тому, що вони найкращі друзі, та сам постійно показує свою надмірність та зневажає Стюарта: його смак у виборі їжі та одягу, його байдужість до культурних трендів, його ставлення до грошей, і особливо до жінок, його також дратує відсутність заздрощів у Стюарта до нього. Олівер навіть намагається взяти на себе роль основного чинника успіху Стюарта у створенні емоційного зв'язку поза його дружбою; він стверджує, що зіграв Амура того літа, коли Стюарт і Джилліан закохалися: "I was brilliant that summer" [3, с. 71] Після того як Олівер обманює Стюарта і переманює Джилліан, він заявляє, що його мотив – справжня любов, яку оцінити можуть лише обрані: «The proposition is simple. The world divides into two categories: those who believe that the purpose, the function, the bass pedal and principal melody of life is love, and that everything else – *everything* else – is merely an *etc.*; and those, those unhappy

many, who believe primarily in the *etc...* This is the only division between people that counts» [3, с. 210] Однак, читач здогадується, що справжньою причиною була нарцисистична заздрість щастю Стюарта і боязнь залишитися без свого найбільшого прихильника, якому Олівер так довго прищеплював ідеальний образ самого себе.

Коли Стюарт та Джиліан відправилися подорожувати, то Олівер повністю занепав духом. Щоб знову здобути себе, йому слід знову підвестися над Стюартом. А що може бути краще ніж «закохатися» в Джиліан і змусити її відповісти йому взаємністю? Після того, як Олівер здобув її серце, красномовним є той факт, що він хоче, щоб на їхню шлюбну церемонію вона вдягла ту ж саму сукню в якій одружувалася на першому весіллі. Цей факт свідчить про те, що для Олівера є важливішим усунення Стюарта від Джиліан ніж її власне щастя.

Брак співпереживання Олівера до Стюарта і його невміння навіть визнати, що він використав свого друга стає очевидним у його очікуваннях того, як Стюарт має сприймати його зраду: “Gillian and Oliver must live happily ever after. Stuart must be their best friend. That’s what has to happen” [3, с. 126]. Коли Стюарт руйнує весільне застілля Джиліан та Олівера, замість того, щоб визнати, що Стюарту може бути боляче, Олівер лише обурений і злий: “Cheap, vulgar, selfish revenge, that’s all it was, though no doubt in your earth-closet of a soul you transmuted the motive into something vaguely noble, even judicial” [3, с. 300]. Ця трансмутація помсти на щось шляхетне – це, звичайно, саме те, що зробив Олівер, переманивши Джиліан від Стюарта в ім’я уявної любові. Підтвердженням того, що суперництво зі Стюартом було навіть більшим, ніж прихильність до Джиліан, є той факт, що Олівер не може відчувати себе цілком щасливим без Стюарта, що стає очевидним, коли він і Джиліан переїдуть до Франції: “There are times when I miss Stuart. Stuart was the person who understood me best” [3, с. 369].

Типовою проблемою для нарциса, яким є Олівер – це говорити щиро про інтимне, його словесна бравада якраз і існує для того, щоб тримати інтимне на

відстані. З самого початку роману Олівер гордиться тим, що має вибіркочу пам'ять стосовно подій свого життя: «If you remember your past too well you start blaming your present for it» [3, с. 34]. Проте автор дає читачам деякі ключі. Олівер розкриває, що його батько був тираном, і ми знаємо, що коли його батько вмирає, Олівер впав у депресію: «коли існує якийсь невирішений конфлікт між батьком та дорослою дитиною, [остання, втративши його] може почуватися позбавленою можливості ще раз налагодити стосунки. Вона може почуватись винною, що не мала згоди попросити вибачення чи попроситися.» [2, с. 66] Прийняти смерть батька – означає втратити цю надію. Але Олівер мало про це говорить читачу, чи то пак, доктору Робу, тому читач може лише здогадуватися про справжні причини його поведінки.

Висновки. Олівер, як персонаж, достатньо балакучий, намагається сподобатися читачу, часто поводитьсь фамільярно та виголошує свою позицію, якій, не завжди й сам довіряє. Можемо стверджувати, що поводитьсь він як нарцис саме для того, щоб сховати від оточуючих ті внутрішні проблеми та невлаштованість, про які боїться признатися навіть собі. В усякому разі, можемо припустити, що та поведінка, яка була успішною для Олівера в підлітковому віці стала менш дієвою, ба навіть деструктивною – в дорослому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSM-IV*. 4th ed. Washington, D.C.: APA, 1994. 866 p.
2. Mallon, Brenda. *Dying, Death and Grief: Working with Adult Bereavement*. London: Sage, 2008. *E book Library*. Web. 26 July 2011. 190 p.
3. Barnes Julian. *Talking it over*. New York: Vintage Books, 2015. 408 p.

УДК: 821. 111 – 21 Марло. 09

**ТЕМНИЙ БІК РЕНЕСАНСНОГО ТИТАНІЗМУ
У П'ЄСАХ КРІСТОФЕРА МАРЛО**

Георгієвська Валерія Володимирівна

к.ф.н., ст. викладач

Харківський національний університет

імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Анотація: Драми К. Марло виступають у ролі природнього зв'язку між старою драматургією та п'єсами В. Шекспіром. Ім'я К. Марло введено В. Шекспіром в одну із п'єс для того, щоб підкреслити визнання внеску попередника у розвиток англійської драми, оскільки він був одним із найталановитіших письменників того періоду. У п'єсах К. Марло поетика насичена пафосом ствердження особистості, що звільнилася від середньовічних обмежень. Відбувається прославлення могутності людини, її прагнення до пізнання і влади над світом, переосмислення канонів релігії і патріархальної моралі поєднуються в характеристиках дійових осіб творів К. Марло.

Ключові слова: К. Марло, доба Відродження, марьєризм, ренесанс, титанізм, трагедія, *de casibus*, англійська драма XVI ст.

Драматург К. Марло (1564 – 1593 рр.) за своє коротке життя зумів написав твори, які вплинули на творчість не лише сучасних йому письменників, а й увійшли в історію англійської та всесвітньої літератур. Він створив героїчну трагедію сильної особистості, відважні і вольові вчинки якої були центром драматичної дії. Його драматургія – одне з найбільш значних явищ у розвитку англійської драми доби Відродження. Особистим внеском К. Марло в історію літератури є створення титанічних дійових осіб – прагнення і поразка обдарованого, незвичайного індивіда. Однак окрім створення титанічних, правильних образів, паралельно драматург відображає у п'єсах і темний бік

ренесансного титанізму – прагнення самовираження, бажання вийти за межі дозволеного. На прикладі образів Фауста та Тамерлана драматург демонструє, що і вчений і навіть звичайний пастух прагнув на той час реалізувати максимум своїх амбіцій. Згубність такого розгулу індивідуалізму, самовираження будь-якою ціною безперечно усвідомлювали митці, і відзеркалення цих ідей відбилося саме в англійській трагедії доби Відродження. У перепетях драми К. Марло через колізії, в які поглинуті герої, простежується наближення до психологізму, щоб краще розкрити концепцію гуманізму Відродження. Із усіх попередників В. Шекспіра він був найбільш обдарованим. Рання смерть обірвала його діяльність у самому розквіті, але й те, що письменник встиг зробити, збагатило театральне мистецтво Англії XVI ст.

Аналіз специфіки ренесансного титанізму у п'єсах драматурга окреслює становлення англійського гуманізму, на який вплинули нові для того періоду стилістичні тенденції в європейському мистецтві – маньєризму.

Майже одночасно зі становленням та розвитком англійського гуманізму починає формуватися новий стиль європейського мистецтва – маньєризм. У літературних творах гуманізм відбився на рівні ідей та своєрідності художніх образів, яких письменники наділяли сильною волею, різнобічною освіченістю. Герой представлений як носій вільного мислення, яке допомагає йому самовдосконалюватися. Однак «ідеальному» герою властиві егоцентричні риси, і саме це пояснює двоїстий характер свободи: з одного боку, «досконалість» героя допомагає йому прагнути «ідеалу», з іншого, відкриває перспективу вседозволеності.

Маньєризм в літературних творах відрізняє метафорична насиченість, активне вживання гіпербол, застосування гротеску, нерівномірність композиції, контрастність персонажів. Експериментальне жанрове змішання у маньєризмі, одночасно з використанням у літературному творі прийомів із різних видів мистецтв, привело до оновлення попередніх жанрів. Наприклад, поява жанрів трагікомедії, філософської трагедії, драматичної хроніки відбувається у процесі розвитку маньєристської естетики, що розкрилося у творчості К. Марло,

В. Шекспіра, Т. Тассо, Мігеля де Сервантеса, Сірано деБержерака, Кальдерона де ла Барки та ін., вважає Л. Мюррей [10, с. 60–94].

У п'єсах «Трагічна історія життя та смерті доктора Фауста», «Мальтійський єврей», «Едуард II», «Паризька різанина» саме у психології людини автор шукає протиріччя і дивацтва та пояснення саморуйнування персонажів.

Маньєризм у багатьох своїх проявах згодом інтегрує у бароко, від якого він відрізнявся ідейною напругою, соціальним та релігійним нонконформізмом, проте він залишився органічною частиною Пізнього Відродження і необхідною ланкою між Високим Відродженням і стилем барокко.

Драматургу вдалося досягнути один із основних секретів античної трагедії – вона була не тільки зображенням серйозної і величної дії, але також у високо поетичній формі виражала пристрасті і горе дійових осіб.

К. Марло одним із перших в елизаветинській Англії почав активно звертатися до творчості Дж. Боккаччо, а саме до його твору «*De casibus illustrium virorum*», який поширився в Англії вже під видозміненою назвою «*De casibus virorum et feminarum illustrium*» [4]. Письменник бере за основу саме ідею твору Дж. Бокаччо – падіння відомої особи. Цей мотив настільки став популярним завдяки п'єсам драматурга «Мальтійський єврей», «Едуард II», «Паризька різанина», що згодом його почали вже називати традицією *De casibus*, розуміючи при цьому інтерпретацію твору Дж. Бокаччо К. Марло в англійській драмі доби Відродження.

П'єса «Дідона – цариця Карфагену» [8], яка була написана 1583 р. під час навчання К. Марло в університеті та відповідає традиціям ренесансної драматургії, увібрала у себе латинські літературні норми, моделі римських п'єс Сенеки й узагальнені норми щодо давньогрецьких трагедій та міфів про Едіпа, Медею, Геркулеса, падіння Трої тощо. «Енеїда» Вергілія [1], яка була взята за основу сюжету К. Марло, входила до освітянських програм майже в усіх навчальних закладах та стала невід'ємною частиною гуманістичної освіти Англії та Європи у XVI ст., що відзначає О. К. Дживелетов [3].

У трагедію «Дідона – цариця Карфагену» [8] К. Марло вводить мотив *De casibus*, який започаткував Дж. Боккаччо у своїх новелах. Дж. Чосер охарактеризував цей мотив як «падіння великих людей». О. М. Веселовський трактує «*De casibus virorum illustrium*» як історію «Про фатальну долю великих людей», Бог для Дж. Боккаччо рівнозначний Долі, Фортуні. Там, де діють вищі сили, людина безсила. Але разом із тим Дж. Боккаччо вважає, що бувають випадки, коли людина сама винна у своїх нещастях. Осмислюючи концепцію Дж. Боккаччо, О. М. Веселовський зауважив: «Є й дійсно заслужена доля, коли люди перевищили свої вимоги до життя, захопилися гонитвою за щастям, у таких випадках чим більше буває щастя, тим ближче падіння, сліпою виявляється не фортуна, а люди, які не втихомирили своєї волі» [2, с. 137].

К. Марло бере за основу сюжету поему Вергілія «Енеїду», змінюючи не лише жанрову поетику трагедії, але й варіативність її фіналу. Письменник завершує життя Дідони не патетичним самогубством на самоті, а потрійним самогубством (смерть Дідони, Ірбанта та Ганни). Таким чином, від нерозділеного кохання, від її прагнення самореалізації страждає не тільки Дідона, але й інші дійові особи. Письменник утворює любовний трикутник, який врешті решт самознищується.

Своєрідність трагедії «Дідона – цариця Карфагену» [8] полягає у відображенні універсальних істин, особливо вад, за які карають, та чеснот, за які винагороджують. І чесноти, і недоліки були властиві титанічним персонажам доби Ренесансу, але тільки гіпертрофоване прагнення проявити себе будь-якою ціною призводить до нівелювання величі титанічного образу, відкриваючи темний бік ренесансного титанізму.

Використавши в своїй першій п'єсі вже відомий сюжет, письменник автоматично наблизив себе, поки що невідомого драматурга, до попереднього літературного дискурсу. Образами Дідони та Енея письменник запропонував знову повернутися до сюжету Вергілія вже через призму доби Ренесансу. Новий жанр трагікомедії та риси мотиву *De casibus* дають змогу К. Марло якнайточніше передати неоднозначність еволюції англійської літератури у

XVIст.

Мотив *De casibus* К. Марло продовжує розвивати у другій п'есі «Тамерлан Великий» (1587 – 1588 р.) [5]. Еволюція героя простежується на рівні сюжету з позиції темного боку титанізму. Цей твір складається із двох частин, в яких реалізовано становлення, велич і падіння. Герой – простий пастух, який згодом стає великим полководцем та підкорює численні землі Сходу. Тамерлан – яскраво ілюструє на своєму прикладу, що таке темний бік ренесансного титанізму: він прагне безмежного панування над світом. Це людина величезного честолюбства, невтомної жаги до влади, нестримної енергії. Він не вірить в долю і в Бога, оскільки він сам був долею та Богом для себе. Тамерлан непохитно переконаний у тому, що все бажане є досяжним, треба лише по-справжньому захотіти і домагатися цього. «Тамерлан Великий» [5] К. Марло – це апофеоз сильної особистості, гімн людській енергії. Його найвище прагнення – безмежна влада над світом і людьми. Він відкидає старі моральні принципи і вважає, що єдиним законом є його воля, а Бог.

К. Марло кидає виклик за допомогою «Тамерлана Великого» [5] старому світу та його цінностям, його володарям. У персонажа немає ані титулів, ані відомих пращурів, але він могутній, розумний, енергійний, і перед його волею падуть всі королівства. Ренесансний антропоцентризм став головною ідеєю п'єси. За жанром п'єсу можна віднести до драматичної хроніки. Взаємодія драми із хронікою проявляється у тому, що із хроніки були запозичені історичний проміжок часу, події, драма допомогла письменнику розкрити непримиренний конфлікт та крах видатних історичних постатей. Драматург руйнує кордони часу та простору. К. Марло у деяких подіях прискорює час, десь його призупиняє. Таким чином, досягається потрібна для драматурга концентрація історичних подій, які виступають фоном для розкриття образу Тамерлана.

Ренесансний титанізм відзеркалюється і в іншій п'есі драматурга – «Трагічна історія життя і смерті доктора Фауста» (1588 – 1589 рр.) [5]. Для зображення темного боку титанізму К. Марло одним із перших в європейській

літературі запозичує сюжет німецької середньовічної легенди про доктора Фауста-чорнокнижника. Цей фольклорний герой потрібен К. Марло для розкриття титанізму, міці людини, надможливостей, отриманих із потойбіччя Люцифера.

У п'єсі серед дійових осіб фігурують образи доброго та злого янголів, що було властиво середньовічному жанру мораліте. Їх реплік небагато у тексті, і вони з'являються тоді, коли в душі Фауста починає боротися добро зі злом. Їхні заклики не впливають на його рішення та є лише відгомонам душі. Люцифер дає Фаусту владу, але тільки через Мефістофеля, який може творити дива, а Фауст лише віддає накази. Із моменту підписання договору із князем Сходу все життя доктора перетворюється на ілюзію. Коли він хоче одружитися і хоча б останні роки свого короткого життя прожити із коханою дружиною у мирі та спокої, Мефістофель відволікає його від «правильних» думок куртизанками.

Отже, п'єса К. Марло «Трагічна історія життя та смерті доктора Фауста» певною мірою є реакцією письменника на відкриття в медицині у XVI ст., втіленням ідеї віддати все заради ілюзорного володіння світом, знехтувати людським щастям за оманливу можливість зрозуміти всі процеси, які відбуваються навколо нас, проявом в драмі маньєризму, як нового стилю європейського мистецтва. Темний бік ренесансного титанізму простежується у трагедія драматурга «Геро та Леандр» (1593р.) [8], яка є найменш дослідженою серед творів письменника у літературознавстві. Ця п'єса є формально незавершеною. Якщо вважати її останнім твором К. Марло, то через передчасну смерть письменника, якщо першим – незавершеність пов'язують із юністю та недосвідченістю письменника-студента, який полишив написання цієї трагедії під час навчання в університеті. Створена у XVI ст. ця трагедія є прикладом взаємодії культур і літератур різних країн, яких розділяють віки.

К. Марло бере за основу сюжету легенду, яка походить із двох різних країн – Давньої Греції та Туреччини, має однаковий сюжет та різний фінал. На фольклорних засадах письменник, вміло компілюючи стародавню легенду з античними ремінісценціями, створює трагедію за класичними канонами. На

рівні поетикальних настроїв із самого початку К. Марло створює атмосферу невідворотного лиха, причиною якого є надприродна краса Геро та Леандра. Античні ремінісценції утворюють потрібний письменнику фон, на якому і розгортаються події трагедії. Геро вирішує зректися кохання та присвятити своє життя служінню Афродіті, у цьому і знаходить своє виображення темний бік ренесансного титанізму. Незважаючи на соціо-культурні норми, на бажання батьків, реалізація власних бажань висувається на перший план.

До творчих здобутків К. Марло належить майстерність фабули «Геро та Леандра» [8] – її захопливості, що було не властиво попередній англійській літературі. Гармонійно поєднуючи міфи про Афродіту та Адоніса, Гермеса та пастушку, Нарциса, К. Марло згадує майже весь пантеон греко-римських богів та героїв (Нептуна, Купідона, Аполлона, Геркулеса, Протея, Марса, Діани, Цірцеї та інших) для того, щоб дати читачу можливість поринути у незнайому «картину світу» – захопливу і трагічну водночас, що після її прочитання власне життя здається прісним та виникає непереборне бажання знову і знову повертатися і перечитувати його.

Трагедію «Геро та Леандр» [8] можна визначити як вшанування своїх наставників та натхненників (Луція Аннея Сенеки та Публія Овідія Назона), античних філософів та письменників, які крізь віки передали свою мудрість. Не даремно К. Марло є уособленням «професійного письменника», постаті яких почали з'являтися у добу Відродження. Своїми п'єсами письменник відкриває світ краси, розуму, історії, філософії та культури для англійців XVI ст.

Ідея темного титанізму Відродження реалізовується у п'єсах «Мальтійський єврей» [9], «Едуард II» [6], «Паризька різанина» [7], які можна об'єднати спільною тематикою і мотивами, використаними драматургом при їхньому створенні. У цих п'єсах найбільше розкрилася динаміка жанрової поетики трагедії К. Марло, якої він досяг завдяки влучному застосуванню у образах «доктрини Макіавеллі», темного боку ренесансного титанізму та мотиву *De casibus*.

POLITICAL SCIENCES

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ ЯК ДІЄВИЙ ФОРМАТ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Герасіна Людмила Миколаївна

доктор соц. наук, професор
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Вступ. Сучасний парламент є колегіальним, представницьким і законодавчим органом державної влади, що ґрунтується на принципах народного суверенітету та політичної репрезентації; формується як інститут загальнонаціонального представництва від громадян (підданих) держави і самостійно приймає найважливіші та обов'язкові для всієї країни рішення. У розвинених державах світу парламентаризм відбиває політичні традиції представницької демократії, і виступає об'єктивним показником політичної культури соціуму та еліти. Науковці України постійно аналізують природу парламентаризму, роль законодавчої гілки влади за умов конституційних перетворень, структуру парламенту, його політико-правові процедури [1; 2; 3].

Мета роботи – *узагальнити трактування суті парламентаризму, як принципу та політичного явища, через те, що в транзитивних країнах може спостерігатися «ефект наступу» на парламентаризм, пов'язаний з нестабільністю та конфліктами політичних інтересів.* Це нівечить ідею народного суверенітету, є нападом на демократію і на розподіл компетенцій державної влади, що є інструментом реалізації демократичних ідеалів.

Методи. Найбільш ефективними у досягненні сформульованої мети є методи: змістовної *евристики* щодо сутнісного розкриття феномену парламентаризму; *структурно-функціонального* підходу до парламенту, як

сучасного інституту державності; *порівняльного аналізу* різних парламентських «моделей» у міжнародній політико-правовій практиці.

Результати та обговорення. Тридцять років діяльності українського парламенту, як представницького органу суспільно-політичного життя, надають підстави для певних оцінок процесу нормотворчості та розбудови національної правової системи, вироблення рекомендацій з оновлення стратегії розвитку держави й українського парламентаризму. Слід зазначити, що серед вітчизняних вчених немає повної згоди щодо світового конституційного і парламентського досвіду, оцінок співвідношення гілок влади, у визначенні ролі парламенту в системі органів держави та в інтерпретації самого поняття.

Передусім, звернемося до суті поняття «**парламентаризм**». Найчастіше в працях сучасних політологів і правознавців його трактують як *сукупність політико-правових явищ і процесів, пов'язаних із практикою діяльності парламенту; як систему політико-правових процедур, що відображають прогресивну, демократичну роль представницької гілки влади*. Академік НАНУ Ю. Шемшученко визначив парламентаризм системою «організації державної влади, що базується на активній ролі парламенту в її здійсненні»; а відомий дослідник конституційного права В. Шаповал вважає, що парламентаризм – це система взаємодії держави і суспільства, для якої історично характерними є визнання провідної, особливої та суттєвої ролі вищого і постійно діючого представницького органу в здійсненні державно-владних функцій.

Стосовно специфіки українського парламентаризму Л. Кривенко, підкреслює, що він має втілювати найвищі, фундаментальні цінності світової цивілізації; та в будь-якій державі парламент виступає необхідним засобом опосередкованої реалізації доктрини народного суверенітету [4]. Авторка наполягає, що сучасному парламенту має належати провідна роль у системі структур державної влади – роль сильного, авторитетного, конструктивного, дієвого органу, який наділений традиційними прерогативами і повнокровно здійснює їх у практичній діяльності. Цим забезпечується провідне місце представницького інституту влади в механізмі державного управління країною.

У політологічній доктрині підкреслюється, що під впливом модернізації традиційних функцій парламенту і появи нових завдань зростає сила його соціально-політичної репрезентації. Тому за сучасних умов доцільно поняття «парламентаризм» інтерпретувати як у вузькому, так і в широкому значенні. У *вузькому* розумінні він є принципом організації вищої державної влади, згідно з яким закріплюється поділ законодавчих і виконавчих функцій за умов верховенства парламенту та наявності у нього виключних прерогатив і повноважень. У *широкому* сенсі, парламентаризм – система функціонування державної влади, яка характеризується вагомою і значною роллю парламенту, передбаченою конституцією, можливостями його активного впливу на суспільне життя завдяки наявності демократичних функцій (законодавчої, установчої, бюджетної, контрольної), процедур та механізмів взаємодії з іншими органами публічної влади тощо.

Розуміння демократичної сутності парламентаризму, як вважають сучасні аналітики, неможливо погодити з уявленнями про парламент, який не відіграє провідної ролі в системі політичної влади. Сприйняття парламентаризму як домінуючого політико-правового інституту державної влади примушує нас приєднатись до позицій і трактувань В. Журавського, В. Шаповала, В. Борденюка, А. Георгіци й ін., згідно яким парламентаризм, з одного боку, відбиває місце і значення парламенту в механізмі поділу влади (що близько до суті політичного режиму), а з другого — відображає принципи та особливості устрою самого парламенту [2; 5; 6].

В Європі та світі склалися дві «моделі» організації державної влади, що відрізняються залежно від реального місця й ролі парламенту в системі політичного управління, обсягу і ваги його повноважень, ступеня впливу на інші державні та політичні інститути.

Перша – модель парламентаризму, згідно якої найбільш послідовно реалізується принцип *верховенства, домінування парламенту* в системі органів державної влади, з огляду на особливий, представницький характер цього інституту, а відтак – забезпечується вищість його авторитету і провідний для

суспільства зміст виконуваних парламентом функцій. Друга модель – визнання за парламентом *важливої, але не домінуючої ролі в системі органів державної влади*, яка характеризується послідовним дотриманням меж компетенцій парламенту як органу законодавчої влади, чітким дотриманням принципу поділу влади, наявністю стримуючих важелів і противаг між окремими гілками влади, в тому числі тих, що стосуються самого парламенту.

В Україні процес становлення і вдосконалення законодавчої влади має відповідати розвиткові державно-політичної теорії, яка дозволяє ефективно вирішувати складні проблеми пошуку оптимальної моделі парламентаризму і відповідного реформування парламенту. У сучасному державознавстві в парадигмі порівняльного аналізу міжнародного досвіду здійснено багато *типологій* парламентських моделей: залежно від ролі в системі органів державної влади; за масштабом компетенції парламенту; у зв'язку зі специфікою структурної побудови; згідно політико-правових шляхів формування найвищих органів представництва тощо [7; 8].

Так, за оціночним критерієм щодо ролі парламенту в політичній системі та у співвідношенні з іншими органами державної влади, виокремлюють:

◆ *абсолютно домінуючий парламент* (як Національні Збори Франції у післявоєнні роки до 1958 р.) – характеризується тим, що майже повністю домінує над виконавчо-розпорядчою владою, зокрема, над урядом, і голова парламенту може одночасно бути главою держави;

◆ *обмежено домінуючий парламент* (парламент післявоєнної Італії; Палата общин у Великій Британії), який відрізняється тим, що його домінування над урядом обмежено деякими прерогативами глави держави чи самим урядом, що складається з представників парламентської більшості;

◆ *автономний (незалежний) парламент* (наприклад, Конгрес США) – характеризується тим, що має рівноправність і рівнозначні повноваження влади у співіснуванні з главою держави та урядом;

◆ *обмежено залежний парламент* (напр.: Верховна Рада України з 1992 по 1996 рр., Національні збори Франції після 1958 р.) – формується тоді, коли у

своїх діях та існуванні він певним чином залежить від глави держави;

◆ *абсолютно залежний парламент* (як Верховна Рада СРСР до 1989 р.; Національний Конгрес Бразилії на поч. 1980-х) – вирізняється тим, що є майже повністю залежним від глави держави або від правлячої політичної партії (за тоталітарного режиму).

Згідно з обсягом компетенцій парламенту, політологи і державознавці створили наступну типологію:

– парламенти з *абсолютно визначеною компетенцією*, що створюються у федеративних чи децентралізованих державах (США, Іспанія, Франція, Росія); їхні повноваження обмежуються компетенцією суб'єктів федерації чи інших адміністративно-територіальних утворень;

– парламенти з *абсолютно невизначеною компетенцією* існують у високоцентралізованих унітарних державах; у законодавчій діяльності вони не зв'язані конституційними актами, мають майже необмежене юридичне право видавати, змінювати чи скасовувати закони з будь-яких питань (напр., парламенти Великої Британії з ХІХ ст., Ірландії, Японії);

– парламенти з *відносно визначеною компетенцією* характеризуються тим, що обсяг їхньої компетенції та прерогатив не відокремлений чітко від повноважень уряду (напр., у Швейцарії) [7, с. 587-588].

Зрештою, найбільш відомою і розповсюдженою є класифікація парламентів на однопалатні й двопалатні. *Однопалатна структура* парламенту встановлена майже у половині держав Європи та світу; проте, водночас у багатьох інших країнах парламент має двопалатну побудову.

Утвердження в ХІХ-ХХ ст. *двопалатної структури* парламентів відбулося під впливом наукових поглядів Ш.Л. де Монтеск'є, І. Бентама та М. Коркунова, які висунули ряд аргументів на користь цієї ідеї. Обговорення законодавчих питань двома палатами запобігає ризикам випадкових рішень; при цій структурі обмежується різка протилежність уряду та органу народного представництва, бо одна з палат зазвичай виступає посередником у зіткненні іншої палати з урядом; зрештою, поділ парламенту на дві палати створює

необхідну противагу щодо необмеженості законодавчої влади у державі.

У ряді сучасних досліджень з державознавства на захист двопалатних парламентів наводяться такі головні доводи. По-перше, це прагнення досягти більш стійкої рівноваги сил між виконавчою та законодавчо-представницькою владою, завдяки чому необмежена влада однієї палати стримується другою, що сформована на іншій основі. По-друге, прагнення змусити інститут парламенту працювати більш продуктивно, завдяки другій (контрольній) палаті, в обов'язок якої входить здійснення ретельної перевірки інколи поспішних рішень першої палати. По-третє, для розвитку політичної культури нації необхідні декілька видів представництва, щоб точніше репрезентувати у парламенті всі складні та різноманітні думки і політичні позиції, згідно ідеї представницької демократії.

Прийнято вважати, що двопалатний парламент більш притаманний федераціям, де, як наприклад у США, одна палата є органом, що представляє всю націю в цілому, а друга складається з депутатів, які представляють кожний штат країни. Проте, існує переконлива думка, що така структура парламенту буде корисною в будь-якій державі, як федеративній, так і унітарній. Аргументація полягає в тому, що одна з палат завжди представляє загальнодержавні, загальнонаціональні інтереси, а інша – специфічні регіональні й місцеві проблеми та інтереси (потреби населення окремих регіонів). Отже, обидві палати парламенту разом точніше враховують і реалізують у діяльності різноманіття інтересів і потреб, що фактично має місце в державі. Саме тому ідея та практика двопалатного парламенту нині затребувана також в унітарних державах: так, у Конституції Франції 1958 р. закріплено, що Сенат (друга палата парламенту) “забезпечує представництво територіальних колективів Республіки” (стаття 24).

Суттєві відмінності в умовах і порядку формування палат парламенту в різних країнах показує широку траєкторію демократії. Порівняльний аналіз цих питань свідчить: *верхня палата* формується не тільки шляхом прямих виборів (Австрія, США, Японія, Італія), але й через непрямі (багатоступінчасті) вибори (як у Франції, Сенат обирається колегіями вибірників, що складаються з

депутатів Національних зборів, членів генеральних рад і муніципальних радників). Її можуть формувати шляхом призначення (Канада і Німеччина); або у традиційний феодальний спосіб (напр., у Великій Британії Палата лордів складається з 1207 членів – спадкових аристократів та 11 лордів-юристів, що посідали високі судові посади), або – змішаним шляхом (Бельгія, Ірландія). *Нижня палата*, як правило, формується виключно через проведення прямих виборів; так, Державна Дума РФ (нижня палата парламенту) обирається безпосередньо всіма громадянами країни, складається з 450 депутатів і переобирається у повному складі кожні чотири роки. Право обрання у верхню палату обмежується більш високим, порівняно з нижньою, віковим цензом (в Італії до Сенату республіки можуть бути обрані депутати, що досягли 40, а в Палату депутатів – громадяни від 25 років. Також у деяких країнах верхня палата парламенту, на відміну від нижньої, періодично частково ротується (оновлюється): у США кожні три роки Сенат ротується на третину; в Японії Палата радників наполовину оновлює свій склад кожні три роки.

Вказані відмінності у формуванні палат спрямовані на забезпечення дії принципу змінюваності та наступності депутатського корпусу, адже серед них мають бути не тільки досвідчені законотворці й політичні діячі, але й нові обранці, що представляють найактуальніші інтереси та вимоги виборців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Український парламентаризм: минуле і сучасне / За ред. Ю.С.Шемшученка. Київ: Парламентське вид-во, 1999. 368 с.
2. Шаповал В., Борденюк В., Журавльова Г. Парламентаризм і законодавчий процес в Україні. Київ: УАДУ, 2000. 216 с.
3. Єрмолаєв В.М. Вищі представницькі органи влади в Україні: історія, теорія та практика: моногр. Харків: Право, 2017. 448 с.
4. Кривенко Л. Світовий досвід і утвердження парламентаризму в Україні. *Віче*. 1996, № 2.
5. Георгіца А.З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та

практики. Чернівці: Рута, 1998. 484 с.

6. Журавський В.С. Український парламентаризм на сучасному етапі: теоретико-правовий аспект: моног. Київ: Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України. 2001. 248 с.

7. Гомеров И.Н. Государство и государственная власть: предпосылки, особенности, структура. Москва: «ЮКЭА», 2002. 832 с.

8. Романюк А.С. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн західної Європи: моногр. Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. 391с.

ПРО ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Половко Олена Олексіївна,
к.політ.н., доцент
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ. У сучасному світі відбуваються швидкі зміни, відповідно до яких можуть трансформуватися і моделі державного управління.

Метою роботи є дослідження деяких особливостей трансформації політичної влади в сучасному суспільстві.

Матеріали і методи. Основними теоретичними джерелами дослідження є роботи: «Занепад влади» М. Наїма [Мойсес Наїм Занепад влади: Від владних кабінетів до полів битви й церков, а потім і до держави, або чому сьогодні бути при владі означає зовсім інше, ніж колись. Київ, Book Chef, 2018. 448 с.] та «Модернізація, культурні зміни та демократія» Р. Інглегарта, К. Вельцеля [Рональд Ф. Инглхарт, Кристиан Вельцель Модернизация, культурные изменения и демократия. Последовательность человеческого развития. Новое издательство, 2011. 464 с.]. Основними методами є загальнонаукові методи дослідження.

Результати та обговорення. В українському суспільстві відбуваються зміни як в системі цінностей масової політичної свідомості, так і в інституційній структурі політичної системи. В ціннісній системі: перехід від традиційних цінностей (безпека) до “модерних” та “постмодерних” (свобода та самовираження); в інституційній структурі: від ієрархічних організацій до децентралізованих структур. Ці процеси здійснюються в контексті швидких, важко прогнозованих, якісних перетворень як європейського, так і світового масштабу. Технологічні, ресурсні, міграційні, демографічні тощо зміни містять як небезпеки, так і можливості. Тому мова йде не лише про “виживання” країни

в нових умовах, а про її конкурентоспроможність, запланованої не лише з позиції обставин, а і з позиції перспективи.

Як доводить політолог і соціолог Рональд Інглгарт у політичній сфері з утвердженням цінностей постмодерну втрачається повага до влади та посилюється акцент на участь, що, у свою чергу, сприяє: в авторитарних суспільствах - демократизації, а в суспільствах, які вже є демократичними, - розвитку демократії в напрямку більшої партіципаторної орієнтованості на конкретні проблеми. Тенденцію до падіння авторитету політичної влади детально проаналізовано у роботі “Занепад влади” Мойзеса Наїма. Автор ставить перед собою те саме питання, що й Макіавеллі: “як влада завойовується, як вона утримується та як втрачається?”, аналізуючи при цьому саме сучасні аспекти можливої відповіді на нього. Стверджується теза: у ХХІ столітті політична влада поступово втрачає свою цінність. Концентрація влади знижується, її простіше здобути, проте складніше використовувати порівняно з попередніми етапами суспільно-політичного розвитку. Головними причинами цього є революція множинності, революція мобільності та революція ментальності.

Революція множинності - кількісна зміна акторів, кожен з яких здатен впливати на суспільно-політичний процес, однак не має достатніх владних повноважень для його детермінування в односторонньому порядку. Революція мобільності – розширення свободи пересування, поява “нових кочівників” (як туристів, так і терористів). Революція ментальності – зсув від традиційних, сакральних смислових орієнтацій до раціоналістичних та постматеріалістичних.

У цьому ж контексті дослідники зауважують, що змінилася не сама влада, а можливості доступу до неї (через рух від ресурсної економіки до економіки доступу, від центрів влади - до її мережевої структури, через ті самі трансформації ментальних моделей).

Висновки. Згадані моменти можуть бути враховані як в стратегіях зовнішньої політики нашої держави, так і при реструктуризації її політичної системи. Окрім того, революційні тренди призводять, до модифікації способів

ведення війни. Фундаментальні зміни у тому як функціонує влада, заважає більшим і технологічно розвиненим гравцям перемагати в асиметричних війнах. Для України дані висновки мають позитивне значення, враховуючи контекст міжнародного військового конфлікту із Російською Федерацією.

PHILOLOGICAL SCIENCES

PROJECT-BASED LEARNING IN THE ONLINE CLASSROOM DURING PANDEMIC

Lyshchenko Oksana Tarasivna

Lecturer

National Aviation University

Kyiv, Ukraine

Aim. The article addresses the ways of organizing project-based learning (PBL) in the online classroom during the pandemic and examines how it can be used to make a conducive environment for teamwork and to revise what students have learned during lessons and to help students develop analytical skills.

Materials and Methods. This study analyzed the implementation of the PBL during practical classes of the general English course and its effectiveness to make a conducive environment for teamwork, for revising what students have learned during lessons, and helping students develop analytical skills.

Introductions. Project-based learning (PBL) is deemed to give an opportunity for students for teamwork and the ability to stay connected with their groupmates in a constructive way. Such projects are also conducive to developing collaborative skills, dexterity as well as revising vocabulary learned during classes and, if necessary, grammar.

There are several stages in integrating PBL into online learning:

1) Group formation strategy

As the sole purpose behind forming groups is to make students learn collaborative skills, ideally, the group should contain students with different learning styles. This way each student will benefit from the project as they will share their ideas and thoughts during discussions. It will help each member of the group to

broaden their outlook as well as learn how to express their own ideas and to be part of a team.

2) Incorporation of goal checks

It is extremely important to design goal checks so as to limit all possible kinks in the projects. As the communication is limited to online platforms, the educator should make sure that all groups have the necessary resources and know about the deadline of the project.

3) Maintaining social distancing norms

It's extremely important for educators to come up with projects that can be done remotely to attenuate all possible risks of breaking social distancing. It may be difficult as the project still should cover some current problems. However, with all existing online platforms, it's still possible to implement PBL during online studying\teaching.

Apart from the stages, PBL has several key elements:

- A meaningful problem or question (the project should provide students' ideas to solve any of the current problems). This will not only help to improve written skills but also to be up-to-date with the latest issues around the world and to broaden extra linguistic knowledge of students;
- Sustained inquiry (students themselves search for information and give their own possible solutions). This will help to develop research skills and to get them acquainted with different search engines that will be useful in their future work as lecturers/teachers or translators;
- Authenticity (the project should be based on a real-world context, tools, students' experiences). Students should clearly express their attitude towards the problem and figure out the possible solutions;
- Students' voice and choice (students themselves come up with the solution). It will help students to develop analytical skills and the ability to sort out the necessary information and to combine this information in a logical way;
- Revision (the project should help to sum up everything learned during classes and instill gained knowledge into practice);

- Public product (the project takes a form that can be shared with the public). As the PBL should have a real-life implementation, the students can instill their ideas by promoting them on social media: Facebook, Instagram, Tik Tok, etc.

Results and discussion. An example of such a project can be the analysis of the impact of the English language on other cultures. After covering the topic “Traveling”, one of the groups analyzed how English impacted South Korean culture, music to be exact by looking through the lyrics of the latest songs of one of the most famous k-pop bands BTS.

BTS (Bangtan “Bulletproof” Boys) is a Korean k-pop group that debuted in 2013 and consists of 7 members: Jin, Suga, J-Hope, RM, Jimin, V, and Jungkook.

In 2014 the k-pop artists took part in a TV show called “Bangtan Boys American Hustle Life” where they learned more about rap culture and American life. After that, the influence of the USA can be seen in their songs, though the greatest examples can be seen in the lyrics of the songs “Dynamite” and “Butter”.

The first example can be seen in the following line of the “Dynamite” lyrics: “King Kong, kick the drum, rolling on like a Rolling Stone”. Rolling Stone is a well-known monthly magazine that focuses on music, politics, and popular culture.

Another example can be taken from the line: “Jump up to the top, LeBron”. LeBron Raymone James Sr. is an American professional basketball player for the Los Angeles Lakers.

One more example can be seen in line: “Gon' pop like trouble”. “Trouble” is a board game where players have to “pop” the ball at the center of the board to make a move.

One more example can be seen in the following line: “Ice on my wrist, I'm the nice guy”. Ice on a wrist is a slang expression that is used by rappers in the USA to denote an expensive watch.

Apart from references the band widely uses acronyms and slang words. For instance, in the song “Go Go” we can see the example YOLO, which stands for “you only live once” and a slang word “wassup”, which is a shortened form of “what is up”. Moreover, in the song “Black Swan” we can see the example of a Southern US

pronunciation of the word thing: “Do your thang” and in the song “ON” we can see the example of a slang expression gonna, which stands for going to and *ya*, a shortened form of you: “I’m gonna live with ya”. Furthermore, in the song “Mic Drop” we can see the informal version of the word angry: “I’m ‘bouta pop off ” and an extensive number of shortened words about, going to, them: “‘bout, ‘bouta”, “gon”, “em” and omitting of the letter g in some words: “vibin”, “flirin”. In the song “Fake Love” we can see the shortened form of the word want to: “I wanna be”. Other examples of shortened forms of the words can be seen in the song “IDOL”: “going to -gon”, “talking - talkin”, “running - runnin”, “loving -lovin”. In the songs “Fire”, “Save Me” and “Say Gold” we can see such examples of shortened words as: “everybody - errbody”, “living - livin”, “got to - gotta”, “want to - wanna”.

As a result, the project showed that American culture has a great influence on different spheres of life all over the world, and translators have to pay close attention to the extra linguistic meanings of some words to fully render the meaning of the lyrics in a native language.

As for the PBL stages of the mentioned above project:

- A meaningful problem or question: The problem with a language barrier still exists and it is important to understand what influence one language can have on other languages. This will help to render the clearer meaning of the text/song etc. for the readers.
- Sustained inquiry: Students themselves searched the examples of the references and the meanings of these references by using various search engines and by watching the interview of the band.
- Authenticity: The group decided to investigate this problem as they sometimes found it difficult to understand all the lyrics of songs.
- Students' voice and choice: The group organized voting and has chosen the issue which got the highest number of votes. It also helped to develop teamwork and to show the importance of working together.
- Revision: The project helped them with the revision of what they have studied about the USA during the classes of “Practical English course” and “Country

Studying”.

- Public product: The group presented their project to the groupmates and also shared the results on their Instagram accounts.

Conclusions. The project has shown that it is important to understand every aspect of other cultures to make the world conducive to living in harmony. To do so, we should get acquainted with every aspect of that culture: history, traditions, cuisine, etc.

It has also proved that combining studying and watching favorite TV shows can be beneficial for keeping the thrive for obtaining new information even in the field that is not students’ cup of tea.

SOME THEORETICAL ASPECTS OF NOUN DEFINITIONS

Popovich Elena Sergeevna,

Candidate of Philological Sciences, PhD

State University “Odessa Polytechnic”

Odessa, Ukraine

Introduction. One of the tasks of determining the content of terms used in the process of scientific analysis is the most detailed clarification of the meaning of the words used in the process of reasoning. The clarification of meaning is of particular importance in science. Any science should most accurately reflect the area of objective reality it studies, and for this it is necessary that the set of concepts of this science is in a relationship of unambiguous correspondence with the things and phenomena they reflect. Otherwise, science cannot avoid ambiguity and, as a result, the researchers deal with confusion and contradiction.

In the aspect of unambiguity and objective consistency the article considers, at first glance, already quite well studied in linguistics, but in essence, a contradictory unit of language – a noun.

Aim. The purpose of the work is to clarify the definition of a noun as a part of speech in accordance with its grammatical content and properties.

Materials and methods. To achieve this goal an analysis of the grammatical content of the noun and its properties at the morphological, syntactic and semantic levels has been carried out. The theoretical basis of the study was the provisions developed in traditional theoretical and practical grammar, structural linguistics.

Results and discussion. In theoretical grammar any statement is considered as a word or a combination of words. Words, at the level of morphology, are one or another part of speech. Among the most important of them is, for example, a noun. On the categorial content of the part of speech, and in particular, the noun, there are, however, significant disagreements. In traditional grammar, a noun is usually defined as a part of speech denoting a person, an object, a thing, a place.

Such definition and the similar ones, however, do not cover a huge number of

nouns such as *hardness, sunlight, peace, love*, and have been repeatedly subjected to fair criticism, as a result of which in the English theoretical grammar the following characteristics were added to the above definition of a noun – the expression of action, state, quality, etc.

In linguistics the content of the concept of a noun is often understood as “substance” (substantivity, thingness), which includes, in addition to the above characteristics, various qualities and abstract concepts. We find similar definitions of the semantics of a noun in some foreign Anglicists. So, R. Morsberger believes that a noun is the name of a person, place, object, abstract quality, group of people or objects or actions.

The supporters of a purely structural approach, completely excluding the correlative meaning of units from linguistic research, are trying to give definitions of various categories of words based only on purely outwardly formal features – morphological, phonetic and/or syntactic.

So, in his monograph C. Freese as the main criterion for their distinction uses the syntactic position of some words relative to others while highlighting four formal classes (form classes) that correspond, but are not completely identical, to nouns, verbs, adjectives and adverbs, calling them respectively class I, class 2, class 3, class 4, and 15 groups of functional words designated by him as “Group A”, “Group B”, ..., “Group 0”. In accordance with this method of highlighting various formal categories of words he refers all the words of the English language that can be used in the “test frame” (test frame) (*The*) _____ *is/was good*, he refers to the category I words (corresponds approximately to a noun).

Structuralists such as J. Trager and X. Smith, W. Ermscher, W. Wardorf determine the noun only by morphological features. “A noun – explains, for example, W. Ermscher – is a word like “car” or “class”, which has formative plural and possessive suffixes (*cars, classes; car's, class's; cars', classes'*)”.

However according to the philosophical definition everything without exception has not only its form but also its content. As noted above in linguistics the content of a noun is revealed as “objectivity”. However, why exactly the concept of

“objectivity” encompasses both qualities, and actions, and states, and various abstractions in linguistics, unfortunately, is usually not explained. It is quite natural that such words as *book*, *flower*, etc. relate to objects. But to use the term “objectivity” already to such words as *water* is possible only with a certain stretch. And how to understand “objectivity” in relation to the expression with such words as *hardness*, *peace*, *love*, etc.?

The answer to this question, however, becomes clear if we proceed from the fact that the morphological and syntactic characteristics of nouns that correspond both with objects that exist in themselves and with nouns denoting abstract concepts are one and the same. The same. Compare, for example: *student* - *students*; *students'*; *the student*; *student's*; *about the student* :: *love* - *loves*; *loves'*; *the love*; *love's*; *about the love*.

It follows from the law of unity of form and content that since the external grammatical form, for example, of the noun “love” is the same as that of the noun “student”, the grammatical content of the first is the same as the second. In other words if the “student” is covered by the concept of “objectivity” (substantivity, thingness), then the noun “love” is covered by the same concept. In accordance with this we assume that at the level of grammar nouns serve to express the generalized concept of “substance”.

It is necessary, however, to dwell on the following position accepted in linguistics in general, and in grammar in particular. Linguistics generally says that parts of speech are classes of words and that they have certain grammatical categories. It is noted, for example, that English nouns have categories of number and case. Before evaluating these statements, it is necessary to dwell on the concepts of “classification” and “grammatical category”.

Any scientific classification of anything must be logical. In linguistics, as a rule, a dichotomous classification is accepted. Such a logical classification is characterized by the following essential features:

1. Each division must be based on only one principle each time.
2. The principle of division should each time represent one or another essential

distinguishing feature (or features).

3. There should be no overlap in the classification, i.e. any unit of division should refer to only one, and not to two or more groups.

4. The classification must embrace all division units without exception.

It directly follows from this that the statement, according to which English nouns are characterized by the presence in their system of the opposition of the singular and plural, is not strictly scientific at the level of the language. They do not have, again at the language level, the grammatical category of number.

In linguistics the term “grammatical category” is widely used. Unlike the philosophical category the grammatical category is a unity of both the conceptual and the outwardly formal.

Since, as it is quite obvious, not all nouns have the opposition of singular and plural, e.g: *information, news, furniture, sunlight, dawn, dusk*, etc., the category of number does not cover all nouns. The fact that in a language there may be words that are not covered by one or another grammatical category was emphasized by prof. L. V. Shcherba and prof. M. I. Steblin-Kamensky.

To the category of the same problems can be attributed the question of whether the English noun has a case category at the language level. It still remains completely unresolved, although Prof. A.I. Smirnitsky wrote that theoretically any English noun can be used in this form. M.S. Kharkovskaya also comes to the same conclusion in her very thorough dissertation.

Conclusions. Thus it can be concluded that, although the question of determining the grammatical content of a noun has already been established in English, all the above arguments can give this definition the necessary clarifications, and at the same time make it more detailed covering all exceptions.

The theoretical conclusions obtained in the article can be used to make a number of adjustments to the relevant sections of theoretical and practical grammars.

ПРОДУКТИВНІ СПОСОБИ СЛОВОТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Булавина Олена Євгеніївна
вчитель I категорії
Харківська спеціалізована школа I-III ступенів №85
м. Харків, Україна

З плином часу мова змінюється, частково змінюється її структура, але, головним чином, змінюється лексичний склад мови і продуктивність словотворчих моделей. Існуючих теоретичних знань стає недостатньо. Тому необхідне виявлення нових, сучасних тенденцій, що простежуються в останні десятиліття. Особливо яскраво такі тенденції прослідковуються при аналізі способів словотвору при перекладі. Ця тема буде актуальною доти, доки буде

Мета - полягає у розкритті як теоретичних, так і практичних питань: що таке словотвір, його головні та другорядні засоби та їх функціонування, їх класифікація та визначення характерних особливостей новоутворених слів.

Об'єктом дослідження – є вивчення похідних слів.

До недавнього часу похідні слова досліджувались в основному з формальної точки зору, тобто в аспекті вираження, а зміст залишався малодослідженим. Тому будь-який односторонній розгляд процесів словотвору не відображає повністю проблематику словотвору.

Завдання полягають у поділі новоутворених слів на певні групи та моделі, утворені префіксальними, суфіксальним чи префіксально-суфіксальним способом. Процес творення нових слів у мові має назву словотворення. Нові слова утворюються на базі вже існуючих. Слово, яке служить базою для утворення іншого, називається твірним.

Твірною основою є та частина твірного слова, яка входить до складу нового (похідного) слова (при цьому флексія до уваги не береться).

Нові слова здебільшого утворюються за допомогою словотворчих афіксів. Словотворчий афікс - це префікс, суфікс чи постфікс, який приєднується до

твірної основи для творення нового слова. Класифікацію способів словотворення схематично можна зобразити так:

Префіксальний спосіб - спосіб творення слів за допомогою словотворчих префіксів.

Суфіксальний спосіб - спосіб творення слів за допомогою словотворчих суфіксів.

Префіксально-суфіксальний спосіб - спосіб творення слів шляхом одночасного приєднання до твірної основи словотворчих префіксів і суфіксів.

Постфіксальний спосіб - спосіб творення слів шляхом приєднання до твірної основи словотворчих постфіксів.

Основоскладання - спосіб творення слів шляхом поєднання твірних основ кожного зі слів, що входять до базової сполуки - підрядної чи сурядної. Словотворчим афіксом у таких випадках виступає інтерфікс - морфема, яка сполучає твірні основи. Цей спосіб творення - морфема, яка сполучає твірні основи. Цей спосіб творення може супроводжуватися суфіксацією.

Для аналізу формальної структури суфіксальних дериватів необхідною умовою є виявлення твірної основи і дериваційного суфікса як елементарних одиниць системи словотвору. Деривація, тобто процестворення слів за допомогою афіксів, згідно із моделями, базується на продуктивності слова і включає три головні способи.

1. Нульова деривація – стосується простих слів, корінь яких співпадає із формою слова, а часто і зкореневою морфемою, її також розглядають як різновид транспозиції, при якій відбувається перехід слова з однієї частини мови в іншу, при цьому форма слова однієї частини мови використовується без всяких матеріальних змін в якості представника іншої частини мови. Наприклад: average (noun) – середня величина → to average (verb) – виводити середнє арифметичне значення (2%).

2. Деривація першого ступеня – включає похідні слова, побудовані на основі простих коренів за допомогою одного дериваційного афіксу (сюди належить префіксація та суфіксація). Наприклад: to locate – визначати

місцезнаходження → location – місце, ділянка (87%).

3. Дери́вація друго́го ступеня – похідні слова, утворені на основі двох послідовних стадій формування (префіксально-суфіксальний спосіб): operable – діючий, що перебуває в дії → GPS interoperability – взаємодія з GPS (11%).

Діаграма 1. Співвідношення використання способів дери́вації

Для більш комплексного аналізу особливостей афіксації слід розглянути основні групи суфіксів, які є найбільш продуктивними:

I. Відповідно до лексико-граматичного характеру основи, до якої додаються суфікси, вони можуть бути:

1. Дієслівними (які додаються до основи дієслова): найбільш продуктивними є наступні моделі: V+er=N, V+ing=PI (де N – Noun (іменник), V – Verb (дієслово), PI – Participle I – дієприкметник).

2. Іменниковими (які додаються до основи іменника): - базується на таких моделях: N+al=Adj, N+ed=PII, N+ic=Adj., N+ing=PI, N+less=Adj. (де Adj. – Adjective (прикметник), PII – Participle II (дієприкметник).

3. Прикметниковими (які додаються до основи прикметника): - включають наступні моделі: Adj.+ly=Adv., Adj.+ness=N, Adj.+ty=N (де Adv. – Adverb (прислівник).

II. Відповідно до частини мови, до якої належить утворений термін, суфікси можуть утворювати:

1) Іменники. Сюди належать такі моделі: V+age=N, V+ance=N, V+ence=N,

V+er=N, V+ment=N, Adj+ness=N, V+or=N, V+sion=N, V+tion=N, Adj+ty=N.

2) Прикметники, які базуються на таких моделях: V+able=Adj., N+al=Adj, N+ar=Adj, N+ed=Adj., N+ic=Adj., V+ive=Adj., N+less=Adj., V+ous =Adj.

3) дієслова чи дієприкметники утворені на основі таких моделей: N+ed=PII, N+ing=PI., toprotect –protection, toelevate – elevation, toproject – projection.

III. Семантично суфікси поділяються на: моносемантичні: -less, -ness, -ous та інші, а також полісемантичні: -tion, -ing, -ed, -or, -er та інші.

Наступним елементом афіксальної побудови нових лексичних одиниць виступає префіксація, тобто утворення слів за допомогою префіксів. Префікс, відповідно, – це дериваційна морфема, яка передуює кореню та модифікує його значення. Згідно зі словником О.С. Ахманової префікс (або перед основа чи префіксальна морфема) – це докоренева, афіксальна морфема, яка виділяється в складі словоформи та має, переважно, слово утворюючий характер.

I. Відповідно до лексико-граматичного характеру основи, до якої додаються префікси, вони можуть бути:

1. Дієслівними (які додаються до основи дієслова). В основному таким чином утворюються дієсловата іменники і найбільш продуктивними є наступні моделі: de+V=V, out+V=N, over+V=V, re+V=V.

2. Іменниковими (які додаються до основи іменника). Дані термінотворчі префікси в основному утворюють іменники, зокрема за такими моделями: bi+N=N, co+N=N, inter+N=N, mid+N=N, un+N=V, under+N=N, uni+N=Adj.

3. Прикметниковими (які додаються до основи прикметника): bi- (focal – центральний, фокусний, bifocal – двофокусний); in-(direct – прямий, indirect effect – непрямий вплив (ефект)); non- (homogeneous – однорідний, non homogeneous differential equation – неоднорідне диференціальне рівняння); un- (readable – чіткий, добре написаний, unreadable – невизначений).

II. Відповідно до частини мови, яка формується, префікси можуть утворювати:

1) Іменники. Сюди належать такі моделі: $\text{chrono}+\text{N}=\text{N}$, $\text{inter}+\text{N}=\text{N}$, $\text{sub}+\text{N}=\text{N}$, $\text{up}+\text{N}=\text{N}$.

2) Прикметники, які утворюються на основі таких моделей: $\text{in/ir}+\text{Adj.}=\text{Adj.}$, $\text{non}+\text{Adj.}=\text{Adj.}$, $\text{un}+\text{N}=\text{Adj.}$, $\text{uni}+\text{Adj.}=\text{Adj.}$.

3) Дієслова, утворення яких базується на таких моделях: $\text{de/en}+\text{V}=\text{V}$.

III. Семантично префікси поділяються на: – Моносемантичні: *co-*, *non-*, *un-*, *under-* та інші (наприклад префікс *under-* вказує на розташування під чимось, внизу: *underground center* – нижній центр геодезичного знака). – Полісемантичні: *dis-*, *up-*, *super-* та інші (так префікс *dis* може означати: - не: *dislevelment* – негоризонтальність (відхилення від горизонтального положення); - відсутність дій чи станів: *disagreement* – розходження, неспівпадання; - переміщення, усунення: *displacement* – зміщення).

IV. Відповідно до загального денотативного значення префікси поділяються на кілька груп:

1) ті, які мають дещо негативне значення і вказують на недосконалість чи відсутність ознаки: *a-* (*afield* – у полі; на місцевості); *in-* (*inaccuracy* – неточність, похибка); *ir-* (*irregular variations* – нерегулярні зміни); *non-* (*nonzero* – відмінний від нуля, *nonisochronous* – нерівномірний); *un-* (*unstraight* – непрямолінійний); *pseudo-* (*pseudorange* – псевдо відстань).

2) ті, які виражають протилежні поняття чи зворотню дію, а також позбавлення або звільнення від того, що позначене мотивуючою основою та в багатьох випадках є синонімічними, сюди належать такі префікси: *ante/anti-* (*antemeridian* – частина небесного меридіана, розміщена нище від горизонту, *anticlockwise motion* – рух проти годинникової стрілки); *de-* (*decentralize* – децентралізувати); *dis-* (*disconnect* – роз'єднувати);

3) префікси часу та порядку: *fore-* (*foreground* – передній план); *pre-* (*preanalysis* – попередній аналіз); *post-* (*postprocessing* – постеріорне (остаточне) опрацювання);

4) префікси повторювання дії: *re-* (*recompute* – перераховувати, *recount* – перераховувати, *reedit* – повторно корегувати);

5) префікси місця: inter- (intercontinental – міжконтинентальний), sub- (subinversion – підінверсійний), super- (superscript – верхній індекс);

6) префікси недостатності або неповноти дії: under-(underrating – недооцінка, заниження)

7) ті, які вказують на спільність ознак чи їх доповнення: co- (colatitude – доповнення широти до 90 градусів, cogeoid – когеоїд);

8) Префікси, які означають середину чогось: mid- (midsummer – середина літа, midtroposphere середня тропосфера).

Діаграма 2. Використання префіксів відповідно до денотативного значення

Структурний аналіз новоутворених слів дає можливість зробити наступні висновки:– афіксальні похідні лексичні одиниці займають важливе місце в англійській мові;– проведений аналіз свідчать про те, що значна кількість продуктивних суфіксів та префіксів, як запозичених, так і питомих, які використовуються при побудові нових термінів та слів, спричинена значним розвитком мови, прагненням позначити та описати нові явища та процеси, які відбуваються у всіх сферах людської діяльності. Незважаючи на те, що крім власних англійських суфіксів та префіксів, існує велика кількість запозичених з латинської, грецької, французької та інших мов.

РІЗНОВЕКТОРНІ ТИПИ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ, ФОРМАЛЬНА ТА ДИНАМІЧНА ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ

Сушко З. С.

кандидат філологічних наук, доцент
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна

Постановка проблеми. Сьогодні обсяг та зміст поняття «еквівалентність» до кінця не вивчено, проте дослідження концепції комунікативної еквівалентності в художньому перекладі займає центральне місце в сучасній транслятології. Поняття «еквівалентність» часто змішують з поняттям «адекватність» або «тотожність» та вживають синонімічно (І. Ревзін, В. Розенцвейг). Проте ці поняття не є рівнозначними.

Мета. Дослідити різні типи еквівалентності, формальну та динамічну еквівалентність. Концепція щодо вивчення поняття еквівалентність.

Виклад основного матеріалу. Дотримуючись погляду Л. Латишева, що «еквівалентність» - це повноцінна передача денотативного змісту оригіналу з дотриманням мовних і узуальних норм цільової мови, зі збереженням структурно-семантичних особливостей тексту оригіналу та з урахуванням регулятивного впливу на адресата» [5, с.61]. Згідно з теорією Л. Латишева, еквівалентність – це «оптимальне перекладацьке рішення», отже, результат перекладацького процесу. Адекватність, на думку вченого - це шлях до оптимального перекладу, спосіб знайти оптимальне перекладацьке рішення, а відтак це процес перекладу, в результаті якого може виникнути еквівалентний переклад. Таким чином, для створення еквівалентного перекладу інтерпретатор добирає адекватний спосіб трансляції, залишаючи за собою вибір засобів у кожному конкретному випадку.

Чимало вчених вважають, що прояснити поняття еквівалентності та відмежувати його від адекватності допомагає введення поняття інваріантності.

Через неоднаковість мовних структур перекладач не може перекласти абсолютно всі структурно-семантичні особливості оригіналу та досягти аналогічного регулятивного впливу на адресата. Тому для досягнення максимальної еквівалентності він повинен знайти в оригіналі головні елементи, без яких неможливо обійтися, та другорядні, які можна безболісно опустити.

На думку Л. Бархадурова, при заміні тексту оригіналу текстом перекладу повинен «зберігатися якийсь певний інваріант; ступінь збереження цього інваріанта й визначає собою міру еквівалентності перекладу тексту оригіналу» [1, с. 9]. Цю думку підтримує й Л. Латишев: «Інваріант – це те, що залишається незмінним у вираженні при його перетворенні [5, с.66]. Звідси витікає, що текст перекладу ніколи не може бути абсолютно ідентичним канонічному тексту оригіналу, проте перекладач має завжди прагнути до більш повної еквівалентності. Таким чином, перекладач повинен визначити «черговість» передачі змісту, тобто встановити, які елементи «користуються перевагою при передачі у процесі перекладу, а якими можна «жертвувати», щоб втрати при перекладі були мінімальними» [1, с.24].

Рангова ієрархія елементів змісту за ступенем їх функціональної завантаженості, тобто за ступенем участі їх у створенні комунікативного ефекту (Л. Латишев, Й. Альбрехт) складається із чотирьох типів: *інваріантні*, *інваріантно-варіабельні*, *варіабельні* та *пусті*. До інваріантних елементів змісту зараховуємо ті, пропуски чи заміна яких приводить до його викривлення. Таким чином, повної еквівалентності або всіх її типів в одному перекладі досягнути неможливо, її слід розглядати як *нормативну вимогу*, а не «інваріантність усіх факторів» [7, с. 27]. На думку Й.Альбрехта правильне їх визначення може привести до досягнення абсолютної еквівалентності, але при цьому саме перекладач вирішує, які з цих факторів мають бути «інваріантними», а якими можна «пожертвувати».

До них може бути віднесено елементи змістової, стилістичної, семантичної, функціонально-комунікативної, інформаційної реакції адресата на переклад тощо. Однак при цьому варто відзначити, що перекладачеві не

відводиться головна роль у визначенні факторів інваріантності. Вирішальну роль тут відіграють, по-перше, тип тексту, по-друге, мета перекладу та, по-третє, характер адресата.

У розробленій Й. Альбрехтом схемі взаємовідношення еквівалентності, адекватності та інваріантності еквівалентність – це відношення між текстом оригіналу та вимогами до інваріантності в тексті перекладу, які формуються перекладачем на основі перелічених факторів інваріантності. Якщо в перекладі витримані не всі риси інваріанту і переклад зроблено з певною метою та розраховано на конкретного адресата, такий переклад є лише адекватним. Якщо ж у перекладі реалізовано всі вимоги інваріанту і збережено структурно-семантичну схожість текстів оригіналу і перекладу, такий переклад можна вважати еквівалентним.

Отже, оціночний характер «еквівалентності» робить зайвим використання терміну «адекватність». Разом із тим для оцінки ступеня еквівалентності цілком прийнятний термін «тотожний переклад», бо його метою не є «повнозначна передача змісту та досягнення рівноцінних комунікаційних реакцій» [4, с.115].

Аналізуючи категорію еквівалентності, В.Комісаров справедливо відзначив, що «зіставлення перекладів із їхніми оригіналами демонструє існування декількох типів еквівалентності, в кожному з яких вміщуються різні частини змісту вихідного тексту. Вивчення рівнів еквівалентності дозволяє визначити міру близькості до оригіналу перекладача, що досягається в кожному конкретному випадку» [4, с.134].

Розглядаючи категорію еквівалентності як головну в теорії перекладу, звернемося до змісту поняття, щоб з'ясувати, як співвідноситься воно з близькими до нього поняттями *адекватності, тотожності, правильності*.

Розуміння відносності еквівалентності в теорії перекладу, з одного боку, важливо для відмежування можливого від неможливого, і це допомагає нам позитивно вирішити питання перекладності. Якщо розглядати еквівалентність як основну властивість тексту перекладу в його відношенні до тексту оригіналу, то саме неабсолютний характер цього відношення дозволяє

уникнути максималізму в оцінці можливостей перекладу.

З іншого боку, відносність, закладена в самому понятті еквівалентності, порушує складне питання про те, як саме текст перекладу виявляється рівнозначним, рівноцінним, рівносильним тексту оригіналу. Зазначимо при цьому, що не оцінюємо істинність оригінального тексту в його відношенні до об'єктивної дійсності: будь-який текст є засобом вираження та репрезентації певного погляду на оточуючу дійсність.

Спроба створити типологію еквівалентності, знайти ті сходинки, що ведуть від мінімально можливої до максимальної еквівалентності приводить до необхідності вивчення рівнів еквівалентності. Поняття багатоступеневого перекладацького еквівалента набуває достатньо чітких контурів у теорії Г. Сгера, в якій простежується «ієрархія відношень мовних знаків» [3, с. 137-156], вибудованих у наступних чотирьох рівнях: 1) прагматичному; 2) семантичному (денотативному); 3) семантичному 2 (сигніфікативному), 4) синтаксичному. Повна еквівалентність, чи власне еквівалентність, між текстом оригіналу і текстом перекладу досягається тоді, коли на всіх чотирьох рівнях значення вихідного тексту інваріантні значенням перекладного.

М. Грабовський вибудовує більш розгорнуту модель, яка передбачає п'ять, ієрархічних взаємопов'язаних рівнів: 1) рівень мети комунікації; 2) рівень опису ситуації; 3) рівень засобу опису ситуації; 4) рівень структури висловлювання; 5) рівень лексико-семантичної відповідності. Як бачимо, у цій моделі змінено ієрархію двох рівнів: рівень опису ситуації підпорядковує собі рівень засобу опису ситуації. Крім того, рівень лексико-семантичної відповідності логічно завершує ієрархію рівнів еквівалентності.

Американський теоретик перекладу Ю.Найда виділив два типи еквівалентності: формальну та динамічну. В основі його уявлення про необхідність розрізняти ці два види еквівалентності лежить переконання в тому, що абсолютно точний переклад неможливий. Однак дуже близьким до оригіналу може бути вплив перекладу на адресата, хоча тотожності в деталях не буде. «Дотримуючись формальної еквівалентності, - пише Найда, - увага

концентрується на самому повідомленні, як на його формі, так і на змістові. При такому перекладі необхідно перекладати поезію поезією, речення – реченням, поняття – поняттям» [8, с.117]. Такий тип перекладу Найда називає перекладом-глосою (gloss translating), який передає «врощування» одержувача інформації в культуру іншого народу, для якого створено оригінальний текст.

Якщо ж перекладач ставить собі за мету досягти динамічної еквівалентності перекладного тексту оригінальному, він не стільки прагне досягти збігу повідомлення мовою перекладу з повідомленням мовою оригіналу, скільки створити динамічний зв'язок, існуючий між повідомленням та одержувачем мовою оригіналу» [8, с.119]. Реципієнт не переносить в іншу культуру, йому пропонується «модус поведінки, релевантний контекстові його власної культури» [8, с.119]. Американський дослідник докладно обгрунтував принципи орієнтації перекладу на формальну та динамічну еквівалентність.

У випадку формально еквівалентного перекладу автор в основному орієнтується на мову оригіналу, на форму та зміст першоджерела. При цьому робить спроби повного відтворення граматичних форм, послідовності у виборі значень у межах вихідного контексту. Такі переклади не завжди зрозумілі звичайному читачеві, потребують приміток і коментарів, однак, безумовно, мають право на існування.

Переклад, орієнтований на динамічну еквівалентність, Найда вважає «найближчим природним еквівалентом вихідного повідомлення» [8, с.129]. Розшифровуючи цю дифініцію, він уточнює, що «термін «еквівалент» орієнтоване на вихідне повідомлення, термін «природний» - на повідомлення мовою перекладу, а визначення «найближчий» поєднує обидві орієнтації в максимальному наближенні» [8, с.129]. Розглядаючи категорію «природності» перекладу, Найда говорить про три аспекти, що її визначають: дотримання норм мови перекладу та культури-реципієнта загалом; відповідність контекстуальна та сприймальна. Дослідник визнає, що формальна та динамічна еквівалентність є певними полюсами, між якими розташовується безліч проміжних типів еквівалентності.

Природність викладу мовою перекладу пов'язана, на думку Найди, головним чином із проблемою взаємної сполучуваності слів на декількох рівнях, найважливішим із яких є класи слів, граматичні категорії, семантичні класи, типи дискурсу та культурні контексти. Природність контекстуальна заторкує такі аспекти мовлення, як інтонація та ритм, а також стилістичну доречність повідомлення в рамках контексту. Третій аспект природності формулюється як ступінь відповідності перекладного повідомлення і спроможності одержувати його зрозуміти. «Щодо цієї відповідності, - пише Найда, - можна виходити із рівня досвіду та спроможності аудиторії до декодування, якщо, звісно досліджувати рівні істинно динамічної еквівалентності» [8, с.134]. Говорячи про цей аспект природності, дослідник робить важливе для теорії перекладу застереження, яке стосується того, що не завжди можна з цілковитою впевненістю передбачити, як саме реципієнт відреагує на отриману інформацію.

Ставлячи за мету викликати у читача певну реакцію, перекладач виходить із власного розуміння цієї мети, розуміння, що формується в нього як продукт певної культури, конкретної історичної епохи. Отже, відкритим залишається питання щодо здатності перекладача правильно зрозуміти перлокутивні стратегії, закладені автором оригінального тексту, зверненого до певного кола читачів, тому з усією очевидністю спостерігаємо зміщення акцентів від одного полюса до іншого (від динамічної до формальної еквівалентності).

Адаптація тексту перекладу, що ґрунтується на принципах динамічної еквівалентності, знімає невизначеність та зберігає для одержувача звичний для нього культурний контекст. Текст перекладу набуває при цьому природності та органічно сприймається реципієнтом. Окрім того, динамічна еквівалентність, що передбачає високий ступінь адаптації залежить насамперед від спроможності перекладача розкрити подібність розуміння інформації, що міститься в оригінальному тексті, включаючи й ту, що впливає не тільки на розум, але й на почуття реципієнта, і яка не тільки експліцитно виражена в тексті, але й імпліцитно внесена у підтекст.

У пізніших працях, зокрема, присвяченій ролі культурних відмінностей, Найда вже не вимагає адаптації тексту перекладу, що перемістила б переклад у нове культурне середовище й тим самим значною мірою віддалила би переклад від оригіналу. Наголос робиться на пояснення культурних та етнічних реалій. Таким шляхом, на думку вченого, досягається правильне розуміння читачем тексту перекладу але мова вже йде не про «забезпечення однакового впливу» [4, с.156], як цього вимагав принцип динамічної еквівалентності.

Висновки. Як бачимо, уявлення про еквівалентний компаратив художнього перекладу постійно змінюється; одвічна дискусія про переваги вільного чи буквального перекладу є не чим іншим, як спробою встановити відповідний тип еквівалентності. Двополюсна модель еквівалентності, між крайніми точками якої (формальна та динамічна еквівалентність), розміщуються численні проміжні рівні еквівалентності, відбиває сутність наукових суперечок сьогодення. У відомій тріаді автор – перекладач – читач, що відображає зв'язок між основними учасниками процесу перекладу як акту міжмовної комунікації, перекладач є певним мобільним елементом, який прагне наблизитися або до автора оригіналу, або до свого читача. Таке наближення виявляє подвійним смисл із властивими йому формальними категоріями, що можуть розглядатися у просторових, часових або аксіологічних концептів, серед яких надається перевага категорії «метатекст» як інтегральному способу конструювання і пізнання іншомовної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархадуров Л.С. Язык и перевод.- М.:1975;
2. Грабовский Н.К. Теория перевода. Учебник. – М.: Изд-во Моск. Унта, 2004. – 544
3. Егер Г. Коммуникативная й функциональная эквивалентность // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М.: 1978
4. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода, проблемы переводоведения в освещении зарубежных ученых. – М.: 1999

5. Латышев Л.К. Курс перевода: Эквивалентность перевода и способы ее достижения. – М.: 1981
6. Швейцер А.Д. Теория перевода (статус, проблемы, аспекты). – М.; 1988
7. Albrecht F. Vom. Ubersetzen und der Qualitat des Ubersetzens /E/Cary and R/W/Jumpelt (eds.). Quality in Translation. – Oxford – London – New York – Paris, 1963
8. Nide E. Towards a Science of Translating. Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating. Leiden: 1964.

ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОГРАФІЇ

Шевців Галина Михайлівна,

канд. філол. наук,

ст. викладач кафедри практики нім. мови

ДДПУ ім. Івана Франка

Дрогобич, Україна

Анотація. Пропонована стаття розглядає розвиток і стан термінографії економічних наук в Україні. Проведений ретроспективний аналіз дає підстави зробити висновок про необхідність серйозної роботи українських мовознавців в аспекті внормування української літературної мови та на цій основі надалі розвивати термінографію економічних наук зокрема та української термінології загалом.

Ключові слова: етап, лексика, словник, термін, термінографія.

Вступ. Термінографія як практичне термінознавство і як частина лексикографії, «вивчає питання утворення прикладних продуктів термінологічної діяльності, куди відносимо лексикографічну діяльність (словники), комплектування термінологічних банків даних і термінологічних картотек, уніфікацію термінів і стандартизацію термінологій, переклад термінів, роботу редактора над термінами, термінологічну експертизу документів, організаційну термінологічну діяльність комітетів, центрів та товариств [1, с. 14]». Особливо йдеться про теоретичні та практичні питання укладання фахових термінологічних словників (юридичних, математичних, машинобудівних, хімічних, медичних, економічних тощо). Передувати цьому процесові має системне дослідження окремих терміносистем у тому стані, як вони історично склалися [2, с. 169]. Сам термін *термінографія* утворений від словосполучення *термінологічна лексикографія* (В. Лейчик). Активно цей термін починають використовувати наприкінці ХХ-го століття.

Метою нашої статті є проведення ретроспективного аналізу української

термінографії ХХ-го століття загалом та вивчення ситуації щодо словників термінів економічних наук, створених українськими авторами цього історичного періоду, зокрема.

Методи. При підготовці нашої статті ми використовували загальнонаукові теоретичні методи аналізу та синтезу, а також метод узагальнення та опису отриманої в результаті проведеного дослідження інформації.

Результати та обговорення. Початок термінографічної роботи припадає на другу половину ХІХ-го століття [1, с. 14; 3, с. 19; 4, с. 30]. Нам невідомо про появу до цього часу на теренах України чи за її межами термінологічних словників економічних наук. Проте лексика на позначення економічних понять уже активно фіксувалася у численних загальнономовних словниках.

До наших днів збереглися пам'ятки Київської Русі, зокрема «Руська правда», де зафіксовано лексеми, котрі підпадають під сьогоденню категорію термінів економічних наук: *дань, мито, вира*. Староукраїнська мова ХІV-ХV століть, ділова українська мова ХVІ-ХVІІ століть зафіксували лексичні одиниці, які мали ознаки термінів і позначали поняття економічної сфери, зокрема платіжних розрахунків. Тут йдеться про термінологізацію загальнономовної лексики: *броднина* (платіж за користування бродом), *виходь* (платня феодалові за право покинути село та перейти до іншого господаря).

Упродовж століть функціонувала виробнича термінологія народних промислів, котра частково потрапила до загальнономовних словників того періоду. «Лексис» Лаврентія Зизанія (1596 р.), «Лексикон славенороський» Памви Беринди (1627 р.), «Синоніма славеноросская» невідомого автора (ХVІІ ст.), «Лексикон словенолатинський» Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського (ХVІІ ст.) подають в українській частині наступні терміни: *нафта, рона, натура, операція, помпа, фігура* тощо [5, с. 7].

Нові денотати, котрі появлялися внаслідок активного розвитку європейської науки на межі ХVІІ-ХVІІІ століть, вимагали свого відображення в мові, що реалізовувалося із залученням латинської мови. Це не могло не

віддзеркалитися і в українській науковій мові, хоч на початку свого становлення українська термінологія черпала терміни насамперед із грецької мови. У ХІХ столітті в Україні набули поширення популярні на той час в Європі ідеї Вільгельма фон Гумбольдта про «дух мови», суть яких зводилася до того, що нація повинна зберігати свою мову в чистоті та недоторканості. Це вчення є основним у його лінгвістичній концепції. На думку Вільгельма фон Гумбольдта, саме мова виявляє дух народу.

Починаючи з середини ХІХ-го століття, на формування і розвиток української наукової термінології впливають дві підходи. Один із них полягав у творенні національних термінів на базі латинської мови, а інший – на основі власної мови [5, с. 28]. Не можна забувати і про суттєві екстралінгвістичні чинники, котрі помітно позначилися на розвитку української літературної мови загалом і української термінології зокрема.

Відсутність державності України упродовж тривалих століть, розірваність теренів України поміж різними імперіями, жорстка мовна політика щодо української мови – все це перешкоджало еволюційному розвитку всіх сфер української мови, як це відбувалося у більшості європейських націй. Згадаймо валуєвський циркуляр 1863 року, згідно з котрим «ніякої особливої малоросійської мови не було, немає і не може бути». Емський указ Олександра ІІ 1876 року ще більше переслідував усе українське: забороняв викладання української мови в початковій школі, друкування українських книг, концерти та вистави українською мовою тощо. Вузівські викладачі-українофіли мали бути переведені на роботу в Росію.

У розвитку термінографії в Україні варто виділити період з 1917 року до 30-х років, коли внаслідок скасування всіх заборон щодо українського слова різко пожвавилася робота над розбудовою української наукової термінології. Створення у 1921 році Інституту української Наукової мови відкрило небувалий період у розвитку української науково-технічної термінології. Вперше в історії української мови термінологія розвивалася за визначеним планом і з державною підтримкою.

Термінологічна робота в Україні 20-х – початку 30-х років була науково обґрунтована, відповідала освітньому рівневі суспільства та мала потенційні можливості для подальшого розвитку. Однак через певні суспільно-політичні чинники, що почали діяти з середини 30-х років, ці можливості залишилися нереалізованими. Після офіційної постанови ЦК ВКП(б)У від 22 листопада 1933 року про припинення «українізації» термінологічний відділ Інституту мовознавства був ліквідований. У середині 30-х років проти української термінології розгорнулася справжня війна, де не було місця виваженій мовознавчій критиці недоліків.

Про непримиренність боротьби та наперед визначені наслідки таких дискусій свідчать самі назви статей на цю тему: А. Хвиля «На боротьбу з націоналізмом на мовному фронті» («За марксо-ленінську критику», 1933) [6, с.21], Н. Каганович «Мовна теорія українського буржуазного націоналізму» («За марксо-ленінську критику», 1933), О. Фінкель «Термінологічне шкідництво та його теоретичне коріння» («Мовознавство», 1934) [7, с. 63-81] та ціла низка подібних виступів. Лейтмотивом цих та подібних дописів були ідеологічні штампи на кшталт «добити ворога», «розпеченим залізом вигнати націоналістичні елементи з радянського мовознавства», «викорінити, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті», «розтрощити націоналістів усіх відтінків по цілому фронті, зокрема й мовному» тощо. Детальний аналіз цих та інших статей зробив видатний славіст-мовознавець Ю. Шевельов [10].

Широкий розмах активної боротьби з так званим «націоналістичним шкідництвом» у термінотворенні офіційно підкріплено та підтримано «Резолюцією комісії НКО для перевірки роботи на мовному фронті в питаннях термінології» (1934), де поставлено вимогу «переглянути персональний склад працівників, вигнати з мовної дільниці ворожі нам елементи і водночас вжити відповідних заходів до організації й готування пролетарських кадрів словників». Ця «Резолюція» а також інші «Термінологічні бюлетені» започаткували новий етап в історії української наукової термінології, який тривав аж до початку 90-х років.

Внаслідок дій різних комісій та комітетів в українській мові було виправлено майже 80% українських термінів. Подібні дії сприяли тому, що словники української наукової мови, які виходили друком після 1933 року, творилися дуже далеко від духу української мови. І надалі українська мовознавча еліта розділилася у своїх поглядах на українську мову на політичні табори протилежних позицій. Тому одні й ті ж термінографічні продукти характеризуються, з одного боку, як українські, а з іншого боку, як націоналістичні, ворожі, шкідливі, проти яких треба активно вести непримиренну боротьбу.

Із становленням України як суверенної держави, конституційним закріпленням української мови як державної, проблема національної наукової термінології набирає особливої ваги. Якісні зміни в суспільному житті України викликали справжній бум у галузі української термінології економічних наук. «Ми повинні пам'ятати, що творимо словники не для бібліотек, а для сьогоденного широкого вжитку [1, с. 16]», але споживачем ще часто підтримувалася традиція нехтування українською мовою.

У ході роботи ми ознайомилися з бібліографічним покажчиком «Літопис книг» Книжкової палати України [9, с. 39-91], ця інформація доповнюється, реєстр термінологічних словників постійно збільшується. Крім цього, не завжди є можливим врахувати ті джерела, в назві яких відсутнє слово *словник*. вказаний реєстр свідчить про неабиякий попит українського суспільства на таку продукцію і на активну термінологічну діяльність в Україні. Бібліографічний покажчик «Літопис книг» за період з 1864 до 1996 рр. пропонує стосовно словникових видань термінів усіх галузей знань 295 позицій [5, с. 88-105].

Тематично відомі нам словники економічних наук того періоду відображають певною мірою практично всі галузі економічних наук: банки, фінанси, кредити – 62, бізнес – 30, політологія – 26, менеджмент – 20, маркетинг – 11, торгівля – 9, податки – 5, економічна географія – 4, реклама – 3, статистика – 2. Термінографія економічних наук зафіксована в тлумачних (одномовних), тлумачно-перекладних, перекладних (дво-та багатомовних)

словниках. Між цими словниками існують відмінності, які не лише відображають авторські позиції, а й свідчать про відсутність у цей час чіткої державної програми реалізації Закону про державну мову [10, с. 5] в сенсі розвитку, встановлення та стандартування фахових мов. Над вирішенням цієї проблеми в цей час активно працюють в Національному університеті «Львівська політехніка». Вартий уваги створений в той час «Проект порадника для укладачів термінологічних словників» (М. Кратко, Б. Рицар, Р. Рожанівський), який має за мету покращити зміст фахових словників. Він є дуже актуальний, оскільки в цей період українська наукова мова переживає своє нове народження.

Висновок. Сучасна термінографія поєднує в собі теоретичні дослідження та прикладні аспекти наукових пошуків різноманітних сфер людської діяльності. Вона систематизує, впорядковує та уніфікує наукову термінологію. Стрімкий розвиток наукової думки породжує велику кількість новітніх термінів у різних галузях знань. І до сьогодні в лінгвістичних колах тривають активні дискусії стосовно питання, якою повинна бути сучасна українська термінологія. Це питання повинно бути обов'язково вирішеним, а його розв'язок повинен стати дороговказом у розбудові української термінології та укладанні сучасних термінологічних словників фахових мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кияк Т. Р. Ще раз про болючі точки українського термінотворення. Українська термінологія і сучасність. Зб. Наук. праць. Випуск V. Київ, 2003.
2. Симоненко Л. А. Основные аспекты систематизации научной терминологии при составлении двуязычных терминологических словарей. Теория и практика научно-технической терминографии. Сборник статей. Москва; 1988. С. 169-173.
3. Симоненко Л. А. Українська термінологічна лексикографія за роки незалежності: здобутки і прорахунки. Українська термінологія і сучасність. Зб. наук.праць. Випуск V. Київ, 2003.

4. Авраменко В. І. З історії становлення навчальної математичної термінології (20-і роки ХХ ст.). Українська термінологія і сучасність. Зб. наук. праць. Випуск V. Київ, 2003.
5. Наконечна Г. В. Українська науково-технічна термінологія. Історія і сьогодення. Львів : Кальварія, 1999. 110 с.
6. Хвиля А. На боротьбу з націоналізмом на мовному фронті. За марксоленінську критику. 1933. № 7 (66). С. 21.
7. Фінкель О. М. Термінологічне шкідництво і його теоретичне коріння. Мовознавство. 1934. № 2. С. 63-81.
8. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941). Стан і статус.[Електронний ресурс] Режим доступу до тексту <https://zbruc.eu/node/68989>. (дата звернення : 03.02.2022).
9. Комова М. В. Українська термінографія (1948-2002). Бібліографічний покажчик. Львів : Ліга-Прес, 2003. 112 с.
10. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Київ : Велес, 2003. 63 с.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

ВІД ПЕРФОРМАТИВНОСТІ ДО ЧИСТОЇ ПАСИВНОСТІ: ТЕНДЕНЦІЯ ТРАНС ЛЮДЯНОСТІ

Мелякова Юлія Василівна

к.ф.н., доцент

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Вступ. Ключова ідея перформативного існування й самозабезпечення суб'єкта в «ринковому» середовищі прогресивного капіталістичного світу розпадається на цілий ряд проблем, що її складають, із різних областей життя людства. Однією з таких є проблема натуралізації та «опредметнення» людини як об'єкту політичної та економічної влади. Психологічна та біологічна залежність людини в прогресивному суспільстві пізнього капіталізму є однією з тенденцій трансгуманізму. Трансгуманістична ідея тілесної автономії та самодостатності людини отримує сьогодні своє продовження в теорії антропологічної самоексплуатації та комодифікації тіла до стану речі.

Еволюція феномену «людина-річ» простежується у даному дослідженні від структуралістського дискурсу Р. Барта про чисту пасивність технократа 50-х до тілесної присутності постлюдини 2000-х як її буття-в-значенні у просторі вірту. Однак антропологічна маніпульованість людини не вичерпується її симулятивним досвідом віртуалістики, залежність є не менш характерною і для її тіла в живій перформативній активності, настільки популярній сьогодні. Хоча варто визнати, що перформативний акціонізм у мистецтві, соціальній сфері та політиці виступає сьогодні не лише найефективнішим засобом демонстрації прекарності (тобто уразливості) масового обивателя, але й єдиним засобом боротьби з нею.

Мета роботи. Дистанційна самореалізація та переважання комерційного типу відносин змушують сучасну людину до самозбереження й активізації перформативних практик позиціонування себе, оскільки біологічне тіло, чітко відокремлене від нарративу і вербального дискурсу тілесності, вимагає значно більших витрат, прав, гарантій і можливостей, ніж віртуальний спосіб буття. Метою дослідження є антропологічний аналіз способу буття людини в сучасній реальності, а також ступеня залежності її свідомості й тіла від домінуючих в ній факторів.

Матеріали та методи. Філософський дискурс протікає в області антропології, онтології та соціальної філософії в рамках парадигми метамодерну. Для вибудовування авторської позиції в ході тематичного дослідження застосовані герменевтичний, феноменологічний і синергетичний методи, а також філософський метод деконструкції стосовно поняття «людина», розгорнутого у діапазоні від особистості до тіла, від нарративу до дії як способу самореалізації. Використано теоретичні методи аналізу, синтезу, дедукції, аналогії, формалізації. Характеристика сучасного способу буття людини в соціальній, правовій, політичній та економічній реальностях дається на принципах динамізму, симулятивності, тілесності, комодифікації, перформативності й трансгуманістичності.

Результати та обговорення. Доцільно почати теоретичні побудови в галузі сучасної антропології з акценту на перформативності. Цікаво, що «перформатив» в класичному остіновському сенсі означав мовні акти або висловлювання, рівноцінні вчинку (клятви, обіцянки, накази тощо); в той час як терміни «перформативність», «перформативні практики» вживаються сьогодні в значенні абсолютної дії, очищеної від мови, тексту, будь-яких нарративних ознак, та ведуть своє походження від «перформансу» в значенні дійства, уявлення, спектаклю, візуального акту.

Це перезавантаження терміну сталося в контексті теорії мистецтва й культури постпостмодернізму, досліджень кінематографу, театру та телешоу, при залученні концепції Дж. Батлер [1] про перформативний характер гендеру,

а також деяких інтуїцій Е. Фішер-Ліхте [2] щодо природи перформативного. Так, теорія перформативності й дії постала в якості одного з ключових концептів сучасної «візуальної культури», повсюдне панування якої констатують теоретики.

Однією з сутнісних особливостей метамодерну як актуальної парадигми та методологічної моделі є прагнення позбутися феєрії мовних ігор постмодернізму, яка захоплює у свій гіперпростір наскрізь синтетичної, ілюзорної граматики та дискурсивності. Перформанс сьогодні грає роль провідної онтологічної, епістемологічної, герменевтичної та антропологічної категорії, одного з ключових концептів постнекласичної філософської і наукової методології, а також провідної прогресивної техніки у мистецтві. Сучасний суб'єкт позиціонує себе не за допомогою мови, але завдяки присутності тіла, його дії чи бездіяльності. Мовні акти заміщені фізичними актами самовираження. Знаки репрезентуються не в тексті, а у візуальному перформансі [3, с. 43, 47].

У неоматеріалізмі біологічне тіло стало об'єктом підвищеного дослідницького інтересу, нарівні з феноменом натовпу, зібрання, гендеризму, акціонізму, перформансу, флешмобу та різних тілесних практик. Ця тенденція корелює з актуальною теорією трансгуманізму, біополітики й бурхливим розвитком соматичних прав. Концепт *тіла* отримав свій розвиток у сучасних концепціях перформативної суб'єктивності, агентного реалізму, різного роду прекарності індивідів. Перформативні акти стають способом тілесної комунікації, прояву індивідуальності агентів, створення глобального виміру перформативної множинності різного роду ситуативних, галузевих, комерційних та споживчих альянсів за типом коворкінгів, нетворкінгів, воркшопів, хабів або творчих інкубаторів як креативних зон самовираження й самогенерування агентів, що беруть в них участь.

Новою «мовою» мистецтва дії, а також політики, цивільної та правової активності, торгівлі, трудової діяльності стає гранично натуралізована семіотика – автентична мова тіла. При цьому тіло відділяється від символічної

мови, наративу, міфу, семантики і виступає самостійним засобом вираження. Речі, тіла, жести, ситуації, події «говорять» самі за себе, позбавлені супровідного коментаря автора, міфологічного смислового контексту. Це слід розцінювати як закономірну реакцію на надмірну віртуалізацію й пріоритет тілесності над тілом у повсякденній реальності, що призвело до поспішної реанімації натуральності та автентичності в усіх сферах життя, незважаючи на очевидну неповноцінність власне самої природи.

Яскравими прикладами відмови від симуляції, відродження тіла та актуалізації автентичності є популярна творчість сучасних художників в жанрі хепенінг, реді-мейд, енвайронмент, ассамбляж, інсталяція, акція або перформанс, тобто мистецтво дії; а також аматорські практики самовираження й комунікації, що популярні в соціальних мережах і відеохостингу та мають форму меседжів, лайфхаків, челенджів, в тому числі публічні акти соціально-правового й політичного характеру у вигляді флешмобів, смартмобів, соціомобів, політмобів, демонстрацій і монстрацій [3, с. 48–54]. Отже, висока соціальна значимість перформативних практик, а також ефективність їхньої інструментальної, розвиваючої та методологічної функцій дозволяє говорити про їх правовий, політичний, культурний і моральний сенс.

З одного боку, зростання уваги до тіла та його потреб говорить про культурний поворот до матеріальної реальності, справжності, натуральних цінностей, про дискредитацію симулятивних, цифрових об'єктів; з іншого боку, свідчить про забуття моральних цінностей, духовну деградацію, примітивізацію та натуралізацію взаємин людини зі світом.

Загроза надмірної «об'єктивації», «опредметнення» духовного індивіду, або просто проблема дегуманізації, неодноразово озвучувалася багатьма дослідниками на попередніх етапах. Наприклад, Р. Барт в середині минулого століття заявив про появу «людини-речі» або «людини-снаряду», феномен якого обумовлений технічним ажіотажем, зокрема розвитком реактивної авіації [4, с. 136–138]. Французький структураліст писав про людину-снаряд (Jet-man'a) як про черговий новітній міф про вигадану расу небожителів – пілотів

реактивної авіації. Парадокс в тому, що у міфології Jet-man'a усунена сама швидкість польоту, точніше, вона сприймається не у просторово-часових фізичних показниках, а через тілесність. Політ, за словами Р. Барта, це вже не зорове сприйняття точок і поверхонь, а лише певний соматичний розлад при наборі висоти (судоми, нудота, запаморочення, тиск та непритомність). Людина переживає кризу поза рухом [4, с. 136]. Надвисока швидкість обертається спокоєм, чистою пасивністю, і філософ знаходить це прикметою сучасності. Виключно тілесне переживання іншої реальності подібно до ефекту, що отримується в сучасних окулярах або шоломах віртуальної реальності; різниця лише в тому, що окуляри VR симулюють політ, у той час як реактивний політ симулює спокій.

«Класичний герой швидкості» здійснював епізодичний подвиг, що вимагає сміливості, не перестаючи при цьому бути просто людиною (письменництво А. Сент-Екзюпері, Р. Баха, Р. Даля, Ч. Ліндберга). Jet-man'у ж начебто не відомі ані пригоди, ані романтика; у нього є одна лише певна доля, і то, скоріше, антропологічна, ніж власне людська [4, с. 137]. Сакральний образ Jet-man'у повністю позбавлений романтико-індивідуалістичних характеристик. Самим своїм ім'ям він відсилає до чистої пасивності, бо «що може бути більш інертним і не самостійним, ніж металевий снаряд?... Людина-снаряд – це герой, що перетворений у річ» [4, с. 138].

Бартівський дискурс про втрату героїзму та гуманізму вже у ХХ столітті актуалізував онтологію тіла й тілесності агента події. Сьогодні максимальна мобільність, динамізм та вірт перетворюють суб'єкта на «людину-річ» – пасивне знаряддя в руках біовлади. Можливість симуляції безперервного руху забезпечує у свідомості кожного індивіду переконливу ілюзію свободи, повноправності та реалізованості. Цифрові можливості моментального дистанційного доступу до інформації, знань, ресурсів, товарів, послуг та фінансів створюють у людини відчуття абсолютної вседозволеності та безмежної можливості для самореалізації. При цьому реальна залежність людини від технологій набагато перевищує зворотну залежність технологій від

людини, а також піднімає важливу проблему розшарування буття на дискурсивне буття тілесності в інформаційній реальності та фізичне буття тіла всередині події життя. Цілком достатньо старої доброї постмодерністської деконструкції, щоб розвести ці два онтологічних виміри – дві локації: присутність і наявність. «Бути присутнім» можна навіть віртуально, це гарантовано свідомістю, у той час як «наявність», що вже позбавлена семантичної оболонки, є можливою лише завдяки участі тіла як такого. З наявності починається перформанс.

Метамодерністські реалії дистанціюють одне від одного *буття-в-значенні*, як семантичну натуру в інформаційному середовищі проживання, та *буття-в-тілі*, як біологічну натуру в об'єктивному світі. Витіснене на другий план тіло починає затаю боротися за своє існування, однак, позбавлене голосу, залишається німим актором глобального перформансу. Проте спільнота учасників цього перформативного альянсу не є колективом. «Безголосі» агенти соціальних перформативних актів відстоюють у влади свої широкі права, які не в силах здійснити, подібно людям з альтернативними можливостями. Фактичний парадокс: трансгуманістичний прогноз обіцяє людині стрімке розширення її фізіологічних здібностей (пам'яті, мислення, психіки, сприйняття, витривалості) [5, с. 120–122], а також юридичних прав, що легалізують ці здібності, водночас транслюдина набуває вразливості, ознак «інвалідності». Це пояснюється неповноцінністю антропології «вдосконаленої» людини, у якої в нових цифрових умовах, що забезпечені трансгуманістичною біополітикою, відбувається вимушене перемикання «режимів дії» з «аудіо» на «відео», з наративної культури на візуальну.

Безсловесні інсталяції, соціомоби та челленджі – це не інноваційний елемент політичного лібералізму, це – «красномовне» німе свідoctво кінця демократії як творчості людей у сфері влади. Перформативні практики у політиці, праві, економіці, освіті, мистецтві – це маніфестація відчаю, волі, бажання, протесту й немочі людини, безмовний жест безправ'я, залежності та неприкаяності уразливого агента пізнього капіталізму. Розширення засобів і

можливостей комунікації ще не означає їх синхронізацію та одночасну доступність. Так, в сучасних політико-правових реаліях мова й перформанс виступають альтернативними практиками самореалізації та взаємодії людей і тому не гарантують фактичної еволюції та могутності постлюдини, проте, скоріше, загрожують їй однобічністю, ущербністю й деградацією.

Висновки. Таким чином, актуальна тенденція відродження тіла (як неабиякого конкурента тілесності) призвела до радикальних перезавантажень онтологічних принципів, ціннісних пріоритетів, гуманістичних орієнтирів, правозахисних теорій, а також соціально-політичних і художніх практик самореалізації сучасної людини. Семантичний символізм відійшов разом з постмодерністською комунікативною парадигмою.

На зміну нарративу та дискурсу прийшли перформативне мистецтво дії та мережевий челлендж. Боротьба тіла за свою значимість знайшла вираження у розмаїтті соматичних прав людини, етиці трансгуманізму, широкому спектрі жанрів акціоністської творчості, цивільних флешмобах і монстраціях, формах вірт-самовираження. Однак усі відчайдушні зусилля позиціонувати тіло, лише підтверджують ущербність статусу суб'єкта новітнього часу, який обрав неоліберальний шлях до вдосконалення за трансгуманістичними та біополітичними стандартами, який, парадоксальним чином, веде його до диктатури світової влади.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Батлер Дж. Психика влади: теорії суб'єкції. Санкт-Петербург: Алетейя, 2002. 168 с.
2. Фишер-Лихте Э. Эстетика перформативности. Москва: Play & Play; Канон-плюс, 2015. 374 с.
3. Мелякова Ю, Коваленко И. Семиотика жеста: перформативный концептуализм. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія.* 2021. № 2(49). С. 40–65.
4. Барт Р. Мифологии / пер. с фр. С. Н. Зенкина. Москва: Издательство

им. Сабашниковых, 2000. 314 с.

5. Сучасне суспільство, людина, право в умовах глобальних трансформацій: монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2020. 344 с.

ECONOMIC SCIENCES

PECULIARITIES OF MARKETING STRATEGY DEVELOPMENT IN CRISIS CONDITIONS

Savych Oleksandr

Doctor of science, Associate Professor

Kryzhanovska Olena

Student,

KNEU by the name of Vadim Getman

Institute of Business education

Kiev, Ukraine

Introductions. The processes of globalization and the dynamic development of society have left their mark on the conditions for the development of enterprises. This requires immediate action from companies' management, especially in the new socio-economic conditions associated with the pandemic and business digitalization. The development and implementation of an up-to-date marketing strategy for the development of a company is more important than ever and determines not only an increase or decrease in business profitability, but rather its survival in today's crisis conditions. Thus, the formation of the company's development vector requires rethinking and adaptation to new conditions.

Aim. The purpose of the article is substantiation of practical recommendations for the marketing strategies development of the enterprise in the context of crisis conditions.

Materials and methods. The study of the peculiarities and problems of the marketing strategies formation is based on the principles of a systematic approach and the use of methods of analysis and synthesis. The materials for the analysis of this issue are the theoretical works of leading practicing economists and philosophers, statistical data on the development of various business areas, as well as positive

examples of companies that have been able to adapt to existing global conditions.

Results and discussion. Foreign scholars such as M. Porter, A. Strickland, A. Thompson, E. Utkin, O. Walker, P. Drucker studied the essence and the content of the "marketing strategy" concept. Marketing arose as a result of the application of management principles to the sale [1].

The marketing strategy should answer the following questions:

- which product or service should be offered to the market, in what range and at what prices;
- which consumer (or which market segment) the company's activities are aimed at and which consumers' attention it may attract;
- what conditions need to be created for the sale of goods or services;
- through which channels and in what volumes the supply will be organized;
- what the after-sales service should be and who will perform it;
- what economic results market participants expect and what costs are required for this.

Fig. 1 shows the main approaches to the expression of the term "marketing strategy".

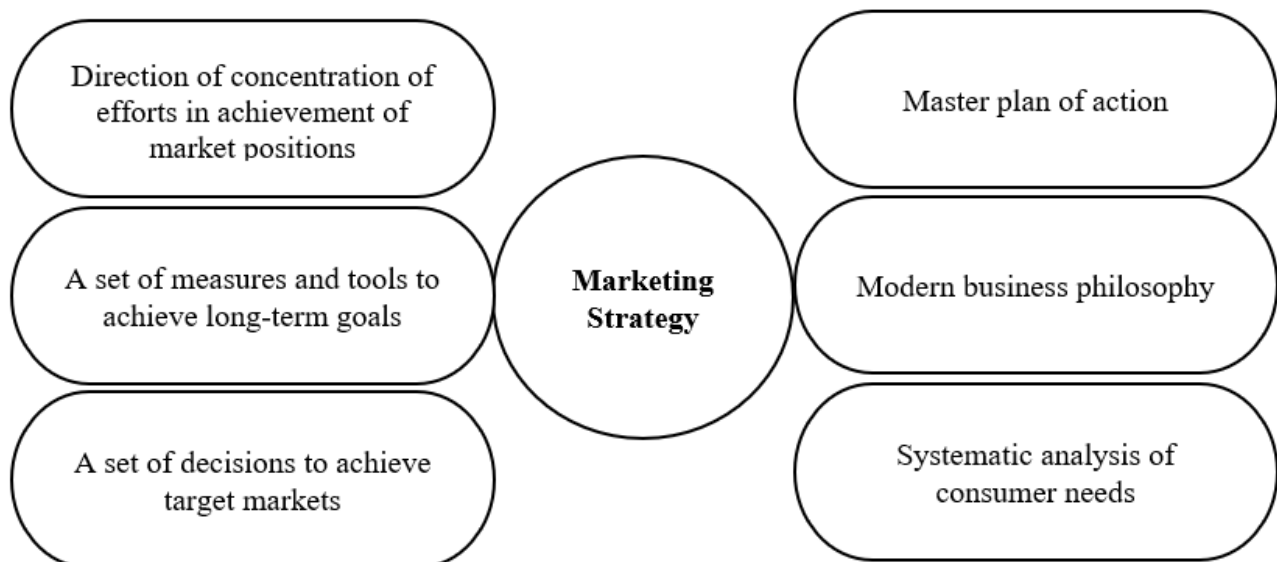

Fig. 1 The main aspects of the term "Marketing Strategy"

Strategic marketing must fully comply with the strategic plan of the enterprise. It is necessary to begin with defining the mission, vision and values of the organization, which will be a solid foundation for decision-making on marketing

strategy.

Today, the mission and goals of each company are completely revised with the influence of new global factors, such as the pandemic and the rapid development of digitalization, which has already been steadily spreading, but since 2019 has received a powerful impetus and rapid development.

As the crisis continues, all businesses have put their activity into special quarantine mode. Different changes continue to be made to hours of operation, communications with customers and contractors, creating a budget, new product releases and production.

To develop the right marketing strategy, it is necessary to carefully review the company's ability to implement a new strategy, the availability of resources for its implementation [2]. Resources and capabilities will help to form competitive advantages, and only by understanding the current competitive advantages of the company, we should proceed to the analysis and development of the company's core competencies.

The main problems in developing a new marketing strategy in crisis conditions are the availability to get correct input data, the speed of analysis, and the speed of making managerial decisions.

The main challenges faced by companies over the past 3 years are: rapid changes in all industries, tightening the movement of goods and people over the borders, disruption in the supply of physical goods, prolonged physical absence of employees in the workplace, the transition of a significant percentage of purchases to the online sphere, psychological customer tension and lack of stability and confidence in the future.

New marketing strategies must take into account all these problems and solve them quickly in order to satisfy the needs of the client and keep his loyalty.

A marketing strategy have to develop effective responses to a changing market.

The main thing is to correctly define market segments and position your product to meet the needs of the target market. It's not the time to cut costs on marketing needs but vice versa to spend enough to create new productive marketing

mix and get the market share after downturn as it is the time of redistribution of power in the market. That means, that competitors who lose some of their market share, will leave their customers and the question is - who will be quick enough to make those potential customers company's clients. To do this, company needs to offer the clients' problem solution and best possible service.

The most effective practices in today's crisis conditions can be:

- development of Internet commerce;
- increased emphasis on delivery;
- growth in the volume of content, if we are talking about services;
- social and charitable actions; paying attention to sustainable development;
- cooperation and collaborations;
- access to paid content or ability to get privileged services or products;
- online product development;
- anti-crisis proposals;
- new customized marketing communication;
- additional media coverage.

Of course, marketing mix, or 4 P's, is changing during the crisis period and have to be managing correctly to get additional profit and new clients.

Pricing is the marketing variable that is the fastest to change and it will definitely have to be done to attract a customer who turned out in a difficult situation and needs a cheaper product. There are 2 serious checkpoints here - the ability to reduce the price of the product, as well as maintain the quality of the product without raising the price, while there is instability in the work of contractors and suppliers of the company. It is important to understand that the company is unlikely to get a quick result and its activities are more like the investment into the future.

Sales channel or place, in the marketing mix - this is the second important component, since it was the inability of the client to come to the seller or to the shop, that determined the level of sales of most companies on the market. Companies, that find a way to get closer to the client, organize the smooth delivery of their product or

service, not only did not lose market share, but also took it away from those, who could not implement a sales channel, that was comfortable for the client.

The ability of the client to learn about the company without leaving home, place an order and make a purchase without touching the seller - was realized using the Internet and a many new applications and systems from the digital world. From small to large, companies have identified themselves on the Internet platforms, thinking about placing their products on websites, online stores and social networks. It's necessary to say, that many new business models have been created.

Promotion is now even more connected with the virtual world: building communications, recognition, targeting, building loyalty to the company - much is now possible through Internet resources and is convenient not only for the client, but also for the company itself, since there is the possibility of clear control over the actions of the client, receiving correct analytics and tools to change the situation. Such opportunities were provided by Google Analytics, Yandex Metrics.

And of course, the product itself. Many companies must adapt their products and services to the changing market needs. Thinking about long-term results rather than short-term gains allows a company to navigate a crisis while gaining a competitive advantage. It is the ability to align efforts and marketing strategy with the current situation. Listen, understand, give feedback and response to the new state of the clients, and offer an effective solution to their problems - this is the task of a new product or service of the company with the right marketing orientations [3].

Travel companies, air transportation, as well as food and goods delivery companies have made great progress in this approach.

Some firms have been very successful in taking the following approach: they don't change the product itself, but show the customer in a new side of it, offering them a new experience, even if it is online experience. So, museums began to offer online tours and visits to galleries through special applications; media entertainment companies have also successfully introduced new features to older products [4].

Conclusions. The world is still undergoing turbulent changes caused by the pandemic and other attendant consequences of this phenomenon. During crisis

conditions, no matter what these conditions are connected with, political instability, financial losses of the population, emotional stress or worries, people become more attentive to their expenses and purchases, choice of service providers and things. People began to think more about the cost-value balance of a product or service, the comfort of receiving them, the impact of the consumed product on human health and the environment.

That is why the development of a new marketing strategy is so necessary for every enterprise, no matter what area it operates in: production or services. Revising the marketing mix and developing a marketing strategy in times of crisis is an important step in the survival and prosperity of any company.

REFERENCES:

1. Druker Piter F. The Effective Executive Revised / Druker Piter F., 2002.
2. Michael A. Hitt. Strategic Management: Competitiveness & Globalization: Concepts and Cases / Michael A. Hitt, R. Duane Ireland, Robert E. Huskisson., 2017. – (12).
3. Gabriel Swain. 7 Ways to Adapt your Marketing Efforts During a Crisis / Gabriel Swain. –2020. – URL: <https://www.insightly.com/blog/marketing-thru-crisis-tips/>.
4. Iulia Nesterenko. Marketing During the COVID-19 Crisis: Cases, Strategies, Examples / Iulia Nesterenko. – 2020. – URL: <https://esputnik.com/en/blog/marketing-during-covid-19-crisis-cases-strategies-examples>.

ІННОВАЦІЙНА КУЛЬТУРА НАСЕЛЕННЯ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГО-СИНГУЛЯРНИХ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Антохов Андрій Анатолійович,

д.е.н., доц.

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Клевчік Леонід Леонідович,

к.е.н., асистент,

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Вступ. Модерні вектори регіонального розвитку в епоху глобальних інноваційних змін вимагають створення технолого-сингулярних регіональних економічних систем, функціональність яких передбачає продукування новітніх технологій та наближає людство до цілі створення штучного інтелекту.

Ціль роботи. Аксіологічний вимір розвитку таких систем потребує достатньої готовності населення до кардинальних змін способів і практики використання інноваційних технологій. Розвиток таких економік вимагає повсюдного поширення інновацій, що пронизує собою не лише економічні, але й неекономічні сфери. Важливо, щоб не лише бізнес-середовище було готовим впроваджувати, вдосконалювати та продукувати інновації, але й щоб саме населення характеризувалось достатнім рівнем інноваційної культури. Вона може проявлятися як у повсякденному житті, так і в професійній діяльності (за твердженнями А. Василик, так звана інноваційна сприйнятливість трудового потенціалу).

Матеріали та методи. Тематика інноваційної культури стосовно процесів регіонального розвитку, тим паче з орієнтирами на технолого-сингулярні цілі, у вітчизняній науковій літературі розкрита дуже слабо. Окремі теоретико-методологічні напрацювання здійснені такими авторами, як

В. Балабанов, С. Биконя, А. Василик, О. Вікарчук, М. Гусєва, Н. Жовнір, О. Коюда, Н. Сидоренко, С. Пасєка та ін. В основному їхні дослідження стосуються трудопотенційних характеристик економічно активного населення.

Результати та обговорення. Прояви інноваційної культури у повсякденному житті людини має чітко визначені ознаки. У побуті високий рівень інноваційної культури населення може проявлятися у схильності до винахідницької, творчої вторинної праці, а також повсюдному використанні інноваційних технологій у будинку, транспортних засобах, інших просторових вимірах людської життєдіяльності. Зазначена практика часто спричиняє так звану технологічну залежність, основними видами котрої фахівці виділяють синдром фантомної вібрації, Інтернет-залежність, залежність від соціальних мереж та ігрова залежність. У більш цивілізаційному вимірі використання інноваційних технологій суспільством спричиняє науково-техніко-технологічну залежність. О. Мех її описує, як вид зв'язку людини з техносферою (знання, техніка і технології, які виготовляються та використовуються людиною), при якому дії першої сторони – людина, суспільство, у напрямку забезпечення власної життєдіяльності унеможлиблюються без функціонування та застосування другої сторони – знання, техніка, технології. Наразі залишається незрозумілим, чи така залежність є виправданою. Більш актуальним є інше питання: чи поступове зростання технологічної залежності людини з можливим технолого-сингулярним переходом не призведе до втрати її домінування в спричиненні будь-яких змін у протистоянні з роботизованими механізмами.

Окрім різних ризикових наслідків активність використання інноваційних технологій у житті людини є важливою умовою формування її інноваційної культури зі схильністю до продукування інновацій і навіть долаття ескапізму (соціальної пасивності індивідуума, яка проявляється свідомо [4, с. 7]). Як правило, в сучасному суспільстві вміння використовувати інноваційні технології свідчить не лише про достатній рівень добробуту населення, але й його соціальну активність, готовність і спроможність самому забезпечувати гідні умови свого проживання натомість високих патерналістських очікувань та

утриманських настроїв у суспільстві.

Таким чином, достатня інноваційна культура населення з проявами технологічної залежності детермінує потреби і цінності населення у споживанні інноваційних технологій. Якщо потреба є достатньо високою, тобто фактично людина чи певна інституція не може виконувати визначені дії без залучення інноваційних технологій, то їх цінність значно зростає.

З'ясування потреб і цінностей споживання інноваційних технологій у суспільстві є складним, проте необхідним процесом. Це базовий крок цільового формування інноваційної культури населення. У регіональному вимірі такий моніторинг дасть змогу визначити можливості активізації інноваційного розвитку економіки з формуванням сприйнятливого внутрішнього споживчого ринку та професійного ядра зайнятих у знаннємістких сферах.

Окрім можливостей використання таких оціночних результатів у визначенні перспективності інноваційного розвитку економіки регіонів, з'ясування потреб і цінностей населення у споживанні інноваційних технологій дозволить виявити низку загроз та деструктивних тенденцій. Серед них особливо важлива – це надмірна споживча орієнтація, коли суспільство ризикує залишитись здебільшого споживачем інноваційних технологій. Натомість важливо формувати інноваційну культуру в суспільстві, де б домінували продукуючі орієнтири (рис. 1). Для цього необхідно: сформувати конкурентний освітній напрям підготовки фахівців знаннємістких сфер господарювання, підсилюючи його практичну основу залученням ІТ-бізнесу і науково-дослідних установ; підтримувати науково-дослідну діяльність з прикладними дослідженням; розвивати інноваційну інфраструктуру та створювати умови для ведення малого і середнього ІТ-бізнесу; створювати сприятливе середовище інвестиційної та бізнес-діяльності ІТ-корпорацій.

Рис. 1. Наслідковий паритет споживчої та продукуючої орієнтації інноваційної культури населення*

* Складено автором

Висновки. Забезпечення домінування продукуючих орієнтирів інноваційної культури населення є доволі складним процесом та базово вимагає посилення його споживчих характеристик. Тобто найперше населення має бути спроможним купувати і використовувати інноваційні технології, підвищуючи таким чином інноваційний рівень. З цією метою слід систематично проводити моніторинг споживчих уподобань населення в регіонах України, щоб виявляти можливості цільового стимулювання інноваційного розвитку їх економіки з перспективністю формування технолого-сингулярних систем.

АНАЛІЗ ІНТЕГРАЦІЇ ЛОГІСТИКИ ТА ОБЛІКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Антошкін Вадим Костянтинович,

д.е.н., доцент

Бритвенко Анастасія Сергіївна,

к.е.н., доцент

Авсєєвич Максим Петрович,

Микула Сергій Вікторович

Ст. викладачі

ТОВ «Бердянський університет менеджменту і бізнесу»

м. Бердянськ, Україна

Вступ. В умовах постіндустріальної економіки визначальним критерієм фінансово-господарської успішності суб'єктів господарювання та одержання конкурентних переваг на ринку є оптимізаційне оперування матеріальними та інформаційними потоками. Процеси матеріального кругообігу на етапах забезпечення, складування та реалізації матеріальних цінностей є предметним полем логістики – відносно нової комплексної науково-практичної діяльності, орієнтованої на паралельну мінімізацію витрат господарської діяльності та зростання доходів за рахунок просування готової продукції на ринку та їх доставку до кінцевого споживача.

Інформаційні процеси досліджуються бухгалтерським обліком, аналізом та контролем, які об'єднані в єдину систему інформаційної підтримки управління підприємствами. Інтеграція логістики та обліку формує унікальне інформаційне середовище, завданням якого є забезпечення безперебійності і беззбитковості функціонування суб'єктів господарювання. Тому актуальності набуває потреба удосконалення обліку та аналізу логістичної діяльності першочергово на сучасних підприємствах з метою оптимізації управління їх діяльністю та набуття конкурентних переваг.

Мета роботи. Метою є дослідження системи обліку збутової діяльності у розрізі логістичних і маркетингових процесів.

Матеріали і методи. Концептуально важливим є підхід, за якого збутову діяльність слід розглядати як процес організаційно-економічних операцій, що містить логістичний аспект (транспортування, складування, управління запасами, обслуговування замовлень), та маркетинговий аспект (дослідження й аналіз кон'юнктури ринку, визначення обсягів збуту, вибір та управління каналами розподілу), і здійснюється для досягнення економічних результатів від реалізації продукції споживачам та створення позитивного іміджу підприємства на ринку [1]. Маркетингове спрямування збутової діяльності позиціонує матеріальні цінності як об'єкт ринку.

Результати і обговорення. Реалізація готової продукції завершує кругообіг матеріальних цінностей. Гроші, які були інвестовані у процес придбання матеріальних цінностей, їх переробку на етапі виробництва, повертаються до складу оборотних активів підприємства. Різниця між початково вкладеними і одержаними коштами при реалізації готової продукції є грошовим виміром операційного прибутку суб'єкта господарювання. Реалізація є фізичним процесом переміщення товару від продавця до покупця разом із передачею права власності і зворотно – грошей.

Необхідно розуміти, що реалізація продукції не є самовільним процесом, а потребує цілеспрямованої діяльності з метою координування та управління. Сукупність дій щодо забезпечення та управління процесом реалізації продукції (робіт, послуг) є збутовою діяльністю на підприємстві. Збут – це підсистема господарської діяльності, що включає процес переміщення продукції від виробника до споживача (реалізацію); дослідження ринку; задоволення потреб покупця; управління рухом матеріальних цінностей з визначенням фінансового результату, який формується при створенні нової вартості в процесі виробництва [2]. Іншими словами, реалізація – це складова збуту, що є значно ширшою концептуальною категорією.

Основним завданнями логістики збуту (розподілу, дистрибуції) як органічної частини виробничої та інформаційної діяльності у загальній системі управління підприємством є: пошук каналів подальшого розвитку виробництва

і забезпечення його прибуткової діяльності; підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства шляхом оптимізації наявної збутової мережі з урахуванням таких критеріїв, як належна підготовка товару до продажу (по суті, йдеться про продовження процесу виробництва) шляхом підвищення ефективності системи постачання; оптимізація швидкості оформлення та обробки замовлень, підвищення рівня логістичного сервісу, зменшення кількості рекламаций, штрафів тощо [3].

Двоєдине позиціонування збутового процесу як логістичної та маркетингової діяльності потребує ефективної системи управління підприємством. Зовнішні та внутрішні виклики, ініційовані логістикою та маркетингом, що стоять перед керівництвом підприємства, потребують вироблення дієвої збутової політики підприємства. Врахування змін зовнішнього і внутрішнього середовища в умовах динамічних трансформацій постіндустріальної економіки потребує прийняття оперативних управлінських рішень у сфері збуту. Оперативне управління логістичною і маркетинговою компонентами збутової діяльності ґрунтується на своєчасній, достовірній та релевантній обліковій інформації. Модернізація управління процесом збуту готової продукції потребує адаптації методики бухгалтерського обліку одночасно до вимог логістики та маркетингу.

Висновки. При розробленні плану рекламних заходів керівництву підприємств рекомендовано обов'язково в облікових документах зазначати маркетингове спрямування витрат на збут. Наприклад, в документах на відпуск матеріальних цінностей зі складу вказується подія маркетингового спрямування. Додатково складаються кошториси проведення маркетингових заходів з переліком витрат, які будуть ідентифіковані як збутові. Після завершення подій маркетингового характеру необхідно формувати звіт, на основі якого можна порівнювати фактичні витрати з плановими (кошторисними) показниками. На основі зазначених первинних документів можлива ідентифікація маркетингових витрат з метою їх виокремлення зі загального переліку витрат на збут і окремого відображення на рахунках

бухгалтерського обліку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комеліна О.В., Гаманко Р.С. Логістичне управління збутовою діяльністю підприємства: концептуальний підхід. Мукачівський державний університет. 2017. Випуск № 13. С.518-524.

2. Гудзенко Н. М. Роль обліку збуту для забезпечення контролю процесу реалізації. *Науковий вісник Національного аграрного університету*. К., 2002. Вип. 56. С. 263-265.

3. Карий О. І. Інформаційне забезпечення управління логістичними витратами на підприємстві : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Львів, 2004. 211 с.

ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА В ОСВІТІ

Антошкіна Лідія Іванівна,

д.е.н., професор

Сердюк Олена Олександрівна,

к.філософ.наук, доцент

Матросов Аркадій Степанович,

П'ятак Володимир Гаврилович

Ст.викладачі

ТОВ «Бердянський університет менеджменту і бізнесу»

м. Бердянськ, Україна

Вступ. Світовий досвід переконливо свідчить про те, що якість людського капіталу, яка визначається досягнутим рівнем знань, кваліфікації, вмінням працювати; потенційними здібностями населення країни, здатністю забезпечувати інноваційний розвиток продуктивних сил, дедалі більше перетворюється на основу економічного зростання. Механізмом досягнення відповідної якості людського капіталу є інвестування, яке забезпечуватиме рівень освіти і науки, достатній для виконання економічної функції та постійного відтворення інтелектуального людського капіталу. Таким чином, системне дослідження процесу формування, нагромадження й ефективного використання людського капіталу здобуває все більшу актуальність для прискорення переходу української економіки до суспільства знань.

Мета роботи – розв'язання теоретико-методологічної та науково-прикладної проблеми впровадження інвестиційної політики задля забезпечення розвитку сфери освіти України.

Матеріали і методи. Дослідження соціально-економічної сутності поняття «людський капітал», еволюція його теорії, підходів щодо його визначення на різних рівнях є предметом достатньої уваги наукової спільноти. У цілому поняття «людський капітал», за визначенням трактується як певний запас природжених та отриманих знань, умінь, навичок, здоров'я, здібностей, мотивацій та досвіду, який сформований, розвинений та накопичений

індивідуумом (або їх кастою) в наслідок інвестицій та використовується у суспільному виробництві, що сприяє зростанню доходів (заробітків) його власника та інвесторів як сьогодні, так і в майбутньому. Дослідники відзначають характерні особливості інвестування у цей специфічний вид капіталу, котрі відрізняють їх від інших видів інвестицій.

Результати та обговорення. Відмова від сьогоднішнього споживання благ заради більш повного задоволення потреб у наступні періоди може бути характерною рисою освітніх інвестицій, але при цьому не слід забувати, що інвестиції на одному з рівнів освітньої сфери пов'язані із задоволенням потреб інших рівнів.

Прирівнювання будь-якого залучення капіталу до інвестицій є теж не доцільним. Так, за певних умов кредитори можуть розглядатися у якості інвесторів. Але, не всю кредиторську заборгованість недоцільно вважати інвестиціями. Якщо вона зумовлена поточною (операційною), а не інвестиційною діяльністю, та не передбачає фінансування витрат розвитку.

Ототожнення освітніх інвестицій тільки з грошовими вкладеннями також не є правомірним, оскільки воно суттєво звужує спектр джерел інвестування, адже інвестиції можуть мати й нематеріальну форму.

Віднесення до інвестицій тільки вкладень капіталу в об'єкти інвестування, які знаходяться на стороні, також не є повним їх трактуванням, адже нівелює процеси реінвестування або самоінвестування, інвестиційні потоки від яких є суттєвими.

Отже, фінансування освіти на макро- та мезорівнях, зазвичай, вважають інвестиціями через те, що діюча система офіційної статистики на цих рівнях враховує лише вкладення в грошовій формі та не поділяє витрати на поточні та капітальні (витрати відтворення й розвитку) [1].

Висновки. Отже, освітні інвестиції – це покриття витрат розвитку освітньої сфери на різних рівнях, результатом яких є розвиток індивідуума, суб'єктів господарювання (в т.ч. навчальних закладів), економічного розвитку країни та суспільства. Їх слід розглядати на певних рівнях сфери освіти

відповідно до суб'єктів, об'єктів, джерел та мети інвестування.

Необхідною умовою ефективності інвестування в освіту на будь-якому рівні є прихильне ставлення до неї, як з боку майбутніх власників, так і з боку оточуючого середовища. Отже, створення в суспільстві позитивного іміджу освіченості, професіоналізму, високої кваліфікації є одним з пріоритетів державної політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яровенко Т. С. Теоретико-методологічні засади інвестиційної діяльності у сфері освіти / Т. С. Яровенко // Логістично-адаптивне та правове управління соціально-економічними процесами : монографія / за ред. В. П. Волкова, Л.А. Горошкової. – Запоріжжя : ЗНУ, 2015. – С. 46 – 61.

МАРКЕТИНГОВИЙ АУДИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ

Бойко Наталя Віталіївна
старший викладач кафедри
Уляницька Валерія Олександрівна
студентка
Національний транспортний університет
м. Київ, Україна

Введення./Introduction. Основною метою даної роботи є підтримка впровадження маркетингового аудиту в діяльність компаній. Концепція даного виду аудиту та його значення дуже обговорюється, оскільки має вагомий вплив на майбутнє зростання та успіх компанії. Багато компаній усвідомлюють нагальну потребу регулярно переглядати свою позицію на ринку, маркетинговий стан, щоб забезпечити належне управління та залишатися конкурентоспроможними у досягненні своїх цілей. Маркетинговий аудит є найважливішим кроком у розробці плану маркетингу. Маркетинговий аудит має істотний внесок у майбутній успіх бізнесу. Кінцевою метою маркетингового аудиту є розробка стратегії відповідно до реальних проблем компанії. Цей вид аудиту необхідний для отримання інформації, яка характеризує фінансово-господарську діяльність підприємства, а також компоненти навколишнього середовища, на основі яких координується система управління для досягнення поставлених цілей.

Мета роботи./Aim. Мета роботи – визначення сутності та дослідження значення проведення маркетингового аудиту підприємствами та його особливості.

Матеріали і методи./Materials and methods. Питання визначення сутності маркетингового аудиту та особливостям його впровадження присвячено багато ґрунтовних досліджень провідних вчених таких, як Ф. Котлер, М. МакДональд, О. Уілсон, Г. Шилдже, Є. П. Голубков,

Б. А. Соловйов, В. Д. Шкардун та ін, також ці питання дослужувались українськими вченими, зокрема Г. Л. Багієва, Л. В. Балабанова, А. В. Балабанець, С. С. Гаркавенко, В. М. Тарасевич, В. В. Холода та ін.

Результати і обговорення./Results and discussion. Поки компанія добре функціонує, стабільно отримує дохід від реалізації продукції чи послуг, необхідність маркетингового аудиту для керівників не очевидна. Коли продажі починають знижуватися, прибутки падають, а частка ринку втрачається, тільки то керівник усвідомлює необхідність проведення даного виду аудиту.

Маркетинговий аудит — це систематичне неупереджене вивчення й оцінка ринку, діяльності конкурентів та маркетингової діяльності підприємства.

Проведення такого аудиту дозволить підвищити результативність діяльності, виявити нові способи взаємодії з ринковим середовищем та визначити можливості розвитку бізнесу і, отже, може сприяти покращенню не тільки маркетингу, але й загальної ефективності компанії.

Маркетинговий аудит проводиться задля таких цілей:

- визначення результатів діяльності підприємства та ефективності його діяльності завдяки маркетинговим заходам;
- оцінка конкурентоспроможності на ринку;
- оцінка поточного стану системи маркетингу на підприємстві;
- визначення рівня задоволення потреб споживачів;
- загальна оцінка маркетингової програми компанії та її складових;
- планування подальшої стратегії та прогноз фінансових результатів відповідно до цієї стратегії.

Здійснення маркетингового аудиту можна розподілити на три основні етапи, перший з яких – це створення плану маркетингового аудиту, а також узгодження з керівництвом обсяг, мету, завдання, джерела інформації та строк проведення, другий етап – це відповідно здійснення маркетингового аналізу, під час якого визначаються слабкі і сильні сторони, поведінка організації, а в кінцевому висновку проблеми компанії та фактори їх впливу. Третій етап – підготовка звіту аудитора, в якому висловлюється думка щодо теперішніх

справ компанії, а також пропонуються заходи щодо виправлення недоліків, але також варто зазначити, що маркетинговий аудит має охоплювати всі основні види маркетингової діяльності, а не обмежуватися аналізом окремих ключових моментів. Це має бути цілісна система управлінського аналізу та консультацій. Маркетинговий аудит повинен включати послідовну серію діагностичних кроків, що охоплюють зовнішнє маркетингове середовище компанії, системи внутрішнього маркетингу та окремі маркетингові функції.

Маркетинговий аудит може забезпечити не тільки маркетингову перевагу, дослідити структуру витрат, дає змогу переконатись що підприємство витрачає гроші на правильні маркетингові елементи. Також варто зазначити про швидку зміну тенденцій в сучасному світі, які повинні підтримуватись підприємствами, та час від часу виникає необхідність переконатись, що діяльність підприємства є гнучкою і задовольняє потреби споживачів в повній мірі та дає змогу краще зрозуміти клієнтів.

Особливістю маркетингового аудиту є його орієнтація на майбутнє, а саме рекомендації щодо покращення стратегії, заходів та маркетингової програми в цілому, тоді як традиційний аудит фінансової звітності спрямований на оцінку правильності відображення минулих подій.

Маркетинговий аудит вимагає системного підходу, ретельного збору й аналізу даних, а також наявності відповідних навичок для аудиторів, оскільки існує реальна терміновість проведення аудиту, враховуючи згоду на намір змінити позицію існуючої стратегії компанії, адже таке рішення вимагає точної оцінки ситуації на основі комплексного дослідження.

За результатами маркетингового аудиту можна визначити реальний стан бізнесу (цілі та стратегію) та врахувати надані у звіті рекомендації з метою прийняття відповідних рішень з точки зору актуальності, повноти та доступності.

Підприємства вимагають величезної турботи та уваги, щоб процвітати, а регулярний маркетинговий аудит — чудовий спосіб підтримувати стабільний розвиток компанії.

Висновки./Conclusions. На сьогоднішній день всі компанії функціонують в швидко мінливому середовищі, на яке впливають тенденції, політика як держав так і підприємств, глобалізація. Тому важливим кроком для швидкої адаптації підприємств до даних умов є підтримка актуальності маркетингової політики, а саме вчасність визначення основних тенденцій на ринку та місце компанії, визначення зовнішніх і внутрішніх факторів та рівень їх впливу на компанію, а також визначення сильних і слабких сторін.

В результаті маркетингового аудиту компанії можуть отримати відповіді на поточні питання щодо формування витрат, що дасть змогу керівництву коригувати ціноутворення, сформулювати або покращити цінові стратегії та методи ціноутворення на основі споживчого попиту та встановленої вартості, а також розробити механізми маркетингових програм, підвищуючи тим самим конкурентоспроможність продукції. Значення і використання маркетингового аудиту є вагомим і компанії повинні усвідомлювати його важливість для майбутнього зростання та успіху.

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Бурденюк Світлана Вікторівна,
кандидат економічних наук,
викладач економічних дисциплін,
ВСП «Кам'янець - Подільський
фаховий коледж харчової промисловості НУХТ»
м. Кам'янець – Подільський, Україна

Пенсійне забезпечення – показник благополуччя суспільства й економічної стійкості держави. У сфері соціальної політики країна зобов'язана піклуватися про своїх громадян, які досягли похилого віку або втратили здатність продовжувати трудову діяльність. Ця турбота повинна полягати в регулярній виплаті пенсій, розмір якої забезпечує нагальні потреби осіб похилого віку.

Низький рівень пенсійного забезпечення українських пенсіонерів, практичне використання тільки першого рівня національної пенсійної системи із трьох, змушує Уряд країни, і надалі, проводити реформування пенсійної сфери. Нові етапи проведення пенсійної реформи продовжують підтверджувати ключову роль у формуванні національної пенсійної системи пенсійного страхування. Запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи вважається одним із основних завдань сучасного етапу проведення пенсійної реформи. [1, с. 3].

Відповідно до чинного вітчизняного пенсійного законодавства сучасна українська пенсійна модель базується на використанні системи пенсійного страхування, яка включає три рівні: солідарну пенсійну систему, загальнообов'язкову накопичувальну пенсійну систему і недержавне пенсійне забезпечення. З трьох пенсійних систем, задекларованих майже два десятиліття тому, в Україні функціонує лише одна – солідарна.

Важливість накопичувального пенсійного страхування у функціонуванні

вітчизняної пенсійної моделі, на мою думку, полягає в тому, що обов'язкова накопичувальна пенсійна система забезпечить додаткову підтримку солідарній пенсійній системі. В Україні солідарній системі загрожує зменшення чисельності платників внесків порівняно з чисельністю пенсіонерів. Обов'язкову накопичувальну пенсійну систему розроблено, щоб доповнити солідарну, дозволивши молодим українцям взяти участь у програмі, яка передбачає інвестування частини пенсійних внесків в інструменти фінансового ринку. В майбутньому це мало б компенсувати недостатність виплат із солідарної системи та надати можливість людям отримувати більші розміри пенсійних виплат.

Запровадження другого рівня дає змогу збалансувати зобов'язання пенсійної системи щодо майбутніх пенсійних виплат. Така система стимулюватиме громадян до накопичень пенсійних коштів, які будуть їхньою власністю та використовуватимуться для пенсійних виплат, а у випадку смерті учасника будуть успадковані.

За підрахунками Міністерства соціальної політики, вже в перший рік запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи буде акумульовано 3,9 млрд. гривень пенсійних накопичень [2, с.47].

У накопичувальній системі пенсійного страхування внески акумулюються в пенсійних фондах, накопичуються на користь застрахованих осіб та інвестуються з метою збереження і примноження інвестиційного доходу. Пільг у цій системі немає, пенсійні внески сплачуються роботодавцем, працівником або державою, а пенсійні виплати залежать від обсягу пенсійних заощаджень, сформованих кожним застрахованим.

В Україні в 2018 та в 2019 році Верховна Рада України розглядала законопроекти «Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення». Законопроектом № 2683 запропонована комбінована модель функціонування системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка передбачає акумулювання внесків у централізованому Накопичувальному фонді, а також в недержавних пенсійних фондах, допущених до діяльності у

другому рівні пенсійної системи шляхом авторизації [4].

Вивчивши законопроект можна зробити кілька висновків:

1) форма участі у накопичувальній системі може бути одночасно і загальнообов'язковою, і добровільною, проте з тенденцією у бік загальнообов'язковості;

2) страховики та страхувальники ідентичні із тими, що беруть участь у пенсійно-страхових відносинах у солідарній системі;

3) накопичувальний фонд, зокрема, той, який акумулює кошти учасників професійної пенсійної програми, є цільовим і позабюджетним, але залишається державним, і створюється ПФУ;

4) пенсійно-страховий випадок пов'язаний тільки з досягненням пенсійного віку або наявності спеціального стажу (виплати років), натомість солідарна система включає ширшу диференціацію видів пенсії;

5) розмір пенсійного збору визначається державою для обох рівнів і першого, і другого, але розмір у накопичувальній пенсійній системі значно менший від пенсійного збору в солідарній системі, хоча і щороку збільшується від 2% до 7%;

6) функція накопичувального фонду не тотожна функції пенсійного фонду, оскільки спрямована на акумуляцію з подальшим інвестуванням для отримання прибутку і захисту пенсійних внесків від інфляції та інших негативних економічних процесів, а не на розподіл – виплату пенсії.

Станом на 2021-й в Україні проживають 11 мільйонів пенсіонерів, а громадян, які сплачують ЄСВ, менш ніж 10 мільйонів. Відповідно, щороку уряд змушений дотувати Пенсійний фонд з державного бюджету. У 2022-му розмір такої дотації складе 200 мільярдів гривень [3].

Старіння населення та зменшення кількості працездатних – не лише українська проблема. За прогнозами світового банку, до 2050 року на виплати пенсій усім країнам світу бракуватиме 400 трильйонів доларів.

Оцінка рівня соціального забезпечення та добробуту людей пенсійного віку у європейських країнах свідчить про те, що система пенсійного

забезпечення українських пенсіонерів на сьогодні є не достатньо розвинутою і ефективною, тим самим не забезпечуючи їм достойного рівня життя, належних соціальних стандартів та можливостей суспільної реалізації. Визначено, що за рейтингом якості життя та добробуту літніх людей Україна має один із найнижчих показників у Східній Європі [6].

На сьогоднішній день добровільним накопичувальним пенсійним страхуванням охоплена не значна частина населення України (тільки 7% від працюючого населення). Це свідчить про те, що воно не користується популярністю серед населення. НПФ в Україні є дуже дорогими для учасників, оскільки кожного року стягують на оплату послуг у середньому більш ніж 4% накопиченого пенсійного капіталу. Це набагато більше ніж у багатьох європейських країнах і не сприяє залученню громадян до системи недержавного пенсійного забезпечення. Крім того, громадяни не мають достатньо оперативної інформації щодо використання їхніх пенсійних активів у відповідні інвестиційні продукти. Також ще є однією проблемою, яка гальмує введення накопичувального пенсійного страхування є те, що на українському фінансовому ринку недостатній набір інвестиційних інструментів, які могли б використовуватися в системі недержавного пенсійного забезпечення.

Впровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи 2-го рівня може виявитись життєздатним, але лише за умови оптимізації її побудови та параметрів реалізації по відношенню до пенсійної системи в цілому. Для цього необхідно забезпечити виконання, зокрема, таких вимог:

1. Забезпечувати внутрішню логічність побудови системи обов'язкових індивідуальних пенсійних рахунків на переході між фазами накопичення коштів та виплати пенсій (ануїтетів), а також із точки зору пенсійної системи в цілому, включаючи впровадження жорсткої нормативної бази з управління інвестиціями, що враховує ключові ризики та невизначеність, притаманну пенсійним заощадженням;

2. Заохочувати якомога ширшу участь і здійснення внесків у достатньому розмірі (в порівнянні з необхідним або бажаним результатом) у довгостроковій

перспективі;

3. Пропонувати інвестиційні інструменти для пенсійних заощаджень із низькими розмірами операційних витрат;

4. Розробити належні інвестиційні стратегії за замовчуванням, але при цьому надати учасникам можливість вибору інвестиційних фондів (стратегій) із різними профілями ризику та горизонтами інвестування;

5. Використовувати стратегії на основі повного життєвого циклу як опцію за замовчуванням, покликану захистити тих, хто наближається до виходу на пенсію, від негативних наслідків;

6. Дозволити інвестування значної (від середньої до високої) процентної частки загальної вартості пенсійних активів у іноземні класи активів;

7. Залучати іноземні інвестиційні компанії з управління активами до участі в управлінні пенсійних активів 2-го рівня;

8. Забезпечувати ефективну комунікацію й розв'язувати проблему фінансової неграмотності та необізнаності громадян.

Щодо сучасних тенденцій розвитку накопичувального пенсійного страхування в нашій країні, слід зазначити, щ в Верховній Раді України зареєстровано 23.11.2021 р. проекту "Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення" (реєстр. № 2683-3), яким передбачається впровадження загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення, пропонується встановити обов'язкову участь у системі накопичувального пенсійного забезпечення всіх категорій працюючих осіб до досягнення ними 55 років та обов'язкову сплату роботодавцями пенсійних внесків на користь таких найманих працівників [5].

Згідно законопроекту № 2683 – 3 пропонується наступна модель накопичувальних внесків: обов'язкові внески на індивідуальні рахунки людей в розмірі 1 % сплачує роботодавець (за рахунок зниження ЄСВ) на користь всіх осіб, щодо яких він є страхувальником у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування; добровільні внески на власні індивідуальні рахунки в розмірі 1 % сплачують всі застраховані особи з власної

заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) на умовах автозапису з правом відмови; на індивідуальні рахунки людей, які не відмовились від добровільної сплати накопичувальних внесків з власної зарплати, держава перераховує додаткові стимулюючі внески в розмірі 1 %. Держава буде співфінансувати такі внески на паритетних засадах в межах 3 % від розміру середньої заробітної плати за видами економічної діяльності у середньому по економіці. Отже, в найближчому майбутньому, всі застраховані особи автоматично стають учасниками другого рівня пенсійної системи і отримують від 1 % до 3 % від своєї заробітної плати на власні пенсійні рахунки, відповідного до свого вибору [5].

Учасник системи набуває право на отримання виплат за рахунок коштів, що обліковуються на його індивідуальному пенсійному рахунку, у таких випадках:

1) досягнення ним віку, що дає право на призначення пенсії за віком у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

2) виникнення в нього підстав для лікування тяжких (критичних) захворювань/станів здоров'я (рак, інфаркт міокарда, інсульт, коронарне шунтування, ниркова недостатність, трансплантація життєво важливих органів та інші критичні захворювання/стани здоров'я, визначені лікарсько-консультативною комісією);

3) виникнення у членів його сім'ї підстав для лікування тяжких (критичних) захворювань/станів здоров'я;

4) виїзд за кордон на постійне проживання;

5) визнання його особою з інвалідністю I або II групи. [7].

У випадку смерті право власності на пенсійні заощадження переходять до її спадкоємців. Персоніфікований облік учасників вестиметься у Єдиному соціальному реєстрі.

На мою думку, запровадження накопичувальних пенсій, згідно законопроекту 2683 – 3, позбавить солідарний Пенсійний фонд значного ресурсу, адже обсяг ЄСВ, який перераховуватиметься туди, знизиться. Для

запровадження накопичувальної пенсії необхідно знайти додаткові ресурси, а не скорочувати фінансові ресурси, що виділяються на перший рівень пенсійної системи, адже українські пенсії і так на сьогоднішній день потребують однозначно збільшення, тому що більшість українських пенсіонерів живуть за межею бідності.

Таким чином, законопроектом № 2683 – 3 «Про загальнообов’язкове накопичувального пенсійного забезпечення», який пропонується ухвалити парламенту найближчим часом, запропонована децентралізована модель функціонування накопичувальної пенсійної системи після проходження періоду її становлення (перехідного періоду) - з 01.01.2026 року з можливістю для учасників системи самостійно обирати недержавний пенсійний фонд, в якому вони будуть формувати свої пенсійні накопичення [7].

Отже, перевагами накопичувальної системи є те, що вона не залежить від демографічних проблем; забезпечує інвестиційний ресурс економіки шляхом залучення для вирішення проблем економічного розвитку коштів, що в ній акумулюються; забезпечує персоніфікацію і індивідуалізацію накопичених грошових коштів, а також диференціацію розмірів пенсій залежно від особистих накопичень людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бурденюк С.В. Накопичувальне пенсійне страхування, перспективи його розвитку в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08. Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2021. 30 с.
2. Мірошніченко І.С. Сучасні проблеми пенсійного забезпечення: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Облік і фінанси*. 2012. 4(58). С. 45-49.
3. Офіційний веб- сайт Пенсійного фонду України. URL: <http://www.pfu.gov.ua/control/uk/index>.
4. Про загальнообов’язкове накопичувальне пенсійне забезпечення: проект закону України від 27.12.2019 р. № 2683. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/II01073A.html.

5. Пояснювальна записка до проекту закону "Про загальнообов'язков накопичувальне пенсійне забезпечення», 23.11.2021 р. № 2683 -3.

6. Світовий досвід пенсійного забезпечення. Порівнюємо з Україною.
URL: <http://www.taslife.com.ua/world-pension.html>

7. https://biz.ligazakon.net/news/207755_obovyazkovu-nakopichuvalnu-pensynu-sistemu-mozhut-zaprovaditi-z-2023-roku-proekt-dopratsyuvati

ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Глушко Аліна Дмитрівна,

к.е.н., доцент

Пантась Валерія Вячеславівна,

Бабенко Софія Романівна,

студенти

Національний університет Полтавська політехніка

імені Юрія Кондратюка

м. Полтава, Україна

Вступ. В умовах діджиталізації інформація виступає стратегічним національним ресурсом, який відіграє все більш значиму роль у системі національної безпеки. Швидкий розвиток інформаційної сфери безпосередньо впливає на політичну, економічну, соціальну та інші складові безпеки кожної держави. Інформаційна політика виступає головним інструментом формування безпечного національного та світового інформаційного простору, інформаційної стійкості громадян.

Мета дослідження. Метою роботи є актуалізація значення інформаційної політики в умовах діджиталізації та визначення системи її інституційно-правового забезпечення.

Матеріали і методи. Проблематика формування і реалізації інформаційної політики розкривається у працях таких науковців як Брижко В., Іванченко Ю., Калашнюк Є., Лунь Ю., Крап А., Овсіюк М., Савич А., Твердохліб О. та ін. Водночас, в аспекті значення інформаційної політики для забезпечення національної безпеки України її інституційно-правове забезпечення потребує систематизації. У дослідженні використані такі методи як індукції та дедукції, аналогії, системний, порівняльний.

Результати дослідження. Статтею 6 Закону України «Про інформацію» встановлено, що державна інформаційна політика – це сукупність основних

напрямів і способів діяльності держави по одержанню, використанню, поширенню та зберіганню інформації [1].

Відповідно до Закону державна інформаційна політика спрямована на забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації; формування в Україні інформаційно стійкого суспільства; розвиток та удосконалення системи електронного урядування; постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів тощо [2].

Враховуючи, що розвиток ІТ-технологій, цифровізація галузей національної економіки поряд з безумовно позитивним впливом на соціально-економічний стан країни створюють умови для поширення кіберзлочинів, одним із найважливіших завдань державної інформаційної політики в сучасних умовах правомірно визначити упередження й запобігання злочинам і шахрайствам у кіберпросторі та, як результат, підвищення рівня фінансової безпеки України.

Адже активізація процесів діджиталізації господарської діяльності створила передумови для зростання випадків несанкціонованого використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), телекомунікаційних систем, комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Фінансові втрати від кіберзлочинності щороку зростають. Згідно з даними дослідження, проведеного експертами Центру стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS) та компанії McAfee, що займається розробкою антивірусного програмного забезпечення, рівень втрат від кіберзлочинів у світовій економіці зростає серйозними темпами [3].

Державну інформаційну політику можна визначити як одну з найважливіших складових зовнішньої і внутрішньої політики країни. Її формування та реалізацію забезпечують державні органи загальної і спеціальної компетенції Структуру інституційно-правового забезпечення інформаційної політики України доцільно представити в наступному вигляді (рис. 1).

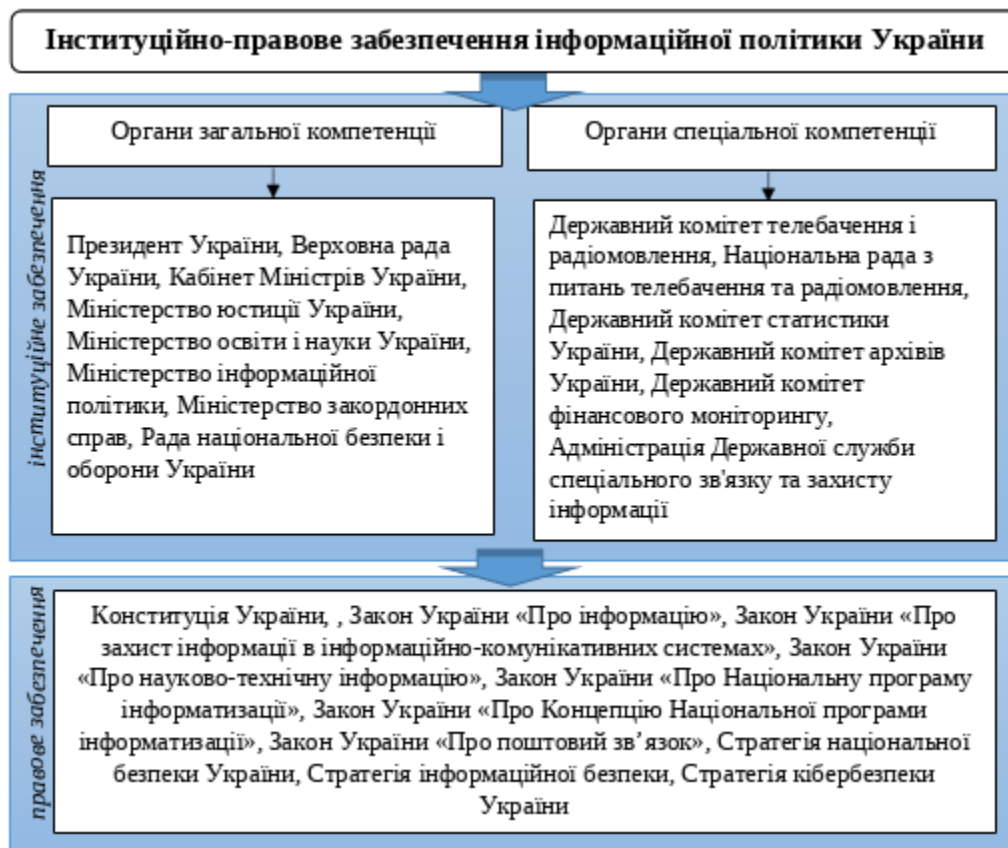

Рис. 1. Інституційно-правове забезпечення інформаційної політики України

*Складено авторами

До органів загальної компетенції належать органи центральної виконавчої влади, які забезпечують формування й реалізацію інформаційної політики держави, інформаційний суверенітет, розроблення стратегічних напрямів забезпечення інформаційної безпеки та ін. Органи спеціальної компетенції здійснюють безпосереднє управління елементами інформаційної сфери, постійний моніторинг інформаційного простору, ідентифікацію інформаційних загроз фінансовій безпеці держави тощо.

Висновки. З огляду на вищезазначене, враховуючи значення інформаційної політики України в сучасних умовах, вбачаємо необхідність у розробленні стратегічних напрямів інформаційної політики в аспекті формування інформаційного середовища, стійкого до зовнішніх та внутрішніх ризиків і загроз.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Правове забезпечення державної інформаційної політики. Міністерство юстицій України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_22116
2. Закон України «Про інформацію». Редакція від 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
3. Онищенко С.В., Глушко А.Д. Концептуальні засади інформаційної безпеки національної економіки в умовах діджиталізації / С.В. Онищенко, А.Д.Глушко // Соціальна економіка. – ХНУ, 2020. – Вип. 59. – с. 14-24. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socoeconom/article/view/16114>
4. Онищенко С.В., Глушко А.Д. Вплив пандемії COVID-19 на інформаційну безпеку як детермінанта захисту національних інтересів / С.В.Онищенко, А.Д. Глушко // Perspectives of world science and education. Abstracts of the 13th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2020. Pp. 207-212. URL: <https://sci-conf.com.ua/xiii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-perspectives-of-world-science-and-education-9-11-sentyabrya-2020-goda-osaka-yaponiya-arhiv/>

АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

Куцик Валентина Ісідорівна

к.е.н., професор

Ковпак Єгор Михайлович

Студент 3 курсу спеціальності

«Міжнародна економіка»

Куцик Владислав Петрович

Студент 1 курсу спеціальності

«Міжнародна економіка»

Львівський торговельно-економічний університет

м. Львів, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку світової економіки транснаціональні корпорації стали однією з головних рушійних сил процесів глобалізації. Під поняттям «транснаціональна корпорація» слід розуміти сучасну форму міжнародної корпорації, що володіє зарубіжними активами, які отримані на основі прямих іноземних інвестицій, здійснює спільну політику контролю закордонних комплексів виробництва та розподілу продукції з єдиного центру материнської компанії з країни базування, функціонує на принципах корпоративної власності і суттєво впливає на визначену економічну сферу принаймні декількох країн світу. З одного боку, глобалізація та регіоналізація створюють сприятливі умови для розвитку ТНК, з іншого - фірми підсилюють ці процеси за допомогою здійснення експортно-імпортних операцій і прямих іноземних інвестицій (ПІІ). ТНК поступово стають найбільшими гравцями, займаючи більш потужні позиції.

Мета роботи. Основною метою роботи є висвітлення та характеристика домінуючих трендів діяльності ТНК, досліджуються та аналізуються причини стрімкого зростання та їх ефективності діяльності, проблеми та аспекти розвитку транснаціональних корпорацій в Україні та в світі в цілому.

Матеріали та методи. Основними матеріалами і методами дослідження стали офіційні сайти наукових журналів та статистичні методи дослідження,

про що свідчать графічні зображення економічних показників у динаміці та структурах.

Результати та обговорення. Аналіз діяльності ТНК і теорій прямих іноземних інвестицій дає змогу виділити такі основні джерела ефективної діяльності ТНК (порівняно з національними компаніями):

1. Використання переваг володіння природними капіталом і знаннями перед фірмами, що здійснюють свою підприємницьку діяльність в одній країні і що задовольняють свої потреби в закордонних ресурсах лише шляхом експортно-імпортних операцій;

2. Можливість оптимального розташування своїх підприємств у різних країнах з урахуванням розмірів їхнього внутрішнього ринку, темпів економічного росту, ціни і кваліфікації робочої сили, цін і доступності інших економічних ресурсів, розвиненості інфраструктури, а також політико-правових факторів, серед яких найважливішим є політична стабільність;

3. Можливість акумулювання капіталу в рамках усієї системи ТНК, включаючи позикові засоби в країнах розташування іноземних філій;

4. Використання у своїх цілях фінансових ресурсів усього світу. Прикладом цього, за даними Міністерства торгівлі США, є загальні активи зарубіжних філій американських корпорацій у середині 90-х років, які оцінювалися майже в 2 трлн. доларів.

У топ-10 за кількістю фірм-мільярдерів (за даними 2018-2020 рр.) увійшли:

США (575 фірм) та КНР (309) – це єдині країни зі списку, в яких кількість компаній-гігантів істотно збільшується. Круті обмеження ринку та відповідні тарифи – це останні події, що посилюють торговельну напруженість між США та Китаєм. Якщо коли-небудь стався переломний момент в економічному перетягуванні каната між найбільшими економіками світу, це зараз. 61 країна отримала місце в цьому щорічному рейтингу найбільших компаній світу, але концентрація влади, безсумнівно, на користь США та Китаю [1]. У першу трійку списку держав з найбільшою кількістю крупних компаній, в яких

загалом входить 61 країна, попала також Японія (223). Динаміка кількості провідних ТНК у США та КНР упродовж 2018-2020 рр. подана у рис. 1

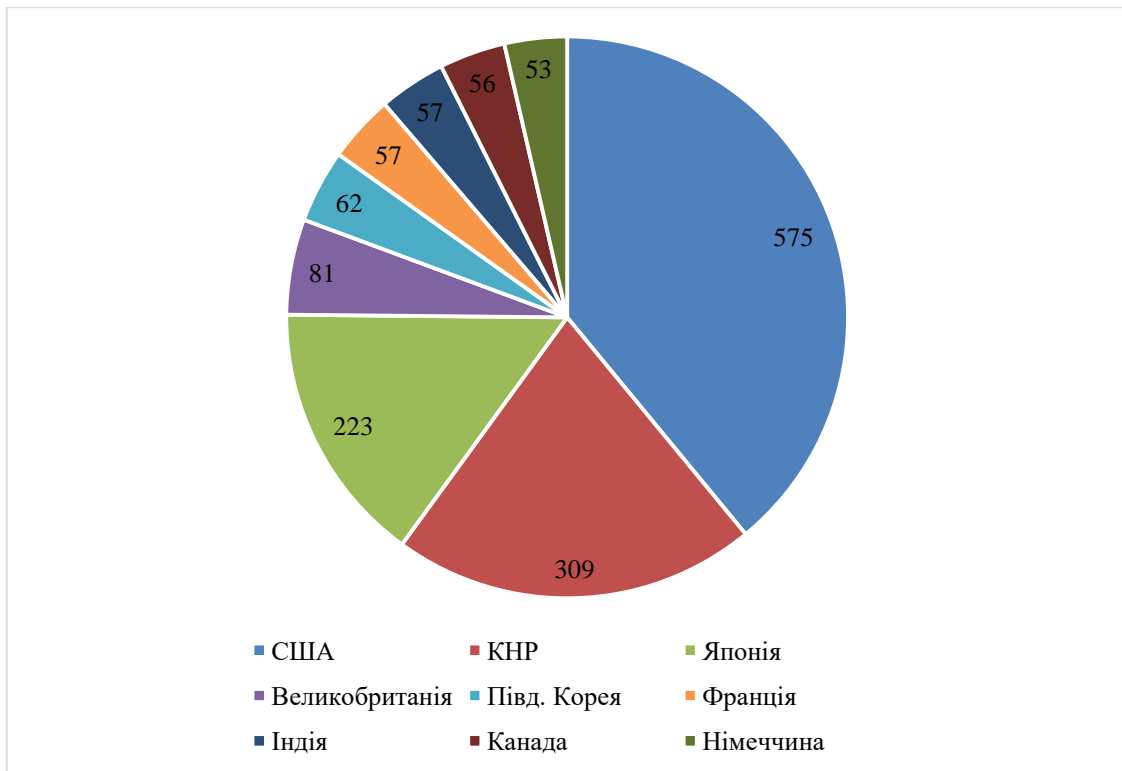

Рис.1. Динаміка розвитку ТНК країн світу за 2018-2020 рр.

Однією з важливих характеристик еволюції ТНК є їх перехід від одногалузевої спеціалізації до багатогалузевої організації виробництва на базі глобальної оптимізації – створення глобальних вартісних ланцюжків (ГСЦ, GVC). Мається на увазі розподіл технологічних стадій виробництва товару або послуги між виробниками, розташованими в двох або більше країнах. Завдяки їм складаються досить великі мережеві структури міжнародного виробничого кооперування, що охоплюють часом сотні і навіть тисячі ланок. Так, за даними ЮНКТАД, 60% світової торгівлі (що відповідає 12 трлн. дол. США) припадає на проміжні товари і послуги, які в подальшому використовуються для виробництва готових виробів.

Згідно з оцінками ЮНКТАД, на кожний готовий виріб припадає у середньому 28% доданої за кордоном вартості. Це означає, що практично третина світового експорту складається з раніше імпортованих компонентів.

Роль ТНК у сучасному світовому господарстві оцінюють за допомогою таких показників:

- ТНК контролюють приблизно 2/3 світової торгівлі, причому 40% цієї торгівлі здійснюється всередині ТНК;
- на ТНК припадає близько половини світового промислового виробництва;
- на підприємствах ТНК працює приблизно 10% усіх зайнятих у несільськогосподарському виробництві (із них майже 60% працюють у материнських компаніях, 40% – у дочірніх підрозділах);
- ТНК контролюють приблизно 4/5 усіх наявних у світі патентів, ліцензій і ноу-хау.

Вплив ТНК на світову економіку має двоїстий характер. З одного боку, ТНК є наслідком (продуктом) міжнародних економічних відносин, що динамічно розвиваються, а з іншого – самі виступають потужним механізмом впливу на них, формуючи нові та видозмінюючи наявні. Основні галузі діяльності світових транснаціональних корпорацій наглядно представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Основні галузі діяльності світових транснаціональних корпорацій

Основні галузі діяльності ТНК	Кількість ТНК
Банківська справа	279
Електроенергетика	85
Нерухомість	83
Інвестиційні послуги	80
Видобування нафти і газу	79
Хімічна промисловість	59
Телекомунікації	58
Будівельні послуги	50

Отже, на ці галузі припадає 43,2% ТНК. Таким чином, можна зробити висновки, що отримана інформація значно розширює уяву про сфери домінування ТНК на світовому ринку, адже в більшості публікацій зазначено про пріоритетність вкладання коштів в електронну промисловість.

Висновок: На підставі аналізу приходимо до висновків, що географічна структура найпотужніших світових ТНК відображує лідерство США серед більшості країн, проте з кожним роком їх роль зменшується та зростає вплив Китаю. Актуалізуються основні галузі, де відбувається основний розвиток ТНК та найбільший приріст прибутку, а саме банківська справа, фінанси, будівництво та нафтогазові операції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. American Airline Financial Results Report Third-Quarter 2020.
2. OECD, Transnational corporation investment and development 2020, Number 1. URL: https://unctad.org/system/files/officialdocument/diaeia2020d1_en.pdf.
3. OECD, Impact of Covid-19 Pandemic on Trade and Development. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/osg2020d1_en.pdf.
4. Офіційний сайт журналу Forbes. URL: <http://www.forbes.com/global2000/>.

АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДАТКОВОЇ ДІАГНОСТИКИ

Лега Ольга Василівна
Канцедал Наталія Анатоліївна
Яловега Людмила Василівна
Прийдак Тетяна Борисівна

к.е.н., доценти
Полтавський державний аграрний університет
м. Полтава, Україна

Вступ. В умовах фінансово-економічної кризи в Україні особливого значення набуває проблема економічної безпеки як на рівні держави, галузей, так і на рівні окремих суб'єктів господарювання. Стрімко зростаюча інфляція, систематичне здорожчання ресурсів призводять до неплатоспроможності підприємств, а як наслідок – до їх неспроможності сплачувати податки за встановленими ставками й термінами. Станом на 06.04.2021 р. на розгляді знаходиться 11 644 судових справ у частині *врегулювання спорів щодо відмови у реєстрації податкових накладних* за період 2019–2021 рр., із яких: 4729 – перебувають на розгляді окружних адміністративних судів; 3627 – оскаржуються в апеляційному порядку; 3021 – набрали законної сили [1].

Наразі практики виокремлюють наступні способи скоєння податкових злочинів: декларування одного виду діяльності, а заняття іншими видами підприємницької діяльності; використання кількох розрахункових рахунків у фінансових установах; формування фіктивних документів про передачу товарів на збереження; заниження отриманої виручки шляхом фальсифікація даних про кількість реалізованої продукції (робіт, послуг); приховування об'єктів оподаткування шляхом подання інформації щодо тимчасового господарської діяльності; завищення даних про матеріальні витрати; виплата заробітної плати за фіктивними договорами; формування фіктивних документів про оплату робіт (послуг) консультативного та інформаційного характеру, пов'язаних із управлінням виробництва, зберіганням та реалізацією продукції (робіт, послуг); ухиляння від сплати акцизного збору і податку на додану вартість шляхом

фальсифікації ввізних митних документів [2].

Відтак, податкові загрози можуть існувати як з боку суб'єктів господарювання (дотримання податкової дисципліни, податкового планування), так і з боку держави (встановлення системи оподаткування, здійснення податкових перевірок тощо). В таких умовах бути економічно-стійким та захищатися від руйнівного впливу із боку внутрішніх та зовнішніх явищ та процесів стає надзвичайно складно [3]. Особливо тоді, коли ключове місце в структурі економічної безпеки займає податкова безпека, складовим елементом якої є ризик. У системі ризиків підприємницької діяльності значна частка належить податковим, які можуть і зменшити прибуток, збільшивши збитки, і зменшити прибутковість підприємства тощо. Контроль за податковими ризиками можна здійснювати через аналіз, прогнозування та оптимізацію.

Мета роботи полягає у розгляді теоретичних аспектів аналізу як інструмента податкової діагностики та розробленні інформаційно-організаційної моделі податкового аналізу.

Матеріали і методи. Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання соціально-економічних явищ і процесів, фундаментальні положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних вчених щодо податкового аналізу. При дослідженні застосовувались методи: абстрактно-логічний метод – при визначенні сутності категорії; метод порівняльного аналізу – при дослідженні економічних категорій щодо податкового аналізу.

Результати і обговорення. Податкова діагностика проводиться з метою оцінки рівня дотримання податкового законодавства, виявлення податкових ризиків та способів управління ними та виявлення можливостей для оптимізації оподаткування. Одним з інструментів податкової діагностики є аналіз, ключовим завданням якого є обґрунтування економічних рішень, спрямованих на оптимізацію податкових розрахунків.

Інформаційну роль у вирішенні проблем оптимізації оподаткування підприємства відіграє бухгалтерський облік, адже системою бухгалтерського

обліку акумулюється та обробляється інформація щодо нарахування й сплати податків та зборів до бюджетів різних рівнів. Ми погоджуємося з тим, що не існує інформації більш доступної й достовірної, ніж інформація бухгалтерського обліку, адже вона формується на основі систематичного та суцільного документування всіх господарських операцій. У такому разі зростає роль якості й своєчасності подання бухгалтерської інформації, яка є підставою для вирішення проблем податкової безпеки суб'єктів господарювання.

Для податкового аналізу цінною є інформаційна податкова база - податкові документи, зміст та форми яких відображають систему зведених взаємопов'язаних обліково-податкових показників.

Інформацію для податкового аналізу класифікують за внутрішніми і зовнішніми джерелами. Зовнішня податкова інформація включає податкове законодавство, інструкції, спеціальну літературу з методик податкового планування. Також, на нашу думку, до такої інформації доцільно віднести інформацію фіскальних органів – Листи «про результати опрацювання зібраної податкової інформації щодо проведення фінансово-господарських операцій», Результати податкових перевірок (акти (довідки) камеральної перевірки, документальної (виїздної) перевірки, документальної (невиїздної) перевірки, акт (довідка) про результати фактичних перевірок тощо), Податкові повідомлення-рішення про обов'язок платника податків сплатити суму грошового зобов'язання, визначену контролюючим органом [4].

Внутрішні джерела залежать від специфіки діяльності підприємства. До неї можна віднести інформація організаційного характеру статус, місце реєстрації, наявність структурних підрозділів, бюджети підприємства, також ставки податків, джерело сплати, наявність пільг, терміни сплати.

На нашу думку, внутрішні джерела податкової інформації доцільно поділити на групи:

1. Довідкова – документи, що містять довідкові відомості, які деталізують дані для обчислення податків, що розшифровують або обґрунтовують податкові розрахунки. Тут можна виділити документи, необхідні для обчислення податків

та документи довідкового характеру, що не впливають на обчислення сум податків.

2. Облікова – документи, що є зведеними формами обліку. Первинні документи бухгалтерського обліку, накопичуючись і систематизуючись у податковому обліку, підлягають узагальненню за певний період. Після цього в згрупованому вигляді документи визначають суму нарахованих податків, що підлягають внесенню в бюджети.

3. Звітно-декларативна – документи, у яких фіксуються податкові розрахунки й суми податків. За кожним податком існує єдиний розрахунковий документ, що подається платником податків у орган фінансової служби у встановлений законодавством строк [4].

Для оптимізації податкових розрахунків та зниження податкових ризиків підприємства необхідно проводити аналіз інформаційної податкової бази. Податковий аналіз, виступаючи споживачем інформаційних даних, повинен виявити переваги і недоліки діючої системи інформації, сприяти її застосуванню для досягнення цілей організації, дозволяючи при цьому досягати цілей кожної з існуючих в організації систем обліку.

Податковий аналіз повинен проводитися, дотримуючись певної послідовності.

На думку Мельник О.В., на першому етапі податкового аналізу досліджуються податкова система в цілому та її окремі елементи, визначаються темпи зростання платежів по кожному з податків, їх динаміка, акцентується увага на тих податках і зборах, у динаміці яких відбулися зміни, визначаються причини цього. На другому етапі оцінюється відносне податкове навантаження на підприємство, яке показує якісну та кількісну характеристику впливу оподаткування на підприємство. Третій етап полягає у визначенні заборгованості підприємства за податками і зборами та порівняння заборгованості по роках із моменту її виникнення. На четвертому етапі здійснюється пошук шляхів мінімізації з використанням податкових пільг [5].

Барабаш Н.С., Никонович М.О. виділяють чотири етапи податкового

аналізу: 1. Аналіз абсолютного податкового вантаження на підприємстві. 2. Аналіз відносного податкового навантаження на підприємстві. 3. Аналіз заборгованості підприємства за податками і зборами. 4. Аналіз упущеної вигоди мінімізації податкових платежів [6].

Легостаєва О.О., Лисьонкова Н.М. виокремили складові податкового аналізу. I. Факторний аналіз податкових платежів. II. Аналіз структури і динаміки податкових платежів. III. Аналіз податкового навантаження підприємства. IV. Аналіз податкової заборгованості підприємства [7].

На нашу думку, послідовність здійснення податкового аналізу залежить від специфіки діяльності суб'єкта господарювання. Доцільно виділити три етапи:

1. Організаційний – уособлює оцінку існуючої системи оподаткування господарюючого суб'єкта: загальний аналіз і розгляд елементів системи оподаткування економічного суб'єкта; визначення основних чинників, що впливають на податкові показники; оцінка методики нарахування податкових платежів; оцінка документообігу та вивчення функцій і розподіл повноважень служб і виконавців, відповідальних за нарахування і сплату податків; попередній розрахунок податкових показників економічного суб'єкта.

2. Основний – передбачає аналіз податкової інформації, порівняння з періодом попереднього року, визначення основних факторів впливу на податкове навантаження підприємства, чинники, які впливають на прибутковість або збитковість підприємства, розрахунок планових показників діяльності підприємства (собівартість, податкові платежі, навантаження тощо). Особливу увагу потрібно приділити аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості за розрахунками з бюджетом в розрізі податків та зборів.

3. Підсумковий – узагальнюються результати податкового аналізу щодо правильності оподаткування. На підставі проаналізованої інформації виявляються ризики за певний період та приймаються управлінські рішення щодо оптимізації податкових розрахунків.

Висновки. Отже, податковий аналіз можна ідентифікувати як комплексне

вивчення податкової інформації підприємства за певний період, оцінка правильності оподаткування окремими податками та відображення у податковій звітності з метою виявлення ризиків за відповідний період та пошук альтернативних варіантів для вирішення проблемних питань. Виокремлені етапи здійснення податкового аналізу є невід’ємними для прийняття виважених управлінських рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лега О. В., Яловега Л. В., Прийдак Т. Б. Злочини в податковій сфері: сучасний стан та шляхи запобігання. *Економіко-правова політика в умовах світової кризи: проблеми і шляхи подолання* : збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції, м. Черкаси, 25 листопада 2021 року. Черкаси : Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова, 2021. С. 110 - 112. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/11462/1/1%2c2%2c110-112.pdf> (дата звернення 29.01.2022).
2. Цимбал П.В. Визначення поняття податкових правопорушень і податкових злочинів. *Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України (економіка, право)*. 2007. № 2 (37). С. 138-145. URL: http://ir.nusta.edu.ua/bitstream/doc/3077/1/3300_IR.pdf (дата звернення 29.01.2022).
3. Податкові ризики, що впливають на економічну безпеку підприємства. URL: <https://bankruptcy-ua.com/articles/10955> (дата звернення 29.01.2022).
4. Лега О. Використання податкової інформації у розрахунках з бюджетом. *Agricultural and Resource Economics : International Scientific EJournal*. 2017. Vol. 2. No. 3. Pp. 63–74. URL: http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/318/1/120-279-1-SM_Стаття.pdf. (дата звернення 29.01.2022).
5. Мельник О.В. Податковий аналіз як інструмент податкового менеджменту сільськогосподарського підприємства. *Глобальні та національні*

проблеми економіки. 2016. Випуск 14. С. 207-210. URL: <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/42.pdf> (дата звернення 29.01.2022).

6. Барабаш Н.С., Никонович М.О. Податковий аналіз: зміст та особливості розвитку. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/92423/31-Barabash.pdf?sequence=1> (дата звернення 29.01.2022).

7. Легостаєва О.О., Лисьонкова Н.М. Податковий аналіз як складова оптимізації податкової політики підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2016. № 55. С. 50-58. URL: http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/761/1/VETP_2016_55_50_58.pdf (дата звернення 29.01.2022).

МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ И СТРАТЕГИЯ

Ломсадзе-Кучава Майя Карловна

Доктор менеджмента, профессор факультета энергетики

Грузинский технический университет

Грузия, Тбилиси

Аннотация В статье рассматривается маркетинг как деятельность, которая помогает компании идентифицировать собственный бренд, сортировать бренды и умудряться различать детали, необходимые для идентификации конкретного бренда, что позволяет компании быть более заметной в областях сбыта продукции. вы входите как фирма и какую прибыль вы можете ожидать. Обо всем этом на примере „Taste“.

Ключевые слова: Маркетинг, продукты, место, цена и ключ — продвижение — стимулирование.

В целом маркетинг представляет собой смесь стратегических бизнес-мероприятий, главной целью которых является создание определенного бренда и бизнеса.

Маркетинг — это идентификация, идентификация и понимание наших клиентов и продуктов и услуг, которые мы разрабатываем и которые удовлетворяют их потребности («Маркетинг» Филипа Котлера) [2].

Маркетинг помогает нам охватить нашу целевую аудиторию, создать клиентскую базу и, в конечном счете, расширить наш доступ к сути нашего бизнеса. («Маркетинг» Филипа Котлера) [2].

Хороший маркетинг рассказывает историю нашего бизнеса и дает нашим клиентам повод покупать продукцию у нас, а не у конкурентов.

Маркетинг помогает нам привлекать новых клиентов, фокусироваться на удовлетворении их потребностей и строить долгосрочные отношения. Это требует исследований, времени и соответствующего распределения бюджета.

Маркетинг важен в нашем бизнесе, включая даже, казалось бы,

тривиальные вопросы: как наши сотрудники приветствуют наших клиентов по телефону, каковы наши процедуры обслуживания клиентов, что наши сотрудники носят, какие у нас подписи в электронной почте и так далее.

Хороший маркетинг помогает нам тестировать каждый аспект нашего бизнеса. Каким бы маленьким ни был наш бизнес. Нам нужно подумать о том, как это воспринимают наши бизнес-клиенты.

В то время как маркетинг требует времени, исследований и анализа, успешный маркетинг помогает нам расширить нашу линию доступа к бизнесу.

Вот некоторые маркетинговые соображения, которые необходимы для нашего бизнеса:

- Как определяется наше положение на рынке;
- Кто является нашей целевой аудиторией;
- Какова наша цена на продукт и услугу;
- Каково качество нашей продукции.

Определите проблему исследования.

Одной из ключевых функций маркетинговых исследований является выявление проблемы исследования. Только после точного выявления проблемы можно провести обследование, дающее необходимую информацию. Важнейшим этапом определения проблемы является постановка конкретного исследовательского проекта, задачи. Каждый проект должен иметь одну или несколько задач, без выполнения которых невозможен переход к следующему этапу маркетингового исследования.

Объектом нашего маркетингового исследования стала компания «Глобал Фудс», производитель товаров первой необходимости. Она производит и продает упакованные продукты питания по всему миру. Ведущим брендом Global Foods является „Taste“ — бренд тортов и закусок. Продукция „Taste“ постепенно отвоевывает долю рынка у конкурентов.

Глава компании Ник Томас нанял нас в качестве консультанта по маркетинговым исследованиям. Нужна обратная связь от клиентов относительно статуса бренда „Taste“.

После обсуждения с маркетинговой командой мы обнаружили, что

Осведомленность о бренде „Taste“, имидж бренда, позиционирование продукта, вкус продукта и коммуникация — вот причины, которые приводят к плохой эффективности бренда.

Для устранения всех этих проблем нам необходимо учитывать мнение Нелл Борден, что маркетинговая стратегия должна состоять из следующих компонентов: планирование продукта, ценообразование, брендинг, ключевые каналы, реклама, упаковка, обслуживание, хранение, сбор и анализ информации.

В 1960 году Джером Маккартни разделил эти ингредиенты на 4 основные категории, известные сегодня как компонент 4P: продукт, место, цена и ключ — продвижение — стимулирование.

Такая группировка ингредиентов действительно упрощает анализ рынка и планирование маркетинговой стратегии.

Каждому ингредиенту следует задавать свои вопросы и давать соответствующие ответы.

Общая формула очень проста: мы думаем, что нам нужно создать продукт, который нужен определенной группе людей, нам нужно доставить его туда, где его ищут покупатели, нам нужно установить цену, которую покупатели считают справедливой и приемлемо, но на самом деле эта простая формула не так проста. Это связано с тем, что нужно ответить на множество вопросов, проверить актуальность этих ответов, предсказать потребительские предпочтения и так далее.

I. Бренд “Taste”— один из самых инновационных и успешных в мире, ставший: Товар - бренд “Taste” должен обладать теми характеристиками и качеством, которые ожидает покупатель по уплаченной цене и самое главное этот товар должен быть нужен покупателю и удовлетворять его вкус.

Продукт – это совокупность товаров и услуг, предлагаемых компанией для целевого рынка. Для того чтобы бренд “Taste” был конкурентоспособным и привлекал покупателя, он должен отвечать на следующий вопрос: чего

потребители ожидают от этого продукта? Каким требованиям он соответствует и можно ли приобрести дополнительные потребительские функции? Содержит ли этот продукт такие дорогие компоненты, что покупатели не придают ему большого значения? Какой дизайн, форма, размер и текстура должны быть у этого продукта? Какой логотип и слоган ему подходят? Чем он отличается от конкурентов, в чем его преимущества и недостатки?

В нашем случае - марка "Taste" лучше по дизайну, вкусу, качеству упаковки, желательно оформлена в более оригинальных и привлекательных тонах.

Мы должны сосредоточиться на визуальной стороне, продуктовые линейки или маркетинговые материалы должны отличаться исключительной визуальной эффективностью. Мы всегда должны придавать большое значение визуальной стороне продукта, чтобы повысить эффективность его восприятия для покупателя.

Нам необходимо брать от заказчика и уделять особое внимание дизайну материалов, которые передают образ и вид нашего продукта. К ним относятся: веб-сайт, упаковка продукта, брошюры, листовки, визитные карточки и т. д.

II. Место - Где потребители ищут такой товар - в магазинах смешанных товаров, специализированных магазинах, супермаркетах, бутиках, интернет-магазинах или каталогах? Какой из ключевых каналов более действителен? Где этот продукт привлекает наибольшее внимание? В каталогах, телевизионной рекламе, баннерах или интернет-сообщениях?

Как ведут себя конкуренты в подобной ситуации и какой другой подход можно придумать?

Место включает в себя деятельность компании, благодаря которой продукт становится доступным целевому покупателю.

На основании этих тезисов в нашем исследовании установлено:

1. что в некоторых случаях часть дилеров не размещала наш бренд на видном месте, что приводило к низким продажам бренда.
2. Менеджер по продажам не сосредоточился должным образом на

клиенте, чтобы сосредоточиться на нашем продукте.

III. Цена. В теории маркетинга к цене продукции предъявляются следующие требования:

1. Цена должна обеспечивать возмещение понесенных затрат на товар и получение прибыли;
2. Цена должна быть приемлема для покупателя;
3. Цена должна быть конкурентоспособной с ценами на аналогичную продукцию других производителей;
4. Цена должна учитывать особенности ключевого рынка,

Исходя из этих тезисов, “Taste” на бренд может быть реализован:

А) оптимизация производственных затрат;

Б) Повышение привлекательности бренда за счет активной рекламной кампании, что даст возможность продавать по цене выше номинала (лучший пример тому – резкое повышение цен на смартфоны Apple, что достигается за счет агрессивных рекламных кампаний).

IV. Ключ - Продвижение; Продвижение (презентация - один из основных инструментов маркетинга и обозначает совокупность действий, направленных на представление бренда). Акция может укрепить старый имидж, приобрести новый имидж, представить новый дизайн, программу, публикацию, напомнить покупателю о достоинствах, преимуществах продукта и т.д. Цель продвижения – удержание и привлечение клиентов.

Продвижение тесно связано с позиционированием, рекламой, ключевым стимулированием (Sales Promotion) И связи с общественностью (Public Relations). Стимулирование продаж продукта является важной частью маркетинга и дифференциации продукта.

Таким образом, предприятия посылают сообщения потребителям. Если покупатель ничего не знает о товаре, то он его не купит.

Одним словом, продвижение означает рекламу бренда, что имеет решающее значение для создания идентичности бренда и его продвижения.

Стимулы – это действия, которые знакомят общественность с качеством

продукта и убеждают целевого покупателя в его покупке. Каждый год компания должна тратить определенную сумму капитала на рекламу, чтобы предоставить клиентам информацию о компании и ее продуктах. Функция реселлеров — помочь и убедить потенциального покупателя. Для поощрения покупателя компания и ее дилеры должны разработать специальные стимулы — скидки, низкие комиссии, скидки (частичный возврат средств при определенных условиях).

Должны быть реализованы простые сообщения. Простые сообщения легко слушать и понимать, а также запоминать и делиться ими. При создании сайта “Taste” описания и другая информация не должны быть на первом плане; делает ее более желанной.

Предоставление информации пользователям на понятном им языке прямо пропорционально продажам.

Пусть наши клиенты продают нашу собственную продукцию. Компании желательно активно вовлекать пользователей в рекламную деятельность “Taste”.

Создайте уникальный клиентский опыт. Бренд “Taste” уникален и запоминается, поэтому его нужно правильно упаковывать и дегустировать для небольших подарков. Создание хорошего продукта само по себе не является ключом к прибыльному бизнесу; Сервис и клиентский опыт играют решающую роль. Впечатление, полученное пользователем от продукта, отражается на всей системе, на ней приходится строить рекламу: производство, цепочка поставок, маркетинг и т.д.

Отзывы и впечатления клиентов должны быть собраны в этом направлении. Анализируя эту первичную информацию, следует планировать и реализовывать организационные меры для улучшения возможностей клиентов “Taste”.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. М. Ломсадзе-Кучава „Экономика и маркетинг“ ГТУ-2018
2. Филип Котлер "Управление маркетингом" (12-е издание, 2008 г.).
3. Акулич И. Л. Международный маркетинг: Учебное пособие. Мн.:
Выш. шк. 2016.
4. Svend Hollensen. Global Marketing. Fourth edition. Prentice Hall. 2017

ДО ПРОБЛЕМИ КРЕАТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Саух Ірина Василівна,

д.е.н., професор

Ковпака Анастасія Анатоліївна,

асистент

кафедра економіки, менеджменту,

маркетингу та готельно-ресторанної справи,

Житомирський державний університет, Україна

Вступ. В останні роки вітчизняна педагогічна наука демонструє зростання інтересу до питань творчого мислення, креативності управлінської діяльності в закладах освіти. Удосконалення управління освітньою сферою набуває особливої ваги з огляду на те, що саме через освіту можна не лише сформувати міцне громадянське суспільство, а й запровадити нові моделі державного управління у політиці, економіці та соціальній сфері.

Мета роботи. З огляду на системність заходів у реформуванні української освіти проблема креативності в управлінні освітніми установами постає особливо актуальною. В цьому ж аспекті відзначимо, що на сучасному етапі розвитку української освіти в контексті усіх надскладних завдань особливо гострою постає потреба у креативному керівникові, основною метою діяльності якого є спрямованість на розвиток очолюваного ним закладу. Сьогодні значно зросли вимоги до таких якостей особистості керівника, зокрема, відкритість новому досвіду, вміння знаходити рішення у нестандартних ситуаціях, творче ставлення до дійсності тощо. Тобто йдеться про формування професійної креативності керівника, проте механізми її формування, динаміка становлення не досліджені повною мірою, критерії оцінки ефективності креативності управлінського процесу остаточно не розроблені. Недостатньо розробленим є також й діагностичний комплекс з оцінки творчого потенціалу керівного персоналу закладу освіти, без якого говорити про компетентність у цій сфері немає підстав.

Креативність у структурі професійної компетентності управлінця свідчить про творчі досягнення керівника на різних етапах його професійної діяльності, і трактувати її слід як здатність до створення нових професійних продуктів та високих результатів діяльності за рахунок реалізації креативних здібностей особистості. Характеристиками креативного продукту управлінської діяльності керівника навчального закладу є нестандартність, новизна, корисність прийнятих рішень, а також в цілому продуктивність управління, що виражається в оптимальній організації роботи установи з урахуванням мінімізації витрат.

В той же час проявляється принципове протиріччя між наявною системою професійної підготовки керівних кадрів в освіті, яка орієнтується переважно на формування спеціальних знань, алгоритмів рішень, відпрацьованих технологій тощо, та необхідністю розробки освітньо-управлінських алгоритмів, що забезпечують становлення та реалізацію готовності керівника до професійної управлінської креативної діяльності, прийняття науково обґрунтованих рішень у ситуаціях підвищеної невизначеності та відповідальності, тобто, всіх основних елементів компетентності щодо власної професійної творчості. Всі ці аспекти, потрібні в сучасній педагогічній діяльності, з особливою гостротою виявляють актуальність проведення досліджень, присвячених розвитку професіоналізму та професійної креативності у структурі компетентності керівника, розробки різних поведінкових моделей досягнення реалізації стратегій розвитку.

Актуальність креативності управлінця також визначається, з одного боку, теоретичною неоднозначністю та розмитістю понятійного апарату з досліджуваної проблематики, з іншого - відсутністю логічно обґрунтованої та завершеної концептуальної моделі професійної креативності керівника закладу освіти, а також нерозробленістю механізмів функціонування та засобів формування даної професійно-психологічної якості. Відтак, в управлінському освітньому процесі особливої уваги набуває креативна компетентність, під якою маємо розуміти здатність до створення нових професійних продуктів та

високих результатів управлінської діяльності за рахунок реалізації творчих здібностей особистості. Проблема креативності управлінської діяльності керівника навчального закладу практично не вивчена. І хоча більшість фахівців у галузі педагогічної діяльності вказують на творчість як сутність педагогічної діяльності, креативність в управлінні закладами освіти є проблемою, недостатньо дослідженою ні на теоретичному, ні на практичному рівні. Тим паче, коли йдеться про структуру та якісні характеристики креативної компетентності керівника закладу освіти як системи змін, як і раніше, залишається дискусійним.

Результати. Наше дослідження засвідчує наступне. Нині існує нагальна потреба у фахівцях-управлінцях, здатних: (1) швидко адаптувати колектив навчального закладу до змін та збурень зовнішнього й внутрішнього середовища; (2) працювати в команді; (3) генерувати та приймати нешаблонні управлінські рішення; (4) робити вибір; (5) проявляти ініціативу; (6) самостійно орієнтуватися в стрімкому потоці необхідної інформації; (7) критично мислити, долаючи інертність та стандарти; (8) формулювати та захищати власну точку зору; (9) розробляти та науково обґрунтовувати нові технології управлінської діяльності; (10) продукувати неординарні оригінальні ідеї, які породжують нове, раніше невідоме, та доводити їх до конкретного практичного результату; (11) ризикувати у розв'язанні складних завдань з невідомими наслідками та прогнозами; (12) вирішувати проблеми шляхом аналізу та синтезу наявної інформації; (13) виявляти толерантність в умовах невизначеності та готовність протистояти думці оточуючих; (14) ефективно використовувати обмежені ресурси тощо. Вочевидь, що результативність управлінської діяльності обумовлена не володінням раз і назавжди отриманою спеціальною інформацією, а, в першу чергу, креативними підходами та вмінням орієнтуватися в інформаційних потоках, застосовувати нестандартні шляхи вирішення проблем, творчо використовувати знання або інші ресурси для досягнення поставленої в освітньому процесі мети.

Висновки. Отже, перед освітою постають нові й особливо важливі завдання, одним з яких є ефективність безпосередньо управління закладом освіти, що сприяє в кінцевому рахунку реалізації головної мети освітнього процесу, а саме - повноцінному розвитку особистості, її творчих устремлінь, адаптації людини до соціально-економічної ситуації, що динамічно змінюється. Для того, щоб досягти цієї мети, принаймі необхідно, щоб керівник володів усіма вищезгаданими характеристиками творчої особистості. У зв'язку з цим як прикладне завдання для педагогічної науки постає питання про формування творчих здібностей в управлінській діяльності, креативної компетентності керівника закладу освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Саух І.В. Проблеми розвитку креативного менеджменту та креативної освіти в сучасних умовах// Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – Київ: Вид-во ПВНЗ «Київський інститут бізнесу та технологій». – № 2 (40). 2019. – С. 81-85.

2. Saukh I.V. The creative education within the educational process changes// Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio J – Люблин. – 2019. – Vol. 32, № 2. – P.23-32.

3. Саух П.Ю., Саух І.В. Критичне мислення як особливий феномен сучасної системи компетенцій// World science: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 10th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2021. Pp. 494-498. URL <https://sci-conf.com.ua/x-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-world-science-problems-prospects-and-innovations-16-18-iyunya-2021-goda-toronto-kanada-arhiv/>.

**ФОРМУВАННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА У
СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Смірнова Ганна Василівна
аспірантка кафедри управління персоналом,
економіки праці та економічної теорії
ВНЗ Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

Анотація. Визначено основну мету державної кадрової політики та її вплив на формування кадрової політики підприємств. Сформовано логічно-структурну схему формування кадрової політики підприємств з урахуванням мети та завдань державної кадрової політики.

Ключові слова: державна кадрова політика, кадрова політика підприємства, кадрова політика, мета, завдання, принципи, заходи реалізації кадрової політики.

Кадрова політика держави представляє собою концентроване вираження настанов політичної влади щодо соціального управління та ролі людини в сфері матеріального і духовного виробництва, розподілу і споживання товарів та послуг. Державна кадрова політика виступає фундаментом соціального управління і, відповідно, управління людськими ресурсами. Вона ставить за мету раціоналізувати управлінські процеси у сфері соціальних взаємовідносин, надаючи їм усвідомленості та цілеспрямованості шляхом окреслення горизонту пріоритетних цілей і шляхів їх досягнення.

До мети державної кадрової політики необхідно віднести:

- залучення до участі у соціально-економічних та політичних реформах усього працездатного населення країни, мобілізацію людських ресурсів для активної участі у високоефективній праці;
- комплектацію всіх ланок державної, суспільної та господарської

праці ініціативними та компетентними людьми, котрі усвідомлюють необхідність якісних змін в суспільстві та прагнуть до їх реалізації на практиці;

- забезпечення безперервного удосконалення та своєчасного оновлення кадрового складу виробничо-господарської, соціально-культурної та адміністративно-державної сфери суспільства, неухильне підвищення професіоналізму та соціальної відповідальності кадрів тощо [1, с. 455].

Кадрова політика підприємства базується на закономірностях політики як такої, її напрямки та завдання обумовлюються загальноорганізаційними цілями, а її проведення забезпечується шляхом реалізації цілого комплексу кадрових технологій через систему управління людськими ресурсами.

Ми підтримуємо точку зору Мельничука Д.П. щодо природи та ролі кадрової політики підприємства:

– кадрова політика відображає основні наміри керівництва щодо формування кадрового складу та його характеристик, певним чином обумовлюється державною кадровою політикою та ставить за ціль закласти методологічний фундамент управління персоналом підприємства;

– лінія кадрової політики, в першу чергу, обумовлюється економічними інтересами; відповідно, цілі працівника, як об'єкта кадрової політики, можуть розглядатися як другорядні, а ініціатором підвищення інтересу до них може виступити лише сам працівник, апелюючи до вторинної сфери реалізації політичних інтересів;

– кадрова політика покликана узгодити інтереси соціальних груп, спрямувати їх активність на продуктивну ділову взаємодію, знизити ймовірність деструктивного протистояння;

– ставлення членів виробничої організації до лінії кадрової політики може виявлятися різноманітно та виражати повну підтримку (тотожність), певну підтримку (лояльність), підлеглість (конформізм), відхилення або протидію, що певним чином спричиняє коригуючий вплив на курс кадрової політики підприємства;

– керівництво підприємства як суб'єкт кадрової політики виробляє

власну позицію щодо первинної та вторинної сфери реалізації політичних інтересів, що в підсумку визначає спрямованість генеральної лінії кадрової роботи. Кадрова політика підприємства відображає сукупні інтереси і настанови його власників, керівництва та держави щодо кадрової роботи, певним чином коригується всіма категоріями персоналу та реалізується через систему соціального управління, яке в межах виробничої організації приймає форму управління персоналом. Саме на основі кадрової політики формулюються вимоги щодо формування та використання робочої сили, капіталовкладень в неї, розвитку персоналу, створення та стабілізації трудових колективів підприємства тощо [2]. На нашу думку, державна кадрова політика має вплив на формування кадрової політики на рівні підприємства за рахунок урахування її мети та основних завдань (рис. 1).

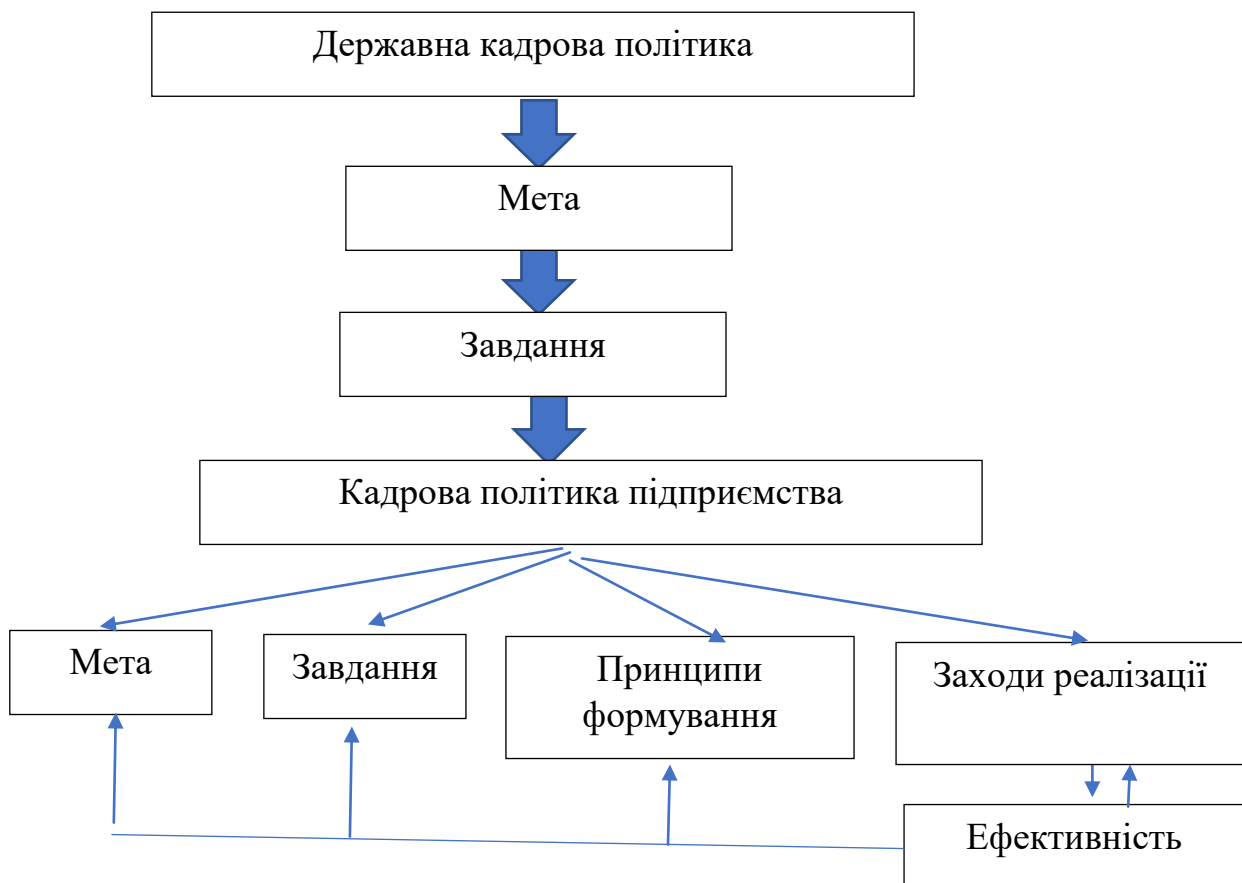

Рис.1. Структурно-логічна схема формування кадрової політики підприємства [сформовано автором]

Отже, формування кадрової політики підприємства має відбуватися на основі врахування мети і завдань державної кадрової політики та з

урахуванням конкретних цілей розвитку підприємства, інших внутрішніх чинників впливу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Щёкин Г.В. Социальная теория и кадровая политика : [монографія]. К.: МАУП, 2000. 576 с.
2. Мельничук Д.П. Кадрова політика в системі соціально-адекватного управління. *Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. Економічні науки.* 2002. № 22. С. 308–313.

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЗЕЛЕНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У СТРУКТУРНІЙ КОНФІГУРАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Чала Вероніка Сергіївна

к.е.н., доцент

Придніпровська державна академія

будівництва та архітектури

м. Дніпро, Україна

Анотація. Зазначено тривалу історію розв'язання проблем негативного впливу екологічних екстерналій на процеси суспільного відтворення. Наголошено на важливості формування у державах зважання систем покарань та економічних примусів стимулювання інвесторів зелених технологій. Оцінена роль екологічного оподаткування. Охарактеризована поведінка інвесторів зелених проєктів. Виокремлені основні механізми підтримки зеленого інвестування та надано порівняльну характеристику деяких з них.

Ключові слова: зелені інвестиції; економічні примуси; стимулювання; державне субсидування; механізми державної підтримки.

Досягнення стратегічної мети розбудови глобальної зеленої екосистеми є неможливим без активної участі інституту держави у підтримці зеленого приватного і державно-приватного інвестування та створенні для нього сприятливих організаційно-економічних, адміністративних й інституційно-регуляторних середовищних умов. Як свідчить світовий досвід, у багатьох країнах світу розв'язання найбільш насущних проблем негативного впливу екологічних екстерналій на процеси суспільного відтворення мають вже доволі тривалу історію. Основні причини цього криються як у високій кошторисній вартості реалізації зелених проєктів, так і значно триваліших термінах їх окупності порівняно з «брудними». Крім того, багато інвесторів відмовляються здійснювати капіталовкладення на початкових етапах реалізації зелених

проектів в силу ненадійності існуючих методик оцінки ризиків їх реалізації, загрози виникнення додаткових витрат у процесі виконання робіт, а також існування значних розривів між термінами фінансування проектів та термінами надходження коштів від продажу товарів і послуг [1; 2, с. 19].

Результатом цього стало формування у державах диверсифікованих систем, з одного боку, покарань та економічних примусів для економічних суб'єктів – забруднювачів довкілля; а з другого – стимулювання інвесторів, котрі готові здійснювати капіталовкладення у розвиток зелених технологій і проектів. Наголосимо, що сформована у світі система екологічного оподаткування включає на сьогодні понад 1,4 тис різного роду податків [3, с. 4], котрі відрізняються між собою як за ставками і базою оподаткування, так і періодичністю здійснюваних платежів, порядком відшкодування і звільнення економічних суб'єктів від сплати податків тощо.

При цьому лєвова частка подібного роду податкових платежів надходить від оподаткування енергетики (77%) та транспортного сектору (22%), тоді як бази оподаткування невідновлювальних ресурсів і забруднення довкілля відіграють відносно незначну роль в отриманні державами екологічних податкових надходжень. Що ж стосується частки екологічних податків у загальних податкових надходженнях держав ОЕСР, то вона становить нині близько 5% (тоді як на початку 2000-х років – 5,9%) з перспективним трендом щодо зниження в силу розрахунку ставок податків у натуральних одиницях [4]. І це при тому, що досі у світі не існує переконливих аргументів для інвесторів повністю відмовитись від здійснення капіталовкладень у «брудні» технології навіть за умов запровадження відносно них суворих санкційних механізмів за забруднення довкілля і нанесення шкоди здоров'ю громадян [2, с. 18].

Наприклад, у Великобританії ще у 2012 р. було засновано перший Банк зелених інвестицій (*англ. – Green Investment Bank – GIB*), який, володіючи операційною незалежністю від держави та самостійно визначаючи принципи реалізації власної грошово-кредитної політики, за п'ять років роботи профінансував 100 проектів у сфері кліматичних змін на загальну суму 12 млрд

ф. ст. (15,5 млрд дол. США) [5]. Після продажу у 2017 р. GIB австралійському фінансовому холдингу Macquarie він був реорганізований у Групу зелених інвестицій (англ. – *Green Investment Group – GIG*), яка продовжує фінансувати зелені проєкти. Зокрема, тільки у період з серпня 2018 р. до вересня 2019 р. GIG здійснила інвестиційних капіталовкладень на загальну суму 2,4 млрд ф. ст. (3,1 млрд дол. США). Планується, що державні зелені інвестиції у сфері відновлювальної енергетики у сумі 5 млрд ф. ст. (6,4 млрд) за умов створення у державі сприятливого інвестиційного клімату дадуть змогу залучити близько 100 млрд ф. ст. (129 млрд дол. США) приватного капіталу з боку інституційних інвесторів – пенсійних фондів, страхових компаній, інвестиційних банків та ін. [5].

Якщо ж аналізувати державне субсидування зелених інвестицій, то слід відзначити, що вже сьогодні десятки держав світу, як власне й міжнародні фінансові організації, активно застосовують даний інструмент у формі кредитних і податкових пільг з метою стимулювання переходу національних економік на зелені «рейки». Зокрема, компанії, котрі виробляють енергію з відновлювальних джерел чи обладнання для відновлювальної енергетики, можуть претендувати на отримання державних грошових дотацій для компенсації частини своїх витрат на реалізацію інвестиційних проєктів. Важко переоцінити надважливого значення у процесах «озеленення» національних економік державних субсидій, спрямованих на компенсацію частини лізингових платежів за нове обладнання; інвестиційних гарантій урядових фінансових інститутів розвитку; заснування спеціальних зелених фондів для фінансування зелених інвестиційних проєктів; а також запровадження відносно останніх механізмів пільгового кредитування й оподаткування (табл. 1).

Важливо зазначити, що саме податковим механізмам стимулювання зеленого інвестування та розбудови у глобальних координатах зеленої екосистеми національні уряди держав приділяють підвищену увагу з причин їх стратегічного характеру і широких можливостей підтримувати інфраструктурні інвестиції.

Домінуючі механізми державної підтримки зеленого інвестування та інститути їх реалізації

Канали акумуляції капіталу	Інститути реалізації державної підтримки	Механізми державної підтримки зеленого інвестування		
Бюджетні кошти	Програмні витрати бюджету	Субсидії	Державні закупівлі	Вкладення у спеціально створені фінансові інструменти
	Непрограмні витрати бюджету	Державні дотації на покриття витрат економічних суб'єктів, котрі здійснюють зелені інвестиційні капіталовкладення чи здійснюють пов'язану з ними господарську діяльність		
Кошти спеціальних інвестиційних фондів	Цільові фонди, засновані державами	Субсидії		Гарантії
Кредитні організації	Спеціальні кредитні організації і банки розвитку	Довгострокове кредитування за ставками, нижчими рівня ринкових		Інші види фінансових продуктів, включаючи гарантії
Національні податкові системи	Екологічні податки і збори	Податкові пільги зеленим секторам національних економік		Підвищення ставок оподаткування ресурсомістких секторів економік з високим споживанням невідновлювальних джерел енергії

Джерело: [6, с. 102].

Зокрема, на найбільшу увагу заслуговують такі інструменти як: звільнення від податків обігу зеленої енергії для фізичних осіб (Бразилія); запровадження нульового податку на газотранспорт (Євросоюз та Японія) та генерацію енергії з відновлювальних джерел (ЄС); зниження податкового навантаження для підприємств, котрі володіють об'єктами відновлювальної енергетики (Європейський Союз); запровадження знижених податкових ставок

і зменшення бази оподаткування (Японія); податкові відрахування (США); заходи прискореної амортизації (Японія); звільнення від оподаткування компаній, що реалізують екологічні проєкти (Китай); запровадження нульового оподаткування доходів з зелених облігацій (Китай); податкові пільги за доходами від облігацій CREB (США) [7, с. 25]. Широко впроваджуваною практикою на сьогодні є також надання компаніям, котрі вкладають інвестиційний капітал в охорону довкілля, податкових пільг відносно витрат на ДіР у випадку відповідності останніх тим видам науково-дослідної діяльності, на які поширюються зазначені пільги.

Своєю чергою, фінансові інститути розвитку можуть надавати позичковий капітал за значно нижчими, порівняно з ринковими, процентними ставками та на більш тривалий період часу, аніж це пропонують комерційні банки. І, нарешті, суттєвому зниженню вартості позичкового капіталу для реалізації зелених проєктів значною мірою сприяє надання економічним суб'єктам податкових пільг і стимулів при здійсненні ними емісії облігаційних інструментів та відносно доходів, отриманих ними від реалізації зелених проєктів. Йдеться насамперед про запровадження податкових пільг для емітентів сек'юритизованих облігацій, за яких емітенти отримують право відраховувати емісійні доходи з бази оподаткування своїх доходів; або ж звільнення компаній, котрі реалізують зелені проєкти, від обов'язку сплати податку на приріст капіталу [6, с. 102, 103].

Тут варто нагадати, що нині податковими пільгами стосовно реалізації проєктів відновлювальної енергетики активно користуються інвестори у 37 країнах світу; а міжнародні фінансові інституції на вигідних комерційних умовах відкривають кредитні лінії для отримання інвестиційного фінансування низьковуглецевих проєктів і програм відновлювальної енергетики [8,с.42; 9,с.34-43; 10; 11]. При цьому такі держави-лідери як Сполучені Штати Америки та країни Європейського Союзу у реалізації своїх екологічних політик тісно ув'язують надання кредитних і податкових пільг економічним суб'єктам з обов'язковим виконанням ними нормативів використання відновлювальної

енергії.

Так, з року в рік зростають вартісні обсяги впроваджуваних національними урядами податкових пільг на здійснення інвестиційних капіталовкладень у сонячну енергетику. Зокрема, у Сполучених Штатах Америки для проєктів, що передбачали початок будівництва об'єктів сонячної енергетики у 2020 р., податкові пільги на інвестиції були збільшені до 26% з подальшим зниженням до 22% для проєктів 2021 р. за умови, що об'єкти будуть побудовані до 2024 р. Тож за оцінками авторитетних експертів, подовження терміну дії і зростання вартісних обсягів податкових пільг дасть змогу вже найближчими роками залучити у сонячну енергетику Сполучених Штатів Америки додаткові 125 млрд дол. США приватних інвестицій, що стане потужним драйвером «озеленення» національної економіки [8, с. 43].

Висновки. За збереження глибоких суперечностей між інтересами світового суспільства щодо розбудови глобальної зеленої екосистеми та економічними інтересами інвесторів, пов'язаними з фінансуванням зелених програм і проєктів, на сьогодні актуалізується питання активізації дій національних урядів у царині створення сприятливих середовищних умов для зеленого інвестування загалом і приватного інвестування зокрема, у тому числі на основі розгалуженого інструментарію державно-приватного партнерства. У протилежному випадку досягнення глобальних цілей сталого розвитку не тільки буде суттєво ускладнене, але й значно зростуть ризики порушення функціонування і взаємодії структурних компонентів глобальної економічної системи і її фінансової підсистеми.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Infrastructure Productivity: How to Save \$1 Trillion a Year. McKinsey Global Institute, January 2013. URL: <http://www.mckinsey.com/industries/capital-projects-and-infrastructure/our-insights/infrastructureproductivity> (дата звернення 05.11.2021 р.).

2. Богачева О., Смородинов О. Проблемы «зеленого» финансирования в странах G 20. *Мировая экономика и международные отношения*. 2018. №61

(10). С. 16-24.

3. Policy Instruments for the Environment. Database 2017. OECD, 2 November 2017.

4. Taxes relevant for climate change. Environment at a Glance Indicators. OECD. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/ac4b8b89-en/index.html?itemId=/content/publication/ac4b8b89-en#section-d1e1224> (дата звернення 26.11.2021 р.).

5. Чернышева Е. В Великобритании планируют открыть новый банк «зеленых» инвестиций. URL: <https://plus-one.rbc.ru/economy/novyuy-bank-zelenyh-investiciy-v-britanii>

6. Кабир Л. С. Государственная поддержка «зеленых» инвестиций и рыночное «зеленое» финансирование: зарубежный опыт. *Инвестиции и экспертиза*. 2019. Выпуск 1 (26). С. 97-108.

7. Финансовая индустрия в условиях глобальной нестабильности. Информационно-аналитическое обозрение. Сентябрь, 2021. URL: https://asros.ru/upload/iblock/daa/hoxwanofwqq709wkyjfgzt1jot8x72lf/Broshyura-_rus_na_sai_t.pdf

8. Зеленая экономика и зеленые финансы: учебное пособие [Порфирьев Б. Н. и др.] / Под ред. акад. Б.Н. Порфирьева. СПб.: Изд-во «МБИ», 2018.

9. Обзор законодательства, политики и мер по усилению энергоэффективности и возобновляемой энергетики в ЕС. Промежуточный отчет. Региональная программа TACIS 2006, Contract TACIS/2006/137601. Брюссель, 2009.

10. Васильев И. А., Королева Т. С., Романюк Б. Д., Корныльева Ю. А., Шинкевич С. В., Захаров Г. В., Васильев О. И. Зарубежный опыт стимулирования использования возобновляемых древесных источников энергии. Труды СПб НИИ лесного хозяйства, Санкт-Петербург, НИИЛХ, 2013.

11. Brown L., Larsen J., Roney M., Adams E. The Great Transition: Shifting from Fossil Fuels to Solar and Wind Energy. New York, London, WW Norton and Co, 2015.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Череп О. Г.

Д.е.н., професор

Назіна А. А.

Запорізький національний університет

Запоріжжя, Україна

Для визначення рівня конкурентоспроможності торговельного підприємства використовують різноманітні методи і підходи, які складаються з детального вивчення та аналізу параметрів, що безпосередньо стосуються діяльності підприємства. Між дослідниками виникають постійні розбіжності щодо того, який показник є найбільш важливим, який показник дійсно може відобразити рівень розвитку та здатності підприємства до конкуренції. Пропонуємо розглянути класифікацію основних показників, які допомагають визначати конкурентоспроможність торговельних підприємств.

Показники конкурентоспроможності підприємства можна поділити на дві групи: результуючі та факторні.

За допомогою результуючих показників оцінюють стан конкурентоспроможності підприємства на даний момент. Порівнюючи їх з показниками інших компаній, можна визначити місцезнаходження підприємства серед конкурентів. Приклади результуючих показників: показники товарообороту та похідні від нього (структура товарообороту, ефективність використання площі, частка ринку). Таким чином, подані показники зображують лише становище наразі та не дають змогу зрозуміти, що варто робити у подальшому задля підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства [1].

Результуючі показники спрямовані на оцінювання поточної конкурентної позиції торговельного підприємства на ринку, а в динаміці такі показники відображають, наскільки змінився рівень конкурентоспроможності в часі, не

надаючи при цьому вичерпної інформації, чому так відбулося, які причини призвели до змін [1].

Друга група – це факторні показники. Вони відображають вплив певного окремого явища на рівень конкурентоспроможності торговельного підприємства. Їх перелік значно більший, аніж першої групи, через існування багатьох чинників, що чинять вплив на конкурентоспроможність підприємства. Це такі показники, як ефективність реклами та системи стимулювання збуту, рівень задоволеності споживачів обслуговуванням, широта асортиментних позицій, продуктивність праці тощо. Аналіз факторних показників дає змогу визначити розмір впливу показника на рівень конкурентоспроможності торговельного підприємства, а їх порівняння з показниками конкурентних торговельних підприємств дає зрозуміти, які з факторних показників варто покращити для підвищення конкурентоспроможності підприємства [1].

Отже, результуючі та факторні показники вдало доповнюють одне одного. Зниження факторних показників призводить до зниження результуючих показників, а підвищення відповідно сприяє підвищенню. Цей взаємозв'язок та оцінка результуючих і факторних показників разом допомагає провести комплексну оцінку конкурентоспроможності торговельного підприємства – зрозуміти поточний загальний стан та відобразити стратегію розвитку [1].

Показники внутрішньої, зовнішньої конкурентоспроможності та показники конкурентної поведінки підприємства представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Основні показники конкурентоспроможності роздрібного торговельного підприємства.

Показники внутрішньої конкурентоспроможності підприємства	Показники зовнішньої конкурентоспроможності підприємства	Показники конкурентної поведінки підприємства
Обсяг продажів	Цінова політика конкурентів	Активність щодо конкурентів
Рівень лояльності	Місце розташування	Рівень обслуговування

споживачів		
Витрати на реалізацію продукції	Купівельна спроможність відвідувачів	Ринкова позиція
Рентабельність продажів	Рейтинг магазину	Маркетингова активність
Наявність додаткової торговельної послуги	Наявність місця для паркування	Корпоративна культура
Надійність постачальників	Доступність цільової аудиторії	Наявність акцій та знижок
Рівень цін постачальників	Можливість розширення торгових зон	Розробка конкурентної стратегії
Продуктивність праці менеджерів з продажу	Використання інноваційних технологій	Можливість залучення фінансових ресурсів

Складено автором на основі [3]

Але, варто зазначити, що найбільшим проблемним аспектом на стадії відбору та проведення аналізу показників конкурентоспроможності підприємства є добре відчутна обмеженість інформаційних ресурсів. У відкритому доступі знаходяться тільки загальна статистика. Багато важливих показників засновуються на інсайдерській інформації підприємства, що, зазвичай, є комерційною таємницею. Досліджуючи інформаційно-методичні аспекти конкурентоспроможності підприємства, Павлова В. А. підкреслювала: «Багато процесів, які відбуваються на підприємствах, залишаються поза межами їх статистичної оцінки для порівняння результатів діяльності з аналогічними результатами підприємств-конкурентів» [2].

Таким чином, робимо висновок, що варто не зосереджуватись на одному показнику та виокремлювати його серед інших. Задля отримання повноцінної інформації щодо поточного стану торговельного підприємства, визначення його рівня розвитку та конкурентоспроможності потрібно розглядати діяльність з усіх сторін. Але для такого комплексного аналізу може не вистачити інформаційної бази, що є значним недоліком для подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архієреєв С. І., Мешкова В. В. Методика поетапної оцінки конкурентоспроможності торговельного підприємства. *Журнал БІЗНЕСІНФОРМ*. № 11, 2019 р., С. 210–221. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-11-210-221>
2. Павлова В. А. Інформаційно-методичні аспекти оцінки конкурентоспроможності підприємства. *Культура народів Причорномор'я*. № 80. 2006. С. 122–126. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/15066/35-Pavlova.pdf>
3. Соломянюк Н.М., Рябко О.І. Дослідження конкурентоспроможності роздрібного торговельного підприємства. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. № 6(17). 2018. С. 347–352. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/17_2018/63.pdf

УДК 338.2:658.3

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ЮРИДИЧНОЇ ФІРМИ**

Яковенко Роман Валерійович,

к.е.н., доцент

Олійник Ігор Вікторович,

к.е.н., доцент

Глух Володимир Мойсейович,

к.е.н., доцент

Пасенко Анюта Миколаївна

здобувач вищої освіти другого магістерського рівня

Економіко-технологічний інститут

імені Роберта Ельворті

м. Кропивницький, Україна

Анотація: наведено загальну роль управління персоналом у системі управління людськими ресурсами. Розкрито специфіку діяльності юридичної фірми та ролі кадрового менеджменту в організації його ефективної роботи. Визначено підсистеми стратегії управління персоналом та наведено їх функції.

Ключові слова: управління персоналом, працівники, людські ресурси, кадровий потенціал, довгострокова ефективність.

Вироблення функціональної стратегії щодо персоналу організації передбачає вирішення питань щодо місця працівників в управлінні організацією, тобто стратегія управління персоналом може стосуватися лише працівників або формування людських ресурсів як елементу управління компанією. Крім того, стратегічне управління щодо персоналу, навіть якщо воно не опосередковане залученням рядових співробітників в управління бізнесом, у будь-якому випадку є однією зі специфічних систем у межах загальної системи управління. Стратегія управління персоналом повинна охоплювати найрізноманітніші аспекти, за наявності таких підсистем як управління наймом, винагорода та мотивація, оцінка та розвиток персоналу,

конкретний склад підсистем управління персоналом формується на стратегічному рівні.

Формування системи управління персоналом має відповідати особливостям діяльності конкретної організації, а саме управління працівниками має бути спрямоване на збільшення прибутку.

З огляду на необхідність досягнення довгострокової ефективності, організація у питаннях формування системи управління персоналом має орієнтуватися не лише на особливості внутрішнього середовища, а й на вплив факторів макрооточення та стан ринку, на якому діє організація.

Іншими словами, актуальність дослідження визначається високою роллю ефективного формування системи управління персоналом як з погляду конкурентоспроможності організації, так і з погляду отримання прибутку на перспективу.

Сьогодні проблеми управління персоналом є актуальними не лише для адміністративно-управлінського апарату, що реалізує безпосередньо управлінські функції, а й для виробничого персоналу. Ідеальною представляється ситуація, коли працівники організації виконують свою роботу якісно та вчасно, а роботодавець не проявляє надмірної суворості та вимогливості. Однак, у силу різних причин, на практиці така ситуація зустрічається дуже рідко. На думку фахівців у галузі управління персоналом, керівник, який прагне досягти максимальної продуктивності, крім свого досвіду та інтуїції в своїй практиці повинен використовувати різні технології, оскільки професіоналізму не можна домогтися без системного формування управлінських компетенцій і швидкої діагностики та аналізу управлінських проблем [1, с. 188].

Під персоналом розуміють всіх співробітників підприємства, а також всіх людей, зайнятих в організації. До складу персоналу можуть входити також власники підприємства, якщо вони виконують будь-які виробничі або управлінські функції. Загалом, персонал – це все співробітники, які рахуються на підприємстві, беруть безпосередню участь у діяльності і досягненні його

цілей.

Синонімами поняття «персонал» є терміни «працівники», «кадри», «співробітники». Причому термін «співробітники» набув широкого поширення останнім часом і підкреслює партнерський характер взаємовідносин між працівниками і власниками підприємств. Цей термін застосовується як до підлеглих, так і до керівників організації.

Традиційно, в Україні застосовується розподіл персоналу в залежності від участі в управлінні організацією та характеристик праці на дві категорії: робочі (виробничий персонал) і службовці (управлінський персонал). Виробничий персонал зайнятий переважно фізичною працею і безпосередньо впливає на предмети праці при створенні матеріальних і культурних цінностей. У свою чергу цей вид персоналу ділиться на основний персонал, безпосередньо зайнятий у виробництві, і допоміжний персонал, зайнятий в обслуговуючих та допоміжних підрозділах. Управлінський персонал і службовці – це співробітники, зайняті переважно розумовою працею, в тому числі й управлінською, та її забезпеченням. Це трудова діяльність, пов'язана з отриманням та обробкою інформації, а також з прийняттям різних управлінських рішень і контролем за їх виконанням.

Структура персоналу організації являє собою сукупність різних груп співробітників, об'єднаних за однаковим ознакою. Структура персоналу підрозділяється на статистичну і аналітичну [2, с. 256]. Статистична структура являє собою розподіл і рух персоналу за категоріями, групами посад і в розрізі зайнятості за видами діяльності. Аналітична структура ділиться на загальну і приватну. В загальній структурі персонал розглядається за ознаками професії, освіти, кваліфікації, віку, стажу роботи, статі. Приватна ж структура відображає співвідношення різних груп працівників, наприклад зайнятих важкою фізичною працею, зайнятих на обробних вузлах, тощо. Оптимальна структура персоналу досягається при відповідності чисельності співробітників різних посадових груп та обсягами робіт, які необхідні для виконання кожною групою, виражених витратами часу [3, с. 57].

Враховуючи те, що для успішного формування та реалізації будь-якого з елементів економічного потенціалу підприємства потрібні, насамперед, правильно підібрані кадри, їх якісне навчання, організаційна культура, тісне співробітництво, можливості для вияву ініціативи, база знань, матеріальне та нематеріальне стимулювання, зупинимось більш детально на розгляді саме кадрової складової економічного потенціалу підприємства.

За одним підходом, «кадровий потенціал» – це сукупність здібностей і можливостей кадрів забезпечувати досягнення цілей довгострокового, перспективного розвитку підприємства. Наближеним до особистості бачимо визначення категорії «кадровий потенціал» у Гончарова Ю. В. – «це: а) професійні знання, уміння і навички, що обумовлюють професійну компетентність (кваліфікаційний потенціал); б) пізнавальні здібності (освітній потенціал)» [4]. Дійсно, будь-яка діяльність, можливість її ефективного ведення базується на знаннях, які є основою потенціалу кадрів. Кадри виступають у ролі інтелектуального ресурсу організації, наділені певними знаннями, які дозволяють виконувати поставлені завдання.

Вирішальну роль у формуванні високоякісного кадрового потенціалу на підприємстві відіграють індивідуальні професійні характеристики кожного працівника, його кваліфікаційний потенціал. Згідно з матеріалами спеціальних досліджень, 70% браку продукції та 30% поломок обладнання на підприємствах відбувається через низьку кваліфікацію працівників. Розвиток науки і техніки в умовах ринкової економіки вимагає працівника, який має дві-три професії, оскільки відбувається процес виникнення нових та відмирання старих традиційних професій. Це вимагає безперервної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників.

Таким чином, потенціал працівника формується в процесі його життєдіяльності. До складових формування потенціалу кадрів можна віднести первинні задатки особистості (талант, рівень інтелекту, мотиваційні пріоритети) та характеристики, набуті в процесі життєдіяльності (професія, рівень освіти, рівень кваліфікації). З погляду найбільшої реалізації якісних

характеристик людини треба звернути увагу на таку категорію, як «людський фактор», яку О. В. Крисальний визначив як сукупність характеристик людської діяльності (пам'ять, сприйняття, знання, навички, досвід, майстерність, фізична сила, творча енергія, ініціатива, відповідальність тощо), які виявляються у конкретних умовах у їх погодженому функціонуванні з речовинними елементами продуктивних сил і забезпечують одержання певних кінцевих результатів [5, с. 220]. У цьому контексті людський фактор слід розглядати у взаємозв'язку кількісних і якісних характеристик кадрів, склад яких сформований на підприємстві.

Кадровий потенціал – величина змінна, оскільки його характеристики безпосередньо залежать від рівня соціально-економічного і техніко-технологічного розвитку споживачів робочої сили, адже можливості мати високопрофесійних, достатньо вмотивованих і зорієнтованих на результат працівників залежать від результатів фінансово-господарської діяльності роботодавця, які дають змогу залучити кваліфікований персонал. По кожному напрямку діяльності підприємства мають бути ключові спеціалісти. Потенціали керівників, ключових спеціалістів, груп і комунікативний потенціал міжгрупової взаємодії складають, на нашу думку, ядро кадрового потенціалу підприємства.

Зауважимо, що у складі кадрового потенціалу виділяють групи, що відіграють різну роль у процесі досягнення цілей розвитку підприємства:

- працівники, що визначають цілі розвитку підприємства;
- працівники, що розробляють засоби досягнення цілей (науково-дослідницькі розробки, технології);
- працівники, що організують процес створення засобів;
- працівники, що безпосередньо їх створюють.

На нашу думку, перші три групи є найбільш активною частиною кадрового складу підприємства, останні ж дві групи являють собою потенційні можливості зростання кадрового потенціалу.

Таким чином, категорія «кадровий потенціал підприємства» являє собою

складовий елемент ресурсного потенціалу підприємства, що містить кількісні і якісні характеристики персоналу, створювану ним інтелектуальну власність та організаційну культуру підприємства, що забезпечує розкриття потенційних можливостей кадрів.

Сучасні вимоги до соціально-економічного розвитку країни ставлять як пріоритетний напрямок – інтелектуалізацію праці [6, с. 45]. До додаткових заробітків найчастіше вдаються зайняті у сфері будівництва, послуг, охорони здоров'я, освіти, науки та культури, найрідше (серед галузей, які акумулюють значну частину зайнятого населення) – працівники промисловості та торгівлі [7, с. 306]. Управління процесами пошуку, виявлення та набуття знань персоналом стає тим насущним завданням, яке дозволяє будь-якій компанії набути конкурентних переваг у своїй професійній сфері діяльності.

Про важливість управління персоналом у юридичних фірмах з кожним днем йдеться дедалі більше. Цій темі присвячують майстер-класи, семінари та бізнес-тренінги. Однак відповідних публікацій в Україні поки що недостатньо, оскільки існує багато різних видів прикладної діяльності, де юридична грамотність відіграє істотну роль, так само як і вміння застосовувати різні нормативні документи, що регламентують процеси функціонування в умовах ринку та гарантують якість послуг.

У юридичних фірмах, де якість послуг безпосередньо залежить від знань і досвіду співробітників, ефективне та успішне управління персоналом є одним з актуальних напрямків діяльності.

Завдання, які необхідно вирішувати у кадровому забезпеченні діяльності юридичної фірми, мають такий зміст:

- планування потреб організації у персоналі;
- залучення, відбір та оцінка персоналу;
- підвищення кваліфікації та перепідготовка;
- управління кар'єрою;
- побудова та організація роботи на основі функціональних зв'язків;
- стимулювання та мотивація персоналу;

- соціально-економічний та правовий захист;
- управління витратами на персонал.

Управління персоналом – це не лише адміністративна функція, а й концепція, у якій функція управління персоналом є однією з найважливіших компонентів стратегії розвитку юридичного бізнесу.

Вивчення звітів декількох юридичних фірм виявило багато спільного у їхній кадровій політиці:

- поєднання залучення молодих спеціалістів-випускників вузів та досвідчених юристів зі стажем роботи;
- диференційований (адаптований) підхід до цільових груп співробітників (ті, що генерують прибуток – юристи; підтримуючий персонал – функціональні менеджери та технічні працівники) з однаковою увагою до кожної з них;
- побудова внутрішньої кадрової роботи відповідно до грейдингової системи, що передбачає створення матриць грейдерів (професійних профілів);
- підготовка кадрового резерву та забезпечення професійного та кар'єрного зростання співробітників усередині компанії;
- використання прозорих систем оцінки професійних знань та навичок при атестації;
- поєднання матеріальних та нематеріальних форм мотивації працівників.

Основним організаційним аспектом управління персоналом є розробка його науково обґрунтованих кількісних та якісних критеріїв. Найчастіше градація персоналу відбувається за такими щаблями: молодший юрист, юрист, старший юрист, молодший партнер, партнер, старший партнер.

У деяких фірмах виділяються позиції керівника відділу та керівника практики. «Клітинки» грейдингової матриці мають своє заповнення, закріплене у внутрішніх документах компанії і доступне кожному співробітнику. Відповідно до нього персонал може вибудовувати перспективи професійного розвитку та кар'єрного зростання. Важливо, що тривалість роботи не є обов'язковим критерієм для переміщення на наступну позицію: якісний стрибок залежить від особистих ділових якостей, оволодіння відповідним

набором професійних знань та навичок, виконання службових вимог та досягнутих результатів.

Головним інструментом управління персоналом є атестація працівників. Створення ефективної системи атестації – завдання не з легких. Така система повинна мати прозорість, включати об'єктивні критерії і при цьому не бути надмірно формальною. Як правило, атестація в компаніях проходить щорічно, деякі юридичні фірми здійснюють її кожне півріччя. Форми атестації різні, частіше це інтерв'ювання та анкетування. В основі того й іншого лежить спеціальний опитувальник, як правило, з кількома десятками позицій за ключовими показниками ефективності роботи юриста.

Поповнення персоналу може відбуватися за двома напрямками: залучення молодих спеціалістів-випускників вузів та досвідчених юристів, які мають професійний стаж. У першому випадку основною формою роботи є співпраця з провідними юридичними вишами та факультетами. Багато фірм мають багатий і різноманітний досвід участі в ярмарках вакансій та Днях кар'єри, підтримки студентських творчих конкурсів (конкурс з міжнародного права ім. Ф. Джессопа, український етап міжнародного конкурсу ім. Л. Брауна ІССС, міжнародний конкурс В. Віса, конкурс «Шлях до професії» та ін.) та різних наукових студентських конференцій [4]. Багато юридичних фірм роблять ставку на роботу безпосередньо в навчальних аудиторіях, де їх провідні фахівці читають студентам окремі лекції та цілі спецкурси з актуальних проблем правозастосування, проводять тренінги з розвитку практичних професійних навичок. Все це дає молодим спеціалістам можливість дізнатися про переваги роботи в тій чи іншій фірмі, а юридичним компаніям – відібрати найталановитіших випускників вишів. Що ж до залучення досвідчених фахівців зі стажем роботи, тут юридичні фірми використовують інші засоби. Практично ніхто не відмовляється від звернення до авторитетних кадрових агенцій, деякі ведуть власну внутрішню базу кандидатів, використовують рекомендації співробітників та менеджерів своєї компанії.

Для досвідчених спеціалістів важливим є не тільки матеріальне

придбання у вигляді зарплати більшого розміру та конкурентного соціального пакету, але й реалізація професійних якостей. Багато уваги приділяється навчанню співробітників іноземних мов. Добре вибудована система безперервного навчання та підвищення кваліфікації створює умови для внутрішнього професійного зростання кожного співробітника, будучи потужним мотиваційним фактором, залучає до компанії нових спеціалістів.

Не можна не відзначити ще один ресурс, який активно використовується для демонстрації потенційним співробітникам переваг роботи в конкретній юридичній фірмі – її веб-сайт. Саме з його відвідування багато претендентів розпочинають своє знайомство з компанією. Тут можна отримати вичерпну інформацію про її історію, напрямки діяльності, склад команди, умови праці та наявні вакансії.

Усвідомлення ролі та значення освіти в сучасному житті, в тому числі й через посилення вимог ринку праці, створить якісно нові передумови для подальшого розширеного відтворення нематеріальних властивостей людини, людського потенціалу [7, с. 311].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гермек Є. А. Розвиток менеджменту в Україні : проблеми та перспективи. Науковий вісник ЖДТУ. 2018. № 2 (12). С. 184-190.

2. Єгоров Є. Є. Інноваційні тенденції в управлінні персоналом організації. *Соціальні та технічні сервіси : проблеми та шляхи розвитку* : збірник статей за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 2017. С. 254-258.

3. Гвоздь М. Я. Проблеми та переваги використання процесного підходу до управління машинобудівними підприємствами. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Логістика*. 2014. № 811. С. 56-62.

4. Гончаров Ю. В., Федоряк Р. М. Удосконалення кадрової політики підприємства. *Ефективна економіка*. № 6, 2017 р. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5624> (дата звернення: 02.12.2021р.).

5. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. Основи менеджменту : підруч. Київ : «Академ-видав», 2017. С. 218-223.

6. Василенко В. О. Стратегічне управління підприємством : навч. посіб. Вид. 2-ге, виправл. і доп. Київ : Центр навчальної літератури, 2015. 400 с.

7. Яковенко Р. В. Інтелектуалізація праці як чинник відтворення людського потенціалу. *Наукові праці Кіровоградського нац. техн. ун-ту : Економічні науки*. Кіровоград : КДТУ. 2009. Вип. 14. С. 305–312.

LEGAL SCIENCES

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ ТА БЕЗПЕКИ

Бугайчук Костянтин Леонідович

д.ю.н., доцент

Харківський національний університет

внутрішніх справ

м. Харків, Україна

Вступ. Питання забезпечення публічної безпеки та порядку на території нашої країни потребують постійного удосконалення правового забезпечення такої діяльності, що, насамперед, проявляється в оптимізації правового статусу та повноважень працівників правоохоронних органів, які задіяні в такій діяльності (Національна поліція, Національна гвардія тощо).

Відповідно до статті 13 Закону України «Про Національну гвардію України» військовослужбовці Національної гвардії України в разі залучення до виконання завдань з охорони громадського порядку наділені правом здійснювати превентивні та поліцейські заходи примусу відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» [1]. Разом із цим належна реалізація положень даної статті утруднюється тим, що відповідні повноваження військовослужбовців Національної гвардії України, зокрема щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення, права проводити адміністративне затримання не закріплені у Кодексі України про адміністративні правопорушення, що, безумовно, потребує відповідного опрацювання.

Мета роботи. Проаналізувати законодавчі ініціативи стосовно удосконалення повноважень Національної гвардії України щодо забезпечення

публічного порядку та безпеки, а також сформулювати власні наукові пропозиції та рекомендації із цього питання.

Матеріали та методи. В процесі дослідження застосовуються методи правового аналізу та синтезу, порівняльно-правовий метод; використані чинні нормативно-правові акти з питань адміністративної відповідальності, правового статусу Національної гвардії України, а також проекти законів України, що дотичні до тематики дослідження.

Результати та обговорення. У листопаді 2021 року до Верховної Ради України був поданий законопроект «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення правових засад діяльності Національної гвардії України (реєстр. № 6292 від 08.11.2021) [2]. Зазначеним документом запропоновано унормувати правоохоронну складову Національної гвардії України, в частині визначення повноважень військових посадових осіб (крім військовослужбовців строкової служби) Національної гвардії України щодо складення протоколів про адміністративні правопорушення, під час виконання завдань із охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, участі у здійсненні заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб, під час охорони об'єктів, що підлягають охороні Національною гвардією України (складання протоколів про адміністративні правопорушення, надання права проводити особистий огляд, огляд речей тощо).

Вважаємо, що зазначена мета та зміст проекту, в цілому, заслуговують на увагу та підтримку. Разом із цим маємо викласти окремі пропозиції та рекомендації до аналізованого документу з тим, щоб більш якісно врегулювати суспільні відносини, які визначені предметом його відання.

У порівняльній таблиці автори пропонують змінити зміст статті 185-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП) та викласти її назву наступним чином: «Стаття 185-7. Публічні заклики до невиконання вимог поліцейського, посадової особи Національної гвардії України чи посадової особи Військової служби правопорядку у Збройних

Силах України» [3]. В той же час зміни до статті 255 КУпАП пропонують додати неї абзац 2 пункту 1 частини 1, яким уповноваженим посадовим особам Національної гвардії буде надаватися право складати протоколи про адміністративні правопорушення за статтями: 1) 185 «Злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця»; 2) 185-7 «Публічні заклики до невиконання вимог поліцейського чи посадової особи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України».

Із цих пропозицій незрозуміло, чому з одного боку автори проекту пропонують змінити склад статті 185-7 КУпАП та надати право складати протоколи за цією статтею посадовим особам Національної гвардії, і не пропонують змінити зміст статті 185 КУпАП, але надають право посадовим особам Національної гвардії складати протоколи за наслідками її вчинення.

Ця ситуація виглядає нелогічною, оскільки у статті 185 немає згадки про непокору законному розпорядженню або вимозі посадової особи Національної гвардії, а отже незрозуміло на яких підставах посадові особи Національної гвардії будуть складати відповідні протоколи за цією статтею.

Якщо залишити законопроект без змін, то тоді виникне ситуація, що працівники Національної гвардії зможуть складати протоколи за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні ним службових обов'язків.

Змінами до статті 255 КУпАП пропонується надати уповноваженим посадовим особам Національної гвардії України право складати протоколи про адміністративні правопорушення за наступними статтями КУпАП:

- 1) Порухення правил щодо карантину людей (частина перша ст. 44-3).
- 2) Дрібне хуліганство (стаття 173).
- 3) Стрільба з вогнепальної, холодної металевий чи пневматичної зброї, пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії в населених

пунктах і в не відведених для цього місцях або з порушенням установленого порядку (ст. 174).

4) Куріння тютюнових виробів у заборонених місцях (ст. 175-1).

5) Розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або поява у громадських місцях у п'яному вигляді (ст. 178).

6) Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця (ст. 185).

7) Публічні заклики до невиконання вимог поліцейського чи посадової особи Військової служби правопорядку у Збройних Силах (ст. 185-7).

8) Порушення порядку виробництва, зберігання, перевезення, торгівлі та використання піротехнічних засобів (ст. 195-6).

Вважаємо, що зазначений перелік можна удосконалити із наступних міркувань. По-перше, очевидно, що усі зазначені проступки, пов'язані із вчиненням протиправних дій у громадських місцях. По-друге, із наведеного переліку випливає те, що частина із них може вчинятися під час проведення масових заходів. В цьому аспекті вважаємо, що до переліку відповідних адміністративних проступків слід додати статтю 173-3 «Виготовлення та пропаганда георгіївської (гвардійської) стрічки», а також статтю 152 «Порушення державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою населених пунктів, правил благоустрою територій населених пунктів».

Перше правопорушення часто вчиняється під час різноманітних масових акцій порядок на яких забезпечується підрозділами Національної гвардії України. Щодо порушення правил благоустрою, то такі проступки можуть бути виявлені патрулями Національної гвардії під час забезпечення публічної безпеки та порядку на території відповідних населених пунктів. До речі, такі проступки є дуже розповсюдженими, але патрульні екіпажі Національної поліції не завжди оперативно реагують на їх вчинення.

Висновки. На підставі аналізу змісту статей 185, 185-7 та 255 КУпАП

пропонуємо викласти редакцію їх окремих частин у наступному вигляді:

1. «Стаття 185. Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського, військової посадової особи або військовослужбовця Національної гвардії, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця Збройних сил України.

Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського, при виконанні ним службових обов'язків, а також вчинення таких же дій щодо посадової особи Національної гвардії, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця у зв'язку з їх участю в охороні громадського порядку...».

2. «Стаття 185-7. Публічні заклики до невиконання вимог поліцейського, військової посадової особи Національної гвардії України чи посадової особи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

Публічні заклики в будь - якій формі до невиконання розпоряджень або вимог поліцейського, військової посадової особи Національної гвардії України чи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, у зв'язку з виконанням ними обов'язків по охороні громадського порядку або поширення завідомо неправдивих відомостей з метою провокації непокори законному розпорядженню або вимозі поліцейського, військової посадової особи Національної гвардії України, якщо ці дії призвели до порушення громадського порядку ...».

3. Стаття 255. Особи, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення.

У справах про адміністративні правопорушення, що розглядаються органами, зазначеними в статтях 218 - 221 цього Кодексу, протоколи про правопорушення мають право складати:

1) уповноважені на те посадові особи... Національної гвардії України (крім військовослужбовців строкової служби) під час їх залучення до охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, участі у здійсненні заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб, під час

охорони об'єктів, що підлягають охороні Національною гвардією України (частина перша статті 44³, 152, статті 173, 173-3, 174, 175-1 (за винятком порушень, учинених у місцях, заборонених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради), статті 178, 185, 185-7, 195-6)...».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (дата звернення 15.01.2022).

2. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення правових засад діяльності Національної гвардії України (реєстр № 6292 від 08.11.2021). URL: <https://tinyurl.com/yaakходр> (дата звернення 15.01.2022).

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 15.01.2022).

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В США ТА УКРАЇНІ

Лопатін Максим Дмитрович

Студент

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Право власності, в переважній більшості країн світу, визнається основним правом людини. Конституція України, у статті 41, гарантує кожному право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також зазначає, що право приватної власності є непорушним. У Сполучених Штатах 5 поправка до Конституції гарантує, що ніхто не може бути позбавлений майна без “due process of law”. Так само й міжнародні договори, як наприклад, Європейська Конвенція з прав людини та Американська конвенція про права людини гарантує кожному мирне користування та розпорядження своєю власністю, в тому числі й інтелектуальною. Отже одним із головних завдань держави в цій сфері це гарантувати можливість здійснення цих прав, а у разі порушення приймати ефективні заходи задля захисту прав людини у цій сфері.

Виділяють такі основні засоби захисту прав інтелектуальної власності як: цивільно-правові, кримінально-правові та адміністративно-правові.

Наприклад в Сполучених Штатах Америки застосовуються різні способи захисту прав інтелектуальної власності. Багато науковців вважають цивільний позов про винесення судової заборони з можливістю відшкодування завданної шкоди, як один із самих ефективних засобів захисту прав інтелектуальної власності в США. У разі подання цивільного позову про винесення судової заборони, позивач зобов'язаний доводити, що його права в сфері інтелектуальної власності були порушені відповідачем. У разі винесення судової заборони, як правило позивач отримує компенсацію, крім цього знищується продукція, яка була виготовлена з порушенням прав людини, яка володіє інтелектуальною власністю. Крім цього, суду також можуть винести

рішення про знищення обладнання, на якому була виготовлена контрафактна продукція.

Кримінальна відповідальність в Сполучених Штатах застосовується, як покарання для правопорушників так і як превентивний засіб. В США кримінальна відповідальність застосовується за контрафакцію та піратство. Наприклад, Кримінальний кодекс Каліфорнії встановлює відповідальність за виготовлення або продаж підроблених товарних знаків, можливим покаранням є штраф до 500 тисяч доларів США для фізичних осіб і до 1 мільйона доларів США для юридичних осіб або до 3 роки позбавлення волі. Як зазначає відомий каліфорнійський юрист, який спеціалізується на захисті прав інтелектуальної власності Майкл Скадіффі “Каліфорнійське законодавство досить агресивно захищає права власників власності, і це включає інтелектуальну власність, як товарні знаки.”

Покарання, яке передбачає законодавство Каліфорнії можна вважати жорстоким, але якщо розглядати Кримінальний кодекс штату Нью-Йорк, то наприклад покарання за “підробку товарних знаків у разі, якщо сума підроблених товарних знаків перевищує 100 тисяч доларів США” (trademark counterfeiting in the first degree) може теоретично передбачати покарання до 15 років позбавлення волі.

Якщо розглядати наприклад адміністративно-правову відповідальність в Каліфорнії за порушення права інтелектуальної власності, то вона можлива, лише за деяких обставин. Наприклад Кримінальний кодекс Каліфорнії містить таке поняття, як “wobbler”, тобто за різних обставин той самий злочин може бути або “felony” або “misdemeanor”. У разі, якщо людина вчинила злочин вперше та кількість контрафактної продукції не перевищує 1000 штук або сума контрафактних товарів не перевищує 950\$, то це буде не “felony”, а саме “misdemeanor”. Слід зазначити, що можливе покарання не зменшується, воно так і залишається штраф до 19 тисяч доларів США для фізичних осіб або 200 тисяч доларів США для юридичних осіб або до 1 року позбавлення волі, але наслідки засудження людини не є такими жорсткими, людина не втрачає

свої права після засудження.

Іншими засобами захисту прав інтелектуальної власності може бути заборона перетину кордону Сполучених Штатів товарів, які були вироблені із порушенням законодавства інтелектуальної власності. Таке рішення може прийматися відповідним митним органом Сполучених Штатів. Крім того, слід зазначити, що Митна Служба США має широкі повноваження у цій сфері, більш того задля заборони перетину кордону товаром, які були виготовлені із порушенням прав інших осіб навіть без подання клопотання власника прав інтелектуальної власності.

Розглядаючи питання захисту інтелектуальної власності в Україні, можна зазначити, що так само як і в Сполучених Штатах існує кримінальна, адміністративна та цивільно-правова відповідальність.

Розглядаючи кримінальну відповідальність, як спосіб захисту прав інтелектуальної власності, варто згадати статтю 176, яка передбачає відповідальність за незаконне відтворення та розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, відеограм, фонограм або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав та 177 статтю, яка передбачає покарання порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію.

В Кримінальному кодексі України, обидві ці статті мають однакове максимально можливе покарання у вигляді штрафу до 51 тисячі гривень та позбавлення волі на строк до 3 років.

Окрім використання кримінальних засобів захисту інтелектуальних прав, Цивільний кодекс України у статті 432 передбачає також: можливість застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності, заборона пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких порушує права інтелектуальної власності інших людей, вилучення товарів, які були виготовлені із порушенням права інтелектуальної власності, а також можливість грошового стягнення із

порушників та можливість вилучення знаряддя якими були виготовлені ці товари з порушенням права інтелектуальної власності.

Адміністративно-правова відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності передбачена статтею 51-2 КУпАП, ця стаття передбачає покарання у вигляді штрафу до 3200 гривень з вилучення обладнання, яким були виготовлені товари та самі товарів, що були виготовленні із порушенням права інтелектуальної власності.

Отже, порівнюючи можливість способів захисту прав інтелектуальної власності в Україні та в Сполучених Штатах Америки, слід зазначити, що наприклад можливості цивільно-правового захисту майже однакові, за виключенням того, що в Сполучених Штатах Митна

Служба США може сама без рішення суду чи звернення особи, якій належить право інтелектуальної власності на товар обмежити імпорт чи експорт його через митний кордон країни, в той час, як в Україні відповідно до статті 432 Цивільного кодексу це можливо лише за рішенням суду. Якщо порівнювати кримінально-правові засоби захисту інтелектуальної власності, то можна порівнювати жорсткість українського та каліфорнійського кримінальних кодексів, обидва ці кодекси передбачають позбавлення волі до 3 років, але каліфорнійське законодавство передбачає більш жорсткі штрафи, але якщо брати до уваги кримінальне законодавство штату Нью-Йорк, то виготовлення товарів із порушенням права інтелектуальної власності на суму більше ніж 100 тисяч доларів США вважається “felony class C”, за яке можливе покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 15 років.

Розглядаючи адміністративно-правову відповідальність, то слід сказати, що законодавство штату Каліфорнія більш жорсткіше ніж законодавство України, яке передбачає лише можливість накладення грошового стягнення, у той час каліфорнійське законодавство передбачає також можливість позбавлення волі на строк до 1 року.

З огляду на викладений матеріал, можна сказати, що Україні потрібно посилення як адміністративної так і кримінальної відповідальності, якщо

можливий строк позбавлення волі в Україні й дещо співвідноситься з Каліфорнією, то сума можливого грошового стягнення ні

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Захист прав інтелектуальної власності: норми Міжнародного і національного законодавства та їх Правозастосування / Д. Лонг, П. Рей, В. О. Жаров, Т. М. Шевелева. – Київ, 2007.

2. Конституція України/ Верховна Рада України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)

3. Цивільний кодекс України/ Верховна Рада України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356)

4. [Електронний ресурс] Constitution of the United States of America Режим доступу до ресурсу: <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/our-government/the-constitution/>

5. [Електронний ресурс] Penal code of California Режим доступу до ресурсу: <https://leginfo.ca.gov/faces/codesTOCSelected.xhtml?tocCode=PEN>

6. [Електронний ресурс] Penal code of New York Режим доступу до ресурсу: <https://www.nysenate.gov/legislation/laws/PEN>

ЗНАЧЕННЯ АРГУМЕНТІВ AD HOMINEM У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Лопатін Максим Дмитрович

Студент

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Кримінальний процес призначений для розгляду і вирішення соціальних конфліктів, що носять кримінально-правовий характер. В ході кримінального слухання відбувається обмін думками між учасниками правовідносин, тобто певним чином організованою процедурою здійснюється передача інформації від суб'єкта до суб'єкту (суб'єктам).

Мовні акти між людьми можуть проявлятися у вигляді констатації тільки фактів, а точніше - відомостей про факти без їх аналізу. У випадках же, коли відомості про факти обговорюються, аналізуються, обґрунтовуються, спростовуються і за своєю спрямованістю прагнуть змінити позицію суб'єкта (суб'єктів) за допомогою міркувань, доказів, таке явище носить назву «аргументація» (від лат. Argumentatio - приведення доводів, доказів і їх сукупності).

У кримінальному процесі існують обидва види вираження думки через різноманітність суб'єктів правовідносин і їх протилежних інтересів. У свою чергу, аргументація адаптована як до усної, так і до писемного мовлення учасників кримінального процесу.

У будь-якій аргументації виділяють як мінімум три структурних елемента: 1) теза - положення, виражає позицію одного з суб'єктів аргументації; 2) аргументи - положення, які використовуються суб'єктом в процесі аргументації; 3) форма зв'язку аргументів і тези. Свого роду різновидом аргументації є обґрунтування, але з тією відмінністю, що аргументація спрямована на переконання пропонованої позиції, а обґрунтування - на демонстрацію прийнятності відповідної позиції (тези) [3, с. 24].

Невід'ємною рисою аргументації є її переконлива дія на реципієнта. Визначення аргументації через переконання передбачає вивчення самого його феномена.

Поняття «аргумент ad hominem» в визначеннях різних авторів також часто ґрунтується на ідеї особистісної атаки. У реальному житті такі аргументи присутні в явному або неявно вигляді, оскільки учасниками комунікації є люди, то цей фактор робить структуруючий вплив і на систему аргументації, і на риторику учасників дискурсу. Такого роду аргумент звертається до особистості опонента, в класичному випадку - зосереджується на його характері або на чимось, пов'язаному з його особистісними характеристиками і обставинами, при цьому він містить негативну оцінку особистості.

Аргумент ad hominem - це суб'єктивний вид доказів, найчастіше досить емоційно забарвлений, тому в кожному конкретному випадку досить складно знайти об'єктивні критерії їх обґрунтованості. Він є потужним засобом впливу на аудиторію, оскільки використовувати звинувачення досить важко спростовувати, хоча доказів може бути недостатньо або зовсім не існувати. Наприклад, критика характеру опонента може уявити його як нечесного, непорядного, що не заслуговує довіри людину. А втрата довіри в аудиторії може позбавити його можливості адекватно аргументувати свою позицію.

Argumentum ad Nominem або Перехід на особистості (латиною, дослівно: «Аргумент спрямований на людину») — одна із неформальних логічних хиб, яка полягає у спробі спростувати аргумент посиленням на характер, мотив або інший атрибут особи, що приводить аргумент, або особи пов'язаної з аргументом, замість посилення на неспроможність самого аргументу, об'єктивні факти або логічні міркування.

Розрізняють два типи цієї хиби: образливий та ситуативний.

Суть помилки аргументація до людини (argument ad hominem) полягає в намаганні підмінити доведення істинності тези характеристикою людини, яка має відношення до тези. Наприклад, потрібно довести, що ми обираємо гідного кандидата в народні депутати. А замість цього ми наголошуємо, що кандидат

гарний сім'янин, фахівець своєї справи, автор прекрасних підручників тощо. Або замість того, щоб спростувати деяку тезу, намагаються говорити не про неї, а про людину, яка її висунула, що вона не спеціаліст, що вона не раз припускалася помилок у своїх висновках тощо. Часто такі помилки зустрічаються у судових засіданнях.

Застосування аргументу *ad hominem* призводить до того, що тягар доведення лягає на опонента, відсутність адекватної відповіді сприймається як визнання істинності звинувачень. Здається природним, що єдиний спосіб захисту проти такої особистісної атаки - заяву про завдання образи і критики того, хто використовував такого роду аргумент. Однак це означало б відповіді на одну атаку *ad hominem* аналогічною, Звичайно, в певних випадках це може бути ефективним заходом, але, як показує практика, такі дії найчастіше призводять до той, що така дискусія закінчується не найкращим способом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Зайцев ДВ. Теория и практика аргументации. Москва: Форум; 2010. 223 с.
- 2 Уолтон Д. Аргументы *ad hominem*. М.: Институт Фонда «Общественное мнение», 2012. 351 с.
- 3 Рузавин Г.И. Логика и основы аргументации. М.: Проект, 2015. 304.
- 4 Сергич, П. Искусство спора на суде./Логика: Логические основы общения. М.: Наука, 2016. 333 с.
- 5 Хазагеров Г. «Аргументы *ad hominem*, или «Ты меня уважаешь?» // Социальная реальность. 2016. № 10. С. 119–121.

ДОСУДОВЕ ТА ПОЗАСУДОВЕ ОСКАРЖЕННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ НЕРУХОМОСТІ: ЗМІСТ І СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНІВ

Селіванова Кристина Вадимівна,

аспірантка

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ. В Україні діє та гарантується принцип плюралізму способів захисту законних прав, свобод й інтересів, саме тому ч. 5 ст. 55 Конституції України закріплює положення про те, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1]. Домінуючим механізмом захисту, визнання та поновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних прав є судове оскарження, натомість у юридичній науці та практиці існують й такі правові категорії, як «досудове оскарження» та «позасудове оскарження», зокрема у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Однак, проблематичним з точки зору етимології є визначення сутності процедури оскарження рішень, дій чи бездіяльності у сфері державної реєстрації нерухомості: чи є вона досудовим чи позасудовим механізмом вирішення спору з державним реєстратором?

Мета. Аналіз стану наукової розробки категоріального апарату сучасної юридичної науки шляхом дослідження існуючих у правовій доктрині визначень термінів «досудове оскарження» та «позасудове оскарження» задля проведення авторської термінологічної уніфікації й визначення характеру процедури оскарження у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

Методи. Застосування загальнонаукових методів (логічних прийомів) аналізу та синтезу полягало в тому, що дослідником було детально проаналізовано як окремі явища досудові та позасудові процедури оскарження

у розрізі їх наукових визначень; застосування методу порівняльного правознавства у вузькому сенсі полягало у виокремленні спільних рис досудового та позасудового механізму оскарження рішень, дій чи бездіяльності у сфері державної реєстрації прав на нерухоме майно; логіко-семантичний метод використовувався задля комплексного розкриття понятійно-категоріального апарату дослідження, зокрема, проаналізовано існуючі наукові (доктринальні) дефініції таких термінів, як «досудове оскарження» та «позасудове оскарження».

Результати та обговорення. Аналізуючи концепції співвідношення категорій «досудове / позасудове оскарження» в контексті оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації, що надають публічні послуги (зокрема з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень), зауважимо, що на сьогоднішній день науковцями не приділялося належної уваги даній комплексній темі. Корисною та змістовною з точки зору уніфікованого застосування юридичної термінології є наукова стаття Р.Ю. Ханік - Посполітак та В.В. Посполітака, в якій завдяки використанню дослідниками логіко-семантичного методу та філологічного тлумачення букви закону детально досліджується співвідношення понять «досудове», «альтернативне» та «позасудове» врегулювання / вирішення приватноправових спорів. Так, як слушно зазначають Р.Ю. Ханік - Посполітак та В.В. Посполітак, «за своєю сутністю поняття «альтернативне» та «позасудове» вирішення спорів є тотожними (синонімами), натомість, ототожнення понять «досудове» врегулювання спорів та «альтернативне» («позасудове») вирішення приватноправових спорів є неправильним» [5, с. 42]. Такого висновку науковці дійшли через імплементацію правил української філології в юридичну техніку формулювання правових термінів, адже, згідно зі Словником української мови, «префікс «до» у разі визначення часового відношення уживається для позначення події, явища і т. ін., якому передують яка-небудь інша подія, явище; «альтернативний» – це той, що містить у собі альтернативу; «поза» уживається для вказування на існування, наявність кого-, чого-небудь або перебування

когось за межами того, що названо іменником» [4].

Зазначимо, що у 2016 році в Україні була проведена чергова реформа гуманістичного характеру у сфері правосуддя, спрямована на розширення переліку інструментів захисту прав, свобод та законних інтересів. Відповідні статті Конституції України, а також закон України «Про судоустрій та статус суддів» зазнали істотних змін. Так, на конституційному рівні у ч. 3 ст. 124 Основного закону закріплювалося положення про те, що «законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору», яке залишається актуальним і для чинної редакції Конституції України [1]. П.М. Рабінович зазначає, що «відповідно до загальної теорії права досудовий (претензійний) порядок врегулювання спорів – це сукупність заходів, які підлягають здійсненню стороною, права якої порушено, для безпосереднього вирішення спору, що виник, зі стороною, яка є порушником майнових прав та інтересів» [3, с. 89].

Зазначимо також, що нерідко у вітчизняній правовій доктрині можна зустріти наукові погляди про ототожнення понять «досудовий» та «позасудовий» (в контексті оскарження), що породжує додаткову плутанину на шляху до уніфікації української юридичної термінології. Такий підхід, на наш погляд, є не зовсім коректним, адже прикметник «досудовий» вказує на нерозривний органічний зв'язок судового і досудових засобів оскарження, тоді як інструменти позасудового оскарження, хоч і можуть передувати судовому розгляду цивільного, господарського, адміністративного спору, однак становлять окремий механізм захисту прав, застосування або використання якого необов'язково тягне за собою подальший судовий розгляд, тим паче – жодним чином не впливає на перебіг останнього. Наприклад, Л.Р. Юхтенко поділяє наукову концепцію про відмінність судових, позасудових, досудових та альтернативних процедур вирішення спору й підкреслює, що «визначення та аналіз способів досудового порядку вирішення спорів, що впливають з публічно-правових відносин, має виходити із визначення терміну «досудовий порядок», оскільки у теорії та практиці вирішення правових спорів визначено і

функціонує альтернативне вирішення спорів (Alternative Dispute Resolution – ADR, ABC – укр.), а також способи позасудового вирішення спорів». Таким чином, на думку Л.Р. Юхтенко, метою досудового врегулювання спорів виступає подолання спірної ситуації, нівелювання негативних наслідків існування суперечок між сторонами у найбільш оперативний і прийнятний для сторін спосіб, отже у такому значенні категорія «досудовий» охоплює й процедури, які застосовуються при здійсненні альтернативного вирішення спорів і позасудових способів, проте із єдиною умовою – їх застосування здійснюється до того моменту, як має розпочатись судовий процес [7, с. 50].

Позасудові форми оскарження становили науковий інтерес для таких вчених - правників, як: Д.В. Лученко, О.М. Спектор, І.Е. Черняхів, О. Шевчук.

Наприклад, Д.В. Лученко визначає позасудове оскарження як сукупність механізмів оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, не пов'язаних зі зверненням до суду, та наголошує на тому, що даний термін є відмінний від терміну «досудове оскарження» [2, с. 98]. Під позасудовим врегулюванням адміністративних спорів О. Шевчук розуміє діяльність органів виконавчої влади та інших уповноважених суб'єктів, засновану на нормах адміністративно-процесуального права та спрямовану на подолання розбіжностей, які виникли на основі адміністративних правовідносин. Науковець також акцентує увагу на тому, що це одна із форм адміністративного процесу, що реалізується без участі суду, відмінними рисами якої є спрощеність та прискореність процесуальних дій, а також велика кількість суб'єктів, що уповноважені приймати рішення в даному спорі [6,с.131].

Зазначимо, що «процесуальним інструментом» для реалізації права на позасудове оскарження є скарга, зокрема скарга на рішення, дії чи бездіяльність у сфері державної реєстрації прав, яку можна подати до органів юстиції у порядку ст. 37 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». У подальшому, за умови її належного

оформлення та дотримання строків оскарження, вона буде розглянута на засіданні спеціальної допоміжної структури при органах юстиції – Колегії з розгляду скарг, яка уповноважена приймати рішення, що тягнуть за собою юридичні наслідки для скаржника та суб'єкта оскарження.

Висновки. У сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (як і у суміжній галузі державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань), яка за своєю правовою природою є адміністративною послугою, можливо здійснити оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних реєстраторів, дій чи бездіяльності суб'єктів державної реєстрації прав у позасудовому порядку. При цьому зауважимо, що позасудовий характер такого оскарження полягає в тому, що потенційний скаржник, який вважає, що його права як заявника було порушено через певне протиправне (на його суб'єктивну думку) рішення, дію чи бездіяльність державного реєстратора, дію чи бездіяльність суб'єкта державної реєстрації прав, має право подати скаргу до органів юстиції про це, яка й буде виступати «адміністративним зняряддям» для подальшого визнання, захисту чи поновлення його прав у сфері державної реєстрації. Вищезазначену процедуру подання скарг у сфері державної реєстрації до органів юстиції можна вважати позасудовою, оскільки чинним законодавством в імперативному порядку закріплено положення про неможливість одночасного оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних реєстраторів, дій чи бездіяльності суб'єктів державної реєстрації прав у судовому порядку та шляхом звернення до органів юстиції (відповідно – «позасудовому»).

Порядок звернення до органів юстиції зі скаргою у сфері державної реєстрації може виступати й як досудовий механізм захисту конституційних прав, однак скаржник може обмежитися зверненням зі скаргою до органів юстиції (досудовою процедурою) та у подальшому не звертатися до суду, якщо його вимоги вже будуть задоволені. Це свідчить про те, що оскарження рішень, дій чи бездіяльності у сфері державної реєстрації за правовою природою є позасудовою (альтернативною, адміністративною) процедурою, а досудовою її

вважати у повноцінному сенсі не можна, адже поняття «позасудове» за змістом є ширшим, ніж поняття «досудове». Наведені вище аргументи дозволяють зробити висновок про те, що між означеннями «позасудовий» та «досудовий» в контексті оскарження у сфері державної реєстрації не можна поставити знак рівності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. №254к/96-ВР.
2. Лученко Д.В. Про позасудове оскарження в адміністративному праві та перспективи його розвитку в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2012. № 3 (10). С. 97 – 105. URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/3-97-105.pdf> (дата звернення: 08.09.2021).
3. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Київ : Атіка, 2001. 176 с.
4. Словник української мови: в 11 т. Київ : Наук. думка, 1970 – 1980. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 04.12.2021).
5. Ханик-Посполітак Р.Ю., Посполітак В.В. «Досудове», «альтернативне», «позасудове» врегулювання / вирішення приватноправових спорів: співвідношення понять. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 38 – 44.
6. Шевчук О. Позасудове врегулювання адміністративних спорів. *Наукові записки. Серія : Право / Scientific Notes. Series : Law*. 2020. № 8. С. 128 – 133.
7. Юхтенко Л.Р. Адміністративно-правові засади вирішення спорів, що впливають з публічно-правових відносин, у досудовому порядку : дис. ... д-ра філософії : 12.00.07 / Ун-т державної фіскальної служби, Запор. нац. ун-т. Запоріжжя, 2020. 221 с.